Історичний КАЛЕНДАР

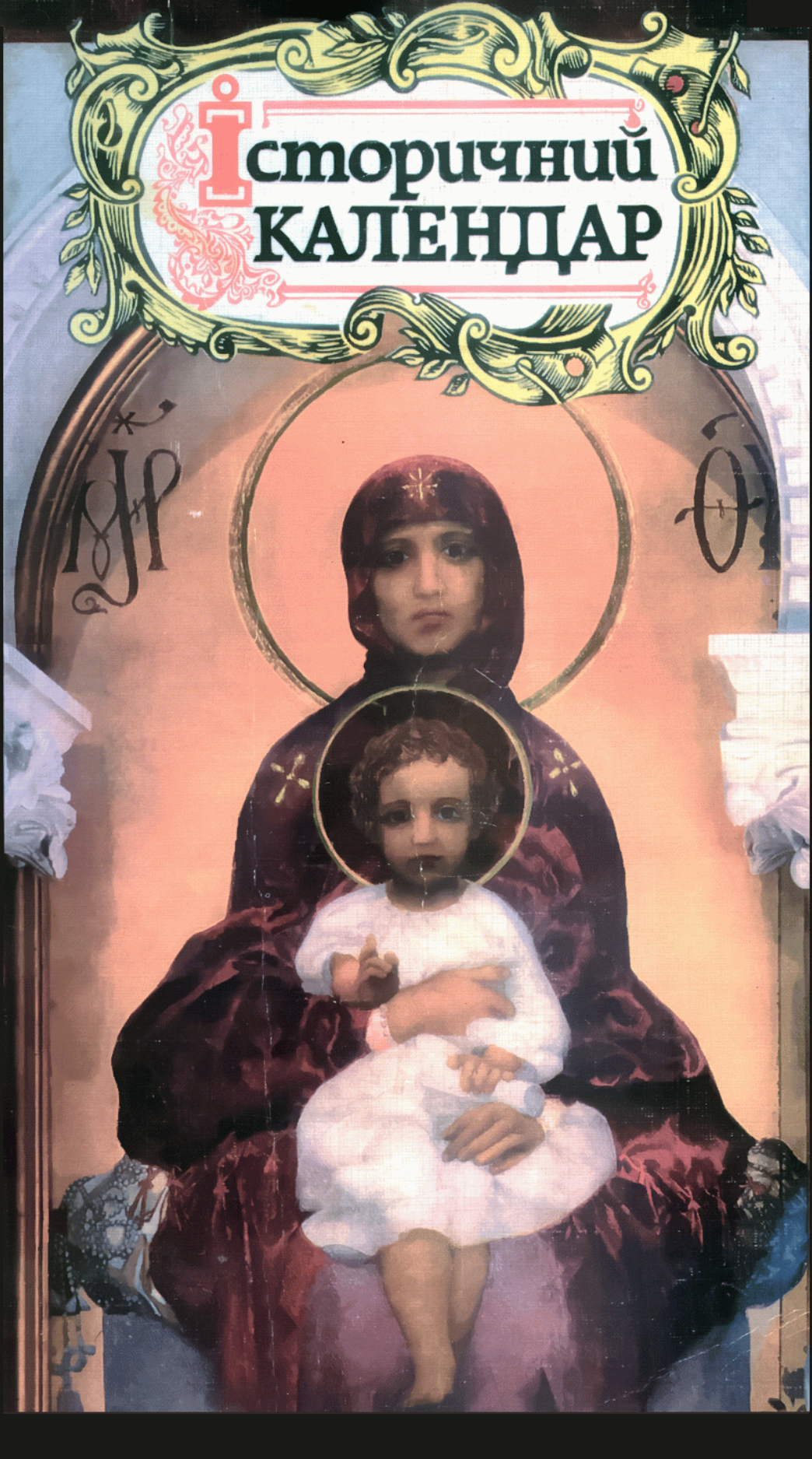

2000

Упорядники
Анатолій Денисенко,
Василь Туркевич

**"Historical Calendar" –
yearly research and Literary
almanac of the International
Historical Club.**

**Composed
by Anatoliy Denysenko
and Vasil Turkevych**

Видано за сприяння Київської міської Ради, Київської міської державної адміністрації

Київ-1999

Друкується за постановами Вчених рад
Інституту української археографії та джерелознавства
ім. М.С.Грушевського Національної Академії наук України,
Інституту біографічних досліджень
Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського
Національної Академії наук України,
Українського державного науково-дослідного інституту
архівної справи та документознавства,
Історичного товариства Нестора-літописця

***За погодженням Міністерства освіти України
рекомендовано Вченою радою історичного факультету
Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова
як навчальний посібник студентам гуманітарних факультетів вузів,
викладачам історії і народознавства, учням середніх
та спеціальних середніх закладів України***

Науково-популярний та літературний альманах

Випуск шостий

"Історичний календар" – щорічник
Науково-популярний та літературний
альманах Міжнародного історичного
клубу.

"Historical Calendar" –
yearly research and Literary
almanac of the International
Historical Club.

Composed
by Anatoliy Denysenko
and Vasil Turkevych

ISSN 0869-3587

ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА

Слова П. Чубинського,
Мелодія М. Вербицького

Ще не вмерла Україна, і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля!
Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці!

Приспів:

Душу, тіло ми положим за нашу свободу
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Станем, браття, в бій кривавий від Сяну до Дону,
В рідній краї панувати не дамо нікому.
Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє,
Ще у нашій Україні доленька наспіє.

Приспів.

А завзяття, праця щира свого ще докаже,
Ще ся волі в Україні пісенька розляже.
За Карпати відіб'ється, згомонить степами,
України слава стане поміж народами.

Приспів.

СЛОВО ДО ЧИТАЧІВ

З надією на краще життя переступаємо поріг третього тисячоліття. З такими помислами, настроями людство входить у новий часовий вимір епохи. Оглядаючи минуле, що стало вже історією, переймаємося новими справами і подумки сягаємо у майбутнє. Наше життя – це постійний процес будування. Кожен з нас зокрема своїми вчинками і сумлінням створює біографію власного життя, своєї сім'ї, а всі ми загалом зводимо незалежну, суверенну, вільну державу – Україну. Бути будівничим своєї долі разом із сучасниками, будувати демократичне суспільство у нашій країні – це і є справжнє щастя людського творення.

Кожний прожитий нами день - складова безкінечної Книги людства, яка має об'ємну назву Історія. Найважливіші події суспільного і культурного життя, відомі особистості, духовна спадщина - основні надбання нашої цивілізації знаходять відбиття на сторінках знаного серед широкого читацького загалу науково-публіцистичного щорічника «Історичний календар».

Нинішній випуск альманаху - особливий, присвячений 2000-літтю Різдва Христового. Незаперечним є вплив християнства на уми людей, його величезне значення в утвердженні у суспільстві моральних цінностей, толерантності, зміцненні міжнародного і громадського діалогу, довіри, любові між людьми. Від часів святого рівноапостольного князя Володимира Київ був центром релігійно-духовного життя. Цю роль він відіграє й зараз, коли Україна постала на політичній карті світу як суверенна і незалежна держава. Мешканці нашого золотоверхого міста, керуючись принципами місцевого самоврядування і народовладдя, закладеними у Законі Верховної Ради України «Про столицю України - місто-герой Київ», провели вперше майже за сторічну історію демократичні вибори міського голови. Зараз активно впроваджуються основи демократичного співжиття. Цим

процесам сприяє духовне відродження народу, його християнських традицій. Стає все очевиднішим, що люди йдуть до храму, спрагло прагнуть прилучитися до Божого слова, розкривають свої душі перед Богом у молитвах. Міською владою чимало докладається зусиль до відновлення наших національних святинь: відбудована Церква Успіння Богородиці Пирогощі на Подолі, завершується будівництво Михайлівського Золотоверхого храму та Успенського собору Києво-Печерської лаври...

У Києві - витоки християнства в українській землі, звідси бере початок українська церква. Похвально, що альманах «Історичний календар», розповідаючи про Ісуса Христа, його сподвижників, знайомить читачів з історією християнства в Україні, особливостями сакрального обряду українського християнства, формування церковної ієрархії, основами християнської етики, значними подіями національного духовного життя, церковного мистецтва та архітектури, подає розповіді про українських святих, духовних провідників, церковних діячів, дослідників церковної історії, письменників, художників, композиторів тощо.

Величезна кількість пізнавальної і маловідомої інформації з історії християнства, християнської віри і моралі, культури дає усі підстави і впевненість вважати, що пропонований читачам альманах стане своєрідною популярною енциклопедією для всіх, хто цікавиться історією української церкви і християнського віровчення. Позитивним є й те, що у книзі представлені всі християнські конфесії, що діють на терені нашої держави, що сприятиме, без сумніву, створенню єдиної в Україні Помісної Церкви, такої необхідної для консолідації національного життя.

Знайомство з альманахом допоможе глибше зрозуміти сутність християнства, Церкви в нашому бурхливому і суперечливому світі, а дотик до християнських ідеалів зробить нас добрішими, надасть терпіння і мудрості у повсякденному житті.

Олександр ОМЕЛЬЧЕНКО,
Київський міський голова,
голова Київської міської
державної адміністрації

ГОСПОДЬ ІСУС ХРИСТОС І ТАЇНА ЙОГО НАРОДЖЕННЯ

Два тисячоліття досліджується феномен християнства. Але далеко не всі його деталі та обставини з'ясовані досі. Людство знало правдивого Бога і до народження Ісуса Христа. Бог Сам давав ясно про Себе знати, проте раннє людство не могло і не хотіло скористатися цими знаннями, бо воно було затуманене тяжким переступом сивої давнини – так званим Адамовим гріхом. Зняти з людства цю полуду, що заважала пізнати Бога, було одним із Божих завдань, коли Він вирішив спуститися на Землю в образі Людини й у вигляді Бога-Сина. Бог Сам Себе послав до сотвореного Ним людства, набувши досить вразливої тілесної форми. Величний і всемогутній Творець Усесвіту неймовірно принизився перед непокірним, зашкарублим у гріхах людством, гідним хіба що повного винищення і заміни зовсім іншою живою популяцією на цій планеті в безмежному Космосі, яку Бог досконало облаштував з досконалістю, щоб тут можна було щасливо і вічно жити тим, кого Він створив з такою ретельністю і любов'ю.

І якраз у цьому приниженні Творця перед сотвореним полягає велична, незбагненна сила Божої любові. Ніхто ніколи у вічному часі й просторі не мав такої любові, як Бог, щоб зі стану колосальної могутності добровільно зійти до стану Людини, яку, до того ж, за її неймовірно добрі чуда, прекрасні слова і діла – піддадуть лютим мукам і врешті стратять найжахливішим способом. Навіть серед християн було і є дуже небагато людей, які з достатньою ясністю і повнотою розуміли чи розуміють цей крок Бога-Отця. Багато кому здавалося і здається, що в історії з Ісусом Христом Бог показав Свою невсесильність, навіть слабкість, нездатність рішуче і блискавично розправитися з повсталим ангелом і ворогом – сатаною. Бо, думають ці скептики, навіщо боротися з цим носієм демонічної сили з такими втратами і жертвами, щоб аж Самого Себе піддавати тортурам, коли є змога куди простіше покласти край підступам сатани?

Бог у Своїй геніальності передбачив сумніви єретиків та скептиків; і за багато століть до Свого приходу на Землю сказав словами пророка Ісаї таке: «Ваші думки – не Мої це думки, а дороги Мої – то не ваші дороги. Бо наскільки небо вище за землю, настільки вищі дороги Мої за ваші дороги, а думки Мої – за ваші думки» (Книга пророка Ісаї, 55:8,9). Справді, задуми Божі осягнути людською логікою неможливо. І щоб люди не відчували своєї неповноцінності від того, що вони не можуть до кінця осягнути задуми Божі, Він дав їм інший чудовий інструмент пізнання: віру. Це слово означає повну позитивну довіру до Творця, Який усе робить безпомилково і досконало. Причому пізнання через віру є в очах Божих пріоритетним проти пізнання через людський досвід і логічні висновки.

Отже, рішення Бога-Отця послати на землю Бога-Сина, тобто другу Особу святої Трійці, не було раптовим чи несподіваним. Це рішення було давно заплановане, бо в цьому була обов'язкова і конечна потреба. У багатьох книгах Старого Заповіту Біблії, особливо у книгах пророків, Бог розкривав людям, де натяками, а де прямо, що одного дня Він особисто з'явиться в образі Бога-Сина серед людей. Більше того, Він визнав за потрібне вказати, як станеться це явлення: не прильотом на космічному кораблі, не збуренням таких стихій, як громи, блискавки, вогненні стовпи чи падіння зірок, – ні, а народженням від Діви! Тобто звичайним шляхом зачаття, дозрівання плоду і народження, властивим усьому живому. Звичайним, за винятком хіба однієї незвичайної обставини: Він з'явиться на Землі народженням не від жінки, а від Діви. І тут – початок великої таїни Різдва Господа Ісуса Христа. Ця таїна згодом продовжиться в Його учительській місії (він навчав того, чого до Нього ніхто й ніколи не навчав, навіть найбільші мудреці та пророки Стародавнього Світу), в Його чудах (Його методи оздоровлення хворих і повернення до життя померлих не мали прецедентів у цілій людській історії) і в Його воскресінні (ніхто ніколи не повертався до життя після таких жахливих

катувань і смерті на хресті). Але всі таємничі надприродні явища з Ісусом Христом беруть свій початок з таїни Його народження: в різдві Христа закладено фундамент таїни Боговтілення.

У ювілейне двохтисячне свято Різдва Христового мільйони людей знову і знову перечитують не надто численні рядки з Євангелій від Матвія і Луки про народження Спасителя (євангелісти Марко й Іван теми Різдва не торкаються). У всіх церквах, костелах, молитовних будинках з особливим натхненням читаються епізоди, дотичні до Різдва Христового: сповіщення Діви Марії про зачаття й народження нею Ісуса Христа; відвідини Дівою Марією Єлизавети; сповіщення Йосипові про народження від Діви Марії Спасителя; подорож Йосипа і Марії до Вифлеєма і народження Ісуса; сповіщення ангелів пастухам про те, що Ісус народився; поклоніння волхвів. Ці епізоди давно увійшли до духовно-культурної традиції численних народів нашої планети, особливо тих, що прийняли християнство як єдино спасенну релігію і віру.

Та хоч би яка бажана й улюблена була ця тема для богословів, поетів, митців, композиторів, незбагненність Різдва хвилює й далі всіх нас, як хвилювала вона і всі минулі покоління. Ключовим моментом тут є загадковість зачаття Спасителя без очевидної участі чоловіка. Найсучасніші досягнення генетики, включно зі штучним запліднениям, клонуванням та іншими застрашливими експериментами, ніби ледь відкривають завісу над великою таємницею популяції живих істот. Але припущення, ніби щось подібне могло статися дві тисячі років тому, не витримує жодної критики з біологічного, а тим більше духовного погляду. Зачаття і народження Господа нічого спільного не має з новітніми експериментами, не кажучи вже про те, що на світанку нової ери про подібні досягнення біології, не могло бути й мови.

Не можна собі уявити, до якого цинізму дійшло б людство, якби йому достеменно були відомі всі деталі таїни зачаття Ісуса Христа без участі чоловіка; і другої таїни – самого народження Ісуса Христа, коли Його мати Марія і після народження свого первістка, Бого-Людини, залишилася Дівою. Безбожники нагромадили упродовж історії, спираючись на цю євангельську таїну, піраміди фальшу, в'їдливих випадів проти християн. Їм невтямки, що коли самому Ісусові Христові була притаманна здатність творити численні надприродні чуда – аж до оживлення мертвого тіла Лазаря, яке вже почало розкладатися, – то й народження Спасителя є також надприродним чудом всемогутньої творчої енергії Бога. Ця таїна – не для безбожників, не для циніків і не для тих раціоналістів, які вірять тільки тому, що може бути перевірене шляхом наукового експерименту. Бо ця таїна досконало пізнається особливим способом: знанням через віру.

Таїна другої особи святої Трійці, Бога-Сина, тобто Ісуса Христа, включає в себе не одну лише незбагненність Різдва, але й цілу низку інших незбагненностей, загадковостей земного життя Ісуса Христа. Скажімо, як Він міг, утомлюючись як звичайні люди, відчуваючи голод, спрагу, терплячи біль, з прикрістю сприймаючи образи, одночасно робити надприродні справи милості (оздоровляти, воскрешати), множити продукти харчування (хліб і рибу), переображатися і розмовляти на горі Тавор з Мойсеєм та Іллею, які давним-давно відійшли з земного життя? Ісусові сучасники, включаючи найближчих учнів, ніяк не могли осягнути Його подвійної природи і подвійної ролі на Землі: як Бога і як Людини. Не тому, що вони були розумово неспроможні, ні. Вони не змогли до часу зрозуміти синтетичної духовно-тілесної природи цієї Особи, бо такого прецеденту не було ніколи раніше в історії людства. Але ці прості рибалки, апостоли, осягнули подвійну природу Ісуса Христа тільки по Його воскресінні, вознесенні на небо, коли на них зійшла третя Особа Бога – Святий Дух, на п'ятдесятий день після воскресіння Христа з мертвих.

Отже, дванадцять апостолів, разом з Ісусовою матір'ю Марією, наповнившись Святим Духом і якісно новими знаннями про свого Вчителя, започаткували справу Церкви на Землі. Неправильно думати й говорити, що вони утворили Церкву, бо її творцем та ініціатором був Бог. Вони ж стали найпершими виконавцями в будові Церкви, тому-то раптово (це теж одне з чуд) стали розмовляти багатьма мовами тих

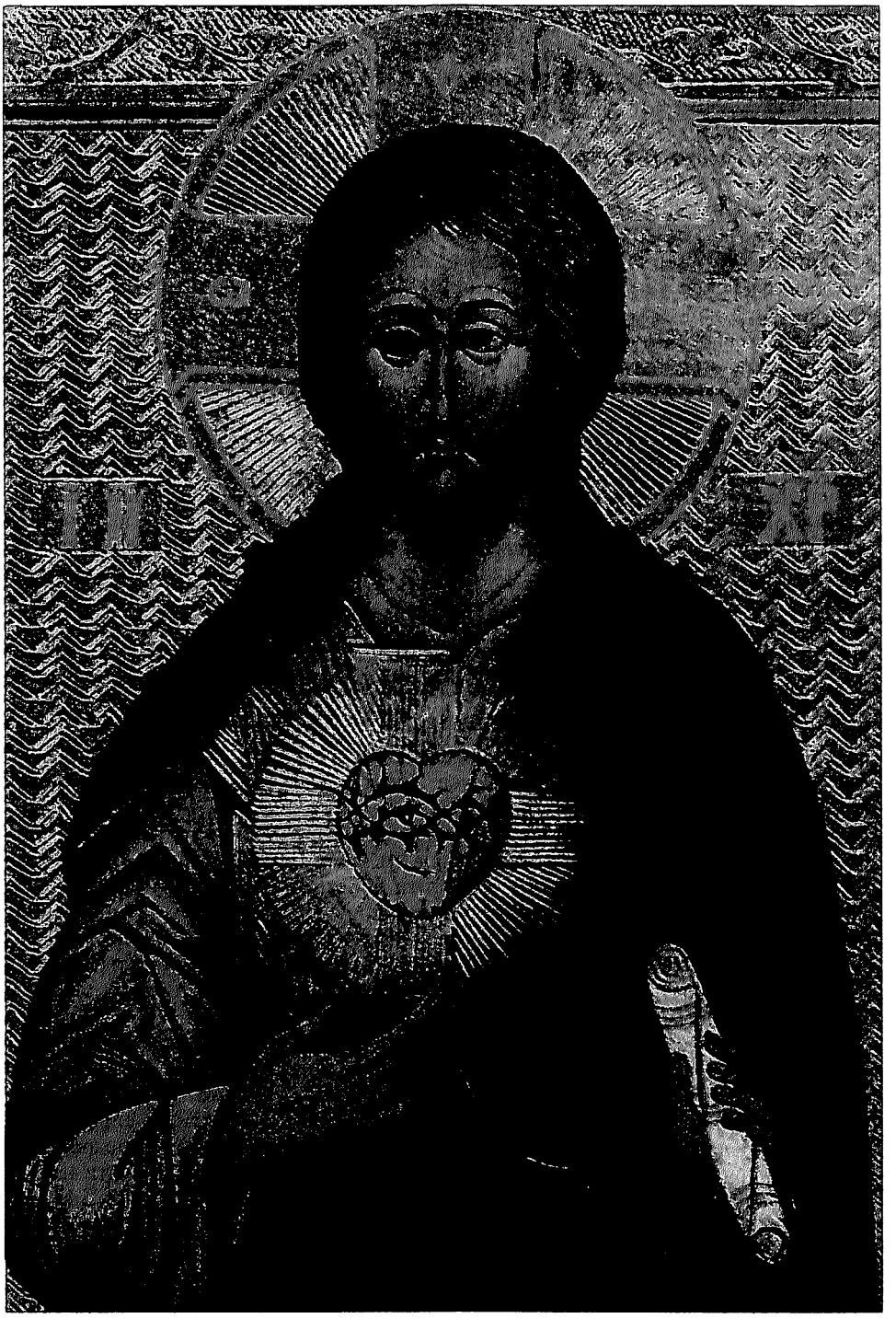

Серце Христове

племен і народів, серед яких їм належало втілювати справу Ісуса, тобто будувати Христову Церкву.

Чому Трійця (чи П'ятдесятниця) має таке велике значення в історії християнства? Чому вона прирівняна до Різдва і Воскресіння? А тому, що Трійця завершує точне і правильне учення про суть Бога, особливо про другу Особу Бога – про Ісуса Христа. Трійця ствердила п'ять основних догматів християнства, а саме: 1. Бог був, є і вічно буде в трьох особах: Отця, Сина і Святого Духа. 2. Бог утілився в земну Людину, яка жила в людському суспільстві приблизно 33 роки. 3. Цією земною Людиною була друга Особа святої Трійці – Бог-Син, тобто Ісус Христос, який одночасно володів властивостями і Бога, і Людини, тобто мав подвійну природу і подвійну волю. 4. Коли Бог-Син воскрес, вознісся на небо і сів праворуч Бога-Отця, тоді на Землю зійшла третя Особа святої Трійці – Бог-Дух Святий, що започаткував Церкву – особливий інструмент духовної роботи серед людського суспільства на період між першим і другим приходом на Землю Господа Ісуса Христа. 5. У планах Боговтілення (другий догмат) особлива роль належить Діві Марії, яка дала всьому людству приклад набуття знання через віру: вона виявила безприкладний послух Богові, надавши свій організм для здійснення величного Божого плану – Боговтілення, тобто народження від її тіла другої Особи святої Трійці – Ісуса Христа.

Ці п'ять догматів є обов'язковими для прийняття всіма без винятку християнами, без огляду на їхню приналежність до однієї з трьох течій у Церкві: православ'я, католицтва чи протестантства. Неприйняття хоча б одного з цих догматів ставить людину (конфесію, деномінацію, релігійну громаду) поза християнством.

Однак, за дві тисячі років проти кожного з цих догматів велася вперта й жорстока боротьба з метою їхньої дискредитації, осміяння і скасування. Проти догмату Трійці боролися антитринітарії – аріяни. Боговтілення заперечували несторіяни. З догматом щодо подвійної природи і волі Ісуса Христа нещадно боролися монофізити і монофеліти. Безліч єресей, від раннього християнства аж до сьогодні, спотворюють учення про Божественність Святого Духа. З культом Діви Марії боролися і не перестають боротися так звані антивіргіністи. За всіма цими єресями чітко проглядається профіль ворога Бога і людей – сатани. Але Церква всіх їх перемогла! І хоч єресі живучі, вони давно стали порохом за церковним порогом.

Подібно до того, як мистець знає кожний квадратний сантиметр створеної ним картини, так Бог знає до найменших деталей створену Ним людину і все людство. Бог допустив уходження гріха у свій досконалий твір, у людину, щоб випробувати її на міцність і відпорність злу. Багато тисячоліть триває духовний відбір з-поміж людей. Друга Особа святої Трійці – Ісус Христос – вніс абсолютно нові виміри у цей відбір, давши шанс спастися всім без винятку з однією умовою: прийняти Його благодать, тобто увірувати в жертвенний характер пролитої Ним крові і відданого на бичування й розп'яття Свого земного тіла.

Іншого вибору для людини нема, поки вона буквально потопає у гріхах; це є та чудова соломинка, яка може спасти потопаючих. Це одна з найважливіших прикмет Особи Ісуса Христа як Бога. Крім того, досконало знаючи як минуле,так і майбутнє, Ісус Христос знайшов за потрібне приховати від своїх послідовників ті ознаки Свого земного життя, які могли б стати об'єктами поклоніння і замінити собою поклоніння Богові в дусі та правді. Так, під покровом часу сховані точні дати Різдва і Воскресіння Христового. Просте зіставлення історичних подій у Римській імперії і космічних явищ, які супроводжували Його Різдво і Воскресіння, вказує на те, що Він народився на кілька років раніше нульового року (за сучасним літочисленням) і воскрес раніше 33-го року нашої ери. Нема цілковитої певності в автентичності й ідентичності тих матеріальних речей і документів, які вважаються свідченнями історизму Особи Ісуса Христа, реліквій і місць його перебування.

І не тому, що під сумнів ставиться історизм другої Особи святої Трійці. Це цілковито і незаперечно доведено! Захування дат, речей, деталей допущено Богом з метою відучити людей обожествляти матерію й ідоловклонятися їй (хай навіть тій, що її торкалася рука Господа) і навчити поклонятися духовному Богові.Читаючи

святі Євангелії, ми часто шкодуємо, що там нема багатьох деталей, які ми хотіли б знати. Але надмірна деталізація могла б відвернути увагу вірних від основних подій і думок, а вони у Святому Письмі мають духовні виміри.

Та хоч духовне сприйняття Особи-Ісуса Христа має переважний характер, проте Він аж ніяк не прагнув стерти Свій історичний, земний образ, як перебував у людському тілі. Його учні у своїх богонатхненних писаннях, що ввійшли до Нового Заповіту, створили прекрасний образ Його характеру, вдачі, засвідчили Його майстерність як Учителя і неперевершеного майстра образної мови, особливо точних і містких притч, Його безкінечно добре серце; змалювали Його як зворушливого людинолюбця, співчутливого до бідолах і немічних, вірного друга. Це була дійсно Людина без тіні гріха! Але в цій другій, людській природі Господа Ісуса Христа, помічаємо відсутність дуже важливого елементу: не знаходимо бодай натяку на його зовнішність – не те, що докладного її опису. То велика загадка Біблії – відсутність опису зовнішніх рис її головного героя. Та хоч книги Біблії не містять прямого опису портрета Спасителя, проте опосередкованих свідчень щодо Його зовнішності не бракує.

Насамперед у книгах Старого Заповіту, у пророчих видіннях про прихід на Землю Месії, мовиться і про те, яким він буде. Так, у 44-му псалмі про вигляд очікуваного Господа сказано: «Ти кращий від людських синів, у Твоїх устах розлита краса та добро, тому благословив Бог навіки Тебе» (Книга Псалмів, 44:3). Щось зовсім протилежне писав про вигляд майбутнього Месії пророк Ісая: «Бо Він виріс перед Ним, мов галузка, і мов корінь з сухої землі, – не мав Він принади й не мав пишноти; і ми Його бачили, та краси не було, щоб Його пожадати! Він погорджений був. Його люди покинули, страдник, знайомий з хворобами, і від Якого обличчя ховали, погорджений, і ми не цінували Його» (книга пророка Ісаї, 53: 2,3). Невже ці два свідчення – про одну й ту саму Людину? Як неймовірно це не виглядає, але це так! Просто, псалмоспівці і пророк за багато століть до народження Ісуса духовно бачили Його образ за різних обставин і в різний час: псалмоспівці в розквіті Ісусового тріумфального, врочистого служіння людям (Він справді вирізнявся яскравою красою, зростом, благородством, був кращим від інших людських синів), а Ісая бачив Його у видінні мук, бичувань під час страстей перед голгофським розп'яттям. Отож між старозаповітними свідченнями суперечностей нема!

Уникнувши опису Своєї зовнішності в Євангеліях (з відомих і цілком духовно обґрунтованих причин – щоб не допустити захоплення Своєю досконалою тілесною Особою), Ісус Христос, одначе, подбав, щоб залишити людству свідчення Свого буття на Землі, Своєї тілесної природи: одразу після входу в Єрусалим Він залишив Свій образ на рушнику правителя Авгара; під час несення хреста на Голгофу залишив другий образ на хустці (убрусові) блаженної єрусалимки Вероніки (ці два образи відомі під назвами «Спаса Нерукотворного»); при воскресінні з мертвих із гробниці залишив третє зображення, відоме сьогодні під назвою «Туринської плащаниці». Ці три зображення лягли в основу іконографії Ісуса Христа у християнському образотворчому мистецтві.

Збиранням даних про земний образ Ісуса Христа займалися чимало богословів ранньої Церкви: блаженні Єроним і Августин, святителі Іриней, Папій, Іван Дамаскин. Незалежно один від одного вони доходили в різний час висновку, суголосного свідченню 44-го псалма: Ісус зовні був яскравою особистістю, неабиякої вроди; краса його духу, душі і тіла перебували в повній відповідності одне до одного. Зокрема, Іван Дамаскин (676-746) зібрав ранні свідчення на цю тему і склав опис зовнішності Ісуса Христа. Згідно з цим описом, повтореним пізнішим візантійським автором Никифором, Ісус був схожий на Діву Марію (а вона успадкувала красу царського роду Давида), був вродливий і високий на зріст, зі світлим, злегка хвилястим волоссям на голові, мав темні брови, ніжний овал обличчя з блідим, злегка смаглявим відтінком, блакитні світлі очі й погляд, в якому світилися терпіння, благородство і мудрість.

Відзначаючи і святкуючи двохтисячоліття Різдва Господа нашого Ісуса Христа, ми повинні пильно вважати на ряд істотних речей, які мають далеко не абстрактний

характер, прямо пов'язані з життям, долею, здоров'ям, добробутом, спасінням кожної без винятку людини.

1. Завжди вбачати в Ісусі Христі і Бога, і Людину. Боже і людське в Ньому – однаково важливі, це рівні величини Його сутності. Різдво Ісуса Христа – це незбагненний містичний промисел Бога, унікальний у всьому Всесвіті, свого роду творчий подвиг Бога в Його планах визволення людства від гріха й вічної загибелі.

2. Наприкінці другого тисячоліття від Різдва Христового надзвичайно активізував свою діяльність у Всесвіті, на земній кулі та в середовищі людського суспільства сатана. Люди достеменно не знають причин такої його активізації, але вона очевидна у всьому – від небувалого почастішання стихійних катастроф до нечуваного збурення злостивості серед країн і народів. На релігійному полі в геометричній прогресії множаться культи і секти; і майже всі вони спрямовані на пряму або приховану дискредитацію історичного християнства і Його центральної постаті – Ісуса Христа. Тому всі, хто хоче спастися у вічності, повинні бути дуже пильними і не сприймати ніякого іншого образу Ісуса Христа, крім того, що описаний у Біблії, у святих Євангеліях.

3. Треба повсякчас пам'ятати, що Ісус Христос – живий і невпинно підтримує зв'язок з усім населенням земної кулі, з усіма справжніми Церквами (бо є й несправжні, фальшиві, але вони маскуються під назву «церква») і кожною людиною, зокрема. Тому всім нам треба кожного дня щось робити для Господа – і найперше три найнеобхідніші речі: а) зміцнювати, підживлювати свою віру в Нього, 2) молитися як самостійно, так і соборно під час регулярного відвідування храму, 3) творити добрі діла милосердя і не грішити ні у великому, ні у малому, щоб часом наші зв'язки з Богом не урвалися з нашої вини.

4. Твердо знати, що Бог любить Україну і наш працелюбний і вірний Йому народ. Розвал «імперії зла» перед 2000-м роком і унезалежнення України – це Боже діло, виконане людською волею і людськими руками. Жодна людина не має права приписувати унезалежнення України собі. Бог може кого завгодно, навіть невірного, спонукати виконувати Свою волю, використовуючи надзвичайно складний механізм впливу, недоступний людському розумінню. У цьому зв'язку важливо знати, що всі, хто явно чи тайно хоче знищити незалежність України, кидають виклик Ісусові Христу, йдуть проти волі Бога; і якщо такі не покаються, не змінять свого способу мислення і своєї поведінки, то неодмінно будуть покарані.

5. Теперішня багатоконфесійність в Україні є найпевніш бажаною і для Господа Ісуса Христа, якщо ця багатоконфесійність справді християнська і здійснюється на основах братерської співпраці, а не протистояння і взаємної ненависті. Від самого початку Церква Христова була і множинною (різноманітною в обрядах, структурі, управлінні тощо), і єдиною (у визнанні основоположних біблійних доктрин). Дії святих апостолів і апостольські послання з неспростовною очевидністю показують, що розмаїтість у справі прославлення Бога є бажаним для Нього явищем. На жаль, українська багатоконфесійність сьогодні не є гармонійною. Але ми віримо: неможливе для людей, можливе для Бога. І все ж у цій різноманітності переважає історичне, традиційне християнство – православ'я. І це слушно, бо саме традиція Володимирового хрещення сформувала основні позитивні моральні риси українського народу. На православ'я припав основний тягар і найбільша місія щодо трансформації колишніх поганських племен в українську християнську націю.

Різдво Ісуса Христа було дві тисячі років тому і залишається нині великою таїною Бога. Не намагаймося розгадувати цю таїну мірками законів природи, припущеннями і дослідами. Краще скористаймося з уроків, які дає нам та подія у вифлеємських яслах, виходячи з тези, що тоді почався новий етап реальної роботи Бога щодо спасіння людства і врятування цивілізації. Бо на Особі Ісуса Христа замикаються всі наші надії на майбутнє. Він є альфа й омега всього сущого.

Дмитро СТЕПОВИК

СІЧЕНЬ

ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	НД
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30
31						

1 – Новий рік.

– 440 років тому помер французький поет і філософ Жоакен дю Белле. Народився 1522 р.

– 300 років тому в Російській імперії впроваджено нове літочислення.

– 150 років від дня народження українського письменника, перекладача і громадського діяча Льва Лотоцького. Помер 26 жовтня 1926 р.

– 120 років тому у Львові почала виходити українська газета «Діло».

– 110 років тому у Львові почав виходити двотижневий часопис «Народ».

– 100 років від дня народження українського художника й іконописця Василя Дядинюка. Помер 21 січня 1944 р.

2 – 230 років тому польська шляхта стратила учасника Коліївщини, українського кобзаря Прокопа Скрягу. Рік народження невідомий.

– 110 років від дня народження українського співака Михайла Голинського. Помер 1 грудня 1973 року.

3 – 70 років тому помер український архітектор Владислав Городецький. Народився 4 червня 1863 р.

4 – 215 років від дня народження німецького філолога, письменника Якоба Грімма. Помер 20 вересня 1863 р.

– 130 років від дня народження українського актора, режисера Степана Глазуненка. Помер 19 січня 1934 р.

– 40 років тому помер французький філософ Альбер Камю. Народився 7 листопада 1913 р.

5 – Випущено в обіг (1918) перші українські банкноти.

– 415 років тому у Львові постало Ставропігійне церковне братство.

– 140 років від дня народження українського історика, археолога Василя Ляскоронського. Помер 1 січня 1928 р.

– 120 років від дня народження українського композитора, диригента, хореографа Василя Верховинця. Загинув у застінках НКВС 11 квітня 1938 р.

– 110 років від дня народження чеського письменника Карела Чапека. Помер 25 грудня 1938 р.

– 75 років тому розпочав роботу І Всеукраїнський з'їзд учителів.

6 – 115 років тому помер норвезький письменник і фольклорист Петер Крістен Асбйорнсен. Народився 15 січня 1812 р.

– 55 років тому помер російський і український учений, перший президент Академії Наук України Володимир Вернадський. Народився 12 березня 1863 р.

– Надвечір'я Різдва Христового, святий вечір.

7 – Різдво Христове.

8 – Собор Пресвятої Богородиці.

– 65 років від дня народження українського поета Василя Симоненка. Помер 14 грудня 1963 р.

– 35 років тому помер український поет

Володимир Сосюра. Народився 6 січня 1898 р.

9 – 125 років від дня народження українського історика Степана Томашівського. Помер 21 грудня 1930 р.

– 125 років від дня народження українського художника, поета Никанора Онацького. Помер 2 липня 1940 р.

– 65 років тому судом над «Новою опозицією» розпочався масовий сталінський терор проти народу.

10 – 165 років тому вийшла друком збірка повістей М. Гоголя «Миргород».

– 125 років від дня народження польського архітектора, автора перших в Україні споруд у стилі модерну Олександра Гая. Помер 3 жовтня 1936 р.

– 80 років тому помер італійський скульптор, автор багатьох робіт у Києві Еліо Саля. Народився у квітні 1864 р.

11 – 125 років від дня народження українського і російського композитора Рейнгольда Глієра. Помер 23 червня 1956 р.

12 – День українського політв'язня.

– 265 років від дня народження російського історика, державного діяча Івана Болтіна. Помер 17 січня 1792 р.

– 115 років від дня народження українського історика Павла Клепатського. Репресований комуністичним режимом 1938 р.

13 – Преподобної Меланії Римлянки.

– 170 років тому у Петербурзі почала виходити «Литературная газета» за редакцією О.Пушкіна.

– 125 років від дня народження французького мовознавця Жозефа Вандрієса. Помер 30 січня 1960 р.

– 100 років від дня народження українського письменника Олександра Ковіньки. Помер 25 липня 1985 р.

14 – Святого Василія Великого. Новий рік за старим стилем.

– 145 років від дня народження українського художника, архітектора, мистецтвознавця, етнографа, автора творів історичної тематики Опанаса Сластіона (Сластьона). Помер 24 вересня 1933 р.

– 125 років від дня народження німецького і французького мислителя, теолога, музикознавця, органіста Альберта Швейцера. Помер 4 вересня 1965 р.

– 95 років тому помер український етнограф Андрій Димінський. Народився 1829 р.

15 – 1165 років тому помер папа Римський Сильвестр.

– Преподобного Серафима Саровського.

– 275 років від дня народження російського військового і державного діяча, генерал-губернатора Малоросії Петра Румянцева (Задунайського). Помер 19 грудня 1796 р.

– 185 років від дня народження українського історика, громадського діяча Василя Подолинського. Помер 24 серпня 1876 р.

– 150 років від дня народження румунського і молдавського поета Міхаїла Емінеску. Помер 15 червня 1889 р.

– 120 років від дня народження українського письменника Павла Ходченка. Помер 11 січня 1967 р.

17 – 400 років від дня народження іспанського драматурга Педро Кальдерона де ла Барка. Помер 25 травня 1681 р.

18 – 165 років від дня народження російського композитора, музичного критика Цезаря Кюї. Помер 26 березня 1918 р.

– 150 років від дня народження українського бібліографа Івана Левицького. Помер 30 січня 1913 р.

– 170 років від дня народження (за іншими даними 1834 р.) українського історика Володимира Антоновича. Помер 21 березня 1903 р.

– 110 років від дня народження українського історика Віктора Романовського. Помер 16 лютого 1971 р.

– 75 років тому помер український історик-архівіст, філолог, педагог Матвій Астряб. Народився 1 серпня 1843 р.

19 – Хрещення Ісуса Христа. Водохреща.

– 135 років від дня народження російського художника Валентина Сєрова. Помер 5 грудня 1911 р.

– 135 років тому помер французький філософ П'єр Прудон. Народився 15 січня 1809 р.

– 100 років від дня народження російського поета Михайла Ісаковського. Помер 20 липня 1973 р.

20 – 210 років від дня народження українського історика, етнографа, громадського діяча Олександра Марковича. Помер 27 грудня 1865 р.

– 135 років від дня народження українського громадського діяча, ученого-економіста Михайла Туган-Барановського. Помер 21 січня 1919 р.

– 100 років тому помер російський книговидавець Флорентій Павленков. Народився 20 жовтня 1839 р.

21 – 130 років тому помер російський філософ, письменник Олександр Герцен. Народився 6 квітня 1812 р.

– 120 років від дня народження українського фольклориста Арсена Бакалінського. Помер у квітні 1921 р.

– 80 років тому в Харкові відкрито музей Слобідської України, тепер Харківський історичний музей.

22 – День соборності України.

– 225 років від дня народження французького фізика і математика Андре Марі Ампера. Помер 1836 р.

23 – 180 років від дня народження російського композитора Олександра Сєрова. Помер 1 лютого 1871 р.

– 80 років Національній академічній капелі «Думка»

– 70 років тому ЦК КП(б) прийняло постанову про розкуркулення. Початок погрому українського селянства.

24 – Преподобного Феодосія Великого, спільних житій начальника.

– 35 років тому помер англійський державний політичний діяч Уїнстон Черчілль. Народився 30 листопада 1874 р.

– 35 років тому відбулася номінація карди-

налом українського церковного діяча, богослова Йосипа Сліпого (17 лютого 1892 р. – 7 вересня 1984 р.).

25 – Мучениці Тетяни.

– 115 років тому помер український учений-правник, громадський діяч Олександр Кістяківський. Народився 26 березня 1833 р.

26 – 290 років тому помер один із сподвижників Богдана Хмельницького Семен Палій (Гурко). Рік народження невідомий.

– 120 років від дня народження американського військового діяча генерала Дугласа Макартура. Помер 5 квітня 1964 р.

– 85 років тому помер український письменник, видавець, етнограф Михайло Павлик. Народився 17 вересня 1853 р.

27 – 225 років від дня народження німецького філософа Фрідріха Шеллінга. Помер 20 серпня 1854 р.

– 210 років від дня народження українського поета Петра Гулака-Артемовського. Помер 13 жовтня 1865 р.

– 140 років тому вийшов друком останній прижиттєвий «Кобзар» Тараса Шевченка.

28 – Верховна Рада України (1992) ухвалила постанову про державний синьо-жовтий прапор.

– 80 років тому помер український письменник Панас Мирний. Народився 13 травня 1849 р.

29 – День пам'яті героїв Крут.

– 570 років тому помер російський художник, церковний діяч Андрій Рубльов. Народився близько 1360 р.

– 195 років тому відкрито Харківський університет.

– 140 років від дня народження російського письменника Антона Чехова. Помер 15 липня 1904 р.

30 – 180 років від дня народження українського художника Григорія Честахівського, приятеля Т.Г. Шевченка. Помер 1893 р.

– 170 років тому створено Малоросійську промислову компанію з виробництва цукру.

– 70 років тому завершився Надзвичайний собор Української Автокефальної Церкви, який під тиском більшовицьких каральних органів ухвалив розпуск УАПЦ.

31 – 285 років від дня народження французького філософа Клода Гельвеція. Помер 26 грудня 1771 р.

– 130 років від дня народження українського історика літератури Володимира Перетца. Помер 24 жовтня 1935 р.

– 60 років тому помер український драматург, театрознавець Яків Мамонтов. Народився 4 листопада 1888 р.

У січні виповнюється:

– 350 років тому на Поділлі вибухнуло повстання козаків під керівництвом Данила Нечая проти польсько-шляхетської влади.

– 80 років створення Національного академічного українського драматичного театру ім. Івана Франка (Київ).

У 2000 році виповнюється:

– 2375 років тому гуни захопили Причорномор'я. Загибель грецьких міст-держав.

– 1930 років тому з'явилася остання книга Нового Заповіту Апокаліпсис (Об'явлення апостола Іоана Богослова).

– 1840 років від народження одного із засновників християнського богослов'я Квінта Септімія Флоренса Тертулліана. Помер близько 230 р.

– 1730 років тому помер давньогрецький філософ Плотін. Народився бл. 204 р.

– 1580 років тому помер один із великих учителів Західної Церкви Ієронім. Народився між 340 і 350 р.

– 925 років тому померла французька королева, дочка Ярослава Мудрого Анна Ярославна. Народилася бл. 1032 р.

– 830 років від народження іспанського ченця Домініка – засновника (1215) чернечого ордена домініканців. Помер 1221 р.

– 525 років від дня народження церковного діяча, письменника публіциста Максима Грека (Михайла Триволіса). Помер 1556 р.

– 470 років тому засновано Мальтійський орден.

– 430 років тому білоруським шляхтичем Василем Тяпинським перекладено українсько-білоруською літературною мовою Євангеліє.

– 350 років тому в с. Берестечку (Волинська область) зведено дерев'яну церкву в пам'ять загиблих у битві під Берестечком козаків.

– 220 років заснування міста Маріуполя.

– 40 років тому засновано товариство культурних зв'язків із українцями за кордоном «Україна».

БУНТІВНИК

Сам Альбер Камю неодноразово повторював, що він не філософ. Попри те, що отримав філософську освіту й при бажанні міг би працювати професором якогось з університетів. Проте він обрав письменницький шлях, щоправда, такий, який вивів автора популярних романів та п'єс до числа оригінальних мислителів XX століття. «Якщо хочеш стати філософом – пиши романи», – зауважив Камю ще замолоду. Проте його перу належать не лише літературні твори, насичені філософським змістом, а й численні есе – жанр, здавна відомий у філософії. Причому такі, які були за сімома заборонами в Радянському Союзі, хоча автор і належав до лівої західної інтелігенції. Але радянський тоталітаризм був його особистим ворогом.

Народився Альбер Камю у французькому Алжирі (де на той час жило понад мільйон вихідців із Франції) у бідній сім'ї. Талановитому хлопцеві пощастило отримати стипендію для продовження освіти. Закінчуючи філософсько-історичний факультет Алжирського університету, Камю пише дипломну роботу «Християнська метафізика й неоплатонізм».

В Алжирі починається публіцистична діяльність у пресі й письменницький шлях Камю, написано перші романи й п'єси. Під час Другої світової війни Камю переїздить1942 року до Франції, бере участь у русі Опору, редагує підпільну газету «Комба», яка після визволення Франції на кілька років стає найпопулярнішою загальнонаціональною газетою. Далі – знову письменницька діяльність, і 1957 року – Нобелівська премія з літератури. Через три роки Камю загинув в автомобільній катастрофі.

Якщо виокремити дві головні проблеми, яким присвячені художні й філософсько-есеїстичні твори Альбера Камю, то це: абсурдність людського існування й бунт проти абсурду. Камю вважав, що найглибші істини щодо себе людина відкриває не шляхом наукового пізнання чи філософської спекуляції, а шляхом почуття, яке висвічує існування людини, її «буття-у-світі».

«Міф про Сізіфа» є пошуком істинної свободи у світі, де померла релігійна надія. Питання Камю ставить так: як жити без найвищого сенсу й благодаті?

Кількість вимірів простору й часу, структури атома й галактики – ці питання, попри всю свою значущість для науки, не мають жодного людського сенсу. Ми закинуті до цього космосу, до цієї історії, ми скінченні й смертні, і на питання про сенс існування наука не дала жодної відповіді. Не дала її й уся історія філософської думки – адже пропоновані нею відповіді є не раціональними доказами, а актами віри. Але Камю вимагає відповіді, спертої на традицію ясної думки. І він прикладом Сізіфа пропонує людству міф про самоствердження – з максимальною прозорістю розуму, з розумінням своєї долі людина мусить нести тягар життя, не змирюючись із ним – самовіддача й повнота існування важливіші від усіх вершин. Людина, яка живе у світі абсурду, робить вибір на користь абсурдного бунту проти всіх богів.

У вже повоєнній «Бунтівній людині» Камю уточнює зміст цього бунту, досліджуючи ідею бунту – метафізичного й політичного – проти несправедливості людського існування. Камю змінює сенс понять «абсурд» та «бунт», оскільки з них народжується вже не індивідуальне повстання, а вимога людської солідарності, загального для всіх людей сенсу існування. Камю досліджує причини їхнього виникнення на основі революцій жорстоких тираній. У минулому, вважає він, революції «ніколи реально не відривалися від свого морального, євангельського й ідеалістичного коріння». Нині людина звільнена від усіх цінностей, отже, у неї немає засторог проти тиранії. Ці застороги зняті філософами. Камю говорив: «Злі генії Європи мають титул філософів: їх звуть Гегель, Маркс і Ніцше...Ми живемо в їхній Європі, у Європі, ними створеній».

Після одержання Нобелівської премії Альбер Камю виголосив промову, яка одразу ж стала відомою всій Європі. В ній містився прискіпливий і ґрунтовний аналіз несвободи радянського мистецтва.

Сергій ГРАБОВСЬКИЙ

У ВИФЛЕЄМІ ЗІРКА ЯСНА ЗАСІЯЛА

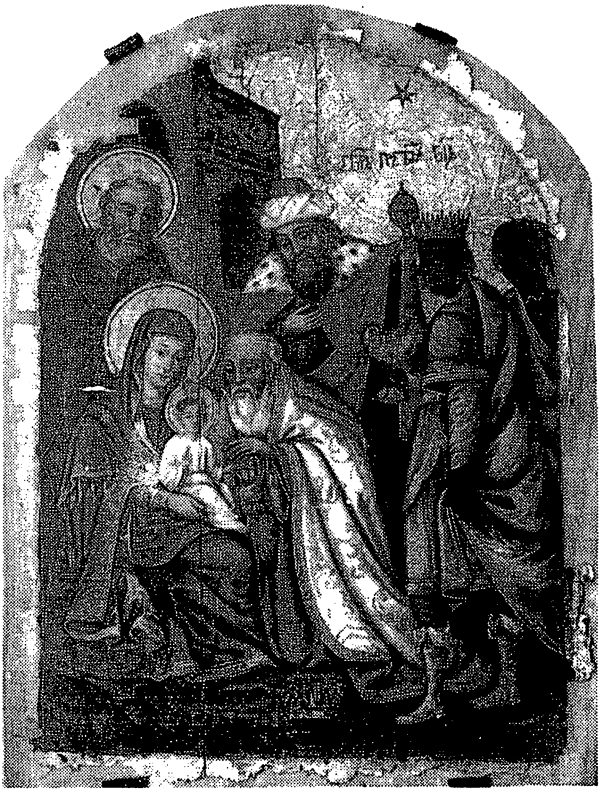

Різдво Христове (Поклоніння волхвів). Кін. XVII ст.

Ікона "Різдво Христове"– це один з найдавніших сакральних сюжетів. У Євангельських книгах, особливо Луки, докладно описано Різдво Бога нашого Ісуса Христа. Тому цю ікону можна віднести до найраннішого періоду виникнення ікономалювання. Різдво Христове – не тільки красива оповідка про те, як Йосиф з Марією пішли у Вифлеєм на перепис населення, яке тоді проводили за наказом римського імператора... Це також велика містична подія, бо Різдво Ісуса Христа – небувале явище в історії людства. Сюжет цієї ікони показує перебування святої Діви Марії, Йосифа у печері поблизу міста Вифлеєма. Тут і східні мудреці, і пастухи – вони принесли дари. У небі горить зірка, а від маленького Дитяти струмує сяйво. Навіть тварини, нерозумні істоти, своїм інстинктом відчули велич події і теж прийшли сюди. Тож зображення Різдва Христового як у західній – Римокатолицькій церкві, так і в східній – Православній, відтворює саме цю сцену біля ясел.

З часів запровадження християнства в Київській Русі, ікон в Україні не збереглося. Але це не означає, що їх не існувало. Вони обов'язково мусили бути, коли формувався іконостас у наших українських церквах. Адже ікона Різдва Христового увійшла в канонічний ряд так званих двунадесятих свят, тобто дванадцяти ікон, які є обов'язковими для храму. Вони вивішувалися у другому ярусі іконостасу над намісним рядом. Отже, нема сумніву, що ці ікони були поширені ще в добу Київської Руси – України.

Ікони Різдва Христового з доби українського бароко збереглися у П'ятницькому іконостасі (Львів), в Рогатинському, де залишилися повні тогочасні комплекси канонічного іконостасу.

Ольга РУТКОВСЬКА

ОТЕЦЬ ЦЕРКВИ

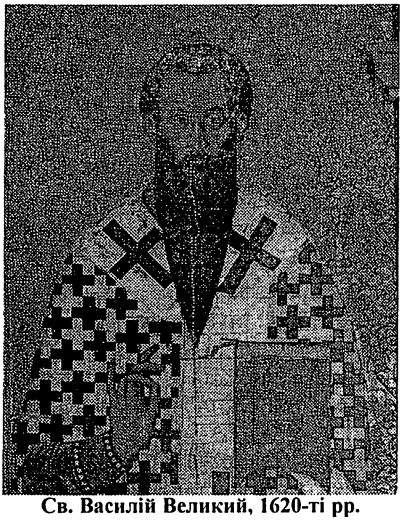

Св. Василій Великий, 1620-ті рр. Ікона Федора Сеньковича з іконостасу для Успенської церкви у Львові

Василій Великий, архієпископ Кесарії Каппадокійської, народився близько 329 р. в Кесарії у сім'ї багатих і благочестивих батьків. У дитинстві виховувався у своєї бабусі, св. Макрини. Поняття про Бога одержав змалку. Одержавши перші знання, Василій Великий вступив на навчання в училище, ставши невдовзі відомим риториком і філософом, і, не маючи ще сану священика, почав проповідувати серед християн.

Після завершення навчання у Греції йому запропонували посаду адвоката і вчителя. Але він відмовився і повернувся до Кесарії, де почав вивчати досконало Євангеліє, житія християнських праведників.

Він вирушив у Єрусалим і там прийняв святе хрещення. Спочатку читав і тлумачив народові святі книги, а згодом був рукоположений у єпископи. Та перед тим поїхав у Понт, щоб пройти шлях послушництва і чернецтва в одному з тамтешніх монастирів, який і очолив як настоятель.

За царювання Константина Василій повернувся до Кесарії. У 362 р. був рукоположений у сан диякона, а невдовзі висвячений у сан пресвітера Євсевієм Кесарійським.

Після смерті Євсевія Василій Великий був обраний архіпастирем Кесарійської Церкви. Майже щодня проводив богослужіння. Молитвою Василій зцілював душі багатьох людей.

На думку Василія, багатство означає не мати для себе нічого, жити з одним Христом. Він не мав коштовної одежі і харчувався лише хлібом, сіллю та водою, обнімав недужих, як братів. Перу святого належать літургія, багато бесід і настанов.

Помер св. Василій 14 січня 379 р., на 50 році від народження.

Після смерті св. Василія Церква почала вшановувати його пам'ять як вселенського отця церкви та вчителя. Зі стародавніх переказів відомо, що нетлінні мощі Великого Василія перенесені в Італію і знаходяться зараз у Римі.

Перед Новим Роком за старим стилем відзначається Щедрий Вечір. Це відгомін стародавнього, либонь, дохристиянського звичаю. За православним календарем – це день преподобної Меланії. У народній традиції обидва свята об'єдналися, і тепер маємо Щедрий Вечір, або свято Меланки.

На західних теренах України, на Поділлі, Волині, Київщині, Чернігівщині в цей день ходять щедрувати. Господині готують багату вечерю з дванадцяти страв. Обов'язково, щоб була кутя з медом, маком і волоськими горіхами.

А коли вже починає світати, йдуть посівати зерном, яке беруть у рукавицю або в торбину. Спочатку у хрещених батьків та інших родичів і близьких. Коли посівальник зайде в хату, то сіє зерном і поздоровляє з Новим Роком.

Перший посівальник на Новий Рік звичайно буває і першим "полазником" – приносить до хати щастя. За народним віруванням, дівчата щастя не приносять – тільки хлопці, а тому посівати дівчатам не годиться.

На Новий Рік є дуже багато прикмет. Окремі з них:

Якщо ніч проти старого Нового Року тиха і ясна, буде щасливий рік не тільки для людей, а й для худоби.

Якщо сонце весело зійде, весь рік буде щасливий, а особливо добрий буде врожай садовини.

Якщо іній рясно вкриває всі дерева, буде врожай на збіжжя.

"На Новий Рік не годиться пити по одній чарці, а все по дві, щоб старі в парі жили, а молоді собі пару знайшли!" – так промовляють за новорічним обідом, коли гостей приймають.

о. Андрій ТРУХ

Мислителі планети

ВЕЛИКИЙ ГУМАНІСТ XX ст.

Якщо хтось із людей і має право стати символом гуманності у жорстокому XX столітті, то це, безумовно, видатний філософ-гуманіст, теолог, лікар і громадський діяч Альберт Швейцер.

Німець походженням та француз за підданством, Альберт Швейцер більшу частину свого життя пропрацював і прожив у селищі Ламбарене, що у Габоні (Екваторіальна Африка).

Маючи блискучий талант до музики, гострий інтелект, прекрасну освіту, він присвятив життя боротьбі з тілесними та духовними недугами людини в одному з найглухіших кутків планети.

В основу філософських переконань, які Альберт Швейцер називав «новим раціоналізмом», він поклав принцип «благоговіння перед життям». Не факт пізнання світу, не здобування нових знань, не філософування «з приводу», а саме життя у всіх його виявах, багатогранності та різноманітності цікавило цю талановиту і неординарну особистість.

Альберт Швейцер був переконаний, що до тридцяти років людина повинна брати знання, досвід від людства, а потім усе життя служити йому, утверджуючи своїм існуванням принципи практичного гуманізму. Саме через свої переконання Альберт Швейцер набуває кваліфікації лікаря і їде в одну з найзабутіших Богом країн – французьку колонію в Екваторіальній Африці.

Бажання принести практичну користь людству, відповідальність перед життям як основний принцип цієї видатної людини сформували і його вчення про еволюційний розвиток людини та природи. Основна формула цього вчення виражена у вигляді всеохопної етичної доктрини Альберта Швейцера: «Я є життя, що хоче жити, я є життя серед життів, що хочуть жити». Цей головний принцип людського існування може і повинен стати, на думку мислителя, основою формування гуманного світу. Гуманного не лише до людини, а й до всього живого на цій планеті.

Принцип благоговіння перед життям Альберт Швейцер розглядає як своєрідний фільтр проти негативних наслідків цивілізації. Він вбачає тут перспективу морального вдосконалення людства. На думку Швейцера, шлях до здійснення гуманістичних ідеалів пролягає не через соціальні перетворення, а через особисте зусилля окремих людей, спрямоване на вдосконалення самої «природи людини».

Вчення Альберта Швейцера базується на етичній концепції образу Ісуса Христа і має релігійне підгрунтя. Мислитель все життя боровся проти агресії, кровопролиття, несправедливості та підлості. Він активно виступав за заборону ядерної зброї та роззброєння. За цю діяльність Альберта Швейцера було удостоєно Нобелівської премії миру.

Серед основних філософських праць Альберта Швейцера – дванадцятитомна «Філософія культури» та дослідження «Культура і етика». В них викладені основні принципи етичного вчення філософа і, власне, основні принципи його життя.

Ірина ГРАБОВСЬКА

ІСПОВІДНИК СОВІСТІ

Ім'я Патріарха Йосифа Сліпого стало символом страждань за віру, неперебореної мужності й певності в правоті своєї справи.

Майбутній Первоієрарх Української Греко-Католицької церкви Йосиф Коберницький-Сліпий народився в родині галицьких шляхтичів. По закінченні тернопільської гімназії та духовної семінарії у Львові талановитий хлопець, за сприяння митрополита Андрея Шептицького, продовжив навчання в Інсбруку (Австрія), звідки повернувся доктором теології та доцентом університету. Але на досягнутому не спинився. Знову подорож. Цього разу до Рима в стіни григоріанського університету. Трохи згодом у Львівській семінарії з'являється новий викладач догматики – магістр Йосиф Сліпий. Активна участь у громадському житті, наполегливість і талант отця Йосифа сприяють його призначенню редактором журналу "Богословіє", а згодом і ректором Львівської семінарії. І знову подорож: Франція, Бельгія, Німеччина, Англія, Палестина. Цього разу з метою вивчення організації наукової роботи та методів навчання майбутніх священнослужителів. Заходами молодого отця Львівська семінарія перетворюється на Духовну Академію. Дуже багато зробив отець Йосиф і як керівник Богословського наукового товариства. У ті роки молодий вчений-теолог написав понад сто праць, з яких тільки деякі опубліковані, а рукописи решти пропали під час війни.

Митрополит Шептицький призначає отця-доктора Сліпого мітратом митрополичої капітули. Проте в Галичині відбулися різкі зміни, пов'язані з приходом радянської влади. Закривалися церкви, арештовувалися священики, ліквідовано Богословську Академію. З огляду на складність ситуації й свій похилий вік, митрополит Андрей Шептицький хіротонізує отця-доктора Йосифа Сліпого на архієпископа й призначає Екзархом Великої України та своїм наступником на Галицьку митрополію.

У 1944 році на Галичину знов приходить комуністичний сталінський режим. Через п'ять місяців після смерті митрополита Андрея Шептицького, архієпископа Йосифа арештовують разом з іншими владиками і вивозять до тюрми біля Києва. Після безрезультатних дворічних знущань, метою яких було будь-що вирвати в архієпископа бажану "сповідь", Йосифа Сліпого засуджують на вісім років каторжної праці в концтаборах. Проте знущання політсадистів та карних злочинців, яких спеціально заохочувало до цього табірне начальство, не зламали духу галицького митрополита. Після першої, воркутинської каторги, в 1953 році, його знову засуджують на безрік. У 1957 році, у свій сорокарічний ювілей священства, митрополит Йосиф дістає ще сім років ув'язнення, яке в 1959 році перетворюється у невизначене за терміном. Владику переводять до Мордовії, марно пропонуючи зректися Української Греко-Католицької Церкви в обмін на майбутній сан патріарха Російської Православної Церкви. У 1962 році Йосифу Сліпому виповнилося сімдесят років. Його особа стає центром уваги всього світу.

У січні 1963 року тогочасний керівник СРСР Микита Хрущов несподівано ухвалює вислати Митрополита Йосифа Сліпого за межі Радянського Союзу.

Опинившись у Римі, митрополит Йосиф розпочинає активну діяльність: будує й купує будинки для різноманітних українських установ за кордоном, розбудовує Українську Церкву в діаспорі, засновує низку навчальних і наукових закладів, серед яких найвизначніший, без сумніву, Український Греко-Католицький університет імені Святого Климентія, видає книжки.

Проте найважливішою його справою була боротьба за патріарший устрій Української Церкви. Незважаючи на протидію Римської курії і відверте втручання Московської Патріархії, що надало справі міжнародного розголосу, патріарх Йосиф

Василь Лопата. Кардинал Йосиф Сліпий

Сліпий домагається від Ватикану визнання його Верховним архієпископом Української Греко-Католицької Церкви, внаслідок чого вона набуває більшої самостійності у розв'язані своїх внутрішніх проблем. Трохи пізніше патріарха Йосифа папа удостоює кардинальської гідності, що означало зміну ставлення Ватикану та інших держав до трагедії українського народу і його Церкви.

У своїх проповідях блаженніший Йосиф вказував на головне лихо в духовному житті нашого народу – брак єдності. Він вірив, що "буде між нами єдність в першу чергу на церковному полі, а опісля на національному й державному! Треба добро Церкви й Народу ставити вище своєї марної особистої амбіції і своїх особистих чи гуртових користей".

Андрій Гайсинський

КИЄВО-МЕЖИГІРСЬКИЙ МОНАСТИР

З овіяним легендами мальовничим місцем біля Вишгорода під Києвом, названим Межигір'ям, пов'язані славні сторінки історії України.

Перші документальні згадки про монастир сягають XVI ст. Особливого пожвавлення життя у Межигір'ї набуло на початку XVII ст. 1610 р. монастиреві було надано грамоту на ставропігію константинопольським патріархом. Це звільняло його від влади київського митрополита й підпорядковувало безпосередньо патріархові.

Польсько-козацькі війни XVII ст. й Визвольна війна (1648-1654 рр.) українського народу проти польських магнатів і шляхти послабили економічне становище Межигірського монастиря. Незважаючи на те, що Б.Хмельницький та наступні гетьмани наділяли його значними земельними володіннями, за час воєнних дій на цій території вони обезлюдніли, працювати на цих землях було майже нікому.

У XVII ст. встановлюються перші зв'язки Межигірського монастиря з Запорожжям.

У центрі Січі стояла дерев'яна церква Покрови пресвятої Богородиці. На острові, між ріками Самарою і Самарчиком, поблизу теперішнього Новомосковська, стояв Самарський Микільський "військовий" монастир Запорозької Січі, де доживали віку літні запорожці. Запорозька Січ мала і свій релігійний центр. З 1576 до 1672 рр. ним був Терехтемирівський монастир, розташований над Дніпром нижче Трипілля. З нього призначалися ієромонахи іченці до Покровської церкви та Самарського монастиря і священики в сільські парафії. Там також діяв січовий шпиталь. У першій половині XVII ст. цей монастир було зруйновано, й він обезлюднів. За Андрусівським перемир'ям (1667 р.) між Польщею та Росією землі Терехтемирівського монастиря у складі Правобережної України відійшли до Польщі, а Запорозька Січ одержала статус самостійної території. Лівобережна Україна залишилась у складі Російської держави. Зв'язки Січі з Терехтемирівським монастирем ускладнилися, бо зносини з Польщею завжди були напруженими. До того ж, 1669 р. гетьман Правобережної України Петро Дорошенко визнав протекторат Туреччини, запеклого ворога Січі, що теж унеможливило нормальні зносини з монастирем. Тому 1672 р. запорожці обрали собі новий монастир, яким і стала прадавня чоловіча обитель у Межигір'ї.

Офіційно зносини між Межигірським монастирем і Запорозькою Січчю були оформлені 1683 р., коли ігумен монастиря "з усією братією" звернувся до Запорозького Коша з листом, у якому просив підтвердити окремим "писанием... на потомные часы и лета", що Запорожжя є парафією Межигірського монастиря. Цей лист 4 жовтня 1683 р. було заслухано на Коші Війська Запорозького низового, де було ухвалено, щоб "тепер і завше з их монастиря общежительного Межигорского киевского, а не из иншой якой обители святой – священники служили з монастиря присланные..."

Відтоді богослужіння на Січі провадилося виключно ченцями Межигірського монастиря. У ньому, як і в Терехтемирівському, коштом запорожців було відкрито шпиталь для калік, старих та немічних запорожців.

1691 р. Самарський Микільський монастир на Січі було взято під опіку Межигірського монастиря. Щедрі дари від запорожців та козацької старшини зміцнювали його економічне становище. Наприкінці XVII ст. він володів 18 селами і містечками, хуторами, островами і пустошами, мідними копальнями, мав право безмитного проїзду в різні краї, продавати вина у власних маєтках.

Налагоджені зв'язки мало не урвалися, коли новообраний митрополит Гедеон, князь С.Четвертинський, підкоривши 1685 р. українську церкву владі російського патріарха, 1686 р. наказав "церкви войска низового подчинить его кафедре". Межигірський монастир мусив відкликати із Січі своїх ченців. Запорожці були незадоволені такими діями ігумена Межигірського монастиря.

Стійку позицію Запорозької Січі у обстоюванні незалежності своїх церков від влади київської митрополії підтримали ченці Межигірського монастиря.

До початку XVIII ст. Запорозька Січ і Межигірський монастир підтримували постійні зв'язки. Монастир надсилав до січової церкви і Самарського монастиря ченців. При Межигірському монастирі на кошти Запорозької Січі діяв шпиталь. Однак політичні події, що відбулися на Лівобережній Україні на початку XVIII ст., надовго зруйнували їхні зв'язки. У ході Північної війни (1700-1721 рр.) між Росією і Швецією наприкінці 1708 р. гетьман Лівобережної України І.Мазепа перейшов на бік шведського короля Карла XII. Запорозьке низове військо підтримало гетьмана. Щоб утримати це військо від переходу до шведів, Петро І послав на Січ чиновників Г.Кислинського та Г.Теплицького і лубенського сотника В.Савича. Вони привезли запорожцям царську грамоту і гроші: 500 червінців кошовому, 2000 – старшинам і 12 тисяч – козацтву. Київський митрополит послав до низових козаків межигірського ієромонаха І.Жураковського, щоб той умовив січовиків скоритися цареві й новому гетьманові. Запорожці зустріли посланців вороже й погрожували втопити їх у Дніпрі або побити.

На непокірних запорожців спав царський гнів. 14 травня 1709 р. російська армія під командуванням полковника Яковлєва і загін українських козаків на чолі з полковником Галаганом атакували Січ і взяли її приступом.

Грамотою від 26 травня 1709 р. цар заборонив пускати запорожців у Росію. Ті з них, що залишилися після руїни, попросилися під протекцію кримського хана й поселилися військовим табором нижче Казикермена в урочищі Олешках (сучасний Цюрупінськ на Херсонщині), де у 38 куренях, за свідченнями сучасників, проживало майже півтори тисячі козаків. Інші ж кочували куренями по Бугу, Великому Інгулу та інших річках.

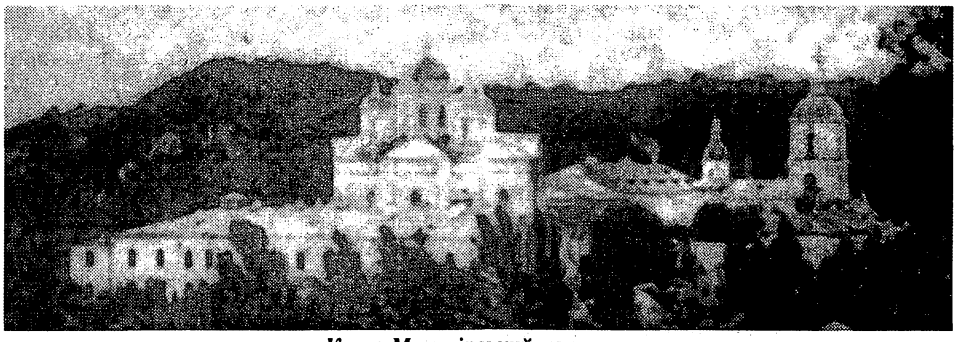

Києво-Межигірський монастир

Тільки 1734 р., коли царський уряд припинив репресії щодо Запорозької Січі, козаки повернулися на свої старі місця й осіли Кошем над річкою Підпільною. Відновили і давні зв'язки з Межигірським монастирем. З 1734 до 1775 рр., вже не тільки керівне, а й рядове запорозьке духівництво призначалося з межигірських монахів.

За давнім звичаєм, у перший день Нового року вся запорозька старшина просила звільнення від служби (перевибори). Так було заведено і в тамтешнього духівництва. Переобирали його у вересні. Коли когось із ченців не обирали на службу в Запорозькій Січі, він повертався у Межигірський монастир.

Межигірські ченці, яких посилали в Запорозьку Січ, опікувалися лише духовними потребами своїх парафіян, не втручаючись у "мирські" справи запорозького товариства. Призначення духовних осіб залежало не від монастиря, а від козацької старшини та січового товариства.

Ця залежність духівництва безпосередньо від козацької старшини і товариства, певна річ, була не до душі ієрархам російської православної церкви. Звідси постійні спроби підкорити запорозькі церкви київському митрополитові, а через нього – вищій церковній владі Російської імперії.

Початок цьому поклала справа про висвячення начальника запорозьких церков ієромонаха Володимира Сокальського в архімандрити. 1773 р., поїхавши у Межигірський монастир, він просив ігумена і братію звільнити його від посади

начальника січових церков "за слабостиею своєю и давностью бытия в Сечи". Проте запорожці хотіли, щоб він залишився на цій посаді, бо був людиною "добрых же дел, полезной науки, смиренного нрава, скромного жития, предметного трудолюбия, хорошего постоянства и честного обходительства", і звернулися до Катерини II з проханням про висвячення В.Сокальського в сан архімандрита.

Це прагнення запорожців царський уряд використав у своїх далекосяжних політичних цілях – ліквідації Запорозької Січі. 21 червня 1774 р. іменним указом імператриці, наданим Синодові, "велено иеромонаха Владимира Сокальського посвятить в архимандриты". З висвяченням у цей сан він залишився начальником запорозьких церков, але переходив з підпорядкування Межигірського монастиря до київської єпархії, а, отже, і до Синоду. З цього часу починається постійний контроль уряду над запорозькими церквами.

Про зростання контролю над запорозькими церквами межигірські ченці 12 березня 1775 р. сповіщали кошовому отаману Січі, висловлюючи у зв'язку з цим занепокоєння: "...мы не можем собрать мыслей к каковому сие следует концу".

А кінець настав невдовзі. Уже в червні імператриця Катерина II звеліла військам зайняти Січ і все Запорожжя. Для виконання царської волі Запорозьку Січ, яка мала менше як 20 невеликих гармат і налічувала десь 10 000 козаків та служителів, було оточено 31 полком і 37 ескадронами російських військ на чолі з генерал-поручиком П.Текелієм. Архімандрит В.Сокальський звернувся до запорожців, які хотіли боронитися від царських військ, не допустити "кровопролиття".

Кошового отамана П.Калнишевського, писаря І.Глобу та суддю А.Головатого було взято під варту. Новоросійський генерал-губернатор Г.Потьомкін сформулював звинувачення П.Калнишевському та його товаришам і запропонував Катерині II "повелеть отправить" на вечное содержание в монастыри, из коих кошевого – в Соловецкий, а прочих – в состоящие в Сибири».

Начальник січових церков В.Сокальський указом по київській духовній консисторії був призначений настоятелем Миколаївського Батуринського монастиря.

Запорожжя перестало існувати, не лишилося навіть назви "Січ". На її місці було засновано слободу Покровську. З січової церкви вивезено військові клейноди та цінне майно. Землі Запорозької Січі імператриця пожалувала генерал-прокурору князю Вяземському і князю Прозоровському.

З ліквідацією Січі Межигірський монастир утратив значну економічну підтримку, особливий свій статус "військового" Запорозької Січі й почав занепадати. Він проіснував до 1786 р., коли в Україні указом Катерини II було проведено секуляризацію монастирських володінь. 1787 р. монастир закрили. Не досяг уже колишньої слави монастир, коли 1885 р. знову був відновлений спочатку як чоловічий, а згодом – як жіночий.

Неля ГЕРАСИМЕНКО

ВЕЛИКИЙ ІКОНОПИСЕЦЬ

Легендарне ім'я Андрія Рубльова, який творив у XV ст., збережене народною пам'яттю. Уже в тому самому столітті написані ним ікони цінувалися на вагу золота. А в XIX ст. цінність будь-якого зібрання ікон залежала від того, чи є в ньому твори пензля Рубльова або його учнів та послідовників, які копіювали великого майстра. Про славу іконописця свідчить і постанова Стоглавого собору, що відбувся у Москві 1551 р., де на запит, як писати зображення Трійці, стверджувалося: треба «писати з древніх образів, як писали грецькі живописці і як писав Андрій Рубльов...».

І досі невідомо, де й коли народився відомий іконописець (більшість дослідників умовно вважають датою народження 1360 рік), до якого соціального стану належав, хто був його вчителем живопису. Найдавніші відомості про художника подає

московський Троїцький літопис. Серед подій 1405 р. повідомляється, що тієї весни разом із великим Феофаном Греком і старцем Прохором з Городця Андрій Рубльов почав розписувати Благовіщенський собор у Московському Кремлі.

Наступне повідомлення літопису датоване 1408 р. і засвідчує, що Успенський собор у Владимирі розписували Данило Чорний і Андрій Рубльов. До наших днів дійшли ікони іконостасу, які утворювали єдиний ансамбль із фресками, що частково збереглися на стінах цього храму. Фрагменти іконостасу, що не відповідали смакам катерининської епохи, у XVIII ст. продали в село Васильєвське біля Шуї (нині Івановська область). Віднайдені в 20-х рр. нашого століття працівниками Центральних державних реставраційних майстерень і відреставровані, ікони увійшли до московських зібрань Третьяковської галереї і Російського музею. Іконостас Успенського собору складався з ікон деісусного, празничного і пророчого рядів. Відповідно до розмірів храму, його іконостас – один з найбільших, що дійшов до нашого часу. Так, деісусні ікони заввишки 3,14 метра.

Серед ікон деісусного чину 1408 р., що належать пензлю Андрія Рубльова і Данила Чорного з майстернею, – «Спас у Силах», «Богоматір», «Іоан Предтеча», «Іоан Богослов», «Андрій Первозваний», «Григорій Великий», «Іоан Златоуст», архангели Михаїл і Гавриїл.

З празничного ряду, що відбиває євангельські події і розташований над деісусом, дійшло п'ять ікон: «Благовіщення», «Зішестя в пекло», «Вознесіння», «Стрітення» і «Різдво Христове». Більшість дослідників вважає, що ці пам'ятки вийшли з майстерні Андрія Рубльова і Данила Чорного.

Звенигородський чин – один з найкращих іконних ансамблів рубльовського живопису. Він складається з трьох поясних ікон: Спаса, архангела Михаїла і апостола Павла. Є думка, що вони належали колись до семифігурного деісуса. Письмових джерел, які підтверджували б авторство Андрія Рубльова не знайдено. Проте атрибуція Ігоря Грабаря щодо їхньої належності Рубльову, побудована на даних стилістичного аналізу, не викликала заперечень і донині.

У Третьяковській галереї зберігається й найвідоміший твір Андрія Рубльова – «Трійця». Ікона є, безумовно, вершиною творчості художника.

До школи Андрія Рубльова відносять і чудовий твір, написаний у 20-і рр. XV ст. для царських врат Троїцького собору – «Євхаристія», а також створення розписів Спаського собору Андроникового монастиря в Москві, де й закінчився життєвий шлях легендарного майстра.

Петро НЕСТЕРЕНКО

АННА ЯРОСЛАВНА – КОРОЛЕВА ФРАНЦІЇ

У долі доньки Великого князя Київського Ярослава Анни багато захоплюючого і вартого пера такого письменника як Олександр Дюма. Її біографія сповнена романтичності, загадковості, багатьох нез'ясованих фактів та подій, починаючи з дат народження і смерті. Місце поховання Анни Ярославни також викликає дискусії як у французьких, так і українських істориків.

Анна була улюбленою донькою одного з наймогутніших середньовічних правителів Європи Ярослава Володимировича, який за свою діяльність названий нащадками Мудрим.

Русь-Україна, якою правив Ярослав, була хоч і менша за Візантійську імперію, однак значно більша за своєю територією й населенням за Францію, Англію, ряд німецьких держав. Це була країна досить високої культури та економічного потенціалу, могутня військово і впливова політично. Якийсь час Русі-Україні виплачували данину навіть Константинопольські василевси, побоюючись за свої північні кордо-

ни, які не раз турбували руські дружини. Батько Ярослава Володимир, захопивши Корсунь (Херсонес), змусив візантійського імператора Василія віддати йому в дружини сестру, щоправда, за умови прийняття в Русі християнства. Не менш активним військово й політично був і син Володимира Ярослав, який, усунувши зі свого шляху не тільки ворогів, але й рідних братів, посів київський трон і багато років правив жорстоко і авторитарно, оберігаючи спокій у країні, дбаючи про її економічний, політичний і культурний розквіт. За його життя Київ перетворився на знану в усьому світі столицю, тут було збудовано чимало кам'яних церков і монастирів, серед яких перлина європейської середньовічної архітектури Софія Київська (1037). То був мудрий і далекоглядний політик, який розумів, що не мечем творить-ся велич і майбуття держави. Він обирає шлях мирного співіснування з сусідами і досягає цього не тільки шляхом політичних переговорів, а й укладанням династійних шлюбів своєї рідні (тіток, братів, сестер, а згодом і власних дітей) з найвпливовішими європейськими дворами. Не випадково Ярослава Мудрого називали "тестем всієї Європи". Сам великий князь мав другий шлюб зі скандинавською принцесою Інгегердою (Іриною), своїх сестер віддав за польських принців (згодом королів), син Ізяслав взяв у дружини сестру польського короля Казимира Гертруду, Святослав побрався із сестрою досить впливового в католицькому світі правителя-єпископа трієрського Бурхарда, а Всеволод привіз собі наречену з Візантії – доньку імператора Костянтина XII Мономаха. Німецькі принцеси стали дружинами молодших Ярославичів – Вячеслава та Ігоря.

Добрі партії полагодив Ярослав Володимирович і своїм донькам. Анастасія стала королевою Угорщини, Єлизавета – Норвегії, Анні ж доля судила трон Франції.

У 1048 році, здолавши 3000 кілометрів досить небезпечних середньовічних доріг, до Києва прибуло пишне посольство, яке очолили єпископ Готьє Совейр та міністр королівського двору Гозлен де Шаліняк. Ця місія була особливою. Французький король Генріх просив руки Ярославової доньки Анни. Зрозуміло, що й доти велися інтенсивні переговори про майбутній шлюб. Генріх, з огляду на заборону папи одружуватися з кревними до сьомого коліна, був особливо зацікавлений взяти за дружину слов'янку. Для Ярослава цей шлюб мав важливе значення з погляду політичної інтеграції Руси-України в західноєвропейський регіон. Для великого князя Київського було важливим використати суперечності між Заходом і Сходом, який уособлював на той час досить ворожий до Русі Константинополь.

14 травня 1049 року в соборі міста Реймса, де традиційно вінчалися і коронувалися всі французькі королі, стали під вінець Генріх та Анна. Їхній шлюб був освячений на Євангелії, яке привезла до своєї нової батьківщини київська княжна. Відтоді, сподовж майже восьми століть, ця святиня перебувала в соборі й на ній присягали всі французькі королі.

Зодягши корону, Анна Ярославна посіла досить помітне місце в державній ієрархії. І не тільки як дружина короля. Її ім'я, а часто й підписи, з'являлися на багатьох документах, листах, зокрема до понтифіка Ватикану.

Анна прожила з Генріхом І одинадцять років. У них було троє синів. Старший Філіпп згодом став королем, Роберт помер підлітком, а Гуго – уславлений французький лицар, брав участь у двох хрестових походах за визволенням Гробу Господнього і вкрив себе невмирущою славою, здобувши титул Великого. Генріх І постійно перебував на війні. Час був неспокійний, раз-по-раз виявляли непокору могутні васали, які шматували Францію на частини. Досить тривожно було й на кордонах держави... Грізні січі й душевний неспокій далися взнаки. 4 серпня 1060 року король ще досить молодим помер. Трон обійняв десятирічний Філіпп, ще за життя батька проголошений королем. Анна не просто опікала свого сина. Королева-вдова вирішувала важливі державні справи, найголовніша з яких – зберегти за сином трон, який у ті часи був досить хитким, зважаючи на численних претендентів.

Після смерті Генріха І королева з дітьми переїхала з Парижа до старовинного замку в Сенліс (за сорок кілометрів від столиці). Тут традиційно жили королі каролінгської династії, зокрема й Карл Великий, а один із його спадкоємців навіть про-

голосив Сенліс столицею держави. Анні подобалася ця місцевість своєю природою, прадавніми лісами (королева любила полювання і традиційні на Русі лови), такими ж, як і біля Вишгороду, розлогими луками.

Перед народженням свого першого сина Анна Ярославна дала обіцянку Богові збудувати монастир. І ось тепер, овдовівши і переїхавши до Сенлісу, вона вирішує на місці напівзруйнованої часом каплиці заснувати монастир на честь святого Вікентія. 29 жовтня 1065 року він був освячений... Попри час і події, що прошуміли над цим містом і Францією, собор зберігся до наших днів. Є в ньому мармуровий пам'ятник Анні, яка тримає в руці макет храму.

Здавалося б, королеву-вдову, матір короля мало чекати урівноважене життя, шана придворних, повага. Але трапилося по-іншому. До її серця знову постукало кохання. То була дуже романтична і незвична для похмурого середньовіччя історія. Хоробрий лицар і могутній вельможа, близький родич покійного короля, з предовжелезним титулом Рауль III Великий, граф де Крепі і де Валуа, дю Вексен, д'Амен, де Бар-сюр-Об, де Вітрі, де Перон, де Мондтдідіє, дуже впливовий і незалежний воєначальник, який, за свідченнями тогочасних хроністів, не боявся навіть Бога, до безтями закохався у королеву і, коли Анна овдовіла, поставив собі за мету будь-що одружитися з нею. Зрозуміло, що й королева, яка все частіше й частіше зустрічалася з графом Раулем у Сенлісі, відповіла взаємністю. Але на перешкоді їхньому шлюбові стояло багато чого, насамперед церковні канони. Адже граф Рауль був одружений. Цей шлюб міг затьмарити й життя юного короля Філіппа. Проте почуття були такі глибокі, що вже ніщо не могло стати на заваді всесильному нащадкові Карла Великого. Граф в односторонньому порядку розлучився з дружиною і під час одного з полювань, так би мовити, викрав королеву-вдову. Як у романтичному романі, того ж дня нажаханий священик повінчав їх в одній із віддалених церков.

То був виклик не тільки королівській родині, але й церкві, яка не визнала розлучення Рауля, а тим паче, його нового шлюбу. Папа Олександр II проголосив анафему і відлучив від церкви графа. Але це не злякало закоханих. На їхній захист, на подив усього двору і французької аристократії, стає Філіпп, який, незважаючи на свій вік, зрозумів палкі почуття матері. У цьому, неосвяченому церквою шлюбі, Анна прожила одинадцять років, аж до смерті свого другого чоловіка Рауля де Крепі і Валуа.

У 1074 році Анна повертається до королівського двору. Їй уже під п'ятдесят. Насичене романтичними і трагічними сторінками життя залишилося у минулому. Все більше і більше королеву-матір приваблює спокій і душевна урівноваженість. Вона здебільшого живе в Сенлісі, хоч буває на всіх придворних урочистостях. 1075 роком датується останній підпис Анни на державних документах.

Де і коли померла Анна Ярославна невідомо. Довгий час вважалося, що вона похована в абатстві Вільє, неподалік містечка Форте-Аліпс. Але це питання залишається відкритим і дотепер. Як і твердження деяких істориків, що Анна Ярославна повернулася наприкінці свого життя до Києва.

Василь ТУРКЕВИЧ

ПЕРШІ УКРАЇНСЬКІ ПАПЕРОВІ ГРОШІ

У 1917-1920 роках за УНР, гетьманату й Директорії в обіг було випущено 24 види грошових знаків – карбованців, гривень та шагів.

Проекти перших банкнот та поштових марок підготував Георгій Нарбут ще до проголошення УНР. Про це свідчить випуск поштових марок у грудні 1917 року Київською друкарнею Кульженка. Було їх п'ять видів: у 10, 20, 30, 40 та 50 шагів. Малюнок двох перших належав А.Середі, решти – Г.Нарбутові. На всіх – написи "Українська Народня Республіка", позначення номіналу, зображення поштових сурм (герб Нарбута – три з'єднані сурми). На марках у 30 шагів – у восьмикутнику малюнок заквітчаної жіночої голови. У центрі марки в 40 шагів – великий тризуб. Усі вони оздоблені рослинним орнаментом.

У квітні 1918 року, в зв'язку з тимчасовою неможливістю випустити металеві гроші, виходить закон УНР про друк і обіг паперових розмінних марок, які цілковито повторювали малюнок поштових, але мали зубкування й напис на звороті: "Ходить нарівні з дзвінкою монетою". До обігу вони надійшли за гетьмана в липні 1918 року.

Першу українську банкноту – державний кредитний білет у 100 карбованців пущено в обіг 5 січня 1918 року (за старим стилем – 23.12.1917). Закон Центральної Ради про обіг її та інших кредитних білетів вийшов наступного дня. Один карбованець поділявся на 200 шагів. Автор малюнка першого українського грошового знака нового часу – Георгій Нарбут. Художник створив особливий, глибоконаціональний малюнок банкнот у стилі українського бароко.

З лицьового боку, у пишному рослинно-квітковому картуші – тризуб, позначення номіналу (цифри складено з квітів) та свідчення, що один карбованець містить 17,424 долі (0,766656 г) чистого золота. Біля кортуша – зображення тризуба та лука-самостріла. На цій банкноті вперше (ще до ухвали 1 березня 1918 року про герб України) з'являється тризуб як символ української держави, щоправда, не класичний, а Володимира І (з хрестом на середньому зубі), поряд зі старовинним гербом Києва. Під кортушем стоїть підпис автора проекту – "Г.Н." (Георгій Нарбут).

Паралельно з нарбутівськими 100 карбованцями з квітня 1918 року в обіг надходять грошові знаки, випущені за проектами інших художників. Згідно з законом Центральної Ради, 1 березня 1918 року основною грошовою одиницею ставала гривня, що дорівнювала півкарбованцю й поділялася на 100 шагів. З гетьманським переворотом декларовано повернення до карбованця, але гривні все ж таки надходили в обіг. Друк їх було замовлено в Берліні, у найкращій на той час друкарні, готові банкноти доправляли в Україну літаками. Із цієї серії за рисунками Г.Нарбута виготовлені грошові знаки в 10, 100 і 500 гривень.

На лицьовому боці 10-гривневої банкноти – кілька написів неповторними нарбутівськими шрифтами й знак тризуба (уже класичного) в обрамуванні барокових галузок з двох акантових листків і квітки. Увагу привертає рамка квітчастого орнаменту. Вона наслідує рамку з плану-краєвиду Києво-Печерського монастиря, вміщеного в "Тератургіумі" Афанасія Кальнофойського 1638 року.

Найціннішими, з мистецького погляду, є нарбутівські 100 гривень. Це справжній шедевр української графіки за широтою використання традиційних форм, ґрунтовністю їхньої модернізації, багатством сюжетного ряду. Зображення лицьового боку розташовані на гільошованому тлі чотирьох видів. Під написом "Українська Народня Республіка" – великий пишний вінок із квітів, плодів, овочів, пшениці. Обабіч стоять жінка в національному вбранні (зі снопом пшениці та серпом у руці), яка символізує українське селянство, і чоловік у фартуху, який спирається на молот, обвитий лавром, – уособлення українського робітництва. Усередині вінка – традиційні написи на тлі тризуба. Написи зворотного боку внесені у великий картуш, його низ – рослинно-плодовий орнамент; обабіч – декоративні колони, заповнені трикутниками. Нагорі, окрім рослинного орнаменту, тризуб, узятий у лавровий вінок. Такий вінок можна побачити й довкола герба війська Запорозького у "Віршах" К.Саковича 1622 року. Нагадаємо, що цей герб (у варіанті Г.Нарбута) було ухвалено за герб Української Держави. Під лівою колоною стоїть підпис "Г.Нарбут. 18", на аверсі також ініціали "Г.Н.".

У центрі лицьового боку 500-гривневої банкноти – заквітчана жіноча голова у восьмикутнику (повтор зображення марки в 30 шагів). Від неї розходиться сонячне проміння. Обабіч – зображення тризубів (у пшенично-волошковому й квітково-плодовому вінках). Поле облямоване декоративними розетками, тут також ініціали Г.Нарбута. На звороті, на тлі тризуба, розміщеного на стилізованому щиті, – витяги з закону, інші написи й зображення. Число номіналу виконано тим самим квітковим орнаментом, що й на 10 гривнях.

Нарбутові належать і рисунки білетів (облігацій) Державної скарбниці у 50, 100, 200 та 1000 гривень. Закон про їхній випуск ухвалено 12 квітня 1918 року.

1919 року в обіг було пущено ще одну банкноту за рисунком Г.Нарбута у 100 карбованців (проект створено за рік до того). Друкувалася вона Директорією в

Кам'янці-Подільському, куди уряд у серпні-жовтні 1919 року переїхав під натиском ворога.

На відміну од інших банкнот Г.Нарбута, ці мають маргінес – бічне поле. У центрі його з двох боків – портрет Богдана Хмельницького з булавою. Рамку аверса переплетено декоративним вінком. Під написом "Українська держава" – малий картуш з гербом гетьманської України в акантовому обрамуванні. Зворотню сторону прикрашає розкішний картуш – квіти, овочі, зубчате колесо, циркуль, серп, книги, сувій тканини. Усередині – той самий герб (козак під тризубом).

Г.Нарбутові приписують ще дві банкноти – у 50 та 1000 гривень. Друк їхній готували у Відні 1920 року на замовлення Директорії, але в обіг вони не надійшли. Збереглося лише кілька зразків. На жаль, у літературі не пояснюється, чому саме Нарбута вважають автором малюнків. Композиційно, сюжетно, графічно рисунок банкнот, гадаю, далекий від творчої манери цього художника. Його авторство в даному разі сумнівне.

Андрій БОЙКО

РІЗДВО В УКРАЇНІ ТА В ІНШИХ ДЕРЖАВАХ

Як святкують Різдво українці в Україні і по всьому світу ми загалом знаємо. Пригадаймо лише коротко, що напередодні свята колись прикрашували хату дідухом (зараз ялинкою), стіл притрушували сіном, а долівку посипали соломою. На Святвечір, який припадає на 6 січня, на столі має бути 12 пісних (безм'ясних) страв, які символізують 12 апостолів. Характерними українськими стравами є: кутя, борщ, вареники, голубці, риба, холодець з риби та інші страви. Вечеряють, коли на небі появиться перша зірка. Вечеря починається молитвою при запаленій восковій свічці. Поляки на Святвечір діляться оплатком, а українці – просфорою (спеціально спеченою булочкою, посвяченою в церкві). Після вечері вся родина колядує.

А як відзначають Різдво в інших країнах?

Мешканці Риму, столиці Італії, в центрі міста ставлять високу, 25-30-метрову ялинку, а перед палатою папи – на площі св. Петра – будують великий вертеп, заввишки як житловий будинок, а постаті в ньому сягають 2 метрів. Уявіть собі, що італійці не їдять святкової вечері...

В Угорщині в цей день проводять для дітей великі бали. На Святвечір угорці їдять печеного індика, рибний суп і розсіл. Під обрус на столі кладуть гребінь, ніж та оселку або прикривають стіл не одним, а трьома обрусами.

У Венесуелі (Південна Америка) люди на Святвечір діляться не просфорою, як ми, а лише виноградом. Кожна людина з'їдає 12 виноградин (які символізують місяці). З'їдаючи їх, придумують собі бажання на кожний місяць і вірять, що це здійсниться.

Французи під час різдвяних свят об'їдаються білою ковбасою, м'ясом печеного індика та устрицями (ostrygami) і запивають усе шампанським.

Чехи, подібно до поляків, під час свята їдять багато страв з коропа (karpia). Після вечері господар дому ділить яблуко навпіл. З розкладу зернятко родина ворожить собі, яким буде черговий рік.

На десерт чехи подають 12 сортів тістечок, що символізують 12 місяців.

У Німеччині Різдво – це найважливіше свято. До нього німці готуються вже під час передріздвяного посту. Сплітають з ялини вінок, прикрашують його, ставлять на ньому чотири свічки. Першу свічку запалюють у першу неділю посту, потім кожного тижня запалюють чергові свічки. Колись так прибраний вінок завішували на стелі, зараз частіше кладуть його на столі.

Обов'язковими свячірніми стравами німців є картопляний салат та ковбаски.

Опрацювала Марія ГАРАСИМ

ГОСТРЕ СЛОВО БАЙКАРЯ

Народився Петро Петрович Гулак-Артемовський у містечку Городище на Київщині у родині священика. У 1801-1813 рр. навчався у Київській духовній семінарії, яка тоді давала як нижчу, так і вищу освіту. Але, не скінчивши її, до 1817 р. працював учителем у приватних пансіонатах та в сім'ях польських поміщиків.

1817 р. він переїздить до Харкова, вступає до університету і за порівняно короткий час робить непогану службову кар'єру, одночасно друкуючи в «Украинском вестнике» вільні переклади російською мовою французьких, англійських та польських авторів, а далі – і власні твори.

Його перший оригінальний твір «Пан та собака» (авторське визначення – «казка», насправді – «байка»), зажив чималої слави своїм викривальним пафосом, спрямованим проти панів, що поводилися з людьми, як із тваринами. Ми визначаємо цей твір як оригінальний, навіть попри те, що в сюжеті використано коротку приповідку /напівбайку/ Ігнація Красицького «Пан і Пес»:

«На злодія ждав Пес і цілу ніч не спав.
На ранок били Пса, бо Пана турбував,
На другу ніч хропів, щоб Пану спокій дати,
Уранці били Пса, бо злодій вліз до хати».
/Переклад Микити Годованця/

У Гулака-Артемовського байка розгорнена в чимале оповідання, що налічує понад 180 рядків; яскравою і дотепною мовою змальовано картину кріпосницької дійсності з живими образами самого Рябка, а також Явтуха-наймита. Байка прозвучала як осуд панської сваволі, а її мораль стала народним прислів'ям:

«Той дурень, хто дурним іде панам служити,
А більший дурень, хто їм дума угодити!».

Три наступні «приказки» – «Дурень і розумний», «Цікавий і Мовчун», «Лікар і здоров'я» – написані в дусі «приповісток» І.Красицького, іноді за його мотивами, але були опубліковані значно пізніше, лише через півстоліття.

Літературний портрет П.Гулака-Артемовського був би неповним, без згадки про його балади «Твардовський» і «Рибалка», в яких він прагнув вийти за межі бурлескного стилю і прислужитися його антиподу – романтизму.

Пізніші твори поета здебільшого торкаються сімейних подій і поступаються байкам і баладам, написаним на початку творчої діяльності. Однак, як відзначається в «Історії української літератури XIX ст.» кращі твори П.Гулака-Артемовського «збагатили культуру українського художнього слова». Його творчість привернула увагу багатьох літературознавців. Про першого українського байкаря писали М.Костомаров, М.Петров, О.Потебня, Д.Багалій, І.Айзеншток, А.Шамрай, П.Приходько, М.Зеров, П.Волинський, І.Пільгук, М.Яценко, П.Федченко.

Степан КРИЖАНІВСЬКИЙ

Мислителі планети

ТАЄМНИЦЯ АБСОЛЮТУ

"Сторінку заповнено, аркуш треба перегорнути", – так почав Шеллінг свою першу берлінську лекцію 1841 року. Цю "нову сторінку" багато хто розцінив як розрив із раціоналізмом, відмову від попередньої філософської системи та втечу в містику. Що ж насправді відбувалося із Шеллінгом? Чи справді він зрікався своєї системи та класичних принципів філософування? Які рушійні мотиви такої творчої метаморфози?

Світогляд його глибоко мінявся, і він важко, через непевність та сумніви, про-

стував до своєї "другої філософії". Однак він не збирався поставити свою нову філософію на місце попередньої, а лише прагнув приєднати до попередньої деякі нові знання, що вважалося досі неможливим.

Перехід до "другої філософії" – не розрив з минулим, а його необхідний наслідок, адже основи нової системи містяться в "першій філософії". Та філософія, яку Гегель, Фіхте та інші вважали повною та вичерпною, насправді, згідно з Шеллінгом, є лише "негативною" філософією. Вона є тільки необхідною, але не достатньою. Її завдання – пізнати світ за допомогою розуму. Але, переходячи до релігійної проблематики, Шеллінг схилявся до того, що не Розум, а Воля є первісним буттям (Ursein). Він завжди вважав, що Абсолютне може бути пізнаним – за великим рахунком тільки воно і є єдиним гідним предметом справжнього пізнання. І все ж таки він мусив визнати (як і всі мислителі, які займалися цим питанням до нього), що в Абсолюті є якась незбагненна темна глибина. Як же рухалася думка Шеллінга, прагнучи визволитися з цього глухого кута?

Все почалося з того, що Шеллінг взявся за здійснення заповітного задуму: створення власної популярної філософії, яку назвав "Світові доби". Він збирався розгорнути сенс "еонів божественного життя" – минулого, сучасного і майбутнього (які й є світовими добами). Йшлося не про людську історію, а про божественне вічне буття, проте за аналогією з розвитком людського буття. Шеллінг по-новому розкриває сенс поняття минулого: його не завжди розуміють належним чином, та далеко не всі мають минуле. Людина, що жодного разу не здолала себе, не має ніякого минулого – вона ніколи не трансцендувала за його межі і далі живе в ньому. Тільки відірвавшись від свого минулого, ми здатні вперше набути його, і лише той, хто має силу відірватися від себе самого, здатний створити власне майбутнє.

Чи є необхідним акт творення світу, чи це є справа абсолютної свободи Божества, непередбачена й таємнича? Відсутність задовільної відповіді й спонукала його до створення "позитивної" філософії. Адже якщо нам відкриється сенс творення, ми збагнемо сенс, призначення й межі пізнання створеної людини.

"Позитивна філософія пізнього Шеллінга є відмінною і щодо простої віри, яка зупиняється перед незбагненним і не проникає в нього, і щодо раціонального пізнання, яке не розкриває незбагненне, а підмінює його собою. Це – "умоглядна містика", яка вперше поєднує містичне переживання трансцендентних основ Усесвіту, тобто Творіння, і раціональне мислення, як логічне осягнення сутності світу.

Сповнена "умоглядної містики" людина здобуває безмежну свободу. Це свобода бачення Бога і свобода розвитку, що підноситься до стихії Божественного Розвитку.

Леся ГАРМАШ

ЗАСНОВНИК УЧЕННЯ ПРО НООСФЕРУ

Ідеї глобальної єдності людства, еволюції людини та природи, що стали визначальними наприкінці XX століття, мають своє наукове обгрунтування, «виростають» і з вчення Володимира Вернадського, Тейяра де Шардена та їхніх учнів про ноосферу, як принципово нову оболонку Землі, що виникла і формується із появою та розвитком людства на Землі.

Володимир Іванович Вернадський прожив велике, плідне і складне життя. Творчий геній вченого створив і розвинув декілька нових наукових дисциплін, зокрема і про біосферу та перехід її у нову якість – ноосферу.

Академік Петербурзької Академії Наук, а потім і Академії Наук СРСР, Володимир Вернадський був видатним громадським діячем і талановитим організатором науки. Великий біолог, він залишив нам принципово нове розуміння та бачення світу, створив цілісну картину світу, в якій визначив роль людини та розуму в формуванні Землі, створив прогноз її майбутнього.

В останні роки життя найбільше хвилювала Володимира Вернадського проблема глобальної єдності людства, що вже почала формуватися як практична, та про-

блема інтелектуальної активності людини. Завдання докорінної зміни загальнолюдських відносин, зокрема, ставлення людини до природи, Вернадський намагається реалізувати теоретично. Проблему глобальної відповідальності людства за все, що відбувається на Землі, вчений вирішує через створення вчення про ноосферу – царство Розуму, царство Людини, яка з допомогою науки перетворилася на могутню геологічну силу і створила єдиний комплекс із біосферою Землі. Людство, що вступило в XX століття, на думку В.І.Вернадського, почало перехід до якісно нового стану розвитку: «...геологічно ми переживаємо зараз виділення в біосфері царства розуму – ноосфери, що цілком змінить її обличчя, її будову». І тепер, нарешті, людська воля піде шляхом створення реальної єдності, відмови від агресії, бо ця тенденція відповідає природній вимозі геологічного процесу. Процес зміни загальнолюдських відносин повинен відбутися стихійно. Він не вимагає активної революційної дії з боку людини, лише наукового, кваліфікованого розрахунку.

Володимир Вернадський вважав, що державні структури, створені для забезпечення інтересів якоїсь групи населення за рахунок інших, приречені, бо розвиток біосфери та ноосфери вимагає вияву людства як єдиного цільного організму. «Це нова стадія в історії планети, яка не дозволяє користуватися для порівняння історичним її минулим. Бо ця стадія створює нове в історії Землі, а не лише в історії людства». Ця нова стадія розвитку вимагає від людини мислити і діяти в новому аспекті. Не тільки в аспекті окремої особистості, сім'ї чи роду, держав чи їх союзів, але і в планетарному аспекті».

Ірина ГРАБОВСЬКА

МАЙСТЕР ІСТОРИЧНОГО ПОРТРЕТА

Василь Дядинюк народився в селі Лучиниці Могилівського повіту на Поділлі в родині будівничого церков. Ця родина походила зі старого козацького роду і відзначалася мистецькими талантами і пошаною громади. Вихований на українських традиціях, Василь зразу зі шкільної лави вступив до Армії УНР і добився ступеня поручника. Після падіння УНР був інтернований в Польщі.

Мистецьки обдарований Василь скоро опинився у Львові, де були згуртовані кращі творчі сили: О.Новаківський, Петро Холодний з сином, П.Ковжун та інші. Там він вчиться в найкращих українських майстрів. Його талантом зацікавився Митрополит Андрей Шептицький і послав його до Вільна, а відтак до Італії для копіювання великих майстрів минулого. Це дало йому змогу ознайомитися з різними стилями та малярськими напрямками, щоб потім створити власний стиль. У 1926 році разом з М.Морозом прибув В.Дядинюк до Парижа, де в той час було вже з півтора десятка українських митців.

Повернувшись до Львова, В.Дядинюк у 1931 році познайомився з багатим американцем українського роду Яковом Макогоном, який замовив у В.Дядинюка дві серії портретів-композицій; одну з княжої, а другу з козацької доби. Ці образки В.Дядинюк малював у Парижі, де дістав на виставках високу оцінку своїх творів. Серія князів була мальована в модернізованому бароко. Дев'ять портретів з княжої доби зберігаються у колекції Л.Яцкевича в Філадельфії, а решта в родині Макогонів та Українському Інституті в Нью-Йорку.

Помер у Відні, куди переїхав з дружиною і сином Андрієм, проживши всього 44 роки. Його мистецька спадщина може не так велика своєю кількістю, як цінна змістом, бо він дав неоціненні твори монументального малярства, що чудово відбивають українську історичну духовність у постатях минулого України.

Омелян КОВАЛЬ
(Бельгія)

Три святителі
Ікона сер. XVIII ст. Національний музей образотворчого мистецтва

ЛЮТИЙ

ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	НД
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29					

1 – 105 років від дня народження українського історика Андрія Ковалівського. Помер 29 листопада 1969 р.

– 25 років тому помер український письменник, літературознавець Михайло Рудницький. Народився 7 січня 1889 р.

2 – 300 років від дня народження німецького письменника і критика Йоганна Крістофа Готшеда. Помер 12 грудня 1766 р.

– 155 років від дня народження українського вченого, автора першого перекладу Біблії українською мовою Івана Пулюя. Помер 31 січня 1918 р.

– 60 років тому комуністичним режимом знищено російського режисера та поета Всеволода Мейєрхольда. Народився 9 лютого 1874 р.

– 40 років тому помер український співак Іван Паторжинський. Народився 3 березня 1896 р.

– 30 років тому помер англійський філософ, громадський діяч Бертран Рассел. Народився 18 травня 1872 р.

3 – 265 років від дня народження польського письменника, просвітителя Ігнація Красицького. Помер 14 березня 1801 р.

– 130 років від дня народження італійської поетеси Ади Негрі. Померла 11 січня 1945 р.

4 – 495 років від дня народження польського письменника Міколая Рея. Помер між 8 вересня і 4 жовтня 1569 р.

– 120 років від дня народження українського музикознавця, фольклориста Климента Квітки. Помер 19 вересня 1953 р.

– 55 років тому відкрилася Кримська (Ялтинська) конференція глав урядів СРСР, США і Великобританії.

5 – 150 років від дня народження українського публіциста, літературознавця, громадського діяча Остапа Терлецького. Помер 22 липня 1902 р.

6 – 275 років тому помер грузинський письменник і громадський діяч Сулхан Орбеліані. Народився 3 листопада 1658 р.

– 150 років тому помер український і російський історик, археограф Дмитро Бантиш-Каменський. Народився 16 листопада 1788 р.

– 120 років від дня народження українського і російського співака Олександра Шидловського. Помер 16 січня 1954 р.

– 65 років тому український письменник Борис Тенета (Гурій) наклав на себе руки в Лук'янівській тюрмі. Народився 1903 р.

– 60 років тому померла українська громадська і освітня діячка Софія Русова. Народилася 18 лютого 1856 р.

7 – Святителя Григорія Богослова.

– 240 років тому помер автор щоденника, важливого джерела з історії України XVIII ст. Михайло Ханенко. Народився 10 грудня 1691 р.

– 115 років від дня народження американського письменника Гаррі Сінклера Льюїса. Помер 10 січня 1951 р.

8 – 275 років тому помер російський імператор Петро I. Народився 9 червня 1672 р.

– 150 років від дня народження українсько-

го і російського художника Івана Похитонова. Помер 12 грудня 1923 р.

– 60 років тому помер український драматург Спиридон Черкасенко. Народився 1 грудня 1876 р.

9 – 120 років від дня народження українського історика Івана Джиджори. Помер 22 квітня 1919 р.

10 – Святителя Єфрема Переяславського.

– 245 років тому помер французький філософ, історик, письменник Шарль Монтеск'є. Народився 18 січня 1689 р.

– 100 років тому засновано Революційну Українську Партію (РУП).

– 60 років тому радянські каральні загони розпочали депортацію населення західних областей України, що охопила 220 тисяч чоловік.

– 60 років тому у Кракові було створено Революційний провід ОУН під керівництвом Степана Бандери.

11 – 370 років тому помер французький філософ Рене Декарт. Народився 31 березня 1596 р.

– 330 років від дня народження українського козацького літописця Самійла Величка. Помер після 1728 р.

– 160 років тому помер російський поет Іван Козлов. Народився 22 квітня 1779 р.

– 135 років від дня народження українського видавця і книгознавця Василя Кульженка. Помер 7 вересня 1934 р.

– 110 років від дня народження українського художника, мистецтвознавця Антона Середи. Помер 11 серпня 1961 р.

– 50 років тому ухвалено постанову ЦК КП(б)У про журнал "Дніпро". Черговий погром української творчої інтелігенції.

12 – Собор вселенських учителів і святителів: Василя Великого, Григорія Богослова та Іоана Золотоустого.

– 130 років від дня народження історика античного світу і дослідника Ольвії Бориса Фармаковського. Помер 29 липня 1928 р.

13 – 205 років тому помер церковний діяч, письменник Георгій Кониський. Народився 20 листопада 1717 р.

– 135 років від дня народження українського музикознавця Григорія Любомирського. Помер 14 лютого 1937 р.

14 – 160 років від дня народження французького художника Клода Моне. Помер 6 грудня 1926 р.

– 145 років від дня народження російського письменника Всеволода Гаршина. Помер 5 квітня 1888 р.

– 140 років тому помер український художник-портретист Дмитро Маляренко. Народився 1824 р.

– 115 років тому помер український педагог Микола Левицький. Народився 8 червня 1819 р.

– 60 років тому помер український літературознавець, критик, перекладач Михайло Мочульський. Народився 13 листопада 1875 р.

15 – Стрітення Господнє.

– 335 років тому вперше було поставлено комедію Мольєра "Дон Жуан".

– 150 років від дня народження румунського художника Йона Андреєску. Помер 22 жовтня 1882 р.

– 85 років тому російська окупаційна влада арештувала і вислала до Сибіру велику групу галицьких священиків УГКЦ.

16 – 115 років тому помер український письменник і громадський діяч Володимир Шашкевич. Народився 7 квітня 1839 р.

17 – 400 років тому загинув у полум'ї багаття інквізиції Джордано Бруно. Народився 1548 р.

– 115 років тому помер український церковний діяч, історик, краєзнавець Григорій Макаревський. Народився 1822 р.

– 100 років від дня народження українського історика Миколи Супруненка. Помер 11 вересня 1984 р.

– 75 років тому помер російський історик мистецтва Никодим Кондаков, автор досліджень "Руські старожитності у пам'ятках мистецтва", "Візантійські емалі", "Іконографія Христа", "Іконографія Богоматері". Народився 1844 р.

18 – 220 років від дня народження російського художника Олексія Венеціанова. Помер 16 грудня 1847 р.

– 145 років від дня народження українського вченого-помолога, громадського діяча Левка Симиренка. Помер 1920 р.

– 110 років від дня народження українського вченого-правника Володимира Корецького. Помер 25 липня 1984 р.

– 100 років від дня народження української співачки Оксани Петрусенко. Померла 15 липня 1940 р.

19 – Верховна Рада України затвердила Тризуб малим гербом України (1992).

– 200 років тому Наполеон Бонапарт проголосив себе першим консулом Франції

– 155 років від дня народження російського історика Федора Успенського. Помер 10 вересня 1928 р.

– 140 років від дня народження українського історика, картографа Веніаміна Кордта. Помер 24 грудня 1934 р.

– 115 років тому помер український лексикограф, фольклорист, педагог Євген Желехівський. Народився 24 грудня 1844 р.

– 100 років від дня народження грецького поета, дипломата Йоргоса Сеферіса. Помер 20 вересня 1971 р.

20 – 210 років тому помер австрійський імператор Йосиф II. Народився 13 березня 1741 р.

– 145 років від дня народження української актриси Ганни Затиркевич-Карпинської. Померла 12 вересня 1921 р.

21 – 165 років від дня народження художника, скульптора, автора пам'ятника Б. Хмельницькому в Києві Михайла Микешина. Помер 31 січня 1896 р.

– 135 років тому помер український етнограф, біограф І.Котляревського Олександр Терещенко. Народився 1806 р.

– 120 років тому помер український істо-

рик Ізмаїл Срезнєвський. Народився 13 червня 1812 р.

– 80 років тому помер російський художник, автор численних картин з українського життя Володимир Маковський. Народився 7 лютого 1846 р.

23 – 315 років від дня народження німецького композитора Георга Генделя. Помер 14 квітня 1759 р.

– 255 років від дня народження російського архітектора, автора проекту міста Катеринослава (Дніпропетровськ) Івана Старова. Помер 17 квітня 1808 р.

– 120 років тому помер російський письменник, автор роману про Б. Хмельницького, віршів "Вот мчится тройка удалая", "Не слышно шума городского" Федір Глинка. Народився 19 червня 1786 р.

24 – Святого Власа.

– 500 років від дня народження короля Іспанії Карла V. Помер 21 вересня 1558 р.

– 135 років від дня народження українського письменника і державного діяча Івана Липи. Помер 1923 р.

25 – Народилася (1871) українська поетеса Леся Українка.

– 150 років від дня народження українського письменника, критика, громадського діяча Володимира Барвінського. Помер 3 лютого 1883 р.

– 135 років від дня народження болгарського письменника Тодора Влайкова. Помер 28 квітня 1943 р.

26 – 80 років тому помер український історик і археолог, нумізмат Олександр Бертьє-Делагард. Народився 1842 р.

27 – Рівноапостольного Кирила, учителя слов'янського.

– 125 років від дня народження українського вченого-хірурга Володимира Філатова. Помер 30 жовтня 1956 р.

28 – Литовського святого Казимира.

– 145 років від дня народження українського історика церкви Миколи Любовича. Помер 1935 р.

– 120 років від дня народження вірменського художника Мартіроса Сар'яна. Помер 5 травня 1972 р.

У лютому виповнюється:

– 475 років від дня народження українського і російського книгодрукаря Івана Федорова. Помер 15 грудня 1583 р.

– 250 років від дня народження першого єпископа Полтавської єпархії Сільвестра Лебединського. Помер 5 листопада 1808 р.

У 2000 році виповнюється:

– 1750 років від дня народження засновника чернецтва Антонія Великого. Помер біля 355 р.

– 1740 років від дня народження отця церковної історії Євсевія Кесарійського (Памфіла). Помер 340 р.

– 975 років від дня народження князя Турівського і Київського Ізяслава Ярославича.Загинув 1078 р.

– 920 років тому на Афоні засновано руський монастир.

– 860 років від дня народження візантійського письменника, митрополита Афінського Михаїла Акомината. Помер 1220 р.

– 650 років від дня народження князя Великого князівства Литовського і Руського Вітовта. Помер 1430 р.

– 500 років тому було створено перший кишеньковий годинник ("Нюрнберзьке яйце").

– 465 років тому помер український козацький ватажок Євстахій Дашкевич. Рік народження невідомий.

– 420 років від дня народження Київського воєводи Адама Кисіля. Помер 3 травня 1653 р.

– 340 років від дня народження українського державного і політичного діяча Павла Полуботка. Помер 29 грудня 1723 р.

– 340 років тому заснований Чугуївський Успенський монастир.

– 200 років тому вийшов указ про заборону будувати в Україні церкви в національному стилі.

– 190 років тому у Києві, на місці, де за легендою вбито князя Аскольда, споруджено Миколаївську церкву-ротонду (архітектор А. Меленський).

– 170 років тому в Одесі було відкрито першу в Україні публічну бібліотеку.

– 165 років тому в Полтаві відкрито губернську публічну бібліотеку.

– 165 років тому з'явився друком фінський епос "Калевала".

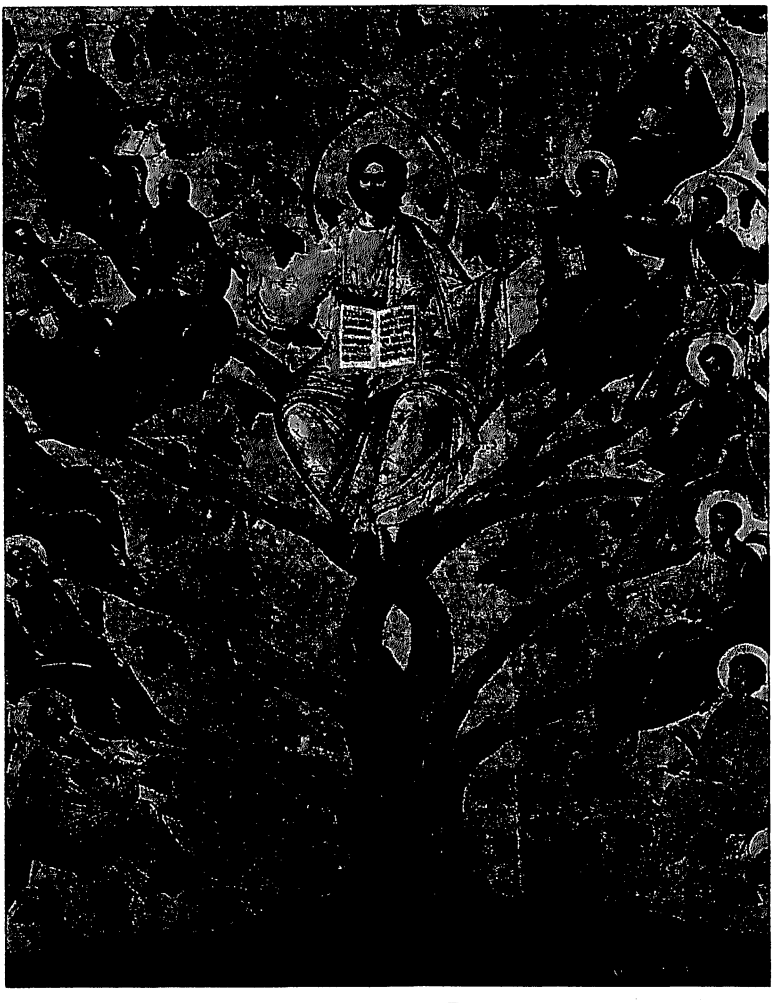

Христос і церква, музей Бенакі, Атени

УКРАЇНСЬКА ЦЕРКВА

У панорамі єдиної і водночас розгалуженої Вселенської Церкви Христової своє місце посідає й Українська Церква. Попри багато спільних рис Української Церкви з іншими помісними церквами Христа, її історія особлива, неповторна, унікальна – як унікальна Україна та історія українського народу. Насамперед важливо усвідомити, що Українська Церква є живою клітиною світового християнства, єдиної Вселенської Церкви. Усякі розмови про її "неканонічність" безпідставні й розраховані на тих, хто не знає справжньої історії українського народу та історії християнства. Друга істина – Українська Церква одна з найдавніших у Східній Європі – вона виникла 988 р., а 1037 р. стала митрополією, за тодішніми поняттями – Церквою-Матір'ю. Лише через три століття, у 1301 р., від Київської митрополії відокремилася Московська митрополія, спочатку з осідком у Володимирі-на-Клязьмі, а трохи пізніше – у самій Москві (хоч тамтешні владики не переставали з огляду на авторитет Києва називати себе "київськими митрополитами"). Отже, правильно буде вести літочислення Російської Православної Церкви від 1301 р., а не від 988 р., як це безпідставно й неісторично чиниться досі в ряді історико-церковних праць. Так само і Білоруська митрополія є гілка від Української Церкви.

Третя істина: Київська Русь-Україна офіційно прийняла християнство тоді, коли Вселенська Церква була ще організаційно і структурно єдина, не поділена на Православну та Католицьку. З погляду канонічного права, українське християнство є правоснаступником як православ'я, так і католицизму однаковою мірою, оскільки розкол єдиної Церкви стався через 66 років після офіційного акту хрещення Київської Руси-України, тобто 1054 р.; причому християни нашої Батьківщини не мали ніякого стосунку до цього розколу, не брали в ньому участі і, судячи з тогочасних богословських текстів, не схвалювали його. Коли святкувалося 1000-ліття хрещення Київської Руси-України, з'явилися гасла: "1000-ліття хрещення Руси-України у святу православну віру". Це необгрунтоване твердження. Якби було написано: "у віровизнання візантійського обряду", - то це було б точніше. Віра і віровизнання – далеко не тотожні поняття. Віра належить до всього християнства, а віровизнання - до обряду, до конфесії, до помісної Церкви. Те, що віровизнання візантійського обряду пізніше, після розколу, стало обрядом Православної Церкви у Візантії та у країнах так званої "візантійської традиції", – не міняє справи з погляду канонічного права: є елементарною правовою й історичною помилкою переносити пізніші поняття на попередню історію.

Позбавляючи всього християнського правонаступництва і зводячи нашу духовну традицію тільки до вузького "константинопольського вікна", свідомо чи несвідомо нас відтинають на духовному полі від величезного шару західноєвропейської культури. Хоч добре відомо, що тип української культури і української ментальності куди ближчий до західноєвропейського гуманізму, ніж до східного аскетизму. Є багато даних, що християнство проникало на наші землі з теперішніх чеських земель, коли там проповідував великий Мефодій Солунський, а також із Таврії (Криму), Болгарії, не кажучи вже про контакти з римокатолицьким світом. Константинополь був у цій довгій історії проникнення християнства до нас лише остаточним вибором. Із "Повісті минулих літ" та інших джерел знаємо, що в цьому виборі було більше політичних, стратегічно-військових розрахунків та чисто естетичного замилування красою візантійського обряду.

Але на те була воля Божа: візантійський обряд у нас прижився, полюбився в народі, витіснив поганський зміст із давнього дохристиянського фольклору й побуту – і став урешті-решт обрядом українсько-візантійським. На жаль, разом з візантійським обрядом була спроба нав'язати Києву і візантійську імперську хворобу цезаропапизму. Греки поставили Київську митрополію під свою церковну юрисдикцію. Вони призначали на київську кафедру тільки своїх людей,мали намір правити у наших церквах грецькою мовою, втручатися також і в життя нецерковне, починаючи з великокнязівського двору. Від установлення митрополії в 1037 р. і до розпаду Київської Руси-України в середині XIII ст. тільки двом особам слов'янського походження (Іларіонові й Климові Смолятичу) вдалося посісти митрополичу кафедру в Києві. Усі інші першоієрархи були греки. Візантійський церковний імперіалізм обмежив культурно-політичні зв'язки нашої Батьківщини із Заходом, сприяв інтригам і розбратові між удільними князівствами Київської Руси-України, робив державу ослабленою перед кочовими степовими племенами, які й очікували слушного моменту, щоб повалити велику державу на Сході Європи.

Незважаючи на всі негативні наслідки, візантійський цезаропапизм не пустив в Україні глибокого коріння. У царинах культури і мистецтва не були прийняті ні грецька мова, ні принципи храмовлаштування. Як компроміс для Богослужіння використовувалася церковнослов'янська мова Кирила й Мефодія, більш-менш зрозуміла людності внаслідок лексичної близькості до мови місцевої. Архітектура храмів не наслідувала буквалістично ні грецьких, ні слов'яно-балканських моделей; вона була зорієнтована на місцеві будівельні традиції (особливо в дерев'яному храмобудівництві) з використанням окремих рис романської та готичної архітектури. Не прижилася в Україні і мозаїка, а розвиток ікономалювання, починаючи з творчості київського майстра Алімпія та його учнів, пішов самостійним шляхом, не прийнявши ні візантійської зворотної перспективи, ані владимиро-суздальської площинності. Наші скрипторії (переписувачі книг) створили також

чудове мистецтво рукописної книжки й мініатюри, стильово відмінне від грецького, як і від будь-якого іншого. На жаль, майже всі найдавніші пам'ятки ікономалювання, мініатюри, письма, художніх виробів з металу й коштовного каміння потрапили пізніше в чужі руки і внаслідок низки спотворень в історичній та мистецтвознавчій науках не ідентифікуються сьогодні як пам'ятки давньої української культури.

Ідеологія цезаропапизму, яка спричинила руйнування Візантійської імперії і певним чином Візантійської Церкви, не зникла з падінням Константинополя 1453 р. Вона ожила в несподіваному місці - у порівняно невеликому на той час Московському князівстві, яке виникло далеко на Півночі на території одного з удільних князівств зруйнованої Київської Руси-України, - але вже після розпаду гігантської клаптикової імперії завойовника - монгольської Золотої Орди. На релігійному полі московський цезаропапизм оформився у вигляді нехристиянської ідеї "третього Риму", тобто імперського правонаступництва: Рим – Константинополь – Москва. Зведення цієї ідеї до рангу державної політики припадає на другу половину XVI ст., коли Іван IV Лютий назвав себе царем (модифіковано: від латинського "цезар"), а Московське князівство перейменоване було на царство. При ньому царська влада зрослася з церковною, як у колишній Візантійській імперії. У повній згоді з ідеєю "третього Риму", цар перейменував також Московську митрополію на Московський патріархат (1589 р.).

Як усі ці історичні переміни позначилися на Українській Церкві візантійського обряду? Після розпаду держави становище Церкви було хистким, головно внаслідок утрати Києвом своєї колишньої провідної ролі серед міст Східної Європи. Але через те, що наша Церква ще в X-XI ст. відкинула грецький цезаропапизм, Бог у всі ці тяжкі віки чужоземного поневолення зберіг високу духовість нашої Церкви, про що свідчать хоча б такі пам'ятки християнської культури як "Києво-Печерський Патерик"; як ікони, перейняті глибокою молитовністю; як рукописні книги, оздоблені мініатюрами християнського змісту (наприклад, мініатюри в рукописному "Київському Псалтирі" 1397 р.). Українська духовна культура зуміла відновити свої зв'язки з культурою Заходу; мистецтво набувало стильового характеру, а церковні діячі шукали шляхів відновлення церковної єдності між Заходом і Сходом, порушеної у 1054 р.

Українська Церква чи не найбільше потерпіла від наслідків розколу з огляду на вразливе геополітичне становище України між Сходом і Заходом. Якби Вселенська Церква залишалася єдиною, то Україна не була б тереном боротьби за сфери впливу сусідів, які її оточували, а Українську Церкву, мабуть, не змогли б силоміць "приєднувати" до себе ні Константинополь, ні Московське царство, ні князівство Литовське, ні королівство Польське. Найсвітліші голови в Українській Церкві розуміли, що нашій Церкві не вистояти серед агресивних сусідів без опертя на якийсь світовий духовний центр. Тому Українська Церква, єдина серед православних церков, шукає порозуміння з Римо-Католицькою Церквою; більше того, прагне об'єднання з управлінським центром РКЦ у Ватикані. Це був благородний і згідний з канонами намір. Він започаткований ще великим князем Володимиром, який уже після прийняття християнства східного обряду принаймні п'ять разів (у 989, 991, 992, 994 і 1000-му) гостинно приймав у Києві посольства від Римського престолу. Згодом, у період найбільшої монголо-татарської загрози, український православний архієпископ Петро поїхав на собор Католицької Церкви до Ліона (Франція), що його скликав 1245 р. тодішній папа Римський Інокентій IV з метою утворити християнську коаліцію західних країн для відсічі монголам і татарам на Сході Європи. Величезну роль у зупиненні азійських полчищ відіграла політика і військова стратегія галицько-волинського князя Данила, який 1253 р. був коронований зі згоди того ж папи Інокентія IV, на короля всієї Руси-України. За Данила Галицького зроблено першу значну спробу поновити єдність обох Церков на терені України.

Майже через 200 років київський митрополит Ісидор робить другу таку спробу на Флорентійському соборі обох Церков 1439 р. (в ньому взяли участь і папа Євген

IV, і візантійський імператор Іван VIII Палеолог, і константинопольський православний патріарх Йосиф), Чудовий промовець, богослов і дипломат, надиханий Святим Духом Ісидор зумів умовити патріарха Йосифа і папу Євгена об'єднати Церкву, що вони й зробили при схваленні цього об'єднання імператором Іваном. Проте після повернення греків до Константинополя церковна фракція фанатиків, так званих "фотіян", учинила заколот проти рішень Флорентійської унії. А через кілька років ослаблену чварами цезаропапистську Візантію повністю загарбали турки.

А наївний, по-дитячому довірливий київський митрополит Ісидор дав себе заманити до Москви, щоб поінформувати князя Василя про собор у Флоренції. Він сподівався на щирість і розуміння, а може, і на підтримку... Натомість його очікував арешт і ув'язнення в Чудському монастирі, звідки 1441 р. йому вдалося втекти на землі своєї митрополії.

На цьому історичному тлі Берестейська унія 1596 р. виглядає не першою спробою Української Церкви дійти єдності і вже зовсім не "зрадою" православ'я, як це століттями твердила і продовжує твердити протиоб'єднавча пропаганда. Яка ж це "зрада" православ'я, коли в 33-х унійних статтях Берестейського собору застережені буквально всі обряди православ'я, до деталей збережені всі особливості українських церковних звичаїв? Невдачу Берестейської унії, як і попередніх об'єднавчих церковних змагань доби Данила Галицького і доби митрополита Ісидора, спричинили одні й ті самі сили, які не хотіли ані державності України, ані незалежної Церкви в Україні: польські магнати і єзуїти, Московський патріархат та царат, а також великі майстри інтриг – греки, які після падіння Константинополя роз'їхалися по країнах так званої "візантійської традиції".

Чим закінчилося змагання християнської України до поновлення єдності Церкви, добре відомо: розколом самої Української Церкви. Ніхто нікого не "покатоличив" і не "латинізував"; як православні, так і греко-католики сповідували й дотепер сповідують той самий візантійсько-український обряд. Так що ж виходить: і в Церкві панує закон зловмисності? Ні, в Церкві панує дух і закон Божої благодаті, тому що Він її створив. Але Бог – чудовий і незрівнянний вихователь, і наші людські плани й думки "не Мої це думки, а дороги Мої – то не ваші дороги, – говорить Господь. – Бо наскільки небо вище за землю, настільки вищі дороги Мої за ваші дороги, а думки Мої – за ваші думки" (Книга пророка Ісаї, 55:8-9). У XVI ст., коли готувалася Берестейська унія, ніхто, мабуть, не знав, що через сто років Московський патріархат – це відгалуження старої Київської митрополії – поглине свою Церкву-Матір і в наступні три століття зневажить усі її особливості, знищить її помісність, обрядову неповторність, її мову – усе те, що набувалося і плекалося впродовж попередніх 700 років. Це суперечило волі Бога, Який словами псалмоспівця сказав: "Все, що дихає, – хай Господа хвалить!" (Псалом 150:6), Який створив помісні Церкви не для того, щоб одна поглинала іншу; Який дав апостолам знання чужих мов не для того, щоб вони витісняли ці мови з Церкви. Отже, щоб зберегти Українську Церкву як необхідний орган Вселенської Церкви, Бог допустив відокремлення від неї тієї частини, яка могла б зберегти (і дійсно зберегла) сталість традиції старої Київської митрополії; яка не прийняла гріха цезаропапизму ні від Константинополя, ані від Москви: розвивала, долаючи опір пролатинських і пропольських угруповань, рідну мову в Богослужінні і чистоту візантійсько-українського обряду. Таким чином, відокремлена частина зберегла вихідні риси цілого.

На прикладі України простежуються загальні принципи церковної історії, її рух у певному напрямі, за Божим планом. Через множинність Церкви підтримується її єдність, цілеспрямоване виконання нею рятівної ролі в сучасному світі.

Дмитро СТЕПОВИК

КНЯЗЬ КИЇВСЬКИЙ АСКОЛЬД І ПЕРШЕ ХРЕЩЕННЯ РУСИ

Питання про християнство на Руси до Володимира, як і взагалі питання про перші часи України-Руси, належать до найменш висвітлених у нашій історії. Серед таких темних її сторінок, зокрема, заслуговують на увагу ті, що торкаються особи князя Аскольда й пов'язаного з його добою першого навернення до Християнства Руси. Це питання привертає увагу дослідників уже понад півтораста років, і в способах розв'язання його досі не дійшли вони згоди. Тому кожна нова гіпотеза, яка намагається дати нове освітлення цій знаменній події, мусить заслуговувати на увагу.

Насамперед зупинюся на тому неповному матеріалі, який ми маємо з приводу цих подій у наших джерелах. Наш Літопис оповідає, що в Києві з'явилися воєводи Рюрика, Аскольд і Дір, звільнили Київ від підлеглости хорам, підкорили сусідні племена, а в 860 році напали на Малу Азію й підступили до самого Царгорода. Імператора Михаїла III того часу не було в Царгороді, і від страшної загрози місто врятувало чудо Влахернської Божої Матері: за одною версією Ікону обнесли мурами міста, за іншою - шати Ікони опустили в море: відразу почалася буря, і Аскольд зі своїм військом мусив відступити (з приводу цього чуда складено було молитву: "Взбранной воєводі побідительная, яко ізбавльшеся от злых...").

Патріарх Фотій, за якого стався цей напад, писав в "Окружному Посланні", що незабаром було складено мирний договір між Руссю та Візантією, Аскольд охрестився, і до Руси вирядженo було єпископа, який охрестив народ.

Друге джерело, – імператор Костянтин Порфирогенет у біографії свого діда, Василя I Македонця, що був наступником Михаїла III, писав, що не Фотій, а його наступник Ігнатій вислав на Русь єпископа, який хрестив її. Писав він і про те, що дід його Василь I склав договір з Руссю.

Літопис оповідає, що в 882 році до Києва приїхав Олег із сином Рюрика Григорієм і наказав забити Аскольда й Діра як узурпаторів, бо не були ті княжого походження. Над могилою Аскольда побудовано церкву св. Миколая.

Навколо цього питання висловлено було багато різних думок. Ряд видатних учених: Є.Голубинський, В.Пархоменко, В.Мошін, а пізніше В.Вернадський уважали, що напад на Царгород зробила не Київська Русь з Аскольдом, а Русь, що жила на берегах Озівського моря й мала осередком старогрецьке місто - Таматарху, яке в наших літописах називали Тмутаракань. Похід на Царгород вони пов'язують з оповіданнями про напади якоїсь Руси на берегах Чорного моря: в VIII ст. на Сурож-Судак, в IX – на Амастриду. Обидва напади супроводились чудом, - у першому св. Стефана Сурожського, в другому - св. Георгія Амастридського, і навернення нападників до християнства. В.Вернадський вважає навіть, що Тмутараканська Русь стала зарідком християнства всієї Руси.

З другого боку, поважні історики обстоюють погляд, що дійсно нападала на Царгород Київська Русь з Аскольдом на чолі, і внаслідок договору вона прийняла хрещення. На чолі цієї групи істориків стоять М.Грушевський (який вважає Аскольда й Діра не варягами, а слов'янами, нащадками Кия), І.Крип'якевич та ін.

Наведені імена свідчать, як тяжко розібратися в неясних вказівках наших джерел і яка важлива кожна спроба кинути світло на це темне питання. Одною з таких спроб є нова праця М.Таубе, основні пункти якої я подаю нижче.

М.Таубе, на підставі вивчення скандинавських і латинських джерел, доходить висновку, що варяги йшли зі Швеції на опанування східно-слов'янських земель різними шляхами; з Упсали йшла хвиля завойовників у напрямі Ладозького озера та р. Волхова. Вони оволоділи Ладогою, Ізборськом, Новгородом (862-866). Перед вів Рюрик.

Друга хвиля йшла з м. Бірки на землю корсів; один з ватажків цих варязьких ватаг, Аскольд (або Оскольд), пройшов далеко в глибину країни й там узяв багате місто Апулію. Його захищало 15000 вояків, але пощастило домовитися з ними й припинити боротьбу завдяки присутності серед варягів та серед захисників міста християн.

Це темне місце автор тлумачить так: Апулія - це "Ополіе", місто полян. Тільки Київ міг зробити таке враження багатством золота та срібла. З другого боку, відомо, що він був тоді під владою хозар, серед яких ширилося християнство. Таким чином автор робить, – правда, досить сміливий, висновок, що Апулія – це Київ. Така концепція дає йому змогу не пов'язувати Аскольда з Рюриком: варяги Рюрика та варяги Аскольда походили з різних міст, і Аскольд не мав жодних зв'язків з Рюриком.

Далі зазначає він, що отой шлях Німаном, яким міг прийти Аскольд, та Прип'яттю, як показали археологічні дослідження останніх часів, мають багато варязьких могил та пам'яток, зокрема біля міста Гродно. З другого боку, на берегах Німана збереглися назви "Русь", "Рос", "Варрос", частина території в околицях Німана ще в XIII ст. звалася "Рушіа". Він робить висновок, що звідти Аскольд міг перенести до Дніпра назву "Русь". Виходячи з цих припущень, М.Таубе пояснює перші слова Початкового Літопису під 852 роком: "Наченшу Михаилу царьствовати, начася прозивати Руская земля". Імператор Михаїл III, проголошений царем ще дитиною, з 856 року почав самостійно правити. Роком 856 Таубе датує завоювання Аскольдом Києва-Апулії.

Київ часів Аскольда був дуже багатий, могутній торговий і культурний осередок. Він лежав на шляху, який зв'язував два океани, - Великий океан – Китай – з Атлантичним, з країнами Фландрією, Францією. Цей шлях ішов через Київ, Прип'яттю на Польщу, Моравію, Чехію, Німеччину. На часи Аскольда припадає складення митного статуту в Рафелштедті (Баварія), в якому згадується торгівля з Руссю (за цісаря Людовика Німецького, 876 р.). Стосунки з західною Європою не обмежувались цим: відомі стосунки з Регенсбургом, що був тоді політичною та культурною столицею Німеччини. Перед добою Аскольда західні місіонери посилили свою увагу до народів Сходу. На півночі засновуються єпископства в Гамбурзі, Бремені з метою посилення місійної діяльности в Швеції на берегах Балтійського моря. Тому чимало варягів приходили в Україну вже християнами. З Регенсбурга, Зальцбурга, Пасау розходились місіонери, які разом з християнством, несли й латинську культуру, наприклад у Моравію. М.Таубе вважає, ніби вона поволі проникала й до Руси і вплив її позначився на тому, що до церковної термінології прийшло кілька латинських слів, напр.: олтар, хрест, які не мають нічого спільного з грецькою мовою. Це питання складне, яке вимагає авторитетного філолога; ці слова могли, скажімо, з Моравії поширитися по інших слов'янських землях.

Зв'язки з Заходом не обмежувалися Німеччиною та Скандинавією: вони захоплювали Богемію, де Прага була добре відома Русі, та Моравію. Одночасно з появою Аскольда на Дніпрі святі брати Кирило та Мефодій з'являються в Моравії, в 863 р. у князя Ростислава, що був уже християнином.

Рівнобіжно ширяться зв'язки з Болгарією, яка в середині IX ст. досягла найбільшого розквіту політичного та культурного. В 864-865 рр. князь Борис прийняв християнство. З Болгарією Аскольд мав якісь зв'язки, – на це вказує факт, що сина Аскольда забили болгари 864 року.

До цього треба додати старе оповідання про апостола Андрія, що потрапило до нашого Літопису: відвідавши береги Дніпра, гори, де згодом мав бути Київ, апостол пливе на північ, на Волхов, до країни варягів, та Риму. З цим, каже Таубе, пов'язувався вступ східної, слов'янської Європи до християнського світу. Відповіддю на це оповідання він вважає оповідання про перенесення св. Кирилом та Мефодієм до Риму мощей Климента, який прийняв мученицьку смерть у Херсонесі. Звідти перенесено мощі до Костантинополя і, нарешті – до Києва, за Володимира Св. Є в М.Таубе дуже цікава згадка про фреску в церкві св. Климента в Римі, де було поховано св. Кирила: апостол Андрій та Климент стоять на сторожі біля могили його, "Апостола слов'ян", як перші просвітники Руси. Та чи це фреска давня?

Таке було становище юної Української Держави, очолюваної Аскольдом на світовій арені. Вона була пов'язана міцними нитками з Азією та Європою, і могутня стихія християнства, що підкоряла європейські народи, з різних боків наближалась до неї. За таких умов договір Аскольда з Візантією й перше хрещення Руси набувають величезного значення. М.Таубе датує договір Аскольда з Візантією – з Василем I, як писав його онук, Костянтин Порфірогенет, – 874 роком.

Докладно аналізує М.Таубе питання про Хрещення Руси та самого князя Аскольда. Ми маємо дві вказівки й дві дати. Патріарх Фотій писав, що це він надіслав до Руси єпископа, який всіх охрестив. Костянтин Порфірогенет твердив, що єпископа послав наступник Фотія, патріарх Ігнатій, після підписання договору з Василем І Македонцем. М.Таубе вважає, що тут ідеться про два окремі факти: Фотій надіслав єпископа до Тмутаракані, а Ігнатій – до Києва. Треба визнати, що таке пояснення дуже слабке щодо Тмутаракані. Навпаки, щодо Києва думки автора цікаві. Він вважає, що цим першим єпископом був справді Михаїл, якого Никонівський Літопис наш називає першим митрополитом. В Якимівському Літопису є така вказівка: "Михаїл дякував Богові й пішов до Болгарії". В цьому Михаїлі М.Таубе, як і В.Татищев, бачить цього митрополита Михаїла. В Якимівському Літопису оповідається про чудо з Євангелією, яка не згоріла у вогні, куди вклав її Михаїл: це зробило велике враження на присутніх і сприяло навернению їх до християнства. Про таке чудо на Русі за часів Василя І оповідав Костянтин Порфірогенет: це зміцнює переконання М.Таубе, що Михаїл є той владика, якого вирядив на Русь патріарх Ігнатій за Василя І. Серед болгарських владик того часу він дійсно знайшов єпископа Корфу, що носив ім'я Михаїла.

Підтвердження своєї гіпотези М.Таубе знайшов у проф. П.Ковалевського, в такому його припущенні. В 1915 р. в Звіринецьких Печерах у Києві було знайдено рештки двох церков, присвячених – одна св. Михаїлові, друга – св. Василеві. Проф. Ковалевський висловив думку, що перша з них присвячена патронові першого митрополита; приймаючи цю думку, М.Таубе вважає, що друга була присвячена патронові імператора Василя І, що сприяв першому хрещенню Руси.

Щодо самого Аскольда, М.Таубе вважає, що він був охрещений раніш, бо ніхто не згадує його хрещення, а тільки Руси. Проте й Літопис, і усна традиція вважали його християнином. Після смерті Аскольда над ним поставлено церкву св. Миколая, – очевидно, таке ім'я мав він після Хрещення. Це ім'я було ніби дуже рідке, не тільки на Сході Європи, але й на Заході; воно стало ширитися після перенесення мощей св. Миколая з Мир Ликійської до Бару в 1087 р. Але між 858-867 рр. папський престол займав Миколай Великий, який дуже сприяв християнізації північно-східної Європи. Таубе вважає, ніби дати ім'я Миколая Аскольдові міг тільки латинський священик, і не пізніш 867 р., по смерті папи. Звичайно, це тільки недоведене припущення.

Що Аскольд був християнином, свідчить те, що коли його забили агенти Олега, над могилою його збудовано церкву св. Миколая. М.Таубе гадає, що Олег не відра-

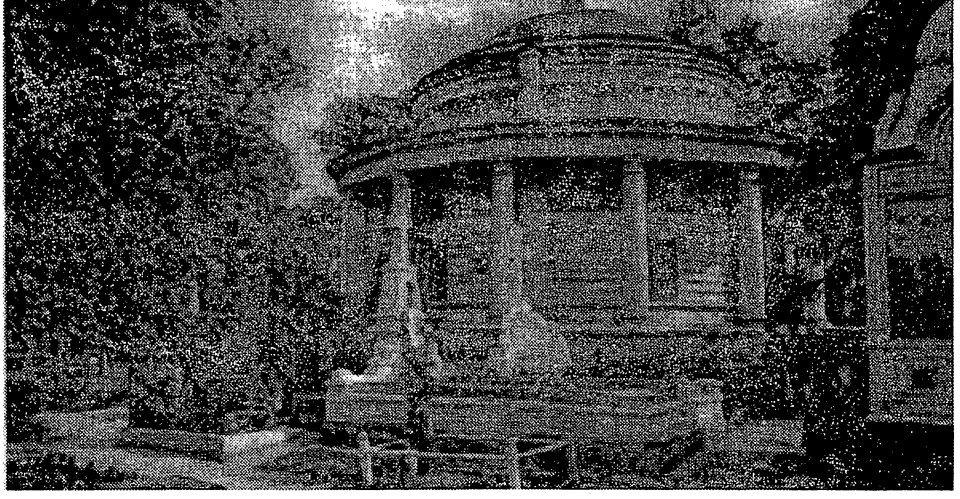

Церква св. Миколая на Аскольдовій могилі в Києві.
Фото кін. XIX – поч. XX ст.

зу опанував Київ і наступником Аскольда був Дір, теж християнин, який побудував церкву. Самий факт спорудження церкви над могилою Аскольда свідчить, що його було поховано не як узурпатора, а як князя. Він припускає, що церкву було зруйновано за Святослава, коли, після смерті Ольги, почалася реакція поганства. Пізніш церкву було знов відбудовано, і назва "Аскольдова могила" збереглася до XX ст. (Останню церкву св. Миколая на Аскольдовій могилі (цвинтарі), збудовану на початку XIX ст., зруйновано в 1935 р., разом із цвинтарем). В Якимівському Літопису Аскольда названо "преподобним", що свідчить про пошану до нього народу.

Які підсумки можна зробити з праці М.Таубе? З його книги (яку я переказую тут із великим скороченням і за іншим, ніж в автора, порядком), постає блискуча картина князювання Аскольда. Звільнення Києва від хозар, об'єднання сусідніх племен по Дніпру, похід на Царгород, договір з Візантією 874 р., перше охрещення Руси, перший єпископ у Києві, стосунки зі Сходом і Заходом: яка далека ця імпозантна діяльність князя Аскольда від наївних легенд про Рюрика! Свої висновки М.Таубе підпирає покликанням на видатного історика В.Ключевського, який писав, що "Руська Держава була заснована діяльністю Аскольда, а за ним Олега. З Києва, а не з Новгорода пішло об'єднання слов'ян. Влада варязьких вікінгів у Києві стала гніздом, з якого пішла федерація слов'янських племен та сусідніх фінських, і створила першу Руську Державу" (В.Ключевський: Курс русской истории, т. I. Москва, 1923, ст. 175). Тенденційна редакція перших наших літописів, намагання їхніх редакторів переконати читача в єдності княжої влади, початок якої йде від Рюрика, мала наслідком затушкування діяльности князів, не пов'язаних з Рюриком, у тому числі й Аскольда...

Наталя ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО

Свята

СТРІТЕННЯ

У Східно-Римській імперії, що більше знана під назвою Візантія, свято Стрітення з'явилося після християнських суперечок V ст. "Несторіанці" та "монофізити", за якими стояли великі ранньохристиянські богословські школи – антіохійська та олександрійська, поставили під сумнів можливість обожнення плоті Христа. Вони розділяли в Спасителеві "дві природи" та відмовлялись іменувати Пресвяту Діву "Богородицею", а тільки – "Христородицею". Св. Кирило Олександрійський сформулював т.з. "халкідонський догмат" про "одну природу явленого Слова", що став основою вже візантійського богослов'я. Чи то новонароджений, чи то вмираючий на хресті, Христос не перестає бути причетним до троїчної повноти і не перестає керувати Всесвітом.

Після Ефеського собору 431 р., що закріпив ці положення, й було встановлено особливе свято "Стрітення". Невдовзі по тому з'явилась іконографічна схема, запозичена з палестинських мартиріїв і дещо перероблена, на основі якої мальовано мініатюри й ікони, а у фресках і мозаїках вона увійшла в маріологічний цикл, який містив сюжети з життя Марії та дитинства Ісуса.

На фоні умовного храму, покритого велумом (що означало інтер'єр), розміщено п'ять фігур. Зліва – Іосиф та Марія. У нього в руках – два жертовні голуби та дві горлиці, у неї – сидячий Ісус-немовля (хоча йому було лише сорок днів від народження). Спаситель – у центрі зображення. Праворуч від Нього – пророчиця Анна, вдовиця, що жила при храмі, та старець Сімеон, праведник, якому було пророчено, що він помре лише тоді, коли побачить Месію.

Зустріч у храмі пророками і святими Ізраїлю Бога-втіленого символізує зустріч двох заповітів і двох основних ідей стосовно природи Бога: іудейської віри в пришестя істинного Царя та грецької інтуїції тілесно-пластичної досконалості божества. Оскільки свято Стрітення повинно було нагадувати Церкві про перемогу над

двома єресями, зображення цієї події, описаної Євангелієм від Луки; 2,25 (грека за походженням), для візантійців-"ромеїв" наповнювалося новим змістом. У ньому зафіксований стрижневий момент переходу ідеалу святості від іудеїв до християн: святість стає очевидною лише на порозі смерті, в момент зустрічі з Христом.

У мозаїках Санта Марії Маджоре у Римі (440 р.), які, ймовірно, були створені візантійцем, ця сцена виконана у схемі уславлення імператорських тріумфів, сповнена царственої величі, з деталями "вічного Міста" – класичного храму Urds, фронтон котрого прикрашений персоніфікацією Риму. Доіконоборчий період характеризується активними художніми контактами між Заходом та Сходом і запеклою боротьбою з єресями. У фресках Кастельсенріо (біля Мілану, VII ст.), що виникли як відгук на аріанство лангобардів, усе в цій події сповнене величної простоти й активності, ніби подих вищих сил творить історію та й логіку того, що відбувається.

Подібного значення сцена Стрітення набула ще лише в одній пам'ятці, створеній у часи розпаду "візантійської ойкумени". У 1365 р. у Новгороді був розмальований т.з. "волотівський" храм Успіння. Можливо, як відповідь знову ж таки на єресь стригольників чи з причин посилення інтересу до ісихастських суперечок Афону, невідомий грецький ізограф передає відчуття надзвичайного емоційного імпульсу, зміни людської природи в ту мить, коли "персонаж" стає свідком події, в якій проявляється Господь та Його воля. Динаміка близьких до трагедії почуттів: як рвійно Христос ніби випручується з рук Сімеона до Матері, з якою ніжністю та болем праведник дивиться на Живого Бога, як прозріває у пророцтві не лише лице, а й уся фігура Анни, - усе це створює напругу переживання, близьку до смислового шоку.

Західне католицтво дало можливість padre формувати іконографічну програму вівтарів, відбираючи та комбінуючи сюжети згідно з насущними потребами соборів та церков. Східна ортодоксія також оформляла храми, виходячи з "ідеологічних норм", що їх Царгород пропонував усім землям-країнам, котрі входили до його хоча б номінальної юрисдикції. Тому поступово сюжет Стрітення відійшов до категорії обов'язкових, але не головних.

У слов'янських землях історія візантійського богослов'я, так само, як і суперечки про природу Бога, була чимось дуже далеким чи то високим. Календарна обрядовість аграріїв "скорегувала" сенс цього свята, що ніби "накладалось на лютневі "передчуття майбутнього". "Зима з весною зустрічається", "Старе відходить - нове настає", "Святі люди узрять Бога-Христа ще за життя" – такі інтерпретації Стрітення найчастіше трапляються в народній традиції.

У російській церкві, що виробила особливий тип високого іконостасу з обов'язковим "праздничным" чином-рядом, "Стрітення" зайняло значне місце; ця ікона розміщена набагато вище людського зросту, а то й на межі чіткої "видимості". Тому найчастіше "прочитувались" лише силуети фігур на фоні легких абрисів архітектурного стаффажу, як-то ми бачимо на іконі початку XV ст. з іконостасу Троїцького собору Троїце-Сергійової лаври. Художник– іконописець, що належав до найближчого "рубльовського" кола, передав скорботне відчуття моменту, що перегукується зі знаменитими словами піснеспіву: "Нині відпущаєши..." – тремтливими нотами останньої миті.

В Україні, де іконостаси були значно камернішими, ікони Стрітення вирізнялися лише тоді, коли були "храмовими", як-от ікона з с. Станилі поблизу Дрогобича (поч. XV ст.). Клейма з чотирьох боків пояснюють средник: праведне життя батьків Марії, історія шлюбу Богоматері, створюють радісний настрій "законного щастя" батьків, котрі принесли свого первістка до Храму. Наївний маляр вилучив постать пророчиці, зобразивши в руках Сімеона книгу з пророцтвом, зосереджено вимальовав пишні будівлі фантастично-готичного храму. В іконі зі Львівщини середини XVI ст. (в експозиції Національного музею українського мистецтва у Києві) драматизм події передано складною кольоровою гамою: поєднання сріблясто-сірого з брунатно-кіноварним створює враження, що маляр згадував слова Сімеона до Марії: "І меч душу прошиє самій же Тобі, – щоб відкрились думки сердець багатьох".

У кожній церкві православного світу обов'язково є ікона "Стрітення", тоді як інші конфесії християнства – католицтво й протестантизм, залишили цю тему осторонь.

Діана КЛОЧКО

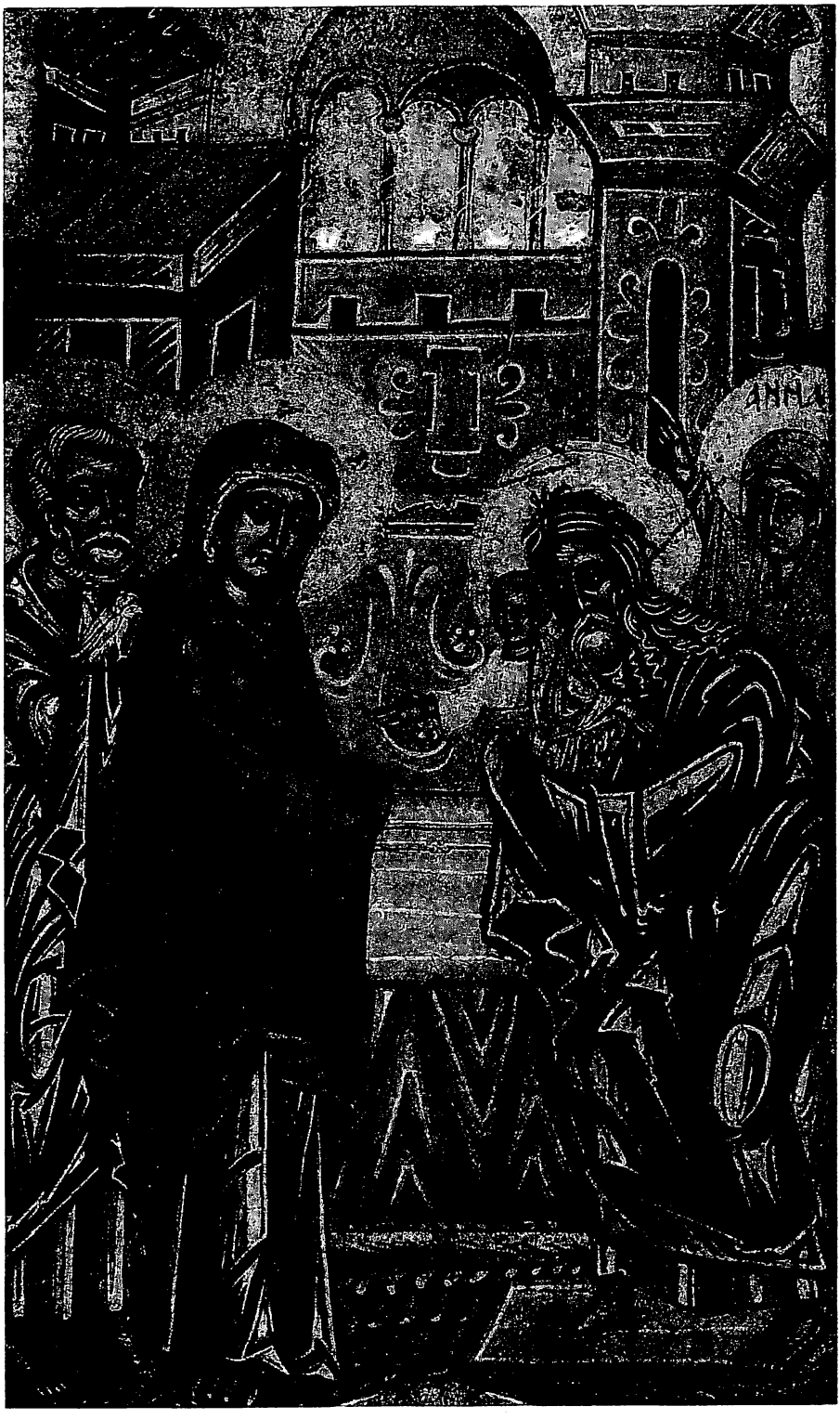

Стрітення. Українська ікона з Галичини. Сер. XVI ст.
(зберігається в Національному музеї у Львові)

ДЕСЯТИННА (РІЗДВА ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ) ЦЕРКВА

У цій церкві знайшли свій останній притулок Ольга – перша княгиня-християнка Київської Русі, її онук Володимир Святославович – Хреститель Руси, його дружина Анна. Син Володимира Ярослав вирив кості своїх дядьків Ярополка та Олега, які були вбиті ще за часів язичництва, охрестив їх урочисто і поклав у Десятинній церкві. Онук Ярослава Ізяслав та правнук Ростислав, що помер юним, теж були поховані там.

Десятинна церква. Фото початку XX ст.

За стародавніми переказами, ще за часів язичництва на місці Десятинної церкви мешкали варяг-християнин Феодор із сином-красенем Іоаном. На вродливого юнака впав жереб бути принесеним у жертву Перуну. Люблячий батько не хотів віддавати сина на поталу звірячому звичаю, і вони обоє загинули в своїй оселі від рук фанатичного натовпу. На місці їхньої мученицької смерті князь Володимир заклав велику кам'яну церкву, присвячену Різдву Пресвятої Богородиці. Звести та оздобити цей храм із Греції запросили будівничих та художників-мозаїстів. Церква була споруджена у 989-996 рр. На її утримання князь Володимир жертвував десяту частину своїх прибутків. Через це церкву назвали Десятинною.

Уперше Десятинну церкву зруйнували 1240 р. Це сталося, коли пізньої осені небачені за кількістю і силою орди татаро-монгольських завойовників на чолі з ханом Батиєм оточили Київ. Кияни стали на захист рідної землі. Все населення з Подолу та інших околиць зібралось у Верхньому місті. На валах точилася запекла боротьба. "Кров аки вода многа землю напой", – розповідає літописець. Протягом трьох діб кияни героїчно відбивали безперервні атаки загарбників. На третій день увечері балістами і таранами татаро-монголам вдалося розбити Лядські ворота і вдертися в місто. Захисники Києва зібралися в самому його серці – місті Володимира, біля Десятинної церкви – і за одну ніч спорудили дерев'яні укріплення навколо неї. Тут уранці 6 грудня відбулася остання битва. Укріплення не витримали натиску орди. Оборонці, які ще лишилися живими, разом з киянами – немічними старими, жінками, дітьми – зачинилися в Десятинній церкві й готувалися з честю зустріти ворога зі зброєю в руках. Та ординці підвели тарани, і стіни церкви завалилися під їхніми страшними ударами, поховавши під своїми руїнами тисячі людей.

Від храму лишився тільки один південний притвір – святителя Миколи з частиною церковної стіни.

Святий Микола чудотворець з давніх часів шанувався в Київській Русі, і особливо в Києві. Покровитель мандрівників, мореплавців, рибалок, перевізників та мостобудівників, він рятував від негоди, допомагав у тяжку хвилину. Багато церков на його честь було побудовано в Києві. Однією з них судилося стати відродженій

Десятинній. Храм перебував у руїнах протягом чотирьох тяжких для Києва сторіч. 1635 р. славнозвісний київський митрополит святий Петро Могила звелів добудувати до залишків Десятинної церкви маленьку церковку – частково дерев'яну, частково кам'яну – в ім'я Різдва Пресвятої Богородиці. У церкві було встановлено стародавню ікону Святителя Миколи. Тому народ охрестив відбудовану церкву Десятинно-Миколаївською.

Якось, перебуваючи в церкві, Петро Могила звернув увагу на невелику яму серед обваленого грунту. Наказавши розрити її, він відкопав два мармурових саркофаги і з'ясував по написах, що в них останки св. Володимира та його дружини Анни.

Як дорогоцінну святиню нетлінну голову великого князя було встановлено у церкві Спаса на Берестові, а згодом, через небезпеку татарських нападів, перенесено за кам'яні мури Києво-Печерської лаври, в Успенський собор. Кисть руки великого Володимира, що хресним знаменням освячувала Київ і його мешканців, передано для поклоніння у святу Софію. Решту останків князя поховано на старому місці.

Петро Могила помер 1647 р. і перед своєю смертю заповів тисячу золотих на відновлення Десятинної церкви.

1828 р. археолог Кіндрат Лохвицький під час досліджень підвалин храму виявив великий підмурок що дозволило уявити стародавній вигляд внутрішніх та зовнішніх стін будови.

2 серпня 1828 р. освятили будівництво нового храму і благословили проведення конкурсу на найкращий проект. Один з проектів запропонував київський архітектор Андрій Меленський, але Академія мистецтв відхилила його, доручивши будівництво нової церкви академіку В.П.Стасову з Санкт-Петербурга. Спочатку за мету було поставлено якомога точніше відтворити стародавню церкву, та невдовзі від цього відмовилися. 13 років, 11 місяців та 17 днів будували новий храм. Державній скарбниці він коштував понад 100 тис. карбованців. Значну частину коштів на будівництво храму пожертвував поручик гвардії у відставці Аннєнков. То була перша церква, збудована в Україні в так званому візантійсько-російському стилі.

28 липня 1842 р. у день пам'яті св. Володимира новий Десятинний Різдва Пресвятої Богородиці Миколаївський храм урочисто освятили. Нова церква являла собою правильний квадрат. Над цим квадратом височів широкий та низький купол візантійської форми, а обабіч було споруджено чотири менших куполи такої самої форми. Ззовні стіни було отиньковано, прикрашено арабесками та величезними фігурами святих.

Всередині церква вражала величчю. Нікого не міг залишити байдужим чудовий іконостас, зроблений митцем Боровиковським, що містив копії з ікон Казанського собору. Новий храм на першому поверсі мав два притвори - Святого Миколи та Святого Володимира, а на другому – притвор апостолів Петра і Павла. Всередині церкви над гробницею великого князя Володимира праворуч від іконостасу містився витончений надгробок з темно-сірого мармуру з бронзовими золоченими прикрасами та написом. На надгробку був зображений на весь зріст спочилий князь Володимир.

На відміну від більшості київських церков, усередині Десятинна церква була світлою та просторою, здавалася навіть дещо порожньою через порівняно невелику кількість ікон. Головною реліквією церкви був чудотворний образ Святителя Миколи, що його привіз із Корсуня-Херсонеса сам великий Володимир.

У 20-х роках нашого сторіччя, за ухвалою Всеукраїнського Виконавчого Комітету, Десятинну церкву було закрито для Служби Божої і передано до обласної інспектури охорони пам'яток культури разом з прилеглою до неї історичною частиною давнього міста. Десятинну церкву як "споруду без будь-якої мистецької вартості" було розібрано, а точніше – знищено.

Оксана ЧЕМЕРИС

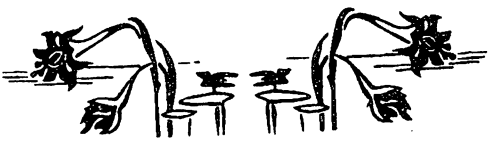

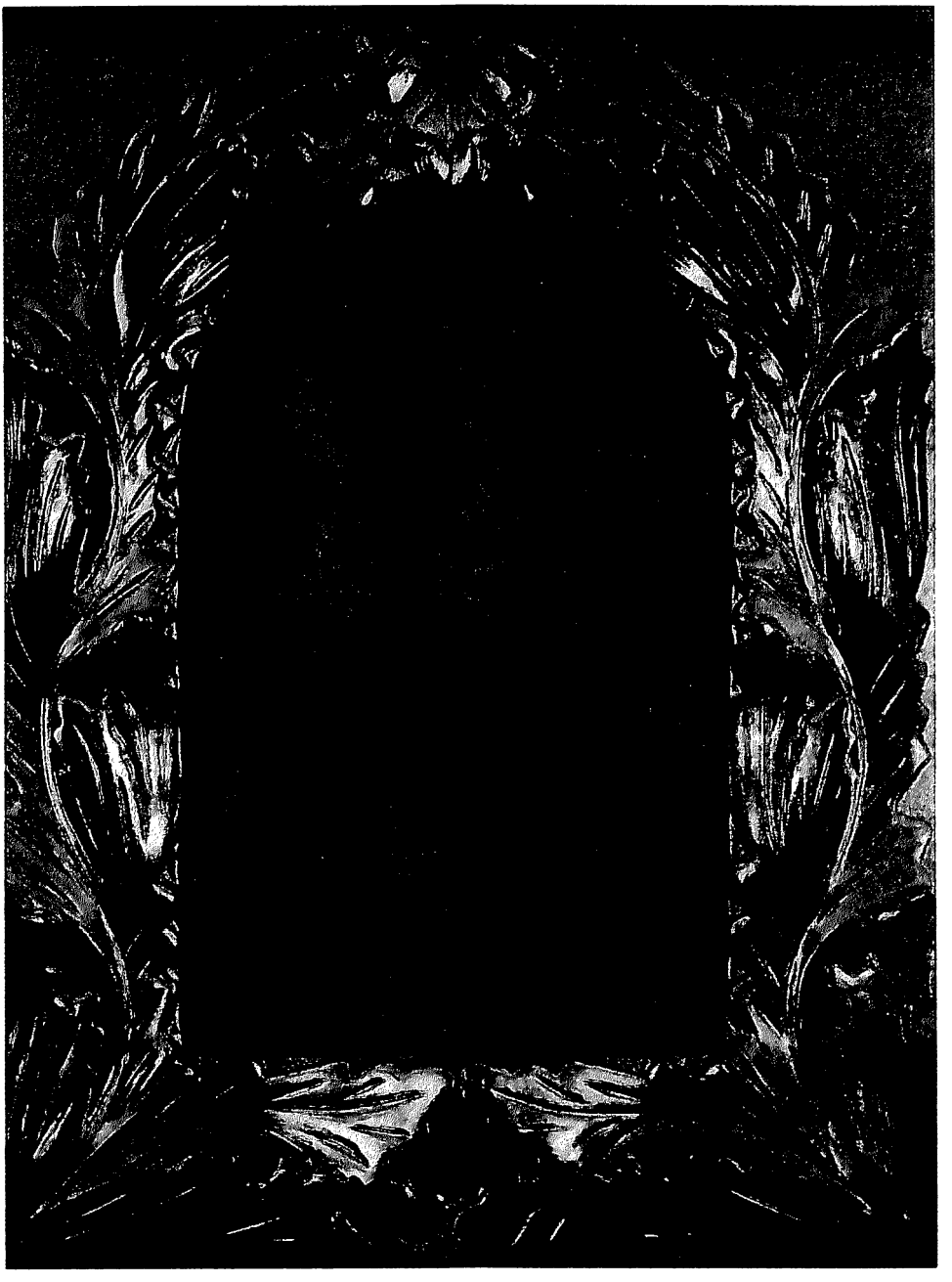

Іван Їжакевич. Митрополит Київський св. Михаїл

Іван Їжакевич. Преподобний Антоній

СОБОР ТРЬОХ СВЯТИТЕЛІВ

За переказами, празник на честь трьох святителів Вселенської Церкви встановлений у 1706 р. після того, як усі три святителі явилися єпископу Євхатському Іоану і попросили його встановити на їхню пам'ять один празник: "Об'яви християнам, – сказали вони, – щоб вони залишили даремну суперечку про наші переваги. Так, як у житті своєму ми старались бути одностайними, так і після смерті бажаємо однодумності віруючих."

Св. Василій, навчаючись в училищі в Кесарії, подружився зі Св. Григорієм Богословом, який був на рік старший від Василія.

З Кесарії юнаки перейшли на навчання в найкращу школу Візантії, а потім в Афіни, де фундаментально вивчали всі науки того часу. Під впливом Євангельських проповідей Василій здійснив подорож до Палестини, Сирії, Єгипту і, ознайомившись із подвижницьким життям святих пустельників, вирішив присвятити себе служінню Богу і в тридцять років прийняв святе хрещення. Ставши християнином, він вирушив у Понтійську пустелю і в убогій хатині молився і відмовляв собі в усьому необхідному. Разом з ним був його товариш Григорій Богослов.

Слава про святе життя Василія Великого поширювалась довкола. Він був викликаний у Кесарію і прийняв спочатку сан диякона, потім священика і, зрештою, єпископа. Прославився проповідями, на які збиралося багато народу, і численними творами, а також умінням зцілювати хворих. Але за царювання імператора Валентина святителя почали переслідувати за його тверді переконання і віру Христову. Не досягши 50-річного віку, Василій Великий 14 січня 379 р. помер.

Св. Григорій народився 328 р. у Каппадонії в місті Назіанзі. Його батько був язичник, але завдяки своїй дружині став християнином. Закінчивши навчання в один час з Василієм Великим, Григорій повернувся додому, а пізніше, в 30 років, прийняв хрещення і поселився разом з Василієм у Понтійській пустині. Згодом Св. Григорій повернувся додому і допомагав батькові в управлінні Назіанзької церкви, де той був єпископом. Після смерті батьків Св. Григорій виїхав у Селевкію й дізнався про кончину Василія Великого. Хотів останні дні життя провести в монастирі, але був викликаний у Константинополь, де віруючі терпіли гоніння від аріан та інших лжевчителів. Приїхавши в Царгород, застав усі церкви в руках аріан. Свої проповіді проводив у приватному будинку, який згодом був перетворений на церкву, яку він назвав церквою Воскресіння, тому що мав надію на воскресіння християнської віри. Скоро слава нового проповідника поширилась на всю округу. Його красномовність була така переконлива, особливо коли розкривав вчення про Боже Слово, що його було названо Богословом. Імператор Феодосій, палкий захисник християнської віри, прибувши в Царгород, повернув усі церкви православним і призначив Св. Григорія єпископом Константинопольської церкви.

З часом Св. Григорій знову повернувся в Назіанз, де написав багато церковних творів.

У 390 р. Св. Григорій відійшов до Господа, доручивши роздати своє майно бідним. У 950 р. святі мощі його були перенесені в Константинополь, а звідти – в Рим. Голова святителя перебуває у Москві в Успенському соборі, куди її перенесено за царя Олексія Михайловича.

Св. Іоан Златоуст народився в Антіохії приблизно в 350 році. Коли він був ще маленьким, помер батько. Мати все своє життя присвятила вихованню єдиного сина. Освіту він здобув у найкращих тогочасних школах, в 25-річному віці прийняв святе хрещення від Св. Мілетія, єпископа Антіохійського.

Спочатку був псаломщиком Антіохійської церкви, а після смерті матері пішов у монастир, в якому пробув три роки і подався в печери в Антіохійських горах. Та

невдовзі його здоров'я погіршилось, і він повернувся в Антіохію, де був поставлений дияконом, а пізніше – священиком.

Іоан був священиком дванадцять років. На його проповіді приходили не лише християни, а й язичники. Він пояснював народу обов'язки християн і палко проповідував милосердя і любов до ближнього.

Його красномовність так впливала на віруючих, що вони записували проповіді і вивчали їх напам'ять, називаючи устами Божими, Золотоустом.

Згодом його призначили єпископом Константинопольським. Вступивши на святий престол у столиці, він ревно займався справами пастви, майже щодня проголошував проповіді, написав тлумачення Святого Письма і склав Чин божественної літургії, відомої під назвою Злотоустої, яка служиться в наших церквах кожний день, за винятком десяти днів, коли служиться літургія Василія Великого. Та мав він і ворогів, котрі заздрили та всіляко перешкоджали Іоану. Зрештою, домоглися його вигнання зі столиці. У вересні 407 р. у містечку Команах Іоан Золотоуст упокоївся.

Через 30 років його святі мощі були перенесені в Константинополь. Урочисто народ зустрічав нетлінні останки великого угодника.

Володимир ДЕНИСЕНКО

Духовна поезія

ВОЛОДИМИР ШАШКЕВИЧ

Собі й не собі

Не хочу я статку, чималої слави,
Не плачу, що долі не дав Бог мені.
На суд я не кличу противнів лукавих,
І кари не прошу я їхній вині.

Пустеє гуляти з панами-князями,
Порфіри ні злата душа не жадна.
Не хочу, щоб били мені головами:
Поклони, і статки, і слава — мана.

Одного я тільки прохаю у Бога,
Щоб проти неправди дав сили встоять,
Душею не скривить й завіту святого
До скону щоб вірно мені додержать.

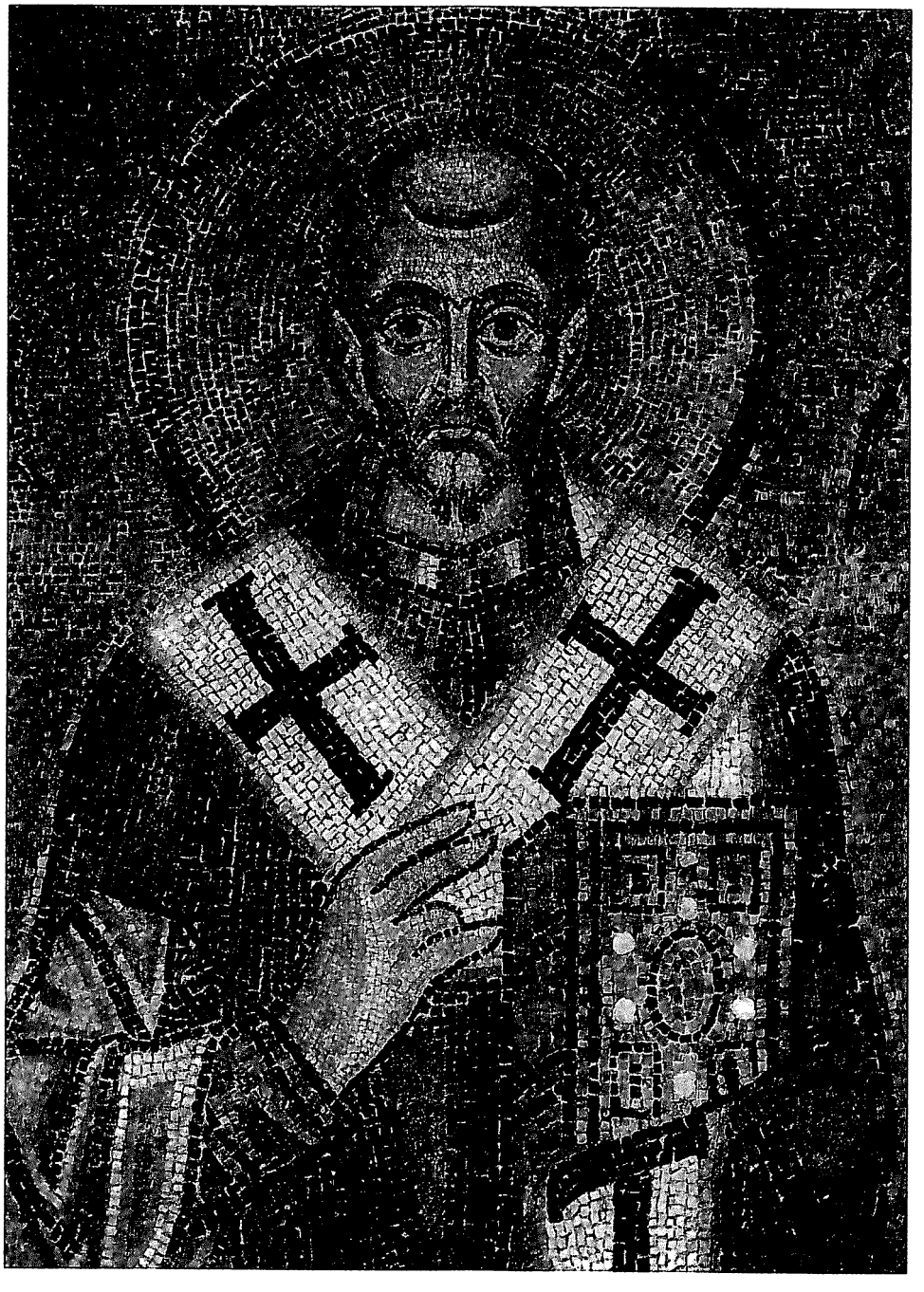

Св. Іоан Золотоустий. Мозаїка із собору Св. Софії, Київ. XI ст.

ІВАН ЛИПА, ПИСЬМЕННИК І ЛЮДИНА

На небосхилі українського політичного і культурного життя кінця XIX – початку XX ст. постать Івана Липи була яскравим спалахом, що освітив молодому поколінню шлях до боротьби за державність України. "Він був одним із тих бардів, – згадував його сучасник, – що творили мрію про Самостійну Суверенну Державу Українську, що будили приспании лихоліттям український нарід від тривічного сну й натхненням своїм підносили його дух, кликали до боротьби за визволення Рідного Краю".

Іван Липа багато працював і як політичний діяч, і як письменник: писав фантастичні новели, повісті, психологічні й військові оповідання. Писав просто, виразно й водночас дуже легко. Діти люблять читати його казки (серія "Казок про волю", збірка "Тихе слово").

У тих казках, поза їхньою артистичністю, є багато дидактичного елементу. Уже там Іван Липа намагався дати те для молодого українця, що його на ціле життя зміцнило б і вивищило серед інших народів.

Бачачи самохвальство й отаманську розперезаність деяких українських груп у вирішальні для України січень-березень 1919 р., Іван Липа із сумом говорив: "Не можна придбати краси, розуму, таланту, коли не родився з ними, але чистоту, чесність і сумління придбати можна, й коли ми – політичні діячі – цього не придбаємо, ми загинемо".

З цієї шляхетної, батьківської туги та неспокою за майбутнє України й народилися його "Притчі". Вони беруть початок із відважного життя Івана Липи, в якому він намагався не зрадити ані себе, ані свого народу. Писані ці притчі не в один рік, а впродовж чверті століття, і кожна з них народилася з якогось великого зворушення або ж із великого життєвого конфлікту. Кожна притча є щирим, шляхетним і глибоким розв'язанням якогось важливого життєвого питання.

Своїми притчами Іван Липа намагався додати сили до життя, застерегти від нерозважних кроків і підказати вихід зі складних ситуацій. Його думка, думка збагаченого життєвим досвідом вихователя, прагне увійти до святої святих душі конкретної людини й загартувати її для перемоги в боротьбі.

Найвища цінність для Івана Липи – це життя людини-індивідума, її якнайширший творчий розвій, багатство душі.

Його ідеалізм – ідеалізм борця, ідеалізм творчий.

До активності людину слід готувати з дитинства, виховувати її, бо світ жорстокий, як це розповідає нам притча Івана Липи "Мати". І запізно буде для людини, коли вона довідається про це не від батьків, а від самого світу. Нехай кожна любляча батьківська душа пам'ятає, що для її дитини світ стане боротьбою, а сама дитина в ній – борцем.

Той борець, що змагається за високі ідеали, за новий світ нехай не сподівається, що здобуде омріяне за життя. Зміст життя окремої особи – то лише безкінечне змагання на шляху до вищого.

Той, хто бореться за свої ідеали, нехай не дивується, що багато людей не розуміють його, або ж не хочуть розуміти. Не кожен здатен зрозуміти поривання до вищого, бо в багатьох духовні очі – сліпі.

Борімося, будуймо, не зважаймо на їхні безсилі пересторогі! Треба йти далі, не слухаючи сліпих, не зважаючи навіть на руйнівників.

Ті, що борються, мають пам'ятати: за вами йде багато таких, що їх можна назвати невидючими. Вони ж вас лише чують і вірять вам, а нічого довкола не бачать. Любіть їх і провадьте, але будьте обережні! З них ще може постати руйнівник.

Умійте провадити їх, учіться кермувати ними. Не будьте, як той князь із "Притчі про лютого князя", не кермуйте людьми в ту хвилину, коли серце ваше сповнилось люттю. Ті, що кермують людьми і що хочуть бути для них вищими, повинні знайти речам і подіям їхнє "золоте число" вимірів.

Велика відповідальність тих, що кермують. Коли відведуть свій народ від гордих висот ідеалізму, від ясних зір і наказів вищих - відведуть його від багатства душі. У приземному, матеріалістичному бутті народ стратить свою творчу вартість. Народ, що не має своїх духовних вершин, не може угледіти широких обріїв. Століття, що минали б без радощів і творчих зусиль, зрештою скарали б такий народ знищенням. На місце такого народу без змісту, хоч би й тисячолітнього віком, прийдуть інші, що мають у собі сміливість і поривання до височин і широких обріїв.

Велике щастя для народу, коли серед тих, що ним кермують, з'явиться особистість, що вміє дивитися в глибину речей. Тоді в своєму народі він знайде, покаже всім і красу, і велич, і нове життя. Покаже це всім так просто, що люди в радості і здивуванні назвуть його Генієм, завершенням духовності одиниці й духовності народу.

Самі ці ідеї, думки і міркування лягли в основу тринадцяти духовних причт та інших літературних і публіцистичних творів, написаних Іваном Липою.

Вийшовши з-під стріхи українців, колоністів Криму, він від дитинства сам пробивався крізь усі випробування життя. Юнаком-студентом провадив боротьбу і з власним приземним українофільством, і з чужим толстовством. Братерство тарасівців, що він заснував, так само дбало про вільний розвій духовних цінностей особистості, як і цілого народу. Проголосивши 1891 р. своєю метою відокремлення України від Росії, тарасівці зазначили: "цього вимагає моральне почуття наше".

Українець – учитель, військовий, учений, митець, громадський діяч – зможе напитися з чистого джерела творів Івана Липи, які переповнює віра в Україну і духовну велич людини.

Іван НЕВІДОМИЙ

Духовні пастирі

ЄФРЕМ ПЕРЕЯСЛАВСЬКИЙ

Доля цієї людини вражає трагічністю, незвичайністю і подвижництвом.

Ставного, вродливого та дужого юнака насильно оскопили. Такий потворний звичай був тоді поширеним не лише у Візантії, але й у Київській Русі. Скопцям доручали наглядати за жіночою половиною князівських та боярських палат. Отож юнак до чернечого постригу змушений був прислуговувати при дворі князя Ізяслава Ярославича. Завдячуючи розуму, він досить швидко досяг високого становища: став боярином, головним доморядником і улюбленцем князя.

Однак майбутнього святого не приваблювали знатність, високі посади і багатство. Душа його прагла високого, чистого, безкорисливого. Він усе частіше розмірковував про сенс життя, пошуки істини. Завжди зі співчуттям ставився до хворих, немічних людей і страждав від того, що не мав змоги їм допомогти. Всі ці роздуми, сумніви спричинили те, що 1054 р. супроти волі великого князя юнак прийняв постриг. Сталося це в печері засновника Києво-Печерської лаври преподобного Антонія, із якої він вийшов з новим ім'ям Єфрем.

Князь Ізяслав страшенно розгнівався. Адже до преподобного Антонія пішов один із найулюбленіших його слуг. Князь навіть збирався за це розігнати чернечу братію. Лише велика княгиня вблагала князя відмовитися від свого задуму. Остерігаючись великокняжої помсти, Єфрем мусив залишити Київ і податися до

Константинополя. Там молодий чернець перебував кілька років, суворо дотримуючись правил монастирського життя. Тим часом під керівництвом преподобного Феодосія Печерська обитель перетворилася на монастир. Виникла потреба мати власний монастирський статут. У 1063 р. преподобний Феодосій звертається до Єфрема з проханням зарадити у цій справі. Молодий чернець із сумлінністю та ентузіазмом поставився до виконання доручення своїх братів. У складеному ним статуті поряд із чернечими обов'язками зазначив вимоги піклуватися про хворих і прочан. Ці пропозиції охоче прийняв преподобний Феодосій, влаштувавши біля нового монастиря двір із церквою святого Стефана для притулку жебракам, сліпим, калікам.

Десь 1072 р. князь Всеволод Ярославич викликав Єфрема з Константинополя і призначив на Переяславську єпископську кафедру. За час служби у князя Єфрем набув значних статків, які й вирішив віддати на користь церкви і стражденних. За його благословінням у Переяславі збудовано церкву святого Михаїла, закладено церкву святого Федора.

Новопризначений єпископ дбав про облаштування єпархіального міста та інших міст єпархії церковними будівлями. Окрім того, він споруджував лікарні на зразок візантійських ксенодохій чи шпиталів з безкоштовною допомогою стражденним, чого раніше не було в Київській Русі. За новим статутом притулок належало надавати немічним монастирським старцям. Обов'язковим було обмивання у лазні, куди ченці ходили безкоштовно. При церквах розпочали будувати лазні, щоб люди до святого причастя були чисті тілом. Єфрем організував широку мережу лікарень і забезпечив безплатне лікування.

Минув час. Численні лікарні, впроваджені переяславським єпископом Єфремом, поступово об'єднувалися з церковно-приходськими і монастирськими благодійними закладами Русі. Лікарні, які виникли на засадах християнського милосердя, збереглися при церквах і за часів татаро-монгольського поневолення, і в інші важкі періоди життя наших пращурів. Протягом семи століть вони рятували людей.

Єфрем залишив земне життя за різними джерелами 1104 чи 1105 року. Похований був у Переяславській кафедральній Михайлівській церкві. Мощі перенесено в Ближні печери Києво-Печерської лаври. Деякі дослідники історії церкви вважають, що Єфрем був і митрополитом України-Руси. 10 лютого – день пам'яті святого Єфрема Переяславського.

Анатолій ДЕНИСЕНКО

УКРАЇНСЬКИЙ СОЛОВЕЙКО

На високому вокальному небосхилі України сяє зіркою першої величини ім'я Оксани Андріївни Петрусенко. Ось уже шістдесят років, як немає між нами співачки, та не тьмяніє пам'ять про неї, а її голос, закарбований на платівках, чарує й далі мільйони людей. Виконані нею народні пісні, оперні партії, романси ввійшли до золотого фонду української музичної культури.

Оксана Петрусенко – співачка-легенда. І мало хто знає, який нелегкий був життєвий і творчий шлях видатної артистки. Як це не дивно, але Оксані Петрусенко не судилося завершити навчання в консерваторії. Власне, вона співачка-самоук. І тільки велике, подиву гідне обдарування та ще феноменальна працездатність піднесли її до мистецьких вершин, поставили в ряд найвидатніших вокалістів світу.

Вона прийшла на сцену сімнадцятирічною дівчинкою і її школою стали незліченні провінційні драматичні та музичні театри. Зустріч із Панасом Саксаганським значною мірою визначила подальшу долю дівчини. Великий український актор розгледів у ній обдарування й благословив на сцену, пророчачи Оксані Петрусенко велике майбутнє драматичної актриси. Мабуть, так воно б і

сталося, якби не закоханість дівчини з Балаклії, що на Харківщині, в народну пісню. Її виконання партій у "Запорожці за Дунаєм" С.Гулака-Артемовського і "Наталці-Полтавці" М.Лисенка розкрили нову грань обдарування Оксани Петрусенко.

Вона виступала на багатьох оперних сценах – у Саратові, Казані, Баку, Свердловську, Самарі. Її репертуар поповнюється такими складними партіями, як Марфа, Купава ("Царева наречена", "Снігуронька" М.Римського-Корсакова), Ярославна ("Князь Ігор" О.Бородіна), Наташа ("Русалка" О.Даргомижського), Маргарита ("Фауст" Ш.Гуно).

Гастролі, гастролі, гастролі... Та де б не бувала співачка, весь час мріяла повернутися в Україну. Як часто, згадуючи рідний край, співала вона в концертах "Соловейка" М.Кропивницького, "Віють вітри...", "Ой, не світи, місяченьку"... Проте, поминуть ще роки, перш ніж з'явиться ім'я Оксани Петрусенко на афішах Київського театру опери та балету імені Т.Г.Шевченка. Це станеться в 1934 році. Запам'ятайте цю дату. Адже доля залишить співачці лише шість років життя. То будуть роки тріумфів, творчих звершень. То буде хай до болю короткий, але шлях до безсмертя.

Багато незабутніх образів створила на київській оперній сцені Оксана Петрусенко. Колеги вражалися її працездатності, її невгамовному бажанню працювати й працювати. Наче відчувала співачка, що доля не буде милосердною до неї. Чи багато артистів опери можуть сказати, що мають у репертуарі сорок партій! І яких партій!

Особливо широкознаною Оксана Петрусенко стала після переїзду до Києва як виконавиця українських народних пісень. Вона дала сотні концертів перед робітничою і селянською аудиторією, зробила записи понад тридцяти пісень на платівки, мало не щодень звучав голос співачки по радіо. З тріумфальним успіхом виступила Оксана Петрусенко під час першої Декади українського мистецтва у Москві, а також на гастролях у Ленінграді, даруючи людям неповторне щастя зустрічі з українською піснею. І сьогодні, коли звучить у виконанні славетної співачки "Ой, не світи, місяченьку", "Лугом іду, коня веду", "Стоїть гора високая", чи "Плавай, плавай, лебеденько", щемно стискається серце. Стільки в тих піснях і в голосі добра, ніжності, неповторної, непідробної краси.

Оксана Петрусенко була справді народною артисткою. І не тільки тому, що їй у 1939 році було присвоєно найвище артистичне звання республіки, але й за своєю творчістю, до останку відданою людям. Вона прожила сорок років. Але її ім'я, її творчість назавжди залишилися з нами.

Василь ТУРКЕВИЧ

ІЗ ПЛЕЯДИ КОРИФЕЇВ

Народилася Ганна Карпинська у селі Срібному (тепер Чернігівської області) у дворянській сім'ї. До восьми років дівчинку виховувала няня-кріпачка Катерина Михайлівна Забіла, від якої перебрала вона багато українських народних пісень, прислів'їв, казок. Найсвітлішим спогадом для видатної артистки на все життя залишився образ простої селянки, яка прищепила їй любов до свого народу, його мови, культури.

Навчалася Ганна у приватному пансіоні. У 1871 р. закінчила Київський інститут шляхетних дівчат. З успіхом виступала в аматорських виставах. Натхненна, колоритна гра молодої виконавиці приваблювала глядачів, вирізняла її серед колег-аматорів.

Ганна мріяла про вступ до консерваторії. Та невблаганна доля розсудила по-іншому. Дев'ятнадцятирічну дівчину віддали заміж за полтавського поміщика Д.Затиркевича. Змушена поринути у провінційний побут та господарські справи (подружжя одразу переїхало до родового маєтку у с. Блотниця), молода жінка тим

часом не полишала своєї стихії – театру. Вона успішно виступала у головних ролях на аматорській сцені у п'єсах І.Котляревського "Москаль-чарівник" та "Наталка Полтавка". Творчу долю артистки вирішила вистава "Сватання на Гончарівці" Г.Квітки-Основ'яненка, що відбулася у Ромнах 1882 р. Ганна Петрівна зіграла у ній роль Одарки.

Підбадьорена надзвичайним успіхом, молода актриса налагоджує листування з одним із керівників українського професійного театру М.Кропивницьким, який незабаром дає згоду на її дебют. 20 травня 1883 р. під псевдонімом Прилуцька Ганна Петрівна дебютує у ролі Горпини ("Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка" М.Старицького). Її зараховують до складу трупи. Не так уже й просто було зважитися на цей крок. Адже замість спокійного й забезпеченого життя молоду жінку чекали непевний заробіток, нескінченні мандри й головне – неминучий розрив стосунків із рідними.

Значний сценічний талант, добре знання української мови, побуту і звичаїв народу, життя якого Ганна Петрівна відтворювала на сцені, допомогли їй швидко завоювати визнання серед знаменитих колег по сцені.

Г.П.Затиркевич з тріумфом гастролювала в Одесі, Новочеркаську, Ростові-на-Дону, Таганрозі, Воронежі, Петербурзі та Москві. І скрізь її гра здобувала високу оцінку найвидатніших діячів культури. Особливістю творчої індивідуальності актриси була виразна соковитість, багатогранність у художньому показі життєвої правди. Ніхто не вмів так достотно грати комедійні ролі, як Ганна Затиркевич. Вона створила галерею глибоко правдивих образів української класичної драматургії: Риндичка ("По ревізії"), Гапка ("Зайди голово"), Ганна ("Дві сім'ї"), Текля ("Доки сонце зійде – роса очі виїсть") М.Кропивницького, Ганна ("Безталанна"), Мелашка ("Наймичка") І.Карпенка-Карого, Лимериха ("Лимерівна") Панаса Мирного, Секлета ("За двома зайцями"), Хівря ("Сорочинський ярмарок") М.Старицького, Стеха ("Назар Стодоля") Т.Шевченка, Одарка ("Сватання на Гончарівці") Г.Квітки-Основ'яненка, Одарка ("Запорожець за Дунаєм") С. Гулака-Артемовського та ін. Протягом свого майже сорокарічного творчого життя Ганна Петрівна зіграла понад 130 ролей і у кожній з них досягла вершин акторського мистецтва.

У тісній співдружності з корифеями української сцени Г.П.Затиркевич-Карпинська всю свою енергію, увесь жар душі віддавала справі становлення українського національного театру.

В останні роки свого життя Ганна Петрівна повернулась у рідні місця. У 1920-1921 рр. вона грала в Роменському пересувному робітничо-селянському театрі. Виїжджала у навколишні села, брала участь у благодійних виставах по обслуговуванню військових, трудівників села.

У вільні від основної роботи години Г.Затиркевич-Карпинська читала лекції у театральній студії, консультувала аматорів. Щедро ділилася вона багатющим творчим досвідом з молодими акторами. Видатна артистка виховала цілу плеяду учнів, більшість із яких стали провідними майстрами українського театру.

Іван НЕВІДОМИЙ

Духовні пастирі

ІЄРАРХ-ДОСЛІДНИК КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ

Перу преосвященного Феодосія,єпископа Катеринославського та Таганрозького (1871-1885) належить низка грунтовних історико-краєзнавчих розвідок про минуле прадавнього козацького краю, розбудову церковного життя на запорозьких

землях. Більша частина цих досліджень досі привертає увагу істориків і краєзнавців своїм фактологічним матеріалом, опрацьованими документами, більшість яких у плині часу були втрачені.

З уваги на те, що ім'я єпископа Феодосія фактично лишилося поза межами біографістики, варто сказати кілька слів про життєпис цього ієрарха.

Непросто було сину сільського дячка із Чернігівщини Олександру Макаревському здобути належну духовну освіту. Він навчався в дяківській школі, згодом у духовній семінарії, де виявив неабиякі здібності до богословських дисциплін та мов. Обдарованого юнака приймають до Київської духовної академії, яку він закінчує у 1849 році за найвищим розрядом і правом здобути через два роки магістерське звання. Викладав історичні дисципліни у Смоленській духовній семінарії, був керівником Вяземського повітового і приходського духовних училищ. Після ранньої смерті дружини прийняв чернечий постриг під іменем печерського подвижника Феодосія. Проте добре освіченого і активного в житті молодого ченця приваблювало не усамітнене монастирське життя, а виховання майбутніх душепастирів. Він викладає богослов'я у Смоленській духовній семінарії.

Уже в Смоленську отець Макаревський, захоплений історичними дисциплінами ще з часів навчання у Київській духовній академії, зацікавився минулим тамтешнього краю. Брав участь у роботі історично-статистичного комітету, виданні "Пам'ятної книжки Смоленської губернії".

У 1862 р. ієромонаха Феодосія призначають на посаду професора Петербурзької семінарії і архімандритом невеликого монастиря. Невдовзі переводять до Воронежа уже ректором духовної семінарії, настоятелем монастиря і редактором місцевих єпархіальних відомостей. Через п'ять років архімандрита Феодосія призначають єпископом Острогожським і вікарієм Воронезької єпархії, звідки переводять уже правлячим єпископом Катеринославським та Таганрозьким.

Заявивши про себе з найкращого боку як духовний пастор і піклувальник освіти в краї, він водночас дуже багато уваги приділяє вивченню історії Катеринославщини. Він написав і надрукував у "Катеринославських єпархіальних відомостях" та окремими виданнями безліч історико-краєзнавчих розвідок, серед яких "Стислі відомості про місцевочтиму ікону Божої Матері, яка знаходиться у Пустинно-Миколаївському монастирі", "Історичний огляд православної християнської церкви у межах нинішньої Катеринославської губернії", "Стислі свідчення про Катеринославську єпархію і її єпископів", "Матеріали для церковно-статистичного опису Катеринославської єпархії (церкви і приходи минулого XVIII ст.)" Доречно нагадати, що всі ці публікації були використані під час підготовки до видання книги "Запорізька область" фундаментальної 26 томної серії "Міста і села України".

Особливу наукову цінність має дослідження єпископа Феодосія "Самарський Катеринославської єпархії Пустинно-Миколаївський монастир", насичене не тільки багатим документальним фактажем із церковного життя, але й аналізом маловідомих документів із життя запорозьких козаків, які називали цю обитель "Раєм Божим на землі". Сюди козаки приходили помолитися перед походами, тут знаходили притулок старі й немічні, тяжко поранені запорожці, які доживали свого віку. Автор залучив до наукового обігу багато документів з інших місцевих архівів, більшість із яких на сьогодні втрачено, як, скажімо, спалені в 1750 р. "шпаргали і легації" разом із зачумленою келією настоятеля цього монастиря Прокла.

Не втратив свого наукового значення й двотомник (понад 900 стор.) "Матеріалів для історико-статистичного опису Катеринославської губернії", де церковний ієрарх зібрав історичні і статистичні дані про церковні приходи 10 міст і 226 сіл, виходячи далеко за межі чисто релігійного інтересу. Тут є дані про час заснування багатьох населених пунктів, будівництво церков, відкриття приходських шкіл, стосунки з Запорозькою Січчю, навіть про кургани та городища.

Наукові історико-краєзнавчі дослідження єпископа Феодосія здобули високу оцінку професійних вчених, ними активно користувалися як цінним матеріалом для подальших розробок наукових тем з минулого так званого Новоросійського краю Д. Яворницький, Д. Багалій, М. Грушевський, польський історик М. Дубецький та ін.

Велику увагу приділяв єпископ Катеринославський та Таганрозький Феодосій і збереженню історичних пам'яток, зокрема ікон та народних церковних гаптувань, плащаниць. Зібрана ним колекція була передана музею церковно-археологічного товариства при Київській духовній академії, членом якої вчений-ієрарх був з 1873 р.

Василь ТУРКЕВИЧ

Мислителі планети

КОНСТИТУЦІОНАЛІСТ

Перша половина XVIII століття у Європі здавалася добою розквіту абсолютних монархій. Проте найпроникливіші мислителі бачили, що збереження абсолютизму і взагалі зосередження абсолютної влади у будь-чиїх руках загрожує неабиякими суспільними катаклізмами. Одним із таких мислителів був Шарль Луї Монтеск'є.

Як гармонізувати стосунки людини і держави, стосунки державних інституцій між собою? Монтеск'є не ставить особистість над державою, як це роблять тогочасні англійські ідеологи лібералізму і не протиставляє права особи правам держави. Він постійно підкреслює у своїх творах, що головне завдання держави – забезпечити людині політичні та громадянські свободи. Тобто можливість робити все, що передбачене законами, і не робити нічого такого, що законами заборонене; мати відчуття особистої безпеки, захисту від будь-чиєї сваволі, жити в умовах захисту від можливих виявів деспотизму та зловживання своїм становищем з боку посадових осіб.

Монтеск'є стверджує, що умови, які забезпечують політичні та громадянські свободи, виникають лише тоді, коли у державі існують три незалежних одна від одної гілки влади – законодавча, виконавча і судова. Саме незалежність гілок влад стоїть у Монтеск'є на чільному місці, хоча він і розуміє відносність у практичному житті такої незалежності. Для більшої ваги судової влади він пропонує інститут присяжних. Законодавча і виконавча влади мають стримувати одна одну системою противаг, коли одна влада заважає іншій зловживати своїми правами. Монтеск'є пропонує двопалатний парламент, кожна з палат якого може зупинити на час постанови іншої. Ухвалені парламентом закони обов'язкові для виконання судовою і виконавчою владами, але лише в тому разі, коли законодавці дотримуються власних законів. Найважливішою рисою виконавчої влади Монтеск'є вважає її оперативність, а це можливо, коли її повноту уособлює одна людина, король. Врівноваження законодавчої та виконавчої влади досягається тим, що у компетенції парламенту перебувають фінансові, військові та деякі інші управлінські функції, а король, у свою чергу, має право не затверджувати той чи інший законодавчий акт (право «вето»). Монтеск'є не виключав ситуації, коли обидві гілки влади паралізують одна одну, але він вважав, що обставини все-одно змусять їх рухатись до компромісу, тобто узгоджених рішень. Жодна з влад, за Монтеск'є, не може скасувати рішення перших двох, але кожна з них може зупинити на час ухвалу, яка, на її думку, суперечить закону. Тобто владні структури стосовно одна одної виконують ще й контрольні функції.

Наче зазираючи вперед, у часи Великої Французької революції, Монтеск'є наголошував, що загальна тотальна рівність у «народній державі» призведе до встановлення деспотизму.

Неординарними були погляди Монтеск'є на зв'язок географічного чинника й державного устрою. У південних широтах спека й задуха знесилює людей, робить їх слабкими й боязкими, лінькуватими, схильними до неволі, до сприйняття деспотичної влади, втрати власної свободи й незалежності. Ось чому тут потрібні суворі закони, які б могли гартувати людей, примушувати їх до продуктивної праці.

До майже таких самих дій спонукає законодавця й наявність родючого ґрунту за умов теплого і вологого клімату. Сприятливі умови землеробства паралізують волю громадян, вони поринають у свої особисті проблеми і не прагнуть більшої свободи. Народи ж, які мешкають у суворих північних умовах, зазвичай загартовані у боротьбі за життя у холоді й голоді, у тяжкій праці. Вони войовничі й сміливі, не схильні до рабства, наполегливо обстоюють свою державну незалежність, особисті права й свободи. Окрім географічного середовища, за Монтеск'є, на «дух законів» впливають ще й інші чинники. Скажімо, мусульманство тяжіє до деспотії, католицтво – до необмеженої монархії, протестантизм – до демократії. Мислитель виокремлює три «правильні» форми держави – демократію, аристократію, монархію, і одну «неправильну» – деспотію. Неабияке значення мають, за Монтеск'є, розміри держави – мала республіка швидко гине від зовнішніх ворогів, велика монархія дає їм відсіч, але має тенденцію до загнивання зсередини й деспотизму. Тому Монтеск'є рекомендував утворення в межах Європи федерацій, де можна використовувати переваги і малих, і великих країн, тобто фактично виступив провісником сучасного Європейського Союзу.

Сергій ГРАБОВСЬКИЙ

Християнська абетка

А

Абат – від арамейського абба – батько – настоятель католицького монастиря, священик католицької церкви у Франції. В церковній ієрархії абат стоїть після єпископа. Подібно до єпископа іменується прелатом, але має обмежене право рукоположення. У домініканському і картезіанському орденах настоятель зветься пріором.

Авва – молитовне звернення до Бога-отця. У східних церквах Аввою називають настоятелів монастирів і старців-подвижників.

Августинці – члени католицького чернечого ордену, що виник в Італії у XIII ст. Назва походить від імені християнського теолога Августина Блаженного.

Авраам – від давньоєврейського «батько багатьох» – біблійний патріарх. Вважається прабатьком євреїв (через Ісаака) та арабів (через Ісмаїла).

Автокефалія – від грецького автос і кефалі – самоголовування – незалежний статус помісної національної Церкви, яка має власного предстоятеля (патріарха чи митрополита).

Авторитаризм церковний – ієрархічна форма церковного управління, що грунтується на суворій підлеглості нижчого духовенства вищому, мирян – кліру. У тій чи іншій мірі властивий усім церквам, але особливо яскраво виявляється у католицькій, православній та англіканській.

Агав – християнський пророк I ст. Про нього повідомляється у «Діяннях Апостолів». Пам'ять православна церква відзначає 21 квітня.

Агапіт – святий, прийняв мученицьку кончину за імператора Авреліана 270 р.

Агіасма – (дослівно освячення) – церковно-християнська назва води, що освячується напередодні свята православних та греко-католиків Богоявлення (Хрещення) Господнього - 19 січня.

Агіографія – різновид церковної літератури, життєписи (житія) святих і церковних діячів.

Агнець – ягня, первісток в отарі, який використовувався у різних народів для жертвопринесення. Поширений у християнському вжитку вираз «агнець Божий» символізує Ісуса Христа, Який своєю жертовною смертю на хресті спокутував

гріхи людей. Агнецем називають також частину проскури, виготовленої на проскомідії для причащання віруючих.

Адам (давньоєврейською дослівно земля) – за Біблією перша людина, створена Богом за своїм образом і подобою.

Адвентисти (від латинської – пришестя) – прихильники християнської (протестанської) течії, що виникла в XIX ст. у США. В Україні діє Уніонна Конференція Церкви адвентистів сьомого дня. Серед інших течій адвентизму – адвентисти-реформісти, Церква Бога (сьомого дня), адвентистська християнська Церква та ін.

Акафіст (від грецької – несидіння) – молитвослов'я, яке можна слухати лише стоячи.

Алілуйя (від давньоєврейської - хвалити Господа) – приспів до псалмів та гімнів. Відомий з часів старого Заповіту.

Амінь (від давньоєврейської - істинно, вірю) – вигук, яким закінчується кожна молитва.

Аналой (від грецької – підставка для книг) – високий з похилим верхом стіл, який з усіх боків і згори покриває дорога тканина. Використовується для богослужбових книг, ікон.

Ангели (від давньоєврейської - вісники, посланці) – у Біблії названі створені Богом безтілесні, надприродні істоти, обдаровані волею, розумом і могутністю. Вони вічно прославляють Господа, провіщають людям волю Божу і виконують на землі Його веління. Християнською церквою виділяються дев'ять ступенів, або чинів ангелів, об'єднаних у три лики, залежно від їхньої наближеності до Бога: вищі (серафими, херувими, престоли); середні (панування, сили, влади); нижчі (начала, ангели, архангели). Згідно з ученням Отців Церкви, кожна людина, кожний народ мають свого Ангела-Хранителя.

Антимінс – чотирикутна лляна чи шовкова хустка, де зображено покладеного у гробі Христа, на кутах – чотирьох євангелістів, а у верх ушито частку мощів. Виносини і покладання антимінсу на престол – церковний ритуал перед звершенням таїнства причастя і освячення нових храмів.

Апокрифи (від грецького апрокруфос – сокровенні) «відкинуті книги», пам'ятки ранньохристиянської і середньовічної літератури, визнані церквою неканонічними і виведені з церковного вжитку.

«Апостол» – давня богослужбова книга, яка містить Дії і Послання святих апостолів.

Апостоли (від грецької – посланці) – учні Ісуса Христа, супутники його життя і свідки Воскресіння, покликані проповідувати Євангелію. Їх було дванадцять: Симон (Петро), Андрій Первозваний, Яків Зеведеїв, Іван Євангеліст, Пилип, Варфоломей, Матвій Євангеліст (Левій), Хома, Яків Алфеїв, Фадей, Симон Кананіт та Юда Іскаріотський. Замість останнього, після зради Учителя, був обраний Матвій.

Аскет (від грецької – подвижник) – віруючий, який виснажує себе постом і суворим дотриманням приписів, нерідко аскети шукали порятунку душі у пустелі, поза людським суспільством.

Археологія церковна – розділ науки, що займається пошуком і вивченням матеріальних пам'яток, пов'язаних з історією Біблії.

Архієпископ – старший єпископ, один з вищих титулів у християнській церкві.

Архієрей – у православ'ї ранг вищих священнослужителів (єпископ, архієпископ, митрополит) з числа так званого чорного, тобто чернечого духовенства.

Архімандрит (від грецької – старший над паствою) – у православній церкві титул настоятеля великого чоловічого монастиря, ректора духовної семінарії, глави духовної місії.

АДАМОВЕ ЖИТТЯ

Створив Бог Адама, і довго Адам самітньо бродив по раю, аж сум його взяв. Бачить Всевишній, треба чимось допомагати першому чоловіку, бо зовсім змарніє. Покликав його і каже:

– Бачу, нудишся ти в раю. Хочу, щоб товариша мав. Вмочи у росу мізинець та й стріпни перед собою – матимеш собі приятеля. Гляди ж тільки, не стріпони роси з пальця позад себе, бо лихо трапиться.

Чи то само собою вийшло, чи, може, забув Адам Божу настанову, тільки вмочив він у росу всю п'ятерню та як тріпоне нею позад себе. Нізвідки чорти з'явилися біля нього й нумо танцювати довкола Адама. А далі й собі заходилися мочити в росі руки та позад себе їх стріпувати. І наплодилося тоді тих чортів – тьма, не злічити. Вже й небо від них почало тріщати.

Як побачив Господь, якого лиха наробив Адам – руками сплеснув і наказав ангелам усіх нечистих з неба позганяти. Кинулися ангели, схопили одного, другого, десятого та давай кидати донизу. Де який нечистий Бога згадав, там залишився: котрий на небі Бога згадав – на небі залишився, котрий аж на землі, то на землі почав жити, котрий у повітрі – у повітрі й літав. Проте чортами й залишилися. Ті, що на землю впали – вирішили, що будуть людям лихо робити, а ті, що в повітрі літали, заходились Вседержателя дратувати. То одну капость Йому зроблять, то іншу. Бувало таку веремію вчинять, хоч вуха затуляй і тікай куди очі бачать. А траплялося – ангелам крила смолою вимастять, витопчуть кущі в райському саду, або й фрукти обнесуть. Розгнівався Бог, вирішив покарати чортів. Де якого побаче – побивав громом. Траплялося, що нечистий сховається за людину, то Бог і християнина вразить громом, тільки за це відпускав йому всі гріхи і до раю забирав. А як чорт сховається в землю, то блискавка його й там дістане.

А ті чорти, що на небі залишилися, вирішили отаке вчинити – палити смоляні свічки, щоб ангели по небу блудили, бо вони по свічках шлях до раю взнають. Тоді Бог наказав ангелам ходити з мечами і зганяти нечистих з тверді небесної. Як побачать нечистого, то хай женуть його геть, а вслід смоляну свічку кидають.

Розігнав трохи Бог чортів з неба та й каже Адаму:

– Не склалося тобі з приятелем, то буде тобі жінка. Тільки ж шануйся мені. Як ходитимете садом, щоб плодів не зривали із яблунь.

Наслав Бог на Адама кріпкий сон, а як той спав – виламав йому ребро і створив з того ребра жінку, і назвав її Євою.

Гарно зажив Адам та Єва. Ходять вони садом, милуються квітками, слухають пташиний спів... Та якось побачила Єва яблуню і так їй закортіло скуштувати червоненьке яблучко. Що не казав їй Адам, а вона стала на своєму:

– Хочу яблука, й годі.

– Не можна, – каже Адам. – Господь зарікав не чіпати.

Тільки хіба жінку, яка зарікалася на своєму, перепреш. Єва у сльози й дорікає Адаму:

– Отак мене любиш, коли тобі шкода, щоб я зелене яблучко скуштувала.

Махнув Адам рукою:

– Та їж уже, як не можеш утерпіти.

Скуштувала Єва яблучко, а далі й чоловіка почала припрошувати:

– Та такі вони добрі та смачні, скуштуй.

Як не відмовлявся Адам, а Єва таки досягла свого. Тільки-но відкусив Адам яблуко, як з-за куща сам Господь-Бог виходить. Так в Адама шматок того яблука і застряв у горлі, й дотепер кажуть на той горбочок, що в горлі – «адамове яблуко». Розгнівався Господь:

– Чи не казав я тобі, Адаме, шануватися? Порушив Моє слово, то не маєш

відтепер місця в раю. Йди зі своєю жінкою на землю. А там у поті і крові здобувай собі хліб і одежу.

Взяв Адам жменю зерна й пішов з тверді небесної на твердь земну. А там ні хати, ні їжі, ні одежі. Взявся Адам землю копати. І не каже, як ото годиться: «Боже, помогай». А чорти від того мало не танцюють. Бо що за день Адам скопає, вони вночі знову догори травою викладуть. Приходить Адам вранці на поле, а воно зеленіє, наче й не копане. Бився він як та риба об лід, поки не звів очей до неба і не мовив: "Господи милосердний, допоможи мені". Тієї ж миті земля, яку він скопав, зчорніла. Помолився Адам Богу й почав засівати. А як кинув зерно, запрігся у борону, щоб заволочити ріллю. Важко тую борону тягнути, бо не відає він, що зверху на бороні чорт вмостився та й регоче з Адамової праці. Поглянув Господь із неба, похитав головою. Покликав ангела й каже йому:

– Бачиш, як отой нечистий над чоловіком збиткується. Піди й зроби з нього коняку, щоб поміч на віки вічні мав Адам.

Злинув ангел з неба, тихенько підкрався до чорта й накинув на нього оборот. Отак і з'явився з чорта кінь.

Тоді ангел і каже до Адама:

– Випрягайся, чоловіче, з борони та впрягай коня. Господь дає тобі худобину, щоб ти землю міг орати, сіяти і збирати хліб...

ЯК ВОВК НА ЗЕМЛІ З'ЯВИВСЯ

Приходить якось нечистий до Бога, щоб на людей поскаржитися:

– Ті люди на землі що хочуть, те й роблять. Тепер уже не хочуть навіть своєї худоби пильнувати і робить вона шкоду велику хлібним нивам. Треба, щоб боялися люди пускати худобу в поле без пастуха.

– Нехай буде по-твоєму, – відповідає Господь. – Дозволяю тобі зробити вовка, щоб лякав худобу.

Побіг чорт, зліпив з глини страшного звіра, притяг до Бога.

– Чого ж він такий великий, як віл? Зроби його меншим, нехай з вівцю буде.

Заходився чорт вовка обстругувати та меншим робити. З великих стружок шершні зробилися, з менших – оводи, а ще з менших – мухи, а з найменших – комарі в'їдливі.

Обстругав чорт вовка, а той аж завиває від болю. Врешті не витримав, вирвався із чортових рук та й каже Господу:

– Буду я не тільки худобу їсти, а й людей.

Зрадів чорт тим словам, бо ж знано – найбільше чорт не любить людей. Взяв своє творіння та й повів до села, а по дорозі намовляв з'їсти першим чоловіка.

А тут якраз іде якийсь селянин назустріч. Побачив його вовк і каже:

– Маю тебе з'їсти.

– Що ж, – каже чоловік, – як маєш, то їж. Тільки дозволь мені востаннє скупатися у річці.

– Купайся, коли тобі так хочеться.

Скупався чоловік, вилазить з води і, прихопивши нишком добру палицю, каже вовку:

– Дозволь мені отертися твоїм хвостом.

– Втирайся, – відповідає вовк.

Як схопив чоловік вовка за хвоста, як почав дубасити, у того аж іскри посипалися з очей. Ледь вирвався очманілий вовк від чоловіка, від болю нічого не бачить та прямо на чорта. Той від страху тікати, а вовк за ним.

Відтоді вовк за чортом ганяється, та все наздогнати не може. Як хто забачить вовка, що біжить, пащу роззявивши, не зупиняй, бо може кинутися на людину, яка йому зашкодить нечистого догнати.

Аби вовки не їли чортів, і не бив їх грім, то стільки б тих нечистих розплодилося, що й світу не було б видно.

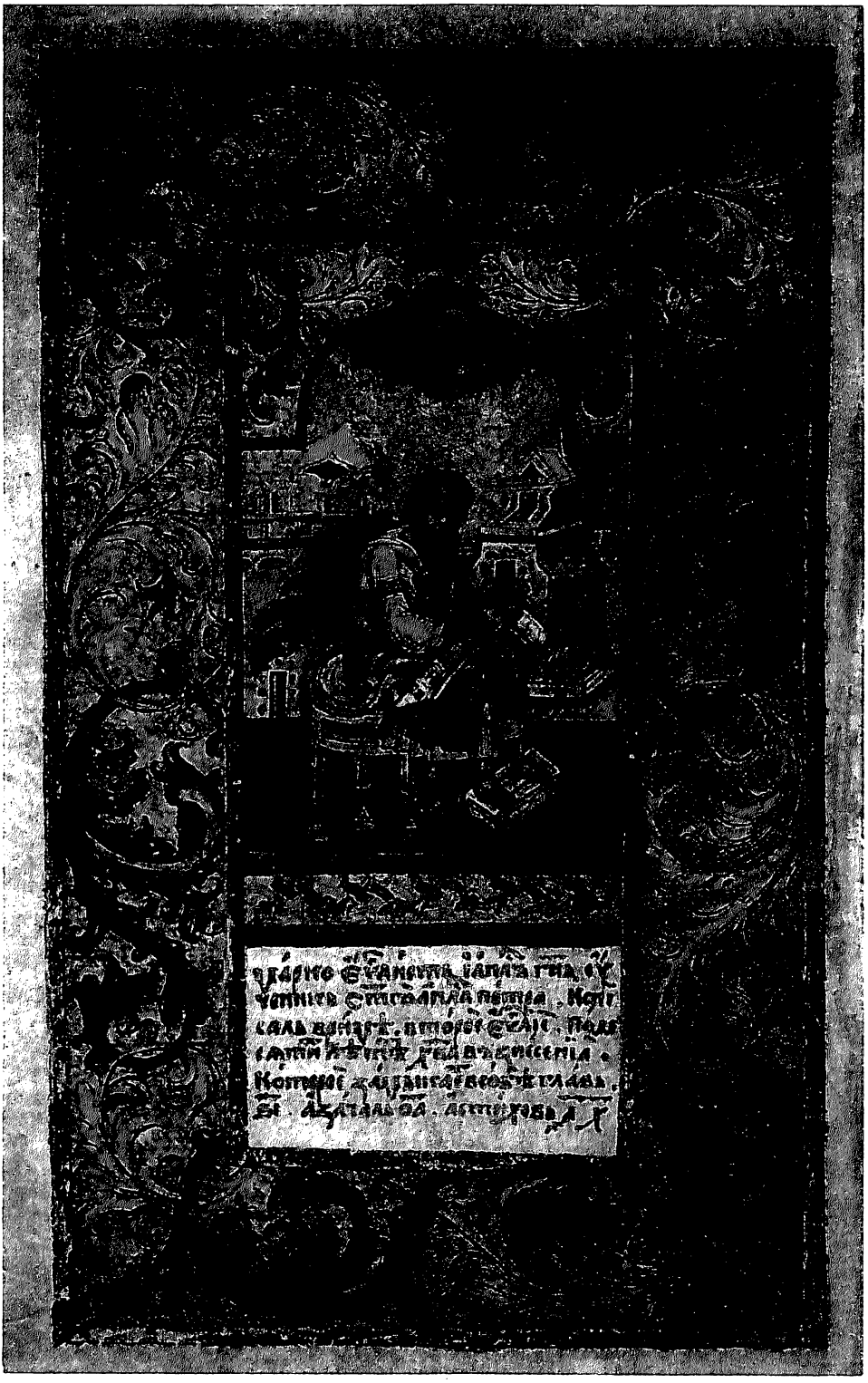

Пересопницьке Євангеліє XVI ст.

БЕРЕЗЕНЬ

ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	НД
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

1 – 190 років від дня народження польського композитора Фридерика Шопена. Помер 17 жовтня 1849 р.

– 145 років від дня народження української народної співачки Явдохи Зуїхи (Я. М. Сивак). Померла 19 січня 1935 р.

3 – 255 років тому помер український художник Іван Максимович. Народився 1679 р.

4 – 250 років тому гетьманом Лівобережної України обрано Кирила Розумовського.

– 185 років від дня народження українського композитора, автора національного гімну "Ще не вмерла Україна" Михайла Вербицького. Помер 7 грудня 1870 р.

– 130 років від дня народження українського вченого у галузі мостобудування і зварювання Євгена Патона. Помер 12 серпня 1953 р.

5 – 140 років від дня народження українського громадського діяча, видавця, публіциста Євгена Олесницького. Помер 26 жовтня 1917 р.

– 135 років від дня народження українського письменника і фольклориста Григорія Грушевського. Помер бл. 1922 р.

– 100 років від дня народження українського і російського літературознавця Ієремії Айзенштока. Помер 7 червня 1980 р.

– 50 років тому загинув командувач Української Повстанської Армії генерал Тарас Чупринка (Роман Шухевич). Народився 7 липня 1907 р.

6 – Початок Масляної.

– 525 років від дня народження італійського скульптора, художника, архітектора, поета Буонарроті Мікеланджело. Помер 18 лютого 1564 р.

– 130 років тому помер російський державний діяч, генерал-губернатор Південно-Західного краю (Правобережної України) Дмитро Бібіков. Народився 1792 р.

7 – 150 років від дня народження чехословацького державного діяча Томаша Масарика. Помер 14 вересня 1937 р.

– 125 років від дня народження українського історика і етнографа Гіадора Стрипського. Помер 9 березня 1949 р.

– 125 років від дня народження французького композитора Моріса Равеля. Помер 28 грудня 1937 р.

– 35 років тому помер український громадський, політичний діяч, учений-археолог Левко Чикаленко. Народився 18 лютого 1888 р.

8 – Міжнародний жіночий день.

9 – народився український поет і художник Тарас Шевченко (1814 – 1861).

День національної культури.

9 – 10 – Шевченківські дні.

9 – 870 років від дня народження церковного діяча Київської Руси – України Кирила Туровського. Помер 1182 р.

– 130 років від дня народження українського державного, громадського, політичного діяча, історика української церкви Олександра Лотоцького. Помер 22 жовтня 1939 р.

– 120 років від дня народження українського мовознавця, літературознавця Василя Сімовича. Помер 13 березня 1944 р.

– 120 років тому помер російський бібліограф Григорій Геннаді. Народився 20 березня 1826 р.

– 105 років від дня народження українського драматурга Івана Дніпровського (Шевченка). Помер 1 грудня 1934 р.

– 70 років тому розпочався суд над групою української наукової і творчої інтелігенції, так званий "Процес Спілки Визволення України".

10 – 60 років тому помер російський письменник Михайло Булгаков. Народився 15 травня 1891 р.

11 – 225 років від дня народження українського бібліографа, видавця Василя Анастасевича. Помер 28 лютого 1845 р.

– 25 років тому померла український скульптор Галина Кальченко. Народилася 4 лютого 1926 р.

12 – Прощенна неділя.

– 315 років від дня народження англійського філософа Джорджа Берклі. Помер 14 січня 1753 р.

– 175 років від дня народження російського археолога і дослідника пам'яток Півдня України Олексія Уварова. Помер 10 січня 1884 р.

– 50 років тому помер німецький письменник Генріх Манн. Народився 27 березня 1871 р.

13 – початок Великого посту.

– 155 років від дня народження польського і російського мовознавця Івана Бодуена де Куртене. Помер 3 листопада 1929 р.

– 130 років від дня народження української співачки Дарини Шевченко-Гамалій. Рік смерті невідомий.

– 85 років тому помер російський державний діяч Сергій Вітте. Народився 29 червня 1849 р.

14 – 140 років тому Євген Гребінка отримав дозвіл на видання альманаху "Ластівка".

– 90 років тому помер український архітектор Валеріан-Адам-Фелікс Куликовський. Народився 1835 р.

– 40 років тому помер український громадський, політичний, державний діяч, історик Олександр Шульгин. Народився 30 липня 1889 р.

– 10 років тому вперше за роки радянської влади офіційно було піднято в Стрию (Львівська обл.) синьо-жовтий прапор.

15 – 170 років від дня народження французького географа і соціолога, автора багатотомної краєзнавчої праці "Земля і люди" Жан Жака Реклю. Помер 4 липня 1905 р.

– 135 років тому помер російський історик мистецтва, який брав участь у звільненні Т. Шевченка з кріпацтва Василь Григорович. Народився 1786 р.

– 115 років від дня народження українського громадського, політичного діяча, правника Михайла Корчинського. Помер 7 жовтня 1937 р.

16 – 90 років тому з Вінніпегу (Канада) почав виходити часопис "Український голос".

17 – (1917) Розпочала свою діяльність Центральна Рада.

– 1820 років тому помер римський імператор Марк Аврелій. Народився 26 квітня 121 р.

– 320 років тому помер французький письменник Франсуа де Ларошфуко. Народився 15 вересня 1613 р.

– 100 років від дня народження українського співака Олександра Коробейченка. Помер 11 квітня 1971 р.

– 55 років тому у Німеччині було утворено Український національний комітет.

18 – 115 років від дня народження українського історика-архівіста Якова Ждановича. Помер 5 квітня 1953 р.

– 100 років від дня народження українського письменника Василя Чапленка. Помер 4 лютого 1990 р.

19 – 105 років від дня народження українського поета, перекладача і громадського діяча Максима Рильського. Помер 24 липня 1964 р.

– 100 років від дня народження французького фізика Фредеріка Жоліо Кюрі. Помер 1958 р.

20 – 75 років тому помер англійський державний діяч, дипломат Джордж Керзон. Народився 11 січня 1859 р.

21 – 315 років від дня народження німецького композитора, органіста Йоганна Баха. Помер 28 липня 1750 р.

– 175 років від дня народження російського винахідника, військового діяча Олександра Можайського. Помер 1 квітня 1890 р.

– 160 років від дня народження білоруського поета Франциска Богушевича. Помер 28 квітня 1900 р.

– 140 років від дня народження українського археолога Віктора Гошкевича. Помер 2 березня 1928 р.

– 110 років від дня народження українського і російського індолога Олексія Баранникова. Помер 5 вересня 1952 р.

22 – Сорок святих.

– 140 років від дня народження українського композитора, фольклориста Порфирія Демуцького. Помер 5 червня 1927 р.

23 – Всесвітній метеорологічний день.

– 215 років від дня народження словацького історика і письменника Яна Голлія. Помер 14 квітня 1849 р.

– 175 років тому помер український драматург Василь Гоголь. Народився 1777 р.

24 – 115 років від дня народження української і російської співачки Марти Закревської. Померла 1950 р.

– 100 років від дня народження українського і російського співака Івана Козловського. Помер 21 грудня 1993 р.

– 65 років тому в Харкові відкрито пам'ятник Тарасу Шевченку.

– 50 років Конвенції Всесвітньої метеорологічної організації.

25 – Григорія Двоєслова, папи Римського.

27 – Міжнародний день театру.

– **Святителя Феогноста**, митрополита Київського і всієї Руси.

– 235 років від дня народження німецького

релігійного філософа Франца Баадера. Помер 25 травня 1841 р.

– 145 років тому помер український театральний діяч, актор, режисер Людвіг Млотковський. Народився 1795 р.

– 125 років від дня народження французького художника Альбера Марке. Помер 14 червня 1947 р.

28 – 250 років від дня народження борця за незалежність іспанських колоній в Америці, військового діяча Франсіска Міранди. Помер 14 липня 1816 р.

– 155 років від дня народження українського історика, письменника Олексія Андрієвського. Помер 22 липня 1902 р.

29 – Святомученика Олександра, папи Римського.

30 – Преподобного Олекси.

– Церква вшановує пам'ять **преподобного Іоана Ліствичника**. 1475 років від дня народження. Помер 649 р.

– 135 років тому помер український письменник, педагог Олександр Духнович. Народився 24 квітня 1803 р.

– 115 років від дня народження українського архівознавця і мистецтвознавця Якова Ждановича. Помер 5 травня 1953 р.

31 – 145 років від дня народження українського історика, архівіста Арсенія Маркевича. Помер 18 січня 1942 р.

– 60 років тому помер український письменник, автор історичних романів Осип Назарук. Народився 31 серпня 1883 р.

У березні виповнюється:

– 365 років від часу спорудження фортеці Кодак на Хортиці.

– 220 років від дня смерті українського державного діяча, генерального писаря генеральної канцелярії Лівобережної України Андрія Безбородька. Народився 1711 р.

У 2000 році виповнилося:

– 1180 років від дня народження Константинопольського патріарха Фотія. Помер 891 р.

– 1075 років від дня народження архієпископа Кентерберійського, патріарха англосаксонської церкви Дунстана. Помер 988 р.

– 915 років першої літописної згадки про м. Луцьк.

– 800 років тому в Галичі розпочалося спорудження Церкви святого Пантелеймона.

– 510 років від дня народження білоруського першодрукаря, освітнього діяча Франциска Скорини. Помер близько 1540 р.

– 400 років тому в Бережанах споруджено костел Різдва Богородиці.

– 375 років тому розпочала свою діяльність у Києві друкарня реєстрового козака і міщанина Тимофія Вербицького. Існувала до 1628 р.

– 325 років тому помер український церковний діяч, учений, письменник Єпифаній Славинецький. Рік народження невідомий.

– 265 років від дня народження українського і російського художника Дмитра Левицького. Помер 16 квітня 1822 р.

– 160 років від дня народження українського письменника Митрофана Александровича. Помер 1881 р.

– 115 років появи першого автомобіля.

– 100 років тому Макс Планк розробив теорію квантів.

– 90 років тому в Станіславі (зараз Івано-Франківськ) Гнат Хоткевич заснував Гуцульський театр (припинив свою діяльність у 1914 р.).

З ДУХОВНІСТЮ У ТРЕТЄ ТИСЯЧОЛІТТЯ

Бесіда зі Святійшим Патріархом Київським і всієї Руси-України Філаретом

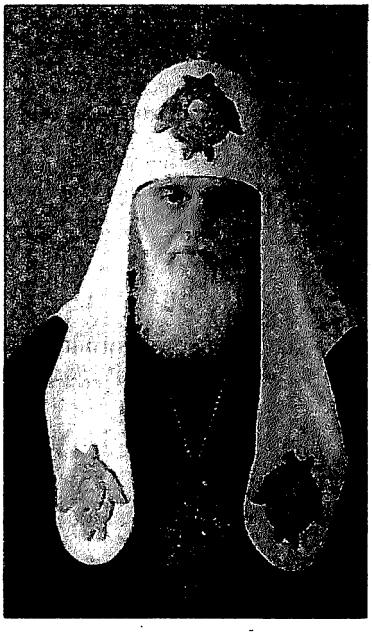

Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України ФІЛАРЕТ

– Ваша Святосте, тема нашої розмови – тіло і дух. Який зв'язок між цими двома категоріями, визначальними для життя людини, вбачається у світлі догматів християнської православної церкви, яка відзначає своє 2000-ліття?

– Церква, користуючись Божественним одкровенням про творіння Всесвіту, вчить нас, що як тіло, так і дух є творінням Божим. Тіло, як і вся матерія – благо, бо воно – творіння Боже. Але дух вищий від матерії і тіло, як матеріальне начало, підпорядковане духові, тому дух має пріоритет у житті й діяльності людини, яка є духовно-тілесною істотою. Оцей закон, який установив Бог (те, що людина є духовно-тілесна істота і що в цій істоті дух має пріоритет над тілом), цей закон існування духа і плоті повинен бути виконаний. Якщо людина підпорядковує свої тілесні потреби духові, то вона стоїть на правильному шляху. І якщо в житті людині випадають ті чи інші випробування чи страждання, то маючи на першому місці духовні цінності, а не матеріальні, вона завжди перемагає.

– Ви маєте на увазі під духовними цінностями тільки ті, що їх проголошує християнське вчення?

– Ні, я вживаю цей термін у найширшому розумінні, маючи на увазі культуру загалом, літературу, мистецтво, етику, все, що належить до духовного життя людини. Духовному повинні підпорядковуватися всі тілесні, матеріальні потреби. Якщо ж робиться все навпаки, то порушується основний Божественний закон про першість духу і другорядність матерії. На зламі першого і другого тисячоліть відбулися дуже важливі зміни в самому процесі розвитку людства. Які ці зміни? Зміни ті, що духовні цінності були підпорядковані матеріальним у глобальному масштабі. І все друге тисячоліття минало під знаком розвитку матеріального. Щоправда, повністю духовне не відкидалося. Особливо, якщо брати перші сторіччя другого тисячоліття. Духовне не відкидалося, як не відкидається і тепер, але набуває вже другорядного значення, бо на першому місці стоять матеріальні цінності. Завдяки такій зміні Божественного настановлення людство дуже далеко пішло в науці, техніці. І ми досягли сьогодні того, що маємо. Це машини, літаки, космос, атомна зброя. Маємо ми і комп'ютери, навіть уже втручаємося в генну систему і можемо кодувати такі явища, які потім будуть страшними. Все це призвело до значного поступу на терені матеріальних цінностей, але водночас духовні цінності так збідніли, що нині матеріальне стає загрозою для життя людства на Землі. І якщо розвиток людства відбуватиметься в тому самому напрямку науково-технічного поступу, то ми досить швидко прийдемо до закінчення нашої історії.

Наука, технологія і таке інше працюють на задоволення тілесних потреб. А духовні стали наче якимось додатком до цього. Відкинути їх годі, бо дух, душа все-таки існують, але духовні потреби, як зазначалося, відсуваються на друге місце.

Атеїсти проголосили первинність матерії і вторинність духу. І ця диявольська

настанова призвела до руйнації духовного життя: воно на сьогодні загалом зруйноване. Ми не маємо ні міцної сім'ї, ні повноцінного духовного життя. Ви бачите, яке місце у житті людини посідає сьогодні служіння плоті, навіть шлюб часто-густо беруть заради задоволення плотських, а не духовних потреб.

– Ваша Святосте, а чи в першому тисячолітті духовний чинник відігравав вирішальну роль у всіх сферах життя?

– Саме це я хотів підкреслити. У першому тисячолітті, незважаючи на те, що йшла боротьба і точилися війни, все-таки перемагав дух. Візьміть історію церкви. Були єресі, були розколи. Але тоді йшла боротьба за те, щоб духовне брало гору над матеріальними цінностями. Візьміть будь-який собор, що мав місце в історії церкви – він завше проходив під знаком Істини. І заради цієї Істини люди вмирали. Вони вмирали за Христа, і то не просто як за людину, якогось провідника, а як за носія Божої Істини. Саме за Істину вмирали мученики, в її ім'я люди йшли в пустелі, відмовлялися від життєвих вигод, аби духовне панувало над матеріальним. Пустельники прагнули перемогти в собі гріх, матеріальні, тілесні пристрасті, домогтися того, щоб Дух панував над людиною. Це не означало, що люди відмовлялися від хліба, від одежі, від житла, від будівництва храмів чи палаців. Усе це було. І коли говорити про храми, то які то чудові були храми!

У будівництві матеріальному втілювались духовні ідеї. І якщо, наприклад, порівняти будівництво тих часів з нашим будівництвом, то видно, яка велика між ними різниця, адже давніше матеріальні витвори не були бездуховні. А це насамперед залежало від самих будівничих, від твердості їхнього духу.

Ось чому перше тисячоліття було перемогою духу над усім матеріальним. Перше тисячоліття не відкидало матеріальних цінностей. Про це свідчить і та ж таки архітектура, і іконографія, і малярство, але пріоритет був за духовними цінностями. У другому тисячолітті все складалося інакше. А тепер ми стоїмо на зламі другого і третього тисячоліть. На цьому зламі повинні відбутися кардинальні зміни у розвитку людства і суспільства. Ми маємо поставити на перше місце духовні цінності, підпорядкувати духовним потребам усе матеріальне.

– Отже, самоконтроль відіграє вирішальну роль у цьому поступі, а не контроль із боку держави?

– Авжеж. Саме вчений, у якому живуть цей дух, етичні та моральні моменти контролює себе і визначає, яке ухвалити рішення, коли відкриття не йтиме на користь людства.

– Ви говорите про елітну частину людства. А прості смертні? Як їм зміцнити свій дух, щоб він панував над матеріальним?

– Не треба думати, ніби елітна частина людства має якісь прерогативи в духовному розвитку. Зовсім навпаки. То саме еліта призвела до стану, який ми маємо. А простий люд, той більше жив якраз духовними цінностями. Тому він багато століть хоч і терпів, але перемагав усе на своєму шляху.

Ви подивіться, як жили наші прадіди, пращури. У них була віра, була честь, вони знали, що не можна йти проти совісті, порушувати закон правди. Прості люди жили духовними цінностями, які передавалися з покоління в покоління. Коли, наприклад, брався шлюб, то він був міцний і непорушний, бо були міцні родини, які жили духовними потребами, знали, що шлюб від Бога один на все життя. А нині все це зруйноване, все підпорядковане іншим інтересам і досить хистке.

Тож я, повертаючись до зламу другого-третього тисячоліть, підкреслюю, що ми повинні задуматися над тим, куди йдемо. І ще над тим, яку зробило людство помилку ще на початку теперішнього тисячоліття. Я хотів би, щоб людство схаменулося і поставило все з голови на ноги. Це не буде означати, що наука припинить свій розвиток і не прогресуватиме. Все буде, але поступ ітиме в іншому напрямку.

Візьмімо, наприклад, атомну енергію. Чи треба було відкривати ядерну енергію як таку? Ми повинні поставити питання:відкривати для чого? Не для атомної зброї, а для того, щоб забезпечити людство енергією. Один і той самий предмет може бути використаний по-різному. Ножем можна різати хліб, а можна і вбити людину.

Коли це знаряддя перебуває під контролем духу, воно ніколи не може бути використане для вбивства людини. Все, до чого доторкається людська рука, людський розум, мусить бути під духовним контролем.

– Які попереду шляхи? Очевидно, за рік-другий на цьому зламі важко буде перебудуватись?

– Звичайно, так само й на зламі першого і другого тисячоліть не зразу все відбулося.

– Невже треба пройти через якісь катаклізми, катастрофи, через нові Чорнобилі?

– Навіщо проходити через катастрофи? Просто треба усвідомити, що вони можуть бути. І щоб запобігти цьому, треба підпорядкувати все духовним цінностям. По-перше, повинна утверджуватися в людях Віра, зв'язок із Богом; із цим Вищим Розумом, вічним джерелом життя треба мати зв'язок. Коли ви маєте зв'язок із джерелом енергії, то завжди забезпечені енергією. Бог є джерелом життя. І коли ви маєте зв'язок із цим джерелом життя, ви забезпечені повнотою життя. Бог є любов. Бог сам про себе сказав, що Він є любов. А ми знаємо із нашого повсякденного життя, що тільки любов усе рухає вперед. Все повинне підпорядковуватися любові; любов могутніша за смерть. І це справді так.

– Можна сказати, що любов і дух тотожні поняття?

– Любов – це духовне життя, вона пов'язана з духом. Це – вияв духу, як і розум, воля; все це духовні цінності. А плоть матеріальна. Отже, для того, щоб вийти на правильний шлях, треба мати віру, зв'язок із Богом і мати любов.

Треба знати, що любов і правда – це такі вічні цінності, які ніколи не міняються. Я хотів би навести слова святого отця V століття, превелебного Ісидора Пелусіота, який сказав, що любов без правди – слабість, а правда без любові – жорстокість. Тому правда і любов поєднуються і становлять єдине ціле.

– Як гадаєте, Ваша Святосте, святкування двох тисячоліть Різдва Христового покликане допомогти зміцненню духу, вибору правильного шляху, про який Ви говорили?

– Все це я підвів до того, як ми повинні святкувати 2000-ліття Різдва Христового. Ми можемо влаштовувати конференції, проводити концерти, випускати медалі, будувати храми, друкувати книжки. Але якщо все це не буде підпорядковане одній головній ідеї – первинності духовних цінностей і вторинності матеріальних, то тоді святкування даремне, воно нічого не дасть.

Нам треба використати цей ювілей – Різдво Христове – для того, щоб поставити все на своє місця, бо перше питання, яке повинне виникнути у всіх: для чого відбулося Різдво Христове? Для чого народився Син Божий? Він народився для того, щоб зробити життя кращим, щоб люди мали більше хліба чи більше одежі? Ні. Бо Він Сам народився у вертепі. Не мав, як сказав про Себе, де голову прихилити. Не мав нічого. Але Син Божий – творець Всесвіту. І для чого Він тоді прийшов? Щоб подолати у людині, в людській природі гріховне, подолати зло, якщо загалом сказати. І подолати смерть. А це означає: все повернути до першопочатку людської духовності. Духовне повинне підпорядковувати собі все тілесне. Ось для чого народився Христос.

Якщо ми святкуємо Різдво Христове заради того, щоб навернутися до цінностей, заради яких прийшов Христос, то тоді можемо змінити хибний напрямок розвитку людства. Якщо ми цього не зробимо, не використаємо цього ювілею, то розвиток тоді може піти в тому напрямку, в якому ми йдемо, тобто до загибелі.

– Духовне життя індивіда визначається боротьбою добра і зла. Тим часом зло богопротивне. Де ж воно береться в людині?

– Родоначальником зла є найвища духовна істота. Вона – початок зла. Перше творіння Боже, яке у своїй досконалості настільки було величне, що порівняло себе з Богом і перейнялося гордістю, яка є початком зла в Космосі. Тому з богословського погляду, з погляду нашого віровчення гординня є найбільший гріх, родоначальник усякого зла. Першій людині Бог дав свободу, як найвищий дар, тому ми так її

цінуємо нині. Так, свобода – найвищий дар, яким обдарував Бог не тільки людину, а й усі духовні істоти. Але свобода – то можливість вибору одного і другого шляху. Можна підкоритися волі Божій, а можна не підкоритися. І ось у цій свободі є як початок безкінечного духовного розвитку, так і початок зла, його можливість. Бог показав людині, що є добро, а що є зло. Ось правильний шлях, а ось хибний шлях, вибирай сам. Як сказано в Біблії: «Ось вогонь, ось вода. Ти можеш покласти руку свою або на воду, або на вогонь. Вибрати життя, або смерть». І людина, на жаль, вибрала смерть. Звідсіля і початок зла. Якщо там, на небі, початок зла мав місце серед духовних істот, то тут початок зла вже йде від духовно-тілесних істот, початок зла – в людстві.

У самій природі зла не існує, у природі Бог створив добро і сказав, що це добро. То людина, завдяки гріхові творить зло у природі. У Святому писанні сказано, що тварини страждають від гріха людей, і визволення людини від гріха відіб'ється на визволенні і тварин від зла. Бо все взаємопов'язане. Якраз Христос і прийшов визволити людину від цього зла, від смерті, яку обрали перші люди свобідно.

– Чи можна перенести отакі Ваші міркування про свободу, вибір і на суспільні явища, на організацію суспільного життя, зокрема, коли говорити про молоду українську державу? Є вибір: ми обрали шлях свободи. Але Ви сказали: коли свободою не скористатися розумно, правильно, то можна накоїти хтозна-чого.

– Так. Ми тільки що говорили про особу. Але такою самою мірою це стосується і націй, суспільств, і навіть усього людства. Якщо взяти Україну, яка постала як держава, то вона має свободу, але цією свободою треба користуватися так само розумно, як і кожній людині зокрема. Нація, народ повинні обирати все розумне, правдиве, добре, те, що служить добру, пам'ятаючи, що сам собою народ ще нічого не може. Без Божої допомоги не може і народ щось створити. Тому зв'язок кожної людини з Богом, має бути перенесений і на суспільство. Україні треба сьогодні підняти на відповідний рівень духовні цінності.

Політичні і громадські діячі твердять: ось ми піднесемо економіку – і Україна заживе, настане добробут. Правильно, що від економіки залежить добробут. Але розвиток економіки залежить від духовних цінностей. Наприклад, є ж у нас дуже багаті бізнесмени. Але їхнє життя не підпорядковане духовним цінностям, правді, любові, вони використовують матеріальні цінності, які опинилися в їхньому розпорядженні, на цілі егоїстичні. Будують собі палаци, машини дорогі купують, в казино програють десятки, сотні тисяч доларів. А якби піднеслася роль духовних цінностей, то бізнесмен, який знає, як заробити гроші, використав би їх для добра інших людей, які не знають, як це зробити.

Або візьміть сьогоднішню злочинність. З нею весь час борються. Але ж злочинність не зменшується, а збільшується. Чому? Тому, що духовні цінності не стали на першому місці й не керуються люди цими духовними цінностями.

– Мені хотілося б нагадати, Ваша Святосте, що, вступаючи на патріарший престол, Ви закликали до діалогу любові.

– Коли мене обирали Патріархом і коли я говорив про діалог любові, я мав на увазі дуже вузькі завдання. Це – налагодити добрі стосунки з греко-католицькою церквою. І не тільки з нею, а й з іншими християнськими церквами в Україні. Щоб в Україні запанували мир, злагода, братерські стосунки між церквами.

Я не говорив, що хтось від чогось повинен відмовитися на користь іншого, а висловив побажання, щоб ми могли між собою зустрічатися, спільно вирішувати загальні проблеми. І це можливо. Якщо говорити про цей діалог любові у глобальному масштабі у зв'язку з 2000-літтям, то якраз отут і повинні всі церкви зійтися і звернутися до людей Землі: схаменіться, перегляньте свої погляди на життя, поставте на перше місце духовні цінності, бо Ісус Христос сказав: шукайте насамперед Царства Божого, а все останнє матимете. Навколо цього можуть об'єднатися всі християни.

Бесіду провів Володимир ВАСИЛЮК

НАЦІОНАЛЬНА СВЯТИНЯ

Пересопницьке Євангеліє – перший з відомих дотепер перекладів Святого письма українською літературною мовою, датується серединою XVI ст. Доти українська літературно-писемна мова функціонувала в текстах переважно ділового стилю і досить повільно проникала до інших видів писемних матеріалів, тим більше до культових творів, де панувала мова церковнослов'янська, що протягом століть, безперечно, зазнавала на території східних слов'ян впливу живої розмовної мови. Але, незважаючи на тісну взаємодію української літературно-писемної і церковнослов'янської мов, відмінності між ними поступово збільшувались, церковнослов'янська мова ставала дедалі менш зрозумілою для широкого загалу. У колах українських книжників визрівала ідея про потребу перекладу культових творів зрозумілою для народу мовою. Але досить сильною була і тенденція наголошувати різницю між мовою високою, богослужбовою і приземленою, "простою". У 1517-1579 рр. білоруський учений-просвітник, громадський і культурний діяч Франциск (Георгій) Скорина видрукував у Празі 22 старозавітні книги в перекладі руською (українською) мовою під загальною назвою "Біблія руська".

У середині й другій половині XVI ст. з'являлося чимало перекладених українською мовою культових текстів, зокрема Євангелії – однієї з найпопулярніших книг, що широко використовувалася в богослужінні. Хронологічно першим з відомих на сьогодні таких перекладів є Пересопницьке євангеліє (1556-1561).

Пересопницьке євангеліє створене на Волині. Роботу над рукописом розпочато було в Троїцькому Дворецькому монастирі князів Жеславських (біля Ізяслава), закінчено – у Пречистенському монастирі в Пересопниці (тепер село Рівненської області на березі річки Стубли). На це є вказівка в самому рукописі.

Пересопницьке євангеліє – це том великого розміру, оправлений у дубові дошки, обтягнуті зеленим оксамитом.

Рукопис був власністю Пересопницького монастиря. Ще у 1600 р. в переліку його інвентаря під цим роком серед інших церковних речей згадується й "Євангеліє". Далі протягом століття про пам'ятку нема жодних відомостей. І лише у 1701 р. Пересопницьке Євангеліє гетьман Іван Мазепа привіз із Волині і подарував Переяславському кафедральному соборові. На нижньому полі аркушів 2—7 є такий запис: "Сіє Є(в)ан(г)еліє прислано и дано єсть от ясновел(ь) можного его милости пана Іоанна Мазепы, войскъ его цр(с)кого Пресветлого Величества Запорозки(х) обоихъ сторонь Днепра гетмана и славного чина святого ап(ст)ла Андрея кавалера, от престола Переяславского єпископского, который от его жь ктиторской милости созданъ, отновленъ и драгоценными утвари церковнимы украшенъ, при преосвященном епископе Захаріи Корниловиче". Вказано і дату: року 1701, 17 квітня.

Рукопис прикрашають мініатюри чотирьох євангелістів, заставки, кінцівки, ініціали, орнамент, в'язь у заголовках, і все це мистецьки виконано прекрасними фарбами й золотом. Дослідники, що займалися вивченням декору пам'ятки, відзначали безперечний зв'язок його з мистецтвом Відродження і водночас наголошували на місцевих мотивах. Особливо цікавий той факт, що Пересопницьке євангеліє в цьому плані не стоїть осібно. Віднайдено цілу серію волинських пам'яток XVI ст. і більш ранніх (Загоровський Апостол, Служебник XVI ст., Холмське євангеліє XIII ст. та ін.), орнамент яких дуже подібний до пересопницького. В орнаменті Пересопницького євангелія простежується спільність із декоративним різьбленням львівських житлових і культових споруд другої половини XVI ст., навіть з орнаментами українських друків Івана Федорова, зокрема його острозьких видань. Усе це свідчить про те, що в XVI ст. на Волині поряд зі скрипторіями існували й спеціальні майстерні, де займалися оформленням рукописної книги, художні ідеї яких могли бути використані в друкарській справі.

Учених-лінгвістів Пересопницьке євангеліє приваблює насамперед тим, що ця

культова книга написана українською мовою XVI ст., близькою до живої народної.

Переклади конфесійних текстів – невід'ємна частина писемної культури народу. В історії України ця традиція йде від Пересопницького євангелія. Перекладацька діяльність українських книжників продовжувала кирило-мефодіївську традицію щодо розбудови національної церкви й оцінюється як подвижницька праця українських патріотів, які дбали про розвиток своєї мови і духовної культури.

Інна Чепіга

Християнські свята

ТЕПЛИЙ ОЛЕКСА

У православному християнському календарі день 17 (30) березня ознаменовується святом преподобного Олексія, чоловіка Божого, по-народному – теплого Олекси.

За християнським переказом, преподобний Олексій, чоловік Божий, жив у Римі й був сином багатих і вельможних батьків Євфіміана й Аглаїди. Як і батьки, Олексій виріс щедрим і милостивим. Водночас він суворо постився й під дорогим одягом носив для погамування тіла волосяницю. Коли став дорослим, батьки обвінчали його з дівчиною вельможного роду. Але в день шлюбу, зоставшись із нареченою наодинці, він подав їй свій золотий перстень та дорогий пояс і мовив: "Бережи це, і хай Бог буде між мною і тобою". А потім зайшов до своєї кімнати, зодяг дрантя й зник.

Сімнадцять літ жив Олексій при храмі Богородиці в перському місті Едесі. Харчувався милостинею й кожної неділі причащався святих таїнств. Коли тут дізналися про його святість, Олексій, уникаючи слави, сів на корабель і виїхав до Килікії. Але сталося так, що за велінням Божим він повернувся додому. Жебраком прибув до батьків. Звісно, вони його не впізнали і взяли за пустельника. Тут він прожив ще 17 літ, харчуючись хлібом і водою. А ночі провадив у молитвах. Терпів усілякі знущання слуг, а перед смертю, про день якої йому повідомив ангел, описав усе своє життя.

Зрікшись матеріальних благ, Олексій увібрав у себе блаженство незайманості й чистоти. А зрікшись мирської слави (псевдослави), надбав слави вічної. І став Словом Божим, отим небесним журавлем, що у святому клуночку несе втілення слави Божої. Втілення Божого Слова ознаменовується святом Благовіщення Пресвятої Богородиці, що відзначається через тиждень після дня Теплого Олекси.

На Теплого Олексу в деяких місцях України є звичай причащатися кленовим або березовим соком. Із пісень цього дня співаються родинні, а також веснянки, в яких згадуються птахи, зокрема журавель, або лелека, якого ще називають великим журавлем або білим. Дівчата водять таночки: струмочок, джерельце, журавку.

Теплого Олекси циклічно пов'язується зі святом Здвиження, що припадає на 14 (27) вересня і відповідає порі входження Сонця в зону осіннього рівнодення. Є повір'я, що на Теплого Олексу змії – виходять із землі, а на Здвиження – ховаються в землю.

Микола ТКАЧ

НАРОДЖЕНИЙ В ЗОЛОТОНОШІ, УВІЧНЕНИЙ В ІНДІЇ

Це трапилось у священному для індусів місті Читракута, пов'язаному з одним із головних богів Індії – Рамою. 21 березня 1990 року, в день 100-річчя академіка-індолога Олексія Петровича Баранникова.

Світові інформаційні агенства подали про цю подію таке повідомлення: "Індійська община послідовників індуїстського божества Вишну визнала святим академіка Олексія Баранникова. Цим актом вишнуїти-романти Індії пошанували одного з основоположників індології, перекладача російською мовою священної книги індуїзму, релігійно-філософського трактату "Рамачаритаманаса", який можна порівняти хіба що з "Одисеєю" та "Іліадою" Гомера. Тільки події відбуваються в Індії X сторіччя, яка потрапила під правління мусульманських династій і протягом століть вела визвольну боротьбу. "Рамачаритаманаса" перекладається як "Океан любові або море подвигів Рами".

Символічним виглядає й період, коли О.Баранников працював над літературним перекладом – роки Другої світової війни. Фашизм академік-індолог порівнював у передмові до перекладу з шаленством Тимура, який у 1397 році пішов походом на Індію. Колосальну працю академік здійснив у Казахстані, куди був евакуйований. У листі в Золотоношу своїй сестрі Олександрі Шелухиній він писав: "Ми живемо в степу. Взимку вовки підходять до самих вікон і роздирають собак".

У передмові до "Рамаяни" він пише рядки, сповнені любові "до божественної субстанції в час, коли Земля не в змозі була витерпіти тієї наруги, що чинилася над нею, викликаючи величезні страждання... Поки терпить великі муки Земля, не повинна здаватися і кожна окрема людина".

На жаль, Україна майже нічого не знає про свого земляка, талановитого вченого-індолога, який народився на Черкащині в багатодітній сім'ї теслі Петра Івановича Баранникова. Річ у тім, що О.Баранников по закінченні Черкаської класичної гімназії та екстерном Київського університету (з золотою медаллю) одержав призначення на посаду приват-доцента у Самару. Звідти вже був запрошений до інституту Сходознавства у Ленінград (нині Санкт-Петербург), де і працював до кінця своїх днів.

Олексій Петрович є автором понад двохсот робіт з вивчення мов, естетики, культури, літератури Індії. О.Баранников володів 14 мовами. Серед них – і грецькою. Річ у тім, що його дід по батькові був грек із князівського роду, який проживав в Україні. А що ця князівська гілка була позашлюбна, то прізвище діда було викреслене з родинних документів. Та генів з родоводу не викреслити, як не заперечити й гіпотези про шлях аріїв... Унікальність народження в серці України індолога Баранникова теж промовляє на її користь. Чи ж не диво: ні разу не бувши випущеним за "залізну завісу", хоча з Індії увесь час і надходили запрошення, він знав багато діалектів індусів.

Перша дослідницька робота Олексія Петровича "Цигани в СРСР" побачила світ у 1931 році. Вчений почав вивчати пісні та звичаї циган ще змалку в Золотоноші. Мав до них велику повагу, як до носіїв стародавньої культури народу, який себе називав фараоновим єгипетським народом.

Незважаючи на те, що Олексій Петрович відмовлявся ставати партійцем, мотивуючи це тим, що він вчений і тільки вчений, його нагороджено орденом Леніна. Мабуть, він становив інтелектуальну цінність, бо за Баранниковим наглядали відповідні органи. Проте, його вагу найточніше визначили мудрі індуси ще у 30-ті роки, подарувавши йому золоту піалу. У 33-му Олексій Петрович переправив її до Золотоноші, і це допомогло вижити сім'ї у роки голоду.

Погодьтеся: таки варто знати єдиного українця, увічненого в Індії високим званням святого.

Сусанна ЧЕРНЕНКО

Максим РИЛЬСЬКИЙ

* * *

Учитель, учнями розп'ятий,
Цар у терновому вінку,
Безсмертний, що прийшов попрати
Своєю смертю – смерть людську, –

Невже на те огнем любові
Він мертву віру окропив,
Невже на те вінок терновий
Чоло божественне повив,

Щоб нині ситий піп з амвона
Кадив злочинний фіміам
Во ім'я Божого закона
Богопомазаним катам?

Христе! Твої не згасли муки!
Там, де вклоняючись Тобі,
Раби сплели криваві руки
В скаженій, п'яній боротьбі,

Там, де людський потік шаліє, –
Там у незримій самоті
Син непорочної Марії,
Конає вічно на хресті.

Дмитро ПАВЛИЧКО

У Гефсиманському саду

Ця срібнолиста деревина
У Гефсиманському саду
За Бога старша! Як дитина,
Передчуваючи біду,
Молився Він під нею ревно
Перед арештом в скорбну ніч,
І чуло це маслинне древно
Гарячу та благальну річ:
«О Батьку Мій, Я знаю Вашу
Несхитну волю, мудру твердь,
Але, якщо можливо, чашу,
Вготовану Мені на смерть,
Відсуньте, одведіть од Мене!»
Але мовчали небеса.
І вкрила дерево зелене
Сльоза, як срібляна яса.
І в стовбурі з'явились діри,
Немовби од мечів сліди . . .
А вже надходили жовніри,
І хтось кричав: «Він тут! Сюди!»
Апостолів юрба ляклива
Розбіглась. Він — один, як перст.
І гірко плакала олива
За Сином, що пішов на хрест.

РАФАЇЛ КОРСАК

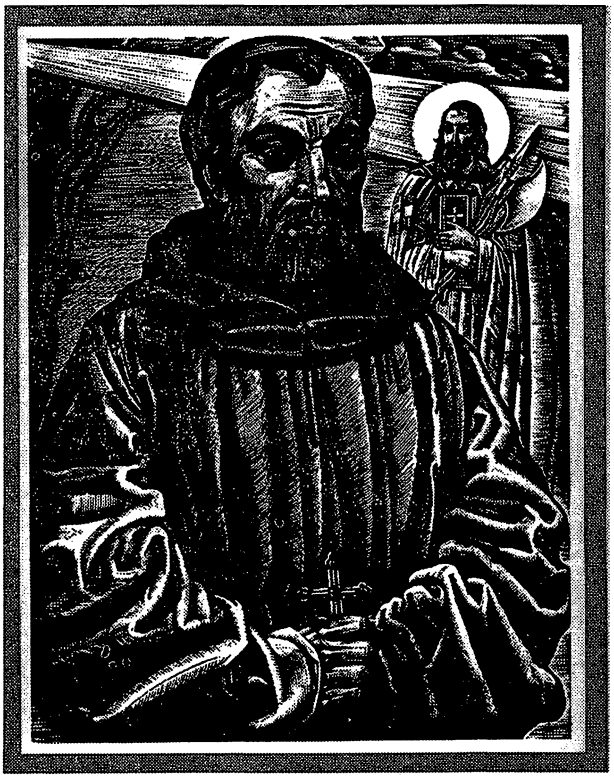

Микола Корсак народився близько 1600 року в заможній родині. Його батьки Симеон і Катерина сповідували одне з протестантських віровизнань, поширене тоді у Великому Князівстві Литовському, – кальвінізм. Малим хлопцем він прислужував митрополитові Рутському при відправах Служби Божої. Рутський віддав його до богословських шкіл-колегій єзуїтів у містах Замость, Несвіж (тут Корсак перейшов з кальвінізму в католицтво), Брунсберг (Східна Пруссія), Прага. Прийнявши у Битені постриг під ім'ям Рафаїла, вирушив у Рим завершувати богословську освіту в грецькій колегії св. Атанасія. Закінчивши навчання, 1624 року був висвячений у Римі на священика, а 1625 року повернувся до Вільна. Митрополит Рутський висвятив Корсака на єпископа і невдовзі призначив на єпископську кафедру у Пінську, а водночас помічником (коад'ютором) митрополита Рутського. Після смерті цього останнього (1637) Корсак став греко-католицьким митрополитом. У цьому сані його затвердив папа Римський Урбан VIII і король Речі Посполитої Володислав IV. Рафаїл Корсак прожив лише сорок років (він раптово помер 1640 року під час перебування в Римі; похований під мурами церкви святих Сергія і Вакха при українському духовному центрі на п'яцца Мадонна деї Монті). Багато зусиль доклав митрополит Корсак для об'єднання православних і греко-католиків в Україні, проголошення об'єднаного Київського патріархату, до чого були схильні тоді Київський православний митрополит Петро Могила, папа римський Урбан VIII та польський король Володислав IV: на заваді стала непримиренна позиція православних братств, які не хотіли єдності й проголошення єдиного Київського патріархату. Корсак також виконав заповіт Рутського щодо проголошення святим (беатифікації) замученого полоцького єпископа Йосафата Кунцевича. Саме проголошення сталося, правда, вже після смерті Корсака.

Іконографія митрополита Корсака нечисленна; один із збережених портретів – маловиразний. Василь Лопата, зберігши риси зовнішності, дав, по суті, новий і майстерно психологізований портрет молодого митрополита, за яким проглядає постать св. Йосафата з Біблією в руках і тією зброєю, від якої він загинув, – сокирою. Промінь "світла невечірнього" пронизує тло гравюри.

Дмитро СТЕПОВИК

Михайло Дмитренко. На Оливній горі. 1985

"МАР'ЯНІВКА СНИТЬСЯ МЕНІ ВІД САМОГО НАРОДЖЕННЯ"

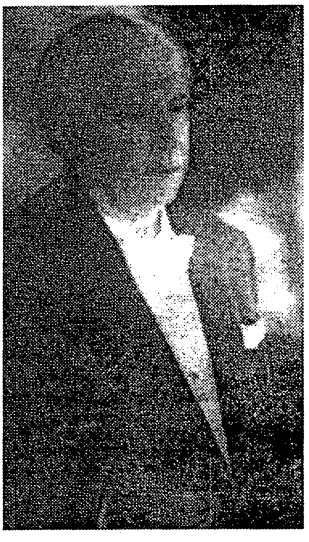

Такими словами про рідне село завершувалися всі розмови нашого геніального вокаліста, чарівника співу Івана Семеновача Козловського зі своїми земляками, коли вони навідувались до його московської оселі. Туга за рідною Україною не покидала його "ні вдень, ні вночі".

Та не судилося йому повернутися до батьківської домівки. Неначе вирок власній долі читав Козловський рядки шевченківської поезії: "В неволі виріс між чужими і, не оплаканий своїми, в неволі плачучи умру..."

Село Мар'янівка розляглося на мальовничих берегах річечки Протока, що впадає у Рось. Воно лежить напівдорозі між Васильковим і Білою Церквою. Саме там народився один із найвидатніших співаків XX ст. Іван Козловський.

Природа наділила його рідкісним голосом і глибоким філософським розумом. Він рано залишив затишне батьківське гніздечко. Маючи лише сім з половиною років, Козловський пішов між люди. Майбутній світової слави вокаліст став послушником Свято-Михайлівського монастиря, де пізніше почав співати у хорі. Там його голос уперше почув славетний український композитор Микола Лисенко і благословив хлопця на служіння музі.

Пізніше Козловський, навчаючись у старших класах, сам керував шкільним хором, коли не було вчителя. Сімнадцятирічним юнаком Іван Семенович вступив до Київського музично-драматичного інституту в клас професора Олени Муравйової. Вже в студентські роки виявив себе як майстер оперного мистецтва. Першою пробою у цьому жанрі була партія Петра в опері Лисенка "Наталка-Полтавка".

Незважаючи на скрутні умови того часу, музичне життя у Києві вирувало, активно впливаючи на розвиток таланту і творчої особистості молодого співака. Як згадував він сам, театральна палітра того часу була надзвичайно різноманітною.

Тогочасні театральні афіші рясніли іменами подвижників українських театрів – Заньковецької, братів Тобілевичів, Мар'яненка. Хоч вони поневірялись по світу, зате будили в кожному українцеві волелюбний дух. Закінчивши 1920 р. з відзнакою інститут, Іван Семенович уперше виступив на професійній сцені в Полтаві, де виконав партії в улюблених ще з Києва операх. Виступивши в партії Андрія в опері С.Гулака-Артемовського "Запорожець за Дунаєм", Козловський полонив навіки своїм співом не лише Полтаву, а й всю Україну. З Полтавою були пов'язані у співака незабутні теплі спогади. Ось один з них.

"Брати участь у виставах Полтавського оперного театру, – згадував Іван Семенович, – я почав ще під час служби в Червоній Армії. Моя частина, 22-га бригада інженерних військ, була розташована за містом, тому я приїжджав до театру на своєму коні, прив'язував його і йшов на сцену. Звичайно, мене захоплювала партія, яку я мав виконувати, але не менш захоплювало мене і те, як буду виглядати на коні, скачучи Полтавою. Хай пробачать мені це дитяче хизування! Тим більше, що моя поява на коні заспокоювала тих, хто запізнювався до театру. Вони знали: Фауст – Іван Козловський, ще скаче вулицями міста".

1924 р. співак перейшов до Харківського оперного театру, а через рік – до Свердловського. Тут соліст опери Козловський привернув увагу знаменитого режисера Немировича-Данченка, який запропонував співакові взяти участь у великому гастрольному турне по Європі та Америці. Але Іван Семенович

відмовився від подорожі, бо пообіцяв перед цим 2 роки співати на сцені Свердловської опери.

З сезону 1925-26 рр. почалася довголітня і надзвичайно плідна праця Івана Семеновича у Московському Великому театрі. Тут він остаточно сформувався як майстер оперного мистецтва. Першою його пробою в цьому театрі була партія Альфреда в опері "Травіата". Мало не півстоліття Іван Семенович віддав сцені Великого театру. Багато його оперних партій стали неперевершеними зразками. Це, зокрема, Фауст з однойменної опери Гуно, Лоенгрін з однойменної опери Вагнера, Альмавіва з "Севільського цирюльника" Россіні, Герцог з опери "Ріголетто" Верді, Юродивий з "Бориса Годунова" Мусоргського та багато інших партій. Він активно працював над творчим поглибленням оперних вистав. Його турбувало те, що в них надміру захоплювалися сценічною та драматичною справою, тимчасом як вокальна почала втрачати свої головні позиції.

Творчі задуми Івана Козловського реалізувалися тоді, коли в 30-х рр. був створений за його участю Державний ансамбль опери. Саме в ньому співак здобув ще й нове визнання – як талановитий режисер. Багато десятків оперних партій, тисячі концертів – такий творчий доробок уславленого українського вокаліста.

Та була у співака велика й ні з чим незрівнянна любов до землі, що подарувала йому життя і пісню... Філософська натура митця, роздуми про життя й людську долю завжди приводили Івана Семеновича до вічного джерела його наснаги – української народної пісні. Чи то "Ой, у полі криниченька", чи "Чорнії брови, карії очі", чи "Засвіт встали козаченьки", "Закувала та сива зозуля" – все пронизане одвічними роздумами про рідну землю, рідний народ.

Особливе місце у творчості Козловського посідала музична шевченкіана, створена геніальним інтерпретатором безсмертного "Кобзаря" композитором Миколою Лисенком.

Григорій МУСІЄНКО

Іван Козловський серед земляків

ДОРОГИ, ЯКІ НАС ОБИРАЮТЬ

Є вислів: дороги, які ми обираємо. Але часто буває так, що дороги обирають нас. Вони кличуть, спонукають до пошуків. Вони змушують людей знаходити те задоволення, яке неможливо порівняти ні з яким іншим. Задоволення відкриття, відкриття своєї історії, своєї країни.

Безумовно, Україна, наша праматір, у цьому сенсі - держава неперевершених можливостей. Такої скарбниці історичної прадавньої краси ще треба пошукати. Тому, працюючи постійно зі співробітниками закордонних місій, ми намагаємося якнайповніше розповісти про нашу державу. І це, безперечно, велика честь - бути провідником історичних та культурних надбань нашого народу, ширити їх, пропагувати.

З цією метою Генеральна дирекція по обслуговуванню іноземних представництв постійно популяризує туристичні маршрути України. І це, як правило, не повторення усталених десятиріччями догм, а постійні пошуки нових форм показу краси нашої Батьківщини, з одночасним яскравим висвітленням історії тієї чи іншої місцевості.

Розмаїття маршрутів, різноплановість їхнього втілення - запорука успішного виконання поставленого завдання.

Люди приїздять до нас з усього світу, вони тут живуть, працюють, відпочивають. І від того, яке у них складається враження про нашу країну, залежить надзвичайно багато. Насамперед, це той імідж нашої держави, який не треба заново створювати, його вже створили до нас, треба просто вміло його розкрити, зробити правильний акцент, зосередити увагу на головному.

І ще одне. Показуючи ту чи ту перлину України, розповідаючи про неї, ти сам усе більше й більше закохуєшся в свою землю, починаєш розуміти всю велич слова "Батьківщина".

Ні, іншої нам не шукати, ми народжені тут, у цій згорьованій і прекрасній країні.

Тож, дороги, які нас обирають...

Насамперед це столиця нашої суверенної держави, місто Київ. Якось, коли почув з вуст одного псевдодіяча від культури слова про те, що Київ треба поставити на коліна, зрозумів, наскільки величне все-таки наше місто з його всепереможними Святою Софією та Києво-Печерською лаврою - цими найдавнішими витворами духу, мистецтва, краси, з відродженими Михайлівським Золотоверхим монастирем та церквою Богородиці Пирогощої, Кирилівським та Видубицьким чоловічими монастирями, Покровською та Фролівською жіночими обителями, наскільки сила людського генія вища за підступи заздрісних людців. Київ можна і треба показувати. У нас є до двадцяти різноманітних маршрутів: пішохідних і автобусних, пароплавом по Дніпру і вертольотом у повітрі.

І в підземних печерних лабіринтах, і серед золотої вишуканості скіфів, і в офіційній витонченості Печерська, і на натхненних вуличках Подолу - скрізь відчуваєш подих цього неперевершеного, непереможного міста. Його багато разів намагались поставити на коліна. Важко знайти інше таке, де було стільки загарбників, стільки зазіхачів на його красу. Місто витримало. Воно відроджується, воно перетворюється на здійснену казку багатьох поколінь. І ми його показуємо, якщо хочете, пропагуємо, бо всі головні посольські установи держав, що налагодили з Україною дипломатичні зносини, - тут, у Києві; всі представництва основних міжнародних організацій - тут, у Києві; всі найвпливовіші світові фірми - тут, у Києві.

Але, крім столиці, є й інші міста, і кожне з них - це намистинка загальноукраїнських коралів. Тому ми подорожуємо, шукаємо рідкісних фресок національної спадщини. А вони скрізь.

Один з найулюбленіших маршрутів до Чернігова. За будь-якої погоди, влітку або серед зими, ранньої весни чи восени - завжди Чернігів щедрий, завжди приймає гостей. Місто надзвичайно архітектурне, цікаве, історичне. Прадавній суперник Києва, завжди – другий, Чернігів зберіг свої магічні чари.

Могила Невідомого солдата – нагадування про страхіття воєн, і поруч курганний некрополь, собори та церкви, лабіринти печер з витонченою архітектурою підземних церков, закладені творцем усамітненого чернецтва Русі – преподобним Антонієм Печерським. Це – Чернігів, з його красою та елегантністю.

А ще обов'язкове в цій подорожі – відвідання міста Козельця з його дивовижним собором Різдва Богородиці і підземним склепом, де зберігаються останки "Розумихи" – матері братів Розумовських, фаворитів російської цариці Єлизавети Петрівни.

Історія – річ надзвичайно привабливa. Вона дає безліч фактів, імен, відкриває нам очі на далекі події наших попередників.

Чи відомо широкому загалові, що один із найвидатніших ракетобудівників С.Корольов родом із Житомира, що в цьому невеликому обласному місті діє один з найкращих на планеті музеїв космонавтики? Це вже інший маршрут, який ми пропонуємо представникам іноземних місій. Він включає відвідання Житомира та Бердичева. Житомир – це православний кафедральний Преображенський собор (1864) та католицький костьол Святої Софії, це Природничий музей та картинна галерея краєзнавчого музею. Бердичів - це монастир Босих кармелітів та костьол Святої Варвари, де вінчався з Евеліною Ганською славетний французький письменник Оноре де Бальзак.

У вересні 1999 року відкрито екскурсійний маршрут до Вінниці. Несподівана у своїй красі, надзвичайно цікава своєю історією, Вінниця ще раз підтвердила істину, що край наш настільки різноманітний, що інколи просто вражають глибина культурної спадщини українського народу, його прадавнє коріння.

Замислимось: ми бачили золоті прикраси, датовані XV-XIV ст. до н.е. Ні, я не помиляюсь, – саме настільки давні, яких немає і в Золотому фонді України, – в обласному центрі, в краєзнавчому музеї. А яка чудова колекція картин у невеличкій галереї міста! Поруч православний храм Преображення Господнього з підземною церквою. А на протилежному боці вулиці - костьол Святої Діви Ангельської ордену братів капуцинів. У Вінниці міститься найбільший в Україні молитовний будинок євангельських християн-баптистів на 1500 місць. І, звичайно, музей-садиба М.Пирогова – видатного хірурга, лікаря, подвижника, його мавзолей. Неабияку цікавість викликало місце при виїзді з міста, де в роки Другої світової війни була розташована ставка А.Гітлера. Одне слово, новий маршрут викликав надзвичайне зацікавлення з боку представників дипломатичного корпусу.

Проте у своїй роботі ми не відмовляємось і від усталених маршрутів.

Неодмінно двічі на рік, навесні та восени, подорожуємо до Умані, де розкинувся один з найвизначніших у Європі шедеврів паркової архітектури – дендропарк "Софіївка". Крім цього, подорожуємо до Білої Церкви, де пишається ще один чудовий дендропарк, "Олександрія", а звідти до села Пархомівки, в якому архітектор В.Покровський звів чудовий храм Покрови Богородиці з мозаїками М.Реріха. Так само двічі на рік пароплавом по Дніпру подорожуємо до Канева, щоб уклонитись могилі українського генія Т.Шевченка на Чернечій горі.

Україна багата і розмаїта. Дипломати люблять подорожувати до Львова, Тернополя, бувають і в Чорнобилі.

Під час триденної поїздки-подорожі "Край Медоборів" гості відвідують Корецький жіночий монастир, Почаївську лавру, Кременець, Теребовлю, Гусятин. Справжнє захоплення викликає в них трикілометровий печерний маршрут у с.Кривче, вежі Кам'янець-Подільської та Меджибізької фортець.

Дороги, дороги...

Хіба можна переповісти словами враження від серпантину кримських доріг! А Ялта, Чехівський будинок-музей, Ліводійський, Воронцовський та Масандрівський палаци? Воістину казкове південне узбережжя Криму. Севастополь з нашою найдавнішою християнською святинею – Херсонесом, і незрівнянна краса Ай-Петрі, Мармурових печер. І все це ми не просто намагаємось показати співпра-

цівникам посольств, ми хочемо, щоб вони так само, як і ми, закохались у ці місця, щоб вони назавжди залишили в серці спомин про нашу землю, про її красу, наших чудових людей, справді вартих того, щоб жити щасливо після того, як перетерпіли стільки нелюдських експериментів.

І коли дипломат зі сльозами на очах полишатиме нашу землю, коли йому вкотре вже хотітиметься сюди повернутись, ми зможемо сказати, що наші дороги обирають не тільки нас, а й їх - чужинців, які стали друзями нашої Батьківщини, які теж пропагують у світі прекрасну державу – Україну.

Павло КРИВОНОС

ЗІ СТЕПОВОГО СЕЛА – У СВІТИ

Є у Новомосковському районі на Дніпропетровщині мальовниче степове село Миколаївка. Тут у сім'ї селянина Кирила Юхимовича Чаплі народився син Василь, згодом відомий в еміграції письменник Василь Чапленко – одне з багатьох забутих імен нашої історії.

Хоч Василів батько був селянин з діда-прадіда, насправді він народився... митцем. Малював ікони, розписував церкви. А допомагав йому син Василь.

У роки столипінської реформи Василеві дід і батько продали свою землю та садибу й переселилися, як тоді казали, на "вжитки" – в Акмолінську область (північний Казахстан). Той край селяни називали "Охвалимом" або "Сибіром". Там юного Василя батьки послали до школи. Там же він прочитав першого в житті українського вірша – то була поезія Тараса Шевченка "Літа орел, літа сизий..."

На "вжитках" родина забагатіла, збудувала нову хату, придбала худобу, коні, отару овець. Але Василева мати Вустя не переставала тужити за своїми батьками. І років через три, перед першою світовою війною, переселенці повертаються знов на Катеринославщину, до рідної Миколаївки.

В Україні Василь Чапля вступив до двокласної, так званої міністерської школи, і закінчив її навесні 1916 року. А восени того ж таки року юнак вступив до Павлоградської учительської семінарії, яку закінчив 1920 року. На селі тоді вкрай потрібні були вчителі, і випускників семінарії одразу розіслали по школах. Василь Чапля опиняється в селі Юр'ївці Павлоградського повіту. Але незабаром юнак вступив до Катеринославського вищого інституту народної освіти – став студентом літературно-мовного відділу факультету професійної освіти.

Лінгвістичні дисципліни викладав тут колишній професор Московського університету О.Пєшковський, який і заразив юнака любов'ю до мовознавства. Українську мову та літературу студентам читав рідний брат академіка Сергія Єфремова – професор Петро Єфремов. Це він допоміг Василеві Чаплі вступити 1925 року в аспірантуру при науково-дослідній кафедрі українознавства, яку очолював академік Д.І.Яворницький. До речі, з Яворницьким у них були приятельські взаємини. Збереглося кілька передвоєнних листів Чаплі до Яворницького вже з Кавказу. Саме Чапля познайомив з Яворницьким молодого криворізького поета Михайла Пронченка, згодом в'язня сталінських таборів, страченого під час війни фашистами в Кривому Розі.

Під керівництвом Петра Єфремова В.Чапля написав працю "Сонет в українській поезії". Цю тему молодий дослідник вибрав сам, але Петро Єфремов допоміг літературою, написав рекомендаційного листа до свого брата Сергія Єфремова в Київ. Захоплений сонетарством, В.Чапля листується в цій справі з Миколою Зеровим. Завдяки Чаплі на Захід потрапила рукописна збірка віршів Зерова. Своє листування з великим "неокласиком" він видасть по війні в паризькому часописові "Україна". Тим часом 1929 року В.Чапля закінчив аспірантуру, а його розвідка про сонет була видана в Одесі.

Навчаючись в аспірантурі, Василь Чапля викладав у старших класах середньої школи. Проте 9 серпня 1929 року його заарештували у справі так званої "Спілки визволення України". На той час Чапля був уже відомим у Дніпропетровську українським діячем і письменником, членом літературної організації "Плуг", автором збірки оповідань "Малоучок", членом редакційної колегії журналу "Зоря" і його активним автором.

Несподіваний арешт у справі "СВУ", про яку письменник уперше довідався тільки від слідчого, викинув Василя Чаплю з офіційного літературного життя: писати можна було тільки "в шухляду". Після семимісячного ув'язнення він довго не міг знайти роботи, потім улаштувався на робітфак Дніпропетровського металургійного інституту. Та через рік знову репресії – цього разу став жертвою боротьби з "троцькізмом".

В.Чапля мусив 1932 році залишити Дніпропетровськ і переїхати аж до Туркменії. Потім – викладав у вузах Ставрополя, П'ятигорська.

Увесь час цієї вимушеної передвоєнної еміграції Василя Чаплю тягне до українського літературного життя. Закінчивши історичну повість "Пивоpіз", він пише листа П.Тичині, запитуючи, куди йому податися з цим твором? Чи, може, до якого архіву здати на зберігання? Павло Тичина написав: "Як можна живу людину підшивати до мертвих архівних справ?" Порадив надіслати твір до Державного видавництва в Києві. Але повість так і не надрукували. Та не писати В.Чапля не міг. Він створює так звані захалявні твори, не призначені для друку за радянської влади. Так було написано п'єси "Цяця-молодичка", "Велика дивовижа", повісті "Півтора людського", "Люди в тенетах", оповідання "Стара вчителька", віршований твір "Ісько Гава".

У роки Другої світової війни В.Чапля з сином Юрієм перебрався до Дніпропетровська і влаштувався викладачем української мови в транспортному інституті. А коли фронт почав наближатися до Дніпропетровська, разом з інститутом виїхав на захід.

1943 року "Українське видавництво" (Краків-Львів) видало нарешті його історично-побутову повість "Пивоpіз".

У повоєнний час на Заході (спочатку в Німеччині, потім – на американському континенті) виходять головні художні і наукові твори Василя Чапленка. Так, 1946 року в Мюнхені побачив світ перший том його роману "Чорноморці". Тема цього історичного твору – переселення Чорноморського війська на Північний Кавказ наприкінці XVIII століття, і ширше – життя Східної України в той період.

У 1951 році побачила світ повість "Люди в тенетах". А ще з-під його пера повиходили повісті "На узгір'ї Копет-Дагу" (1944) і "У нетрях Копет-Дагу" (1951), "Півтора людського" (1952), "Українці" (1960), "Загибель Перемітька" (1961), "Його таємниця" (1975), "Сумна доля добродія Безорудька" (1975), збірник "Драматичні твори" (1961), кілька збірок оповідань і віршів.

За дев'яносто років життя ця людина встигла чимало. Активно друкувався В.Чапленко в еміграційній періодиці. Складена 1975 року його дружиною Наталією Стефанівною Чапленко бібліографія творів (включно з публікаціями в періодиці) нараховувала 800 назв.

Василь Чапленко-мовознавець – окрема тема. Фундаментальною працею на цьому терені вважається "Історія нової української літературної мови (XVII ст. – 1933 р.)". Автор видав її власним коштом 1970 року в Нью-Йорку. Книга обсягом 448 сторінок вийшла тиражем усього... 500 примірників.

Важко навіть побіжно охопити створене письменником за його довге, хоч і нелегке, але не змарноване життя. Вже настав нарешті час ознайомитися з творами Чапленка і в Україні.

Помер Василь Чапленко у Нью-Джерсі, не доживши кілька тижнів до свого 90-річчя. Похований на меморіальному цвинтарі українських діячів у Бавнд Бруку (штат Нью-Джерсі).

Микола ЧАБАН

ШЕВЧЕНКО І ХРИСТИЯНСТВО

Християнський світогляд Шевченка був і залишається однією з найбільших контраверсій у шевченкознавстві. Словесна й образотворчо-мистецька творчість його не дає однозначної відповіді, як Шевченко ставиться до Бога, до Церкви, до релігії й віровизнання. І це не тому, що в нього на ці проблеми були суперечливі, непослідовні чи плутані погляди. Навпаки, вони у нього системні, ясні й визначені. Проблема полягає у підході до цих поглядів тих, хто в них намагався розібратися. Досі підхід до цієї проблеми нагадував перетягування ковдри тих, хто силкувався прикрити нею власну наготу. Так, наприклад, не відповідав дійсності портрет Шевченка-християнина, який нарікає, плаче, благає у Бога поліпшення долі свого народу і своєї особистої долі. Ніщо не є таким далеким від сумління Шевченка, як отакими фарбами змальована його нібито рабська, упокорена, фанатична віра. Далекі від правди спроби приписати Шевченкові роздвоєність: пристрасні, романтичні звертання до Бога – з одного боку (як вияв своєрідної міфотворчої ментальності), і епікурейський спосіб життя – з випивками і розвагами – з другого боку.

Яке ж насправді було християнство Шевченка? До якого з тодішніх або теперішніх віровизнань воно найбільше схилялося? Не буде помилкою сказати, що з погляду визнання усталених догматів Шевченко найближче стояв до обрядовості східного християнства, конкретніше до православ'я. У цьому віровизнанні він був у дитинстві охрещений, відвідував православні храми, а його численні звернення до трьох осіб одноістотної Трійці (Отця, Сина і Святого Духа), до Богородиці та деяких святих, так само, як шанобливе ставлення до ікон, – усе це віддзеркалює саме православний його світогляд.

Шанування поетом святих Православної Церкви вказує на те, що попри свій критицизм щодо тодішніх носіїв православ'я в його російському варіанті, Шевченко неформально ставився до канонічних постулатів і священного передання. Цілком православний погляд у Шевченка і на Богородицю: цей погляд не має нічого спільного з протестантським запереченням особливої ролі Діви у

християнстві; але він також не містить у собі латинської католицької екзальтації. Богородична тема Шевченка має кілька духовно-тематичних ліній, які переплітаються з підкреслено гуманним ставленням до жінки взагалі, зі схилянням поета перед феноменом материнства. Але центральна вісь ставлення Шевченка до Діви Марії точно збігається з тією роллю, яка відведена їй у святих Євангеліях: вона пречиста, свята, непорочна, безмежно добра, бо обрана самим Богом для великого й недосяжного розумові людини експерименту: перевести духовну іпостась Бога в матеріальне тіло живої людини – для того, щоб це тіло умерло й одночасно зняло прокляття гріха з усіх інших людей. Велич Богородиці у поемі «Марія» проектується виключно через велич Ісуса Христа. Не тільки змістом, а й ритмікою, особливим молитовним настроєм, ніжним звертанням і проханням і, не в останню чергу, щедрим, але делікатним і щиро українізованим використанням церковнослов'янізмів, – це чисто православне прославлення Марії, справжня молитва великої поетичної сили. Шкода, що жодна з Православних Церков в Україні й діаспорі досі не спромоглася ввести чудового уривка з цієї поеми у молитовник. Серед численних прославлень Діви Марії, це, безумовно, була б молитва-перлина, створена до того ж великим національним поетом-християнином. На відміну від переважної більшости людей, які у молитвах звіряють свої особисті клопоти і просять про індивідуальну допомогу, Шевченко молиться до Богородиці за «окрадених сліпих невільників», тобто за свій народ, може, за все людство.

Великого значення набуває в наш час питання міжцерковних взаємин, які ніколи не були простими, не відзначалися гармонією і «одністю», до якої закликав наш Господь Ісус Христос. Подібна дисгармонія, певна річ, була і в час Шевченка. Тоді, як і тепер, Російська Православна Церква, вважаючи себе «найсвятішою», не соромилася в паплюженні інших Церков і віровизнань, зокрема і православних, якщо вони не були поплентачами «святєйшаго Синода» та російських ієрархів. Чудово розумів деструктивну роль російського православ'я у християнському світі й Шевченко. Він бачив дріб'язковість у дотриманні обрядів, буквоїдство попів, бутафорну театральність у відправленні Божих Служб і гостро реагував на цю театральність, позбавлену Святого Духу, мав свою візію майбутнього, передбачаючи, що з тих риз дратимуть онучі, а кропилами замітатимуть нову хату. Якраз ця критика Шевченком формалізму в російському православ'ї стала підставою російським «батюшкам» звинувачувати Шевченка у «богохульстві», а комуністам, навпаки, використовувати це як доказ «атеїзму» Шевченка.

Тим часом Шевченко бачив, що терор обрядів, – і то не найкращих, – веде до роз'єднання християн і цілих Церков. «Шевченко болів навіть над роз'єднанням Церкви... Маємо багато здогадів про те, що він обурювався проти різних установлених догматів, канонів, обрядових звичаїв у Церкві. Але обурення його походило не з самого установлення канонів, а з того, що вони залишились у Церкві й були для християн мертвою буквою закону, а його віра була жива, основана на Книзі Правди – Христовій Євангелії. Це була причина, що він часом висловлювався дуже гостро проти надто разючої поверховости в Церкві, а також записав сам у «Щоденнику» з нагоди відвідин архиєрейської Служби Божої у Нижньому Новгороді: «В архиєрейській Службі, з її обстановкою та взагалі з тими декораціями, видалося мені щось тибетське чи японське. І на цій ляльковій комедії читають святу Євангелію! Яка суперечливість!»

Усі ті висловлювання, які після 1917 р. трактують як «атеїстичні погляди Шевченка», – якраз стосуються клерикалів, які за єлейними словесами відступили від Бога, забули Його настанови щодо любові до ближнього. Шевченко розвинув у своїй творчости відому тезу, висловлену в посланні апостола і євангеліста Іоана про те, що любов до Бога і ненависть до ближнього – несумісні, тобто одна з цих тез мала б бути олжею: «Хто говорить, що він перебуває у світлі, та ненавидить брата свого, той у темряві досі» (Перше Соборне послання св. апостола Іоана, 2:9). Тільки осудом фарисейства у сучасних Шевченкові духовних владик викликані його критичні зауваження про Церкву й церковників. Але у деяких критиків ці

«філіпіки» Шевченка знову ж таки по-фарисейському видаються за «атеїстичні погляди».

А як же бути з тими прикрими запитаннями, які Шевченко часто ставить перед самим Богом? То він дорікав, що Ти, Боже, «смієшся, батечку, над нами»; то риторично запитує, чи Бог бачить із-за хмари наші сльози й горе; то прямо запитує Ісуса Христа в поемі «Кавказ»: «За кого ж Ти розіп'явся, Христе, Сине Божий? За нас добрих, чи за слово істини... чи, може, щоб ми з тебе насміялись?» Подібних запитань і нібито претензій Шевченка до Бога чимало. Адже, за підрахунками митрополита Іларіона (проф. Івана Огієнка): «Коли зібрати докупи все, що становить істоту релігійного стилю «Кобзаря», то все це складає біля 15% останнього. Шевченко неповторний в нашій літературі таким широким релігійним виявленням».

Однозначної відповіді на місце й значення цих запитань у християнських поглядах Шевченка нема. Усі відповіді – різнозначні, найчастіше вони є «коронними» аргументами на користь нібито «атеїзму» Шевченка. Але це є поверхова оцінка, так само, як трактування релігійності Шевченка як різновиду Богоборства. Але коли так, то благочестивий Йов з біблійної Книги Йова, який переніс неймовірні фізичні й моральні страждання, теж виглядатиме за свої болісні, розпачливі запитання до Творця, – ледь не найбільшим «Богоборцем» в історії. А хіба пророки, апостоли, євангелісти мало ставили запитань Богові з приводу всього того у світі, чого вони не розуміли, що здавалося їм поза межами компетенції Бога? Ні, таке пояснення – не у світлі Євангелії. Шевченко не був богословом, і багато подій, несправедливостей здавалися йому відступом від християнських правд, хоча Церква не переставала твердити, що так все і має бути. Звідси – певний дуалізм у його ставленні до Бога, який бачимо також у дуже багатьох учнів Ісуса, але який ніколи не трактувався як «Богоборство» і тим більше – «атеїзм». До цього дуалізму в Шевченка додається щось «іще третє, ота боротьба між злом і добром, між неправдою і правдою, і перемога зла над добром і правдою у душі людини й оте страшне, що так хвилювало тоді Шевченка. А до такого особистого змагання прилучилась у нього боротьба з оточенням своїм і чужим».

Таким чином, віра Шевченка – надконфесійна; і може цим вона найближча до букви й духу Євангелії.

Шевченка називають пророком України. Частіше це є образний вислів, але пророцтво його має і реальний зміст, відповідний до біблійного тлумачення. Поза всяким сумнівом, він носив у собі духовну візію, дану йому Богом. Як людина, він мав багато чисто людських вад і гріхів, але його устами часто говорило Провидіння, зокрема, щодо України. Адже Бог часто здійснював і здійснює свої плани не через героїв і сильних світу сього, а через немічне й упосліджене. Біблійна тематика посідає дуже помітне місце в літературній і мистецькій творчості Шевченка, проте особливо хотілося б у нашому контексті наголосити на ретельному прочитанні й інтерпретації Шевченком книг так званих «великих пророків» Старого Заповіту. Ці прочитання глибокі, повні символів і звернені у майбуття. Наслідування Шевченком 35-го розділу біблійної пророчої книги Ісаїв вивчають навіть у школах, хоч, на жаль, науковці-шевченкознавці не провели досі ретельного зіставлення оригінального біблійного тексту з текстом Шевченка. Пророк Ісая духовно бачив друге пришестя Ісуса Христа, – за багато століть до його першого пришестя, – як настання тисячолітнього царства, примирення ворогування в суспільстві й природі, настання доби повної гармонії, як це було при створенні світу: «розплющаться очі сліпим і відчиняться вуха глухим», «буде скакати кривий, мов олень, і буде співати безмовний язик»...

Шевченко конкретизує обстановку, звужує простір зі Всесвіту – до України (це видно на прикладі певного українського пейзажу – із степами, озерами, верстовими та широкими шляхами); звужує також і час: це не тисячолітнє царство правди, а лише хвиля у вічності: «тоді як, Господи, святая // На землю правда прилетить // Хоч на годиночку спочить», – мов би для того, щоб переконати зневірених людей у тому, що Бог є, що Він не забув землю і людей на ній. В описі блаженств, які настануть

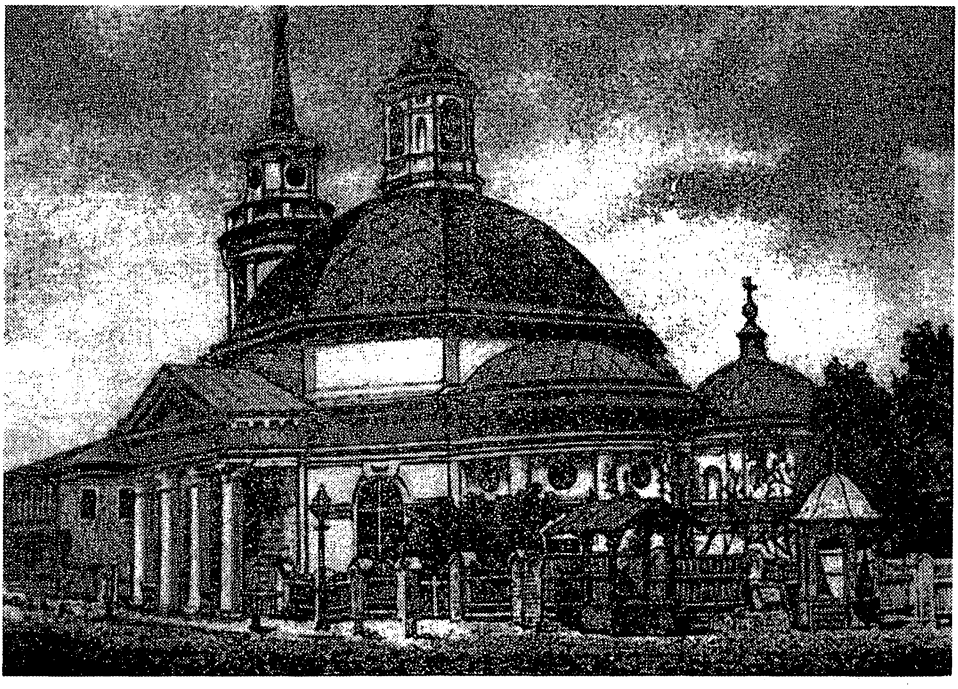

Церква Різдва в Києві, де в 1861 р. було відправлено панахиду над труною Т.Г.Шевченка під час останньої його дороги на Чернечу гору в Каневі. Фото початку XX ст.

з приходом правди, Шевченко загалом іде за Ісаєю: тут і «незрячі прозрять, а кривії, мов сарна з гаю, промайнуть»; і «німим отверзуться уста»; і «дебрь-пустиня неполита, цілющою водою вмита, прокинеться, і потечуть веселі ріки»; і на широких шляхах правди «без гвалту і крику позходяться докупи, раді та веселі» колишні раби. Все це дослівна інтерпретація Ісаї. Але, поряд з цим, Шевченко вводить фразу, якої в Ісаї нема: після слів «німим отверзуються уста», які відповідають словам Ісаї «буде співати безмовний язик», – Шевченко вставляє фразу: «Прорветься слово, як вода». Кому доводилося бачити, як у сухому степу пробивається з надр землі джерело холодної чистої води, той оцінить багатозначну місткість цього образу Шевченка і порівняння слова з цим джерелом. Україні під залізною московською п'ятою так бракувало вільного слова, – і кому про це було краще знати, як не Шевченкові.

Шевченко був християнином філософічного складу думання, який, як і апостол Павло, готовий був навіть душу погубити, аби лиш його народ був помилуваний і прощений, аби зменшилися, чи й зовсім були скасовані його страждання. Шевченко шукав «у християнській релігії не формальних моментів, не мертвої обрядовости, а намагався збагнути те, що було в ній найбільш істотне».

Дмитро СТЕПОВИК

НА ЧЕСТЬ КОХАНОЇ ЖОНИ

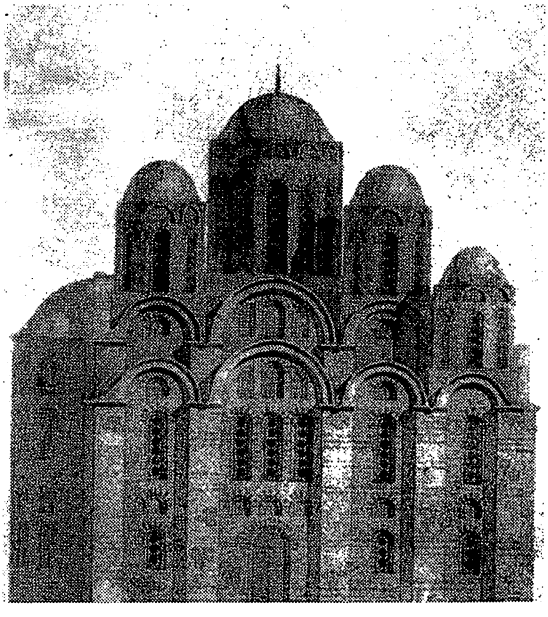

Іринінський собор. XI ст. Реконструкція Ю.Асєєва

Великий князь Київський Ярослав Володимирович на відміну від батька Володимира Святославовича та діда Святослава Ігоревича мав набагато миролюбнішу вдачу і перевагу віддавав не військовим походам і битвам, а будівництву храмів та розвитку освіти, мав непогану на той час книгозбірню (про неї й до сьогодні сперечаються вчені). Саме він одночасно заклав підмурки монастиря святого Георгія та церкви Благовіщення святої Богородиці на Золотих воротах...

У рік свого шістдесятилітнього ювілею великий будівничий Київської Русі розпочав зведення храму святої Ірини як головної церкви однойменного жіночого монастиря на честь своєї улюбленої дружини Інгігерди – дочки шведського короля Олафа, яка при хрещенні отримала ім'я Ірини, Орини.

1124 р. Іринінський монастир потерпів від сильної пожежі. 1169 р. він був пограбований сином суздальського князя Андрія Боголюбського Мстиславом Андрійовичем, а 1204 р. – перемишльським князем Рюриком Ростиславичем. Іринінська церква була зруйнована Батиєвою ордою у середині XIII століття. Протягом кількох століть вона поступово зруйнувалася майже цілком.

При новому плануванні міста у XIX ст. (під час прокладання теперішньої Володимирської вулиці) рештки Іринінської церкви взагалі розібрали, залишивши лише один зі стовпів, що підтримували баню споруди. 1855 р. цей стовп, який назвали "пам'ятником Орини", "Іринінським стовпом", покрили дашком і з цибулястою головкою, увінчаною позолоченим хрестом.

Минуло двадцять років. Вихована радвладою ті, "кто был ничем, а станет всем", у запалі боротьби з "релігійним дурманом" все більше розперезувалися. 1933 р. заступник голови Українського комітету охорони пам'яток культури, що діяв при Наркоматі освіти УСРР, професор В.Дубровський доповідав ЦК КП(б)У: "За розпорядженням якогось урядовця знищено вщерть XI століття європейського значення рештки т. зв. стовпа Ірини у Києві".

Відповідь на цю доповідну, яка не знайшла реагування у вищих ешелонах влади, дає пояснювальна записка, датована 10 грудня 1932 р. (друкуємо її без скорочень і виправлень): "До Київської Міськради. Літом 1932 року бувший Зав. Міськкомгоспу тов. Рижков надав мені усне розпорядження розібрати так звану решткy Іринінської церкви, що стояла на вулиці Короленка біля будинку спілок. Мені було відомо, що розпорядження це т. Рижков одержав від бувшого голови Київської М-Ради т. Вороб'йова.

Це розпорядження по розборці мною виконано, при чому з початку розбирки було знято метальовий хрест та меморіальну дошку з надписом, й вони досі є на сховищі в Облкомунбуді"...

Володимир КОРНЕЛЮК

ЦЕРКВА І ДУХОВЕНСТВО В ДОМОНГОЛЬСЬКІЙ РУСІ

Руська митрополія була найобсяжнішою митрополією Константинопольського патріархату: вона навіть перевищувала своїми розмірами патріархат. Незважаючи на це посідала одне з останніх місць серед єпархій, що залежали від патріарха: за грецькими каталогами спочатку займала 61-е місце, а потім навіть була понижена на 71-е. Тим часом грецькі митрополії являли собою лише невеликі терени, провінції імперії. Незважаючи на те, що руська митрополія обіймала собою самостійну державу, представники константинопольської Церкви не визнавали її автокефальною, тобто самостійною, якою, наприклад, була болгарська Церква. Залежне становище виявлялось у тому, що патріарх вважав за своє право поставляти митрополитів. Крім того, константинопольський патріарх і з інших поглядів вважав себе начальником руського митрополита: він приймав, наприклад, апеляції до суду митрополита. На практиці, внаслідок далекої відстані та державної незалежності Русі, втручання патріарха у справи руської Церкви бувало дуже нечастим; лише у виняткових випадках. Тому в основному влада патріарха виявлялась у настановленні митрополита. Важко сказати, чи мали великі князі який-небудь вплив на вибір патріархом митрополитів для Русі, оскільки навряд чи вони мали будь-які відомості про особу того чи іншого грецького ченця, що його наставлював патріарх на руського митрополита. Давньоруський літопис здебільшого лаконічно зазначає: прийшов такий-то митрополит. Звичай присилати митрополитів із Константинополя міг установитися тим легше, що в перші 50 років по прийнятті християнства митрополити жили не в Києві, а в Переяславі (південному). Отже, великий князь не міг мати частих особистих зносин із главою Церкви. Але й наступні князі, за винятком одного випадку, не заявляли протесту проти усталеного звичаю.

У наступні часи цей звичай був навіть по-своєму зручним. Щоправда, грецький монах, за образним висловом митрополита Никифора у посланні до Мономаха, «не зная руськой речи; стоить посреди своих пасомыхъ безгласень и молчитъ много» (митрополит Никифор наказував перекладати свої послання з грецької руською мовою). Якщо митрополит не міг напучувати свою паству, то, з другого боку, він був безстороннім свідком князівських усобиць; тому до суджень свого духовного владики руські князі ставилися з великою повагою. З числа 21 митрополита, що управляли митрополією у домонгольський період, лише двоє були з руських. Першим руським митрополитом був знаменитий праведник часів Ярослава Мудрого Іларіон. Мабуть, з його часу митрополити остаточно утверджують свою резиденцію в Києві. Можливо, також перехід сюди митрополитів збігся з будівництвом Софійської соборної церкви. Митр. Іларіон до свого настановлення був священиком у церкві св. Апостолів на Берестові і був відомий як «мужъ благъ, и книженъ, й постникъ». Справді, Іларіон був першорозрядним проповідником і літератором свого часу, зважаючи на «Слово о законе и благодати», що лишилося після нього. Іларіон був висвячений у митрополити в 1051 році собором руських єпископів за наказом Ярослава. В даному разі князь не побажав рахуватися ні з поглядами константинопольської Церкви, ні з усталеними звичаями. Але Ярослав своїм вчинком не хотів порушувати ні того, ні другого: просто йому хотілося бачити улюбленого свого священика митрополитом. Тому за наступників Ярослава патріарх постачав руських митрополитів.

У давньоруській історії був один лише випадок, коли великий князь хотів порушити усталений порядок і порушив питання про церковну незалежність. У 1145 році митроп. Михаїл поїхав до Константинополя, взяв з єпископів «рукописаніе» не служити без нього у св. Софії. Невідома причина його від'їзду, не відомо також, чому патріарший престол протягом 3-х років не присилав на Русь митрополита. Великий князь Ізяслав Мстиславич, онук Мономаха, був

невдоволений таким станом речей, скликав собор руських єпископів і за ухваленою більшості владик був настановлений митрополитом Климент.

На чолі Церкви стояв митрополит. Влада його була досить значною. Найближче управління Церквою митрополит здійснював разом з собором єпископів, яких скликав для наради до себе. Митрополит був головним начальником єпархіальних архієреїв. Він відвідував їхні єпархії, запрошував єпископів до себе на суд.

Дуже важливою стороною діяльності митрополита була його участь в настановленні єпископів. Давня Русь в цьому плані не знала одноманітного порядку. В грецькій Церкві обрання єпископів проводилося собором єпископів під головуванням митрополита. Спочатку переважне значення на Русі мав вибір великого князя, звичайно, не без згоди самого митрополита. Тому наш початковий літопис часто говорить про наших князів, що такий-то князь «поставиль єпископа» в те або інше місто. З плином часу окремі землі здобувають самостійність; великий князь утрачає свій престиж, тому і характер обрання єпископів змінюється: головну роль в обранні починає відігравати місцева влада. Тоді встановлюється своєрідний порядок: могутні князі самі обирають кандидатів і посилають їх для висвячення до митрополита, іноді додаючи досить значні дарунки. Іноді митрополит сам постачав єпископів, коли розраховував на згідливішого князя. Від цього іноді спалахували чвари між митрополитом та князями. Так, у 1185 році митрополит Никифор поставив був у Ростов єпископом Миколая-грека без усяких узгоджень з князем суздальським, відомим Всеволодом Юрійовичем III. Але князь не прийняв його, звелів сказати: «Не избрали его люди земли нашей». Після тривалих переговорів митрополит посвятив у ростовські єпископи місцевого ігумена Луку, князівського кандидата, а Миколая послав єпископствувати в Полоцьк, де він і був прийнятий. Із цього факту, між іншим, очевидно, що при обранні епископа князь радився якщо не з населенням (що малоймовірно), то, принаймні, зі своїми боярами та місцевим духівництвом. В одному тільки Великому Новгороді віче, як і в усьому іншому, брали участь у виборах владики. Це встановилось, однак, не одразу, лише у середині XII століття. Після смерті знаменитого новгородського єпископа Нифонта – того самого, що заперечував слушність настановлення Климента – зібралися новгородські люди на віче і «изволиша себе епископъ поставити мужъ Богомъ избранъ Андрія»; весь мир рушив до монастиря Пресвятої Богородиці, взяли там монаха Андрія, повели його до св. Софії і доручили йому єпархію. Цей вияв новгородської самостійності трапився саме тоді, коли на митрополії сидів Климент, якого не визнавали Нифонт і новгородці. Прийшов новий митрополит на Русь, Константин, і беззаперечно висвятив в архієреї народного обранця. З цього часу за новгородським вічем утвердився звичай обрання владики. Обрання проводилося двома способами: або коли віче, «изволиша» Богом обраного кандидата, одностайно називало нового владику, або, якщо кандидатів було кілька, вирішував жереб. Новгород завоював собі виключні права, але це пояснюється тим, що в середині XII століття Великий Новгород був наймогутнішою державою серед давньоруських князівств. Новгородці пішли ще далі і в 1166 році виклопотали для свого владики почесний титул архієпископа: за канонічними правилами цей титул не додавав єпископові влади та самостійності.

Число єпархій у древній Русі було невелике порівняно з її простором. До часу монгольської навали налічувалося 15 єпархій, з яких 8 відкрив Володимир Святий; це були єпархії: чернігівська, ростовська, владимирська, новгородська, турівська, полоцька, тмутараканська (вона припинила своє існування в кінці XI або на початку XII ст.), бєлгородська (остання в Київській землі). Згодом з'явилося ще 8 єпархій: переяславська та юр'євська (з містом Каневом) за Ярослава, смоленська в 1137 році, галицька до 1165 року, рязанська до 1207 року, владимиро-клязьменська в 1214 році, перемишльська в 1220 році та угровська (на Західному Бузі) перед самою татарською навалою; відособлення окремих єпархій пояснюється зростанням обласної самостійності; кожному княжінню хотілося свою політичну самостійність доповнити церковною автономією.

Перші єпископи після запровадження християнства були греками. Але

незабаром з'явився і на Русі свій розсадник, який переважно постачав кандидатів на архієрейські кафедри: це був Києво-Печерський монастир, із якого у домонгольську добу вийшло принаймні 50 владик.

Влада єпископа щодо підлеглого йому духовенства мала таке саме значення і таку саму силу, згідно з канонічними правилами, як і влада митрополита над єпископами. Безсумнівно, влада владики була в той час досить значною над підлеглим йому духовенством: він міг «казнить», як тоді казали, тобто карати підлеглих йому духовних осіб, і кари ті, відповідно до візантійського законодавства, відзначались суворим характером. Так само, як митрополит правив Церквою за допомогою собору єпископів, так і кожний владика управляв єпархією за допомогою колегії з місцевих священиків; ця колегія називалася крилосом. До цієї корпорації належали всі соборні священики, які також мали свої приходські церкви. Крім того, до складу крилоса, напевно, входили і світські чиновники архієрейської кафедри. Єпархіальне управління в той час відзначалось великою складністю, оскільки єпископи відали і різними цивільними справами, мали свої джерела прибутків, села тощо. Усе це вимагало утримання немалого штату урядників духовних і світських. Так, для обсяжної області єпископського суду владика мав окремого намісника, іноді навіть двох. Крім урядників управління були ще урядники, що утворювали єпископський двір. Владичий двір, либонь, багато в чому скидався на князівський, особливо в єпархіях великих князівств. Так, наприклад, новгородський владика мав свого стольника, ймовірно, дуже поважного при ньому урядника; до того ж у владики були особливі владичні бояри, хоча відомості про них належать до пізнішого часу.

Для утримання єпископа та його двору потрібні були, звичайно, чималі кошти. Руські князі вже з моменту запровадження християнства намагалися забезпечити єпископа доходами. Джерела митрополичих і єпископських доходів були досить різноманітними. Насамперед багато сторін діяльності єпархіального управління за звичаями того часу підлягали оплаті. Єпископській владі належала широка сфера суду. Покарання за судом виражались пенею на користь єпископа. Отже, судовий збір був одним з головних джерел доходів єпископа; потім єпископи стягали зі священиків платню при їхньому висвяченні. То був дуже поширений звичай; тожбо владимирський церковний собор 1274 року навіть визначив нормальну платню єпископові за постачання священиків, гостро засудивши при цьому тих архіпастирів, які за «мзду» роздавали духовні посади. Були й інші статті доходів, що супроводжували діяльність епископа та єпархіального управління.

Крім цих нерегулярних джерел доходів, Церква мала ще два великі джерела – власне церковне майно та даровану їй князями десятину князівських доходів.

Нерухоме майно та різні коштовності нагромаджувалися в церквах та монастирях унаслідок пожертвувань благочестивих людей. Уже житіє св. Феодосія Печерського розповідає, що цей монастир володів селами, відданими йому на «попеченіє», тому самому монастиреві і за пізніших часів князеві та княгині записували землі. Так, князь Ярополк Ізяславич заповів монастиреві три волості: Небльську, Деревську та Лучську і села поблизу Києва, а його дочка заповіла тому ж таки монастиреві п'ять сіл із челяддю і великий капітал у золоті та сріблі. Такі записи робилися для того, щоб було «чимъ же надъ нимъ деяти на последнія дни, чимъ свечу й просфору его набдети», як висловлюється літописець, розповідаючи про те, що князь Ростислав Мстиславич роздає на церкву, монастирі та вбогим усе майно, що лишилося по смерті бездітного родича його Вячеслава Мономаховича.

Якщо князі намагалися забезпечити найвідоміші монастирі та церкви пожертвуванням земельного майна, то тим більше це стосується забезпечення кафедральної церкви. Звичайно при заснуванні єпископії князь намагався забезпечити її доходами. Так, уже Володимир св. забезпечив Десятинну церкву св. Богородиці у Києві, призначивши їй десятину від усіх князівських доходів. Крім того, Десятинній церкві належало ціле місто Полоне – «Св. Богородицы градъ десятинный». Десятина, яку призначив Володимир св., належала митрополичій кафедрі, як і Десятинна церква. Тій самій кафедрі у Київській землі належало і

місто Синелиць (на Сулі). Пожалування кафедрі міст слід розуміти в тому самому сенсі, що й пожалування міст боярам, тобто в сенсі стягнення всіх доходів з міста.

Різноманітними доходами була забезпечена єпископська кафедра і в Новгороді. Тут під наглядом архієпископа перебували міські ваги та міри. Якщо хто з купців допускав при обмірюванні обман, то підлягав покарі; майно його відбиралося і ділилося на три частини, одна з яких ішла до скарбниці св. Софії, друга – церкві св. Іоана на Опоках і третя – Великому Новгороду. Крім судових зборів і маєтностей, владика також стягував платню за антиміси, що він їх роздавав по церквах єпархії, брав так званий «подъезд», тобто платню, що її стягували з церков Пскова (може, й інших передмість) під час приїзду туди владики; під'їзд стягувався і в ті роки, коли владика не бував у Пскові. Тут таки, у Великому Новгороді, владика користувався також десятиною з князівських доходів. Взагалі новгородська св. Софія була багатою кафедрою: «Святая – бо Софія не убога єсть», – заявляв владика Іоан вже у другій половині XII століття.

Немало цікавих подробиць знаємо ми про матеріальне становище смоленської кафедри. Засновник її, князь Ростислав Мстиславич, пожертвував кафедрі десяту частину всіх своїх доходів, тобто близько 300 гривень. На той час то була величезна сума. Крім того, кафедрі були віддані місто Холм, два села, луки, озеро, город; до того ж, князь віддавав Св. Богородиці Смоленській відому кількість воску щорічно на свічки, десяту частину риби, що її збирали на князя в Торопці.

Вище йшла мова про одну сторону церковного урядування. Але на Русі, як і у Візантії, Церква користувалась таким значенням, що мала стосунок і до громадського ладу суспільства. На Русі відомство Церкви було навіть значно ширше, ніж у Візантії. Так сталося тому, що в поганському суспільстві багато що не вважалося злочинним через те, що вважалося таким з погляду Церкви: поганські звичаї зіткнулися із церковними поглядами. Були і такі сторони життя, в які поганська держава не втручалась; тим часом з погляду Церкви вони вважалися злочинними. Наприклад, багатожонство – звичайне явище давньої Русі, але воно було недопустимим з погляду церковного, було гріхом; суд для таких переступників перейшов на Русі у ведення Церкви, хоча сам переступ, звичайно, не мав церковного характеру. Церква скріплювала шлюб. Але вона не могла примиритися з поганським звичаєм шлюбів. Усі такого роду справи уже за перших князів переходять у відання єпископського суду. Отже, у віданні цього суду опинився цілий ряд справ, які у Візантії каралися світською владою. Церква була захисницею слабих і відала справами доброчинства й заступництва певним розрядом людей. Цей бік її діяльності пропонував Церкві нову сферу суду. Нарешті, суд у давній Русі був водночас прибутковою статтею: бажаючи збільшити ці статті, князі передають у відання Церкви справи, що раніше належали до сфери компетенції князівського суду.

В нашому, давньому літописі щоразу зустрічаємо характеристику, дану стародавнім князям: вони «преизлиху» полюбляли чернечий та попівський чин. Справді, князі виказували їм велику повагу. «Любов» ця, між іншим, виявлялася в тому, що князі часто самі відвідували найповажніших духовних осіб для бесіди з ними, а ще частіше запрошували до себе на обіди та учти єпископів, ігуменів, ченців та білих попів, обдаровували їх, намагались якнайкраще пригостити. Деякі князі навіть славилися такого роду гостинністю. Звичайно, поява духівництва на княжих бенкетах здебільшого обмежувалася мирською справою – бенкетуванням. Але часто на таких учтах мирські справи поступалися місцем справам духовним: не забувай, що й такий святитель як св. Феодосій Печерський відвідував княжі учти і вів на них із князем бесіди; за бажанням св. Феодосія князь Святослав навіть випроваджував зі своїх бенкетів скоморохів, проте тільки тоді, коли приходив святий. Але поява попів, ігуменів та єпископів під час князівських бенкетів поряд із боярами та дружиною мала ще й інший зміст: тим самим представникам духівництва виказувалася така сама шана, як і боярам, думцям князівським та заможним людям.

Митрофан ДОВНАР-ЗАПОЛЬСЬКИЙ

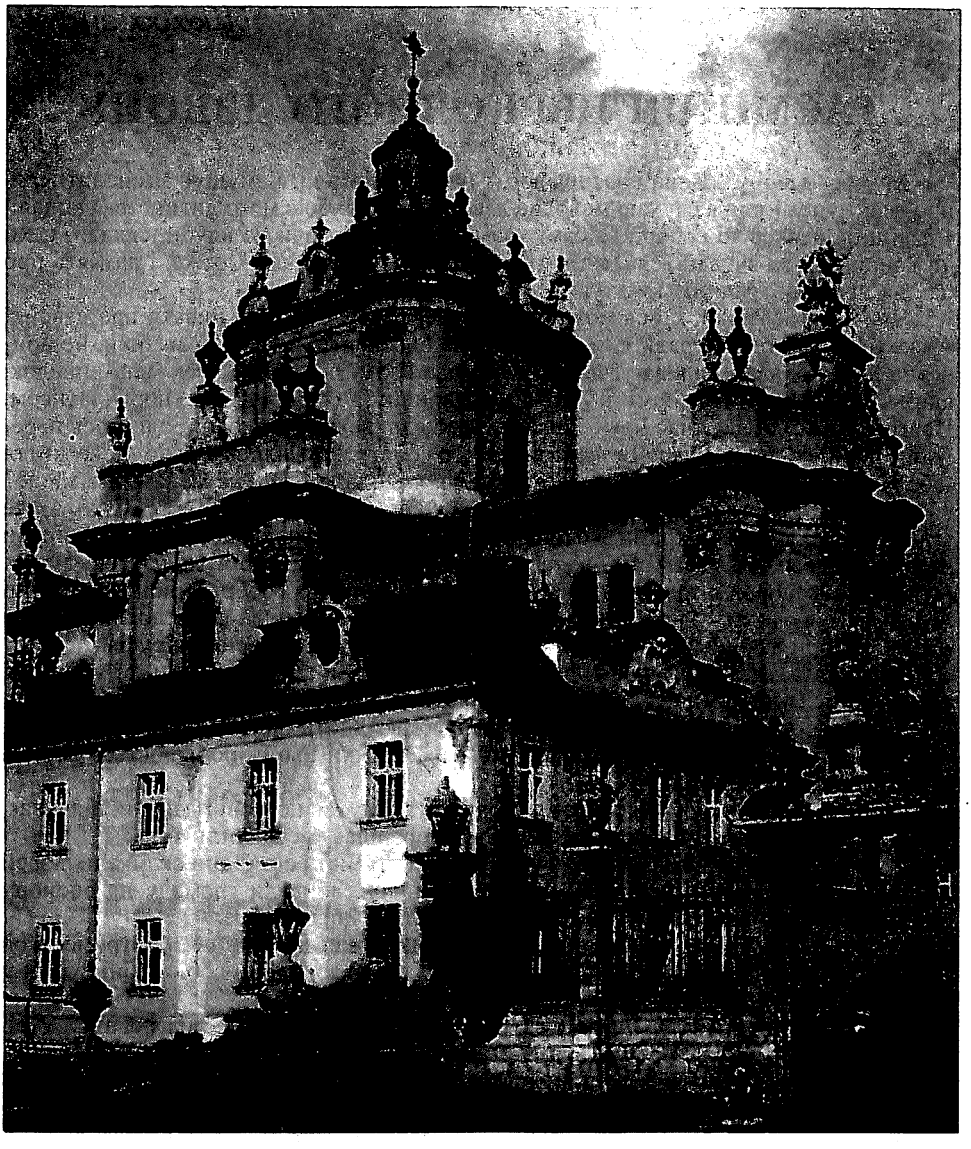

Кафедральний собор Св. Юра у Львові (фото В.Пилип'юк)

NORTHLAND POWER

НОРТЛАНД ПАУЕР –
провідна канадська компанія, що проектує, будує та здійснює комерційну експлуатацію електро- та теплоелектростанцій.

ЗАПРОШУЄМО ПІДПРИЄМСТВА УКРАЇНИ ДО СПІВРОБІТНИЦТВА У ГАЛУЗІ ЕНЕРГЕТИКИ.

252001, Київ, Україна, вул. Хрещатик, 15, кв. 75
тел./факс (38044) 2280689
E-mail: director@npower.kiev.ua

ТАЄМНИЦІ ЦЕРКОВНОГО ДЗВОНУ

Музика дзвону... Вона і заспокоює, і навіює спогади, і змушує замислитися, і проймає душу. Коли я слухаю мелодію дзвонів (які за часів мого дитинства скидали з дзвіниць церков та соборів, а самі храми перетворювали на клуби, склади, цехи чи конюшні), то вчувається мені в ній музика Відродження. А отже, і пам'ять про наших предків, традиції, культуру.

Читаючи ці рядки, хтось може закинути: чи моя то справа писати про дзвони. Адже не служитель церкви я, не дзвонар, не виконавець духовної музики, не причетна й до тих, хто виливає дзвони. А справа в тім, що пригадався мені випадок, який стався з одним знайомим. Жив він у Дарниці (це район Києва) поруч із лісом. Повітря свіже, та весь час йому докучали кашель, нежить, головні болі. І ось переїхав у нове місце – поблизу Володимирського собору. І почалось у нього нове життя – без недуг і болів. Запитує у мене: можливо, каже, вплинуло на мене святе місце?

Хочу відповісти йому цілком серйозно: неодмінно вплинуло і святе місце. Адже згадаймо, що в Україні храми зводили на місцях, які ретельно вибирали, перевіряли рамками з лози, чи немає там, як тепер кажуть, патогенних зон. Та, на мою думку, вплинуло на здоров'я того чоловіка те, що мешкаючи біля собору, він щодня вранці й увечері чув дзвони. Адже було ж якось у пресі повідомлення: вчені дослідили, що низькі тембри дзвонів зменшують вміст у повітрі хвороботворних вірусів.

Щоправда, вчені пояснюють це іншим. Наприклад, ректор Київської медичної академії післядипломної освіти, доктор медичних наук, академік Віталій Гирін, який завідує ще й кафедрою вірусології, вважає: діють на людину віра, настрій, певність у тому, що недугу можна подолати. Завдяки цьому посилюється імунна система, хвороба відступає.

З цим можна цілком погодитися. Кожен, хто слухає церковні дзвони, відчуває, як заспокоюється його нервова система, як здоровшає увесь організм.

Дзвони завжди відігравали велику роль у житті міст і сіл. Вони скликали людей на віче, попереджали, оповіщали, били на сполох. Збирали громаду на оборону землі рідної, для розв'язання усіх важливих і нагальних проблем.

Отже, велику роль організатора людей виконував дзвін – цей інструмент од Бога. Адже колись Всевишній сказав пророку Мойсею: зроби собі срібні сурми у вигляді кута, і вони сурмитимуть на скликання громади.

Однак ще довго на землі не було такого інструменту. Лише на початку V ст. святий Павлин зробив ті срібні сурми, і вказав йому на це також Бог.

Якось уві сні почув єпископ дивовижну мелодію, що притягувала його, кликала, тривожила душу. Він пішов на звук, і мелодія вивела його до поля, де росли прекрасні квіти небесного кольору – дзвіночки. Це вони дзвеніли, це їхня пісня бентежила душу, змушувала серце частіше битися. Раптом єпископ помітив, що не його одного покликала неземна мелодія: зусібіч до поля наближалися люди, зачаровані дивними звуками. І тоді Бог сказав святому Павлинові, що такої форми мають бути срібні сурми.

Святий Павлин зробив дзвони. Квітка віддала витворові не тільки свою форму, а й назву. Та ще майже два століття винахід єпископа пролежав без дії. Лише на початку VII ст. папа Римський Савеніан знайшов духовне його призначення у християнстві.

Музику дзвонів часто називають музикою небес, музикою, що лине від самого Бога.

Але ми пам'ятаємо часи, коли у нашій країні правляча система намагалася занімити вуста церкви, коли скидали дзвони із церков, коли у школах та вузах викладали атеїзм і кинули безбожне гасло "перетопимо дзвони на плуги". Та церкви, попри все, виживали, служили людям.

Я певна, що дзвін – це та унікальна духовна музика, яка має звучати по всій землі, аби приносити очищення, надію, здоров'я духовне й фізичне.

У Володимирському соборі Києва дзвонарі – професійні музиканти (грають на

всіх ударних інструментах), випускники інституту культури. Вони розповідають: люди, які вперше потрапляють на дзвіницю, незважаючи на "великий гул", обов'язково притуляються до краю дзвона, аби відчути його вібрацію. І тіло немов очищається. Мабуть, людині необхідна така вібрація. А вушним перетинкам гул не заважає. Навпаки, якщо людина чує дзвони, слух відновлюється, загострюється. Отже, відчувається їхня лікувальна дія.

Настрій дзвону завжди передається слухачам. Приміром, коли померла людина, то дзвін спочатку сумно сповіщає про це, але потім звучать світлі ноти: так, людини немає, але її душа вічна, вона завжди житиме у пам'яті рідних, близьких, нащадків. Є в тих дзвонах, певно, якась таємниця, розгадати яку, мабуть, неможливо. Але ж є вона, в це я вірю, як вірять і мільйони тих, хто відданий Богові, Його небесному голосу – дзвону.

Утім, дзвонар творить музику серця. Бо дзвонарі – люди, одержимі своєю професією: мороз, вітер, злива, спека – а вони на дзвіниці. Знають своє призначення – нести усім духовну музику, оздоровлювати людську душу і навколишню місцевість.

Наталя ЗУБИЦЬКА

Християнська абетка

Б

Баптизм (від грецької занурювати, хрестити у воді) – протестанська течія у християнстві. Баптисти визнають хрещення вірних у дорослому віці (звідси назва), відкидають деякі догмати, обряди, таїнства Християнської Церкви, проповідують вільне тлумачення Святого Письма. Перша громада баптистів виникла в Англії близько 1646 р. В Україні баптистський рух виник у 1860 роках. Нині громади вірних утворюють Всеукраїнський Союз об'єднань Євангелістів Християн-Баптистів.

Беатифікація – в католицькій церкві акт приєднання до лику блаженних, вважається першим етапом у процесі підготовки канонізації.

Безшлюбність – заборона одружуватися духівництву, одна з форм аскетизму. У православній церкві забороняється повторно брати шлюб священикам. У католицизмі прийнято у вигляді догмата про целібат для всіх священнослужителів. Протестантизмом не визнається.

Бенедиктинці – послідовники християнського чернечого ордену, заснованого 530 р. італійцем Бенедиктом Нурійським. Монастир бенедиктинців існує на Вінничині.

Бернардинці – члени католицького чернечого ордену, який виник 1115 р. В Україні є громади на Житомирщині й Вінничині.

Біблійні товариства – спілки для поширення та вивчення Біблії.

Біблія (від грецького книги) – священна книга християнства й іудаїзму (Старий Заповіт) та Нового Заповіту – власне християнської частини. Біблія є найпопулярнішою книгою у світі, перекладена майже всіма мовами.

Благовіст – дзвоніння перед початком церковної відправи, служби. Традиція з'явилася у V–VI ст.на Заході, у Візантії – у IX ст., а звідси утвердилась і в Україні.

Богослов'я – теологія, наука про Бога. До нього примикає літургіка (теорія богослужіння), каноніка (теорія церковного права). Богослов'я тісно поєднане з християнською філософією.

Богоявлення – друга назва Християнського свята Хрещення Господнього.

Булла (від латинської кулька) – найважливіший папський документ, який містить його звернення, постанову або розпорядження. Пишеться латиною і називається за початковими словами тексту. Скріплюються круглою металевою печаткою буллею (звідси і назва).

Буття – назва першої книги Старого Заповіту.

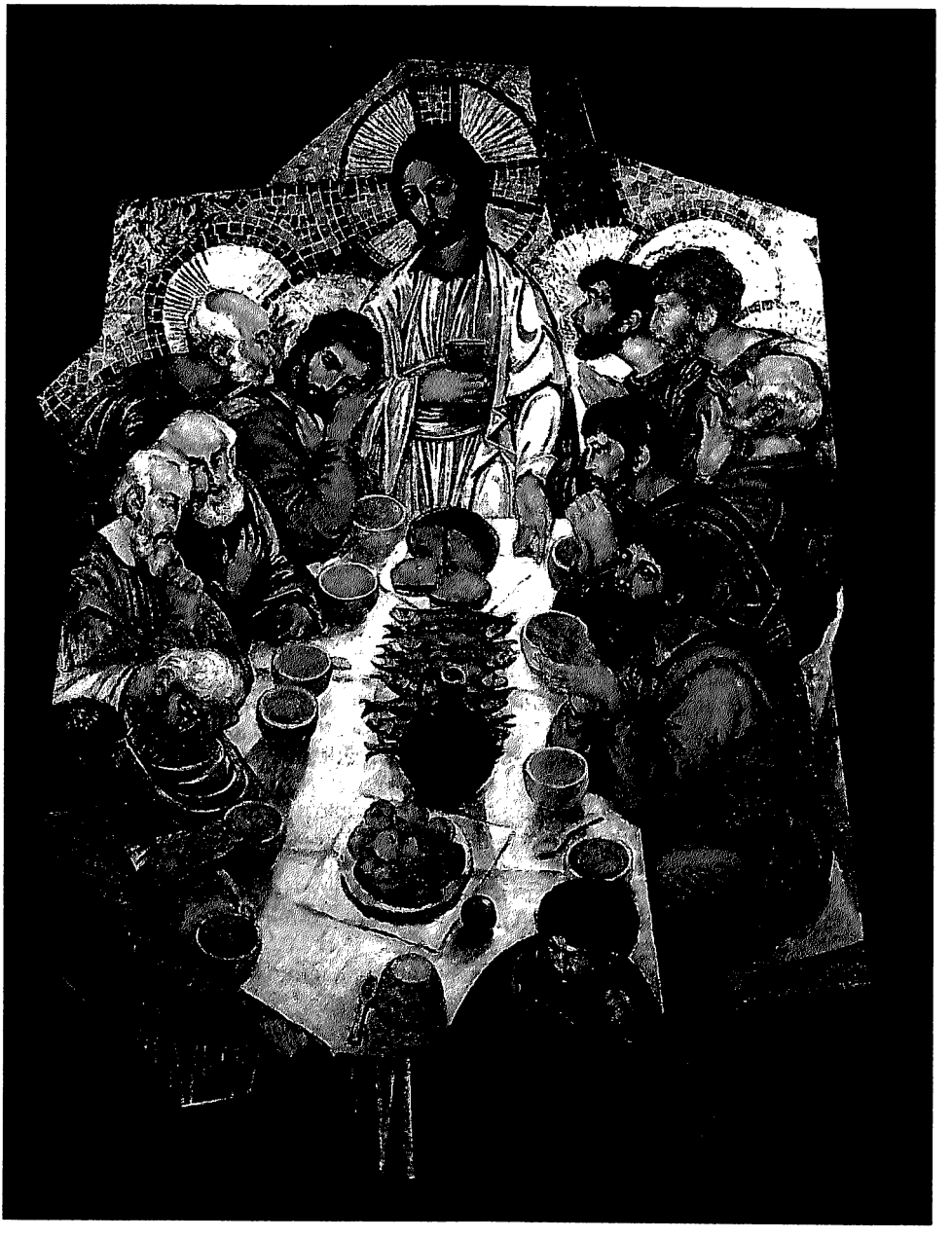

Михайло Дмитренко. Таємна вечеря

КВІТЕНЬ

ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	НД
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30

1 – 250 років від дня народження польського громадського діяча, філософа-просвітителя Гуго Коллонтая. Помер 28 лютого 1812 р.

– 185 років від дня народження німецького державного діяча, дипломата Отто Бісмарка. Помер 30 липня 1898 р.

– 125 років тому у газеті "Таймс" було вперше у світі опубліковано тижневий прогноз погоди.

– 65 років тому помер український історик, дослідник церкви Василь Біднов. Народився 2 січня 1874 р.

– 40 років тому митрополит Андрей Шептицький оприлюднив своє послання "Про безбожництво".

2 – 160 років від дня народження французького письменника Еміля Золя. Помер 29 вересня 1902 р.

– 160 років від дня народження українського художника Василя Волкова. Помер 5 травня 1907 р.

4 – 650 років тому було укладено угоду між Польщею і Угорщиною для боротьби проти Литви і поділу галицько-волинських земель.

6 – 1115 років тому помер проповідник християнства, просвітитель слов'ян Мефодій. Народився бл. 815 р.

– 480 років тому помер італійський художник, архітектор Рафаель Санті. Народився 26 або 28 березня чи 6 квітня 1483 р.

7 – Благовіщення Пресвятої Богородиці.

– 660 років тому помер галицько-волинський князь Болеслав-Юрій Тройденович. Рік народження невідомий.

– 230 років від дня народження англійського поета Уїльяма Вордсворта. Помер 23 квітня 1850 р.

– 150 років від дня народження українського художника Руфіна Судковського. Помер 4 лютого 1885 р.

– 120 років від дня народження українського художника Олександра Богомазова. Помер 3 червня 1930 р.

8 – Собор архангела Гавриїла.

– 275 років тому у Києві було відкрито поштовий двір і започатковано регулярні поштові операції.

– 165 років тому помер німецький філолог, державний діяч Вільгельм Гумбольдт. Народився 22 червня 1767 р.

– 130 років від дня народження російського географа Веніаміна Семенова-Тянь-Шанського. Помер 8 лютого 1942 р.

– 70 років тому вийшов на екрани фільм О.Довженка "Земля".

10 – 85 років тому помер український етнолог, громадський діяч Володимир Шухевич. Народився 15 березня 1849 р.

– 45 років тому помер французький теолог П'єр Тейяр де Шарден. Народився 1 травня 1881 р.

11 – Міжнародний день визволення в'язнів фашистських концтаборів.

– 50 років тому помер російський артист

балету і балетмейстер Вацлав Ніжинський. Народився 12 березня 1889 р.

12 – Всесвітній день авіації і космонавтики.

– 160 років від дня народження українського дослідника церкви, літературознавця Миколи Петрова. Помер 20 червня 1921 р.

– 55 років тому помер президент США Франклін Делано Рузвельт. Народився 30 січня 1882 р.

13 – 305 років тому помер французький письменник Жан де Лафонтен. Народився 8 липня 1621 р.

– 100 років тому померла засновниця Покровського жіночого монастиря у Києві велика княгиня Олександра Петрівна (у чернецтві Анастасія). Народилася 21 травня 1838 р.

– 60 років тому завершився другий етап депортації радянськими каральними органами населення західних областей України, що охопив 320 тисяч чоловік.

14 – 160 років від дня народження подвижника Києво-Печерської лаври Олексія (Голосіївського). Помер 11 березня 1917 р.

– 90 років тому помер російський художник Михайло Врубель, який брав участь у розписах Кирилівської церкви, Володимирського собору в Києві. Народився 17 березня 1856 р.

15 – 1675 років тому розпочався перший Нікейський собор, який розробив і затвердив символи християнської віри.

– 235 років тому помер російський учений, поет Михайло Ломоносов. Народився 19 листопада 1711 р.

– 200 років від дня народження англійського полярного дослідника Джеймса Кларка Росса. Помер 3 квітня 1862 р.

– 145 років від дня народження українського громадського діяча, журналіста Костя Панківського. Помер 16 листопада 1915 р.

– 105 років тому помер український історик, письменник, громадський діяч, видавець Василь Ільницький. Народився 22 квітня 1823 р.

– 50 років тому було видано Указ про довічне перебування оунівців у спецпоселеннях.

16 – 290 років тому в Бендерах було проголошено гетьманом України Пилипа Орлика.

– 125 років від дня народження українського дефектолога Адріана Володимирського. Помер 18 січня 1936 р.

– 55 років тому розпочалася Берлінська наступальна операція, останній етап розгрому німецьких військ у Другій світовій війні.

17 – Міжнародний день пам'ятників та історичних місць.

– 490 років тому помер італійський художник Сандро Боттічеллі. Народився 1445 р.

– 210 років тому помер американський просвітитель, державний діяч, учений-філософ Бенджамін Франклін. Народився 17 січня 1706 р.

– 165 років тому помер російський і український скульптор Іван Мартос. Народився 1754 р.

– 145 років від дня народження російського і українського історика літератури Семена Венгерова. Помер 14 вересня 1920 р.

– 105 років від дня народження українського театрального художника, графіка Олександра Хвостенка-Хвостова. Помер 16 лютого 1968 р.

18 – 175 років тому помер український і російський художник Володимир Боровиковський. Народився 4 серпня 1757 р.

– 140 років від дня народження української письменниці Уляни Кравченко. Померла 31 березня 1947 р.

– 105 років від дня народження українського поета Юрія Шкрумеляка. Помер 20 листопада 1965 р.

– 100 років від дня народження української актриси Валентини Чистякової. Померла 19 травня 1984 р.

19 – 440 років тому помер німецький гуманіст, теолог, педагог Филип Меланхтон. Народився 16 лютого 1497 р.

– 115 років тому помер український та російський історик Микола Костомаров. Народився 16 травня 1817 р.

– 25 років тому помер український державний і політичний діяч Олександр Удовиченко. Народився 20 лютого 1887 р.

20 – 130 років від дня народження українського архітектора Василя Осьмака. Помер у січні 1942 р.

21 – 215 років тому російська цариця Катерина II спеціальним указом ввела в Україні кріпацтво.

– 200 років від дня народження українського історика, колекціонера Дмитра Грембецького. Помер у жовтні 1858 р.

– 100 років від дня народження українського хорового диригента Олександра Сороки. Помер 28 грудня 1963 р.

22 – Всесвітній День Землі.

– 500 років тому експедиція португальця Педру Альвариша Кабрала відкрила Бразилію.

23 – Вхід Господній у Єрусалим. Вербна неділя.

– 815 років тому розпочався похід князя Ігоря на половців.

– 215 років тому помер французький філософ, історик Габрієль де Маблі. Народився 14 березня 1709 р.

– 165 років від дня народження російського письменника Миколи Помяловського. Помер 17 жовтня 1863 р.

– 125 років від дня народження українського художника Модеста Сосенка. Помер 4 лютого 1920 р.

– 80 років тому було підписано Договір між УНР та Польщею про спільну боротьбу проти більшовизму.

– 25 років тому відкрито Державний музей книги та книгодрукування України.

24 – 265 років тому царський уряд юридично закріпив майнову нерівність серед українського козацтва, ввівши поділ на виборних і підпомічників.

– 205 років тому помер український співак

Марко Полторацький. Народився 28 квітня 1729 р.

26 – День Чорнобильської трагедії (1986).

– 290 років від дня народження англійського філософа Томаса Ріда. Помер 7 жовтня 1796 р.

– 225 років тому помер український іконописець Лука Боровиковський. Рік народження невідомий.

– 160 років тому вперше вийшов друком "Кобзар" Т.Г.Шевченка.

– 110 років від дня народження українського поета, літературознавця Миколи Зерова. Знищений у застінках НКВС 3 листопада 1937 р.

– 55 років тому помер український державний діяч, гетьман Павло Скоропадський. Народився 16 травня 1873 р.

27 – 180 років від дня народження англійського філософа Герберта Спенсера. Помер 8 грудня 1903 р.

28 – Всесвітній день поріднених міст.

– 135 років від дня народження українського художника Миколи Івасюка. Помер 21 листопада 1937 р.

– 85 років тому відбулися бої на горі Маківці українських січових стрільців проти російських царських військ.

30 – Пасха. Великдень.

– 2065 років тому помер римський поет і громадський діяч Марк Лукан. Народився 39 року.

– 690 років від дня народження короля Польщі Казимира III Великого. Помер 5 листопада 1370 р.

– 130 років від дня народження угорського композитора, диригента Ференца Легара. Помер 24 жовтня 1948 р.

У квітні виповнюється:

– 335 років від дня смерті брацлавського полковника Івана Сербина. Рік народження невідомий.

– 110 років від дня смерті українського кобзаря Остапа Вересая. Народився 1803 р.

У 2000 році виповнюється:

– 2170 років тому народився римський філолог і драматург Луцій Акцій. Помер 90 р. до Р.Х.

– 930 років першої літописної згадки про Київський Видубицький монастир.

– 775 років від дня народження філософа, теолога Фоми Аквінського. Помер 7 березня 1274 р.

– 625 років тому було створено Галицьку католицьку митрополію.

– 315 років від дня народження українського іконописця і гравера Алімпія Галика. Помер 1763 р.

– 230 років від дня страти українського кобзаря, учасника Коліївського повстання Василя Варченка. Рік народження невідомий.

– 150 років від дня народження українського археолога Вікентія (Вінцента) Хвойки. Помер 2 листопада 1914 р.

– 105 років тому у Києві за участю О.Лотоцького, С.Єфремова, Ф.Матушевського створено видавництво книжок для народу (з 1900 р. мало назву "Вік", діяло до 1918 р.).

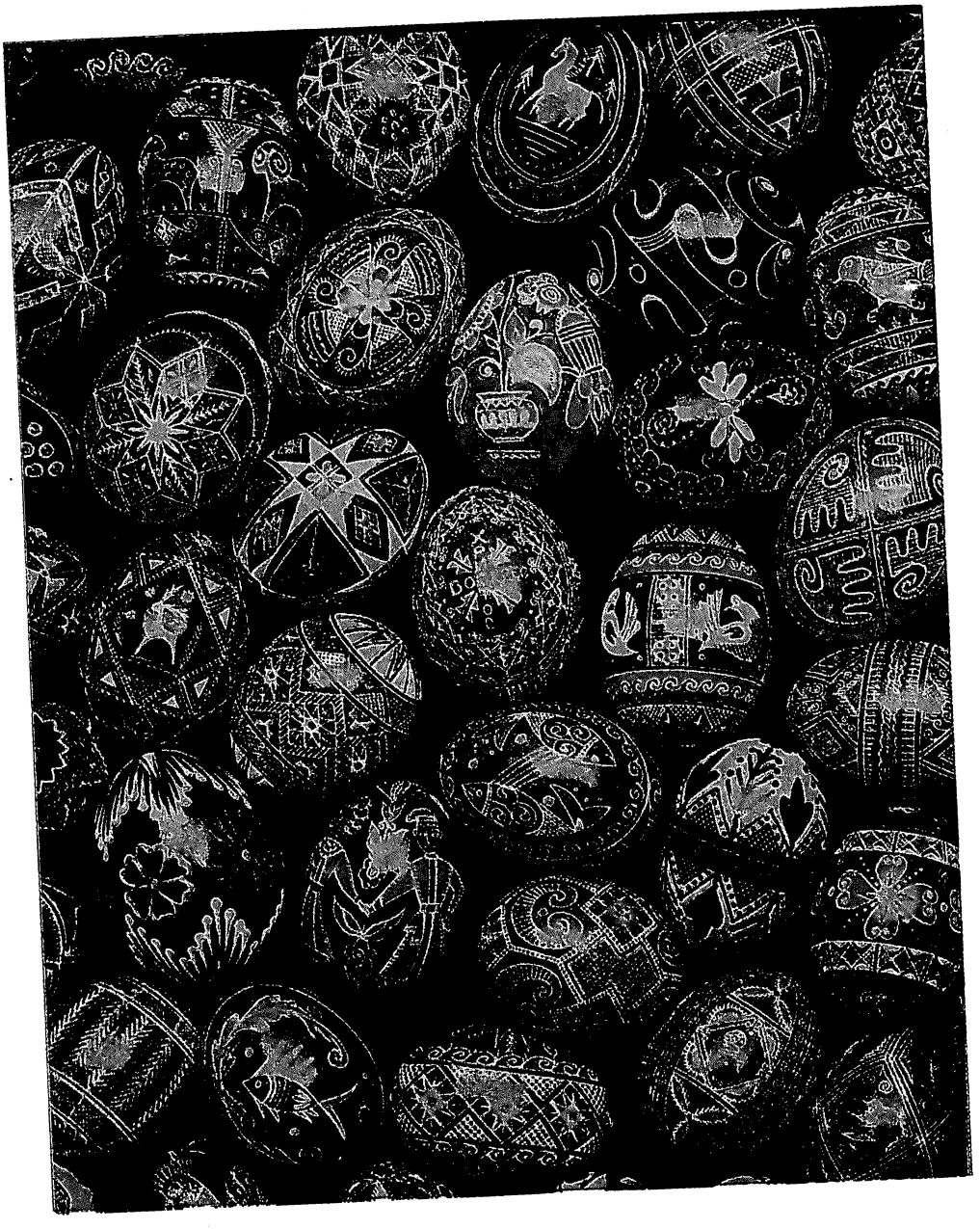

Українські писанки

ПІД ВЕЛИКДЕНЬ

Страсті…

Бачу ґаздів, поважних, у святочному вбранні, і ґаздинь зажурених, мовби з роду-віку радости не знали, бачу хлопців з калаталами, такими голосними, як вони самі, і дівчат, до весняних квіток подібних, - усіх їх бачу очима душі.

Довгим шнуром тягнуть з села до церкви.

Тихий вечір окутує їх тінями, а струмочки весняних вод глушать їх розмову. На деревах свіжі листочки, у ровах лежать останки снігу: дві крайності межують з собою, як звичайно в житті.

Ґазди дивляться, чи гарно сходить збіжжя, ґаздині говорять про розсаду, дівчата думають про ґагілки.

Пахне свіжо зорана земля, з діброви повіває вітер, а далеко десь, крізь хмари, чути радісний крик птахів. Вітають рідну землю. А з-поміж лип, назренілих свіжими соками, визирає копуласта церква, моргає ясно освіченими вікнами, ніби кличе своїх вірних до себе.

Страсті…

Чую дрижачий голос старого пан-отця, як з полинялих листків читає страсті Христові, чую зітхання мужчин, жінок, дітей, ніби це не євангельські слова западають в їх душі, а каміння летить у криницю болю.

Здається, цей біль розсадить стіни церкви.

Мигтять свічки в мозолистих руках, ніби спомин червоних пожеж, довкола церкви стають пригадати Христове терпіння – і Пилат, і Петро, і Юда. Воїни лозою січуть Його тіло, а товпа реве: "Распни! Распни!" Та чого ж усі вони не такі, як на образах малюють, а ніби нинішні, ніби кожний їх бачив, і не одного, а багато, багато! Багато юдів, багато книжників і фарисеїв, розбійників і воїнів жорстоких. Багато, багато, багато!

А на цвинтарі дерева дух у собі примкнули, бояться, щоб котрого з них посіпаки-воїни не зрубали на хрест, або на копіє, котрим пробито бік Христа.

Тихо, лише пан-отець дрижачим голосом читає, лише народ зітхає глибоко, лише десь далеко кигикають, вертаючися з чужини, птахи.

Бачу, і нема, мабуть, між ними такого, щоб не бачив якоїсь церкви і знайомих людей і не питався, маючи серце, повне страсного настрою: як ви там цього року годні були вислухати отих жахливих повістей про Христові муки?…

***

Пам'ятаю, як я малим хлопцем біг у живий четвер під дзвіницю, де парубки розкладали вогонь.

За мною бігла моя тінь, а з корчів вискакували страхи.

Я дрижав, не знаю, чи від холоду весняного, чи від зворушливих настроїв. Пам'ятаю, як високо здіймалися кучеряві клуби диму, як вилися червоні гадюки вогню, як кривавий блиск обмивав дубовий паркан.

Нині димами окутаний увесь край і ввесь він в огні, увесь у багряниці муки…

Страсті…

***

Парубки зносили з усіх сторін, хто ворота, хто голови з розбитих колес, хто порохняві колоди з-під війтової комори, зносили і метали в жар.

Вогонь тріщить, полум'я сичить, як гадюка, ніби жаліється, що не дають йому вжерти самого себе до останку.

"Яка тепер година?"

"Не чув? Недавно другі півні піли".

О цій порі привели Христа перед варту й питалися: "Коли ти цар, то де твоє військо?" – а Христос каже до них: "Коли б я схотів, то злетілось би війська, як листа в лісі, але я хочу вмерти за вас".

"А знаєте, чому осика дрижить?"

– "Кажи!"

"Як прийшли у ліс посіпаки, щоб дерево на хрест зрубати, то дуб і ялиця, і явір стояли мовчки, мов мертві з болю, а осика дрижала й просила, щоб її не рубали, бо боїться кари. Так вона і дрижить з того часу".

"Між людьми теж тепер одні задубілі, а другі тремтять, мов трепета. А я вже нічого не боюся, хоч мене на муки беріть. Я тепер сам, як палець, нікого мені не вб'ють, не знасилують, не зневажать, і гіршого, як бачив, не побачу. Та я ще хочу бачити, як прийде покаяння. А воно прийде, о, прийде! Стільки кривди рукою не затулиш. І Христа мордували, та Він воскрес, а ми ж що, не християни?"

"А про писанки чули?"

"Чули, не чули, - кажи!"

"Як вели Христа на Голгофу, то хлоп якийсь ніс покладки в кошелику на продаж. А як побачив, що Христос під таким тягарем упадає, то кошелик поклав на землю, взяв хрест і поніс, звичайно хлоп до тягару привик. Вертається, дивиться, а покладки розмальовані, один від другого краще, в різні краски, і в різні узори".

"Нам би тепер писанки лиш на червоно малювати і чорні хрести, і білу тернину по них писати".

"А мені покійний батько казав, що як почалася війна, то Христос відірвався від хреста і впав на землю, в траву, долілиць. А як люди хотіли його знов зачіпити, цв'яхами стали руки й ноги прибивати, то з цв'яхів капала кров".

"Тепер увесь світ у крові, а з кожного серця капає кров".

"Гей, гей!"

Говорять, а ватра дотліває. Сирий туман окутує церкву і липи, і дзвіницю, і парубків, що потомлені, кругом вогнища лежать. Лише хрести на гробах бовваніють. Ніби духи предків повилізали з могил і слухають розмови...

Багато їх, багато.

Богдан ЛЕПКИЙ

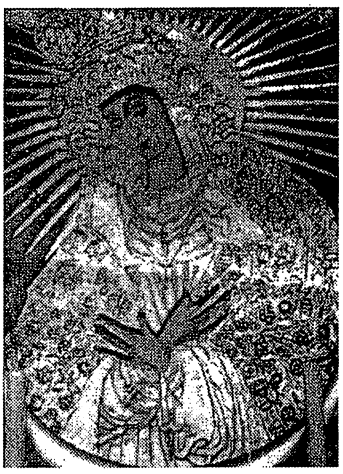

МАРІЯ ОСТРОБРАМСЬКА

У Вільнюсі, в капиці Аушрос (Зорі) – галереї міських Мадяникяйських воріт – перебуває Остробрамська Мадонна – робота невідомого майстра XVI ст. На її позолочених ризах – разки перлів, коштовностів і дуже багато сердець-медальйонів. Давня і майстерна копія цієї ікони прикрашає київський костел Св. Миколая. У довоєнному Львові один із костелів мав ім'я Остробрамської Божої Матері, і ще й зараз на ньому, вже пересвяченому, можна побачити вицвілу фреску – Діва Марія на півмісяці...

Про цю святиню ходить чимало легенд. Найпоширеніша з них про те, що Божу Матір змальовано з Барбари Радзвілл. Однак її історія – довша і складніша.

За першою версією, ікона дивом з'явилася на брамі 14 квітня 1431 р. Історики ж вважають, що її подаровано литовському князю Ольгерду грецьким імператором Палеологом з нагоди прийняття християнства. Згаданий Ольгерд здійснив кілька походів на Херсонес і міг захопити з собою святий образ як трофей.

Документально підтверджено лише той факт, що на воротах зображення Божої Матері з'явилося саме 1431 р. Після Люблінської унії (1569 р.) ікону було перенесено до православного храму Святителя Миколая. Пізніше вона знову повернулася на браму, але ненадовго. Кармеліти босі забрали образ Марії Остробрамської до своєї каплиці, але після пожежі повернули на попереднє місце. Майже 30 років святиня перебувала у храмі Св. Терези.

До Остробрамської Божої Матері з молитвою приходять усі вірні – як католики, так і православні.

Микола МАКСИМОВИЧ

ОСТАННІЙ ГЕТЬМАН УКРАЇНИ

Скоропадський належав до однієї з найстаровинніших українських козацько-шляхетських родин. Його прапрапрадід Іван Ілліч Скоропадський був гетьманом України після Мазепи, а прапрадід Яків Михайлович - останнім в історії козацької України генеральним бунчужним. Рідна тітка Павла Скоропадського, Єлизавета Милорадович, заснувала «наукове товариство ім.Т.Шевченка» у Львові. Його батько, полковник гвардії, воював на Кавказі, а потім брав активну участь у громадському житті Чернігівщини як предводитель дворянства Стародубського повіту. Мати належала до старовинного роду Миклашевських, які вели своє геральдичне дерево від великого князя київського Мстислава, сина Володимира Мономаха та українсько-литовського князя Гедеміна. Майбутній гетьман у 12 років залишився сиротою. Хлопчика зарахували до Петербурзького пажеського корпусу, який він закінчив 1893 року. Розпочинається блискуча військова кар'єра майбутнього гетьмана. Він добровольцем іде на російсько-японську війну, після якої стає флігель-ад'ютантом імператора Миколи II, із 1910 року - командиром Фінляндського драгунського полку, з 1911 - лейб-гвардії Кінного полку, а в березні 1912 отримує звання генерал-майора і зараховується до Імператорського полку. З початку 1917 року його призначають командиром 34-го армійського корпусу, розташованого в Україні. Після Лютневої революції, за домовленістю між Центральною Радою та Тимчасовим Урядом, починається формування українських військових частин; корпус генерала Скоропадського стає І Українським, налічуючи в своєму складі 60 тисяч добре вишколених та дисциплінованих вояків. Цей корпус, на момент жовтневого перевороту, виявився єдиною керованою, боєздатною військовою силою в Україні, тоді як інші частини розвалювалися, танули й зникали під впливом більшовицької агітації. Популярність Скоропадського в Україні невпинно зростала: в ньому бачили лідера, здатного зберегти лад і законність. 16-17 жовтня 1917 року в старожитній гетьманській столиці - Чигирині - на З'їзді Вільного козацтва дві тисячі делегатів від 60 тисяч козаків п'яти українських губерній та Кубані обрали його за отамана.

У листопаді, під впливом зміни влади в Петрограді, на Київ рушили більшовицькі війська для розгону Центральної Ради. Корпус Скоропадського відвернув неминучий погром міста, роззброївши бунтівні загони та завернувши їх до Росії. Незабаром він, одначе, мусив піти у відставку, оскільки з боку Ради створювалися неможливі умови для нормального керування корпусом. То була фатальна помилка Ради, яка залишилася фактично без армії. І коли в січні 1918 року більшовицькі війська під керівництвом Муравйова підійшли до Києва, у неї не було сил для захисту української столиці, яскравим свідченням чого стали трагічні події під Крутами і жахливий погром міста, внаслідок якого протягом трьох днів було розстріляно майже п'ять тисяч чоловік.

Центральна Рада повернулася до Києва у березні разом із німцями, які подали їй збройну допомогу в боротьбі з більшовиками. Це ще більше підірвало її авторитет, а аграрна політика Ради, дуже близька до більшовицької, перетворила земельне питання на джерело постійної внутрішньої напруги. Скоропадський, який провів цей небезпечний час у Києві, очолив опозиційний рух і після безкровного перевороту 29 квітня 1918 року прийшов до влади. Цього дня Всеукраїнський з'їзд хліборобів (6432 депутати від 8 губерній) одностайно проголошує його гетьманом новоствореної Української Держави. Змінивши соціальні орієнтири, гетьман продовжив самостійницький курс попередньої влади. Було досягнуто політичної та грошової стабільності, почала нормально функціонувати економіка, розбудовувалися зовнішньополітичні стосунки. Україна стала місцем притулку для багатьох тисяч втікачів від «червоного терору» з Росії, а в Києві жили та творили найкращі культурні сили цілої імперії - поети, музиканти, актори, журналісти. Україна ставала головною базою всіх антибільшовицьких сил, подавала збройну і фінансову допомогу Дону, Кубані. Сам гетьман вважав, що «звільнення Росії

відбудеться за допомогою Антанти з України» і що майбутнє України – у спілці з оновленою, децентралізованою, демократичною Росією. Тим часом він опинився у полі перехресної критики самостійників-народників та шовіністів: перші звинувачували його в тому, що він несоціаліст і недемократ, отже й «не українець», а другі - що він розвалює «единую и неделимую», створивши для себе кишенькову Українську державу, яка постала внаслідок німецько-австрійської інтриги. Вражає сам перелік зробленого Скоропадським за сім з половиною місяців перебування при владі. Українська мова стала державною, в тому числі й на зовнішньополітичному рівні. Уряд узяв послідовний державний курс на отримання Українською православною церквою автокефалії, окремим універсалом було відновлено козацтво. Було розроблено проект земельної реформи, на думку фахівців, одної з найпрогресивніших у світі. За період гетьманату відкрито близько 150 українських гімназій та два українські університети (в Києві та Кам'янці-Подільському), засновано Державний симфонічний оркестр, Державний український архів, Національну галерею мистецтв, Український історичний музей, Українську національну бібліотеку, Український театр драми та опери, Українську школу кобзарів. Величезним накладом видавалися українські книжки, підручники, відкривалися українські бібліотеки, здійснювалися заходи щодо розвитку українського кінематографу. Найбільшою культурницькою акцією гетьмана було заснування Академії наук. Проте 14 листопада 1918 року новостворена Директорія розпочала в Білій Церкві повстання проти гетьмана. Деморалізована німецька армія в Україні заявила про нейтралітет. Скориставшись цим, більшовики ввели свої війська в Україну. В цій ситуації у гетьмана не виявилося необхідних військових сил, позаяк німці спершу взагалі забороняли їх створювати, а потім, коли дали згоду, час було згаяно: мобілізація, яка мала б забезпечити Українську державу боєздатною армією, внаслідок проведеної військової реформи планувалася лише на весну 1919 року. Тим часом країни-переможниці Антанти (Англія та Франція) заявили про свою підтримку Добровольческої денікінської армії, що почала формуватися на півдні Росії в чорноморських портах. Бажаючи уникнути неминучої політичної ізоляції, гетьман оголошує грамоту про федеративний союз із майбутньою небільшовицькою Росією. Цей зроблений під тиском політичних обставин стратегічний крок гетьмана змусив Антанту визнати Україну «де-факто», але й дав привід Директорії звинуватити Скоропадського у зраді інтересів України та оголосити його «поза законом». Повстання проти гетьмана, розпочате Директорією, активно роздмухують більшовики, що врешті-решт змушує Скоропадського 14 грудня 1918 року зректися влади. Директорія тріумфально вступає до Києва, але, виявившись політичною наступницею гетьманату в справі українського державотворення, мусить вирішувати ті самі питання, що й Скоропадський.

Гетьман опиняється за кордоном. Він дуже багато зробив у еміграції для українського національно-визвольного руху, вбачаючи майбутнє України у гетьманаті, тобто конституційній демократичній монархії, яку вважав за найкращу форму державного врядування.

Станіслав БУШАК

ДРУКАР, ЛЕКСИКОГРАФ, ПИСЬМЕННИК

1619 р. до Києва приїхав досвідчений друкар і гравер Памво Беринда. Доти він працював у Стрятині (теперішній Стратин Рогатинського району на Івано-Франківщині) та у Львові.

Саме його стараннями стрятинські видання вперше в історії східноєвропей-

ського друкарства були прикрашені сюжетними ілюстраціями, вмонтованими в текст. Як відомо, раніше вживалися лише орнаментальні гравюри.

Памво Беринда виконував у Стрятині друкарські роботи, йому належали виконання гравюр, переклади деяких творів. За його допомогою верстати, шрифти й орнаменти друкарні купив засновник київського друкарства архімандрит Єлисей Плетенецький, батько якого походив з Рогатина на Прикарпатті. Запросив Плетенецький у Київ і Памво Беринду.

1620 р. друкар став протосингелом (головним), а згодом – архітипографом, тобто завідувачем Києво-Печерської друкарні. Разом із братом понад десять років працював у Києві і Степан Беринда.

У Києві брати Беринди разом із Захарієм Копистенським виправляли "Анфологіон", перекладений на слов'яноруську мову Іовом Борецьким. 1623 р. вони здійснили київське видання "Бесід" Іоана Златоуста та послання Павла – переклад з грецької Памва Беринди. На той час він уже був відомий як автор декламаційної композиції "На рождество..." – видатної пам'ятки тогочасної української поезії й драматургії.

Та найважливішою працею Памво Беринди є "Лексикон славено-росский и имен толкование". Перше видання його здійснене в Києві 1627 р., друге – в Кутейні (біля Орші) 1653 р. "Лексикон" – перший друкований український словник. У ньому – майже сім тисяч слів, загальних та власних назв переважно тогочасної церковнослов'янської мови з перекладом і тлумаченням їх українською літературною мовою початку XVII ст. Цей словник відіграв велику роль у розвитку не тільки української, а й російської, білоруської, польської та румунської лексикографій. У лаврській друкарні Степан Беринда видрукував із десять книжок "Лексикону".

В українській прозі початку XVII ст. виникла досить багата жанрова галузь – посвяти, передмови та післямови до друкованих книжок. Памво Беринда казав: "...не обыче бо дъло, художеством типографским произведенное, без заступника в свът исходити". Заступника ж друкарі шукали в особі митрополита, архімандрита, царя, гетьмана чи просто заможної і впливової людини, схильної протегувати церкві і сприяти розвиткові культури. Іноді посвята мала дидактичний характер – застерігала адресата і читача від зради православ'я, нагадувала про подвиги предків за віру, за рідну землю. З-поміж тогочасних книжників великий хист у цьому жанрі виявили брати Беринди, Герасим Смотрицький, Антоній Радивиловський.

У тридцяті роки XVII ст. в Києво-Печерській друкарні було видано кілька панегіриків, присвячених архімандриту, а згодом митрополитові Петру Могилі. Написані за життя Могили ці панегірики мали урочистий характер. Зокрема, 1630 р. Петру Могилі було піднесено великий хвалебний твір (264 віршовані рядки). В останні два вірші вкраплено ім'я Памво Беринди – одного з можливих його авторів.

1632 р., у липні, життя Памво Беринди обірвалося. Було тоді йому близько сімдесяти літ. Поховано друкаря в Києво-Печерській лаврі. У будинку, де колись була друкарня, нині міститься Музей книги і друкарства України.

Анатолій ОСАДЧИЙ

ГОЛОВНА ШКОЛА ІКОНОПИСУ

Незважаючи на складні історичні перепетії, протягом багатьох століть Київ залишався одним з найбільших культурних центрів Східної Європи. Починаючи з першої чверті XVII століття тут функціонувала Братська школа, реорганізована з часом у вищий навчальний заклад – Києво-Могилянську академію, у місті над Дніпром жило і творило чимало видатних українських поетів, тут у 1615 році у Києво-Печерській лаврі було віддруковано першу книжку. З лаврської друкарні

Нестор-літописець. Гравюра з "Києво-Печерського патерика" Л.Тарасевича. 1702.

тільки протягом XVII століття вийшло 120 назв книжок, серед яких "Візерунки цнот" Є.Плетенецького, перший український енциклопедичний словник, укладений Памвою Беріндою. У Києві минули найкращі творчі роки прославлених українських граверів Леонтія та Антонія Тарасевичів.

Значним мистецьким осередком стала і Києво-Печерська іконописна майстерня – перший в Україні заклад, який розпочав професійну підготовку художників.

Потреба в іконописцях і художниках в Україні завжди була відчутна. Часті пожарища воєн поглинали не одну церкву. Бувало протягом тридцяти-сорока років у деяких селах доводилося відбудовувати культові заклади по три, а то й чотири рази. І завжди в таких випадках посилали найчастіше до Києва гінців, аби найняти знову іконописців. Зазвичай, готували їх при монастирях. Найуславленіші жили при Печерській лаврі. Можливо, традиція підготовки іконописців була тут започаткована ще Аліпієм.

У другій половині XVII століття, після перемоги українського народу у Визвольній війні 1648-1654 роках, на Київщині і Лівобережжі з'являється дуже багато нових будівель, зокрема, й культових. Попит на іконописців зростає з кожним днем. Це призводить до створення іконописних майстерень при найбільших монастирях. Мабуть, саме тоді в Києво-Печерській лаврі було об'єднано монахів-іконописців, до обов'язків яких належало не тільки малювання ікон, а й навчання свого ремесла талановитих іноків та послушників. Велика пожежа 1718 року в Києво-Печерській лаврі не залишила нам документів про перші кроки лаврської іконописної майстерні. Достеменно відомо, що в майстерні працювало багато тогочасних граверів, серед яких був і Антоній Тарасевич. А це вже свідчить про високий рівень викладання у майстерні.

Попри те, що більшість іконописців за своїм статусом буличенці, відбувався активний процес відходу від так званих "візантійсько-грецьких зразків", від канонізованого іконопису. Це яскраво простежується у знаменитому Сорочинському іконостасі, у декорі Софіївського собору, декоративних елементах Брами Заборовського, оформленні багатьох тогочасних книг як релігійного, так і світського призначення.

У другій половині XVIII і початку XIX століття у лаврській майстерні працювали Грицько Маляренко, Федір Пострида-Островерхий, Самійло Неділко, Данило Красовський, Опанас Ірклівський, Федір Бальцеровський, Семен Голика, Грицько Тесленко... З часом ці художники мали своїх учнів, передаючи їм засади лаврської іконописної майстерні.

Василь ТУРКЕВИЧ

БЛАГОВІЩЕННЯ ПРЕСВЯТОЇ ДІВИ МАРІЇ

Святкування Благовіщення Пресвятої Богородиці проводиться з самого початку створення Християнської Церкви. В Назареті, на тому місці, де архангел благовістив Діву Марію про майбутнє народження Нею Сина Божого, побудований храм Благовіщення Богородиці.

У V ст. Анатолій Константинопольський, у VII – Андрій Єрусалимський, у VIII – св. Дамаскин, у IX – Феофан та інші написали чимало хвалебних пісень на честь Благовіщення Богородиці, якими нині Церква прославляє цю подію.

Шостий вселенський Собор, який відбувсь у 691 р. 52-м правилом визначив не служити в празник Благовіщення, на який би день Великого Посту він не випав, літургії Ранішосвячених Дарів і тим самим підкреслив величність празника.

Благовіщення – це велике свято. Цього дня не можна працювати. Навіть птиця не в'є свого гнізда в цей день.

Від Введення до Благовіщення не можна орати, бо "земля відпочиває і сили набирається", а від Благовіщення можна працювати біля неї, бо в цей день Бог благословляє землю "і всяке дихання".

Прийшовши з церкви, господар випускає на волю, на сонце всіх тварин, навіть пса й кота випроваджують на подвір'я, "щоб чули весну і самі про себе дбали". Якщо в день Теплого Олекси пасічник не виставить на пасіку бджіл, то в день Благовіщення він виставляє вулики на пасіку за будь-якої погоди. У церкві в цей день святять проскури. Благовіщенську проскуру труть на порошок і, годуючи бджіл, сиплють у мед – "щоб бджоли роїлись". Змішують із землею і сіють по чотирьох кутах ниви – "щоб дощова хмара ниви не минала", закопують у землю – "щоб град посіву не побив".

Хворому на пропасницю дають благовіщенську проскуру як ліки.

Благовіщенська проскура і стрітенська вода – цілющі, а тому їх зберігають на божнику поміж святими образами.

Все, що народиться в цей день – погано ростиме, бо "від благовісного теляти, добра не ждати". Благовісне яйце під квочку не кладуть.

Бог благословляє в цей день рослини, і все починає рости. Цвітуть перші весняні квіти: проліски, первоцвіт, ряст, сон-трава...

Якщо на Благовіщення, йдучи по воду, дівчина знайде квітку первоцвіту, то це знак, що цього літа вона заміж піде. "Первоцвіт – віщун дівочого весілля".

Проліски – символ надії, щастя, молодої краси. "Як знайдеш пролісок на Благовіщення, зірви й поклади в пазуху, а на Великдень, як заспівають "Христос Воскрес!" вийми з пазухи і поклади під святими образами на щастя".

"На Благовіщення рано-вранці налий у миску холодної води, поклади пролісок і вмийся – на красу".

Про цей день існує багато прикмет:

Якщо перед сходом сонця на Благовіщення ясно і тихо, то буде добрий урожай на збіжжя.

Яка погода на Благовіщення, така й на Великдень буде.

Якщо на Благовіщення лежить сніг, то літо буде не врожайне.

Якщо на Благовіщення мороз, то буде багато огірків.

"До Благовіщення зими не кляни!" – бо, мовляв, вона ще може вернутись.

Володимир ДЕНИСЕНКО

ВРУБЕЛЬ У КИЄВІ

Нині важко уявити будь-яку більш-менш грунтовну книгу чи монографію про розвиток європейського образотворчого мистецтва кінця XIX початку XX століття без згадки імені Михайла Врубеля, розповіді про його яскраву і самобутню творчість, аналізу його внеску в поступ світової культури. Він, може, як ніхто інший осмислив і втілив у малярстві, а почасти і в скульптурі, романтично-трагічний дух людського боріння з повсякденністю. Його картини зазвучали як оптимістичний реквієм омріяному, але так часто нездійсненному. Творчість Михайла Врубеля – це болісні пошуки свого місця в мистецтві, прагнення безкомпромісно, щиро виразити власне бачення прекрасного.

Одна з найяскравіших сторінок його біографії, і, можна сказати, одна з найважливіших, написана в Києві.

Навесні 1885 року, після кількамісячного перебування у Венеції і недовгої зупинки в Одесі, Михайло Врубель повернувся до Києва, у старовинне місто, таке несхоже на жодне інше місто у світі.

Рік тому, йдучи вперше його вулицями, він зачарувався красою і гармонією старовини. Тут, працюючи над малюваннями у Кирилівській церкві, розкриваючи з-під тиньку та пізніших замалювань прадавні фрески XII століття, зрозумів таку просту і водночас велику істину: суддею мистецтва може бути тільки час.

Київ став для Врубеля рідним і дорогим, бо саме тут він зі студента Петербурзької академії мистецтв перетворився на художника. Тут він вийшов на тернистий і важкий шлях, сповнений трагічності, сумнівів і пошуків. Тут він намалював у 1885 році свою першу картину, присвячену Демонові...

...Київ зустрів Врубеля п'янкими пахощами акацій і церковним передзвоном. І було у цьому дивному поєднанні раннього літа і передзвону щось ніжне, трепетне і врочисте, наче благословіння до великої праці. І в цю хвилину Михайло Врубель відчув якусь особливу душевну близькість із цим старовинним містом. Тут він міг бути самим собою, залишатися наодинці з собою, бродити його тихими вулицями, не помічаючи нікого, заглиблюючись у думки.

Робота над фресками у Кирилівській церкві збагатила внутрішній світ Михайла Врубеля. Може, як ніколи раніше, він відчув неперехідні цінності справжнього мистецтва й облудність легких успіхів і творчих перемог. У прадавніх майстрів він вчився мудрості творення і відчуття світу. Його чарувало строге, врочисте і величне мистецтво, яке пройшло крізь століття.

У своїй композиції, написаній під хорами – "Зішесті святого духу" – Врубель передав увесь драматизм болісних пошуків істини та правди. Він далеко відійшов від євангелістичного змісту і традиційності сюжету, відбивши те, що хвилювало його особисто.

Під цією фрескою він напише голову пророка Мойсея з очима, повними скорботи, болі й благородної величі.

Працюючи у Кирилівській церкві, Михайло Врубель отримує ще одне цікаве для себе замовлення – відновити у бані Софіївського собору три медальйони архангелів. Мозаїчні роботи XII століття давно загинули і треба було, орієнтуючись на збережений фрагмент одного з них, створити малярські імітації мозаїк. Художник, який ніколи не працював у цій техніці, зацікавлено взявся до роботи. Разом з цими, так би мовити, офіційними замовленнями, він багато працює над станковим малярством, створює сотні ескізів до майбутніх, так і не здійснених малювань.

У Києві Врубель, незважаючи на свою замкнутість, подружився з багатьма українськими художниками: з М.Мурашком, М.Пимоненком, С.Яремичем, В.Замирайлом, Л.Ковальським. Якийсь час він викладав у Київській рисувальній школі, передаючи молодим українським художникам знання, здобуті у Петербурзькій академії мистецтв. У місті над Дніпром Врубель зближається з Я.Тарнавським – братом видатного українського колекціонера козацької старовини та меморіальних речей, рукописів, творів образотворчого мистецтва великого сина

українського народу Тараса Шевченка, часто гостює в його маєтку в селі Мотовилівці під Фастовом, для церкви якого створив ікону "Моління о чаші".

Багато робіт, які становлять славу вітчизняного мистецтва і належать до найкращих у творчості Михайла Врубеля, художник або започаткував, або закінчив, або повністю намалював у Києві та в невеличкому хуторі Плиски, що на Чернігівщині, де так любив разом із дружиною, відомою оперною співачкою Надією Забілою-Врубель, родичкою українського поета Віктора Забіли, проводити літо. Насамперед слід згадати "Портрет дівчинки на тлі персидського килиму", три панно "Ранок", "Полудень", "Вечір", які він писав під враженням незабутніх прогулянок на старовинну козацьку могилу "Роблену" неподалік хутора.

У вісімдесятих роках XIX століття у Києві завершується будівництво одного з найбільших у Російській імперії соборів, присвяченого князю Володимиру. Відкриття споруди приурочувалося до дев'ятсотліття хрещення на Русі-Україні.

Розмальовувати й оздоблювати собор було запрошено художників Віктора Васнєцова та Михайла Нестерова. Адріан Прахов, який очолював роботи з художнього оформлення Володимирського собору, обіцяв Врубелеві залучити до роботи і його. Художник натхненно і захоплено взявся за ескізи. Але досить швидко і Прахов, і члени так званого Будівельного комітету, складеного переважно з церковників та чиновників, зрозуміли, що роботи Врубеля не впишуться в стиль оздоблення собору. Адже Врубель, на відміну від інших малярів, які прагнули передати в своїх роботах суть біблійних і євангельських передань, болісно шукав відповіді на запитання: "задля чого?" Його ескізи стали своєрідним реквіємом людського болю. Як це не драматично, але Врубелеві зі своїх великих задумів не вдалось реалізувати жодного. У Володимирському соборі він намалював тільки прегарні, дуже ритмічні й оригінальні орнаменти.

Врубель прожив у Києві з 1884 по 1889 рік. У чарівному старовинному місті починався той Врубель, який намалює згодом свій цикл, присвячений лермонтівському "Демонові", створить "Богатиря", "Микулу Селяниновича", "Царівну Либідь", "Перлину", портрети Забіли-Врубель, Брюсова...

Василь ТУРКЕВИЧ

ОСТАННЯ ВЕСНА

(фрагмент повісті "Ізограф")

Знав, цього літа, як відцвіте старезна липа під вікнами його келії і повітря, настояне на сонці та євшан-зіллі, стане п'янким, мов столітній мед, він помре. Гріх те смертному знати, але знав. Казали про це болем серце, натруджені у вервечці років кістки.

Усе частіше й частіше приходили у старечі сни Аліпія ті, хто покинув цей світ раніше. Посміхалися, кликали за собою. Але нічого не казали. Збирався, йшов за ними... І повертався назад... Чи надовго? А оце приснилися батько і мати. Ще такі молоді... Дивилися на нього якось ніяково, наче вибачалися...

Мати, як у дитинстві, присіла і покликала його на ім'я, яке він уже й забув: «Андрію, Андрію...». Побіг до неї... І прокинувся...

Вітер колошкав старі похмурі граби, які гуркотіли, мов вози з гори.

Господи, скільки ж то літ минуло, як страшний мор забрав водночас і батька, і матір? Либонь, уже й кістки їхні зотліли?

Зловив себе на думці, що майже ніколи про них не згадував. Перехрестився, подумки прочитав молитву за упокій рабів Божих.

А ще снилася йому кілька разів ластівка. Хотіла залетіти до нього в келію... Теж до близької смерті.

Смерть не лякала його. Пожив чимало, можна і вмирати. Повертався у минуле. За чимось жалкував, про щось не хотілося згадувати, а щось тягнуло у безодню душевних мук. Іноді картав себе, що не завжди уподібнювався до своїх братів-праведників, не став, як вони, подвижником, не зморював себе послухом чи якоюсь обітницею. Не обрав шляху ні постника, ні мовчальника, ні стовпника. І в печерах не спадало на думку замурувати себе.

Був звичайним собі ченцем, звичайним грішним ченцем і умре... Хто зна, чи вимолив собі за довге своє чернече життя небесні сади?

Лежав і думав, думав, думав... А іноді просто дивився у стелю і, здавалося, розчинявся у просторі, в часі... Дивне таке відчуття, якась благостиня, словом не перекажеш.

Старість підкралася непомітно, здолала спочатку тіло, а ось тепер – і душу...

Відчував, що байдужіє до всього. Колись, відстоявши нічну молитву, біг до келії, розтирав фарби, щоб із світанком, прочитавши молитву й очистившись душею, далі малювати святий лик...

І так кожного ранку. Роками, десятиліттями...

Тепер він навіть не згадував про свій пензель, і не було бажання намалювати ще одну ікону...

Намалював їх так багато, що не порахувати...

Для великих князів, просто князів, бояр, купців, храмів, монастирів...

Поволі стихали хурделиці. Із Дніпра потягло вогким вітром, і ще вчора такий білий сніг враз почав чорніти. Отож повернуло на весну. Ще недовго і прокричать над монастирем дикі гуси... Вони завжди приносять на своїх крилах весну.

Старезні граби здавалися мертвими. Не так бачив, як відчував, що кінчики гілок беруться синявою – теж чують близьку весну. За якийсь тиждень забрунькує верболіз. «Треба сказати, щоб послушник наламав трохи вербового гілля і поставив у глечик». Хоч на день раніше відчути весну, яку так нетерпляче чекав. Останню свою весну.

Гугонів у грубці старезний пень, шипів, наче боровся з вогнем. «Отак і ми, - думав спроквола Аліпій. – Старіємо, морщимося, стаємо схожими на морене дерево... Авжеж, на дерево, бо з чим можна порівняти людину? З квітами? З горами? Чи, може, з зірками? Ні, тільки з деревом. Дерево шарпають вітри, людину - життєві незгоди. Дерево стає міцніше від вітрів, а людина – від пережитого. Хтось стає схожим на липу, хтось на вербу, хтось на дуба...».

І враз з глибин мізку зринула думка про князя Ярослава! Чому? Навіщо? Адже не сподобив Бог бачити його, чути, хіба що тільки оповіді про нього... Але все життя пройшло під осяянням княжого імені... На яке дерево був схожий цей князь?

Як би склалося його, Аліпієве, життя, коли б Ярослав не утвердив на Русі справу велику будування кам'яних храмів? Адже батько його Володимир звів єдиний у Києві кам'яний храм. Великий та незатишний. А Ярослав звів Софію...

До останньої своєї хвилини Аліпій пам'ятатиме ту мить, коли переступив поріг цього храму. Він ішов серед сотні запалених свічок, а зі стін дивились на нього святі... То було диво, яке враз перевернуло життя. Нараз почув він якийсь голос у собі, і голос той сказав йому: «Дивися на ці лики. Творені вони за Божим помислом людськими руками... І нехай руки твої це роблять в ім'я Боже...»

Він озирнувся, але нікого поруч не було. Горіли свічки, дивилися на нього зі стін суворі лики святих, наче запитували: «Ти чув слово до себе... Повертайся в печерський монастир, йди в послух до ченця Іоана, який має Боже одкровення малювати святі лики...»

А може, то був тільки сон...

У плині років переплелося між собою те, що снилося, і те, що трапилося насправді.

Іоан сказав тоді: «Ти не перший, хто у Святій Софії чує поклик цього послуху... Тільки чи сподобить Бог?»

Здається сподобив.

Підвівся з ложа свого – трьох дощок тесаних, – чернець усе ж. Волосяницю не волосяницю, а треба себе хоч на тверді мучити, каятись у гріхах і райські кущі вимолювати... Підкинув до грубки кілька галузок, і з пенька, що горів і не міг згоріти, посипалися іскри, здавалося, він ось-ось згасне. Та за мить шугонули вгору язики полум'я, затанцювали мов той скоморох, прости Господи. У келії стало враз світліше. Зиркнув із затінку кутка святий Андрій Первозваний з ікони, бозна-коли Аліпієм намальованої. Здається, відразу, як повернувся з Візантії.

Аліпій зупинив свій погляд на ведмежій шкурі, кинутій на долівку. Посміхнувся. Єдина річ у келії з мирського його життя. Ще до постригу рогатиною удавив у задніпровському лісі.

Воно не годиться ченцю тримати таке в келії. Хотів був колись викинути, а не зміг. Наказав служці, і той, перехрестившись, витяг за куций хвіст геть. Потім кілька днів не знаходив собі місця, наче відірвали від нього щось. Випитав у служки, куди він шкуру ту викинув, витяг із яруги і приніс назад... Наче шматочок минулого повернув... «Умру, тоді й викинете» – сказав.

Вогонь таки згас, у грубці ледь жевріло, і сутінки стали ще густішими. Ось-ось мали закалатати до вранішньої. Але не для нього. Ігумен звільнив його від нічної молитви, яко немічного.

Крекчучи підвівся зі свого ложа і став на коліна.

– Господи, прости раба свого грішного... Прости мої помисли і сни мої прости, бо приходять вони до мене поза волею моєю, ведуть у гріховне минуле... Прости, що не обрав шляху печерника... Все це вогонь освітлює затінки моєї старечої пам'яті... Знаю, що гріх на смертному одрі замість каяття згадувати минуле... Тільки несила мені з цим боротися... Як там у старожитніх греків: «Вогонь є суще всього живого на землі...». Здається, саме так. Як давно я не брав до рук грецьких книг. І пензля теж...

Схаменися, Аліпію! Хіба можна тобі у твої роки думати про грецькі книги? Хто умножає мудрість свою, той умножає і печаль...

Хитаючись, вийшов у двір... У груди, в розгарячіле від думок чоло вдарила свіжа, вже не зимна прохолода. М'яка, пахуча...

Видивлявся із монастирської гори на ще закований у лід Дніпро.

Усвідомлював, що бачить його таким востаннє.

Життя прожите...

Взяв у долоню жменю наволоженого снігу і всміхнувся старечими тонкими устами: «І сніг це мій останній... Чи є сніг у тому іншому світі?»

Слухав тишу… Останні зорі розтавали у млі.

Земля пробуджувалася, чекала весну.

Війнув вітерець, доніс із соборної церкви чернечий Славень Богородиці…

Так було, так є, так буде вовік…

Чекав, як і ці чорні дерева весну. Свою останню весну…

Не було страху перед смертю, а тільки щось смутне і неясне торкалося серця…

Усе можна обминути, усього можна уникнути, окрім смерті…

Час на вічний спочинок…

«Чи заслужив я той спочинок і упокій душі своїй?»

Молився, мав послух… Грішив у діях і помислах, щиро каявся і знову грішив. Знав труд в ім'я Боже…

Є на руках людська кров, тільки не зі злого умислу я вбивав і брав гріх на душу. Бог розсудить і воздасть.

Тяжко щодня зустрічатися з минулим, розсотувати туго сплетений клубок життя… Тільки від того не втекти у передсмертний час…

Чи карає цим Бог, чи милість свою виявляє до грішника, щоб побачив він прожите, на власних терезах зважив те, що зважене буде на дні судному.

Трудився важко. Проте, чи в потребу. Полишив людям ікони, мозаїки… То мої діти, суть моя земна… Тільки усе земне - тлінне і скороминуче. Усе вмирає, нема нічого вічного під зорями.

Найдовше живе пам'ять…

Чи згадає хтось по смерті раба Божого, чорноризця печерського й ізографа Аліпія?

«Посіяне на землі пожнеш на небі» – казав ігумен Стефан.

Чи кинув я в землю те повне зерно, що проросте й дасть колос?

Прости, Господи, раба твого, багатогрішного Аліпія, який не молитвами, а думками виважує життя своє перед судом Твоїм…

Старий, морений пень догорів ущент… Золоті цяточки жаринок тонули і згасали в попелі.

Отак і життя людське… Має колись догоріти, розсипатись дрібненькими жаринками, та й згаснути назавжди.

Заплющив очі, і знову мов блискавка неба пройняли його свідомість видіння далекого минулого. Ожило у крові й плоті, голосах, радощах і болях.

Час відступив, відринув, мов весняна повінь, повернув його в далеке минуле… І враз забуте, прогнане з душі і пам'яті знову постало перед ним…

Василь ТУРКЕВИЧ

СВЯТА КРОВ КИЇВСЬКИХ ПЕЧЕР

У Дальніх печерах Києво-Печерської лаври зберігаються мироточиві голови. Серед них – голова священномученика Климента Римського, з якою пов'язана дивна історія.

Після свого хрещення у Херсонесі, за свідченням Іоана-чорноризця, рівноапостольний князь київський Володимир Великий приніс із собою до Києва і віддав у Десятинну церкву святі ікони, чесні хрести і "на благословіння собі" та на освячення всім людям своїм мощі святого Климента, папи Римського, і його учня Фіва, а також мощі інших святих.

Без сумніву, мощі святого Климента перенесено до Києва не цілком, оскільки відомо, що у 866 р. частину їх віднесли в Рим слов'янські першовчителі Кирило і Мефодій. Про голову святого Климента згадують літописи від 1147 року. Невідомо, куди поділися ці священні реліквії під час татарської навали на Київ (1240 р.). Проте, хоча мощі святого Климента були втрачені, його голова збереглася і досі перебуває у Дальніх печерах Києво-Печерської лаври.

Про мироточиві голови згадується ще у стародавніх патериках, зокрема в Києво-Печерському сказано, що крім святих мощей, у печерах зберігаються й мироточиві голови. Бувши сухими і шкірою невкритими, вони незрозумілим для людини чином розточують із себе олію, або миро, що має божественний дар зцілювати всілякі хвороби в тих, хто з вірою приходить і помазується ним.

Ім'я Климента Римського належить до найславніших і найповажніших імен стародавньої церкви. Священномученика Климента називають також і мужем Апостольським, іноді навіть апостолом, оскільки він разом зі святими апостолами Петром і Павлом проповідував Євангеліє і добре послужив утвердженню церкви. Климент був наступником апостола Петра, єпископом (папою) Риму і помер мученицькою смертю. Його вважає святим, великим взірцем істинного християнина як православна, так і католицька церква.

Святий Климент народився в Римі. Його мати з двома старшими синами вирушила в подорож на судні, яке під час сильної бурі зазнало аварії. Мати врятувалася і знайшла притулок в однієї жінки. Дивом врятувалися і сини, але їх захопили розбійники і продали в рабство до Кесарії Стратонійської жінці, що полюбила братів як власних дітей. Тут вони почули проповідь апостола Петра і увірували в Христа.

Климент, який жив під наглядом вихователів, також увірував у Христа, прийняв від апостола Петра хрещення і приєднався до його учнів. Потім він був співробітником (так за Святим Письмом) апостола Павла, про це згадує Климент у Посланні до филип'ян (4:3).

Несподівано Климент зустрівся зі своїми батьками та братами. Все сімейство прийняло Христову віру і повернулося до Рима, де вело благочестиве життя, поширювало віру Христову. Сам апостол Петро обрав Клемента єпископом Рима. Ревність Климентова у наверненні до Христа заможних громадян Рима викликала незадоволення імператора Траяна, і той у 90-х роках заслав єпископа у Тавриду (нині Крим), у каменярню поблизу Херсонеса. На цій віддаленій землі Климент знайшов близько 2 тис. християн, бо ще в 40-х р. у цих місцях проповідував брат Петра апостол Андрій Первозваний. Вони також були засуджені на роботу в каменярнях і потерпали від спеки та нестачі води. Тоді Климент молитвою відкрив їм джерело води. Траян, почувши про апостольську діяльність Климента в Тавриді, наказав утопити його в морі з якорем на шиї. Цей імператорський вирок було виконано у 101 році.

За царювання імператора Михайла та його матері Феодори святі Кирило і Мефодій, які йшли через Херсонес по Слово Боже, взяли з собою мощі святого Климента і поклали їх у Херсонесі в храмі святих апостолів. Частину цих мощей перенесли до Рима і поховали в церкві Сан Клементе, де вони зберігаються й досі.

День пам'яті святого Климента православна церква відзначає 25 листопада за старим стилем (8 грудня за новим).

Мироточиві голови зберігаються у скляних і срібних посудинах. Монахи твердять, що миро, або олія, яке розточується з голови, є свідченням Божої благодаті і милості. З моменту, коли на відзначення тисячоліття хрещення Русі лаврські печери були повернені церкві, голови почали мироточити знову, причому дуже сильно.

Вчені дослідили миро. Результати досліджень, які проводилися фахівцями медичного інституту, були приголомшливими. Виявилося, що миро є високоочищеною олією, воно не містить вищих жирних кислот і може тривалий час перебувати на відкритому повітрі. Науковці не можуть пояснити, чому ця олія не окислюється і звідки вона береться.

У Дальніх печерах спеціально призначений чернець збирає у спеціальний посуд краплини мира. Раніше цим миром помазували на царювання. Тепер же чернець помазує ним людей після служби або читання акафісту на знак того, що Господь освячує на розум, освячує наші думки, очищує наші серця.

Олег СТЕПАНОВ

МОЛИТВА АНГЕЛОВІ-ХРАНИТЕЛЮ

Не залиш мене, о мій Ангеле-хранителю, не пам'ятай помилок моєї юності та минулих гріхів моїх. На Тебе покладаю надію мою: Ти моя фортеця, мій захист. Збережи мене від тенет грішника та від підступів злого духу. Ти заступник з першої хвилини мого дихання. Розсій ворогів, які мене оточують; просвіти мій розум, що блукає у пітьмі; поверни до мене святе обличчя Твоє, і я проллю сльози й моління перед Тобою. Зверни свій голос до мене, о святий Ангеле мій, я готовий слухати Тебе; накажи і я виконаю наказ Твій; покажи мені шлях і я піду за Тобою. Амінь.

МОЛИТВА ПЕРЕД НАВЧАННЯМ

Преблагий Господи! Пошли нам благодать духа Твого святого, який дає і зміцнює душевні наші сили, щоб наші знання допомогли нам наблизитися до Тебе. Амінь.

ВХІД ГОСПОДА ДО ЄРУСАЛИМА
(ВЕРБНА НЕДІЛЯ)

В останню неділю Великого Посту Церква святкує урочистий вхід Ісуса Христа до Єрусалима. А напередодні, в суботу, велике чудо сотворив Господь у Віфанії – воскресив Лазаря, який уже чотири дні лежав у гробі. Більшість людей знало про це й увірувало в чудо, й чекало приходу Його у Єрусалим до свята Пасхи. Начальники іудейські, фарисеї і книжники, сповнені злостивості й заздрощів, вирішили убити Ісуса Христа. Вони дали розпорядження повідомити, коли Він прибуде в Єрусалим.

Відаючи, що чекає на Нього в Єрусалимі, Господь сказав учням своїм, що незабаром почнуться Його страждання. Проте разом з учнями Він вирушив до Єрусалима на свято Пасхи. Христос в'їхав до Єрусалима верхи на ослі. І вся проповідь Ісуса Христа була про царство миру на землі. Його зустрічало багато народу. Люди з пальмовим віттям вийшли до Нього й вітали: "Осанна! Благословенний, хто йде в ім'я Господнє, Цар Ізраїлів!".

Люди гадали, що Ісус Христос прямує до Єрусалима, щоб стати царем, тому й зустрічали Його вигуками, якими завжди вітали царів. А коли увійшов Він до Єрусалима, то завирувало місто, питаючи: "Хто Цей?" Люди ж казали: "Це й є Ісус, пророк з Назарету Галілейського".

І ввійшов Він у храм, і повиганяв гендлярів, кажучи: "Дім Мій – дім молитви, а ви з нього зробили печеру розбійників". Кожного дня Він у храмі навчав. А первосвященики, книжники, фарисеї замишляли, як Його вбити, але не могли нічого вдіяти, бо всі люди горнулись до Нього і слухали Його.

У день славного входу Ісуса до Єрусалима святкуємо Цвітну, або Вербну неділю, в яку освячують у церкві гілочки з лози або верби, бо у нас на цей час цвіте лише верба. В інших країнах освячують гілки інших дерев.

Звичай святити вербу дуже давній, бо вже в "Ізборнику" (1073 рік) згадується "Праздьникь Вьрбьны". Згадує про вербу і Данило Паломник, що відвідав Єрусалим і там бачив "древіе многого по брегу Іорданову превисоко, яко вербіе есть и подобно". То були пальми, що нагадували нашому землякові рідну чернігівську "вербу".

Свячена верба користується великою пошаною серед нашого народу. "Гріх ногами топтати свячену вербу", і тому навіть найдрібніше гілля, якщо воно залишилось після освячення, палили у вогні, щоб, боронь Боже, під ноги не потрапило.

Свяченій вербі приписується магічна сила. Вперше навесні худобу виганяють на пасовисько свяченою гілкою верби – "щоб нечисть не чіплялась до тварин". кладуть гілля свяченої верби на двір під час граду – "щоб град зупинився".

Свячену вербу разом з цілющими травами використовують у народній медицині для лікування від головного болю, пропасниці, ревматизму, гарячки.

о.Андрій ТРУХ

ЧИСТИЙ ЧЕТВЕР

Перед Великоднем у четвер, п'ятницю та суботу (дні страстей Господніх) належало особливо суворо поститися, відмовляючись навіть від риби та олії. У Чистий четвер або Великодню суботу зазвичай печуть паски (у п'ятницю заборонялося не тільки пекти паски, а й хліб). До Чистого четверга треба було

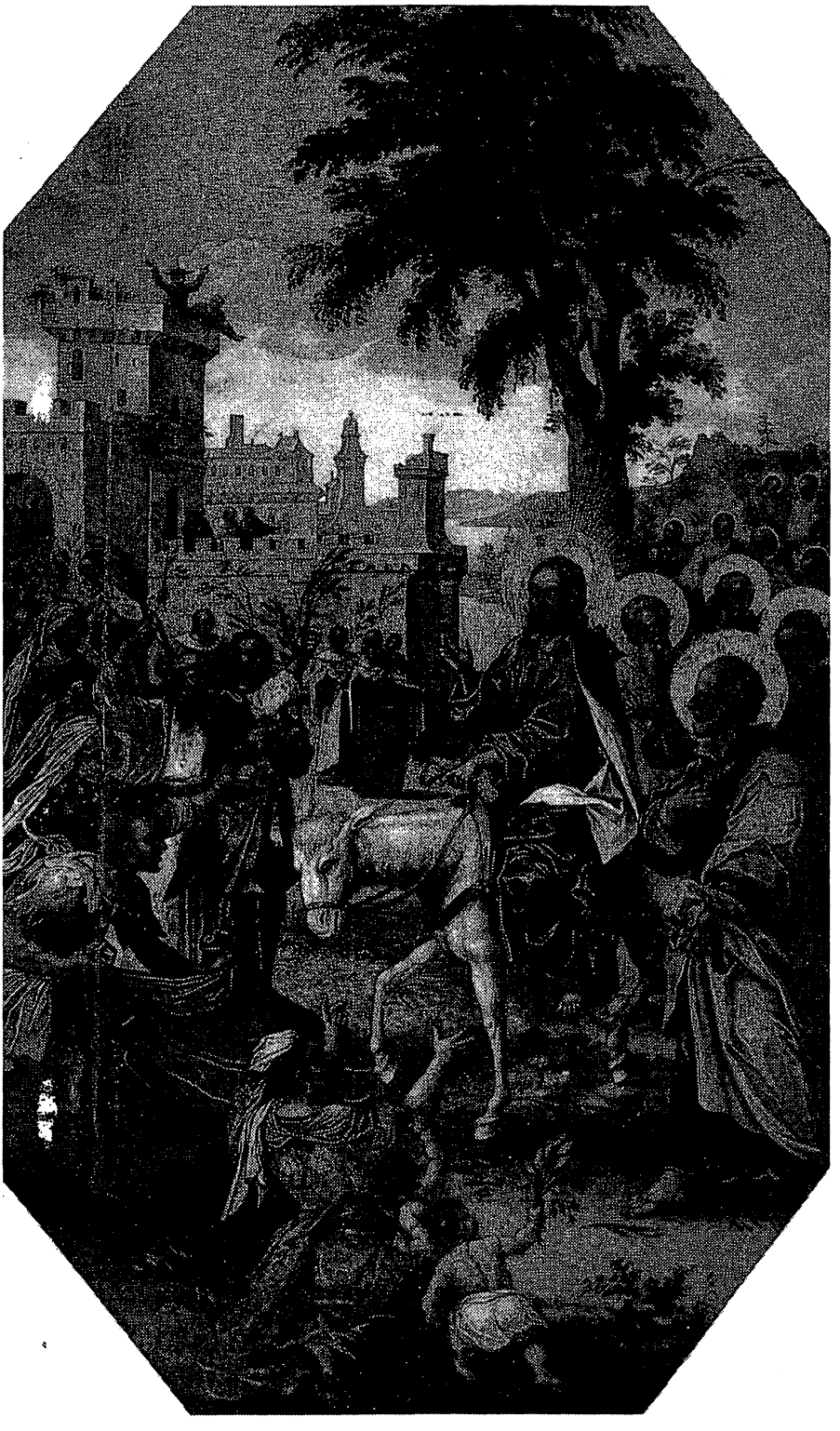

Вхід Господа до Єрусалима.
Ікона поч. XVII ст.

причепурити в хаті, попрати, побілити, помити вікна, зробити лад у господарстві. У цей день прикрашали хату чистими рушниками, стелили на стіл скатертину, запалювали під образами лампадку й молились.

Той, хто хворів на шкірні недуги, ходив до схід сонця купатися на річку чи озеро, щоб узяти з собою "непочатої води" й помитися нею вдома. Вода Чистого четверга вважається цілющою й змиває всілякі хвороби. У цей день можна робити всі господарські справи без обмежень. Якщо вже настав час посівної, намагалися збіжжя кинути в землю і тоді воно зійде чистим, без бур'янів. У Чистий четвер обпалювали на вогні головку солі, якою солили всі великодні страви. Сіль ця допомагала і від багатьох хвороб.

Артур ГУБАР

ПОВЕРНЕННЯ МОДЕСТА СОСЕНКА

Творче й особисте життя Модеста Сосенка складалося так, що про нього залишилось мало конкретних відомостей. Митець не дочекався всебічного розгляду й оцінки своєї творчості критикою. Але його спадщина свідчить про широкі творчі можливості і дозволяє визначити йому недругорядне місце в культурному розвої Галичини кінця XIX – першої чверті XX ст. Тенденція українського мистецтва на зламі століть – пошуки єдиного стилю – знайшла чіткий відгомін і в пошуках Модеста Сосенка. Його творча постать – досить трагічна і водночас монументальна. Він активно влився в процес творення новаторських зразків сакральної культури. Свого часу Микола Голубець зазначив, що "...рівночасно з "всесильним" Трушем не жили, а злиденно вегетували на галицькому грунті такі малярі, як повен новаторських ідей Панькевич, незвичайно культурний і тонкий Модест Сосенко, вихована на західноєвропейських зразках Олена Кульчицька, основоположник неовізантизму Михайло Бойчук, а далі Осип Курилас, Ярослав Пстрак, Антон Манастирський, Микола Федюк. У нормальних умовах вони могли бути перлинами в короні національної культури. Представники нового стилю (кінець XIX – перша чверть XX ст.), так званої сецесії ("віденський сецессіон"), серед яких був і Сосенко, ставили за мету створити свій світогляд і розробити універсальну систему формотворчих принципів. Особливо показовими та характерними для сецесії є твори декоративно-монументального характеру, що проєктувались у синтезі з архітектурою. Тому не дивно, що М.Сосенко працював над розробками інтер'єрів храмів. А матеріальна і моральна підтримка митрополита А.Шептицького дала змогу творчо підходити до розв'язання естетики малювань церкви. Сосенко належав до плеяди тих митців, які трактували церковне малярство по-новаторському, на високому професійному рівні.

Як студент Краківської академії мистецтв побував художник у Мюнхені й Парижі, оглянув мистецькі галереї Європи, а коли в 1905 р. дебютував на виставці у Львові, то виступив як стиліст-декоратор нововізантійського напрямку сецесії. На основі старих українсько-візантійських традицій він створив свій сосенківський стиль, у якому й розмалював церкви та іконостаси в Пужниках біля Товмача, Більчі Золотому та ін.

Особа Модеста Сосенка – надзвичайно багатогранна. Він успішно працював як живописець-станковіст, графік, вів музейну і реставраційну роботу. В його станковому мистецтві важливе місце посів портретний жанр; неодноразово художник звертався до побутового жанру; чимало його робіт – пейзажі, де митець виявив себе як тонкий лірик, закоханий у красу природи. В церковне малярство він уніс істотну частку свого власного рисувального колористичного чуття. Він не копіював, а тільки вдало використовував найближчі йому традиції українського іконопису X – поч. XII ст., поєднуючи їх із новими європейськими стилями, створюючи своє власне бачення модерну. Тим самим Модест Сосенко, як і чимало

його попередників і послідовників, виводив українське мистецтво і культуру з провінційного затишшя на європейський рівень.

Найточніше й найвлучніше визначення монументального мистецтва Модеста Сосенка закладене в словах видатного, талановитого мистецтвознавця і соратника М.Сосенка по роботі у музеї І.Свєнціцького: "... багатство орнаменту правитиме ще довгі часи українським митцям-декораторам за зразок і джерело щирого мистецького чуття для первісних форм людового мистецтва. Сосенко, з природи погідний, ясний характер, скромний і сердечний товариш виявив всі сторони особистості і у своєму мистецькому доробкові. Його твори не єсть виразом якогось неспокійного блуждання в розв'язці мистецьких блуждань та в гляданні особливих якихось ефектів. Він взагалі – поет краси, митець-лірик, для якого не існує власти первісного демонізму, що хвилями пориває творця високо вверх, а згодом топить його глибоко на дні океану життя. Сосенко мріє про красу, він її любить, він її добачає всюди в гармонійній цілости ліній рисунку та в чудовій грі барвистих тонів".

Але, як зазначається в каталозі, виданому з нагоди персональної виставки митця у Львові 1960 р., "найповніше виявився талант М.Сосенка у декоративно-монументальному мистецтві. Багата і жвава творча уява, яскраве відчуття декоративності та знання українського орнаменту дали йому змогу створити оригінальні поліхромії концертного та актового залів Музичного інституту ім. М.Лисенка у Львові (1915 р.). Сюжетні композиції цих малювань розкривають багатство музичної культури українського народу. Орнаментальні композиції виконані в основному за мотивами полтавських гаптів, у життєрадісній гамі насичених, глибоких кольорів, які подані у теплих тональних переходах".

Віолета РАДОМСЬКА

БІБЛІЮ ПИСАЛИ 1600 РОКІВ

Найвідоміша за всю історію цивілізації книга – Біблія. Її зміст, вчення і мудрість переважають усе відоме людству, і саме тому інтерес до цієї Книги книг не згаса протягом тисячоліть.

Слово "Біблія" – грецького походження і означає "книжки" чи "зібрання книжок". Ці книжки становлять Священне Писання Християнської церкви, яка засновує на них своє вчення і зберегла Писання в незмінному і безпомилковому вигляді. Біблія складається з Книг Старого і Нового Заповіту.

Писання Біблії розпочалося давньоєврейською мовою і тривало майже 1600 років, починаючи від 1513 р. до Р.Х. У ньому брали участь 40 чоловіків – не прості люди, а обрані Богом, які праведно жили, саме тому Бог через них проголошував істину. Біблію писали пророки й апостоли.

До Старого Заповіту увійшло 39 книжок. Перші п'ять ("Буття", "Вихід", "Левіт", "Числа", "Повторення закону") написав пророк Мойсей. Єврейською вони називаються "Тора" – закон, і описують історію ізраїльського народу. Далі йдуть книги історичні, навчальні й поетичні, серед яких привертає увагу Книга Псалмів. Вона складається із 150 псалмів, створених за 2000 років до Р.Х. Далі до складу Старого Заповіту увійшли Книги пророків.

Проте існували й інші писання, які було втрачено (про них відомо через цитування у Старому Заповіті). Є ще 11 книг, які хоч і не увійшли до Старого Заповіту, не є канонічними, проте вважаються дуже корисними для християнства. Деякі з них читаються і в церквах.

Існує понад 1700 давніх копій різних частин писань, які доводять тотожність переказів тексту Біблії протягом століть. Мало того, вони підтверджують, що пророцтва були написані до їхнього здійснення.

Друга частина Священного Писання складається з 27 книжок Нового Заповіту. Вони з'явилися вже після Різдва Христового, яке звіщали пророки. Писали їх

натхненні Святим Духом учні самого Ісуса Христа. Йдеться про чотири Євангелія - від Матвія, Марка, Луки та Іоана, написані у кінці першого століття. Сюди увійшли також "Діяння святих апостолів" (автор – апостол Лука), "Послання апостола Павла", Соборні послання і "Об'явлення" Іоана Богослова. У цій частині Біблії викладені нові завіти й обітування Божі людям, розкривається новий "союз" Бога з людиною, що грунтується на крові й стражданнях Ісуса Христа.

Новозавітні книги були написані народною александрійською говіркою грецької мови, яку розуміли всі культурні мешканці тодішньої Римської імперії. То була мова освічених людей тих часів, саме тому апостоли писали нею або власноручно, або диктували переписувачам, які відтворювали сказане на папірусі чи пергаменті. Для письма тоді використовували лише прописні літери грецького алфавіту без розділових знаків і навіть без відокремлення одного слова від іншого – все це людство почало застосовувати значно пізніше. Проте церква завжди дбала про збереження тексту від усіляких доповнень. Коли книги почали друкувати, церква пильно стежила, щоб Біблія відтворювалась лише за найкращими давньоєврейськими рукописами.

Відомі майже тисяча давніх копій грецьких писань, датованих часом Христа і Його апостолів. Новий Заповіт дійшов до нас великою кількістю (майже 5000) більш-менш повних давніх рукописів. Проте один із папірусів викликав справжню сенсацію в наукових колах. Йдеться про три невеликі фрагменти рукопису Євангелія від Матвія, які містять частини десяти віршів з 26-го розділу. Дослідження показали, що він був написаний до 70 р.

У другій половині IX ст. просвітники Кирило і Мефодій переклали новозавітні книги слов'янською мовою. Найдавніша пам'ятка цього перекладу відома як "Остромирове Євангеліє". Слов'янський переклад вважається точнішим за переклад сучасною мовою.

Усі згадані книги були відібрані церквою з великої кількості інших текстів, які не увійшли до Біблії і відомі під назвою "апокрифічні", що перекручували зміст переданих подій, висловлювань, законів і часто мали сумнівне походження, розходились із вченням церкви.

Згідно зі статутом Православної церкви, кожному вірному бажано читати Біблію щодня – один розділ з Євангелія і два – з Діянь апостолів.

Олег СТЕПАНОВ

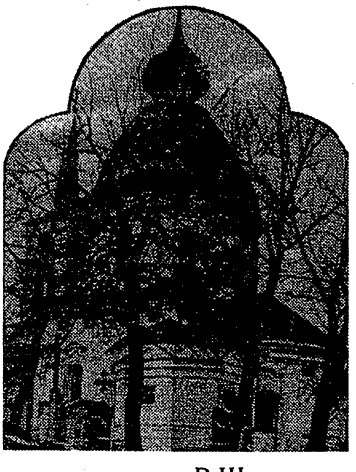

НА СТРІМКІЙ ГОРІ ЩЕКАВИЦІ

Між Замковою горою та Юрковицею, над західною частиною Подолу, височить гора Щекавиця, про яку кілька разів згадують давньоруські літописи.

Із сивої давнини дійшла до нас назва гори. За легендами саме на ній було поховано у IX ст. князя Олега Віщого...

У XVI ст. Щекавицю приписали до київського замку, на ній були виноградники і городи. Згодом гора належала до маєтків Успенської церкви і деяких ремісничих цехів.

У 1658 р., під час боїв між загонами московського воєводи В.Шереметєва і козаками Данила Виговського (брата гетьмана Виговського), на Щекавиці розташовувались табори повстанців, звідки обстрілювалася московська залога у верхньому Києві.

Близько 1772 р. на Щекавиці облаштували кладовище подільських міщан, а десь через десять літ тут збудували церкву Всіх Святих. Чверть століття по тому до храму прибудували дзвіницю в ампірному стилі.

На Щекавицькому кладовищі поховано багатьох членів київського магістрату, кількох війтів (серед них і останнього – Кисилівського), найзаможніших подільських міщан – Балабух, Барських, Лакерд, Митюків, Войтенків, Романовських. Там поховані відомий маляр Максим Буряковський (1744-1812), композитор Артем Ведель (1767-1808), архітектор Андрій Меленський (1766-1834), київський історик, професор Володимир Іконников (1841-1923), письменник Костянтин Думитрашко (1814-1886)...

За генеральним планом 1935 р., верхні тераси київських пагорбів пропонувалося відвести під зону відпочинку і народних гулянь. Систему парків, що тоді були, передбачалося розширити за рахунок київських кладовищ – Флорівського монастиря, Щекавицького, Кирилівського, старого Лук'янівського та Єврейського. Згідно з цим планом, історичний Щекавицький цвинтар у середині 30-х рр. було знищено. Свідки розкопування могил, що проводилося під час руйнування кладовища, розповідали: біля розкопувачів стояли співробітники НКВС із паперами в руках, фіксуючи, мабуть, наслідки розриття.

Внаслідок реалізації згаданого плану через тридцять років у Києві майже не залишилося історичних цвинтарів.

Автор каталогу "Втрачені архітектурні пам'ятки Києва" Тит Геврик зазначив із цього приводу: "Втрата Щекавицького та інших історичних кладовищ міста позбавила киян їхньої спадщини, знищила зв'язок з минулим, пограбувала історію"...

Олена БОГАЧ

ДВІ ДОЛІ

Виповнюється 425 років від дня народження Гальшки (Єлизавети) Гулевичівни-Лозки – фундаторки Братської школи, що перетворилася згодом на славнозвісну Києво-Могилянську академію.

425 років тому народилася й Анна-Алоїза Ходакевич – онука князя Костянтина-Василя Острозького. Всупереч волі діда-просвітника, захисника православ'я на західних землях України, фундатора Острозької академії, вона передала академію ордену єзуїтів, тим самим знищивши пишні паростки православ'я, української науки і шкільництва, що своє буяння завдячували діяльності князя-мецената.

Гальшка і Анна були однолітками.

Обидві - волинянки.

Обидві вийшли із знатних українських родин - Гулевичів і Острозьких.

Обидві отримали однакові виховання й освіту...

Та від порогів батьківських осель розійшлись їхні життєві шляхи, і стали вони супротивниками.

Дві жіночі долі, дві протилежності, що позначилися на історії України - її гордість і її сором...

Спекотливого липневого дня 1614 р. на київському Подолі скоїлася біда - за якусь годину люте полум'я охопило чи не всі будинки, майстерні, крамниці. За кілька днів на Подолі вигоріло все дощенту. Чорні від кіптяви й горя люди порпались у згарищах, намагаючись відшукати хоч щось зі свого добра. Та де там!

Біда була б ще більшою, якби на допомогу не прийшли ті, кого вогонь обійшов стороною. Купець Булига, колишній запорозький курінний, пожертвував погорільцям дві тисячі злотих і двадцять пар волів із возами. Міщанин Ходик відрахував тисячу злотих і дав чимало лісу на відбудову домівок. Але найщедрішими були по-

жертвування добре знаної всіма на Подолі Гальшки Гулевичівни-Лозки: вісім тисяч злотих. До того ж у своїх маєтках вона розселила двісті родин погорільців та наказала щодня годувати за власний рахунок п'ятдесят теслярів і каменярів, які працювали на відбудові Подолу.

Але то ще не все. Порадившися зі своїм чоловіком, мозирським маршалком Стефаном Лозкою, вирішила Гальшка пожертвувати свою садибу з землями на Подолі для влаштування Богоявленського монастиря і школи при ньому. А ще виділила на цю благородну справу двадцять тисяч злотих.

Походила Гальшка зі знаменитого роду Гулевичів, маєтки яких були розкидані на Волині, Поділлі, Київщині.

Дитячі та юнацькі роки Гальшка провела в родинному гнізді – Острозі. Вона часто бувала в домі Смотрицьких – Герасим Смотрицький був першим ректором Острозької академії, а його син Мелетій – майбутній автор граматики слов'янської мови – вчився там.

Власне, Гулевичі були безпосередньо причетні до створення в Острозі академії, адже старша родичка Гальшки на ім'я Гальшка Гулевичівна-Острозька надала фундацію "на шпиталь і академію Острозьку" ще в 1583 році. Наслідуючи свою родичку, Гальшка Гулевичівна-Лозка почала брати активну участь у діяльності спочатку Луцького, а потім Київського братств.

... Йшли роки, і старість з її хворобами непомітно підступила до Костянтина Острозького. Але серце раділо, що його кохане дитя – академія – з кожним роком набирало сили. Друкарня видавала все нові й нові книги – серед яких були "Буквар" і "Острозька біблія". Недаремно король Стефан Баторій прилюдно назвав князя Костянтина "верховним охоронцем і захисником православної церкви в Західній Русі".

А ще радувала князя онука Анна-Алоїза – таке миле, таке розумне дитя! Тривожило лише те, що навколо їхнього сімейства, як круки, шугали в чорних сутанах єзуїти. Ось, здається, вже сини, а за ними онука потягнулися до них. Чи то він помиляється?..

І справді, ще не встигла душа Костянтина у 1608 р. відлетіти до Бога, як онука рішуче заявила, що тут, в Острозькому замкові, лише вона господиня. І зробить усе, аби вигнати з покоїв дух православних!..

Минуло ще кілька років. Анна-Алоїза вийшла заміж за вельможного шляхтича Ходакевича. У молодят, що поселились в Острозькому замку, все, що нагадувало просвітницькі діяння князя Костянтина, викликало відразу.

...Тої ночі на Острог поволі насувалась гроза. Задушлива темрява вповзала в покої. Лише кілька свічок окреслювали коло біля конторки. У кріслі сиділа Анна-Алоїза. Збоку стояв духівник-єзуїт, смиренно прикриваючи повіками очі. За його підказкою власниця замку складала заповіт, де все, що було пов'язане в Острозі з освітою – шкільні будівлі, бурса, друкарня, передавалось єзуїтам.

У 1624 р. в колишній православній академії відкрили єзуїтський колегіум.

Уже після смерті Анни-Алоїзи Ходакевич католицька церква, враховуючи її особливі заслуги у знищенні справи свого діда – мецената й захисника православ'я, – оголосила Анну-Алоїзу святою.

... Натомість Гальшка Гулевичівна була меценаткою нової київської школи, а тодішній київський митрополит Ісайя Копинський став її організатором. Він упорядкував навчальний процес, дібрав учителів, учнів. З того часу за школою закріпилась назва Братської, бо, крім інших, опікувало нову школу Братство київських міщан і ремісників. Усі подальші роки, аж до своєї смерті у 1642 р., Гальшка Гулевичівна щедрою рукою надавала школі чималі кошти.

У 1632 р. прийшов час Петра Могили – нового київського митрополита. У цьому році злилися дві школи: братська і лаврська, започаткована П.Могилою. Так виник Київський колегіум, який з часом, уже стараннями і коштом гетьмана Івана Мазепи, переріс у Києво-Могилянську академію.

... Ось такі долі двох жінок-українок. Маючи однакові можливості, вони пішли протилежними шляхами.

П.МАЗУР

МИКОЛА ЗЕРОВ, УЧЕНИЙ І ПОЕТ

Відомий літературознавець, поет, перекладач, критик – і можна з повним правом назвати ще кілька галузей науки і мистецтва, де ім'я Миколи Костянтиновича Зерова посідало чільне місце. І це за умов цькування і переслідування, коли йому не дали дожити й до 50-ти років...

Ось кілька рядків з автобіографії: «Я народився в м. Зінькові на Полтавщині 14/26/ по новому/ квітня 1890 р. Батько учитель, потім завідуючий городською школою, нарешті, – у 1905 р. – інспектор народних шкіл; мати – з дрібного землевласницького роду Яреськів – з під Диканьки, роду козацького, але доказуючого дворянство...» І далі – теж з автобіографії – «Учився в городській школі, під батьковою ферулою, досить суворою, в одній групі з Павлом Губенком, (який тоді ще не був Остапом Вишнею)...»

Далі Микола Костянтинович учився в Охтирській гімназії (1900-1903), а досягши 13-літнього віку, з власної ініціативи поїхав до Києва і вступив до першої київської гімназії, тієї самої, де згодом навчалися М.Булгаков, С.Пилипенко, К.Паустовський. Уже тоді він відзначався великою очитаністю, мав виняткову пам'ять.

Закінчивши гімназію, Зеров вступив на історико-філологічний факультет Київського університету. 1914, після закінчення університету був призначений викладачем Златопільської гімназії, де і працював до 1917 року.

Після лютневої революції Зеров повернувся до Києва, активно включився у громадське життя, викладав латину в другій чоловічій гімназії, українознавство в архітектурному інституті. Тоді ж він виступив у пресі як перекладач латинських поетів, французьких парнасців. Так, у «Літературно-науковому віснику» вміщено його переклади з Вергілія, Овідія, Бодлера. Уже в 1920 р. виходить у світ укладена ним «Антологія римської поезії», а ще у 1919 р. він очолює редакцію бібліографічного журналу «Книгар» і веде його до початку 20-го року.

Зі смертю таких видатних діячів української культури як Б.Грінченко, Н.Кибальчич, М.Коцюбинський, Леся Українка, а також Г.Михаличенка, В.Чумака, В.Кобилянського, В.Нарбута хтось мусив узяти їхню місію на себе. Ним став Зеров. Недовіра нової влади до української інтелігенції, голод 1921-22 рр. змусила Миколу Зерова переїхати у село Баришівку, де він працював викладачем у місцевому технікумі. Вже тут створилася невеличка група ерудитів, до якої, зосібна, належали О.Бургардт, майбутній учасник групи неокласиків, та В.Петров.

З 1-го жовтня 1923 року Зерова призначають професором київського інституту народної освіти (так тоді звався університет), де він протягом десяти років розвинув воістину титанічну діяльність блискучого викладача, знавця старої і нової української літератури, вченого, автора літературознавчих розвідок та курсів. Одна за одною виходять «Нове українське письменство» (1924), «До джерел» (1926). «Від Куліша до Винниченка» (1929). Огляди, статті, рецензії Зерова друкуються в тодішніх «товстих» журналах «Червоний шлях» і «Життя й революція». Ще у 1924 році виходить книга віршів та перекладів «Камена».

Власне, з 1923 р. активно виступає і група неокласиків, обстоюючи потребу високих художніх критеріїв, поваги до класичних зразків, борючись проти малохудожності, графоманії. Сама група склалася з професорів – М.Зерова, П.Филиповича, М.Драй-Хмари, поета М.Рильського та лінгвіста О.Бургардта (згодом виступав як поет Ю.Клен). Це «гроно п'ятірне нездоланих борців» підтримували відомі київські вчені та письменники - Б.Якубовський, А.Лебідь, Г.Голоскевич, В.Петров, М.Могилянський. Тим часом до початку літературної дискусії 1925-1928 рр. в умовах групової боротьби офіційні позиції підтримували «Нарт», «Плуг», які разом із футуристами, конструктивістами виступали проти неокласиків, звинувачуючи їх без достатніх на те підстав у «відчуженні від радянської дійсності», закидаючи їм, що ті «шукали ідеалу в далеких світах та епохах», «ігнорували нове в житті». Вірність канонічним формам, звертання до сонетів та октав давала привід для наліплювання різних ярликів, як-от «прихильники чистого мистецтва», а то й політичних звину-

вачень у ворожості до пролетарського мистецтва. Ці звинувачення посилились, коли після виступів М.Хвильового на теми культури письменства, із закликом вчитися у Європи, з гаслами «геть від Москви» його підтримав М.Зеров у серії статей «До джерел», обстоюючи необхідність високих художніх критеріїв, відповідних найкращим художнім досягненням європейської культури. Зазначмо, що у тодішній суспільній атмосфері, коли відродженню уже протистояла догма, для таких виступів «буржуазного професора» потрібна була і неабияка громадянська мужність.

Якщо опонентами М.Хвильового були насамперед «ортодоксальні марксисти» – В.Коряк, С.Шупак, Б.Коваленко, то виступи М.Зерова зустріли «в багнети» й такі відомі критики, як Д.Загул, Я.Савченко, О.Дорошкевич. Позиції М.Хвильового та М.Зерова були засуджені і на чверть століття заборонені, фігуруючи як політичні, «класово-ворожі виступи» в «Історіях української літератури» (вид. 1957,1964,1970).

В умовах тоталітарного режиму за «ідейним осудом» ішли репресії – арешти, суди, табори, розстріли. Не уник цього і такий блискучий ерудит як М.Зеров. Після моральних тортур, після притягнення як свідка до сфабрикованої «Справи СВУ» його в 1933 року звільняють від викладання, а в 1934 і від наукової праці. Він виїздить до Москви, але й тут його досягає «каральна рука» НКВС. У квітні 1935 року його арештовують, звинувачують у належності до якоїсь терористичної організації, засуджують до відбування кари на Соловках. Навіть тут він прагне працювати, перекладаючи вергілієву «Енеїду». З листопада 1937 р. відбувається останній акт трагедії - в лісах Карелії, на відзначення 20-ліття «великої жовтневої соціалістичної революції» відбувся масовий розстріл ув'язнених. Був серед них і М.Зеров. До речі, на якомусь крутому витку масових репресій було знищено і всіх опонентів М.Зерова, оборонців – «ідейної чистоти літератури».

За своє недовге життя Микола Костянтинович створив понад 70 досконалих сонетів і став, поряд з М.Рильським, справжнім майстром цього шляхетного, строгого жанру як в оригінальних творах, так і в перекладах. У сонеті «Чистий четвер» він дав стислий, але точний діагноз того божевільного суспільного ладу, жертвою якого став і сам. І він навіки лишиться митцем і творцем відродження, на жаль, розстріляного:

Свічки і теплий чад. З високих хор
Лунає спів туги і безнадії.
Навколо нас кати і кустодії,
Синедріон, і кесар, і претор,
Це долі нашої смутний узор,
Де нам пересторогу півень піє
І слуг гуде архієрейський хор.
І темний круг євангельских історій.
Звучить, як низка тонких алегорій
Про наші підлі і скупі часи...

Схиляючись перед мужністю наших батьків, братів входимо в нове сторіччя з надією, що ті підлі і жорстокі часи уже більше ніколи не повернуться.

Степан КРИЖАНІВСЬКИЙ

ВАРШАВСЬКА УГОДА УНР З ПОЛЬЩЕЮ

Наприкінці 1919 – на початку 1920 р. Українська Народна Республіка опинилася в критичній ситуації. Невдачі української армії, яка одночасно боролася на три фронти (проти російської Червоної Армії, білогвардійських військ Денікіна і Польщі), змусили Директорію змінити зовнішньополітичний курс і шукати нових союзників для продовження війни з більшовиками, що знову захопили майже всю Україну. Керівники УНР мусили добиватися спілки з Польщею. Варшавська угода Директорії УНР з Річчю Посполитою Польською (РПП) була оформлена двома

основними документами – політичною конвенцією від 22 квітня 1920 р. і військовою конвенцією, датованою 24 квітня 1920 р., яка вважалася інтегральною частиною політичної конвенції.

У політичній конвенції, підписаній міністрами закордонних справ А.Лівицьким (УНР) і Я.Домбським (РПП), польська сторона визнавала "Директорію Незалежної Української Народної Республіки на чолі з Головним Отаманом Симоном Петлюрою за Верховну владу УНР". В інших пунктах цієї конвенції узгоджувалися питання про територію і кордони УНР. При цьому уряд Ю.Пілсудського наполягав на визнанні влади РПП над окупованими поляками етнічно українськими землями – Східною Галичиною, Західною Волинню, Холмщиною з Підляшшям і Поліссям. Кордон між УНР і РПП мусив проходити: "на північ від Дністра вздовж р.Збруч, а далі вздовж бувшого кордону між Австро-Угорщиною та Росією до Вишгородка, а від Вишгородка на північ вздовж кордону адміністраційного бувшої губернії Мінської, до скрещення його р.Прип'яттю, а потім Прип'яттю до її устя". Директорія також визнавала право РПП на розширення території у межах кордонів 1772 р. (до першого поділу Польщі) коштом території, яку вона вже має або здобуде від Росії дипломатичним чи збройним шляхом. Обидві сторони зобов'язалися не укладати міжнародних угод, спрямованих одна проти одної, взаємно забезпечувати національно-культурні права громадян польської й української національностей.

Військова конвенція, підписана представниками збройних сил двох держав – генерал-хорунжим В.Сінклером і підполковником М.Дідковським (УНР) та майором В.Славеком і капітаном В.Єнджевичем (РПП), проголошувала українські і польські війська союзниками у майбутніх бойових операціях проти російської Червоної Армії. Загальне керівництво спільними діями здійснювалось польським військовим командуванням. Крім того, польська сторона встановлювала співвідношення української і польської валют, залишала за собою керівництво залізницями на окупованій території, охорону запілля, а також владу на зайнятій у момент підписання конвенції території УНР. Український уряд повинен був постачати продовольство й тягловий транспорт для польської армії. Своєю чергою поляки зобов'язувалися по змозі зберегти українські частини як цілісні бойові одиниці, а також забезпечити зброєю, амуніцією, обмундируванням та іншим спорядженням три українські дивізії.

Варшавська угода викликала гострі протести української громадськості. Відмова від значної частини споконвічних українських земель, принизливе становище Директорії, яка стала за цією угодою сателітом Польщі, об'єднали проти неї представників майже всіх українських політичних партій та організацій. З рішучим протестом виступили М.Грушевський, В.Винниченко, інші відомі діячі. Особливо обурена нею була людність Галичини, яка найбільше потерпіла від польських окупантів. Протестуючи проти Варшавської угоди, екзильний уряд західних теренів УНР знову повернувся до старої назви – ЗУНР, демонструючи тим самим повний розрив з УНР.

А ось як про цю угоду писав сам С.Петлюра: "Варшавська умова 22 квітня 1920 р. була історично вимушеним фактом, неминучим ланцюгом в ході політично-мілітарних подій нашої новітньої історії, а не штучним утвором політичної нерозважливості чи злої волі, як дехто легковажно і поверхово думає про неї... Наше порозуміння з поляками в 1920 р. треба розглядати як тактичний хід для встановлення зв'язку з Європою, незалежно від того, що цей акт був актом спасіння для дальшого продовження нашої боротьби".

Однак Варшавська угода не виправдала сподівання С.Петлюри та його прихильників. Після тимчасового успіху польських і українських військ у боротьбі з російською Червоною Армією, внаслідок якого було визволено від більшовиків Київ, ця остання перейшла в контр-наступ і примусила Польщу просити миру. Підписавши 18 березня 1921 р. в Ризі мирний договір з більшовиками, Польща, повністю проігнорувавши інтереси свого недавнього союзника, розірвала зносини з урядом УНР і визнала УСРР. Західноукраїнські землі залишилися в межах польської держави.

Іван ГОШУЛЯК

ІСТОРІЯ СИМВОЛУ

Хрест, що на ньому був розіп'ятий Ісус Христос, став найважливішим християнським символом. Але він має глибше коріння. Прообразом хреста було дерев'яне пристосування для видобування вогню, що стало фетишем у багатьох первісних народів. Як знаряддя страти, хрест здавна використовувався у рабовласницькому Римі. Формою він нагадував літеру Т. На таких хрестах після придушення повстання Спартака 71 року розіп'яли майже 6 тисяч рабів уздовж шляху з Рима в Капую. В історії цей шлях відомий як Апієва дорога.

Коли в Західній Європі утверджувалося християнство, за основу символу прийняли канонічний латинський хрест. Його різновидом є хрест первоверховного апостола святого Петра, який, схиляючись перед подвижництвом свого Вчителя, просив катів, щоб його теж розіп'яли, тільки догори ногами.

За раннього середньовіччя широко використовувався біблійний хрест, яким прикрашали рукописні сторінки Нового Заповіту.

Здавна відомий скісний хрест. З ним пов'язана мученицька смерть іншого апостола – Андрія Первозваного, першого проповідника християнства на землях предковічної України.

Андрія Первозваного теж розіп'яли незвичним способом – на скошених під гострим кутом брусках.

Нині православним символом вважається шестикутна хрестовина.

Що означає скісна поперечка внизу? На думку деяких дослідників, на цю приладнану одним цвяхом планку спирався ногами засуджений. Цим йому завдавали додаткових страждань, бо на такій хисткій опорі важко було втримати рівновагу.

Модифікацією православного хреста є семикутний хрест. Горішню планку увінчує напис: ІНЦЮ тобто "Ісус Назаретянин – Цар Юдейський".

Великого поширення в Україні набув восьмикутний хрест. Саме такий хрест бачимо на іконі святого рівноапостольного Великого князя Володимира у Свято-Володимирському патріаршому кафедральному соборі Києва. Такі самі хрести вінчають куполи багатьох церков України.

З поширенням християнства з'явилася сила різновидів хреста, в яких деякі елементи подавалися в гіпертрофованому вигляді, а інші взагалі не бралися до уваги – заради краси та лаконічності символу.

Має свого хреста і заступник та патрон столиці України архістратиг Михаїл, статуя якого прикрашає майдан Незалежності у Києві. Колись, за стародавніми переказами, найсвітліший від усіх духів небесних ангел Люцифер впав у себелюбство і гординю, злостивість і заздрість. Він спокусив і повів за собою інших духів. Тоді архангел Михаїл зібрав військо благочестивих ангелів і розпочав війну проти тих, хто уособлював зло й підступність. Змій та його ангели запекло воювали проти світлого воїнства, та не витримали. Змія-спокусника, що звався дияволом і сатаною, було скинуто з неба...

У листопаді Православна церква святкує день архістратига Михаїла, який охороняє праведних людей та прославляє Бога і велич пресвятої Трійці. Самого ж архістратига, главу воїнства небесного, оберігає і наснажує новими силами чотирикутний хрест. Одним тільки він різниться від решти – в його епіцентрі міститься Око. Це Око Неба, яке все бачить.

Олександр ЄМЧЕНКО

ВИБУДОВУВАВ ХРАМ У ЛЮДСЬКИХ ДУШАХ

Володимир Лукич Боровиковський народився у Миргороді, що на Полтавщині, де жив, за винятком короткого строку військової служби, до 30 років.

У сім'ї Боровиковських мистецтво живопису було спадковим. Першим вчителем юного художника був батько – Лука Боровик – талановитий іконописець, який розмалював десятки церков на Лівобережжі. Отож рання творчість Володимира Боровиковського пов'язана із іконописом, опануванням традицій українського релігійного малярства.

У дослідженнях радянського періоду розглядалася переважно спадщина В.Боровиковського як портретиста, що ж до релігійного малярства, то ця сторінка творчої біографії старанно замовчувалася.

1787 рік змінив долю Володимира Боровиковського. На його картини звернула увагу Катерина II, яка перебувала в Україні на шляху із Криму. Художника запросили до Петербурга, де він отримав у 1795 році звання академіка малярства і став славетним майстром не тільки релігійного, але й портретного жанру. Серед сили портретів Боровиковського справжньою перлиною лірики і тонкого психологізму є зображення 17-річної красуні Марії Лопухіної, намальоване в 1797 році (зберігається в Третьяковській галереї Москви) – найкращий зразок жіночого портрету XVIII століття.

Треба відзначити, що Володимир Боровиковський був одним з перших малярів, який створив портрет простої селянки-кріпачки ("Селянка Христина". 1795 рік). Попри успіхи в жанрі портретного малярства, Боровиковський завжди віддавав перевагу церковній тематиці. Коли на Невському проспекті Петербурга був закінчений геніальним архітектором Вороніхіним Казанський собор, саме Боровиковському довірили прикрасити його чудовими іконами.

Він завжди сумував за рідною Україною. У листах часто повторював про палке бажання повернутися на батьківщину, але, на жаль, ця мрія так і не здійснилася.

До кінця свого життя він залишався справжнім християнином, глибоко і щиро віруючою людиною. В одному з листів він писав: "Великий Зиждитель мира сего, Спаситель наш, благоволил избрать себе храм в сердцах человеков. Он есть единая бесконечная любовь".

Останнім твором художника став іконостас у церкві Святої Троїці на Смоленському кладовищі Петербурга, біля якої і був похований у 1825 році видатний український живописець. Пізніше його прах перенесли в некрополь діячів культури Олександро-Невської лаври Петербурга.

Аналізуючи релігійні твори Боровиковського, один з його біографів В.Горленко писав у 1903 році: "Главное в них то, что они вдохновенно искренны и передают веру и душу самого художника... Национальные, малороссийские особенности его картин – какая-то мягкость и какая-то особенная грусть".

Можна з певністю сказати, що творчість Боровиковського була новим словом в українському мистецтві кінця XVIII – початку XIX століть.

Віктор РОЖАНІВСЬКИЙ,
Олександр РОМКІН

о. Ісидор ВОРОБКЕВИЧ

Величайте Бога!

Кожда птичка, хоч маленька,
Що лугом літає,
рано, ввечер веселиться,
Богу пісньспіває,
І ви діти, пишні цвіти,
тіштеся, співайте,
голосочком вашим милим
Бога величайте!

Чи то рано, чи увечер,
чи де при роботі,
чи то в церкві, домі Божім,
чи при грі, охоті,
всюди, діти, голосочком
милим заспівайте,
Бога Творця в піснях красних
звучно величайте!

Де пісньзвучно рознесеться,
там душа взлітає аж до хмари, аж
до неба,
горе забуває. Рускі діти, пишні
цвіти,
тіштеся, співайте, і у руских,
красних піснях
Бога величайте!

Вадим КРИЩЕНКО

***

Вдягла весна мережану сорочку,
У день святий звільнившись од турбот,
І підіймає волошкові очі
До віщих, до церковних позолот.

Великдень всіх нас на гостини просить
Малює сонцем полотно небес
І крашанку, як усмішку, підносить
Христос воскрес! Воістину воскрес!

І дзвони засріблилися завзяті,
І ніби покотилось між людьми...
Христос воскрес! Чи може на цім святі
Із бездуховності воскресли ми?

Святослав Гординський. Ісус (фрагмент)

ТРАВЕНЬ

ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	НД
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

2 – 100 років тому помер український і російський художник Іван Айвазовський. Народився 29 липня 1817 р.

3 – 130 років від дня народження російського художника, мистецтвознавця Олександра Бенца. Помер 9 лютого 1960 р.

– 100 років від дня народження українського актора Миколи Яковченка. Помер 11 вересня 1974 р.

5 – Апостола Луки.

– 120 років від дня народження російського танцівника, балетмейстера, педагога Михайла Фокіна. Помер 22 серпня 1942 р.

– 100 років від дня народження українського письменника Юрія Липи. Замордований енкаведистами 18 серпня 1944 р.

– 100 років тому помер російський етнограф Микола Харузин. Народився 1865 р.

– 100 років тому було засновано в с. Завалє поблизу м. Снятина українське меморіальне товариство "Січ".

– 80 років тому було проголошено Українську автокефальну православну церкву.

6 – Юрія Змісборця (святого Юри).

– 160 років тому впроваджено першу поштову марку.

– 160 років від дня народження українського історика літератури Миколи Петрова. Помер 20 червня 1921 р.

– 90 років тому помер український письменник, громадський діяч Борис Грінченко. Народився 9 грудня 1863 р.

– 80 років від дня народження українського письменника Григорія Тютюнника. Помер 29 серпня 1961 р.

7 – 160 років від дня народження російського композитора Петра Чайковського. Помер 6 листопада 1893 р.

– 160 років від дня народження польського історика, археолога, археографа Адольфа Павінського. Помер 24 серпня 1896 р.

8 – Апостола і євангеліста Марка.

– 200 років від дня народження німецького орієнталіста Юста Ольсгаузена. Помер 1868 р.

– 100 років тому Андрей Шептицький був призначений митрополитом Львівським.

– 55 років тому підписано акт про беззастережну капітуляцію Німеччини.

9 – День Перемоги.

10 – День матері.

– 240 років від дня народження французького поета, композитора Клода Жозефа Руже де Ліля. Помер 26 або 27 червня 1836 р.

11 – Святителя Кирила, єпископа Туровського.

– 135 років від дня народження українського і російського співака Миколи Маркевича. Помер 1 січня 1912 р.

12 – 185 років від дня народження українського історика і палеографа Віктора Григоровича. Помер 31 грудня 1876 р.

13 – 160 років від дня народження французького письменника Альфонса Доде. Помер 17 грудня 1897 р.

– 135 років тому засновано Одеський (Новоросійський) університет.

14 – Священномученика Макарія, митрополита Київського.

– 390 років тому загинув король Франції Генріх IV. Народився 13 грудня 1553 р.

– 75 років тому помер англійський письменник, автор історичних романів Генрі-Райдер Хаггард. Народився 22 червня 1856 р.

– 45 років тому помер український громадський і державний діяч, учений-правознавець Андрій Яковлів. Народився 20 листопада 1872 р.

15 – Путивльської ікони Божої Матері.

– 100 років від дня народження російського режисера, актора Миколи Охлопкова. Помер 8 січня 1967 р.

– 65 років тому помер російський художник Казимир Малевич. Народився 23 лютого 1878 р.

16 – Феодосія, ігумена Києво-Печерського.

– Ікон Божої Матері: Успіння Києво-Печерської, принесеної з Царгорода (1073), Печерської (з предстоящими Антонієм і Феодосієм (1085) та Свенської (1288).

– 150 років від дня народження українського історика, музеєзнавця Володимира Щербини. Помер 1936 р.

– 110 років від дня народження українського і російського співака Миколи Середи. Помер 16 лютого 1948 р.

17 – 180 років від дня народження російського історика Сергія Соловйова. Помер 16 жовтня 1879 р.

– 115 років від дня народження українського військового діяча Миколи Удовиченка. Помер 20 липня 1937 р.

– 115 років тому помер італійський історик і мистецтвознавець Рафаель Гаруччі. Народився 5 лютого 1826 р.

18 – Міжнародний день музеїв.

19 – 875 років тому помер великий князь Київський Володимир Мономах. Народився 1053 р.

– 110 років від дня народження українського письменника Миколи Євшана. Помер 23 листопада 1919 р.

– 80 років від дня народження папи Римського Івана Павла II (Войтила).

– 75 років тому помер український історик, фольклорист Яків Новицький. Народився 14 жовтня 1847 р.

21 – Апостола і євангеліста Іоана Богослова.

22 – 160 років від дня народження українського театрального діяча, драматурга, композитора, актора Марка Кропивницького. Помер 21 квітня 1910 р.

– 120 років від дня народження українського військового і політичного діяча Олександра Пилькевича. Помер 1922 р.

– 115 років тому помер французький письменник Віктор Гюго. Народився 26 лютого 1802 р.

– 100 років тому було засноване найбільше інформаційне агентство у світі "Асошейтед Прес".

23 – Неділя отців Першого Вселенського Собору.

– 80 років тому помер український художник Георгій Нарбут. Народився 9 березня 1886 р.

– 60 років тому утворено в США Український Конгресовий комітет Америки (УККА)

24 – Рівноапостольних Мефодія та Кирила, правчителів слов'янських. День слов'янської писемності й культури.

– 170 років від дня народження російського художника Олексія Саврасова. Помер 8 жовтня 1879 р.

– 140 років тому помер український письменник, педагог Йосип Левицький. Народився 1801 р.

– 100 років від дня народження італійського драматурга, режисера, актора Едуардо де Філіппо. Помер 1 листопада 1984 р.

25 – 370 років тому українські козаки на чолі з Тарасом Федоровичем (Трясило) здобули перемогу над польським військом під Переяславом.

27 – День працівників видавництв, поліграфії та книгодрукування.

– 160 років тому помер італійський скрипаль, композитор Ніколо Паганіні. Народився 27 жовтня 1782 р.

– 130 років від дня народження українського етнолога Володимира Охрімовича. Помер 1931 р.

28 – 260 років від дня народження російського скульптора Федота Шубіна. Помер 24 травня 1805 р.

29 – 170 років від дня народження російського бібліографа Володимира Межова. Помер 29 травня 1894 р.

– 120 років від дня народження німецького філософа Освальда Шпенглера. Помер 8 травня 1936 р.

30 – 780 років від дня народження давньоруського державного діяча, святого Олександра Невського. Помер 14 листопада 1263 р.

– 690 років від дня народження польського короля Казимира III Великого. Помер 5 листопада 1370 р.

– 360 років тому помер фламандський художник Пітер Пауел Рубенс. Народився 28 червня 1577 р.

31 – 135 років від дня народження української актриси і режисера Марії Старицької. Померла 20 грудня 1930 р.

У травні виповнюється:

– 1055 років як загинув київський князь Ігор. Рік народження невідомий.

– 735 років від дня народження італійського поета Данте Аліг'єрі. Помер 14 вересня 1321 р.

– 590 років від дня народження національної героїні Франції Жанни д'Арк, канонізованої (1910) католицькою церквою. Спалена на багатті інквізиції 30 травня 1431 р.

У 2000 році виповнюється:

– 1140 років тому Аскольд і Дір очолили руську військову дружину під час першого походу на Константинополь.

– 1000 років від дня смерті київської княгині, дружини Володимира Святославича; матері Ярослава Мудрого Рогнідь-Горислави. Народилася бл. 960 р.

– 505 років від дня народження польського історіографа, письменника, автора праці "Хроніка всього світу" Мартина Бельського. Помер 1575 р.

– 470 років від дня народження українського церковного діяча, письменника Йосипа Верещинського. Помер 1598 р.

– 425 років від дня народження фундаторки Києво-Могилянської школи Єлизавети (Галшки) Гулевичівни. Померла 1642 р.

– 385 років Братській школі, згодом Києво-Могилянській академії.

– 370 років від дня народження української славетної піснярки Марусі Чурай. Померла 1653 р.

– 285 років від дня народження патріарха Константинопольського Серафима II. Помер 7 грудня 1779 р. у Лубенському Мгарському Спасо-Преображенському монастирі.

– 215 років тому помер український архітектор Іван Григорович-Барський. Народився 1713 р.

– 200 років тому вийшло друком у Москві "Слово о полку Ігоревім".

– 165 років від дня народження українського історика Петра Єфименка. Помер 20 травня 1908 р.

– 150 років тому помер німецький церковний історик Август Неандер. Народився 1789 р.

– 135 років тому заснована Київська біржа (Українська фондова біржа).

– 120 років Феодосійській картинній галереї імені І.Айвазовського.

Миколаївський собор у Ніжині.
Художник В.Леоненко

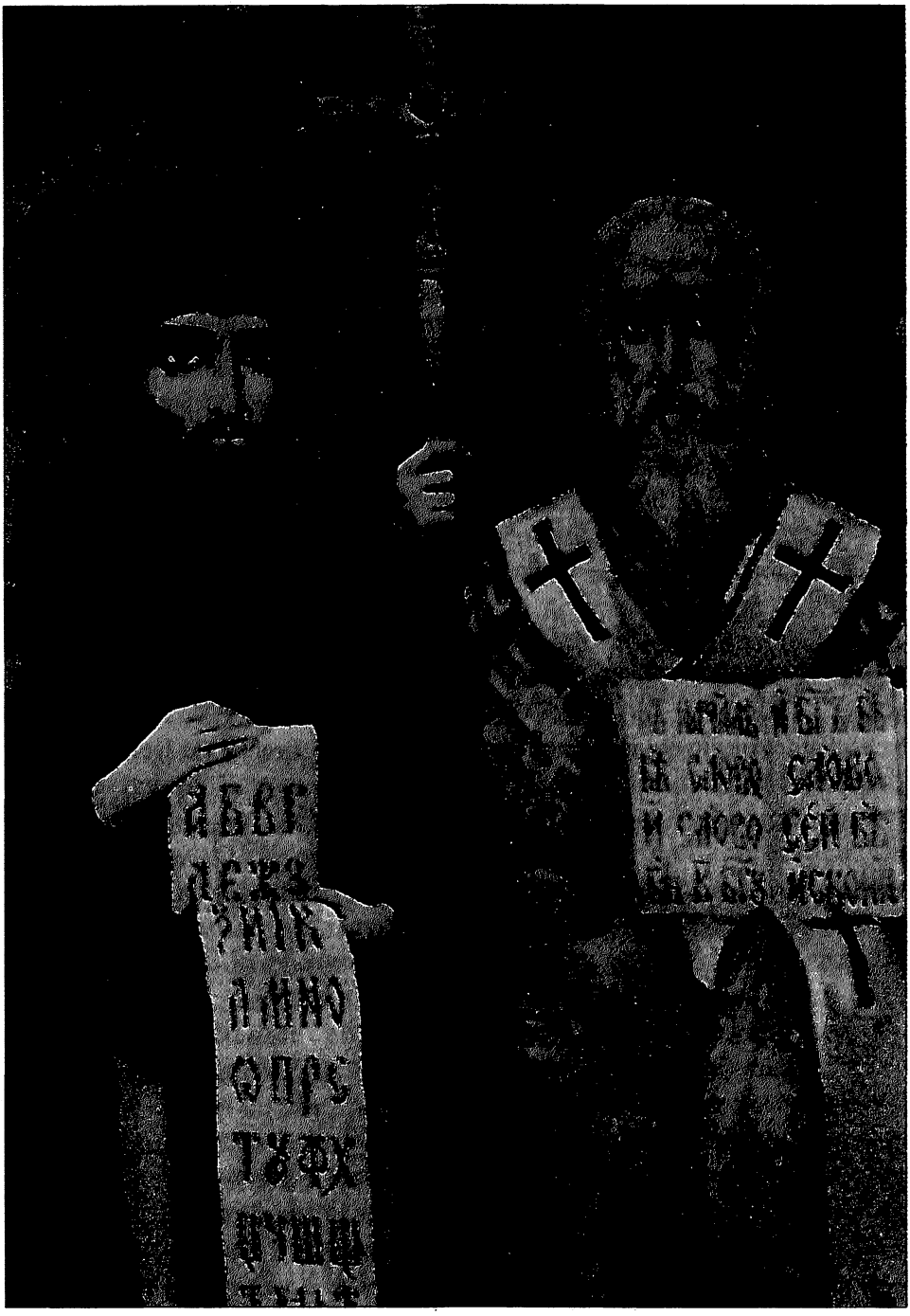

Святі Апостоли слов'ян Кирило і Мефодій, Покровителі Європи

ЇХНІ ДОРОГИ ПРОЛЯГАЛИ ЧЕРЕЗ УКРАЇНУ

Історія поставила Кирила і Мефодія в ряд великих синів людства, чию працю церква прирівняла до апостольського подвигу. Народилися брати у грецькому місті Солунь (тепер Фесалоніки) – молодший Костянтин (у ченцях Кирило) близько 827 р., Мефодій – близько 815 р. Походили вони з багатої грецької сім'ї.

Мефодій – чернече ім'я старшого брата, його мирське ім'я невідоме. Мудрого і освіченого Мефодія призначив цісар керувати слов'янами однієї із провінцій Македонії. На посаді управителя старший брат перебував досить довго, але не бажаючи брати участі в політичних та релігійних протистояннях, вступив до монастиря на горі Олімп. Костянтин з дитинства мав прихильність до науки. Він вивчав граматику, риторику, арифметику, астрономію, музику, працював бібліотекарем у патріарха в храмі Святої Софії, викладав у Константинопольському університеті.

Після вбивства 856 р. логофета Феоктиста і відлучення від престолу цариці Феодори, Костянтин вирушає на Олімп до брата Мефодія. Відтоді почалася їхня спільна дорога і робота над основами слов'янської писемності.

Бурі навколо візантійського престолу вщухли, й імператор Михайло III покликав Костянтина і Мефодія для нового служіння. Він скеровує їх проповідувати християнську віру в Хозарській державі.

З 863 р. брати жили у Моравії (на запрошення князя Ростислава) та Панонії, де князь Коцел виявив прихильність до слов'янського письма. Тут, у боротьбі з католицьким німецьким духівництвом, вони проповідували грецький обряд, відкривали школи при церквах, вели службу слов'янською мовою. У Моравії створили найдавнішу пам'ятку слов'янського права – "Закон, судний людям". Мефодій був також архієпископом Моравії та Панонії.

Перед початком місіонерської діяльності Кирило розробив і впорядкував слов'янську абетку. Досі залишається нез'ясованим питання про те, який із двох давніх слов'янських алфавітів винайшов Кирило. Багато вчених вважає, що глаголицю, оскільки кирилиця існувала й перед тим. Брати переклали слов'янською мовою грецькі церковні книги, створили й оригінальні твори.

У Херсонесі (Корсуні) солунські брати знайшли останки мученика Климента, третього послідовника апостола Петра. Через кілька років вони перенесли мощі святого Климента у Рим, що мало велике значення для встановлення зв'язків слов'янського світу із папським престолом. Папа Адріан і жителі міста зустріли слов'янських місіонерів зі святими мощами та зі свічками в руках. Римський первоієрарх освятив слов'янські святі книги і поклав їх на вівтар церкви святої Марії, підтвердивши слов'янське богослужіння. Наприкінці лютого 868 р. Мефодій разом з учнями був висвячений на священика. У соборі святого Петра, церкві святого Андрія та інших храмах Вічного міста вони отримали право служити літургію слов'янською мовою.

У грецькому монастирі Рима Костянтин прийняв "велику схиму" та ім'я Кирило. А 14 лютого 869 р. він відійшов у вічність і був удостоєний честі спочивати в церкві святого Климента у Римі. У квітні 885 р. помер Мефодій. Цікава деталь: 30 років тому, коли освячувався український собор святої Софії в Римі, папа Павло VI урочисто вніс до храму частку мощей святого Климента.

Кирило і Мефодій засіяли слов'янську ниву зернами писемності, яка вже дванадцять століть із покоління в покоління дає золотий колос і щедрі жнива. Зі слов'янською писемністю пов'язане зародження болгарської культури, що вплинула на духовне життя східних слов'ян часів Київської Русі.

Петро ОЛАР

СВІТЛА ДУША XI СТОЛІТТЯ

Феодосій Печерський був переконаний, що багата людина ніколи не стане праведною, бо прагнення багатства, рано чи пізно, зведе з дороги до Бога. "Як же можемо ми, – казав він ченцям, – з чистою молитвою звертатися до Бога, маючи в келіях скарби? Послухайте, що говорить про це Господь: "Де скарби ваші, там і серця ваші". У Печерському монастирі часів Феодосія діяв студійський статут. Тут усе було спільне, а будь-яка власність, приховане майно оголошувалося "ділом рук диявольських". Ігумен, як пише в його житії Нестор-літописець, "постійно обходив келії учнів своїх і якщо знаходив що-небудь у кого – або їжу якусь, або одяг, непередбачений статутом, або якесь майно, то вилучав і кидав у піч".

Звичайно, жити в нестатках важко, але, як вважав ігумен, – дуже почесно, бо нужденне життя було в його очах гідним випробуванням людини на міцність, випробним каменем для сили духу й волі. "Не людська та душа, – говорив він, – яка здатна ослабнути від цих сумних напастей". При цьому вважалося, що ці "сумні напасті" не що інше, як просто тимчасові труднощі, бо з прийняттям християнства на Русі має от-от розпочатися якесь "щасливе майбуття", – райське життя, царство Боже. Так думали тоді не тільки ченці, а й романтично настановлені князі, до яких належав і сучасник Феодосія Володимир Мономах. Судячи з його "Повчання", він дивився на свою невтомну суспільну діяльність як на справу служіння світлому майбутньому Русі, осяяному тріумфом великих ідей християнської доброти, людинолюбства й справедливості. Як і Феодосію, йому здавалося, що до царства Божого залишилося вже недалеко, треба лише потерпіти ще трохи й не впадати у відчай. І тому на перших же сторінках свого "Повчання" він поспішає нагадати сучасникам те місце з "Псалтиря", де великий поет давнини закликає людей не розчаровуватись у добрі і не ставати на шляхи зла, "бо іще трохи - і не стане нечестивого, шукатиме він місця свого – і не знайде його. А кроткі унаслідують землю і радуватимуться у тривалому мирі".

Думаючи про те саме, князь і ігумен діяли по-різному. Перший з них прокладав шлях у "світле майбуття" мечем, а другий покладав надії на виховання молитвою й добровільною покутою. Саме таких скромних у запитах, але добре освічених і зорієнтованих на суспільне добро людей, яким належатиме царство Боже на землі, й мав, на його думку, виховувати Печерський монастир, аби явитись світові як взірець для наслідування. І тому можна без перебільшення сказати, що Феодосій Печерський був одним із перших представників християнської утопії на Русі, діячем, який прагнув поєднати християнську проповідь спасіння з ідеями справедливості.

За його ігуменства у Печерському монастирі перевірялися здатність людини до гармонійного й одухотвореного життя, її боротьба з усіма виявами первісного гріха – себелюбством, пожадливістю, схильністю до агресивності й потягом до панування. Феодосій був наділений активною громадянською позицією і тому не міг спокійно бачити те, що діялось за монастирськими мурами. Як зазначається в "Патерику", він "піклувався не лише про самих чорноризців, але й про мирян турбувався, про душі їхні, як би їм порятуватися". У свої безсонні ночі, сповнені молитов (спали ченці небагато), і вдень він думав про велике, нещадне й невичерпне у часі зло, що панує у світі. І цілком можливо, у всій тодішній Русі не було іншої людини, яка б так глибоко заглядала в народну душу й переймалась її бідами. Про це свідчить уся його громадська діяльність. Але є й "документ": знаменита молитва Феодосія "За всіх християн", у якій він просить Бога допомогти всім, хто "в темницях або в оковах, або в нужді", "тим, хто живе в нестатках і озлоблений злиднями".

Із позиції зближення громадянської й християнської совісті дивились на земні проблеми народу перші наші духовні провідники, святі подвижники Феодосійового монастиря. Показово, наприклад, що у згаданій молитві, благаючи Бога про "милість" (милосердя), він називає ту ласку Божу "багатою", надаючи їй тим самим не лише духовного, а й суто матеріального значення.

Християнська доброта "матеріалізувалася" не лише в молитвах, а й у ділах

печерського ігумена. Він активно втручався в систему соціального розподілу благ, підправляв її, коли вона діяла несправедливо, тобто давала одним зайве, а в інших відбирала найнеобхідніше. Як писав Нестор, він "побудував двір поблизу свого монастиря і церкву там в ім'я першомученика Стефана, і тут наказав бути жебракам і сліпим, і кульгавим, і хворим, із монастиря наказав він приносити їм усе необхідне – від усього майна монастирського десяту частину віддавав їм. І ще кожну суботу посилав віз хліба ув'язненим".

Проповідуючи добровільну святу жертовність, Феодосій Печерський був далекий від думки обмежувати духовний розвиток людини.

Його вабила краса розумного життя, тиха радість пізнання Бога й світу. У дитинстві він майже не грався з дітьми. Сидів за книжками, намагаючись заглянути в інший, кращий світ майбутнього тисячолітнього царства Божого на Землі.

Феодосій не зрадив своєї любові до книжкової справи й тоді, коли став ігуменом. У пам'яті Нестора його образ був нерозривно пов'язаний з книжками, побутом давніх книжників. "Сидить, бувало, – Великий Никон й пише книжку, а блаженний, підсівши скраю, пряде нитки для їхнього переплетіння" – писав Нестор. Із тим Никоном, якого Нестор називає Великим (бо був він великим ученим і саме тоді, в 1072-1073 р., завершував своє літописне зведення, що лягло пізніше в основу Нестерової "Повісті минулих літ"), Феодосій жив в одній келії. Нерідко до них приєднувався ще Іларіон, який "був вправним книгописцем і дні й ночі писав книги в келії у блаженного отця нашого Феодосія". Як вважають деякі історики, Іларіон був не простим ченцем, а колишнім київським митрополитом і автором першого на Русі релігійно-політичного трактату, який скорочено називають "Словом про закон і благодать". Можна гадати, що він тяжко переживав позбавлення сану (був обраний митрополитом за вказівкою Ярослава Мудрого, але без згоди константинопольського патріарха). Феодосій і сам часом брався за перо (написав понад 20 творів). До цього гуртка ченців-інтелектуалів, якщо вірити "Патерику", належав і майбутній Нестор-літописець. Йому було 17 років, коли Феодосій прийняв його до монастиря, а, можливо, й приєднав до гуртка печерських книжників. Власне кажучи, з усього гуртка письменником у сучасному розумінні слова став лише він, Нестор, написавши чудові житія Бориса, Гліба і Феодосія. Але, звичайно, без впливу культурно-творчого середовища тодішнього Печерського монастиря він не став би тим, ким був. І, хто зна, може, у тих супутніх міркуваннях на найрізноманітніші теми, що їх вставляв Нестор у свій літописний текст, відлунюють розмови, які точилися колись у дні його молодості в келії Феодосія між найвизначнішими мислителями тогочасної Руси.

До культурного життя країни Феодосій був причетний також і через свою закоханість у культовій архітектурі. Він будував Печерський монастир двічі. Спочатку звів "старий", дерев'яний – при самих печерах (1062), а потім розпочав будівництво у камені – на новому місці, яке тепер і називається Верхньою Лаврою (1073). Закладений ним разом із князем Святославом Успенський собор (1073-1078) за своїм історичним і художнім значенням не поступався перед "метрополією руською" – собором Софійським, а в дечому, дуже істотному, навіть перевершував його. І в цьому немає нічого дивного, бо найвиразніший архітектурний образ молитовного почуття було знайдено саме тут, у Печерському монастирі, де релігійні чуття були найглибшими і гармонійно поєднувалися зі світлом культури й розуму.

Сам Феодосій так і не побачив закладеного ним собору. Він помер на другий рік будівництва, підірвавши своє здоров'я на закладенні підмурків споруди. Ігумен надсилав на будівництво ченців щоденно. І сам працював з ними. У подертому одязі, забрьоханому будівельним розчином, він був схожий на наймита, чорнороба, а не на ченця. "Коли хто-небудь, не знаючи Феодосія, – без гумору зауважує Нестор, – бачив його в такому одязі, то не міг і подумати, що це й є той самий блаженний ігумен, а визнавав його за одного з кухарів".

Феодосія Печерського не заведено називати культурним діячем. Але він саме таким був, поєднуючи в собі ченця й художника. І суперечності між цими двома іпостасями його душі не існувало. Культура того часу була якоюсь особливо чистою, світлою, стриманою у вияві почуттів. Так само і християнська віра не

протиставляла тоді себе світові, його живим душевним потребам. Разом із образом Христа вона несла людям тисячолітні загальнолюдські ідеали доброти, людяності, справедливості, втілені у творах художньої думки.

Анатолій МАКАРОВ

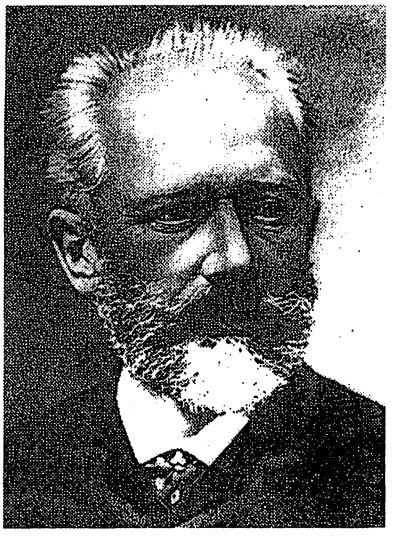

З КОЗАЦЬКОГО РОДУ

Геній світової музичної культури народився у селищі при Камсько-Воткинському заводі Сарапульського повіту Вятської губернії (нині м. Воткинськ в Удмуртії). Протягом тривалого часу за прізвищем хибно вважалося, що він з поляків, а нині точно знаємо, що прадід композитора Федір Опанасович Чайка був православним шляхтичем.

Завдяки вивченню архівних документів, встановлено, що рід Чайковських має прямі витоки з українського козацтва. У Центральному державному історичному архіві в Києві зберігається "Прошеніе" студента Київської академії Петра Федоровича Чайковського, який навесні 1769 р. звернувся до імператриці Катерини II за дозволом щодо переведення його у Санкт-Петербурзький шпиталь для медично-хірургічної науки і подав про себе такі відомості: "Батько мій перебував у Миргородському Малоросійському полку сотні Омельницької козаком ... а я народився у селі Миколаївці". У генеральному описі Лівобережної України 1765-69 рр. у слободі Миколаївці (нині село Фрунзівка Глобинського району Полтавської обл.) прізвища Чайковський немає, але згадується Ганна Чайчиха – удова покійного Федора Чайки. Саме її син Петро Чайка навчався у Київській академії. Факт зміненого запису у казенних паперах навчального закладу прізвища Чайки на Чайковського досить типовий за тих часів.

Мрія вихідця з козацької слободи стати військовим лікарем невдовзі здійснилася. П.Ф.Чайковський брав участь у російсько-турецькій війні 1766-1774 рр., а після її закінчення у складі Володимирського піхотного полку, потрапив на Урал, де одружився і мешкав у Пермі, Кунгурі, Вятці. 1785 р. отримав дворянство за вислугу.

Ілля Петрович Чайковський – талановитий уральський гірничий інженер – 1840 р. став батьком майбутнього уславленого композитора. Про національність матері й бабусі певних даних ми не маємо.

На батьківщину своїх козацьких предків Петро Ілліч уперше потрапив улітку 1864 р. Його – студента Петербурзької консерваторії, – запросили погостювати у тростянецькій садибі князів Голіциних. Чарівна природа Тростянця (нині місто Сумської обл.) та мальовничих околиць сповнювала душу молодого композитора натхненням. Тут він писав увертюру свого дебютного симфонічного твору за мотивами драми О.М.Островського "Гроза". До наших днів у Тростянці зберігся німий свідок тих часів – старовинний "з мезоніном" будинок із колонами та верандами. На його фасаді встановлено меморіальну дошку.

А наступного року П.І.Чайковський приїхав на літо до Кам'янки (нині місто Черкаської обл.), де мешкала його улюблена сестра Олександра, дружина Л.В.Давидова (сина декабриста). Відтоді, протягом 28 літ, композитор майже щороку гостював у місті над Тясмином. Тут і в сусідньому селі Вербівці, у новому будинку Давидових, П.І.Чайковський працював над операми "Мазепа", "Євгеній Онєгін", "Орлеанська діва", балетом "Лебедине озеро", фортепіанним концертом, трьома симфонічними сюїтами, циклом п'єс "Пори року" та іншими творами.

Петро Ілліч захоплено вивчав українську народну музику, весільні пісні, любив

слухати кобзарів і лірників на тамтешніх базарах, спів сільської молоді... Чимало почутих мотивів композитор використав у Другій симфонії, яку ще за його життя називали "Українською".

Протягом 1871-1879 рр. П.Чайковський не раз гостював у родині Кондратьєвих у селі Низи, що неподалік Сум. Тут усе йому припало до вподоби: солов'їний спів гаїв і дібров, запашні клумби, заливні луки, щира душевна рівновага господарів.

У Низах працювалося легко. Тут з-під пера композитора вийшов підручник "Керівництво для практичного вивчення гармонії", народжувалася опера "Коваль Вакула" – звучала лірична пісня Оксани, іскрометним ритмом линув гопак запорожців. У низівському будинку нині створено музейну експозицію, присвячену видатному митцеві.

1876 р. Петро Ілліч заочно познайомився з дружиною відомого на той час залізничного підприємця К.Ф.фон-Мекка Надією Філаретівною. Заможна меценатка була палкою прихильницею творчості композитора і вирішила підтримувати його матеріально. На запрошення фон-Мекків П.І.Чайковський з весни 1878 р. жив і працював у їхньому браїлівському маєтку (нині Браїлів Вінницької обл.). Тут усе сприяло творчій роботі, надихало на написання першої оркестрової сюїти, чудових романсів "То було ранньою весною", "Серед шумного балу", "Серенада Дон-Жуана", "О, коли б ти могла". У серпні 1879 р. Чайковський три тижні перебував на хуторі Сьомаки біля Браїлова. Улітку 1880 р. приїхав сюди востаннє. Петро Ілліч писав: "Яке корисне для мого відпочинку це самотне перебування в незрівнянному Браїлові. Браїлів і Сьомаки залишаться в моїй пам'яті осяйними спогадами про найпоетичніші дні мого життя".

Серед особливих браїлівських вражень були відвідини місцевого Троїцького монастиря, на подвір'ї якого Чайковський захоплено слухав сліпих лірників. Цікаво, що влітку 1881 р. у Браїлові мешкав молодий французький композитор Клод Дебюссі, запрошений як домашній піаніст. На прохання Мекків він виконував майже всі твори Чайковського, написані того часу.

До іншого маєтку фон-Мекків – у Копилові (нині село Макарівського району Київської обл.) П.І.Чайковський приїздив двічі у 1889-90 рр. "Копилів мені страшенно подобається", – писав він. Будинок, де перебував композитор, позначено пам'ятною дошкою.

Звичайно ж, маршрути подорожей Чайковського в Україні не оминали і великих міст. Не раз приїздив він до Києва на постановку своїх опер у міському театрі. 1874 р. після прем'єри "Опричника" він гідно оцінив творчий колектив, історичну достотність костюмів, що, на його думку, не поступалися петербурзьким і значно перевищували московські. За участю Чайковського відбулися у Києві прем'єри "Євгенія Онєгіна" (1889), "Пікової дами" (1890). У будинку на Рейтарській він уперше зустрівся з видатним українським композитором Миколою Віталійовичем Лисенком, творчість якого, високо цінував.

Бував митець і в Харкові. Так, 1884 р. він писав братові: "У Харкові між двома потягами я встиг з'їздити у місто, та проходячи повз театр побачив: оголошено на цей вечір "Євгенія Онєгіна". Дуже хотілося залишитися, тим більше, що Харків взагалі мені симпатичний". А в жовтні 1885 р. композитор знов опинився тут і нарешті побував у місцевому театрі.

Чайковський двічі відвідав Одесу. Спочатку – переїздом, лише на два дні 1887 р., а от 12 січня 1893 р. він завітав сюди на два тижні і брав активну участь у постановці опери "Пікова дама" та диригував п'ятьма концертами. У приморському місті зустрічався з М.В.Лисенком, геніальною українською акторкою М.К.Заньковецькою.

Тривале перебування в Україні яскраво віддзеркалене у творчості Чайковського. Він широко використав український мелос у своїх операх "Черевички", "Мазепа", у згадуваній Другій симфонії, першому фортепіанному концерті, "Російському скерцо", "Гуморесці", до його музичних перлин належить і пісня-романс "Вечір" ("Садок вишневий коло хати") на слова Тараса Шевченка та ін.

Анатолій СИТНИК

УКРАЇНСЬКА ФОНДОВА БІРЖА: НА ПЕРЕХРЕСТІ ЧАСУ

Українська фондова біржа веде свій родовід від Київської біржі, яка працювала з 1865 по 1914 і з 1921 по 1930 рр. Отже, біржова діяльність в Україні – справа не нова.

У Російській імперії протягом тривалого часу особливої потреби в біржах не відчувалося, і тому їхнє створення припадає лише на XVIII ст. Та вже у XIX ст. біржовий ринок набуває розвитку. Відкриваються біржі й в Україні – Київська, Одеська, Харківська, Миколаївська, Херсонська, кожна з яких мала певну спеціалізацію.

Статут Київської біржі був затверджений у 1865 р. Головою біржового комітету обрано купця першої гільдії Миколу Хрякова, який згодом частенько переобирався на цю посаду і обіймав її майже чверть століття. У 1873 р. для біржі спорудили спеціальну будівлю в центрі міста, по вулиці Інститутській (нині тут розміщується клуб Кабінету Міністрів України), 1885 р. біржа будує нове приміщення на розі Інститутської та Хрещатика.

Київська біржа спеціалізувалася в основному на торгівлі цукром для місцевих рафінадних заводів, а також для Петербурга, Москви, Фінляндії та Персії, проводила операції з хлібної торгівлі, сприяла розвиткові в регіоні промисловості та залізничного будівництва.

Структура біржової торгівлі була досить різноманітною щодо товарів і цінних паперів. Проводились операції з пайками, акціями та облігаціями приватних підприємств, пайками цукрових і рафінадних заводів, векселями і переказами, закладними листами земельних банків, цінними паперами державних позик.

Наприкінці минулого і на початку нинішнього століть на Київській біржі виник специфічний, суто київський ринок цінних паперів – так званих «цукрово-паперових» цінностей. То були цінні папери на пред'явника, які засвідчували права на купівлю і вивезення цукру на внутрішній ринок і на експорт. Торгівля правами на продаж цукру своєю формою наближалася до сучасних форвардних контрактів, і за сприятливих умов київські біржовики могли б прийти до ф'ючерсу та опціону значно раніше, ніж їхні чиказькі чи лондонські колеги.

Перша світова війна зупиняє на час роботу Київської біржі. У роки НЕПу біржова діяльність у СРСР відродилася, на восьми біржах країни створюються фондові відділи. На Київській біржі упорядковуються валютні операції, визначається курс червінця, здійснюється обіг державних облігацій.

У кінці 20-х рр. біржова справа в Радянському Союзі ліквідовується, закривається у 1930 р. і Київська біржа.

Створення Української фондової біржі – це і продовження перерваної традиції, і крок уперед.

Ініціатором та організатором створення Української фондової біржі виступив Валентин Оскольський, який на той час працював заступником завідувача економічного відділу Кабінету Міністрів України. Він був обраний Головою правління біржі і є незмінним її керівником.

Українська фондова біржа (УФБ) була зареєстрована постановою Кабінету Міністрів України 29 жовтня 1991 р.

Що ж таке Українська фондова біржа на восьмому році її діяльності, як вона продовжує традиції Київської біржі?

Відповідно до Закону України «Про цінні папери і фондову біржу» це акціонерне товариство, членами якого є виключно юридичні особи, переважно торговці цінними паперами. Діє біржа як некомерційна та безприбуткова організація.

У більшості обласних центрів функціонують філії біржі, а зареєстровані на УФБ брокерські контори розташовані по всій території України.

Українська фондова біржа – провідна структура приватизаційних процесів, здійснюваних у країні економічних реформ, становлення ринкових перетворень.

Вона здійснює торги в системі електронного обігу цінних паперів, продаж за грошові кошти державних пакетів акцій відкритих акціонерних товариств, створених у процесі приватизації. Займається вона і формуванням вторинного ринку на торгах «з голосу», на яких репрезентовано увесь спектр основних видів цінних паперів: акції приватизованих підприємств, акціонерних товариств, венчурних компаній, державні цінні папери, облігації підприємств, ощадні, депозитні та інвестиційні сертифікати, векселі. Впроваджується торгівля опціонами і ф'ючерсами.

Така розгалужена система біржової торгівлі, що має всебічний електронно-комп'ютерний супровід, відповідає потребам національного ринку цінних паперів, сприяє формуванню цілісного й прозорого фондового ринку, гарантує рівні права всім учасникам біржової торгівлі та належні умови для інвестицій і надійного захисту прав та інтересів інвесторів.

Біржа виступила піонером грошової приватизації в Україні при успішному акціонуванні Укррічфлоту в 1993 році. Це стало поштовхом для видання 1995 р. Указів Президента України «Про участь Української фондової біржі в приватизаційних процесах» і «Про заходи щодо залучення додаткових коштів для ліквідації наслідків аварії на очисних спорудах міста Харкова», згідно з якими на УФБ та в філіях здійснюється продаж акцій приватизованих підприємств. За час проведення через УФБ грошової приватизації держава отримала майже 100 млн. гривень.

Від початку свого функціонування Українська фондова біржа проводить значну науково-методичну, інформаційно-видавничу та просвітницьку діяльність, роботу з підготовки кадрів для національного ринку цінних паперів.

За ці роки вона видала 10 книг із питань фондового ринку. УФБ є одним із засновників Київського Слов'янського університету, де патронує над факультетом економіки та менеджменту і кафедрою цінних паперів, Київського інституту інвестиційного менеджменту, Міжнародного інституту фондового ринку (м. Москва). За участю УФБ створені й працюють короткотермінові курси з підготовки брокерів і аналітиків фондового ринку.

Міжнародні зв'язки Української фондової біржі сприяють інтеграції національного ринку цінних паперів у світовий фінансовий простір. Біржа підтримує зв'язки з Федерацією Європейських фондових бірж, Товариством французьких бірж, Товариством сприяння розвитку бірж і фінансових ринків у Центральній та Східній Європі (Німеччина), Франкфуртською, Корейською, Московською, Киргизькою фондовими біржами, біржами країн Східної Європи, СНД і Балтії. Підтвердженням іміджу УФБ на міжнародному рівні стало її обрання дійсним членом Федерації Євроазійських фондових бірж, а голови правління УФБ – членом Виконавчого комітету Федерації.

Такий вигляд мав на початку XX століття будинок Київської біржі (перший ліворуч)

Продовжуючи історичні традиції, дотримуючись найсучасніших світових стандартів фондової торгівлі, Українська фондова біржа впевнено крокує в майбутнє разом зі своєю молодою державою, ровесницею якої вона є.

Аналітично-інформаційна служба «УФБ-Інформ»

ПЕРЕСТУПИТИ ПОРІГ НАДІЇ

16 жовтня 1978 р. архієпископ Краківський Кароль Войтила був обраний римським первосвящеником. 264-й папа став першим неіталійцем і наймолодшим предстоятелем римо-католицької церкви за останні 130 років. Народився Кароль Войтила у Вадовицях, що поблизу Кракова, у родині військового. Батьки його були глибоко релігійними. Після закінчення гімназії юнак вирішив вивчати польську філологію у Ягеллонському університеті. Під час Другої світової війни, коли німецька окупаційна влада закрила цей навчальний заклад, не переставав здобувати освіту у підпільному університеті. У 1942 р. у зв'язку зі вступом до духовної семінарії (також підпільної) переходить на теологічний факультет. Працював актором, на хімічних підприємствах, на содовій фабриці. Після війни закінчив теологічний факультет Ягеллонського університету і 1 листопада 1946 р. був рукоположений. Захистивши докторську дисертацію, викладав етику на філософському факультеті Люблінського католицького університету. Одночасно ніс службу як вікарний священик, душпастир студентської молоді і душпастир служби здоров'я. Наступні етапи його духовної діяльності: 1958 р. єпископ-помічник у Кракові (наймолодший єпископ Польщі), 1964 р. архієпископ-митрополит Краківський, 1967 - кардинал.

Іван Павло II талановитий письменник-богослов: він написав десятки енциклік, апостольських послань, понад 12 тисяч проповідей. Його перу належать книги "Любов і відповідальність" (Люблін, 1960), "Особа і чин" (Краків, 1969), "Біля підстав віднови" (Краків, 1972), "Знак, якому противитись будуть" (Познань - Варшава, 1976) та інші. Досить сказати, що бібліографія його праць до обрання папою налічувала 435 назв. Під псевдонімами Андрій Явень та Станіслав Андрій Груда публікував свої поезії та драматичні твори. П'єси "Брат нашого Бога", "Лавка ювеліра", "Згубна пристрасть" ставляться багатьма театрами світу. Остання книга папи "Переступити поріг надії" перекладена 38 мовами, загальний наклад її становить 20 мільйонів примірників.

Особлива риса характеру духовного пастиря - постійне прагнення спілкуватися з людьми. Понад сотню країн відвідав він. А кожна зустріч - це пастирське напучення вірних, донесення слова Божого. І тому справедливо римський первосвященик здобув популярний титул папи-місіонера за свої численні пастирські та місіонерські відвідини країн світу. З великою повагою папа ставився до Української Греко-Католицької Церкви. Зазначмо, що власне за понтифікату Івана Павла II вперше в історії були встановлені, на початку 1992 р., дипломатичні зносини України і держави Ватикан.

Кожне різдвяне послання папи слухають п'ятдесятьма мовами понад 200 мільйонів людей. До речі, він зазвичай спілкується з відвідувачами їхньою рідною мовою. Звертаючись до вірних у зв'язку зі Світлим Воскресінням Христовим багатьма мовами, якими володіє папа, неодмінно слова вітання виголошує й українською. Цікава ще одна деталь. Іван Павло II порушив неписану ватиканську традицію, згідно з якою папи не мають національності. Він не лише постійно нагадує про те, що він поляк, але й завжди цікавиться життям на своїй батьківщині, над вівтарем у каплиці папи Римського висить ікона Божої Матері Ченстоховської, а мати святійшого пантифіка українка з Холмщини. Активна пастирська і громадська діяльність папи Івана Павла II викликала шалену лють у тогочасних комуністичних верховодів, які планували фізично його знищити. Замах стався, та Боже провидіння зберегло життя пантифіку.

У молитвах і проповідях первосвященик звертається не лише до католиків, він промовляє до всього світу. Наступник Святого Петра у посланні "В той час, як ми наближаємося до третього тисячоліття" уперше в історії визнав, що церква вчинила гріхи в минулому (реабілітовано Галілео Галілея, Джордано Бруно) і не без гріха у сьогоденні, за що відповідальний і папа Римський.

Анатолій ДЕНИСЕНКО

Папа Римський Іван Павло II і Президент України Леонід Кучма

ОСТАННЯ ЛІТУРГІЯ ПАТРІАРХА СЕРАФИМА

Теплого травневого дня 1778 р. біля брами Лубенського Мгарського Спасо-Преображенського монастиря зупинилася карета. Ченці, які перебували на той час неподалік, з подивом спостерігали, як назустріч досить швидко, незважаючи на свої хвороби і похилий вік, поспішив намісник Ілія.

Прибулому виділили апартаменти з семи келій, окрему кухню та лазенку. До знатного незнайомця були приставлені ієромонах Герасим, першодиякон Феодосій і троє служок. А незабаром монастирська братія дізналася, що сюди на постійне місце мешкання або, як заведено казати серед духівництва, на покій, прибув колишній патріарх Константинопольський Серафим II.

За яких обставин ієрарх вселенської православної церкви опинився в українському монастирі?

Завісу таємничості відкриває його життєпис.

Народився майбутній владика приблизно 1715 р. у грецькій провінції Епір, тодішній султанській Туреччині. Отримавши відповідну освіту і пройшовши майже всі сходинки ієрархії у клірі, він 1757 р. досяг найвищого духовного сану. Надзвичайно складна ситуація створилася у Константинопольській церкві на час обрання його патріархом. Рішення собору про прийняття латинян у лоно православної церкви через перехрещення викликало бурхливу негативну реакцію частини парафіян. Настільки велике було обурення, що попередника Серафима II патріарха Каллиника IV, під час його першого урочистого богослужіння люто побили. У такий надзвичайно критичний момент у церковному житті взяти на себе нелегку ношу її керівника могла лише сміливa, мудра й розважлива людина. Нею і став Серафим. І, певне, були всі підстави в сучасника назвати його закоханим у науку. Тоді ж таки народився крилатий вислів «Фанар став Афінополем»: він означав, що патріарх Серафим II у кварталі Фанар створив філософську школу, рівень якої відповідав давньогрецьким зразкам. Її відвідував, до речі, відомий згодом учений Євген Булгарус, пізніше (1775-1779 рр.) архієпископ Словенський і Херсонський.

У 1761 р. Серафим II змушений був залишити патріаршу кафедру. Причина – інтриги фанаріотів-греків, які користувалися значними привілеями, обіймали високі посади в турецькій адміністрації і формували державну політику. Зазначмо, що патріархат Вселенської православної церкви містився на території Туреччини і султан, безперечно, виявляв зацікавленість його діяльністю. Наступні дев'ять років Серафим жив на Афоні, і нічим особливим у його житті вони не позначені. Однак спокійне чернече життя було не для Серафима. Його натура потребувала діяльності. І така нагода трапилася. Росія розпочала війну з Туреччиною. У Середземному морі з'явилася ескадра під командуванням графа Олексія Орлова-Чесменського. Грецьке населення вступило у визвольну боротьбу проти турецьких поневолювачів за свою незалежність. Серафим як патріот не міг стояти осторонь. Він складає і розсилає звернення до греків із закликом стати до лав борців проти турецького ярма. Це не залишилося непоміченим Портою. Тодішній Константинопольський патріарх Феодосій II (1769-1773 рр.) доніс на Серафима турецьким властям і водночас звернувся до грецького населення з відозвою залишатися вірним султанові, а Серафима оголосив людиною, яка втратила духовний сан. І хоча російсько-турецька війна була успішною для Росії, однак греки залишалися під турецьким пануванням. За таких обставин у Серафима не було іншого виходу, як просити притулку в Росії. На російському військовому кораблі він відбув з Афону 1775 р.

Російський уряд подбав про створення належних умов життя для Серафима відповідно до його патріаршого статусу. Йому було призначено пенсію 2000 карбованців на рік (на той час досить значна сума). Задоволене було і прохання владики про поселення його в Лубенському Мгарському Спасо-Преображенському монастирі. Церковні історики вважають, що це бажання зумовлене тим, що саме у цьому монастирі зберігалися нетлінні мощі святителя Афанасія, немовби родича Серафима.

Матеріально колишній патріарх був забезпечений. А як із духовними потребами?

Монастир, де його ченці шанували як визначного церковного діяча, був останньою пристанню після бурхливого життєвого плавання. Святійший жваво цікавився монастирським життям, його потребами і обов'язково втручався в нього, коли міг допомогти. Митрополит Київський Гавриїл Кременецький (1771-1783 рр.), до єпархії якого тоді належав Лубенський монастир, в одному зі своїх указів засвідчував, що Серафим сприяв ремонту камінної церкви монастирської.

...Відправивши літургію Серафим відчув себе недобре. Настоятель архімандрит Іосиф здійснив над ним «маслосвятія». 7 грудня 1779 р. завершився земний шлях колишнього вселенського патріарха Серафима II. Прах його спочиває в українській землі.

Можна, звичайно, лише висловлювати різні здогади, чому колишній патріарх пов'язав свою долю з Україною. Тут певні роздуми викликають і факти поховання, як уже зазначалося, його родича святителя Афанасія у Лубенському монастирі, і приїзд на похорони патріарха племінника – підпоручика російської служби Лампрома Ніколаєва. Можливо, родовід патріарха мав слов'янські, а то й українські витоки. Але це лише припущення, які поки що не мають джерельних підтверджень.

Анатолій ДЕНИСЕНКО

ТАЛАНТ ВЕЛИКИЙ, НЕБУДЕННИЙ

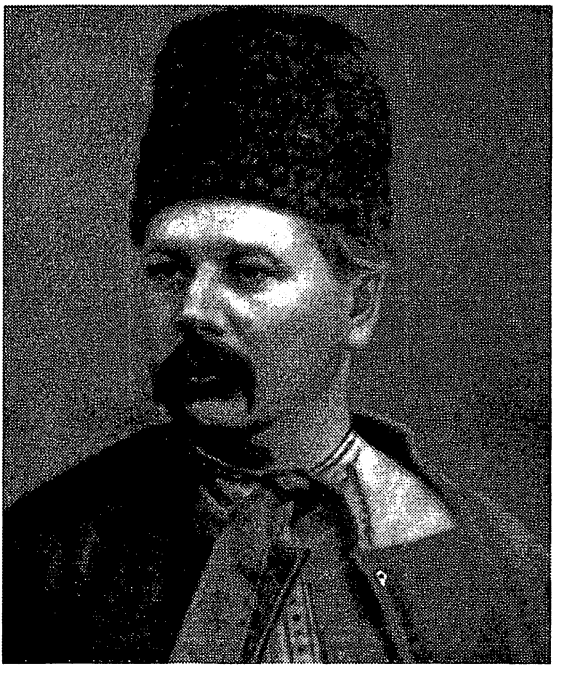

Чимало пам'ятних дат на скрижалях української культури. Серед них і 12 листопада 1871 року. Цього похмурого осіннього дня в Одеському театрі Моркових і Чернишова йшло "Сватання на Гончарівці". Хто зна, чи закарбувалася б ця вистава в історії театрального мистецтва, чи згадували б про неї навіть прискіпливі дослідники (швидше ні), аби не випало в цій п'єсі дебютувати на професійному кону Марку Лукичу Кропивницькому.

Грав Стецька. Млосним щемом ятрило серце, коли кидав погляд у напівтемну залу. Та з кожним словом, з кожною реплікою все більше проймався піднесенням і коли на якусь мить залишав сцену, поставали перед його очима картини минулого: як одинадцятирічним хлопчиком дивився

вистави мандрівної трупи Млотковського, згадувалось нудне чиновницьке життя, якому віддав чимало літ. Здавалося, що вирвався з задушливого склепу в ліс, де пахне травами, пахне весною... "Ось вона, мрія багатьох років. Врешті виповнилась, і він на сцені." А з підсвідомості пробивається тривога: що, коли після вистави скажуть: "о ні, друже, театр не для тебе."

Через кілька днів "Одесский листок" писав: успіх невідомого актора Кропивницького такий великий, що йому відразу ж після вистави запропонували ангажемент як професійному акторові.

Так. Про це він мріяв ще в ті далекі роки, коли дивився широко розплющеними очима перші вистави, коли сам грав в аматорському гуртку свого дядька Миколи, коли в 1862 році взявся писати свою першу драму "Микита Старостенко".

І ось, 12 листопада 1871 року, розпочалось його довге артистичне життя – терни і троянди, успіхи й невдачі. У роки юності йому забороняв думати про сцену батько, пізніше щедро обділяли заборонами міністри, губернатори та урядники. Та він зборов усе, прийшов у театр на все життя, щоб стати його володарем і рабом.

Марко Лукич Кропивницький був одним з перших українських акторів і розорював перелоги, продовжуючи славні традиції Щепкіна та Соленика. Він створив реалістичну школу сценічного мистецтва, виплекавши плеяду визначних акторів: Садовського, Заньковецьку, Левицьку, Борисоглібську, Затиркевич-Карпинську...

Перші три роки присвятив театрові свого дебюту. Та ось в Одесу приїжджає трупа з Росії, і Марко Лукич, домовившись із кимось замінити його на ролі, йде дивитися "Короля Ліра". Наступного ранку різка розмова з антрепренером, Кропивницький змушений покинути театр. Дороги-дороги... Скільки їх на довгій житейській ниві! Він ніколи не сидів на одному місці: Одеса, Харків, Галичина.

Особливою популярністю користувалися його гастролі в Петербурзі. Невеликий театр на Хрестовому острові завжди переповнений, чимало сцен доводиться повторювати на біс. Кропивницькому дуже хотілося виступати в Києві, та помине ще майже шість років, перш ніж трупу запросять у театр Бергоньє.

Український театр вбивався в силу. Здавалося, що попереду слава, визнання... Та ось великими літерами в усіх газетах набрано його імператорської величності страхітливий Емський указ про заборону української мови. Занімів український театр. Та Кропивницький мав ще одну чудову рису – не розгублюватися. У ці, сказати б, закуті в кайдани роки написав цілий ряд драматичних творів, ставив російську і зарубіжну класику. Його п'єси "Дай серцю волю, заведе в неволю", "Доки сонце зійде, роса очі виїсть", "Глитай, або ж Павук", "Чмир", "Скрутна доба" стали класикою національного репертуару, йшли практично на всіх українських сценах.

У 1886 році його трупа знову в Петербурзі. І знов успіх. Нечувано. Вистави відвідала навіть царська родина. Навіть реакційні критики з газети Суворіна "Новое время" мусили визнати, що в трупі Кропивницького що не актор – то великий талант, непересічна творча особистість.

Преса називає його першим серед тогочасних акторів. Кого він тільки не грав! Діапазон таланту Кропивницького, здається, не мав меж. Серед доробку ролі: Бичок ("Глитай або павук"), Тарас Бульба ("Тарас Бульба"), Карась ("Запорожець за Дунаєм"), Виборний ("Наталка Полтавка"). Велику популярність Марку Кропивницькому принесла й композиторська творчість. Його пісні "Соловейко", "Де ти бродиш, моя доле", прикрашали репертуар найвидатніших українських співаків.

Неперевершений актор, визначний драматург і режисер, батько українського театру, він не міг без сцени. Сценою жив до останнього свого дня.

Про нього писав П.Саксаганський: "Він багато зробив для відродження українського театру, його заслуги не щезнуть як дим".

Василь ТУРКЕВИЧ

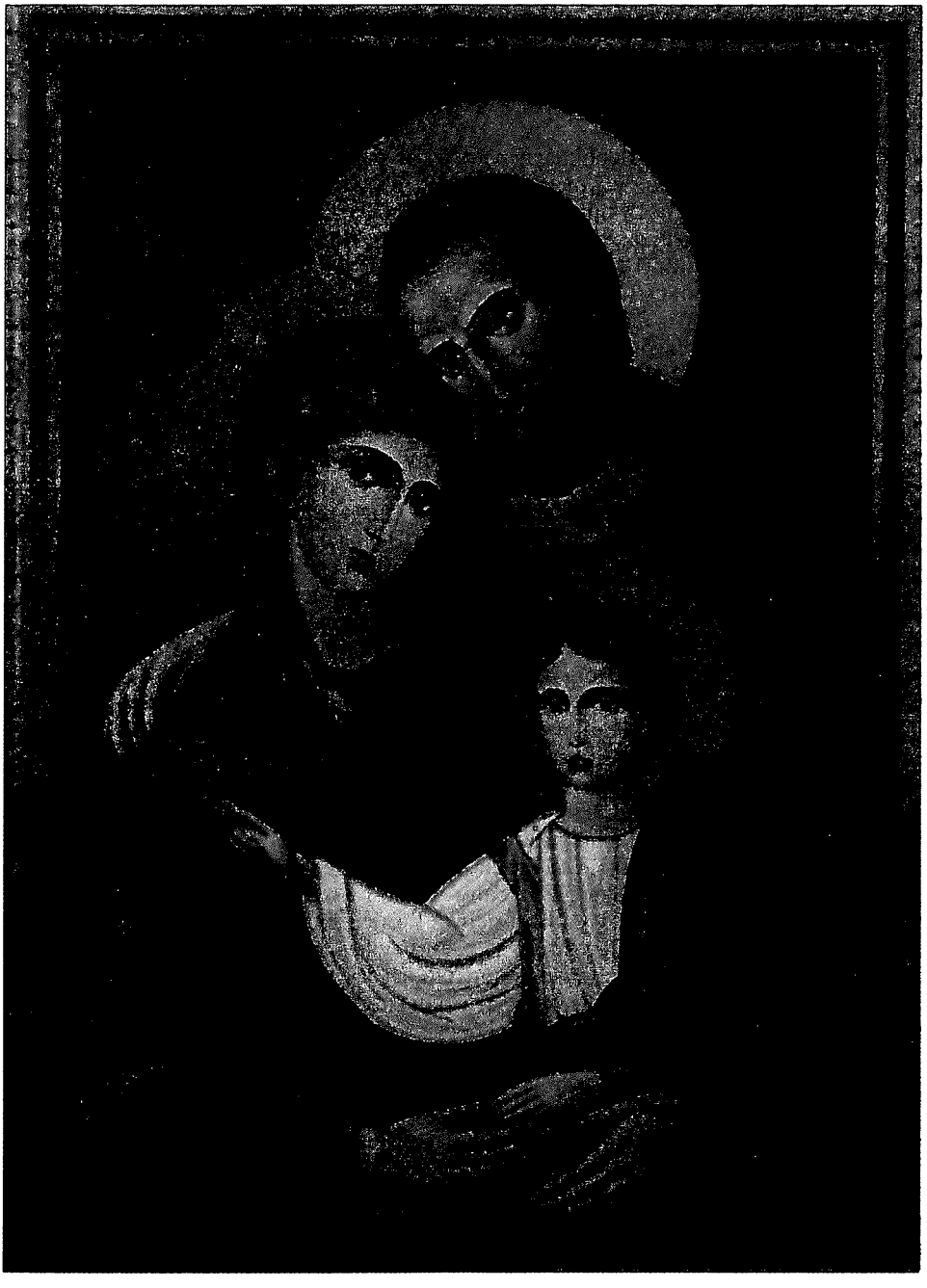

Михайло Халак. Свята Родина.
Ікона з каплиці сестер пресвятої Родини. 1999 р.
(Івано-Франківський теологічно-катехетичний духовний інститут)

ОДИН З НАЙБІЛЬШИХ АВТОРИТЕТІВ І ЕРУДИТІВ

Володимир Іванович Щербина народився в родині нащадка родовитих київських міщан. Його батько був лікарем Університету св. Володимира, а мати донькою Євстафія Петровича Рудиковського (1784-1851) – українського письменника, автора пісень та віршів про козаччину, байок, казок. Лікар за освітою, Є.П.Рудиковський брав участь у війні 1812 року, був знайомий з О.Пушкіним, О.Грибоєдовим, декабристами М.Орловим, М.Раєвським та іншими. А його батько Петро був келійником у відомого в XVIII ст. проповідника, церковного діяча, митрополита Сибірського і Тобольського Павла (в миру – Петра Конюскевича), який після звільнення на покій доживав останні роки у Києво-Печерській лаврі.

Отож не останню роль у визначенні життєвого шляху майбутнього історика відіграв саме родинний чинник. Після закінчення у 1868 р. Другої київської гімназії В.І.Щербина вступив на історично-філологічний факультет Університету св. Володимира, де його вчителями були М.П.Драгоманов та В.Б.Антонович (до речі, В.І.Щербину вважають одним із представників київської школи Володимира Боніфатійовича Антоновича). Ще під час навчання Володимир Щербина розпочав вивчення архівних джерел, зокрема актових книг Правобережної України. Плодом архівних студій стала кандидатська дисертація «Гетьманство Кирила Григоровича Розумовського у зв'язку з попередньою історією Малоросії».

Після закінчення університету 1873 р. В.І.Щербина викладав на педагогічних курсах Петербурзької військової гімназії та в петербурзькій жіночій гімназії. Нарешті 1879 р. повернувся до Києва і тут понад сорок років вчителював у гімназіях.

Одночасно В.І.Щербина співпрацював з Київською Археографічною комісією, Історичним товариством Нестора-літописця. У 1901 р. разом із Л.П.Добровольським за дорученням Історичного товариства Нестора-літописця і Московського археологічного товариства здійснив кілька експедицій на Правобережжя, збираючи стародруки, рукописи, мистецькі пам'ятки.

З утворенням Української Академії наук В.І.Щербина був співробітником Національної бібліотеки Академії, дійсним членом Археографічної комісії ВУАН, працював в Історично-географічній комісії та Комісії для складання біографічного словника діячів України. У березні 1924 р. М.Грушевський запросив Володимира Івановича до створеної ним Науково-дослідної кафедри історії України. У тому самому році В.І.Щербина почав керувати однією із порайонових комісій історії України – Комісією історії Києва і Правобережжя.

В.І.Щербина відійшов у вічність 1936 року. На превеликий жаль, досі не з'ясована точна дата смерті вченого.

Його праці, які він почав публікувати з 1890-х рр., присвячені загалом трьом темам: історії Києва, історії Гайдамаччини і останніх часів Запорозької Січі та суспільним відносинам Подніпров'я другої половини XVIII ст. і початку XIX ст.

М.С.Грушевський ще 1924 р. зазначав, що «найбільшим авторитетом і ерудитом являється В.І.Щербина в історії Києва: тепер се без сумніву найкращий знавець його минувшини, тим більш цінний, що його праці в сій сфері, як і взагалі його наукові роботи, визначаються документальністю, повнотою матеріалу і вповні науково-методичним його опрацюванням». Ці слова визначного історика в усій повноті підтвердила остання збірка праць В.І.Щербини «Нові студії з історії Києва», що побачила світ 1926 р. Насамкінець із сумом зазначимо, що після 1930 р. жодна зі студій В.І.Щербини не була в Україні ані опублікована, ані перевидана.

Оксана ЮРКОВА

ДИПЛОМАТ, УЧЕНИЙ, ПОЛІТИК

Його батьківщина – серце козаччини – Чигирин. Андрій Яковлів навчався у Київській духовній семінарії (1890-1894), а пізніше студіював правові науки на юридичних факультетах Дерптського та Київського університетів. На роки навчання припадає його активна громадська діяльність, яку він весь час поєднував із творчою працею в Українському Науковому Товаристві та київській «Просвіті». В цей самий час побачили світ і його цікаві розвідки «Намісники, державці і старости господарського замку Черкаського у XV-XVI ст.» та «З історії реєстрації українських козаків».

По лютневій революції 1917 р. Андрій Яковлів заснував у Києві Товариство українських адвокатів, а в квітні був обраний членом Української Центральної Ради, де невдовзі виконував обов'язки директора канцелярії. Талант організатора виявив Андрій Яковлів і під час гетьманату Павла Скоропадського на посаді директора чужоземних зносин Міністерства закордонних справ. Тому не дивно, що коли до влади прийшла Директорія, Яковлів став надзвичайним міністром і головою дипломатичної місії до Голландії та Бельгії, де і перебував на цьому посту до 1923 р. Важливо відзначити, що він, попри всі труднощі, наполегливо добивався включення Українського товариства Ліги Націй у всесвітню Лігу Націй.

Діяння Андрія Яковліва за часів визвольних змагань остаточно відгородили його від більшовицької України. Отримавши у Празі статус емігранта, він перейшов на викладацьку роботу, обійнявши посаду доцента в Українському вільному університеті (УВУ). То була яскрава віха в житті науковця. Згодом він став професором і впродовж десяти років (1935-1945) очолював кафедру цивільного права УВУ, виховавши чимало талановитих вчених та політичних діячів. Двічі сенат УВУ обирав його ректором вузу (1930, 1944 р.). До цих обов'язків додалося ще й професорування в Українській господарській академії у Подєбродах та тимчасове директорство в Українському науковому інституті у Варшаві. У польській столиці Андрій Яковлів обійняв генеральне секретарство Української Могилянсько-Мазепинської Академії наук (1938).

Не можна обійти мовчанням і його дійову участь у творенні і розбудові еміграційних гуманітарних осередків. Андрій Яковлів працював у науковому Товаристві ім. Шевченка, був фундатором і головою Українського академічного комітету при Міжнародній комісії для інтелектуальної співпраці при Лізі Націй у Женеві (1930-1931), головою Музею визвольної боротьби України та членом Історично-філософського товариства у Празі.

Великої ваги надавав Андрій Яковлів науковій роботі. І до сьогодні привертають увагу фахівців його праці з історії українського права «Теорія доказів у цивільному процесі», «Торгове право», «Цивільне право» та ін. Вже хрестоматійними для вивчення стали його студії, присвячені аналізу юридичних договорів України та Росії у другій половині XVII-XVIII ст., впливу давньоческого права на литовсько-українське тощо. Виявив він себе і як умілий організатор археографічних досліджень. Так, за часів німецької окупації України саме за його ініціативою зорганізувалася група відомих вчених (Н.Д.Полонська-Василенко, О.П.Оглоблин, Л.О.Окиншевич, В.В.Міяковський), завданням яких було підготувати збірку грамот і привілеїв на Магдебурзьке право містам України. Хоча цей задум в умовах війни не був реалізований, все ж він засвідчує, якого великого значення надавав А.Яковлів виданню вітчизняних пам'яток історії.

По війні вчений виїхав з Праги до сина у Бельгію, а в 1952 р. перебрався до США, де очолив правничу секцію Української вільної академії наук у Нью-Йорку. Тут побачило світ чимало його капітальних праць, зокрема, «Про автора історії Русів», «Договір гетьмана Богдана Хмельницького з московським царем Олексієм Михайловичем 1654 року» та ін.

Ігор ВЕРБА

ТУТ МОРЕ ГРАЄ БАРВАМИ ВСІМА

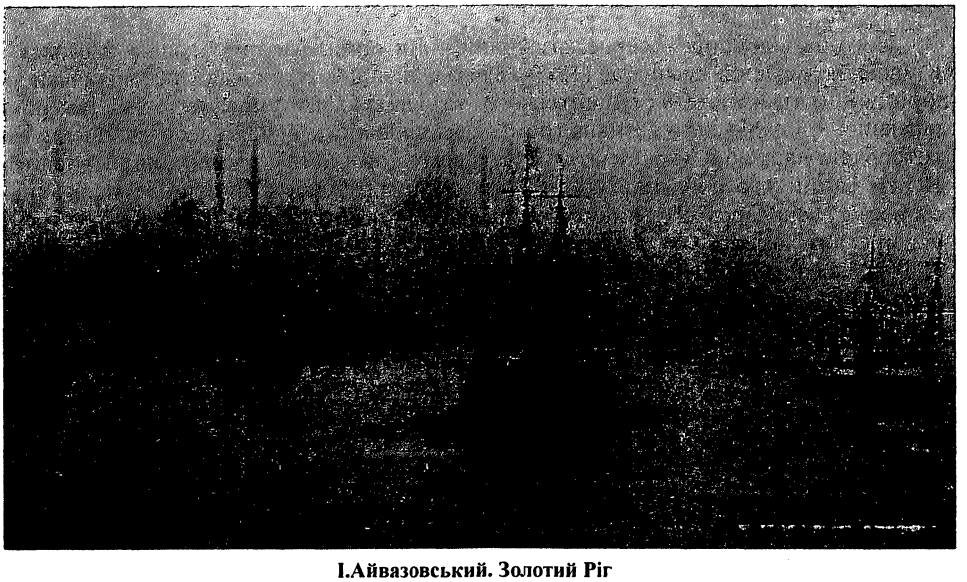

І.Айвазовський. Золотий Ріг

Море... Скільки художників прагнули оспівати його у своїх картинах. Їх полонила ніжність води і розбурхана стихія, мінливість барв і вселенська незмірна велич... Але не багатьом художникам вдавалося по-справжньому поетично закарбувати красу водяної стихії на своїх полотнах. Першим серед великих мариністів світу неодмінно називають Івана Костянтиновича Айвазовського.

Усе життя, хіба що за винятком тих років, які Айвазовський провів у Петербурзькій академії мистецтв і ще кількох довготривалих подорожей по Європі, Америці та Африці, Іван Айвазовський прожив у маленькому кримському містечку Феодосії. Він був закоханий у струнке південні кипариси, у величні, повиті рожевими туманами гори, у тихий шелест теплого прибою. У Феодосії Іван Айвазовський народився, тут він створив свої найкращі роботи, які ще за життя зробили його світовою знаменитістю. З усіх далеких і близьких доріг він повертався до рідної Феодосії.

Відсвяткувавши своє п'ятдесятиріччя Іван Айвазовський задумав віддячити рідному місту за ту щиру красу, яка надихала його на творчість. І вирішив створити тут музей.

Скільки робіт, за якими "полювали" найбагатші колекціонери у Петербурзі й Москві, Відні й Парижі, Берліні й Лондоні, він назавжди залишив у своїй майстерні! Вони і склали основу майбутньої картинної галереї, яка у 1880 році стала доступною феодосійцям і гостям південного міста. Звідси й починається відлік історії відомої нині в усьому світі Феодосійської картинної галереї.

Поряд із картинами й етюдами Івана Констянтиновича Айвазовського тут зберігаються мариністичні полотна багатьох інших митців, як зарубіжних, так і вітчизняних – Рудольфа Бакхейзена, Йоганеса Схотеля, Клода Верне, Філіпа Таннера, Антона Мельби, Адольфа Феслера, Левка Лагоріо, Олексія Боголюбова, Василя Сурикова, Архипа Куїнджі, Костянтина Богаєвського, Максиміліана Волошина, Івана Титова, Георгія Ніссього та ін. Але все ж основу галереї становлять майже п'ятдесят величних і чарівних робіт самого Айвазовського. Кожна з них може скласти славу будь-якому музею світу. В експозиції Феодосійської картинної галереї такі шедеври як "Серед хвиль", "Буря на Північному морі", "Прибій біля кримського берега", "Бриг "Меркурій" атакований двома турецькими суднами"...

Василь ТУРКЕВИЧ

МИТРОПОЛИТ ІВАН ПАВЛОВСЬКИЙ

Майбутній митрополит УПЦ народився на Чернігівщині. Закінчив духовну семінарію і 1914 р. був рукоположений на священика. В 1920-1921 рр. організовував у рідних краях українські парафії. Успіхи на цьому шляху були чималі, про що свідчить факт висвячення Івана Павловського на єпископа у храмі св. Софії в Києві 20 листопада 1921 р. В 1921-1926 рр. він був єпископом Черкаську-Чигиринським, духовним керівником Чернігівської духовної округи. 1 грудня 1926 р. Івана Павловського призначено архієпископом Харківським. З 1927 р. став відповідальним редактором духовного журналу «Церква і життя». Протягом 1927-1928 рр. вийшло 7 чисел цього видання. Тут була опублікована програмова стаття архієпископа «Перший Всеукраїнський православний церковний Собор», «Священий Собор єпископів України» та «Собори перших віків християнства».

У своїх статтях він спростовує закиди з боку ієрархії Російської церкви про неблагодатність єпископату УАПЦ та їхнє «самосвятство». Звертаючися до церковної практики перших віків християнства, автор аргументовано доводить, що тоді Собори складалися не з одного духівництва, а з усіх членів Церкви, які брали активну участь в обранні єпископів. «Ступінь благодатності полягає в безпосередньому містичному єднанні Церкви з Духом Святим», – заявив Іван Павловський. Він підкреслив, що і в післяапостольські часи обрання духівництва проводилося всією Церквою, про що свідчать «Учення 12 апостолів» і твори св. Климентія Римського та Ігнатія Богоносця. Водночас Собор єпископів України, утворений представниками Російської Церкви в Україні у 20-роки, «свою волю поставив вище волі всієї Церкви, намагаючись самостійно дати оцінку ієрархії УАПЦ, звинувачуючи дії І-го Собору 1921 р., як порушення канонів Вселенських Соборів і Апостольських правил. Навпаки, саме ієрархія Російської Церкви вже давно не виконує жодних правил і «тільки лицемірно перед темним людом прикидається носієм і охоронителем у цілості канонів Православної Церкви». УАПЦ, писав далі владика, канони і творіння отців церкви визнала доцільними для свого часу, бо «Українська Церква не порушує канонів, а, навпаки, хоче їх виконати. Виконання канонів полягає не в мертвому їх повторенні, а в розвиненні». Саме на такий шлях стала УАПЦ. І основні засади цієї Церкви є творчим розвитком канонів, сформованих на Вселенських Соборах.

У січні 1930 р. каральні органи влади ініціюють скликання «надзвичайного Собору» УАПЦ, на якому церковних ієрархів і вірних УАПЦ змусили ухвалити рішення про «самоліквідацію» Церкви. Участь у цьому «Соборі» змушений був брати й архієпископ Іван Павловський.

Ставши митрополитом УПЦ, він одночасно виконував обов'язки голови ВПЦР, сприяв інституалізації церковної організації. 300 діючих парафій було поділено на 7 єпархій-округ: Київську, Білоцерківську, Черкаську, Уманську, Вінницьку, Полтавську і Харківську.

Іван Павловський був автором Великоднього послання УПЦ 1931 р., у якому прозвучав заклик до всіх Церков в Україні припинити внутрішню боротьбу і зосередити увагу на подоланні безбожництва.

Весною 1934 р. митрополит Харківський і всієї України на вимогу влади переїхав з Харкова до Києва, куди було перенесено столицю УСРР. Кафедрою митрополита став Успенський собор на Подолі. Але уже в грудні 1934 р. радянський уряд заборонив митрополитові Івану Павловському користуватись Успенським собором, оскільки той підлягав знищенню. Одночасно заарештували 19 парафіян і хористів цього собору. Митрополит перейшов до собору Миколи Притиска. У червні 1935 р. влада закрила й цю кафедру. Іван Павловський переїхав до Черкас, де працював бухгалтером. У травні 1936 р. органи НКВС заарештували митрополита і заслали до Казахстану, де він і загинув.

Леонід ПИЛЯВЕЦЬ

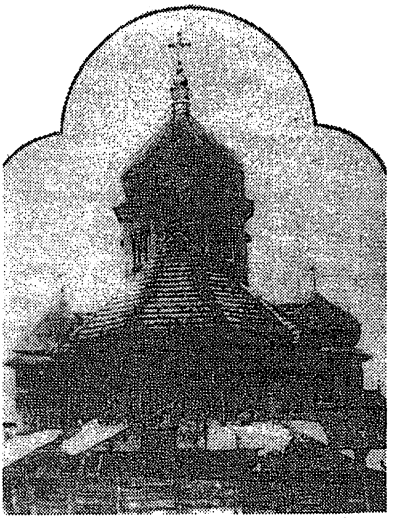

ДЕРЕВ'ЯНИЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИЙ ХРАМ У КИЄВІ

Для вірних греко-католицького обряду церкви в Києві спеціально не будувалися. Коли митрополит Київський і Галицький Михайло Рогоза після Берестейської унії 1596 р. перейшов із православ'я у новостворену греко-католицьку ієрархію з титулом митрополита Київського і всієї Руси, то митрополичий Софійський собор став центром нової конфесії. Перейшло до греко-католиків і багато інших храмів та монастирів.

Починаючи з 1637 р., православний митрополит Петро Могила відбирає у греко-католиків Софійський собор та інші храми. З цього часу греко-католицька конфесія витісняється з міста.

З початком Першої світової війни російська армія взяла в полон багато західних українців, які воювали у складі австро-угорської армії. Чимало цих військовополонених перебувало у Києві. Оскільки вони були греко-католицького віросповідання, то для їхніх релігійних потреб 1915 р. на Ново-Павлівській вулиці (Ю.Коцюбинського) на пустирі зводять дерев'яну церкву (перевезену розібраною до Києва з Галичини).

За свідченням старожилів, греко-католицька церква була відома як храм українських січових стрільців. У Києві в листопаді 1917 р. з українських січових стрільців, що були у російському полоні, та солдат-українців царської армії було сформовано Галицько-Буковинський курінь січових стрільців, який згодом став полком, а потім переріс у корпус і уславився як найбоєздатніший відділ Армії Української Народної Республіки.

Греко-католицька церква, що належала до типових будівель галицької школи народної архітектури XIX ст. не переставала функціонувати і в двадцяті роки. А в 1935-му як і безліч інших її було знесено...

22 листопада 1934 р. заступник голови Київміськради Берсен та секретар Каплієнко підписали постанову, що вирішувала долю пам'ятника народної архітектури. У документі зазначалося: "Пайовики-робітники будівельного кооперативу Жовтневого району у кількості 531 особи вимагають закриття та зносу костьолу, оскільки за планом на даній території має бути збудовано два житлових будинки... На віддаленні двох метрів від костьолу є збудовано 4 житлових будинки, в яких живуть робітники підприємств та заводів: "Донбаля", "Більшовик", "Ленкузня", "Точприбор" тощо, які вимагають закриття костьолу, оскільки він являється місцем затемнення свідомості людства на терені житлового комбінату... Президія Міськради... ухвалює: греко-уніатський костьол закрити, а приміщення передати Міськкомунгоспу для зносу". У Києві, як і загалом по Україні, почався розгул булгаковських швондерів та шарикових...

... Після війни на місці пам'ятки народної архітектури обладнали звичайний дитячий майданчик, а згодом тут збудували приміщення колишнього Шевченківського райкому компартії...

Володимир ДЕНИСЕНКО

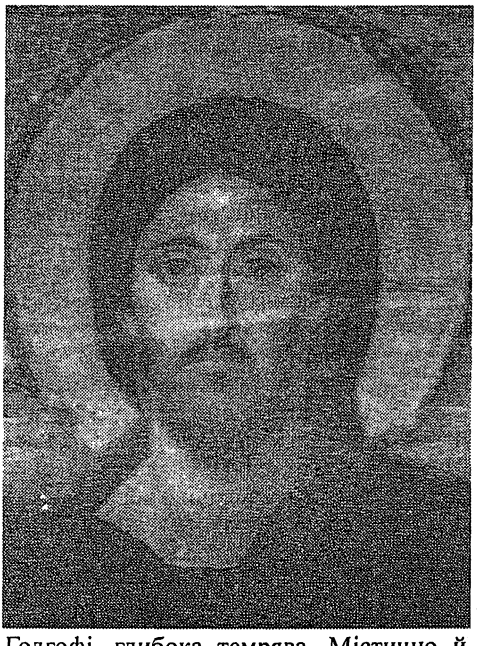

ЗАГАДКА ТУРИНСЬКОЇ ПЛАЩАНИЦІ

У третю неділю після Великодня православні, старообрядці та греко-католики України відзначають день святих жон мироносиць. Євангелісти повідомляють, що серед послідовників Ісуса Христа були й жінки. Деякі з них прийшли разом з Ним із Галілеї до Єрусалима і були присутні на Голгофі під час страти й поховання Ісуса Христа. Вони стали першими свідками Його Воскресіння, а потім сповістили про це іншим, вперше в історії вимовивши слова "Христос воскрес!".

На одній із картин великого Рембрандта, в трагічному "Знятті з хреста" зображено жон-мироносиць. Ніч на горі Голгофі, глибока темрява. Містично й мерехтливо висвітлено тільки знаряддя страти – великий хрест – та тіло Ісуса Христа. Навколо групка людей, зайнятих сумною справою. Йосип та Никодим, стоячи на драбині, з великою обережністю знімають і опускають додолу важке мертве тіло. Біля підніжжя хреста жінки розстилають велику полотнину, яка за мить перетвориться на плащаницю – у неї загорнуть тіло померлого, на ньому з'являться відбитки ран – плями крові Сина Божого. Непевне світло ліхтаря вихоплює з пітьми омертвілі від горя чи закриті долонями жіночі обличчя; фрагмент напруженої фігури, постать Матері, що непритомніє. Атмосфера сповнена жаху, відчуття безмежної катастрофи.

А "як минула ж субота (тобто у неділю після Страсної п'ятниці), Марія Магдалина, і Марія Яковова, і Саломія накупили пахощів (благовонної олії, що називається "миро"), щоб принести і намастити Його (з цієї причини їх називають "мироносицями"). І на світанку дня, як сходило сонце, до гробу вони прибули". І тут побачили, що великий камінь відвалено, а печера порожня – тіло Ісуса Христа зникло. На підлозі печери залишилася тільки закривавлена полотнина, в яку було загорнуто тіло Ісуса.

Через багато століть цей шмат полотна, який знайшли в печері жони-мироносиці, стали ідентифікувати із так званою "Туринською плащаницею" (за місцем її теперішнього зберігання в Турині, Італія). Історія старовинного пожовклого полотна розміром 4,3 на 1,1 метра сягає середніх віків. Християнські теологи твердять, що її знайшла цариця Єлена, мати імператора Константина (римського імператора, який у IV ст. вперше легалізував християнство). Внаслідок війн, хрестових походів, купівлі-продажу плащаниця довго "мандрувала" країнами Близького Сходу та Західної Європи і повсюди вважалася чудотворною. До Турину плащаниця потрапила 1578 р., там вона зберігається у капелі делла Санта Сідона (каплиця Святого Савану).

100 років тому сталася подія, яка радикально змінила статус святині, ставлення до неї християнського світу. Плащаницю було сфотографовано й виявлено на знятому полотні слабкі негативні обриси голови та тулуба людини. Невдовзі мільйони людей стали вважати зображення на плащаниці відбитком тіла Ісуса Христа, який утворився в момент Його воскресіння. З того часу спеціалісти багатьох країн, зокрема Аерокосмічної агенції США (NASA), фотографували пологно кілька разів із застосуванням найсучасніших методів знімання й обробки негативів. Це дозволило реконструювати голову й постать і отримати тривимірне

деталізоване зображення. Встановлено також, що очі мертвого були закриті старовинними римськими монетами. Проводилися і аналізи полотна, включаючи такі, що використовуються в судовій медицині, криміналістиці тощо. Аналіз плям виявив: це кров, до того ж – чоловіча.

Зрозуміло, що найбільше цікавить учених вік плащаниці. Десять років тому незалежні наукові експертизи, проведені із застосуванням методу радіовуглецевого аналізу, засвідчили, що полотно зіткано між 1260 та 1390 рр., а не до розп'яття Ісуса Христа, тобто в першому столітті нашої ери. Втім, радіовуглецевий аналіз не гарантує бездоганності датування.

Ніхто не може пояснити природи зображення, того, як воно закарбувалося на полотні. Тому вірні і далі вважають зображення наслідком дії на полотно енергії, виділеної під час надприродного процесу воскресіння з мертвих.

Вчені ж і сьогодні не припиняють пошуків, висувають різні гіпотези. Висувається навіть припущення, що невідомий геній середньовіччя винайшов примітивні форми фотографії і що винахід пізніше було забуто. Цей перший "фотограф" покрив полотно розчином срібла, а потім у сильних променях світла отримав на ньому відбитки людської фігури. Займаються плащаницею також спеціалісти з іконографії. Вони певні, що обличчя на полотні – то прототип перших образів Ісуса Христа. Так, було встановлено повну структурну ідентичність між головою й обличчям на Туринській плащаниці та однією з найстаріших ікон (VI ст.), що дійшла до нас. Це ікона Ісуса Христа Вседержителя з монастиря Св. Катерини на горі Сінай. Але дехто каже, що повернувши вектор часу на 180 градусів, можна вважати, що саме цей Сінайський образ став прототипом зображення на плащаниці?

Попри велике шанування, яке Римо-католицька церква виказує до Туринської плащаниці, Ватикан досі не зробив офіційної заяви щодо її ідентичності з тим полотном, у яке майже 2000 років тому жони-мироносиці загорнули знятого з хреста Ісуса.

Клара ГУДЗИК

"ПОВЧАННЯ" ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА

Літературна спадщина Володимира Мономаха дійшла до нас трьома творами – "Поученням", "Грамоткою" (листом) до князя Олега Святославича та молитвою, і належать до найвидатніших пам'яток письменства Київської Русі.

Їхній автор Володимир-Василій Всеволодович Мономах (1053-1125) – син Всеволода Ярославича, онук Ярослава Мудрого і водночас онук по матері візантійського імператора Костянтина IX Мономаха (від якого й дістав своє прізвище) прожив довге, багате на події життя. Маючи 14-15 років, він став князем Ростовським, згодом Смоленським, потім Володимиро-Волинським, знову Смоленським, потім Чернігівським, згодом Переяславським, а з 20 квітня 1113 р. був запрошений київським боярством на великокняжий Київський стіл.

Судячи з його творів і загалом усієї діяльності, Володимир Мономах відзначався неординарним розумом, дістав належне виховання, високу на ті часи й різнобічну освіту. Був активним державним діячем, організував кілька переможних походів проти лютих ворогів Русі – половців, виступав за єдність Руської землі (хоча й сам брав участь у міжкнязівських усобицях), законодавчо дещо послабив гніт і визискування народних мас, підтримував духівництво, яке тоді було основним носієм і популяризатором грамотності, сприяв розвиткові літописання.

Твори Володимира Мономаха яскраво вираженого повчального характеру мають велике історико-документальне та художнє значення і звернуті до широкого загалу.

Вони, як і все письменство Київської Русі, зокрема літописи – тією чи іншою

мірою були і носіями високих загальнолюдських ідей гуманізму, свободи, миру, патріотизму, людської гідності, моральної чистоти, документами історичної правди, натхненного художнього слова, в чому їхнє неминуще, пізнавальне, виховне, естетичне значення.

Усі три твори Володимира Мономаха збереглися в Лаврентіївському спискові "Повісті минулих літ", де вміщені під 1096 р.

Доробок Володимира Мономаха перекладено багатьма мовами. Російською його твори вперше опубліковані 1793 р., а в останні десятиліття неодноразово друкувалися в нових перекладах. Українською мовою славетні пам'ятки Мономахового пера вперше видрукувано без будь-яких скорочень 1986 р.

Володимир ДЕНИСЕНКО

З РОДИНИ СТАРИЦЬКИХ

Історія світової культури знає чимало прикладів, коли одна сім'я давала кількох талановитих діячів. Згадаймо Дюма-старшого і Дюма-молодшого, Йогана Себастяна Баха і талановитих його синів, братів Тобілевичів і Жемчужникових. До таких інтелігентних родин належали й Старицькі. Михайло Петрович неабияк прислужився українській літературі й, зокрема, драматургії, його дружина – талановита піаністка, дочка Людмила – перекладачка і письменниця, а дочка Марія, про яку піде розповідь, відома українська актриса і театральна діячка.

Вона зростала в чудовому мистецькому оточенні. Батько приятелював і родичався з Лисенками, Драгомановими, Косачами. Та й хто тільки не бував у їхньому домі! Громадські діячі, художники, письменники, музики, композитори, студентська молодь. Дім Старицьких став у Києві своєрідним клубом.

Дітям не боронилося вникати в справи дорослих і, можливо, тому вони росли як на свої роки серйозні, вдумливі й рано ставали до громадської роботи.

Ще гімназисткою прийшла на аматорську сцену й старша донька Михайла Петровича – Марія.

У вісімдесяті роки, коли царськими указами заборонялося українське слово у пресі й на сцені, у Києві організовується нелегальний гурток. Разом з Арабажіним, Кистяківським, Маршинським, Шрамченком бере участь в українських виставах і Марія Старицька. Зібрані з вистав гроші йдуть на допомогу політичним в'язням і засланцям.

Ще навчаючись у сьомому класі гімназії, Марія Старицька виступає на професійній сцені. Спочатку в трупі Марка Кропивницького, а з 1885 року – свого батька.

Зігравши вже чимало ролей в українських і російських виставах, вона кидає все й їде до Москви в драматичну школу доучуватися.

Стаціонарні й мандрівні драматичні трупи у Петербурзі, Москві, Житомирі, Києві... Нелегка була доля тогочасного актора. Марія грала у п'єсах Старицького, Островського, Мольєра, Карпенка-Карого, Ібсена.

У 1898 році Марія Петрівна Старицька залишила професійну сцену і організувала аматорський гурток, який давав вистави насамперед у робітничих київських передмістях – Шулявці, Солом'янці, Лук'янівці, Подолі. Викладала у драматичній школі Лисневич-Носової, а згодом – у музично-драматичному інституті Миколи Лисенка, редагувала перший український педагогічний журнал.

Велика заслуга Марії Михайлівни Старицької перед українською культурою ще й у тому, що вона перша втілила на театральній сцені невмирущі драми Лесі Українки – "Йогану, жінку Хустову", "Камінного господаря", "Мохаммед і Айшу".

Василь ТУРКЕВИЧ

ІКОНИ МИКОЛИ БІДНЯКА

Унікальним мистецьким явищем, – і то не тільки на тлі українського мистецтва, – є Микола Бідняк, людина незвичайної долі, яка працює творчо, попри тяжке каліцтво. Він народився 1930 році в Торонто. Коли було 4 роки, поїхав з батьками на рідну їм Буковину. Щоб не потрапити під повторну більшовицьку окупацію сім'я наприкінці війни виїхала до Німеччини, і там Микола натрапив на польову міну, яка відірвала йому обидві руки. В 1950 році він з батьками повернувся до Канади. Маючи винятковий хист до малярства закінчив з великим успіхом Технологічний інститут в Калгарі, а згодом Коледж образотворчих мистецтв в Онтаріо. Невгамовне покликання до мистецтва навчило Миколу винахідливості. На куксу правої руки він натягує еластичний гумовий бандаж, який міцно притискає до руки пензля, перо чи олівець, і часто допомагає собі зубами. Таким способом Микола виконує разючі малярські і графічні роботи, технічній досконалості яких може позаздрити будь-який митець зі здоровими руками.

Микола Бідняк дуже плідно творить композиції, ікони, портрети, пейзажі, обкладинки для книг. Митець виставляв свої ікони та світські твори у США, Канаді, Мексиці, Іспанії, Швеції, Швейцарії, Великобританії, Італії, Японії. Він має престижні нагороди, є багаторічним членом Української спілки образотворчих мистців США й Канади, а також Міжнародної Асоціації мистців, що малюють вустами та пальцями ніг (центр Асоціації міститься в князівстві Ліхтенштейн).

Творчість М. Бідняка ще мало знана в Україні. 1991 року, перебуваючи в Україні, він був обраний професором Львівської академії мистецтв. У 1995 році Микола Бідняк став лауреатом Державної премії України ім. Тараса Шевченка. Найвищу мистецьку нагороду відомий художник із Канади отримав за серію історичних картин і портретів «Князь Данило Галицький», «Гетьман Іван Мазепа», «Монах Алімпій», «Євген», «Юр», «Бандурист», «Крізь берези», «Краєвид», «Чорнобильська Богородиця», «Довбуш», «Битва під Крутами», а також цикл творів з іконопису «Чорнобильська Богоматір» і «Спас». Нещодавно художник передав дві малярські роботи – «Богородиця», «Спас» Національному музею у Львові для постійно діючої експозиції.

У своїй основі твори М. Бідняка реалістичні, з деякими рисами символізму. Вони привертають увагу передусім надзвичайно витонченим малюнком і гармонійним колоритом. В іконах митець дотримується візантизму з виразними українськими рисами в інтерпретації князівської (домонгольської) доби. Трагічне й ліричне відчуття ним доводиться до крайніх меж: свята Діва Марія найчастіше трактується ним як «страдницька Матір». Трагічною є його ікона – «Чорнобильська Богородиця» (1992 р.), яку майстер виставляв у багатьох галереях на Заході, а також привозив для показу в музеях України. Мати Божа обережно ступає своїми сап'янцями по спаленій радіацією землі України між рідкими почорнілими колосками жита й квітами волошок, які змінили свій колір з блакитного на бузковий. У правиці Діви Марії – чорна амфора – символ упокореної атомної стихії. В жесті Богоматері – надія на те, що її єдинородний син Ісус Христос відродить сплюндровану гріхом українську землю, очистить її. Постаті Господа, Богородиці, ангелів (ангели, особливо так званий Апокаліпсичний Ангел, (як помічник Христа в майбутньому суді людства, – улюблена тема Миколи Бідняка) – видовжені, розтягнені вгору, аж до порушення природних пропорцій (наприклад, в іконі «Христос», 1987 р.). Тут відчутний певний вплив композицій іспанського мистця грецького походження Ель Греко, однак ці деформації Микола Бідняк робить з метою показати відмінність світу небожителів від вимірів земних, звичних для людського ока. Микола подарував «Чорнобильську Богоматір» Національному музеєві образотворчого мистецтва у Києві.

І ще одну турботу виявив художник, як член світової асоціації митців – інвалідів в Ліхтенштейні. В Україні є чимало інвалідів, які не скорились долі, прагнуть жити повноцінним життям і приносити користь людям. Отож тих, хто малює устами і ногами художник запрошує до участі в славнозвісній асоціації, яка може подати цим людям творчу і матеріальну допомогу. Не нарікаючи на долю, Микола Бідняк уперто шукав можливості виразити свій хист, і став узірцем мужності й духовного подвигу художника.

Олександр ІЩЕНКО

Борис ГРІНЧЕНКО

Горе вам
(Єв. Луки 6:25)

Намучене серце бажало спочину:
Давно у душі я спокою не чув, –
І в тую журби й сумування хвилину
Я Книгу велику святу розгорнув.

І в Книзі читаю я: «Горе вам буде,
Усім, хто сміється, радіє в сей час,
Бо сум колись тяжко пригнітить
вам груди
І плач та ридання обгорне всіх вас!»

Тоді наші сльози і муки великі
В душі наболілій я благословив,
Бо я зрозумів, що не згине вовіки
Ні одна з тих сліз, що народ
наш пролив.

Бо сум той гнітючий, ті муки та сльози
Нас всіх приведуть до днів інших ясних,
Таких, коли згинуть навіки морози
І в барвах засяє весна золотих.

А ви, що тепер смієтеся, довіку
Не будете знати сподіваних днів
Ви в темряву всі впадете у велику,
Де плач тільки й скрегіт
страшний од зубів.

І праведна буде довічная кара, –
Сміялись, бо й радість тоді вам була,
Як горя та муки гнітючая хмара
Над людом безщасним лягла.

МОЛИТВА МАТЕРІ ЗА ДІТЕЙ

Пречиста Діво Маріє, Матір Божа, непорочно народила й на добро всьому світові Свого єдинородного Сина виховала, вислухай, моя свята Заступнице і Захиснице, щиру молитву і дай мені сили та терпіння випестити та виростити моїх дітей чесними й богобоязливими людьми, аби були втіхою та опорою мені на старості й усьому народові українському на благо, і щоб чистим серцем славили ім'я Твоє, Богородице. Амінь.

МОЛИТВА ДИТИНИ ЗА МАТІР

Господи Ісусе Христе, що привертав малих дітей до свого серця, я знаю, що Ти радісно вислухаєш, Спасителю, молитву кожної людини, тому вислухаєш і мою щиру молитву. Я не молю Тебе, Христосе любий, ні про що більше, тільки про свою рідну неньку. Пошли їй, Предобрий Господи, здоров'я та силу, щоб вона могла так далі працювати для мене й опікуватися мною, як зараз. І дай мені, Ісусе Дорогий, аби я виріс (виросла) моїй дорогій матері на втіху. Це буде моїм найбільшим щастям. А я буду славити Тебе вічно. Амінь.

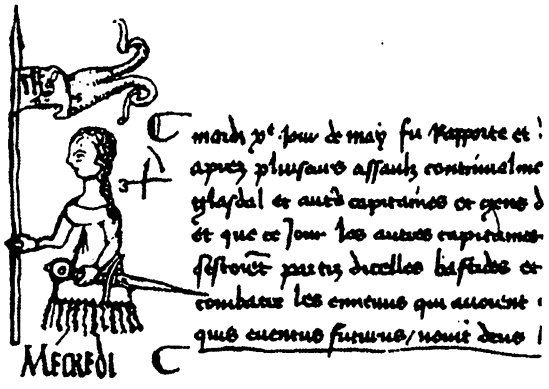

Єдине прижиттєве зображення Жанни д'Арк (1429)

ЖАННА Д'АРК
Страта

У середу, 30 травня, рановранці до камери ув'язнення Жанни увійшли два домініканці. Один з них, відомий з процесу асесор Лядвеню, ніби з числа прихильних до Жанни. Можна апріорі припускати, що, попри ту проблематичну прихильність, він, вправний у тлумаченні догм св.Письма і вчення отців Церкви, міг з неспростовною логікою усе вмотивувати велінням вищої конечності. Для цього й послав єпископ Кошон до Жанни: підготувати її до виходу з англійської тюрми, того ж таки дня, для мученицької смерті через спалення.

Другий, ще молодий брат – домініканець Жан Турмуйє, серце якого ще не встигло зазнати обробки в схоластичних формулах на нечутливість, буде небайдужим спостережником драматичної сцени, яку він запам'ятає й пізніше переповість.

За його розповіддю, коли Лядвеню повідомив Жанну, що її чекає така жахлива неуникненна смерть, вона в розпачі почала рвати на собі волосся з вигуками:

– О Господи, як жахливо й жорстоко повелися зо мною! Чи ж мусить моє чисте тіло, ніким не осквернене й ніколи не спотворене, бути сьогодні спалене й перетворене на попіл? Горе мені! Я воліла б ліпше, щоб мені сім разів стяли голову! Якби я була ув'язнена в церковній тюрмі під охороною служителів церкви, а не моїх ворогів, до такого жахливого кінця ніколи б не дійшло!

Ще як вона так голосила, увійшов єпископ Кошон. До нього Жанна звернулася зі словами:

– Єпископе, ви винні в моїй смерті!

Кошон відповів їй:

– Заспокойтеся, Жанно, ви вмираєте, бо не дотримались того, що обіцяли, і повернулися до попередніх недостойних вчинків.

Жанна ж повторила йому те саме: якби її ув'язнили в церковній тюрмі, до такого б не дійшло, і закінчила погрозою:

– За те все я оскаржу вас перед Богом!

Після сповіді й уділеного їй за дозволом Кошона причастя Жанну вивели на Старий базар Руана.

Вогнище приготували на високому цоколі, щоб для всіх було видно спалення приреченої. Солдати густою шеренгою відгороджували ті споруди від натовпу. Крім того, військові кордони були поставлені на виходах з усіх вулиць, що вели до Старого базару.

І ще одна деталь з антуражу: на стовпі, приготованому для спалення Жанни, прибито напис: "Жанна, яка називала себе Дівою, брехлива, небезпечна обманщиця народу, чаклунка, блюзнірка, зарозуміла безвірниця, пихата ідолопоклонниця, жорстока, безпутна спільниця диявола, відступниця, схизматичка, єретичка".

Після розміщення всіх за призначенням Ніколя Міді виголосив проповідь на тему тези апостола Павла з Першого послання до Коринтян: "Як хвора одна частина тіла, то хворі й усі..." Закінчив своє слово проповідник, звертаючись до засудженої:

– Жанно, іди з миром. Церква не може далі тебе боронити...

За ним промовляв єпископ Кошон:

– Кожного разу, як фатальна отрута єресі вперто когось чіпляється, – приналежного до Церкви, й перетворює його на прибічника Сатани, треба пильно й зо всіма стараннями клопотатися, щоби й інші частини містичного тіла Церкви не були заражені тією небезпечною мерзотою…

І на закінчення, звертаючись до Жанни:

– З цього випливає, що декларуючи тебе впалою в попередні гріхи, ми стверджуємо, що таку зіпсовану частину тіла, аби вона не стала заразною для інших частин, належить вилучити з єдності Церкви, відтяти тебе від її тіла й віддати до рук цивільної влади.

На цьому слові Кошона на голову Жанни надівають ковпак з написом: "Єретичка, відступниця, ідолопоклонниця". Вона ж упала в плачі на коліна й просить пробачення у всіх: суддів, асесорів, усіх присутніх, короля Франції й короля Англії. Плаче Жанна, бо страшно кожному смертному переступати поріг з життя у смерть…

Плаче Жанна на Старому базарі в Руані перед порогом у смерть, у своєму короткому житті жодного разу не відступила вона від віри в Бога, але однаково страшно їй, і той плач – кульмінаційний пункт її людського наслідування Христа…

По останньому слову Кошона Жанну, яка не підкорилася Церкві, мають віддати в руки цивільної влади, і судді, асесори й інші церковні достойники, вважаючи, що їхня справа закінчена, починають розходитися; а Жанну відводять до трибуни голови міста, а той зі свого боку наказує звести її на вогнище.

Тут стається ще одне порушення правил процесу над єретиком: Церква віддає його, як такого, що не визнав її суду, до рук цивільної влади. І хоч усім зрозуміло, що вирок смерті буде автоматично виконаний, світська влада має зі свого боку офіційно проголосити смертний вирок. Але нічого подібного не стається. Начальник міста просто віддає Жанну в руки ката.

Те, що було далі, ніким зі свідків не підтверджене, але цілком імовірне: хтось ніби звернувся до графа Варівка з питанням: чому немає вироку цивільної влади? На що той відповів:

– Він не потрібен, бо тоді сказали б, що Жанну засудив на смерть не церковний трибунал, а англійці.

Усе це триває довго, й англійці починають непокоїтися. Їхній капітан незадоволено запитує:

– Як то буде, шановні отці, чи не змусите ви нас тут і обідати?

Та кат уже веде свою жертву до вогнища. І до останку не вимовить вона слова образи на короля, бо тримається до кінця висловленого раніше: "У всьому, що я робила, добре чи зле, немає провини короля, я діяла не за його порадами". Не нарікатиме й на святих, які в останню мить залишили її. І свою смерть, імовірно, прийме як порятунок від Бога, який вони їй обіцяли.

Про останні муки й смерть Жанни розповіли живі самовидці на процесі її реабілітації. Жан Масьє, який протягом усього процесу мав приводити її з ув'язнення на допити й відводити назад, свідчив:

– Відтоді, як церква зреклася її, я далі лишився при ній, і вона у великій побожності своїй попросила, щоб дали їй хрест. Почувши те, один з присутніх англійців зробив з патичка маленький хрест і подав їй на довгій палиці. А вона прийняла його з молитвою й зі словами до Бога, нашого Спасителя, який сконав на хресті на порятунок наш, поцілувала хрест і сховала його між одежиною й тілом на грудях. І ще, крім того, смиренно просила мене принести з церкви інший хрест і тримати його перед нею до її скону. Тоді я попросив, щоб служитель парафій приніс такий з церкви. І коли хрест принесено, вона припала до нього довгим поцілунком і тримала його, аж поки прив'язали її до стовпа.

Те саме посвідчив чернець августинського ордену Ізамбар де ля П'єр, який власне й ходив до церкви за тим хрестом:

– Побожна жінка просила й благала мене, а я був близько коло неї до кінця, щоб я пішов до найближчої церкви й приніс звідти хрест та й тримав його високо перед її очима до її скону… Бувши вже в огні, вона не переставала голосно молитися з ім'ям Ісуса на устах, без перерви волала до своїх святих і тих, що в раю.

Жанна сконала в молитовному натхненні, з останнім благанням, що його

вимовляла: "Ісусе!". Розчулено плакали самовидці жорстоко засудженої, і хтось навіть зауважив, що пустив сльозу незворушний суддя її Кошон. Усім-бо було ясно, що прирекли на мученицьку смерть святу героїчну дівчину, яка вже за життя набула слави зразковою побожністю.

Те, що зафіксоване по смерті Жанни, більше з легенди, ніж від дійсності, але воно не менше важливе для історії, ніж голі факти.

Згадуваний нами чернець августинського ордену Ізамбар розповідав пізніше, ніби прийшов до нього на сповідь у стані крайнього збудження кат, "боячися, що ніколи не здобути йому прощення від Бога й відпущення гріхів за те, що він удіяв з тією святою жінкою". І ще розповів ченцеві і ствердив той кат, що "незважаючи на вживання оливи й вугілля, нутрощів і серця вогонь не взяв, і він розуміє те явище, як незаперечне чудо".

Ще оповідали про одного англійського солдата, з тих, що, на відміну від зворушеного в сльозах натовпу, сміялися чи удавали, що сміються; той солдат нахвалявся, що, мовляв, власноручно покладе на вогнище в'язку дров. Але тієї миті, як він таке вчинив, його опала велика млость, і він знепритомнів. Друзі схопили немічного й повели до найближчої таверни. Там, підтриманий напоями, потерпілий розповів, ніби тієї миті, як Жанна вимовила востаннє ім'я Христа, він побачив, як з її уст з останнім подихом вилетіла голубка, тобто не інакше, як знялася до неба її свята душа.

Певно, належить до легендарного й розповідь про одного з секретарів короля Англії, який, ніби на завершення того, що відбулося на Старому базарі в Руані, сказав:

– Ми пропащі, бо спалили святу.

Чи був справді там такий секретар, чи його слова – пізніша вигадка, але в них суща правда: Англія втратила все, що здобула в тій війні, яка тривала понад сто років...

Іван КОШЕЛІВЕЦЬ

Християнська абетка

В

Василіани – члени чернечого греко-католицького чину св. Василя Великого. Генеральна капітула чину св. Василя Великого розташована в Римі.

Ватикан – папська держава, розташована на території Рима (площа 44 га), центр Римо-католицької Церкви, офіційна резиденція (з 1870) Папської і Римської курії. Держава Ватикан утворена 1929 р. Її глава папа Римський. Ватикан має широку мережу університетів, академій, коледжів та семінарій. Серед них – Український католицький університет ім. св. Климентія, велика і мала папські семінарії.

Великий піст – найдавніший, найтриваліший і найсуворіший з багатоденних постів православних християн (7 тижнів перед Великоднем).

Вербна неділя – закорінена в народному побуті назва християнського свята Входу Господнього до Єрусалима.

Вертеп (слов'янське) – печера.

Вечірня – церковна служба, що правиться увечері.

Висвячення – уведення певної особи в той чи інший сан духовного служіння через установлене таїнство (хіротонія – для диякона, священика, єпископа та ін.). У католицизмі та православ'ї хіротонія здійснюється лише над чоловіками. У деяких протестанських церквах дозволена хіротонія в диякони та пресвітери й жінок.

Вівтар чи Престол – дерев'яний (іноді металевий чи кам'яний) стіл, на якому відбувається літургія. Вівтарем також іменують увесь простір навколо Престолу. Вівтар є символом неба, місцем особливого перебування Бога.

Вікарій (від латинської – заступник, намісник). У католицькій церкві вікарієм

Ісуса Христа вважається папа Римський. Є також у православних єпархіях, монастирях і великих парафіях. Вікарій може мати сан єпископа й архієпископа.

Воздух – покривало з зображенням Христа, яким накривають під час літургії святі посудини – дискос і потир.

Всеношна – церковна служба, що правиться цілу ніч перед святами; вечірня з литією та утренею разом.

Вселенські собори – зібрання вищого духовенства із делегованих представників християнських помісних церков, на яких ухвалювалася система віровчення і культу, формувалися канони, богослужбові правила. Перший Вселенський собор (Нікейський) відбувся 325 р. У 869-870 рр. четвертий Константинопольський собор виявив гострі суперечності між західними і східними християнськими церквами. Православ'я і католицизм, які сформувалися як окремі течії християнства в II ст., оцінюють цей собор по-різному: католики вважають його за Восьмий Вселенський собор, а православні не визнають. Наступні Вселенські собори скликалися вже Римськими папами після поділу церков.

Вульгата – латинський переклад Біблії, перевірений і перероблений у 384-405 рр. св. Іеронімом з єврейських та грецьких манускриптів.

Г

Герменевтика (від грецької пояснювальний) – наука про засоби інтерпретації Святого Письма, мистецтво висвітлення, техніка тлумачення давніх текстів.

Гесихазм (імихазм) – (від грецької – відчуженість, німотність). Містико-аскетичне вчення, покладене в основу східнохристиянської православної чернечої духовності. Його суть: через містичне споглядання у чернечому подвижництві може бути досягнутий вищий ступінь пізнання – споглядання сутності речей, бачення несотворенного світла, богопізнання.

Гласи – система з восьми церковних мелодій, розроблена св. Іваном Дамаскиним та св. Теодором Студитом. Гласи змінюються залежно від роду співу: ірмоса, тропаря і т.і.

Говіти – постити, відвідувати церковні богослужіння, готуючись до сповіді та причастя.

Голгофа (від арамейської гулгута – череп) – пагорб поблизу Єрусалима, де було розіп'ято Христа; більш загально – місце страти і мук.

Гомілетика – розділ богослов'я, присвячений питанням теорії та практики церковного проповідництва.

Гомоузія, єдиносущність, єдиносутність – термін християнського богослов'я, який встановлює цілковиту тотожність сутностей трьох Божественних Осіб (Трійці) – Отця, Сина, Святого Духа. Таке ототожнення означає розуміння Бога як Триєдиного (єдиного за сутністю й троїстого в іпостасях – особах). Остаточна формула "єдина сутність і три іпостасі" затверджена в 362 р. на Александрійському Вселенському соборі.

Д

Дароносиця – невеликий металевий ковчег (скринька), де лежать попередньо освячені Св. Дари для причащання хворих удома.

Деісус – ряд ікон, триптих: Христос, справа від Нього – Богоматір, зліва Іван Хреститель.

Дискос – невелика таріль, на яку кладуть євхаристичного агнця.

Диякон – помічник священика у відправі церковної служби, нижчий духовний чин.

Дієцезія (те саме, що й єпархія) – церковно-адміністративна одиниця католицької церкви, яку очолює правлячий єпископ.

"Діяння святих апостолів" – одна з книг Нового Заповіту, авторство якої церковна традиція приписує євангелістові Луці.

Домініканці – чернечий чин, заснований на початку XIII ст. св. Домініком.

Вознесіння Господнє,
ікона мистця Ювеналія Мокрицького, студита, храм святої Софії в Римі

ЧЕРВЕНЬ

ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	НД
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30		

1 – Міжнародний день захисту дітей.

– 145 років від дня народження російського філософа Льва Лопатіна. Помер 21 березня 1929 р.

2 – 160 років від дня народження англійського письменника Томаса Гарді. Помер 11 січня 1928 р.

3 – 25 років тому помер французький композитор Жорж Бізе. Народився 25 жовтня 1838 р.

4 – Всесвітній день охорони навколишнього середовища.

– 500 років тому Київ, згідно з Магдебурзьким правом, був звільнений від усіх торгових мит.

– 130 років від дня народження українського історика-слов'янознавця Митрофана Бречкевича. Помер 26 серпня 1963 р.

– 195 років від дня народження російського скульптора, одного з авторів пам'ятника св. Володимиру в Києві Петра Клодта. Помер 20 листопада 1867 р.

– 125 років від дня народження українського етнографа Ольги Бачинської. Померла 25 липня 1951 р.

– 10 років тому Всеукраїнський православний собор у Києві проголосив патріархат УАПЦ і обрав митрополита Мстислава першим патріархом Української автокефальної православної церкви.

6 – День журналіста.

– 265 років від дня народження українського художника Кирила Гловачевського. Помер 8 серпня 1823 р.

– 260 років від дня народження французького письменника Луї Мерсьє. Помер 25 квітня 1814 р.

– 185 років тому відбулася битва між французькою армією і об'єднаними європейськими силами під Ватерлоо. Остаточна поразка Наполеона.

– 140 років від дня народження українського художника, автора численних робіт на історичну тему Антона Пилиховського. Рік смерті невідомий.

– 125 років від дня народження німецького письменника Томаса Манна. Помер 12 серпня 1955 р.

– 115 років від дня народження українського співака, педагога Михайла Микиши. Помер 20 листопада 1971 р.

– 100 років від дня народження українського художника-примітивіста Никифора Дровняка. Помер 10 жовтня 1968 р.

– 50 років тому таємною постановою Ради Міністрів СРСР ухвалено: осіб, які були виселені на поселення протягом 1944-1949 рр., незалежно від терміну заслання, вважати засланими довічно.

– 70 років тому помер український художник, громадський діяч Петро Холодний. Народився 18 грудня 1876 р.

8 – Вознесіння Господа Ісуса Христа.

– 145 років від дня народження української

письменниці, громадської діячки Наталії Кобринської. Померла 22 січня 1920 р.

9 – 130 років тому помер англійський письменник Чарльз Діккенс. Народився 7 лютого 1812 р.

– 320 років тому помер португальський поет Луїс ді Камоенс. Народився у грудні 1524 р.

10 – 175 років від дня народження чеського історика Антона-Ярослава Вртятко. Помер у грудні 1892 р.

11 – 30 років тому помер російський політичний та державний діяч Олександр Керенський. Народився 4 травня 1881 р.

12 – 175 років від дня народження українського краєзнавця, автора "Енциклопедії краєзнавства Галичини" Антона Шнайдера. Помер 25 лютого 1880 р.

14 – 905 років тому помер печерський праведник, перший відомий лікар Руси-України Агапіт.

– 200 років тому вперше було поставлено історичну трагедію Ф. Шіллера "Марія Стюарт".

– 180 років від дня народження російського археографа Павла Вяземського. Помер 11 липня 1888 р.

– 155 років від дня народження українського історика, громадського діяча Івана Лучицького. Помер 22 серпня 1918 р.

– 95 років тому розпочалося повстання на панцернику "Князь Потёмкин-Таврический" і деяких інших кораблях Чорноморського флоту царської Росії.

– 60 років тому німецькі війська окупували Париж.

15 – 225 років тому російське військо за наказом Катерини II зруйнувало Запорозьку (Підпільнянську) Січ.

– 185 років тому помер російський державний діяч, виходець з України, сенатор, граф Ілля Безбородько, на кошти якого було відкрито Ніжинський ліцей (нині педагогічний інститут). Народився 27 лютого 1756 р.

– 120 років від дня народження української та колумбійської співачки Марії Сіяк. Померла 1940 р.

17 – 975 років тому помер польський король Болеслав I Хоробрий. Народився 967 р.

18 – День Святої Трійці.

– 145 років від дня народження дослідника фольклору народів Полінезії Луї Беха (Австралія). Помер 18 лютого 1913 р.

20 – 60 років тому помер український політичний, громадський і державний діяч, учений-геолог Федір Швець. Народився 11 листопада 1882 р.

21 – 195 років від дня народження українського історика, етнографа Миколи Закревського. Помер 10 серпня 1871 р.

– 180 років від дня народження російського художника Василя Тімма. Помер 7 квітня 1895 р.

– 140 років тому помер український історик Микола Маркевич. Народився 7 лютого 1804 р.

– 100 років від дня народження українського історика Катерини Грушевської. Померла 30 березня 1943 р.

24 – 600 років від дня народження німецького першодрукаря Йоганна Гуттенберга. Помер 3 лютого 1468 р.

– 150 років від дня народження українського актора, режисера Івана Гриневецького. Помер 25 січня 1889 р.

26 – 190 років від дня народження українського правника і мецената Василя Тарновського (старшого). Помер 16 грудня 1866 р.

– 80 років тому помер український письменник Степан Ковалів. Народився 25 грудня 1848 р.

– Початок Петрового посту.

27 – 100 років від дня народження українського актора і режисера Олександра Сердюка. Помер 14 грудня 1988 р.

28 – День Конституції України.

– Блаженного Августина.

– 110 років тому помер російський художник, українець з походження, автор численних картин на історичну тематику Олександр Литовченко. Народився 1835 р.

29 – 100 років від дня народження французького письменника Антуана де Сент-Екзюпері. Загинув 31 липня 1944 р.

У червні виповнюється:

– 350 років тому до Богдана Хмельницького прибув посол Венеції Альберто Вимін із пропозицією вступити до антитурецької ліги.

– В Росії проведено реформу для впровадження міських виборних дум.

У 2000 році виповнюється:

– 2570 років від дня народження давньогрецького поета Анакреонта. Помер 478 р. до Р.Х.

– 1020 років від дня народження філософа, поета Ібн Сіна (Авіценни). Помер 18 червня 1037 р.

– 885 років першої літописної згадки про будівництво мосту через Дніпро.

– 575 років укладення першого реєстру міських ремісничих цехів у Львові.

– 550 років тому в м. Олиці на Волині споруджено Петропавлівський костел.

– 455 років від дня народження українського письменника, громадського діяча Івана Вишенського. Помер 1620 р.

– 545 років як помер Київський князь Олелько Володимирович. Рік народження невідомий.

– 370 років тому у Львові завершено спорудження костелу бернардинів (архітектори П. Римлянин, А. Прихильний).

– 385 років тому архімандритом Єлисеєм Плетенецьким засновано друкарню Києво-Печерського монастиря.

– 350 років тому помер чигиринський полковник, побратим Б. Хмельницького Федір Черняк. Рік народження невідомий.

– 290 років тому помер український письменник-полеміст Михайло Андрелла. Народився 1637 р.

– 115 років тому М. Драгоманов видав у Женеві збірку "Політичні пісні українського народу XVIII-XIX ст.".

Духовна поезія

Григорій БУЛАХ

Молитва

О Господи, о Господи!
Прости мене, прости.
Ми всі тут тільки гостями
В молитвах самоти.

За вільні і невільнії,
За всі гріхи прости,
За вірні і невірнії
Дороги і мости.

Прости мене за любощі,
Якщо вони були,
За заздрість і за грубощі
До друзів і жони.

Ми всі тут тільки гостями
Несем свої хрести.
Прошу – прости нас, Господи,
Прошу тебе, прости.

Я каюся. За всіх покаюся,
За всіх, хто завинив,
За комуністів-каїнів,
Цих проклятих синів.

За голод тридцять третього,
За сорок сьомий теж,
За вбитих і застрелених,
За полум'я пожеж.

Прости, Всевишній Господи,
За Колиму й Сибір,
За кров, пролиту в Грозному,
Прости своїх зневір.

Якщо ти волю матимеш,
Не сотвори їм рай,
І вже, якщо каратимеш,
То грізно покарай.

Щоб все по справедливості
Було. Хоча би там,
Коли нема можливості,
Помститись тут катам.

О Господи, о Господи,
Прости мене, прости,
Дай українцю мужности
Державу зберегти.

Прошу словами гострими –
їх зміст такий простий:
Прости й мене, мій Господи,
За ці слова прости.

О Господи, о Господи,
Прости всіх нас, прости,
Бо ми тут тільки гостями
В молитвах самоти.

ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПАТРІАРХ

Тричі у XX сторіччі українське православ'я відроджувалося, зводилося з руїн і попелу, гоїло свої рани, розбудовувало церковну структуру, визначало автокефалію. Перше відродження відбулося на початку двадцятих років, за часів розбудови державності, друге – на початку сорокових, а третє – у наш час. Патріарх Української Автокефальної Православної церкви Мстислав (у миру Степан Іванович Скрипник) був сучасником усіх цих трьох подій і активним учасником двох останніх. У першому відродженні Української Автокефальної Православної Церкви Степан Скрипник безпосередньої участі не брав. У той час він, хорунжий української армії, був активним учасником національно-визвольної боротьби і будівництва української державності. Після поранення виконував дипкур'єрські доручення Головного отамана УНР Симона Петлюри. У роки другого відродження Степан Скрипник одержав сан священика, став єпископом УАПЦ і опинився у вирі основних подій другого відродження УАПЦ. Майже півстоліття владика Мстислав перебував у керівництві Української Православної Церкви в діаспорі, докладаючи великих зусиль для об'єднання українських єпархій, розбудови центру УПЦ у США (Баунд Брук), виступав на захист церкви в Україні. Щодо третього відродження, то в ньому владика Мстислав узяв безпосередню участь як ініціатор і натхненник української церковної автокефалії. У червні 1990 року Всеукраїнським Собором УАПЦ владика Мстислав був обраний її першоієрархом – Патріархом УАПЦ.

25-27 червня 1992 р. УПЦ і УАПЦ провели об'єднавчий Собор, який постановив об'єднати Українську Православну Церкву і Українську Автокефальну Православну Церкву в єдину Українську Православну Церкву – Київський Патріархат (УПЦ – КП). Об'єднавчий Собор заявив, що головою УПЦ – Київський Патріархат вважає патріарха Мстислава (Скрипника).

11 червня 1993 р. святійший патріарх Мстислав відійшов у вічність.

Київський художник Феодосій Гуменюк відтворив образ першого українського патріарха в останній період його життя.

Андрій ТКАЧУК

ЩЕ ОДИН КРОК ДО АВТОКЕФАЛІЇ

Українська церква від початку свого існування, визнаючи єдність з іншими православними церквами єдиною вірою в Ісуса Христа, намагалась набути незалежного статусу (автокефалії). І це закономірно: віра стає справжньою лише тоді, коли заломлюється крізь призму національного менталітету, особливості світобачення і світосприйняття народу. Спроби набуття Українською Церквою автокефалії здійснювалися ще за часів Київської Руси. Так, 1051 р., за володарювання князя Ярослава Мудрого, собор єпископів у Києві обрав на Київський митрополичий престол русича-українця Іларіона – блискучого проповідника, патріота своєї Батьківщини. Друга спроба відбулася 1147 р., коли митрополитом Київським було обрано ченця Климента Смолятича. Були зроблені спроби позбутися зверхності Константинопольського патріарха.

Після падіння Київської держави під час навали татаро-монголів київські митрополити,. починаючи з середини XIII ст., переходять на північ – до Володимиро-Суздальського князівства. А українські землі з XIV ст. належать переважно до складу Великого князівства Литовського, володарі якого з великою шаною ставилися до православної церкви і їх зовсім не влаштовувало, що цією Церквою керовано з чужої держави – Московського князівства. На початку XV ст. зносини між Великим князем Литовським Вітовтом і Московським князем Василем Дмитровичем так загострилися, що це призвело до війни. У зв'язку з цим новопризначеного митрополита Київського і всієї Руси грека Фотія великий князь Вітовт не захотів прийняти.

Але коли Фотій пообіцяв Вітовту, що мешкатиме здебільшого в Києві й дбатиме про православну церкву Литви-Руси, цей останній його прийняв. Митрополит, справді прожив кілька місяців у Києві, потім у 1411-1412 рр., перебував у Галичині та на Волині. Але через якийсь час він, як і попередник, виїхав до Москви, забравши чимало церковних цінностей. У зв'язку з цим єпископи українських і білоруських єпархій скерували скаргу на нього князю Вітовту, а самого Фотія повідомили, що через такі вчинки не можуть вважати його своїм митрополитом.

У 1414 р. собор єпископів Володимирської, Луцької, Перемишльської, Полоцької, Смоленської, Турівської, Чернігівської та Холмської єпархій обрав на посаду митрополита Київського і всієї Руси Григорія Цамблака з правом його самостійної висвяти, якщо це відмовиться зробити патріарх Константинопольський.

По тому якийсь час точилася гостра боротьба між Литвою, Московією та Візантією за право поставлення Київського митрополита. Внаслідок скликання великим князем Вітовтом у Новогрудку в 1415 р. трьох соборів (березень, серпень, листопад) 14 листопада соборно був поставлений митрополитом «Церкви Київської і всієї Руси» той-таки Григорій Цамблак. У рішенні Собору, апелювалося на Апостольські правила, згідно з якими три або два єпископи можуть обрати і висвятити собі архієпископа або митрополита. Наголошувалося на таких прикладах, як поставлення Климента Смолятича в 1147 р., а також досягнення автокефалії Болгарською та Сербською Церквами. Собор осудив візантійський цезаропапізм, який і був причиною цього соборного рішення. Водночас Собор заявив про єдність з усім православним світом: «Ми бережемо правила отців, заклинаємо єресі, шануємо патріарха Константинопольського й інших, маємо з ним одну віру, але відкидаємо беззаконну в церковних справах владу, яку присвоїли собі грецькі царі».

З окремим посланням до православних Церков звернувся великий князь Вітовт. Він наголосив, що надсилання Константинопольським патріархом на Київську кафедру митрополитів, які постійно перебувають за межами Києва, не дбають про духовне життя більшої частини митрополії, є дуже шкідливим явищем. Вітовт запевняв, що грек Фотій домігся посади митрополита завдяки підкупу, а також

згадав про його провини, виправданні патріархом. Останній з обуренням сприйняв це послання й прокляв Григорія Цамблака. А всі учасники Собору в Новогрудку були викликані на Собор до Москви. Своєю чергою імператор Візантії Мануїл у посланні до Вітовта пропонував усунути Григорія з посади митрополита. Але всі ці заходи не мали успіху, й Григорій Цамблак продовжував керувати митрополією, за одними даними, до своєї смерті (1419) або до його від'їзду в Нямецький монастир (1420).

Тепер щодо особи самого митрополита. Народився Григорій близько 1364 р. в м. Тирново (Болгарія), походив зі старовинного аристократичного роду. Учителем його, як вважають дослідники, був болгарській патріарх Євтимій Тирновський. У 1379 р. Київський митрополит Киприян благословив його на своє наступництво. В кінці 80-х рр. XIV ст. Григорій переїхав на Афон, де перебував у лаврі св. Афанасія. В середині 90-х рр. переїздить до Константинополя, де 23 квітня 1397 р. виголосив «Слово похвалное святому въ мученицъхъ и победоносцу Георгію» у храмі, спорудженому на честь цього святого. Влітку 1401 р. Григорій був відряджений до Молдавії вселенським патріархом Матфеєм, де виголосив промову в м. Сучаві. В кінці 1406 р. перебував у Литві. Після цього Григорій обіймав посаду ігумена Плінарійського монастиря в Константинополі. В кінці 1409 – на початку 1410 рр. перебував у Києві, де вів переговори з митрополитом Фотієм, який посів цю кафедру після смерті Кипріяна, щодо своїх претензій на цю посаду. Тут він виголосив «Слово надгробне митрополиту Кипріяну». Після обрання митрополитом Київським він виголосив «Исповедение Григориево на поставление его на митрополью». Керуючи справами українсько-білоруської Церкви, Григорій Цамблак створив ряд проповідей та «Слово похвальне Євтимію Тирновському». Після зруйнування ханом Едигеєм у 1416 р. Києва він переніс митрополичу кафедру до Вільна. У 1418 р. за завданням великого князя Вітовта митрополит поїхав на церковний собор у Констанцу, де виголосив промову, у якій висловив пропозицію про скликання Вселенського Собору з метою об'єднання православної і католицької церков. Він був автором ряду житій, проповідей, похвальних слів, гімнографічних творів. Григорій зробив значний внесок у розвиток хорового співу в Україні. Йому приписують впровадження так званого болгарського розспіву в практику церковного співу.

Після смерті Григорія Цамблака митрополича кафедра стала вільною. Цим скористався Фотій, який за посередництвом імператора Візантії та Константинопольського патріарха, помирився з великим князем Вітовтом і його влада поширилась на українські та білоруські єпархії. Отже, 1415 р. можна вважати початком відокремлення Московської Церкви від Київської, кроком на шляху до автокефалії Української Церкви.

Леонід ПИЛЯВЕЦЬ

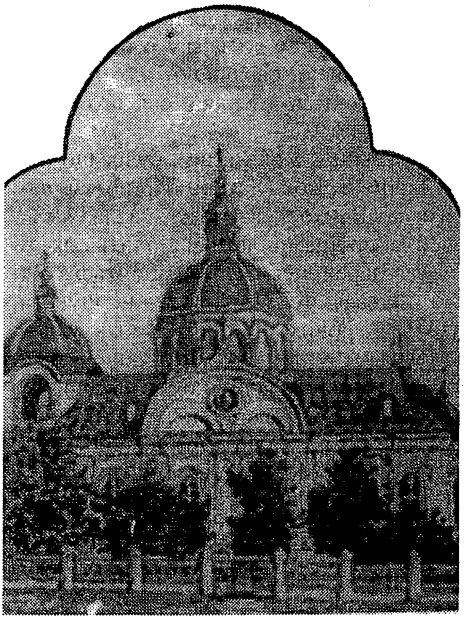

ГЕОРГІЇВСЬКА ЦЕРКВА У КИЄВІ

Там, де нині сходяться Георгіївський провулок та Рейтарська вулиця, в XI столітті син Володимира Великого князь київський Ярослав Мудрий звелів: "пред вратами св. Софіи" храм святого Георгія (Юрія) збудувати. Цим самим ім'ям нарекли при хрещенні й самого Великого князя Київського.

З плином часу великокнязівська церква, зазнавши неодноразових грабунків та руйнувань від різних нападників (починаючи з ростово-суздальців і кінчаючи кримськими ординцями), поступово занепала і зруйнувалася. На її місці гарнізон московських стрільців, що ввійшов у Київ після Переяславської угоди, збудував 1674 р. невелику дерев'яну церкву, що проіснувала кілька десятиріч.

1744 р. за наказом імператриці Єлизавети Петрівни струхлявілу споруду знесли, а на фундаментах стародавньої Георгіївської церкви почали зводити нову, мурована. Це будівництво тривало вісім літ. Після перебудови у візантійському стилі фронтонів і бань наприкінці XIX століття, храм небагато зберіг своїх первісних архітектурних форм.

Георгіївська церква мала дуже гарний художній іконостас, виготовлений у середині XVIII століття, з вишуканою позолоченою різьбою на вишнево-червоному тлі. Пізніше, уже на початку XX ст., відомий український художник Іван Їжакевич розмалював її всередині.

У храмі, праворуч від іконостасу, містився у ніші створений у неокласичному стилі надгробок на могилі Костянтина Іпсиланті – відомого діяча грецького визвольного руху, господаря Валахії та Молдавії, котрий помер у Києві 1806 р. Надгробок являв собою білу мармурову статую жінки, яка тримала лівою рукою бронзового хреста, а правицею – келих. За нею – усипальниця античних форм. Постамент із червоного граніту був прикрашений мармуровим барельєфним портретом К.Іпсиланті у формі медальйона з бронзовим вінком, античними урнами та гербом померлого. Праворуч висіла дошка з віршем двома мовами – грецькою та російською...

1935 р. Георгіївську церкву та її середньовічні фундаменти зруйнували, а іконостас і могилу Іпсиланті з надгробком – знищили. На місці храму за проектом київського архітектора Й.Каракіса збудували житловий будинок для працівників НКВС та генералітету. Ця неоковирна споруда повністю закрила вид на Софійський собор з боку Золотоворітський вулиці.

Інститут історії матеріальної культури Всеукраїнської Академії наук у 30-ті роки начебто вивчав територію під нову забудову і навіть надрукував звіт про свої дослідження, одначе жодного огляду чи серйозних археологічних досліджень церковних фундаментів XI століття перед їхнім знищенням, либонь, зроблено не було.

Олександр ГРАБАР

ПЕРЕД ЧУДОТВОРНОЮ ІКОНОЮ

З вузької лісової дороги виїхали на широкий новозбудований шлях. Батько з дядьком та челядю все на конях попереду до замку їхали, а Настуся з дядиною та ще зі своячкою Верхославою та її дочкою Янкою до церкви святого Іоана поспішили.

По дорозі тільки й мови в них було, що про чудотворну Ікону Божої Матері. Привіз її сам король із Києва. Верхослава розказувала, як то багато людей з прощами до неї ходить, як то королева Анна перед нею часто молиться. Які вже чуда тут діються! Та, щоб далеко не шукати, в їхніх свояків, Чагрових, синок Івор упав з коня. Думали, забився. А мати його на руки та й до церкви перед чудотворну ікону понесла. Та й хто тільки в церкві був, з нею молився. І чудо сталось. Хлопець очі розплющив, до життя вернувся. А на зламаній руці та нозі дотепер і сліду нема. І згадуючи це, втирала Верхослава сльози, що зі зворушення по її смаглявому, ще молодому, лиці спливали. Янка знову хвалилась, що королеву бачила, який блакитний плащ вона мала, яка пишна золота діадема голову її прикрашала. Може, й Настуся матиме щастя її побачити, як поживе в Холмі, бо король Данило дуже любить це місто і часто навідується до нього. Та й весело тут жити!

"Ой, як цікаво!" – дзвонила словами і дорогим намистом на шиї, що додавало краси її гарному рожевому личку з чорними очима. Хоч і ровесниці з Настусею, Янка була вища за неї і немов більш доросла.

За тими розмовами дорога під гору стала непомітною, наче її і не було. Стояли перед собором святого Іоана з білого і зеленого каменю. Великі ворота, різьбами прикрашені, були відкриті. Повагом, тихо увійшли. Перед ними бігли високі колони мармурові. Здалось Настусі, що підпирають стелю. Глянула вгору, а то не стеля - небо синє з золотими зірками. Глянула вниз – по чудовому дзеркалі ступає. З міді жовтої і срібної цини вилискують плитки підлоги під ногами. Зачудована Настуся ступити дальше боїться. Янка бере її за руку й шепоче:

– Ось там та ікона чудотворна.

Не бачить Настуся ні вівтаря, ні золотих риз, тільки погляд Божої Матері. Такий солодкий, такий знайомий. З радістю великою кличе дівчину.

Забуває про Янку, про церкву, про все.

"Люблю Тебе, ще більше хочу любити", – говорить серце, шепочуть тихенько уста.

Олександра КОПАЧ

ЛІКУВАВ І КНЯЗІВ, І БІДАКІВ

У Ближніх печерах Києво-Печерської лаври зберігаються мощі Агапіта – лікаря, який, за свідченням "Києво-Печерського патерика", мав велику популярність серед усіх верств людності давнього Києва.

Хто ж він, цей легендарний лікар? Де навчався мистецтва зціляти людей?

Агапіт – киянин, прийшов у монастир ще за Антонія. На жаль, рік, коли він прийняв чернецтво невідомий, як і дата народження ченця-лікаря.Не подає патерик і відомостей про дочернече життя Агапіта.

"Патерик" розповідає, що і в подвижництві, і в лікарській справі Агапіт наслідував Антонія. Можливо, сам Антоній здобув медичні знання на "святому Афоні", бо за часів Давньої Русі багато хто з духовних осіб навчався у школах грецьких лікарів. Отож давньокиївські медики, коли не всі, то більшість, напевно читали твори таких класиків медицини, як Гіппократ та Цельс.

Ставлення лікаря Агапіта до хворих, скромність, безкорисливість (грошей за лікування не брав) здобули йому славу й повагу серед народу.

"Києво-Печерський патерик" описує найвдаліші випадки лікування Агапітом не тільки простих людей, а й бояр, князів та їхніх родичів. Коли у Чернігові захворів князь Володимир Мономах і лікування викликаного з Києва медика нічого не дало, князь покликав Агапіта: "...Посылаеть мольбу к Иоану, игумену Печерскому, да понудить Агапіта прити до него". Агапіт вилікував князя Володимира, але від запропонованих Мономахом коштовностей відмовився: "Николи же и ни от кого же что взях, - ныне ли погублю мъзду свою злата ради".

У медицині часів Київської Русі існувало кілька напрямів, зокрема й хірургічний. Це було зумовлене частими війнами й побутовими травмами. Хірургія давньоруською мовою називалася "резание", а хірург – "резальником". Тогочасні хірурги володіли навіть технікою операцій на черепі. У XI ст. найпоширенішим видом хірургічного втручання була ампутація кінцівок. Головним завданням "резальника" було домогтися безгнійного загоєння ран із ледь помітним шрамом.

Історики медицини професори М.О.Богоявленський та М.К.Кузьмін вважають Агапіта професіональним лікарем. Звідси його популярність серед найширшого загалу – від двору великого князя Київського до знедолених смердів.

Давньоруська медицина ніколи не відгороджувалася глухим муром від медицини сусідніх народів. Усі передові досягнення медиків інших держав відразу ж опановувалися з оглядом на місцеві умови й особливості. Звичайно, релігійні погляди, молитви й пости посідали значне місце при лікуванні в монастирях.

Щодо методів, якими користувався Агапіт (лікував переважно травами), то в ті часи кожний "лечец" сам виготовляв ліки, був носієм і досвіду, і секретів попередників.

За даними "Києво-Печерського патерика" Агапіт помер у червні 1095 р.

Діяльність Агапіта відбилася в гравюрах XVII-XVIII ст. Одним із перших іконографічних його зображень була робота гравера Києво-Печерської лаври Іллі, надрукована в "Патерику" 1661 р. Збереглися зображення лікаря, зроблені художниками в монументальних малюваннях лаврських храмів.

1982 р. на фасаді Нікольської церкви на згадку про першого видатного лікаря Давньої Русі встановлено бронзову дошку з його барельєфним портретом.

Проте зображення Агапіта, як правило, різні. Це й зрозуміло: всі художники виходили з особистого розуміння образу стародавнього лікаря.

Володимир КОРНЕЛЮК

ІСТОРИК КИЄВА

Є люди, які, мов одержимі, впродовж усього свого життя працю й талант присвячують якійсь одній справі. Заради неї цураються багатьох радощів і втіх, а то й жертвують особистим щастям, забувши про сім'ю, спочинок, свята. До цієї когорти належав і Микола Васильович Закревський – людина непересічного таланту і знань: фольклорист, етнограф, історик, автор першого грунтовного дослідження минувшини Києва.

Він був закоханий у рідне місто, хоч, народившись тут, не зміг, як мріялося, жити біля Дніпра-Славутича. У шість років йому випало бути свідком того, як велика пожежа в Києві поглинула їхнє майно. Кілька місяців каравсь втратою Василь Закревський і того ж таки 1811 року помер, залишивши без копійки вдову і сина. Лише завдяки батьковим друзям Миколі вдалося виборсатися із жебрацького життя, а пізніше вступити до гімназії. З шістнадцяти років Микола Закревський заробляв на хліб приватними уроками та репетиторством.

1829 року, набідувавшись переписувачем по московських канцеляріях, він вирушає до Дерпта, аби вступити на юридичний факультет університету, хоч знає напевне, що довго вчитися не зможе. І злидні таки збороли: не скінчивши програми, він наймається викладачем гімназії, а програми історичного та юридичного факультетів опановує самостійно. Саме в цей час майбутній науковець береться за працю, якій віддасть сорок років життя. Попри свою завантаженість і, здавалося б, фантастичність задуманої справи, за тисячу верст від України, у провінційному естонському містечку він починає писати історію Києва. Та велика любов до рідного міста, туга за наддніпрянським золотоверхим садом додає снаги, і через кілька років у Ревелі виходить перша його розвідка з історії древньоруської столиці.

1847 року Миколу Закревського запрошують помічником бібліотекаря Рум'янцевського музею в Москві. Він працює в одній з найбільших російських книгозбірень, в архівах. Більший заробіток дає змогу по кілька разів на рік вирушати то до Петербурга, то до Києва, де містилися основні документальні джерела. Кожну вільну хвилину дослідник присвячує історії Києва. Списує сторінку за сторінкою, працює грунтовно, без зайвого поспіху. Виважує кожен факт, кожну легенду, переказ. Через десять років випускає у світ книгу "Летопись и описание города Киева", яку привітали і вчені, і громадськість. Та автор залишився невдоволений працею. І знову десятиріччя копіткої щоденної роботи в бібліотеках, архівах, приватних збірнях та колекціях. Перегорнуто гори пергаментів та пожовклих паперів: актів, універсалів, літописів, щоденників, взято до уваги перші археологічні дослідження, проведені у Києві. Врешті вчений знову береться за перо, щоб створити основну свою книгу, працю всього життя. 1868 року виходять два томи "Описания Киева", які принесли автору визнання тогочасних і пізніших істориків. Ця праця стала основою, фактичним матеріалом для подальших досліджень, бо ні до Закревського, ні ще довго після нього не мав Київ ліпшого дослідника. Він узагальнив і систематизував величезний документальний матеріал, зібрав, а то й порятував від втрати розпорошені, забуті статистичні, археологічні і топографічні матеріали.

Миколі Закревському маємо завдячувати ще й те, що знаємо нині чимало своїх пам'ятних місць, знаємо, що і де містилося та відбувалося у Києві за найдавніших часів. Вийшло два видання цієї праці. Та знову Закревський невдоволений, знову його кличуть пошуки: "Ні, це ще не все, ще не та історія Києва, про яку мріяв..." Він задумав третє видання. Переробляв, доповнював попереднє новими розділами. Та завершити книги не встиг.

Ще одним захопленням Миколи Васильовича Закревського був український фольклор. Він невтомно збирав пісні, прислів'я, замовляння, перекази, загадки, ідіоматичні звороти. У 1860-1861 роках видав три випуски збірника "Старосвітський бандуриста", які попри певні прорахунки й сьогодні є цінним джерелом для дослідників.

Василь ТУРКЕВИЧ

КОРАБЕЛЬ ПІД МАЛИНОВИМ СТЯГОМ

14 червня 1905 року на щоглу панцерника царського Чорноморського флоту "Князь Потьомкін Таврійський" злетів прапор козацького малинового кольору. Його підняли нащадки українських козаків, повсталі моряки "Потьомкіна".

За традицією Чорноморський військовий флот комплектувався переважно вихідцями з України. Це було доцільно як з економічного боку, так і з міркувань якісного поповнення особовим складом. Адже відомо, що українці – великі романтики, в яких глибоко в душі закладена козацька любов до морських походів. Отже, й більшість команди панцерника становили українці, які походили з давніх козацьких поселень, носили в собі гордий волелюбний дух і пам'ятали якого вони роду та племені.

Приводом до повстання стало стихійне заворушення команди корабля після вбивства офіцерами-шовіністами унтер-офіцера Григорія Вакуленчука, який виступав поборником прав матросів. Але фактично воно назрівало вже давно під впливом революційних подій в імперії та в силу українського козацького духу, який панував серед членів екіпажу панцерника.

Очолив повстання унтер-офіцер Панас (Опанас) Матюшенко, відтак до нього приєднався офіцер Олександр Коваленко, про якого годі шукати відомостей в радянських енциклопедіях і довідниках. Вони створили суднову комісію для керівництва повсталим панцерником.

Хто ж вони, ці українські революціонери-романтики ?

Григорій Вакуленчук 1877 року народження походив з поліської селянської родини. Дитячі роки минали в с. Великі Коровинці (тепер райцентр на Житомирщині). Службу на Чорноморському флоті розпочав у 21 рік (1898 р.) на панцернику "Князь Потьомкін" і з часом став артилерійським унтер-офіцером. 14 червня 1905 року очолив стихійний виступ матросів, під час якого був застрелений офіцером-шовіністом Гіляровським. Похорон Г. Вакуленчука в Одесі вилився у велику демонстрацію з виразним українським національним забарвленням. Радянські енциклопедії і довідники приписують Г. Вакуленчуку членство в РСДРП і навіть керівництво соціал-демократичним осередком корабля, що вельми сумнівно, бо на той час вплив цієї партії на моряків-чорноморців був мізерний.

Після смерті Г. Вакуленчука 26-річний унтер-офіцер П. Матюшенко закликав команду корабля до повстання і очолив суднову комісію для керівництва панцерником. Матроси убили 7 найненависніших шовіністичних офіцерів, а інших заарештували.

Український революціонер Панас Матюшенко походить із с. Дергачів Харківської губернії. Він народився 14 травня 1879 року в сім'ї шевця. Світогляд Панаса Матюшенко формувався під впливом односельця, відомого кобзарознавця, письменника та вченого Гната Хоткевича, з яким він товаришував із дитинства. "Перші уроки свободолюбства дістав я з отої твоєї школи", – писав Матюшенко в своєму листі Хоткевичу. Завдяки йому П. Матюшенко закохався у поезію Т.Г. Шевченка і навчився грати на бандурі. Пізніше (у червні 1907 року) у Львові він признається Г. Хоткевичу: "Того й Т. Шевченка люблю більше будь-кого з вашого брата письменника. Він навчив мене ненавидіти все недобре, нечесне й лукаве. І ти в цьому трохи винен, Гнате. Тоді в Деркачах ти посіяв у мою душу Шевченка на все життя".

Про події на "Потьомкіні" П. Матюшенко напише спогади у книжці "Матроси Чорного моря" під час перебування в Бухаресті після поразки повстання. Звідти він виїде до Швейцарії, а згодом до Америки. У "Довіднику з історії України" зазначається, що 1907 року П. Матюшенко переїхав до Парижа. У червні 1907 року, всупереч умовлянням свого друга Г. Хоткевича, він нелегально повернувся в Україну. Царська охранка вистежила його і в м. Миколаєві заарештувала. 20 жовтня (2 листопада) 1907 року за вироком військово-морського суду Матюшенка стратили у Севастополі.

Повстанці виступили з рядом звернень "До гнобителів народу", "До всіх

поневолених народів Росії", "До всього цивілізованого світу" та "До всіх європейських держав", в яких розповіли про мету своєї боротьби.

До панцерника "Потьомкіна" приєднався міноносець № 267.

На придушення повстання командування Чорноморського флоту 16 (29) червня 1905 року послало 2 ескадри (5 панцерників, крейсер, 7 міноносців). Але моряки ескадри відмовилися стріляти по кораблю під малиновим козацьким прапором, а панцерник "Георгій Побідоносець" приєднався до повсталого "Потьомкіна". До його команди з палкою промовою звернувся член суднової комісії повстанців інженер-механік Олександр Коваленко: "... Ми тепер брати не тільки по крові, а й по духу, стоїмо за одне і вимагаємо своє, і доб'ємося того, що потрібне не тільки нам, а й нашим дітям та внукам. Хай живе свобода!".

Про цю видатну постать ми знаємо дуже мало. А тим часом саме такі особистості обертали колесо нової української історії.

Народився О. Коваленко 28 липня 1875 року в м. Ромни на Полтавщині (тепер Сумська область). Після закінчення реальної школи вступив до Технологічного інституту в м. Харкові, де заприятелював з тим-таки Гнатом Хоткевичем, який теж учився в цьому інституті. Під впливом щирого українця, великого знавця українського фольклору та кобзарського мистецтва формувалася національна свідомість О.Коваленка та його революційні погляди. На другому році навчання О.Коваленко вступив до заснованої Д.Антоновичем Української студентської громади. У 1900 році разом із членами УСГ Д. Антоновичем, Ю. Колладом, Л.Мацієвичем та М.Русовим став засновником Революційної Української партії (РУП), статут якої написав основоположник українського націоналізму М.Міхновський. У 1903 році з дипломом інженера-технолога О.Коваленко обирає долю морського офіцера.

Після кількох переходів (Одеса-Констанца-Феодосія) в пошуках запасів прісної води, вугілля та продовольства революційний "Потьомкін" мусив 25 червня 1905 року здатися румунській владі. Повстала команда зійшла на берег, отримавши статус політичних емігрантів.

О.Коваленко перші роки еміграції перебував у Женеві, потім перебрався до Парижа, де протягом десяти років працював заступником директора російської середньої школи, а також викладав у старших класах математику і фізику. Одночасно він не полишав революційної діяльності. На еміграції Коваленко написав спогади про революційні події на панцернику "Потьомкін", які вийшли у 1906 році в "Літературно-науковому віснику" у Львові. У 1915-1916 рр. редагував у Лозанні двотижневик "L'Ukraine" французькою мовою. Повернувшись після революційних подій 1917 року в Київ, О.Коваленко обіймав посаду директора департаменту морської освіти в Морському міністерстві.

З 1919 року О. Коваленко на службі в Українській дипломатичній місії. Спочатку в Женеві а потім у Парижі обіймав посаду 1-го секретаря Української дипломатичної місії (консула УНР). 1920 року брав участь в асамблеї Ліги націй як секретар української делегації. 1922 року, коли українські емігранти створили в м. Подєбради (Чехія) Українську господарську академію (УГА), О. Коваленка запросили викладати теоретичну та прикладну механіку, згадавши його високу кваліфікацію інженера. Незабаром він керував кафедрою, а потім став деканом інженерного факультету, викладав аналітичну геометрію, останніми роками – математику та опір матеріалів. У 1926 році познайомився з видатним українським церковним та громадсько-політичним діячем Андреєм Шептицьким під час його відвідин академії.

О. Коваленко був помітним у Європі вченим. У перші роки в УГА бракувало підручників українською мовою. Своєю наполегливою працею він створив ряд підручників для вищої школи: "Приложення диференціального рахування" (1923), "Курс аналітичної геометрії в просторі та Теоретична механіка" (1924), "Прикладна механіка" (1925). Пізніше, у 1936 році, Коваленко видав підручник "Основи вищої математики", а в 1940 р. для заочного навчання в Українському технічно-господарському інституті склав курсові програми для середньо-шкільного вивчення алгебри та геометрії. 1939 року вийшла його збірка спогадів "З минулого", які для дослідників української історії мають неабияку цінність. Колишній потьом-

кінець, почесний доктор УТГІ, професор-інженер О. Коваленко прожив довге і цікаве життя. Помер 1963 року і похований у Женеві.

Доля інших потьомкінців – рядових учасників повстання склалася по-різному. Деякі повернулися в Росію у перші роки після революції 1905 року, були схоплені жандармами й засуджені, більшість же повернулися з-за кордону після буремного 1917 року.

А доля самого корабля склалася так: у жовтні 1905 року Румунія повернула панцерник Росії; його перейменовано у "Святого Пантелеймона", і під цим іменем він пробув у складі російського флоту до квітня 1917 року. Відтак повернули колишнє ім'я. Але ненадовго, уже в травні 1917 року його назвали "Борець за свободу". Підірваний під час громадянської війни у квітні 1919 року.

Володимир КОРНЕЛЮК

Духовні пастирі

"СЛУЖИТИ НАРОДОВІ – ТО СЛУЖИТИ БОГОВІ"

До яскравих сторінок історії Української православної церкви XX ст. належить подвижницька діяльність митрополита Іларіона, в миру Івана Івановича Огієнка, видатного вченого-мовознавця, релігієзнавця, педагога, джерело- і книгознавця, бібліофіла, організатора бібліотечної й архівної справи, прозаїка, публіциста, поета, державного (доби Визвольних змагань) та громадського діяча, перекладача українською мовою Біблії, засновника, редактора і видавця періодичних видань ("Елпіс", "Рідна мова", "Наша культура", "Звідомлення з Холмсько-Підляської єпархії", "Слово істини", "Віра й культура"), видавництв "Українська автокефальна церква" та "Наша культура", блискучого оратора, проповідника та популяризатора, автора майже 2 тис. наукових, навчальних і просвітницьких публікацій, первоієрарха Української греко-православної церкви в Канаді.

Лихоліття Другої світової війни застало І. Огієнка на еміграції, у Варшаві. Надії українського загалу на теренах Польщі на відродження національної церкви на всенародному українському з'їзді Холмщини і Підлящини 13 листопада 1940 р. покликали до життя Українську церковну раду. Очолив її І. Огієнко. До складу увійшли о. Гавриїл Коробчук, о. Володимир Мархев, о. Микола Малюжинський, колишній сенатор польського сейму Семен Любарський, секретар Володимир Косоноцький. Плодом інтенсивної діяльності ради стало відкликання проросійськи налаштованого архієпископа Серафима (що заступив після митрополита Діонісія головування Православною церквою Польщі) й повернення на кафедру владики Діонісія, розгорнення в Краківському генерал-губернаторстві руху за відновлення української єпархії, повернення забраного поляками в м. Холмі (св. Данилова Гора) стародавнього українського собору Пречистої Діви Марії, організація Холмсько-Підляського духовного врядування під керівництвом І. Левчука, яке й виступило з пропозицією рекомендувати на єпископа проф. І. Огієнка. Кандидатура холмської православної української громади знайшла підтримку у громадськості Варшави, Кракова, ін. міст генерал-губернаторства. На пропозицію Ю. Липи, за погодженням із церковною Радою та номінантом, Собор єпископів під головуванням митрополита Діонісія 30 вересня 1940 р. постановив висвятити І. Огієнка в єпископи української єпархії з титулом "архієпископа Холмського й Підляського". І. Огієнко став готуватися до прийняття духовного сану. Довгий шлях праці на церковному полі, що розпочався 1917 р., ознаменований членством у Всеукраїнському церковному соборі у Києві (1918), керуванням міністерством ісповідань Директорії УНР (1919-1922), професорським курсом на теологічному

факультеті православного відділу Варшавського університету і т. ін., давав знання і моральне право на рукоположення у високий духовний сан. На бажання кандидата, чин висвячення відбувався у Яблочинському Свято-Онуфрійському монастирі. 9 жовтня в день Івана Богослова, прийнявши постриг у ченці, змінив ім'я Іван на близьке йому Іларіон, на честь видатного митрополита Київської Русі-України XI ст. 10 жовтня відбулась висвята в диякони, 11 – в ієромонахи, з возведенням у сан архімандрита. По від'їзді митрополита, щоденно в монастирі правив служби Божі, готуючись до єпископського звання.

Для своєї хіротонії в єпископи Іларіон обирає собор на св. Даниловій Горі в Холмі.

18-20 жовтня 1940 р. Холм пережив надзвичайно урочисті дні. До міста з'їхалася найвища православна духовна ієрархія Польщі, все Холмсько-Підляське духівництво, з губернаторства – видатні діячі української культури. О 17 годині 18-го жовтня автомобілем з Яблочинського монастиря прибув архімандрит Іларіон, якого делегація міської громадськості зустріла далеко за містом. Вся св. Данилова Гора була переповнена людом, різними делегаціями, школярами, які щиро вітали єпископа-номінанта, котрий прийшов до собору Пречистої Діви Марії, де правилась усеношна.

Наступного дня після святої літургії відбулося урочисте наречення архімандрита Іларіона Холмсько-Підляським єпископом. Символ Віри Іларіон висловив українською мовою і по цьому виголосив власну програму дій "Важкі завдання українського архієрея" (видрукованої через заборони влади лише 1944 р.). У ньому новонаречений ієрарх церкви обгрунтував кредо свого подальшого життя: "Служити народові – то служити Богові".

У холмському пам'ятнику українського зодчества – соборі Пречистої Діви Марії, переповненому тисячами мирян, Іларіон склав урочисту присягу на вірність догматам та канонам Вселенської православної церкви.

20-го жовтня Іларіона було висвячено на єпископа. Святу хіротонію здійснили: митрополит Діонісій (рукоположений Патріархом Константинопольським), архієпископ Саватій, екзарх Константинопольський і ним же висвячений, а також єпископ Люблінський Тимофій (висвячений митрополитом Діонісієм). За Великим Входом, згідно з постановою св. Собору єпископів, митрополит Діонісій возвів Іларіона в сан архієпископа. В літургії брали участь понад 50 священиків.

По хіротонії в архієпископській палаті відбулося урочисте вітання гостей.

Представники українських установ, організацій, видатні постаті сучасності зложили новому архієрееві свої урочисті усні й письмові привітання, які вилилися у справжню національну маніфестацію. Наступного дня ухвалою священного Собору владику Іларіона обрали заступником голови православної церкви в Польщі.

21-го жовтня архієпископ Іларіон від'їхав до Яблочинського монастиря, в якому пробув до 2-го листопада, правлячи служби Божі. Третього листопада Іларіон прибув до Холма, де відбулася церемонія його інтронізації. Розпочалася нова доба в житті української церкви краю, а відтак і в житті одного з видатних синів українського народу.

Доречно зазначити – представники німецької влади в подіях участі не брали, присутніми не були. Крім того, 5-го листопада архієпископ своїм розпорядженням заборонив духовенству єпархії будь-які зносини зі світською владою (тобто із німецько-фашистськими загарбниками), через що відразу потрапив до чорного списку гестапо, яке вимагало скасування цього розпорядження. Іларіон виявив непохитність.

Наслідком став пильний контроль і цензура праці українського архієпископа (з 16.03.1944 р. митрополита), який не заплямував себе співпрацею з окупантами, будь-якою антинародною діяльністю, що засвідчили документи з архівів служб безпеки Російської Федерації, республіки Біларусь, України.

Факт обрання Івана Огієнка архієпископом став визначною віхою Української православної церкви. Вперше за багато століть існування православних приходів, єпархії в регіоні, її очолив вільно обраний ієрарх, українець походженням.

Володимир ЛЯХОЦЬКИЙ

ЦЕРКОВНІ ВІТРАЖІ ПЕТРА ХОЛОДНОГО

Народився П.І.Холодний у Переяславі на Полтавщині. З малих літ тягнувся до малярства, правдоподібно успадкувавши це захоплення від матері, у родоводі якої були художники-іконописці Забіяки. Навчаючись у гімназії (два останні роки), а потім у Київському університеті, Петро Холодний відвідував вечірні заняття в художній школі Миколи Мурашка, атмосферу якої завжди згадував із великою любов'ю. Після закінчення університету працював у хімічній та фізичній лабораторіях. Малюванням займався для власного задоволення, не маючи наміру брати участь у виставах чи вернісажах. Та випадок відіграв у житті П.Холодного неабияку роль. У 1910 р. без його відома приятель Іван Генюк забрав на одну з київських виставок дві картини художника ("Літо", "Портрет шліссельбурзця С.А.Іванова"). Критика прихильно оцінила твори. До гурту активних діячів українського мистецтва П.Мартиновича, С.Васильківського, В.Кричевського, О.Сластьона, І.Макушенка приєднався ще один талановитий сподвижник. Український дослідник, доктор мистецтвознавства Михайло Драган відзначив, що "мистецькі праці Петра Холодного постали відразу на високім рівні. З природи обдарована індивідуальність скоро заволоділа всіма засобами мистецького самовияву. І не лише заволоділа, а й пішла твердою ногою у парі з першими борцями за самостійну українську мистецьку культуру".

П.Холодний працював у різних жанрах та видах малярства: портрет, пейзаж, композиції на казкові сюжети, ікона, фреска, вітраж. Із величезного доробку художника на особливу увагу заслуговують вітражі. Серед майстрів, які виконували проекти вітражів для львівських споруд, єдиний українець був Петро Холодний. Вітражі П.Холодного відзначаються витонченим рисунком, надзвичайно гармонійним добором барв, вдалим композиційним розв'язанням. Митець орудував площинами кольорового скла без малювання фарбами або з мінімальним їхнім застосуванням. Малюнок створювався свинцевою арматурою. Спосіб цей ніс у собі риси новизни і виявився дуже вдалим. Свідченням цього є вітражі Волоської церкви у Львові кінця XVI – поч. XVII ст. та церкви в селі Мражниці під Бориславом, збудованої у 1929 р.

"Волоська церква Успіння Пресвятої Богородиці у Львові ніколи вітражів не мала. В головній абсиді, як ще дехто, либонь, пригадує, виднів на вікні важкий темно-синій із гарячим жовтим хрест", – згадував М.Островерха. Маючи намір оновити церкву, парох Дем'ян Лопатинський звернувся до Петра Холодного з проханням виготовити проекти вітражів. Митець з охотою і запалом узявся до роботи. 1928 р., з нагоди реставрації церкви, у головній абсиді було встановлено три вітражі: Матір Божа – Покрова, архангел Михаїл та архангел Гавриїл.

Дотримуючись іконографічних традицій, художник зображує архангела Михаїла з мечем у правій руці та щитом у лівій. Щит – краплистої форми з великим хрестом посередині. Голова архангела повернута до Богородиці. Постава голови, вся постать сповнені гідності, крила гордовито здійняті вгору. Образ Богородиці – Запорозької Покрови (центральний вітраж абсиди) сповнений ліризму, містить елементи жіночої краси та грації; руки підняті вгору в заступницькому жесті. Постать архангела Гавриїла – втілення сумирості: голова ледь похилена до Богородиці, крила спокійно складені; у правій руці, опущеній вздовж тіла, біла лілея (символ чистоти й невинності), у лівій – архангел тримає жезл.

Художник виконав для Волоської церкви ще три проекти вітражів, виготовлених і встановлених 1937 р. у нефі церкви на південній стіні: "Ченці св. Антоній та Феодосій Печерські і літописець Нестор", "Святий Володимир і Ольга, Борис та Гліб", "Петро Конашевич-Сагайдачний, інші гетьмани, міщанин Корнякт, жіноцтво та козаки".

У своїх вітражах та численних настінних малюваннях Петро Холодний ішов шляхом відродження давніх візантійських традицій в українському мистецтві.

Ростислава ГРИМАЛЮК

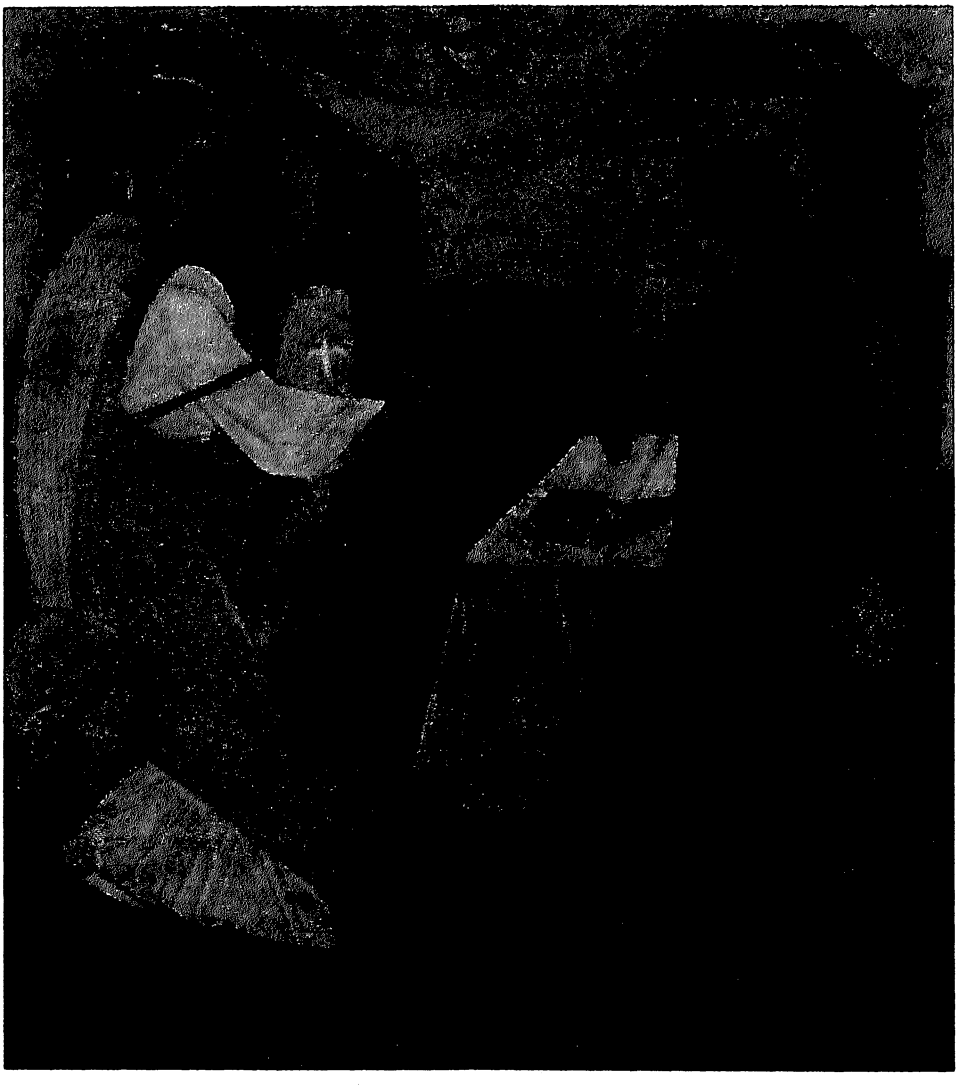

Петро Холодний. Благовіщення

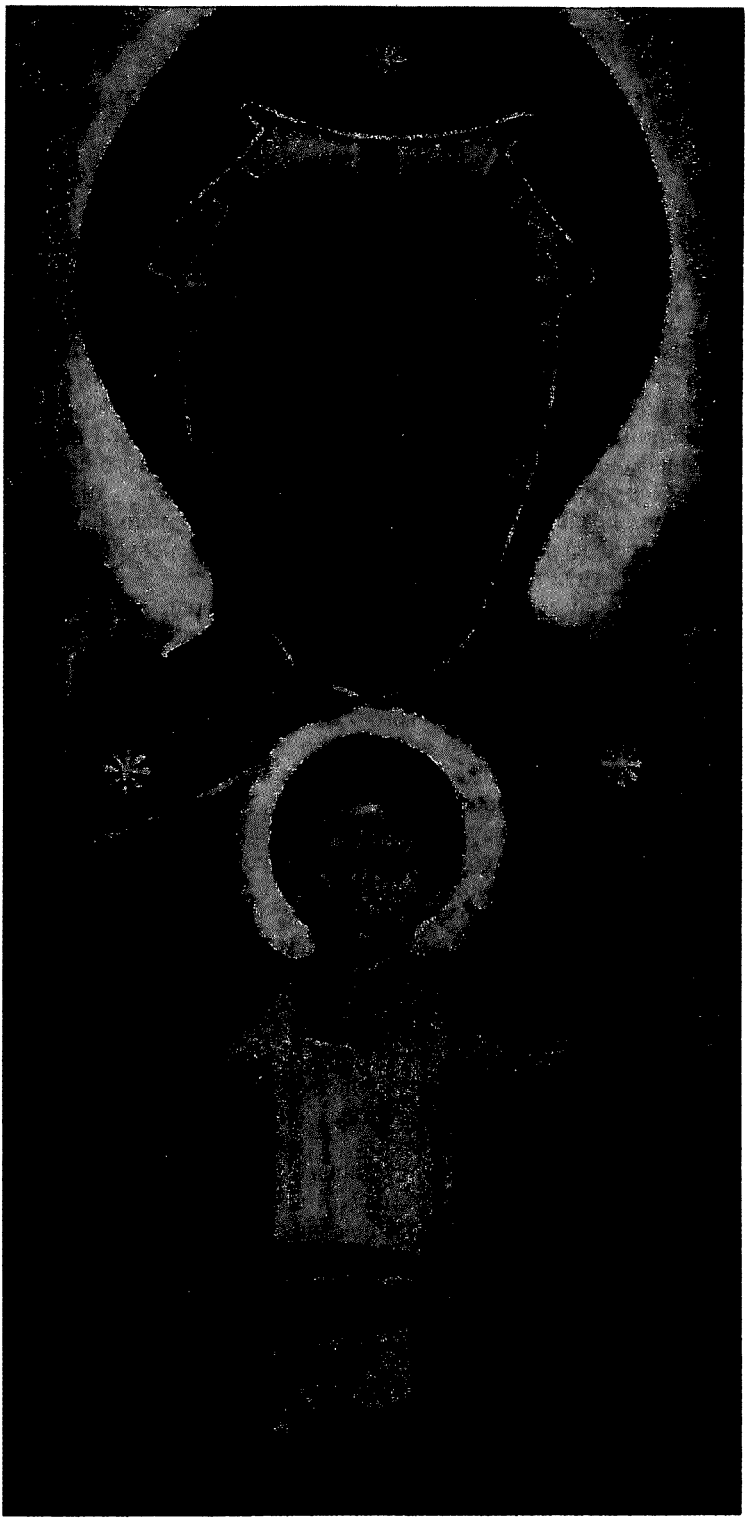

Петро Холодний. Ікона

СВЯТИТЕЛЬ ФЕОДОСІЙ УГЛИЦЬКИЙ

Про життя і подвиги чернігівського святителя Феодосія Углицького, на жаль, відомо лише те, що він походив із дворянського роду Углицьких і народився на початку XVII ст. Місце його народження джерела вказують різне: одні – село Семешково Стародубського повіту, інші – містечко Уланове – на Поділлі; а ще деякі – просто Україна, на правому березі Дніпра. Сім'я святителя Феодосія належала до духовного стану. Матір його звали Марією, батька-священика – Микитою. Слухняний, вразливий хлопець під впливом батьківських настанов та праведного життя з ранніх років перейнявся шаною до храму Божого.

Феодосій вчився у Києво-Братській школі, під керівництвом майбутнього архієпископа Чернігівського Лазаря Барановича, а тоді – ректора цієї знаменитої школи. Під впливом наставників, вправляючись у читанні Святого письма і творінь святих отців Церкви, укріплявся духом, зміцнювався у пізнанні істини православної віри. Безперечно, добрий вплив на нього мало й те, що Києво-Братська школа перебувала під заступництвом Києво-Печерських угодників і їхнє безпорочне життя прагнув наслідувати юнак.

Святитель Феодосій завжди щиро був вдячний школі, яка виховала його, і вдячність свою виявляв благодіяннями київському Братському монастирю.

Уже замолоду зрікся всіх мирських турбот і прийняв чернечий постриг у Києво-Печерській лаврі та ім'я Феодосій (світське його ім'я невідоме) на честь великого подвижника Києво-Печерського і засновника чернечого життя в Русі, якого він шанував і в молитвах до якого часто звертався ще під час навчання у Києві. Починається подвижницьке життя Феодосія, що зробило його відомим не тільки у чернечому світі, а й серед мирян.

Невдовзі митрополит Київський Діонісій (Балабан) висвятив Феодосія на архідиякона при Софійському соборі у Києві, а трохи згодом призначив намісником митрополичого дому. Згодом Феодосій як ієромонах перебував у Крупицькому Батуринському монастирі. Близько 1662 р. Феодосія призначають ігуменом Корсунського Онуфріївського монастиря (неподалік Канева). Його благочестиве, подвижницьке життя правило за високий взірець для чернечої братії. Феодосій виявив неабиякий хист і до управління монастирем. Тому згодом (у 1664 р.) його перевели настоятелем у знаменитий Київський Видубицький монастир.

Особливою увагою і прихильністю відзначав настоятеля Видубицького монастиря архієпископ Лазар Баранович, на той час місцеблюститель Київської митрополії. Він і призначив Феодосія своїм намісником по митрополії. З цього часу йому доручають найскладніші справи.

Тим часом Лазар Баранович, повернувшись від місцеблюстительства Київської митрополії до справ своєї єпархії, у 1687 р. викликав Феодосія до Чернігова і призначив архімандритом Єлецького монастиря, на той час досить бідного і занедбаного. Діяльний архімандрит енергійно взявся за його облаштування. Він звернувся до гетьмана Мазепи з поданням про те, що Єлецька обитель бідна на запаси хліба і особливо дров, жити братії важко, а допомогти нічим, оскільки у володінні архімандрії мало підданих. Мазепа задовольнив прохання преподобного Феодосія і віддав у володіння монастирю село Мощонку.

Святитель Феодосій з огляду на свої високі моральні якості, добрі діла і християнські чесноти був взірцем не тільки для пастви чернігівської, а й далеко за її межами. Паства чернігівська усвідомлювала, що її архіпастир Феодосій – «істинний раб Божий, вірний будівничий у домі Божому, охоронець Церкви пильний, трудівник невсипущий, молитвеник і заступник за всіх перед Господом благонадійний». У сані архієпископа чернігівського святитель Феодосій був воістину «світлом своєму стаду», як співається у тропарі, складеному на його честь. Уважний і чуйний до потреб пастви, він і справді був для неї взірцем глибокої віри у Промисел Божий, ревності до молитви і церковного богослужіння, поблажливості до немочей ближніх, християнського милосердя і любові до всіх,

хто звертався до нього, святості життя і суворого чернецького подвижництва.

Дбав святитель Феодосій і про створення храмів Божих. Господь подарував йому втіху освячувати великий храм Святої Трійці у Чернігівському Троїцькому монастирі – предмет особливого піклування духовного отця і благодійника архієпископа Лазаря Барановича. Потім Феодосій освятив храм Різдва Пресвятої Богородиці у Домницькому чоловічому монастирі, неподалік Чернігова.

Заслуговує на особливу увагу і діяльність святителя Феодосія на кафедрі Чернігівській, скерована на захист православ'я від упливу католицизму й уніатства. Чимало попрацював він і для захисту нашого народу від насильницького ополячування. Моральним прикладом, проникливим словом, християнською миролюбністю святитель умів заспокоїти свою паству, а отже, зберігав мир і злагоду.

Без сумніву, особисте, так би мовити, келійне життя святителя Феодосія за цей час подало б нам іще повчальніші зразки доброчесного, істинно християнського подвижництва, але його глибока сумирність за життя приховала від нас цей найбільш творчий бік його діяльності, про який збереглося мало свідчень. Як відзначив єпископ Чернігівський Антоній, святитель Феодосій пломенів любов'ю до Господа і до своїх ближніх. Любов до Бога переповнювала все його єство.... Від частого звертання до Творця він дедалі більше зрікався мирської марноти і турбот. Помисли ставали чистішими, почуття наближались до небесного; воля спрямовувалася на предмети неземної природи. Поступово всі плотські помисли знищувались, бо духовні брали гору над ними, а в серці оселялася чистота, близька до ангельської, і світ неземний осявав його душу. Так він став людиною, яка була в постійному спілкуванні з Христом Спасителем. Благодать Святого Духа діяла в ньому і через нього й перетворювала все його єство. Воістину став він людиною, яка має найвищі християнські якості – «любов, радість, мир, довготерпіння, благість, милосердя, віру, смиренність, здержливість». Благодать Святого Духа перетворила його плоть, і тіло його стало храмом Святого Духа.

На превеликий жаль, недовго святитель Феодосій перебував на Чернігівській кафедрі. Перед смертю, у 1695 р., він викликав до себе в Чернігів намісника брянського Свенського монастиря ієромонаха Іона Максимовича і висвятив на архімандрита Єлецького монастиря, яким доти керував сам, готуючи гідного спадкоємця.

Смерть святителя Феодосія сталася 5 лютого 1696 р. Гірко плакали чернігівці над гробом свого улюбленого архіпастиря, і гроб цей назавжди залишився святинею Чернігова. І досі його чесні мощі нетлінно спочивають у чернігівському Борисоглібському соборі, де збереглося мальоване зображення святителя Феодосія: на повний зріст, в саккосі й омофорі, з хрестом у правій руці, з жезлом у лівій, з наперсним хрестом на грудях. Зріст його вищий за середній, обличчя смагляво-бліде, погляд проникливий. Угорі, в кутку зображення, намальований герб святителя – окрилене серце людське, оточене архієрейськими регаліями та ініціалами його титулу в такому порядку «Ф. У. Б. М. П. А. Ч. Н. В.» Це означало: «Феодосій Углицький, Божою милостю православний архієпископ Чернігівський і Новгород-Северський». Внизу зображення вміщено напис «похвали» на честь святителя Феодосія.

Володимир ДЕНИСЕНКО

ЗАБУТИЙ ПОРТРЕТИСТ

Ім'я досить відомого українського художника-портретиста Кирила Івановича Гловачевського не згадується навіть у такому обсяжному енциклопедичному виданні як "Митці України". А шкода. Адже свого часу це був один з найвідоміших українців у Петербурзі, шанований не тільки творчою інтелігенцією, але й найвпливовішим вельможним панством імперії. Його голосом, який, власне, і зробив сина коропського священика з Чернігівщини знаменитим, захоплювалася імператриця Єлизавета і вся придворна еліта...

Біографія Кирила Гловачевського, як і більшості тих українців, які випадком долі опинилися в Петербурзі, досить незвична. Виходець із шляхетського роду, предки якого за переказами були засновниками містечка Короп у XV ст., він усе життя вважав себе українцем і пишався своїми предками й історією свого народу. Вірні тогочасній традиції, батьки віддали Кирила ще малим до Київської академії, де він не тільки старанно вивчав науки, але й захоплено співав у студійському хорі в церкві Братського монастиря. Саме на криласі під час архієрейської служби митрополита Рафаїла Заборовського хлопця почув присланий з Петербурга для набору співаків до придворного хору регент Качеповський. Вже у березні 1748 року тринадцятирічний підліток опиняється у північній столиці. Його голос сподобався імператриці Єлизаветі, яка частенько забирала хлопця у свої внутрішні покої, де вони співали дуетом. Іноді до них прилучався і всевладний фаворит імператриці Олексій Розумовський, який також починав свою фантастичну кар'єру з придворного хору.

Разом з Кирилом Гловачевським у хорі співали відомі в майбутньому художники Антон Лосенко та Іван Саблуков (Саблучок), які у вільний від співу час захоплювалися малюванням. Гловачевський спробував і собі, й незабаром уже досить вправно володів олівцем та пензлем. Розумовський, який завжди підтримував закинутих у Петербург обдарованих українців, прилаштував юнака у майстерню знаменитого тогочасного портретиста Івана Аргунова, де Кирило Гловачевський і здобув професійну художню освіту. І тому, коли відбулася невідворотна вікова ломка голосу і настав час покинути хор, імператриця видала іменний указ про переведення Лосенка, Саблукова і Гловачевського до організованої, але ще не відкритої Академії мистецтв. Двадцятитрьохрічному Гловачевському доручили навчати малярству велику групу студентів, переведених до академії з Московського університету.

У травні 1765 року Катерина II урочисто відкрила перший у Росії навчальний мистецький заклад, і серед відзначених монаршою милістю був українець Кирило Гловачевський, якому за заслуги в підготовці майбутніх художників імператриця вручила золоту медаль і надала звання академіка. Невдовзі він став одним з адміністративних керівників академії і водночас професором провідного портретного класу. Незважаючи на те, що багато часу забирала адміністративна і педагогічна діяльність, Кирило Гловачевський користувався великою популярністю як один з найкращих тогочасних портретистів. На жаль, це не знайшло свого відбиття в подальших дослідженнях мистецтвознавців з огляду на те, що портретував Гловачевський переважно царську родину і найродовитіших вельмож, хоч у його доробку є портрети й уславлених письменників, художників, акторів – Сумарокова, Дмитрієвського, Волкова, Шумського, державних і військових діячів Захарова, Мініха, Чернишова, Орлова, Шувалова, парадні зображення Катерини II та Павла I... Самого ж Кирила Гловачевського увічнив видатний художник Олексій Венеціанов, який намалював уже немолодого митця в оточенні його учнів різних років випуску академії, більшість з яких стали видатними російськими художниками.

Василь ТУРКЕВИЧ

АНГЕЛ-КОВАЛЬ

Захотілося якось ангелу стати старшим за Бога. За ту гординю зіслав його Всевишній на землю зі словами: "Отам тобі бути старшим". Тільки не сказав, як того досягти.

Ходить ангел по землі. Тиждень, другий, вже й місяць ходить, а не знає, що йому робити. І їсти хочеться, і пити. Змилостивився Господь, дав йому щоденний харч – кавалок хліба й кухлик води. І напоумив на ковальське ремесло.

Прибився ангел до бідного сільського коваля. А в хаті у того коваля тільки й добра, що жінка та купа дітей, одне одного менше.

Попросився ангел до коваля у найми.

– Як же ви будете челядником, – каже жінка, – Ви такі тендітні та худі, а ми такі убогі? Нема нам чим годувати.

– Мені мало й треба, – відповідав ангел, – тільки кавалок хліба і кухлик води. А що зароблю – то вам до господи.

Таки ублагав коваля, й став до роботи. Та так гарно у нього все почало виходити, що звідусіль пішли до кузні люди – кому леміш зробити, кому серпа, кому коня підкувати. Побачив це коваль та й думає: "Нехай відтепер челядник стоїть біля горна, а мені можна і в корчмі посидіти".

Звідусіль приходять до кузні люди, всяке розказують ковалю-ангелу. З одного села бідкалися; що пан у них лихий, а з другого села хвалилися, що мають пана доброго та привітного, тільки вже дуже старий він, не довго й проживе. Питається в них ангел-коваль:

– Хіба правда, що маєте хорошого пана?

– А таки маємо, щоб він сто літ прожив. Бо як прийде його син – лихо нам буде.

– Що ж, можу вам зарадити, – каже коваль-ангел. – Перероблю його, то ще багато літ проживе.

Розказали про те селяни своїй пані. Посилає вона до кузні челядника, запрошує коваля до себе у гості.

– Не піду, – каже коваль челяднику, – то не мені до них, а їм до мене треба їхати.

Звеліла пані запрягти тоді четверо коней баских, привозять пана до кузні. Запитує пан коваля, бо ж не вірить, що може коваль чоловіка переробити:

– Чи то правда, що ти можеш переробити старого чоловіка на молодого, щоб він ще й силу молоду мав?

– Звісно, можу.

– А що за те бажаєш?

– Нічого, тільки щоб моєму господарю-ковалю дати тридцять дукатів. Та ще привести до кузні тридцять дужих хлопців мені на підмогу.

Зробили так, як сказав коваль. Десятеро хлопців поставив він до міха, десятеро до молота, а десятеро носити воду.

Як розгорівся вогонь, наказав коваль роздягти старенького пана та покласти на червоне вугілля. Злякалися хлопці, де це бачено, щоб живого чоловіка на гаряче вугілля класти.

– Робіть, як вам кажу, – гримнув коваль.

Полежав пан на гарячому вугіллі, наказує коваль покласти його на кувадло, та як заходиться кувати з нього нового чоловіка. А тим часом наносили хлопці у діжки води – в одну – цілющої, в другу – живущої, а в третю – мертвої. Як закінчив ангел старого пана перековувати, то наказав кинути до першої діжки. Кинули – не оживає пан. Наказує кинути до другої діжки – не оживає пан. А як кинули до третьої – ожив, розплющив очі й каже: "Гарно поспав я сьогодні". Зраділа пані, зраділи селяни, що довго житиме їхній добрий пан.

А тим часом минув термін перебування ангела на землі, кличе його Бог на небо. Попрощався він з жінкою коваля, бо майстер, як уже повелося, у корчмі пропадав.

Повернувся коваль додому, побачив тридцять дукатів.

– Звідкіля ж у нас такі великі гроші?

Розповіла йому жінка, як їхній челядник ці гроші заробив.

– Як він таке зробив, хіба ж я не зроблю, – каже коваль.

Почули це люди, пішов по селах поголос. Питає інша пані коваля, чи здатний він її чоловіка омолодити, зробити таким гарним та дужим, як сусідський пан.

– Чого б ні, привозьте, – каже коваль. – Мій челядник зробив, то хіба я не зроблю!

Привезли пана. Роздмухали вогонь у горні та й кинули старого пана на червоне вугілля. А з пана тільки дим догори пішов. Вимочували його і в першій, і другій, і третій діжці – не оживає пан. Пані тоді у крик, викликала стражників, схопили коваля. Добре, що жінка коваля знала якою дорогою їхній челядник пішов. Побігла йому вслід, ледь наздогнала. Розказує йому про біду, що трапилася в кузні.

Розсердився ангел.

– Для твого чоловіка я б не повернувся назад. Дітей твоїх мені шкода. Лихо їм буде, як візьмуть чоловіка до буцегарні.

Повернувся ангел до кузні, по-своєму розвів вогонь, заходився пана кувати, й у діжках водою холодити. Як кинули його до третьої діжки, ожив пан.

– Гарно ж я сьогодні спав, – каже пан.

– Довіку ти б спав з ласки п'яниці-коваля, – відповідає йому пані. – Цьому ковалю у Сибіру місце. А челяднику маємо гарно заплатити.

– Скільки ж ти візьмеш за мій порятунок і за те, що молодим мене зробив? – питає пан.

– Тридцять дукатів. І щоб коваля цього не карали. Бо хіба може зробити грішний чоловік те, що тільки ангелу дано зробити?

ЧОМУ ОСЕТ РОСТЕ У ХЛІБАХ

Творив Бог злаки і вирішив жито, пшеницю, ячмінь, овес, гречку та просо людям віддати. Надбіг тоді якраз і чорт та й благає:

– Боже, а що ж я їстиму? Віддай мені хоч овес.

Змилувався Господь, дав нечестивому овес на прожиття. А Петро каже:

– І людям цей овес здався б. Кормили б ним коней за важку працю.

– Це так, – зітхнув Господь. – Тільки вже віддав овес чорту, не личить назад забирати.

– А я в нього видурю, – каже Петро.

Чорт, щоб не забутися, як дане йому збіжжя називається, всю дорогу біг і повторював:

– Овес, овес, овес...

А тим часом святий Петро сховався під мостом. Як вибіг на нього чорт, то вискочив Петро і гукнув:

– Тю!..

Злякався нечистий, і забув завчене слово.

Каже святому Петру:

– Налякав ти мене геть. Я й забув, яке збіжжя мені Бог віддав. Може ти пам'ятаєш?

– Авжеж, пам'ятаю. Дав тобі Господь на споживу осет.

Побіг чорт далі, радісно повторюючи: "Осет, осет, осет..."

Від того часу сіють собі чорти між пшеницею, житом, вівсом, та ячменем осет. Мабуть, їдять та недобрим словом згадують того нечистого, що такі колючки для них у Бога випросив.

Літературне опрацювання
Василя Туркевича

АРХІЄПИСКОП ЛУКА

У багатодітній сім'ї провізора міста Керчі Фелікса Войно-Ясенецького квітневого дня 1877 р. народився хлопчик Валентин, якому судилося стати видатним діячем православної церкви і відомим ученим-хірургом. Долею було визначено так, що доктор медичних наук Валентин Феліксович Войно-Ясенецький вирішив стати священиком і, незважаючи на гоніння більшовицького режиму, переживши страхіття сталінських в'язниць, не відступився від Бога і завершив свій земний шлях архієпископом Сімферопольським і Кримським під іменем Луки.

Серед своїх ровесників Валентин ще з малих літ вирізнявся кмітливістю, жадобою знань. Після навчання в Кишинівській, а згодом у Київській гімназіях, юнак вступив на юридичний факультет Київського університету св. Володимира. Столиця Давньої Руси вразила його красою храмів. Валентин, володіючи талантом маляра, відвідував київські церкви, малював з натури. Шукаючи свого покликання, на якийсь час їде до Німеччини, де навчається малярству у приватній школі. Як згадував В. Ф. Войно-Ясенецький у своїх "Мемуарах": "Після повернення з Мюнхена вперше виявилася моя релігійність, що знайшла втілення в моїх художніх вправах. Я кожного дня, а інколи й двічі на день, їздив до Києво-Печерської лаври, часто бував у київських храмах і вдома замальовував побачене в лаврі і храмах".

Однак вивчення права і захоплення малярством не стали визначальними при виборі професії. Юнак вирішує стати лікарем, щоб допомагати людям позбутися тілесної немочі.

1903 р. по закінченні медичного факультету Київського університету юнак розпочинає шлях лікаря-практика. Наступного року з власної ініціативи їде на російсько-японську війну. У Читі молодий завідувач хірургічним відділенням зустрічає сестру-жалібницю красуню Ганну Василівну Ланську, якій судилося стати його дружиною. Та ще перед цією зустріччю Ганна дала обітницю безшлюбності, вирішила присвятити себе Богові. Пізніше у своїх "Мемуарах" В. Ф. Войно-Ясенецький так оповів свою особисту драму: "Віддавшись за мене, вона порушила цю обітницю, і вночі перед нашим вінчанням у церкві, побудованій декабристами, вона молилася перед іконою Спасителя і раптом їй здалося, що Христос відвернув Свій Лик і образ Його зник з кіоту. Це було, очевидно, нагадуванням про обітницю, і за порушення Господь тяжко покарав жінку нестерпними патологічними ревнощами...".

Працюючи земським лікарем у Симбірській, згодом Курській губерніях, В. Ф. Войно-Ясенецький багато часу віддавав науковим дослідженням, видрукував перші праці з хірургії. Він багато оперує, формується як хірург широкої спеціалізації, працює в галузі порожнинної, очної хірургії, здійснює хірургічні втручання при пораненнях на серці, головному мозку, суглобах, кістках. 1916 р. В. Ф. Войно-Ясенецький захищає у Московському університеті дисертацію на ступінь доктора медицини. У зв'язку з призначенням навесні 1917 р. головним лікарем і хірургом міста Ташкента, переїздить з родиною до Узбекистану, де через два роки вмирає від сухот дружина, залишивши йому четверо маленьких дітей.

Переживши гостру душевну кризу, Валентин Феліксович знайшов підтримку і розраду лише в Церкві. Він вивчає богослов'я і зближається з ташкентським духівництвом. Якось під час зустрічі з архієпископом Інокентієм, яка сталася на одному з єпархіальних з'їздів, той промовив: "Лікарю, а вам слід бути священиком". Слова ці виявилися пророчими.

Мине чимало років, а та подія в його пам'яті не зітреться. Згодом він писав: "Священство мені ніколи й уві сні не приходило. Але слова архієрея я сприйняв як Божий заклик і згадав, як після закінчення Київської гімназії я отримав атестат зрілості, за давнім звичаєм вкладений у "Новий Завіт", і весь його перечитав, як у мене начебто серце обірвалося, коли я прочитав слова Господа Ісуса Христа до Своїх учнів: "Жниво справді велике, та робітників мало. Тож благайте Господаря жниви, щоб на жниво Своє Він робітників вислав" (Мф. 9, 37-38).

Валентин Феліксович без жодних вагань пристав на пропозицію архієрея. 1921 р. у день свята Стрітення Господнього В. Ф. Войно-Ясенецький був рукопо-

кладений у сан диякона, а через тиждень – пресвітера. Його призначають священиком ташкентського кафедрального собору.

Коли Валентин Феліксович приймав священний сан, Святійший Патріарх Тихон наставляв його не залишати наукової та практичної медичної діяльності. Отець Валентин і далі лікував людей. Священик-лікар користувався надзвичайним авторитетом серед місцевих жителів. 1923 р. отець Валентин, прийнявши чернецтво та ім'я Луки, стає єпископом. Зазначмо, що архієпископ Лука був не лише видатним лікарем, але й талановитим художником. Ім'я його небесного покровителя – святого апостола і євангеліста Луки, – отримане ним при чернечому постригу напередодні архієрейської хіротонії, мало для владики особливий зміст, адже святий апостол і євангеліст Лука був, за свідченням Святого Письма, "лікарем возлюбленим" і, згідно з переданням Церкви, художником, який написав перші ікони Богоматері.

Архієрейську хіротонію здійснили у храмі маленького середньоазійського містечка за зачиненими дверима переслідувані більшовицькими безбожниками ієрархи. Звершилося те, до чого ще в юнацькі літа він відчував внутрішнє покликання. Можливо, в ту священну мить пригадався В. Ф. Войно-Ясенецькому випадок 1915 р. Він лише почав писати свою монографію "Нариси гнійної хірургії". І раптом його пронизала невідчепна думка: "Коли книга буде написана, на ній стоятиме ім'я єпископа". Отже, до цієї мети вів його Господь.

Того ж таки року єпископа-хірурга вперше заарештували. Ташкентські вірні та численні пацієнти на цю акцію влади влаштували сидячий страйк на залізничній колії. Впродовж двох десятиліть тюремні ув'язнення, заслання супроводжують владику – Архангельська область, Туруханський край... У роки Другої світової війни влада згадує про хірурга. В. Ф. Войно-Ясенецького призначають головним консультантом ряду шпиталів Красноярська. За надзвичайно тяжких умов тилу, відмовляючи собі у відпочинку, владика Лука робив складні хірургічні операції, повертаючи до життя сотні поранених, друкував наукові праці з воєнно-польової хірургії. Восени 1942 р. В. Ф. Войно-Ясенецький отримав сан архієпископа, і його призначили на Красноярську кафедру. Наприкінці 1943 р. він обіймав посаду консультанта шпиталів у Тамбові, одночасно залишаючись правлячим архієреєм. Як і раніше, архієпископ Лука поєднував службу священника з обов'язками хірурга. Він працював у шпиталях, передавав свій досвід молодим лікарям. Високого зросту, в окулярах, сивий, неквапно заходив до аудиторії, спокійно ставав за кафедру. Слухали його уважно, бо від слів старця з білою бородою віяло мудрістю і святістю. Владика Лука виступав з лекціями перед майбутніми лікарями і в Сімферополі, куди його було призначено архієпископом Сімферопольським і Кримським. Вихованець Кримського медичного інституту В. Бобін згадував, як блискуче читав лекції з воєнно-польової хірургії у халаті, одягненому поверх ряси В. Ф. Войно-Ясенецький.

Щоправда, незабаром спілкування лектора-сумісника з аудиторією припинилося. Причиною тому стала вимога, щоб учений з'являвся на заняття у звичайному цивільному одязі, але професор категорично відмовився і більше контактів з медичним інститутом не мав.

За всесвітньовідому нині книгу – фундаментальну працю "Нариси гнійної хірургії" у 1944 р. вченого удостоєно Державної (Сталінської) премії першого ступеня. Про великий внесок ученого під час Другої світової війни Г. А. Митєрєв, що був тоді народним комісаром охорони здоров'я СРСР, писав: "В. Ф. Войно-Ясенецькому, його дослідженням завдячують своє життя багато сотень поранених, що ставить цього хірурга в один ряд з найвидатнішими лікарями нашого часу". І все ж учений-хірург завжди залишався насамперед проповідником Божого слова, діянь християнської церкви. Сучасники владики Луки розповідають, що одного разу Сталін звернувся до архієпископа з таким запитанням: "Професоре, під час операції ви зустрічали в людині душу?" На це архієпископ відповів: "Совісті я теж не бачив в оперованих, проте вона існує".

У лютому 1945 р. архієпископ Лука за великі заслуги перед православною Церквою здобув право носити хрест на клобуці.

За шістнадцять років управління Кримською єпархією владика Лука багато

зробив для відбудови зруйнованих фашистами храмів, відновив у них богослужіння.

Ніщо не минає безслідно. Випробування, що випали йому у житті, позначилися на здоров'ї. Архієпископ Лука втратив зір. І все ж не переставав служити і проповідувати. Богословський спадок владики складається з трактату "Дух, душа, тіло" (над ним архієпископ працював впродовж 1945-1947 рр.) та зібрання численних проповідей, загальною кількістю 4500 машинописних сторінок. Проповіді архієпископа Луки стосуються євангельських питань, церковних свят, життя святих, значення догматів віри й основ християнської моралі. І все ж у гомілетичній спадщині видатного теолога-ієрарха простежується найголовніший напрямок – заклик до єдності віри, до загального єднання у Бозі, до єднання любові всіх, хто палає вірою у Бога.

Володимир ДЕНИСЕНКО

ДОЛЯ СІЧОВОЇ ЦЕРКВИ

"Пішла орда по курінях
Зброю відібрати,
А московська вся старшина
Церкву обдирати.
Брали срібло, брали злото,
Ще й воскові свічі..."

Згадуючи про сумну подію в історії України – зруйнування в 1775 році Запорозької Січі, подаємо коротко відомості про історію і долю знищеної тоді Св.Покровської січової козацької церкви.

Історик Запорожжя Дмитро Яворницький оповідає, що першу січову церкву Покрови Пресвятої Богородиці побудовано над річкою Чортомлик 1659 року, де на той час розташувалася Запорозька Січ. Ця дерев'яна церква стояла недовго, бо в 1664 році згоріла від удару блискавки.

Удруге будувалася на тому місці Св.Покровська церква декілька літ, "уміло обкладена ззовні цеглою-межигіркою". Року 1693 гетьман Іван Мазепа подарував цій церкві різьблений коштовний іконостас, виготовлений в Києві. Коли за дорученням гетьмана гадяцький полковник Степан Трощинський з почтом віз той іконостас запорожцям і наблизився до Січі, то назустріч вийшла процесія – шість січових священиків, церковні причетники з хрестами та хоругвами і кошовий отаман з січовим товариством та з гарматами. При самій зустрічі запорожці вклонилися гетьманському дарові і воздали врочисту ясу з гармат.

1695 року гетьман Мазепа ще подарував січовій Покровській церкві 300 червінців, а для козацтва Січі – дорогий прапор з мистецьки вишитим на ньому образом Покрови Богородиці, яку вважали запорожці за свою Небесну Заступницю.

Багатий за часів гетьмана Мазепи козацький монастир Межигірський Спас, якому підлягала січова церква, також дбав своїми дарами про її оздобу і добрий стан. Дбали про це й самі запорожці – старшина та заможні козаки. Тож на початку XVIII ст. Свято Покровська церква на Січі пишалася своєю красою й багатством.

Але 1709 року цар Петро I, розлючений спілкою гетьмана Мазепи зі шведським королем Карлом XII проти Росії, вирішив знищити Січ. У травні того ж таки року три полки російського війська під проводом генерала князя Г.Волконського й полковника Яковлева напали на Січ і з бою зайняли її. Майже всіх полонених запорожців озвірілі солдати повбивали, а січові будівлі зруйнували дощенту. Ця дика руйнація не минула й Свято Покровської церкви. Її насамперед пограбували, всі золоті й срібні Богослужбові речі, три Євангелії в коштовних оправах, хрести, різьблений іконостас, дорогі шати з настінних ікон та інші цінності, навіть свічки й ладан забрали, а саму будівлю церкви у варварський спосіб зруйнували.

Тільки в 1733 році з огляду на початок російсько-турецької війни, царський уряд, маючи на меті використати запорожців як військову силу, дозволив їм "навсегда" вернутися на своє Запорожжя, де вони знову заснували Січ, біля річки Підпільної. Відбудовуючи Січ, вони почали зводити й церкву Покрови Пресвятої Богородиці. Вже 1736 року це будівництво закінчилося.

Зокрема знову допоміг Межигірський Спасо-Преображенський монастир, його коштом споруджено для нової церкви різьблений іконостас. Церкву побудовано у стилі українського бароко, з трьома банями, у вигляді корабля. Дорогою святинею для запорожців була в церкві ікона Покрови Богородиці, привезена разом з іконостасом з Межигірського монастиря. Намалював її єромонах цього монастиря Віталій, талановитий маляр, прізвище якого історія, на жаль, не зберегла. На цій іконі зображена моляща січова старшина Війська Запорозького.

На початку червня 1775 року майже сімдесятитисячне російське військо під орудою генерала Текелія обступило Січ. Запорожці думали битись до загину, але настоятель січової церкви архимандрит Володимир Сокольський і старші січовики, розуміючи безнадійність оборони, порадили не гинути марно, бо сили ворога великі, а козаків мало (їх тоді було на Січі всього 10 тисяч).

Уранці 17 червня Текелій запросив козацьку старшину до себе в гості. Порадившись із козацтвом, кошовий П.Калнишевський, військовий суддя А.Головатий, січовий писар І.Глоба та курінні отамани пішли до Текелія, хоча Калнишевський припускав, що звідти вони вже не повернуться. Так воно й сталося. За наказом Текелія Калнишевського, Головатого і Глобу закували в кайдани і того самого дня повезли в Петербург, звідки їх відправили на довічне заслання: Калнишевського на Соловки, а Головатого і Глобу – в Сибір.

Козаки, дізнавшись від курінних, що повернулися від Текелія, про долю старшини і про те, що з наказу цариці Катерини Запорозьку Січ скасовано, вночі на човнах тихо перепливли з Січі зі зброєю та з харчовими запасами в Дніпрові плавні, щоб потім вибратися за Дунай. В дорогу козаки взяли з собою згадану січову ікону Покрови Богородиці. Про це читаємо у поемі Тараса Шевченка "Іржавець":

"Як мандрували
день і ніч,
Як покидали запорожці
Великий Луг і матір-Січ,
Взяли з собою
Матір Божу,
А більш нічого
не взяли..."

Вранці 15 червня військо генерала Текелія, мов сарана, навалилося на Січ. Солдати розсипались по куренях відбирати в козаків зброю, а старшини взялися грабувати церкву, бо чули, що "вона багата". Курені були вже майже порожні, в них зосталося лише кількадесят запорожців-дідів.

Тож із неймовірною лютістю військо почало руйнувати курені та інші будівлі Січі. Зі Св.Покровської церкви москалі забирали все. Серед награбованого були й срібні врата іконостасні мистецької роботи, коштовне Євангеліє в мистецькій оправі (дар кошового П.Калнишевського), багаті митри, ризи, чаші, хрести тощо. То були безцінні пам'ятки українського сакрального мистецтва. Шукаючи більших скарбів, перевертали престол і вівтарі, а закінчивши той грабунок, наказали солдатам зруйнувати церкву. Дзвони церковні порозбивали, металеві уламки продавали перекупникам. При руйнації Січі та її церкви російське військо не помилувало навіть померлих запорожців, похованих за церковною огорожею. Всі надгробні пам'ятники у варварський спосіб знищено. Так сумно скінчилася історія січової Св.Покровської церкви, як і Запорозької Січі в період, коли вона опинилась під московським чоботом.

Демид БУРКО

ВІЙСЬКОВИЙ СОБОР

Вигляд горбистої панорами Печерського району, якщо хтось дивився ще у 50-ті роки з лівого берега Дніпра, підкреслювався елеґантними банями Великого Миколи та Києво-Печерської лаври. Собор св.Миколи був одною з найвідоміших архітектурних споруд гетьмана Івана Мазепи в Києві; його збудовано в 1690-1693 роках на місці жіночого Микільського монастиря, заснованого ще в XI столітті.

Монастир Великого Миколи мав типове для монастирських громад планування барокових часів. Над головним входом стояла висока мурована дзвіниця. Головна брама з західного боку двору візуально пов'язувалася з головним фасадом собору. Низенькі будівлі чернечих келій обрамлювали з обох боків підхід від брами до головного, західного, фасаду собору. Невелика висота трапезної (збудованої в 90-тих роках XV ст.) та будинків келій і відкритий простір перед собором підкреслювали величезний об'єм барокової споруди.

Всередині Микільський собор мав унікальний бароковий іконостас, поставлений 1696 року коштами київського міщанина Созонта Балики. То був рідкісний взірець українського сницарства – мистецької різьби по дереву – XVII століття. Він був 15,5 м заввишки і мав сім рядів ікон та статуї ангелів. Ширина його сягала 22 метри. Триповерхова дзвіниця над головним входом (1750 року) була також виконана у стилі бароко.

У 1831 році, під час перебудови київської фортеці, Великий Микола опинився на території цитаделі; військове управління перетворило його у собор для військової залоги Києва. Відтоді його стали називати Військово-Микільський собор.

Горішню частину дзвіниці перебудували в 90-тих роках XVII ст. у псевдовізантійському стилі; це внесло чужі мистецькі елементи, які не були в гармонії з початковим проектом. І дзвіниця, і сам собор були пошкоджені більшовиками під час обстрілу Києва в січні 1918 року. У 1922 році їх сяк-так відремонтували.

Протягом 20-тих років Українська Академія Наук опікувалася збереженням і реставрацією Військово-Микільського собору. Наприкінці 20-тих років Археологічний комітет Всеукраїнської Академії Наук з'ясував, що великі грошові потреби для збереження архітектурних пам'яток України не можна задовольнити з муніципальних джерел – подібна підтримка загальносоюзного уряду. Тож за дорученням уряду Української республіки, Всеукраїнський археологічний комітет склав кошторис на поновлення десяти найважливіших споруд України. П'ять із них містилися в Києві і однією з них був Військово-Микільський собор.

Незважаючи на важливість архітектурного комплексу "Великого Миколи", і собор, і його дзвіницю, монастирські стіни й Економічну браму знищено. На відміну від руйнування головної церкви Золотоверхого Михайлівського монастиря, не зберегли ані одної деталі прикрас цього собору, хоч було що зберігати: залізні двері, прикрашені візерунками, майолікові розетки, царські врата іконостасу, не кажучи вже про сам іконостас, колони головного та бічних портиків тощо. Немає і друкованих звітів про руйнування соборної церкви.

Український поет Михайло Орест (під псевдонімом Б.Мікорський) свідчить, що ще до обрання місця для урядового центру столиці на території колишнього великняжого дитинця була пропозиція примістити адміністративний центр столиці на місці Великого Миколи і, за його відомостями, цю споруду Івана Мазепи було зруйновано саме в цей час. Найпізніші наявні фотографії Великого Микільського собору зробив В.Н.Горбовець для Київської обласної інспектури охорони пам'яток культури. Одного разу в 1934 році ставленик Сталіна на Україні Павел Постишев, виступаючи на пленарних зборах Київської Міської Ради, одверто заявив, що треба раз і назавжди знести з лиця землі увесь цей "історичний мотлох," який своїм існуванням живить коріння українського буржуазного націоналізму. За свідченням очевидця, Постишев видав наказ про негайне зруйнування Золотоверхого Михайлівського монастиря та інших історичних будов Києва, зокрема мазепинських церков на Подолі і Печерську. Микільський собор, його дзвіницю і монастирську браму було зруйновано в 1934 році. Руйнування мусило бути, за законами Радянської України, здійснене зі згоди Народного комісара освіти, старого більшовика і

недавно обраного дійсного члена Української Академії Наук Володимира Затонського.

Незалежно від того, які були мотиви руйнування збудованого Мазепою собору, дзвіниці й брами, плани щодо використання колишньої території Микільського монастиря були складені тільки на початку 40-х років. Навесні 1941 року радянська преса повідомила, що столиця України збагатиться на нову громадську будівлю – Дім культури Червонопрапорного заводу; він мав бути збудований поруч із Печерською лаврою. Друга світова війна перешкодила здійсненню проектованого в стилі "соціалістичного реалізму" плану.

Трапезна Великого Микільського монастиря, що залишилася незруйнована 1934 року, за архітектурою була близька до знищеного собору. Низько посаджені вікна її фасадів були прикрашені фронтонами і надавали будівлі незвичного нецерковного характеру. Трапезна мала також незвичайний план: прямокутна головна зала мала посередині один вільно поставлений стовп. Незважаючи на унікальність цієї незруйнованої будівлі і зацікавлення радянського Союзу після Другої світової війни у зберіганні давніх пам'яток, цю трапезну Великого Миколи на початку 60-тих років було зруйновано.

У ранніх 60-х роках пропонувалося побудувати на місці Микільського монастиря Палац піонерів для школярів. Розвиток цього проекту збігся з короткочасним збудженням в Україні, яке було наслідком Двадцять другого з'їзду Комуністичної партії України в жовтні 1961 року. Проект Палацу піонерів висунув питання про майбутню долю залишків монастирського комплексу часів гетьмана Мазепи. Правдоподібно початковий архітектурний проект нової будівлі передбачав зберегти барокову трапезну, але, незважаючи на те, що її можна було б і слід було б зберегти, її зруйнували. Включення старої будівлі в новий архітектурний комплекс було відкинуто на підставі того, що будівля старої трапезної була релігійною спорудою і побоювалися, що збереження її може запошкодити вихованню нової генерації в атеїстичному дусі.

Із книги Тита Геврика
"Втрачені архітектурні пам'ятки Києва"

ІКОНА ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО

У Гданську, в костелі св.Миколая, зберігається давня руська ікона Богоматері.

За літописними даними дружина кн. Володимира Великого, візантійська принцеса Анна привезла до Києва з Царгорода дві знамениті ікони, відомі в історії під назвою Володимирська Богоматір Пирогоща. Крім того, Десятинна церква, збудована в Києві у 989-996 рр., була оздоблена численними візантійськими іконами, що їх вивіз князь Володимир із Херсонеса, столиці візантійської колонії на південно-західному березі Криму. Згодом частина цих ікон з різних причин опинилася в інших містах Руси.

За переказом гданська Богоматір належить саме до тих, які Анна взяла з собою з Царгорода. У 1113 році ікону перевезли до Галича, а в 1230 р. – до Львова. У 1751 р. ікону з дозволу римського папи "коронували". До Гданська ікону перевезено після Другої світової війни.

Є деякі сумніви щодо того, чи справді ікона належала княгині Анні або князеві Володимирові Великому. До речі, в Польщі є ще холмська ікона, яка за традицією також мала належати Володимиру Великому, а пізніше князеві Данилові.

У будь-якому разі ікони ці поруч із ченстоховською Богоматір'ю на теренах Польщі належать до найдавніших пам'яток візантійсько-руського мистецтва домонгольської доби, тим цінніших, що їх збереглося до наших часів дуже мало.

Іван НЕВІДОМИЙ

ІДЕЯ ПАТРІАРХАТУ

Коли взяти майбутні зносини нашої Церкви з созвучними собі, хоча б грецькою, царгородською чи сербською, то тут матиме місце нерівність; на нашу Церкву на вищих представників її і на голову її, митрополита, все "згори" заглядатимуть патріархи інших церков, відповідним чином і трактуючи нашу Церкву, що для її авторитету, маєстату було б небажаним, а збоку державних інтересів навіть шкідливим. Так само й для культивування авторитету церковної ієрархії серед кругів церковних, серед великої української державної ієрархії фігура митрополита, як голови – очолення нашої Церкви, була б малоімпонуючою, та й по суті справи, коли хочемо надати Українській Церкві, як Церкві апостола Андрія Первозваного, відповідаюче їй значення, то ми повинні моменти, зв'язані з цим завданням, до логічного кінця продумати і в таку зовнішню форму втілити, яка б відповідала тому змістові, що в ній і в її історичнім атрибуті міститься.

Я думаю, що Українська Автокефальна Церква головою своїм повинна мати власного патріарха, як цілком логічне завершення її історичної архітектоніки і еволюції нашої національної думки, нашої національно-церковної ідеології.

Український патріарх – рівний патріархові московському – це річ, потреба якої вимагається інтересами української Церкви та своєчасною оцінкою тих .небезпек, що загрожувати будуть, – я це передбачаю, – в її натуральному розвитку. В майбутніх конфліктах нашої держави з Москвою внутрішнє міцна, ієрархічно дисциплінована українська Церква може відіграти велике позитивне значення у вислідах такої боротьби. В зносинах, в поширенні свого морального й іншого впливу на православні церкви (грузинську, білоруську, польську, латиську, вірменсько-григоріянську) держав повсталих на місці давньої Росії така українська Церква, як я хотів би в майбутньому недалекому її уявити, могла би так само допомогти зміцненню та впливові нашої державности, не кажучи вже про ті придбання, що цією дорогою і для своєї сили вона може осягнути.

Висловлюючи оці мої міркування в такій важливій справі, я мало роблю собі клопоту з того, що вони приходять в голову серед таких несприятливих обставин. Без огляду на останні, мусимо мати з'ясованими і ріа desideria нашого державного будівництва, інтегральною частиною котрого є й планове будівництво української Церкви. Такої – точно до деталей продуманої програми ми не мали; і це, з мого погляду та досвіду, було одною з головних невдач. Мусимо все зробити, щоб ця ідея перемогла, стала елементарно зрозумілою, знайшла своїх активних адептів і оборонців. Я певний є, що ідея власного патріархату, як найбільш доцільної ієрархічної форми в організації Української Автокефальної Церкви, носиться в свідомості. чи може напівсвідомості, наших церковних кругів, шукаючи лише стимулу, імпульсу для свого виявлення й кристалізації.

19 грудня 1921 р.

Симон Петлюра

Християнська абетка

Е

Екзарх (з грецької – глава, намісник) – у сучасному православ'ї – глава екзархату, який об'єднує кілька національно спільних єпархій; також звання настоятелів деяких зарубіжних церковних подвір'їв.

Екзететика (з грецької – втлумачую, пояснюю) – богословська дисципліна, що займається тлумаченням біблійних текстів.

Еклезіологія (з грецької – зібрання, церква) – богословське вчення про Церкву як містичне "тіло Христове".

Екуменізм (з грецької – заселена земля, світ) – об'єднавчий рух християнських церков, започаткований протестантами на Единбурзькій Всесвітній місіонерській Конфесії 1910 р. Його метою є зближення й об'єднання всіх християн.

Енцикліка – послання папи Римського латинською мовою.

Є

Євангелія (з грецької Добра Новина, Благовість) – слово спасіння, принесене Ісусом Христом, записане чотирма його учнями: Матвієм, Марком, Лукою та Іоаном. Чотириєвангеліє покладене в основу Нового Заповіту. На кожній літургії читається уривок з Євангелії.

Євхаристія (з грецької – подяка) – одне з найважливіших Таїнств Церкви: Вечеря Господня, де освячуються хліб і вино.

Єзуїти – католицький чернечий чин ("Товариство Ісуса"), заснований 1534 р. св. Ігнатієм Лойолою.

Єктенія (від грецького – прохання, ревна молитва) – молитовне прохання, проголошуване дияконом чи священиком. Найдавніша, велика єктенія, що починається словами: "Миром Господу помолимся..." – відома з III ст. після Різдва Христового.

Єлей – олива (чи інша рослинна олія), яка вживається для помазання. Це знак Божого благословення.

Єпітрахіль – відзнака ієрейського сану.

Єпископ (з грецької – наглядач) – вищий духовний чин у Християнській Церкві; має владу чинити таїнства та рукопокладанням передавати цей дар іншим.

І

Ієрей – грецьке найменування священика.

Ігумен – титул управителя чоловічого монастиря.

Ікона – містичні ворота у потойбічний світ, видиме зображення Ісуса Хреста, Пресвятої Богородиці, святих. Мистецтво ікони прийшло в Україну з Візантії, тому українське іконопис дотримується канонів, розроблених Східною Церквою. Певні сюжети іконопису мають свої назви: Спас Нерукотворний, Пантократор, Одигітрія тощо.

Іконостас (від грецької місце, де стоять ікони) – ряд ікон, що відокремлює вівтарний простір від храму; буває однорядний і багаторядний.

Ікос – церковна пісня чи молитва, яка уславлює подвиг святого чи празник.

Інок – узагальнююча назва ченців.

Іпостась (з грецької – сутність, основа) – поняття в християнському богослов'ї, що характеризує особливості кожної з трьох подоб єдиносущної божественної Трійці.

К

Кадильниця – металевий посуд на довгих ланцюжках із прорізною накривкою для куріння ладану під час відправи.

Канон – встановлене та узаконене церквою правило, догмат.

Канонізація – проголошення кого-небудь святим.

Канонік – у католицькій та англіканській церквах священнослужитель єпархіального кафедрального собору, член капітулу.

Канонічне право – сукупність рішень церковних соборів і постанов Римських пап. Визначає організацію католицької церкви, порядок відправлення.

Кантор – у католицькій церкві – півчий; у протестанській – учитель церковних співів, диригент хору, органіст.

Капелан – католицький військовий священик.

Каплиця – невелика споруда без вівтаря для відправ і молитов.

Кардинал – вищий духовний сан у Католицькій церкві. Кардинали з-поміж себе обирають на конклаві папу Римського.

Кармеліти – католицький чернечий орден. Заснований у другій половини XII ст. в Палестині. Його назва походить від гори Кармель. У XVII-XVIII ст. монастирі кармелітів існували й на теренах Правобережної України.

Катехізис – церковний посібник, в якому у формі запитань та відповідей викладаються догмати і принципи християнської моралі.

Католицизм – один з головних (поряд з православ'ям і протестантизмом) напрямків у християнстві. Виник приблизно у IV ст. Формальним розходженням, яке викликало 1054 р. відмежування католицизму від православ'я було різне тлумачення поняття походження святого духу (у католицизмі не тільки від Бога-отця, а й від Бога-сина). Всесвітній центр католицизму – Ватикан.

Католікос – титул глави вірменської апостольської церкви, грузинської православної церкви, монофіситської церкви вірмен-католиків.

Кир-пан – титул єпископа й митрополита, звертання у католицькій і греко-католицькій церкві.

Клір – у християнській церкві узагальнена назва священнослужителів.

Клірос – підвищення перед іконостасом, на якому стоять півчі та читці.

Колядки – народні календарні обрядові пісні, що їх співають на Різдвяні свята.

Кондак – коротка церковна пісня, що славить Бога, Пресвяту Богородицю чи святих.

Конклав – зібрання кардиналів, яке скликається відразу після смерті Папи для обрання нового.

Консисторія – в руській православній церкві до 1917 р. орган управління й суду при єпархіальному архієреї. У католицькій церкві – наради з участю папи. У лютеранській церкві – орган окружного церковного управління.

Конфесія – належність до якоїсь церкви, релігійної організації, яка має своє віровчення, культову практику та організаційну структуру.

Конфірмація – право папи Римського затверджувати єпископів. У католицькій церкві – назва обряду миропомазання. У протестантизмі – обряд прилучення юнаків та дівчат 14-16 років до церкви.

Кредо – в католицькій церкві символ віри.

Ксьондз – польська назва римо-католицького священика.

Курія – верховна управа у Ватикані.

Кюре – католицький парафіяльний священик у Франції, Бельгії та деяких інших країнах Західної Європи.

Л

Ладан – ароматична смола, при спалюванні дає приємний запах, використовується у церковній службі.

Легат Папський – титул вищого рангу дипломатичних представників Папи Римського.

Літія – поминальна молитва: 1) коротка панахида; 2) обряд, який відбувається в західній частині храму під час святкування всеношної. На літії освячують хліб, пшеницю, вино й єлей.

Літургія – (від грецького спільна справа, спільна служба); 1) спільна назва для всякого богослужіння; 2) служба, центром якої є таїнство Євхаристії.

Лютеранство – один з напрямків протестантизму. Виникло в XVI ст. у Німеччині під час Реформації на основі вчення М.Лютера. Основним догматом лютеранства є положення про спасіння душі через особисту віру (без посередництва духівництва).

Уклав Володимир ДЕНИСЕНКО

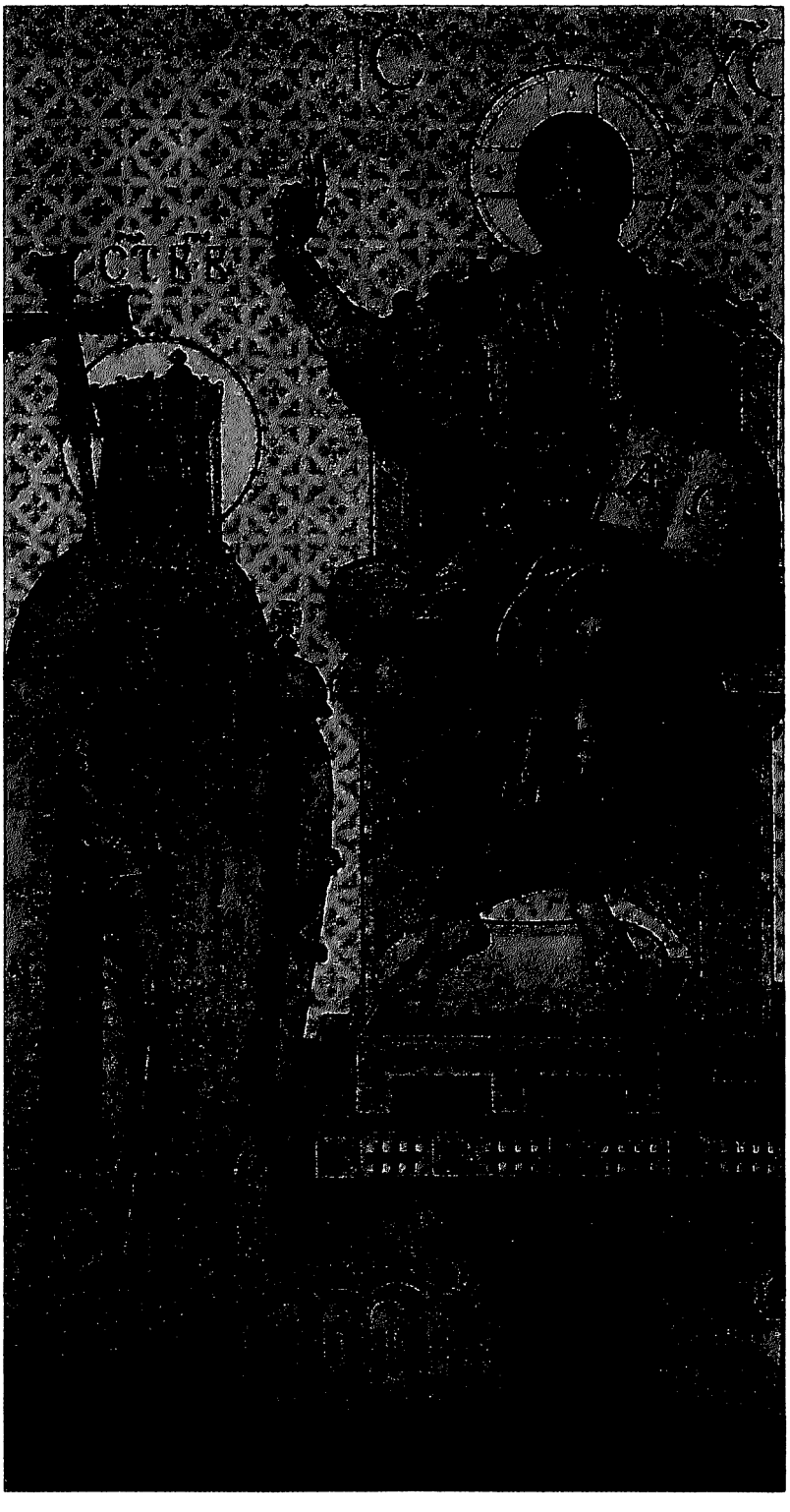

Ісус Христос та Св. Володимир Великий.
Ікона Святослава Гординського.
Українська папська колегія св. Йосафата, Рим

ЛИПЕНЬ

ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	НД
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30
31						

1 – Всесвітній день архітектури.

– День архітектури України.

– 90 років тому у Львові відбулася студентська демонстрація з вимогами відкрити український університет.

2 – Апостола Юди, брата Господнього.

– 175 років від дня народження українського письменника Володимира Александрова. Помер 10 січня 1894 р.

– 120 років від дня народження латиського художника, графіка і скульптора Яніса Тільберга. Помер 7 листопада 1972 р.

– 105 років від дня народження українського і російського композитора, педагога та співака Олеся Чишка. Помер 4 грудня 1976 р.

– 105 років тому помер український громадський діяч, історик, філософ Михайло Драгоманов. Народився 30 вересня 1841 р.

3 – 175 років тому помер російський письменник Василь Наріжний, автор численних творів на українську тематику. Народився 1780 р.

4 – 390 років від дня народження французького письменника Поля Скаррона. Помер 7 жовтня 1660 р.

– 130 років від дня народження українського військового діяча Петра Єрошевича. Загинув у в'язниці НКВС. Дата смерті невідома.

– 100 років від дня народження американського негритянського трубача, співака Луї Армстронга. Помер 6 липня 1971 р.

5 – 100 років від дня народження українського режисера Володимира Магара. Помер 11 серпня 1965 р.

– 25 років тому помер український балетмейстер Павло Вірський. Народився 25 лютого 1905 р.

6 – Міжнародний день кооперації.

– Вишгородської (Володимирської) ікони Божої Матері.

– 585 років тому загинув чеський мислитель, діяч Реформації Ян Гус. Народився 1371 р.

– 465 років тому загинув англійський гуманіст, державний діяч Томас Мор, канонізований католицькою церквою. Народився 7 лютого 1478 р.

– 140 років від дня народження українського вченого-медика Феофіла Яновського. Помер 8 липня 1928 р.

7 – Різдво Іоана Предтечі та хрестителя Господнього. Івана Купала.

– 100 років від дня народження українського письменника Юрія Смолича. Помер 26 серпня 1976 р.

8 – 160 років від дня народження німецького мовознавця та слов'янознавця Августа Лескіна. Помер 20 вересня 1916 р.

9 – 150 років від дня народження болгарського письменника, громадського діяча Івана Вазова. Помер 22 вересня 1921 р.

– 80 років тому помер український військо-

вий діяч Євген Мешківський. Народився 12 лютого 1882 р.

10 – 225 років від дня народження українського вченого бджоляра Петра Прокоповича. Помер 3 квітня 1850 р.

– 165 років від дня народження польського скрипаля, композитора Генрика Венявського. Помер 12 квітня 1880 р.

11 – Всесвітній день народонаселення.

– 110 років від дня народження української співачки Ольги Мариніної (Конопатенко). Померла 27 листопада 1978 р.

– 55 років тому в радянській в'язниці загинув президент Карпатської України Августин Волошин. Народився 17 березня 1874 р.

12 – Святих первоверховних апостолів Петра і Павла.

– Касперівської ікони Божої Матері.

13 – Собор 12 апостолів.

14 – Косьми і Дам'яна.

– 615 років тому було підписано Кревську унію, яка започаткувала об'єднання Польського королівства і Великого князівства Литовського.

– 90 років тому помер російський балетмейстер і хореограф Маріус Петіпа. Народився 11 березня 1818 р.

15 – Покладення чесної ризи Пресвятої Богородиці у Влахерні.

– Святителя Фотія, митрополита Київського і всієї Руси.

– Охтирської ікони Божої Матері.

– 985 років тому помер великий князь Київський, хреститель Руси-України, святий Володимир Святославич. Рік народження невідомий.

– 590 років тому відбулася Грюнвальдська битва між польсько-литовською армією і військом Тевтонського ордену, що завершилася поразкою хрестоносців.

16 – Святителя Анатолія, патріарха Константинопольського.

– 10 років проголошення Декларації про державний суверенітет України.

17 – Преподобного Андрія Рубльова, іконописця.

– 210 років тому помер англійський економіст, філософ Адам Сміт. Народився 5 червня 1723 р.

18 – Ікони Божої Матері "Економіса".

– 145 років від дня народження українського етнографа та археолога Володимира Ястребова. Помер 12 січня 1899 р.

19 – 200 років від дня народження українського і російського історика, декабриста Олександра Корниловича. Помер 11 вересня 1834 р.

20 – 200 років від дня народження російського письменника, видавця, археолога Олександра Вельтмана. Помер 1 березня 1868 р.

– 115 років від дня народження українського історика, архівіста, філолога Теодора Балана. Помер 25 листопада 1972 р.

– 65 років тому було ухвалено рішення Політбюро ЦК КП(б) України "Про вилучення із бібліотек України зінов'ївсько-троцькістської та націоналістичної літератури".

21 – 1635 років тому внаслідок землетрусу загинув 180-метровий Олександрійський маяк (четверте чудо світу).

– 285 років тому помер український церковний діяч, письменник Іоан Максимович. Народився у грудні 1651 р.

– 225 років тому помер польський художник Шимон Чехович. Народився 22 липня 1689 р.

22 – 100 років від дня народження української художниці Милиці Симашкевич. Померла 11 грудня 1976 р.

23 – Преподобного Антонія Печерського.

24 – День рівноапостольної Ольги.

– 185 років тому помер український іконописець Лук'ян Ведельський. Народився 1730 р.

– 90 років тому помер російський художник, автор численних картин про Україну Архип Куїнджі. Народився у січні 1841 р.

25 – Мучеників Феодора-варяга і сина його Іоанна.

– Ікони Божої Матері "Троєручиці".

26 – Собор архангела Гавриїла.

– 155 років тому загинув український художник Яків Бальмен. Народився 10 серпня 1813 р.

– 125 років від дня народження швейцарського психолога і психіатра Карла Юнга. Помер 6 червня 1961 р.

27 – 105 років від дня народження українського літературознавця Володимира Герасименка. Помер 26 вересня 1984 р.

– 105 років від дня народження українського співака Ореста Руснака. Помер 23 січня 1960 р.

– 28 – Рівноапостольного Володимира – хрестителя України-Руси.

– 345 років тому помер французький письменник Савіньєн Сірано де Бержерак. Народився 6 березня 1619 р.

– 120 років від дня народження українського політичного і державного діяча, письменника Володимира Винниченка. Помер 6 березня 1951 р.

– 115 років від дня народження українського військового діяча Володимира Сальського. Помер 5 жовтня 1940 р.

– 105 років від дня народження українського композитора, педагога, музикознавця Валентина Костенка. Помер 14 липня 1960 р.

29 – 135 років від дня народження українського митрополита Андрея Шептицького. Помер 1 листопада 1944 р.

– 130 років тому помер український письменник Амвросій Метлинський. Народився 1814 р.

30 – 180 років від дня народження вірменського історика Леона Алішана. Помер 1901 р.

– 130 років від дня народження українського історика церкви Костянтина Харламповича. Помер 23 березня 1932 р.

31 – 210 років від дня народження українського історика Олександра Марковича. Помер 27 грудня 1865 р.

– 60 років тому радянські каральні органи завершили третій етап депортації населення західних областей України, який охопив 240 тисяч чоловік.

У 2000 році виповнюється:

– 2295 років від дня народження давньогрецького поета і одного з фундаторів Олександрійської бібліотеки Аполлонія Родоського. Помер 215 р. до Р.Х.

– 1520 років від дня народження Бенедикта Нурсійського, засновника католицького ордену бенедиктинів (бл. 530 р.). Помер 543 р.

– 1290 років тому в Галле засновано перше Біблійне товариство.

– 1035 років тому князь Святослав здійснив похід на Булгарію.

– 910 років тому в Овручі споруджено церкву св. Василія.

– 800 років тому було сформовано на півночі Франції перші загони хрестоносців для визволення Святої Землі.

– 700 років від дня народження персидського поета Хафіза. Помер 1389 р.

– 70 років тому А.Шептицький створив у Львові громадсько-політичну організацію "Український католицький союз".

Редакція альманаху "Історичний календар"

ЩИРО ВДЯЧНА

за сприяння і фінансову підтримку:

- *Українській фондовій біржі;*
- *ТОВ "Кліточенко, Мінін і партнери";*
- *Представництву Європейської комісії в Україні;*
- *Фонду імені О.Ольжича;*
- *Оксані Бащук-Генбурн, президенту компанії У'КАН (Канада);*
- *Санитюрі Плаза Готель (Ванкувер, Канада);*
- *Марії та Любомиру Шух (Егобіко, Канада);*
- *Петру Мулику (Оттава);*
- *Стефану Костишину (Вінніпег, Канада);*
- *Лізі українських католицьких жінок (голова п. Ольга Генрі);*
- *Українській Кредитній спілці (Монреаль);*
- *Лізі українців Канади (Оттава);*
- *СУМК, Провінційна Рада Альберти (голова Андріян Гарасимів) (Едмонтон);*
- *Віталію та Вірі Візер (Лос Алтос, США);*
- *Українському товариству Івана Франка (Володимир Логвинен) (Річмонд, Канада).*

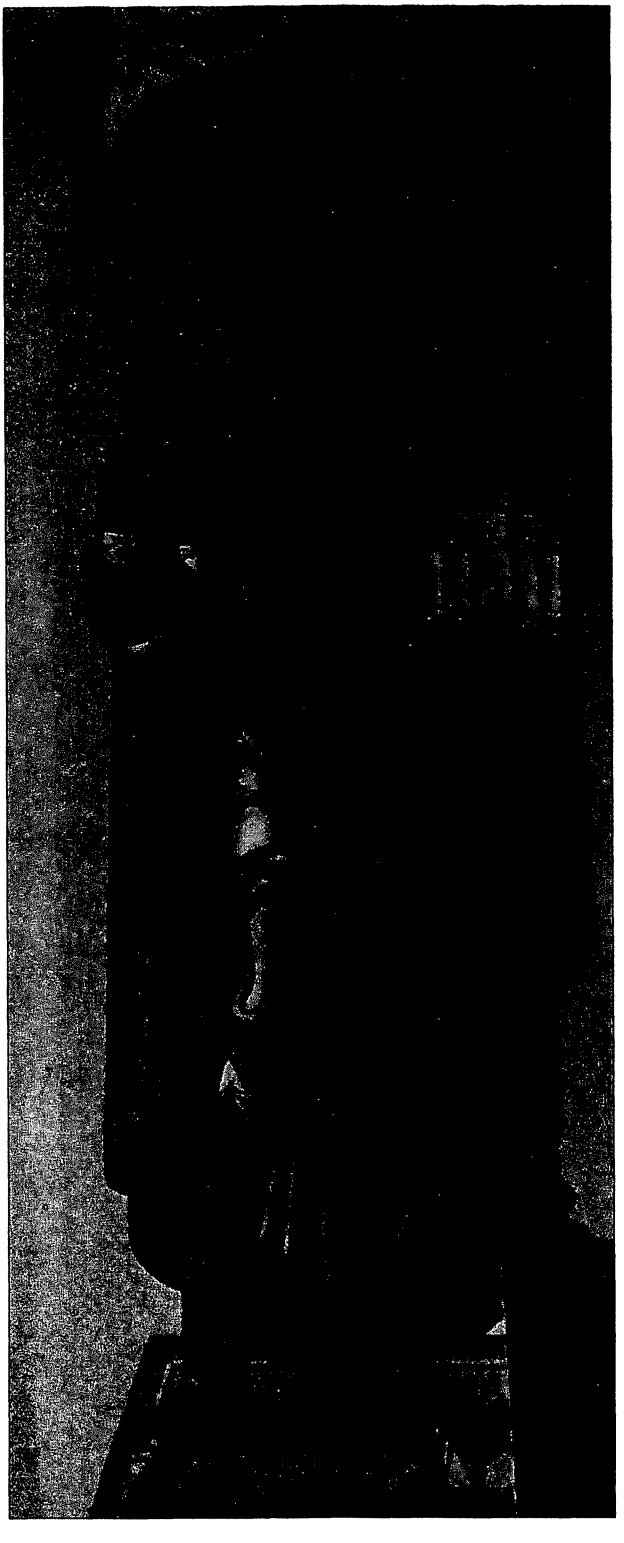

Михайло Дмитренко. Святий Володимир

ЩОБ СТАТИ НАРОДОМ ЄВРОПЕЙСЬКИМ

Зріст Київської держави поставив перед князем Володимиром питання про зміну примітивної поганської віри народу на релігію глибшу, яка, попри свою безпосередню вартість, як релігія, вводила б українсько-слов'янські племена до родини культурних народів. З попереднього ми бачили, що християнство на Україні-Русі, зокрема в Києві, пустило глибокі паростки ще перед правлінням Володимира. Вплив княгині Ольги, про яку, як про християнку, недарма згадали бояри в літописному оповіданні, був на внука з дитячих років напевно немалий. Багато важив факт присутности християн серед княжих дружинників. Отже, важко припустити, що кн. Володимир вагався, яку, - чи християнську, чи не християнську віру приймати. Найголовнішою річчю було, звідкіль християнську віру прийняти, зі Сходу, чи з Заходу. Бо ж літопис оповідає й про західніх послів латинських.

Володимир вирішив народ свій поставити під культурні впливи близького грецького Царгорода, а не латинського Рима. Хоч формальний поділ християнської Церкви на Православну Східню і Католицьку Західню настав трохи пізніше (р. 1054), але різниці між ними, викликані в основі ще дохристиянськими різницями національних культур грецької і римської, ясно виступали і в часи охрещення України, а конфлікти між церковними Сходом і Заходом мали місце віддавна, особливо ж глибокий спостерігався ще за сто років перед тим, за часів Царгородського патріярха Фотія (856-867 і 878-886) і римського папи Миколая І.

Князь Володимир Великий, приймаючи сам християнство та охрещуючи свій народ, чинив це не тільки як Рівноапостольний, в переконанні вищости над усіма релігіями релігії християнської, але як і великий Державний Муж. Оточені з півдня і з заходу Європи народами християнськими (крім тоді мадьярів), українсько-слов'янські племена держави Володимирової повинні були прийняти христи–янство, щоб стати народом Європейським. До родини християнських народів уводить і свій народ Володимир Великий, звертаючись як до джерела християнства і християнської культури до Візантії, звідкіля вже прийняли християнство інші слов'янські народи, та з якою лучили Україну-Русь давні зносини політичні і торговельні.

Іван ВЛАСОВСЬКИЙ
(Нарис історії
Української Православної Церкви)

ПРЕПОДОБНИЙ АНТОНІЙ КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКИЙ

Преподобний Антоній народився в 983 р. у містечку Любеч, неподалік від Чернігова. В миру він носив ім'я Антипи. Юним помандрував до святих місць і побажав постригтися в ченці в одному з Афонських монастирів, прибравши ім`я Антонія, а від ігумена монастиря Феоктиста одержав благословення на життя в печері, висіченій у скелі над морем. Але Бог покликав Антонія в Київську Русь, де вже в той час була поширена християнська віра. Отримавши благословення від ігумена, він у 1013 р. прибув до Києва, обійшов монастирі, створені грецькими ченцями, що прийшли в Русь із митрополитом Михайлом за Володимира. Довго шукав пустельного місця, зрештою нагледів над Дніпром, на Берестовій горі, печеру, колись копану варягами, і оселився в ній.

Сварки між синами князя Володимира змусили Антонія повернутися в Афон 1015 року. У 1017 р. Антоній знову прибув до Києва.

Після другого повернення з Афону Антоній оселився в іншій печері, де в цілковитій тиші, у молитвах і постах провів 40 років.

Слава святого, його життя приваблювала багатьох; до нього приходив великий князь Ізяслав Ярославич зі своєю дружиною по благословення, бояри, прості селяни і ремісники. Чимало людей, бажаючи наслідувати спосіб життя Антонія, викопували собі печери довкола його помешкання і приймали постриг. В його печері зібралося десь із 15 чоловік братії. В їхньому числі були Феодосій, Никон і двоє бояр, найближчих до Ізяслава. Їхнім постригом Антоній викликав на себе гнів великого князя. Антоній і подвижники мусили тимчасово залишити печеру. Але жінка князя вблагала його перепросити Антонія, аби той повернувся. Побачивши, що число печер та іноків зросло, він улаштував для них підземну церкву.

Вибравши для ченців нового ігумена Варлаама, Антоній викопав нову печеру, переселився туди і жив у ній 16 років, до своєї смерті. Ця печера відома нині під назвою Ближні Антонієві печери.

Коли братії побільшало, ігумен з благословення преподобного Антонія побудував малу дерев'яну церкву над печерою в ім'я Успіння Богоматері. Випросив у князя Ізяслава місце на горі для будівництва келій і дерев'яної огорожі. З тих пір монастир став називатися Печерським. Таким чином преподобний Антоній поклав початок чернецтва в Русі і став одним із засновників Києво-Печерської лаври.

Після того, як Варлаама перевели до монастиря, ігуменом печерських ченців став із благословення Антонія преподобний Феодосій.

Слава преподобного Антонія дедалі зростала. Бог ущедрив його даром чудотворця та ясновиди. Коли князі Ізяслав Київський, Святослав Чернігівський, Всеволод Переяславський з варязьким князем Шимоном, виступаючи на війну проти половців, прийшли просити у преподобного благословення, старець сказав, що вони зазнають поразки. Що і сталося 1068 р. на річці Альті.

Шимонові сказав, що той благодаттю Господа врятується від смерті на бойовищі і буде похований в Печерській кам'яній церкві, яку скоро побудують. Все це збулося.

Князь розгнівався на старця. Антоній мусив покинути Київ і переховуватися в печері поблизу Чернігова. Проте невдовзі на прохання князя Ізяслава, преподобний Антоній повернеться до Києва і оселиться у своїй печері. До цього часу відноситься заснування та будівництво нової великої кам'яної церкви. Це будівництво пов'язане з багатьма знаменнями. З переказів відомо, що на місці, де мала будуватися церква, вночі спалахувало незвичайне світло. А варязькому князеві Шимонові у видінні двічі поставала чудова церква, яка й стала прообразом Печерської Церкви. Будівельники з Царгорода розповіли, що Антоній і Феодосій явились їм і покликали їх до Києва, за велінням Богородиці. Перекази також свідчать, що Господь показав преподобному Антонієві те місце, де мала бути збудована Церква.

Церкву заклав преподобний Антоній 1073 р. на честь Успіння Пресвятої Богородиці. Цього ж таки року 23 липня, на дев'яностому році життя преподобний Антоній помер.

Олександр ГРАБАР

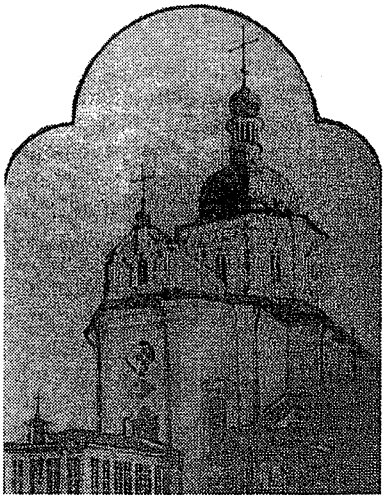

ВАСИЛІВСЬКА ЦЕРКВА (ТРИСВЯТИТЕЛЬСЬКА) У КИЄВІ

За легендами, на місці теперішньої Михайлівської площі у сиву давнину здіймався Перунів горб із капищем східнослов'янських богів.

988 р., коли християнство стало державною релігією Руси, ідолів прибрали і Володимир "повеле рубити церкви й посталяти по местомъ, идеже стояху кумиры, и постави церковь святого Василья на холме, идеже стояше кумиръ Перунъ и прочий".

Василівська церква була дерев'яною і простояла, мабуть, до кінця XII століття, якщо не згоріла від численних пожеж у "Верхньому місті".

Наприкінці XII ст. біля колишнього капища було зведено дві мурованні церкви: першу збудував 1184 р. великий князь Святослав Всеволодович на "велицемъ дворе", другу – князь Рюрик Ростиславович на "новомъ дворе" 1197 р. Одна з них збереглася аж до 30-х рр. нашого століття. Дослідники вважали її саме тією, яку збудував Святослав і котра була на місці першої Володимирової церкви.

Церква святого Василія стояла на краю міста, поблизу оборонних споруд і була палацовою великокняжою церквою. Вона – одна з останніх культових споруд візантійського стилю в середньовічному Києві і розмірами значно поступалася храмам попереднього століття.

Василівська церква витримала монголо-татарську навалу у XIII столітті, але поступово занепала, оскільки стояла без догляду. Митрополит Петро Могила відібрав її у греко-католиків, що володіли нею, і віддав Братському монастиреві. Церкву відбудували і присвятили святим Василію Великому, Григорію Богослову та Іоану Злотоусту – Трьом Святителям. Звідси й пішла друга назва храму – Трисвятительська...

Під час запеклих боїв за Київ 1658 р. (повстання гетьмана І.Виговського проти Москви) українські козаки зі Щекавиці обстрілювали Верхнє місто, де засіла царська залога. Від гарматного влучення Трисвятительська церква згоріла. Московський гарнізон використовував її як склад для припасів. 1688 р. храм уже не мав ні бані, ні склепінь, стіни поруйнувалися. Тож вирішили його розібрати на цеглу для ремонту святої Софії...

1888 р. церкву знову перейменовано у Василівську. Її розібрали в 30-х рр., під час підготовки до майбутнього розпланування урядового центру. Перед зруйнуванням церкви, незважаючи на її історичне значення, жодних археологічних досліджень не проводили.

Поруч із тим місцем, де стояв храм, протягом 1936-1938 рр. збудували помпезну урядову споруду (нині Міністерство закордонних справ України).

Олександр ГРАБАР

ПОЛІТИК СУПЕРЕЧЛИВИХ КРАЙНОЩІВ

Видатний український прозаїк і драматург Володимир Винниченко, на всі твори якого за недобрих для життя нашого суспільства часів було накладено таке ж категоричне, як і безпідставне табу, повертається до читачів.

Виходець із низів, селянський син, Винниченко на власні очі бачив, як нестерпно важко живеться трудящому людові України, уярмленому соціально і національно. Ще у студентські літа (1901 року він був зарахований на юридичний факультет Київського університету) Винниченко вирішив присвятити своє життя революційній боротьбі і вступив до створеної в 1900 р. Революційної української партії (РУП). Уже в 1902 р., після арешту, "неблагонадійного" студента виключили з університету. Далі – постійні переслідування влади, нові арешти й ув'язнення (в 1903 і 1906 рр.), солдатчина, неодноразові виїзди за кордон, а 1914 року повернення на батьківщину, де Винниченкові доводиться до 1917 р. жити на нелегальному становищі. Упродовж майже всього цього часу він веде енергійну політично-пропагандистську роботу, наполегливо обстоює соціалістичні ідеї.

Те, як Винниченко зустрів жовтневий переворот у Петербурзі, засвідчує його щоденниковий запис (від 10 лютого 1918 р.): "...яке повинно бути становище людини, яка ніколи не стояла за інтереси багатих, яка все життя поклала на ідею революції і соціалізму, але яка не вірить, що більшовицьким шляхом можна допомогти тим ідеям реалізуватись? Що їй робити?" Винниченко лукавить: він, ні на мить не вагаючись, став на бік ворогів більшовизму. 27 жовтня 1917 р., очолюваний Винниченком Генеральний секретаріат Центральної ради, створеної українськими партіями у березні 1917 р., виступив зі зверненням "До всіх громадян України", проголосивши в ньому, що рішуче боротиметься проти будь-яких спроб підтримати петроградський переворот.

Діяльність В.Винниченка як одного з керівників Центральної ради, а відтак, у 1918-1919 рр., як голови Директорії – уряду Української Народної Республіки (УНР) –дістала неоднозначну оцінку.

Після залишення Винниченком на початку 1919 р. посади голови Директорії і його еміграції за кордон, для нього настає час болісних роздумів і певної переоцінки цінностей. Він доходить висновку: в 1917-1919 роках Центральна рада і Директорія воювали "в суті з власними народними масами", внаслідок чого й зазнали поразки. Процитовані слова – з тритомної мемуарно-публіцистичної праці Винниченка "Відродження нації" (1920).

Заходом, що засвідчив прагнення Винниченка порвати з минулим, була організація ним у Відні закордонної групи Української комуністичної партії (УКП).

Зважаючи на те, що В.Винниченко прилюдно заявив про свій перехід на платформу Комуністичної партії та Радянської влади, його прохання до уряду РСФРР прохання дозволити приїхати в Україну було задоволене. "Щодо Винниченка в принципі згодні", – повідомляв В.І.Ленін Ф.Я.Кона і Х.Г.Раковського в телеграмі від 4 травня 1920 року.

Однак перебування Винниченка у Москві та в Україні тривало недовго, лише з кінця травня до кінця вересня 1920 р. Чому? По-перше, ЦК КП(б)У відхилив висунуту Винниченком політичну програму, в залежність від реалізації якої він ставив можливість свого співробітництва в уряді УСРР, – програма ця в ряді істотних моментів ішла врозріз із тодішньою національною політикою Комуністичної партії України. По-друге, людина вельми амбітна, Винниченко образився, що хоч йому і було запропоновано вступити до партії й обійняти посади голови Раднаркому та наркома закордонних справ республіки, його, однак, не ввели до складу Політбюро ЦК КП(б)У. Власне, саме це й спричинило його поквапливий від'їзд за кордон.

У перші ж дні після повернення за кордон Винниченко, цілком відмежувавшись од усіх своїх недавніх декларацій, розгортає активну антибільшовицьку кампанію. У численних усних і друкованих виступах він у суцільно негативному дусі оцінює політичну ситуацію в Україні, кличе український народ до боротьби з "московським більшовизмом".

Здавалось, уже годі було чекати від Винниченка вороття до тих ідейних настроїв, які володіли ним перед приїздом у радянську Україну. А проте минуло зовсім небагато часу – і він знову гостро засуджує діяльність української націоналістичної еміграції та солідаризується з лінією Комуністичної партії! 1926 року з'явилась його брошура "Поворот на Україну". Вона не відзначалася теоретичною чіткістю і послідовністю розвитку думки (це, між іншим, характерна риса більшості Винниченкових трактатів, розвідок, есе), але в ній було виразно сказано про національну політику, здійснювану на Україні, як єдино правильну, єдино перспективну політику. "...Факт створення Союзу Радянських Республік, - підкреслюється в брошурі, - є дуже важний і позитивний для національного відродження факт. Українська держава існує і має свою державну владу. Всякі ж інші емігрантські "державні центри", "влади", "уряди" є шкідливі для українського відродження забавки". Проте "новий" Винниченко теж критикує недоліки в тогочасному житті радянського суспільства, дбаючи про долю цього суспільства. Один приклад. Незадовго до початку Другої світової війни Винниченко в "Одвертому листі до Сталіна і членів Політбюро ВКП", не просто вказуючи на негативні явища в сфері національних відносин у СРСР, а й наголошуючи на важливості "мобілізації національного почуття" всіх народів перед лицем фашистської воєнної загрози, писав: "Офіціально вважається і проголошується в СРСР, що національне питання там розв'язано ідеально. На великий жаль, це не так. В глибині своєї свідомості ви й самі, звичайно, знаєте, що до ідеального розв'язання питання ще дуже далеко". Виходячи з наших сьогоднішніх історичних знань, до слова, мусимо визнати, що висновок цей був аж ніяк не безпідставний...

Наостанку ще два штрихи до політичного портрету В.Винниченка. В роки війни, під час окупації Франції (з 1925 р. Винниченко жив у Парижі, а з 1934 р. до кінця своїх днів у селі Мужен поблизу Канн), він рішуче відхилив пропозицію гітлерівців співпрацювати з ними, за що його було кинуто у концтабір. А в повоєнний час Винниченко невтомно виступав із закликами до боротьби за мир між народами, до налагодження контактів та співробітництва між різними соціальними системами.

Взагалі ж після переїзду (з Німеччини) до Франції Винниченко припинив активну політичну діяльність. Сталінщина, офіційні кола оголосили Винниченка "ворогом соціалізму, агентом імперіалістичних держав, інтервентом". Останні два з половиною десятиліття свого життя Винниченко присвятив головно письменницькій роботі, а також малярству та студіям наукової літератури з філософії, етики, естетики...

Ігор ДЗИВЕРІН

СЛОВО ПРО МІСЯЧНУ СОНАТУ

Є мистецькі твори, які залишаються в пам'яті назавжди. Минають, тижні, місяці, роки, а картина чи скульптура постає в уяві наче вчора бачена... До таких належать і полотна Архипа Івановича Куїнджі, зокрема його цикл українських пейзажів. Перлиною серед них вважається "Місячна ніч". Але почувши цю назву, не поспішайте захоплено похвалитися, що теж бачили цю картину. На жаль, таке щастя випало не багатьом людям, бо багато років полотно зберігається в запасниках Київського музею російського мистецтва і тільки зрідка виставляється для огляду.

Цій картині випала трагічна доля. Шедевр із шедеврів, вона не стала окрасою експозиції музеїв, бо вже під час створення була приречена на смерть. Архип Іванович Куїнджі застосував під час її створення цинкові фарби, до того ж у концент-

рації, яка мала призвести до цілковитого потемніння. Добившись нечуваного ефекту у відтворенні місячного світла, він, однак, чудово розумів, що милуватися його картиною випаде не багатьом поколінням шанувальників мистецтва. І не минуло й кількох років, як полотно почало поволі, але безповоротно чорніти. Якийсь час воно ще виставлялося в експозиції, але потім, щоб хоч трохи продовжити йому життя, працівники музею перенесли картину в напівтемні кімнати запасника, куди не проникало руйнівне для неї сонячне світло. Але навіть втративши свій первісний вигляд, "Місячна ніч" заполоняла, ведучи в дивовижний світ неповторної краси ночі. Здавалося, що перед тобою – справжня річка, залита місячним сяйвом, а навколо дрімають заколисані спокоєм береги...

Доля цього полотна така сама трагічна, як і доля самого Архипа Івановича Куїнджі. Він народився 1842 року в убогій сім'ї грека-шевця. Спізнав, що таке сирітське життя, служба в наймах, пастухування під спекотним кримським сонцем. Але завжди свої нечасті вільні хвилини хлопчина віддавав малюванню. І якось йому порадили звернутися до Айвазовського, на той час уже всесвітньовідомого художника. Той, оглянувши роботи юного Куїнджі розсміявся:

– Ха-ха-ха! Хочеш стати художником?! Хіба що фарбувати паркани.

Хто зна, чи мучився колись Іван Костянтинович тим, що так образив Куїнджі, але він дожив до його тріумфального успіху і, безсумнівно, знав, що автор таких прославлених полотен, як "Берези", "Українська ніч", "Ніч на Дніпрі", – колись осміяний ним хлопчина.

На щастя, Архип Куїнджі не згодився з таким суворим вироком метра. Зібравши трохи грошей, він вирішив добратися до Петербурга й вступити до Академії мистецтв.

Перша спроба вступити... Провал... Друга... Те саме... Йому вже двадцять вісім років. І все частіше спадає на думку: "А може, й справді Айвазовський мав рацію, я ні на що не здатний". Вирішив спробувати ще раз... Його зараховують вільним слухачем.

Куїнджі багато працює. На останні копійки купує фарби й полотно, але його роботи, подані на академічні виставки, залишаються непоміченими. І знову закрадається сумнів у правильності обраного шляху. А потім він поїхав на етюди в Україну. І все раптом змінилося. Всі малювали прекрасні краєвиди, кобзарів, весілля, ярмарки, а він вирішив показати в холодному Петербурзі справжню літню українську ніч, оспівану так щиро М.Гоголем.

Видатний російський художник Іван Крамськой, побачивши його полотно, визнав Куїнджі найкращим пейзажистом і закликав усіх художників, присутніх на тій виставці, скласти протокол, що їм випало бачити справжнє місячне світло на його полотнах. Він чудово розумів, що цинкові фарби, якими користувався Куїнджі, з часом потемніють і картини втратять той феноменальний вплив, який мали за життя художника. Здобувши визнання, славу й навіть багатство, Куїнджі залишився простим і доступним. Він дав собі клятву ніколи не чинити з людьми так, як учинив з ним Айвазовський. І чим міг допомагав студентам Академії мистецтв, в якої так довго не годен був вступити, але професором якої став. Особливо сприяв Архип Іванович Куїнджі талановитим юнакам з бідноти. І саме за це його активно цькувала реакційна професура, яка вбачала в цьому підрив свого авторитету, реакційна преса, для якої він був відвертим демократом, бо пов'язував майбутнє мистецтва й культури з соціальними змінами в суспільстві. Їхнє переслідування художника було таке затяте, що Куїнджі мусив понад двадцять років не виставляти своїх робіт. То була єдина змога виразити протест, і він її використав.

"Місячну ніч" було створено саме в ці два десятиліття. Художник творив для себе, поринаючи у спогади, в щемний смуток за чудовною українською природою. Йому так часто хотілося покинути все і поїхати в Київ або Чернігів, щоб, забувши про повсякденні невідчепні клопоти, віддатися тільки творчості.

Одна тільки картина... Вона могла б здобути славу будь-якому малярові. Створена не для виставки і не для задоволення смаків якогось колекціонера-мецената, картина увібрала в себе усю гаму почуттів видатного художника-пейзажиста.

Василь ТУРКЕВИЧ

ЧЕРЕЗ ПЛИН ВІКІВ

Серед періодичних християнських видань в Україні, які сприяли формуванню національної духовності особливо вирізняється часопис "Киевские епархиальные ведомости" (1861-1917). Майже шістдесят років він доносив до свідомості своїх читачів історію української церкви, знайомив їх із творчим доробком київських богословів, духовних пасторів, істориків і філософів. Серед редакторів і видавців часопису були відомі церковні діячі, викладачі Київської духовної академії Петро і Феофан Лебединцеви, Іван Скворцов, Дмитро Жданов, Іван Малишевський, Олександр Воронов, Микола Петров, Федір Титов, Пилип Терновський та інші.

"Киевские епархиальные ведомости" друкували матеріали з життя Київської єпархії, місцеперебування давніх київських монастирів і церков, життєписи київських святителів, вміщували описи парафій. Часопис не поминув своєю увагою також історії католицизму. На сторінках журналу знаходили висвітлення церковна і пастирська практика, народні звичаї, що поєднувалися з відомими церковними святами.Чільне місце посідала історична тематика. Вміщено на сторінках періодичного видання, чи не вперше в Україні, публікацію про подорож антіохійського патріарха Макарія (1648-1672) у викладі Павла Алеппського. Його записки і зараз вражають своєю вичерпністю. Як зазначив свого часу Михайло Грушевський, автор, відчуваючи "красу героїчної доби, немовби з насолодою дихає повітрям воля". "Киевские епархиальные ведомости" знайомили читача з подорожніми нотатками Павла Алеппського, виховували у нього почуття гордості за свою націю, самоповагу.

Широке висвітлення знаходила діяльність київських митрополитів Макарія, Євгенія (Болховитинова), Варлаама Ясинського, Рафаїла Заборовського, Арсенія Могилянського, Іосаафа Кроковського, інших церковних діячів.

До автури часопису входили знані вчені-історики Михайло Максимович, Володимир Іконников, Федір Титов, дослідники церкви Степан Голубєв, Микола Корольков, Микола Флоранський. Тут свої перші публікації вмістив майбутній фундатор Української Православної Автокефальної Церкви Василь Липківський.

Друкуючи статті з історії єпархії, журнал знайомив читачів з унікальними фактами організації єпархіального врядування. Адміністративна, судова, виконавча влада духовенства зосереджувалась у консисторії. Назва ця відома з XVII ст. і запозичена від католицьких єпархіальних врядувань. Канцелярія консисторії спочатку була при Києво-Софійському соборі і витрати на утримання її працівників здійснював цей останній. У 1733 р. Рафаїл Заборовський приписав, щоб усі монастирі за кожний двір їхніх володінь, а священики за кожен двір своєї парафії щорічно сплачували консисторії по півкопійки, а з безподвірних хат (де не було орного поля) - по чверті копійки. Митрополит Арсеній Могилянський у 1761 році розпорядився монастирям забезпечити утримання консисторії натуральними продуктами. За цією вказівкою консисторія щороку отримувала провізії: горілки 36 відер, сивухи 137 відер, пива 6 куф (куфа - бочка на 40 відер), 42 салобордюги з кабана; в кожному салобордюзі було 4 пуди сала (пуд - 16 кг.), 14 відер конопляної олії, 10 000 штук вяленої риби, 26 пудів солі, 4 кабани, 42 барани, 20 пудів коров'ячого масла, 80 відер сира, 3 бочки солоної риби, усіляких різних круп та муки. Перед Різдвом і Великоднем додавали ще 5 кабанів і 5 відер горілки. Софіївський монастир щодня постачав дрова і хліб. Всього чиновників у консисторії було 20 чоловік. З 1772 року митрополит Гавриїл Кременецький перевів штат консисторії на грошову оплату. В 1768 році утворено архів і запроваджено посаду архіваріуса. Першим архіваріусом у київській консисторії був бібліотекар Київсько-софійського храму Мелхиседек Вербицький, згодом призначений ігуменом Видубицького монастиря. Ось порядок і характер занять працівників консисторії. О 9 годині вечора лягали спати. О 3 годині ранку вставали, о 4 снідали (здебільшого галушками, кулішем чи млинцями, або ж шматом сала з хлібом). З половини шостої ранку до другої години дня займалися канцелярською

працею. У 1778 році було підготовлено 440 справ. О першій годині обідали. За звичаєм перед обідом і після нього подавали по чарці горілки...

Досвід журналу "Киевские епархиальные ведомости" буде корисним для нинішніх періодичних видань і релігійного, і науково-популярного історичного спрямувань.

Дослідження журналу "Киевские епархиальные ведомости" можуть бути використані і для біографічного видання про журналістів України (поповнення даних про релігійну журналістику), сприятимуть розширенню банку даних про церковних діячів України (через використання сили-силенної некрологів духівництва, вміщених у часописі).

Із пожовклих сторінок часопису через плин віків до нас промовляє жива історія.

Володимир ДЕНИСЕНКО

Духовні пастирі

АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ

Ім'ям Андрея Шептицького відкривається нова сторінка історії УГКЦ й історії Галицьких митрополитів - героїчна сторінка XX століття. Давній магнатський рід Шептицьких, відомий ще з XV століття, дав УГКЦ п'ять владик: Варлама - єпископа Львівського (1700-1715), Атанасія - єпископа Перемиського (1762-1779), Атанасія - митрополита Київського (1729-1746), Лева - митрополита Київського (1778-1779) і вже у XX ст. Андрея - митрополита Галицького. Причому ця остання постать не тільки підноситься над усім стародавнім родом, а й над усіма іншими греко-католицькими митрополитами Київськими і Галицькими. Народився Роман-Олександр Шептицький (таким було світське ім'я митрополита) 29 липня 1865 року в селі Прилбичі біля Яворова на Львівщині в родині Івана й Софії (з роду Фредро). Помер у Львові 1 листопада 1944 року. На митрополичому престолі майже 45 років: іменований митрополитом згідно з розпорядженням папи Римського Лева XIII 17 грудня 1900 року. Проти своїх попередників Андрей Шептицький пробув найдовше. Й зроблене ним для відродження УГКЦ теж не знає собі рівних. У короткій довідці годі навіть усе перелічити, що зробив слуга Божий Андрей (тільки так і називали його ближчі). І ми не будемо робити цих підрахунків, бо про Шептицького написано багато наукових книжок, які доступні тепер, після легалізації УГКЦ в 1990 році, кожному, хто цікавиться історією Церкви. Важливо підкреслити тільки один момент: Андрей Шептицький "безпосередньо кинув виклик безбожному комунізмові, який виношував сатанинський задум покінчити з християнством взагалі і першою своєю жертвою обрав Українську Церкву - спочатку Православну (на Сході), а відтак і Греко-Католицьку. У цій борні Андрей Шептицький упав на полі духовної битви як воїн Христа; тому, врешті-решт, перемога є за ним, за Церквою.

Андрей Шептицький упродовж свого життя дотримувався переконань, викладених ним у пастирському посланні до духовенства 1899 р. "Я Українець з діда-прадіда. А Церкву нашу та й святий наш обряд полюбив я цілим серцем, присвятивши для Божої справи ціле своє життя. Отже знаю, що під цим оглядом не міг би я бути чужим для людей, що віддані серцем і душею тій самій справі".

Оглядаючи нині його багатогранну діяльність, можна назвати Андрея Шептицького Мойсеєм. Він справді був Богом обраний пророк народу.

Дмитро СТЕПОВИК.

Митрополит Андрей Шептицький

ПЕРШИЙ ВСЕЛЕНСЬКИЙ СОБОР

Розвиток світової дипломатії та її взаємини з церквою годі окреслити без промовистого прикладу спільних дій, за який можуть правити Вселенські собори.

Сама собою ідея єднання жила завжди. Люди винаходили безліч способів об'єднатися довкола єдиної ідеї. І так само завжди знаходився хтось один чи група людей, які виступали проти такого об'єднання, і, як правило, до них прилучалось дедалі більше однодумців.

Тільки час міг згодом показати слушність тих чи інших дій. Але це вже траплялось згодом. Наразі ж, хоч виникала доконечна потреба від війни перейти до злагоди, суспільство не використовувало сповна свого шансу, не задовольняло такої потреби, і знову спалахували суперечки. Так було і з Вселенськими соборами - цими світовими дипломатичними форумами під теологічними знаменами.

Але спочатку трохи передісторії. За словами англійського історика церкви Джозефа Лінча: "Від Ісусової смерті й десь до року 248-го християни жили у сякому-такому мирі, позначеному загальною нелюбов'ю та окремими ворожими діями з боку сусідів.

Християни не мали від держави дозволу на відправлення свого культу й були, по суті, протизаконним суспільним утворенням, однак центральний римський уряд мало цікавився ними в перші двісті років їхнього існування."

Але вже десь від середини IIIст. - до початку IVст. за часів імператорської влади Деція (249 - 251рр.), Валеріана (253 - 260рр.) а надто Діоклетіана, який посів трон 284 р., було зроблено кілька спроб повного винищення християн.

Основною причиною, яка спровоковувала гоніння християн за тих років, було їхнє небажання сповідувати культ імператора. Підносити імператора на рівень божества було узвичаєною нормою, і на того, хто не брав участі у величальних заходах своєї країни, чекали великі неприємності.

Крім того, переслідування інакомислячих було одним із засобів відвертання свідомості людей від політичних та економічних негараздів. Пошуки, тих хто винен, завжди підтримували якийсь час великі імперії.

За імператора Діоклетіана зруйновано головний християнський храм в Нікомедії. Це сталося 23 лютого 303 р. Спалено святі християнські книги, заарештовано духівництво. Вибір був простий: або визнати ідеологічні закони чинної влади, або смерть.

Державна машина набирала обертів. 304 р. було видано указ, за яким "кожен громадянин імперії мав принести жертву державним богам і подати довідку за підписом офіційних свідків. Тих християн - і мирян, і духівництво - які відмовлялися складати жертву, страчували або виймали їм око і перетинали сухожилля на одній нозі, після чого відсилали на роботу в імператорські копальні, де вони й гинули".

Не будемо перелічувати всіх римських імператорів, за яких тривало гоніння на християн. Досить сказати, що всі послідовники Діоклетіана (він полишив престол у 305р.) провадили щодо християн подібну політику. Хоча гоніння набували широкого розмаху, вони не давали бажаних результатів, і врешті-решт ситуація, в якій опинилися християни, десь на 311р. стабілізувалась. Наступного 312р. до влади приходять Костянтин та Ліциній, а через рік вони видають постанову, згідно з якою християнська церква легалізується. За цією постановою, що називалася Медіоланським едиктом, "християни мали право відкрито творити свій культ, церковні організації могли мати власність, в тому числі й нерухомість (з цього часу і починається зростання земельних володінь церкви), конфіскована власність поверталась християнам".

Десять років Костянтин та Ліциній поділяли владу в імперії. Але кожен наступний з тих десяти років був краплиною, що призводила до загострення відносин. Загострювались економічні, політичні, ідеологічні стосунки. Якщо Костянтин віддавав перевагу ідеям християнської релігії, то Ліциній сповідував

поганські догми. Врешті-решт спілка, що поступово переросла в суперництво, вилилася у відверте військове протистояння. Дипломатія на рівні домовленостей та компромісів закінчилася - почалась війна 323 - 324р.р.

У цій війні переміг Костянтин, а разом з ним перемогло й християнство.

За словами Дж. Лінча: "Навернення імператора Костянтина стало головним поворотним пунктом в історії християнства. Протягом одного людського життя християнська церква, доти поставлена поза законом і жорстоко переслідувана, перейшла на становище привілейованої".

Імператор Костянтин зажив собі слави вірного і послідовного поборника християнської ідеї. Його ім'я почало згадуватися з епітетом "Великий", а пізніше "Рівноапостольний", тобто той, що своїми діями став урівень з найближчими учнями Ісуса Христа.

Але прихід імператора Костянтина до християнства, звичайно, відбувся не за одну годину. В другому розділі І книги "Церковної історії" Сократ Схоластик розповідає, що, розмірковуючи перед битвою з військами Максентія у 312р., якого бога йому закликати на допомогу, імператор Костянтин побачив на небі стовп світла у вигляді хреста з написом: "Цим перемагай".

У тій битві біля Мульвійського мосту 28 жовтня 312р. кіннота Костянтина звитяжила кінноту Максенція, після чого піхотинці цього останнього побігли з бойовища. Максенцію вдалося вибратись, але при переході через Тибр його з Мульвійського мосту скинула юрба, і він втопився.

Це один з епізодів життя Костянтина. Звичайно, не бракувало й інших. Імператор був тонкий політик, талановитий дипломат. Перемігши Ліцінія, він розуміє, що тільки об'єднавши владу світську та духовну, можна втриматись на чолі імперії.

На цей час серед християн накреслився розкол. Питання стояло суто теологічне, але ця, на перший погляд, дрібниця могла прислужитися супротивникам християнства взагалі.

Відчуваючи складність ситуації, імператор Костянтин ухвалює постанову про скликання Вселенського собору. Місцем його проведення було обрано невеличке містечко Нікею, неподалік резиденції імператора Костянтина. Від імені імператора до всіх єпископів були розіслані запрошення, до одних - у вигляді наказу, до інших - у вигляді прохання. Держава брала на себе всі дорожні витрати на шляху до Нікеї та у зворотний бік, на утримання під час проведення собору єпископів та їхнього почту, як духовних осіб, так і світських .

Для людей, що визнавали одну духовну ідею, собор мав надзвичайне значення. За словами Олександра Лотоцького: "Собор - головна й найхарактерніша форма виявлення церкви. Це - всецерковний голос християнської громади, основна форма церковної організації та врядування" .

Собори Вселенські єднали духівництво та світських осіб усього світу. То була своєрідна форма дипломатичних зносин, коли представники окремих єпархій ставали одночасно і політичними представниками своїх держав, або окремих регіонів величезної імперії.

У місто Нікею з'їхалося понад 220 єпіскопів. Євсевій Кесарійський зазначає, що їх було 250, "подаючи їхнє походження: Сирія, Кілікія, Фенікія, Арабія, Палестина, Єгипет, Тебайда, Лібія, Месопотамія, Персія, Скіфія, Понт, Галатія, Кападокія, Азія, Фригія, Тамфілія, Тракія, Македонія, Іспанія. Не приїхав, з огляду на старечий вік, папа Сильвестр, але прислав своїх представників. З заходу було тільки 5 єпископів".

Імператор Костянтин урочисто відкрив собор, виголосивши вступне слово латиною. Його вступ синхронно було перекладено грецькою. До речі, сам виступ імператора і переклад цього виступу вказують на важливість цього заходу, ретельність підготовки до нього та міжнародний характер висвітлення подій.

Основним предметом теологічної суперечки, яка фактично і сприяла скликанню цього собору, була непримиренна дискусія - змагання між Олександром Олександрійським та пресвітером Арієм.

Їхня суперечка почалася ще в 318р., коли Олександр заступив місце Ахилла на

Олександрійській кафедрі. Можливо, саме бажання посісти це місце і спонукало Арія спочатку до протесту будь-якою ціною, а пізніше - до великої теологічної боротьби навколо місця другої особи, а саме Бога - Сина, в Трійці.

Піддаючи сумніву божественну сутність Бога-Сина, Арій та його прибічники вказували на те, що Бог-Син може бути тільки подобосущним Бога-Отця, але ніяк не єдиносущним з ним.

Арій зазначав, що спочатку Бог-Отець був один і що він створив Сина з нічого актом своєї волі. Наприкінці свого виступу на Вселенському соборі Арій сказав, що Бог-Отець небачений і незвіданий навіть для Бога-Сина, бо те, що має початок, не може знати того, що вічне. Таким чином, як пише Сократ Схоластик ,"від малої жаринки розгорілось велике полум'я розколу".

Олександр Олександрійський та його прибічники послідовно обстоювали вчення про догмат Трійці: "Св. Трійця є в трійці одиницею", тобто підтверджували єдиносущність всіх осіб Св. Трійці.

Надто яскраво в боротьбі проти ідей Арія себе виявив тоді ще молодий диякон Афанасій, згодом один із найвідоміших християнських письменників.

Перший Вселенський (Нікейський) собор тривав від 20 травня до 25 липня 325р.. Аріанство було засуджено і визнано єрессю. Арія та його прибічників Євсевія і Феогниса, що не підписали Символу віри, заслано у вигнання (пізніше двох останніх після їхнього каяття повернув на їхні кафедри імператор Костянтин). "Крім того, Собор вирішив:

1) тих, хто відпав від церкви під час переслідування Ліцінія, можна знову прийняти, але після 12-літньої покути в трьох ступенях;

2) новохрещеним не можна зразу вділяти єрейських та архієрейських свячень, лише після довгої проби;

3) архієрейських свячень мають уділяти три єпископи;

4) єпископові Олександрії підкорено всіх митрополитів та єпископів Єгипту, Лібії, Тебаїди, тож він дістав права патріархії;

5) під час великоднього часу і в неділю треба молитися стоячи;

6) заборонено лихву."

Перший Вселенський Собор вершив свою роботу на великому піднесенні. Імператорська прихильність стала вирішальним чинником успіху християнства. Крім того, зібравши під єдиним омофором представників різних країн (нехай у той час і не самостійних) та народів, було зроблено надзвичайний крок мирного розв'язання багатьох конфліктів. Крок був суто дипломатичний, хоча, безумовно, церква розв'язала насамперед свої проблемні питання.

Першим Вселенським Собором є Нікейський собор, потім скликались собори в Константинополі (381р.), в Єфесі (431р.), в Константинополі (553р. і 680р.) та в Нікеї (787р.). Тимчасом як православні визнають тільки сім Вселенських соборів, католицька церква і далі скликає собори. Останній тривав від 1962р. до 1965р.

Протестанські церкви визнають ухвалу тільки перших трьох соборів, позаяк не може бути ніяких інших норм, окрім біблійних.

Сергій ГРАБАР

МЕДОБОРИ

Головний лікар санаторію "Збруч" Олег Павлович Маркушевський

Двадцять років тому у мальовничому і тихому закутку українського Прикарпаття, в лісопарковій зоні околиці невеликого містечка Гусятин Тернопільської області, розташувався бальнеологічний санаторій "Збруч" – круглорічна оздоровниця урологічного та гастроентерологічного ухилу.

Назву санаторію дала річка Збруч – притока Дністра, що в'ється між невисокими горами Товтрами, які створюють природний бар'єр і захищають місцевість від холодних вітрів та негоди. Це місце в народі любовно називають Медоборами.

Тут, на відкритих сонцю та вимитих дощами схилах, можна зустріти рідкісну рослинність: зарості шиверії, спіреї, рокитника, сонцецвіту, звіробою, конвалії та інших лікарських рослин.

Медобори – край медоносних фруктових рослин: малини, ожини, суниць, шипшини, глоду. У лісах – багато грибів. Чисте прозоре повітря тут пахне медом та різнотрав'ям.

Місцевість багата на мінеральні води. Санаторій "Збруч" працює на базі двох цілющих джерел Новозбручанського родовища мінеральних вод. Одне з них – унікальна "Новозбручанська" мінеральна вода, аналогів якої немає у світі. Це слабомінералізована гідрокарбонатно-кальцієво-магнієва вода з підвищеним вмістом органічних речовин (за фізико-хімічним складом ідентична славетній Трускавецькій "Нафтусі", але сильніша в 1,25 рази). За смаковими якостями – майже як прісна, з легким запахом сірководню. Завдяки своїм цілющим властивостям вона рекомендується при захворюванні нирок, печінки, жовчного міхура, шлунка, кишечника, підшлункової залози. Унікальна властивість цієї мінеральної води – її здатність виводити з організму радіоактивні ізотопи цезію та стронцію, що дає змогу оздоровлювати потерпілих від Чорнобильської катастрофи. (За даними Білоцерківської регіональної радіометричної лабораторії при Київському фонді Чорнобиля, виведення радіонуклідів при курсовому застосуванні мінеральної води становить 50-60 відсотків). Другий вид води – високомінералізована вода "ропа" (за фізико-хімічним складом ідентична мінеральній воді Моршина та прибалтійському курорту Друскінінкай).

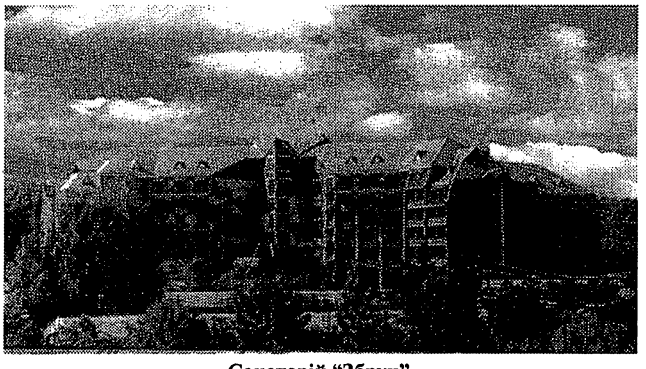

Санаторій "Збруч"

В ошатній кімнаті відпочинку оздоровниці стоїть ікона святого Пантелеймона, виконана українськими митцями-різьбарами. Цілитель благословляє благородну працю медичного колективу на терені поліпшення людського здоров'я.

Олександр ГРАБАР

НАДИХАВСЯ НАРОДНОЮ ТВОРЧІСТЮ

Володимир Степанович Александров почав писати українською мовою ще під час навчання в середній школі, але вперше дві його поезії були видрукувані в "Основі" 1861 р. ("Думка" та "Плач дочки по матері"). Потім у 70-х рр. він написав оперету "За Немань іду" та драму "Ой, не ходи, Грицю та й на вечорниці". Крім оригінальних поезій, В.С. Александров багато перекладав з російської, німецької, польської мов. З польської, поруч з іншими творами, переклав "Dziady" Міцкевича. Перекладав Св. Письмо, зокрема, книги Битія, Ісход, Іова, Товита. Щоб краще й правильніше перекласти Біблію українською мовою В.С.Александров протягом трьох років опановував давньоєврейську. 1883 р. у Харькові, коштом Лободовського, були видрукувані переклади Св. Письма "Тихомовні співи на святі мотиви". Александров упорядкував і видав два випуски альманаху "Складка" (Харків, 1887 і 1892); "Народний пісенник з найкращих українських пісень з нотами" (Харків, 1887); переробив і впорядкував народні казки: "Івашечко", "Коза-Дереза", "Живе Озеро" (з Данилевського), "Чижкове весілля", а також "Пісня про всяку рибу", "Пісня про гарбуза", написав чимало інших праць. В останні роки життя митець найчастіше друкував свої поезії – як оригінальні, так і перекладні – у львівській "Зорі". Вони мають здебільшого ліричний або епічний характер і написані чарівною, лагідною, "сріблястою" мовою. Його переклад "Я бачив, як вітер березку зломив" став популярним далеко за межами України. Любов до української літератури поет завдячував батькові, священику Степану Васильовичу Александрову одному з найперших українських письменників (він написав поему "Вовкулака", надруковану в "Южном Русском Зрон. "А.Метлинського, 1814 р.).

Народився В.С.Александров у слободі Вугаївці (Озюмці) Озюмського повіту, що на Харківщині. Навчати грамоти почала його мати, потім ходив до сільської школи. На 10-му році його відвезли до Куп'янської духовної школи, а пізніше – до "духовного колегіуму" у Харкові. Але не добувши там до кінця курсу, В.С.Александров перейшов на медичний факультет Харківського університету. У 1853 р. він став військовим полковим лікарем у полку, що стояв тоді у Варшаві. У Польщі одружився, там-таки опанував польську мову. 1859 р. знову переїхав в Україну, мешкав у Чугуєві, Харкові, Керчі, Полтаві. А 1888 р. пішов у відставку і жив у Харкові, віддаючи всі вільні хвилини літературній праці.

За кілька років перед смертю Александров написав собі таку епітафію:

"Владимир Степанович Александров,
Доктор медицини.
Помер (рік, місяць і число)
З тієї ж самої причини,
З якої й всі ті помирають,
Що медицини овсі не знають"

Володимир ДЕНИСЕНКО

ДЕКАБРИСТ-ІСТОРИК

Олександр Корнилович походив зі знаної польської шляхетської родини, яка впродовж кількох століть жила на Поділлі. Дитинство провів серед мальовничої природи в селі Борсуківці Ушицького повіту. У вісім років батьки віддали його до закритого шляхетського пансіонату в Одесі, який славився викладанням гуманітарних класичних дисциплін (згодом Рішельєвський ліцей).

Батько, митний урядник, мріяв, щоб син зробив належну військову кар'єру, тож Олександра віддали в одну з московських військових шкіл, з якої він вийшов у

15 років прапорщиком і був направлений до частини. Проте через рік юнака, який досконало знав кілька європейських мов, перевели до архіву Колегії іноземних справ, де він працював чотири роки. Саме тоді пробудилося в Корниловича зацікавлення історією. Він підготував кілька статей, які знайшли підтримку тогочасного офіційного російського історіографа Миколи Карамзіна і з'явилися друком у часописах "Северный архив", "Сын отечества", "Полярная звезда" та ін. тогочасних журналах. У 21 рік Олександр Корнилович був удостоєний ордену Анни III ступеня, але не так за військову службу, як за наукову діяльність, що привернула до нього увагу літературних кіл. Через кілька років упорядковував і видав разом з В. Сухоруковим альманах "Русская старина", що стало подією в тогочасному науковому житті Росії. Його обрали дійсним членом Товариства шанувальників словесності, науки та мистецтва, Московського товариства старожитностей. Високоосвічений офіцер-вольтеріанець із широким політичним поглядом на постнаполеонівську Європу не міг не стати учасником демократичного руху в Росії. Навесні 1825 року, під час перебування Олександра Корниловича на Поділлі, Пестель прийняв офіцера-історика до членів таємного Південного товариства. Пізно восени його послали терміново в Петербург для підготовки повстання.

Незважаючи на те, що Корнилович практично не встиг стати до лав революційного руху, груднева поразка на Сенатській площі стала фатальною й для нього. Арешт, ув'язнення в Петропавлівській фортеці, врешті позбавлення дворянства, чинів, нагород і присуд-дванадцятирічна сибірська каторга. Разом з 72 іншими найвпливовішими декабристами його запроторили в копальні біля Чити, одне з найвіддаленіших і найстрашніших місць Росії. Але невдовзі (цілком несподівано!) Олександра Корниловича повертають під посиленим конвоєм знову до Петербурга. Виявилося, що Федір Булгарин у своєму доносі, відомій в історії як "Особлива записка", звинуватив офіцера Корниловича у шпигунстві на користь австрійської імперії. Мовляв, на літературних вечорах, які молодий офіцер-історик влаштовував у себе на квартирі, не раз бували посол та перший секретар посольства Австрійської імперії, де господар познайомив їх із Муравйовим, Бестужевим та Рилеєвим, що, на думку Булгарина, свідчило про міжнародну змову проти російського імператорського дому. Слідство установило безпідставність звинувачення. Цар, знаючи про Корниловича як талановитого історика з розповідей М. Карамзіна, наказав залишити молодого декабриста в Петропавловській фортеці з умовою, що той і далі писатиме в ув'язненні історичні праці, а водночас вільно і безцензурно викладе власні міркування щодо державного устрою Росії та шляхи викорінення недоліків урядування. Кількома досить сміливими працями Олександр Корнилович здобув монаршу милість. Микола I задовольнив його прохання послати рядовим на Кавказьку війну і відправив його у Тифліс, де Корнилович мав вивчати історію Грузинського царства з метою обгрунтувати неминучість його приєднання до Росії. Вирвавшись із тюремних фортечних мурів молодий історик, який був і залишився республіканцем-вольтеріанцем, вельми неохоче виконував царське розпорядження. Через два роки, проживши 34 роки, він помер від жовтяниці. За іншою версією – потонув під час одного з походів у Північний Дагестан.

Василь ТУРКЕВИЧ

Княгиня Ольга. Ікона.
Церква свв. Володимира й Ольги. Чикаго, США

СВЯТІ КОСЬМА І ДАМ'ЯН

До святих, які здавна були дуже шанованими на християнському Сході, належать св. Косьма й Дам'ян. Можливо то були два рідні брати арабського походження, лікарі за професією, які працювали в Малій Азії. Вони вславилися тим, що свої лікарські послуги надавали людям з чистої любові, не домагаючись від них грошової винагороди. За те вдячні люди називали їх безсеребрениками. Лікуючи людей, Косьма й Дам'ян були водночас і християнськими апостолами, що ревно поширювали Христову віру. В час Діоклетанового переслідування християн погани оскаржили їх перед намісником і він наказав їх закатувати. Св. Косьма й Дам'ян стали християнськими мучениками приблизно 303 року.

о. Андрій ТРУХ

Духовна поезія

Василь ЩУРАТ

АНТОНІЙ ПЕЧЕРСЬКИЙ

Раз була вже роса
на тім місці святім,
де Антоній воздвиг
для Пречистої дім.

Як роса, благодать
з рук Господніх сплила,
був у Києві блиск,
в Україні — хвала.

Бо й молився чернець:
«Не мені, відчини,
пошли, Боже росу ,–
урожайнії дні!»

Й прихилився Господь
до молитви слуги
Веселився Дніпро
гремячи в береги.

Веселився Дніпро...
Та коли ж то було?
Чи ж навіки над ним
сумом світ затягло?

Чи ж пропасти росі
На тім місці святім,
де Антоній воздвиг
для Пречистої дім?

ІКОНИ З УКРАЇНИ – СВЯТИНІ НАШИХ СУСІДІВ

Українська ікона багата на традиції. Її минуле, генеза і традиції докладно вивчаються і мистецтвознавцями, і богословами. Історія української ікони устелена тернами . Її дорога до нас – складна й болюча. Болюча, бо через численні втрати – чужоземні завоювання, війни, пожежі, пряме нищення, крадіжки – українська ікона дійшла до нас в одиночному вигляді. Найдавніших ікон періоду Київської Русі залишилось так мало, що їх, либонь, можна полічити на пальцях. До того ж Україна сьогодні – вже не власниця ряду своїх найдавніших ікон доби Київської Русі, які стали духовними святинями інших народів.

Белзька ікона Богоматері вивезена до Польщі; Вишгородська ікона Богоматері – до Росії. Ще одна ікона з України потрапила до міста Жировичі в Білорусі, Остробрамська ікона Божої Матері (Литва) також свого часу була вивезена з України.

Ці ікони Україна втратила в різні епохи за різних обставин. І біда не тільки в тому, що ми їх практично вже ніколи не повернемо, а ще й у тому, що ці ікони вважають уже не українськими, а «російськими», «польськими» і т. ін. Проте справедливість вимагає правдивої і чесної ідентифікації цих ікон.

Українська школа іконописання була така могутня, що забезпечила своїми сакральними творами всі сусідні народи. Це незаперечно свідчить, що традиція української ікони найдавніша у Східній Європі. Не маючи власних іконописних шкіл, наші сусіди тієї давньої доби спромагалися лише на банальне вивезення, а то й крадіжку ікон. Для розписів своїх храмів вони запрошували українських або візантійських майстрів (Феофан Грек, Андрій Рубльов, Діонісій та ін.).

Найвідоміші з вивезених ікон – Вишгородська і Белзька ікони Богоматері. Історія першої загальновідома.

Вишгородська ікона Богоматері, так звана ікона «Ніжності» згідно з поширеними версіями стала святинею за часів Київській Русі. Ця ікона потрапила до Києва з Візантії, як і більшість ікон X – XI ст. Візантія тоді ще не допускала існування національних шкіл іконописання, боячись будь-яких місцевих відхилень від іконографічного канону.

Ці ікони не можна ідентифікувати як мистецькі твори. Образ Богоматері і Ісуса – то не портрет, а подоба їхньої присутності, в них божественне у дивний спосіб здематеріалізоване, приховане. Вони єднають вірного з вищим, надприродним світом, нагадують про нього.

Ікона не є ілюстрацією, не матеріалізує символізованої особи, а є її зовнішнім виразом, доповненням, символом віри. До речі, є два грецькі слова на означення «символу». Перше тлумачиться як шматок – уламок череп'яного посуду, персня чи монети, який був знаком ідентифікації особи, символом приязні, дружби, коли ця особа зустрічала людину з другим шматком цієї речі. Друге тлумачиться як стислий виклад, зміст, тобто є символом віри. Обидва тлумачення ікони як символу – важливі, хоч богослов'я істинним вважає друге: ікона – символ віри.

Образ Вишгородської Богоматері, що ніжно пестить свого сина (Замилування чи Ніжності) близький і зрозумілий людському серцю. Цьому не заважає суворість Її вигляду, твердість зімкнутих губ. Вражає стриманість Її почуття – такого глибокого і зрозумілого почуття матері, почуття надії і страху за свою дитину. Марія знає, що Син піде на муки заради людей, і в Її очах застигла глибока скорбота. Серед багатьох візантійських ікон Вишгородська відзначається особливою емоційністю, навіть психологізмом.

«Вишгородська Богоматір», привезена на початку XII ст. із Константинополя була даром патріарха Луки Хризоверга. Урочиста зустріч ікони описана в літописах. Цілком імовірно, що вона перебувала у Десятинній церкві або Софійському соборі, хоч постійним місцем її зберігання був Вишгород – одна з резиденцій князя неподалік Києва. Тому й отримала вона назву Вишгородської.

Перевезення святині до Володимира пов'язане з Володимиро-Суздальським князем Андрієм Боголюбським. «Він виріс на Поволжі, і Русь-Україна з її довгою історією, виробленими формами життя була для нього чужа і несимпатична», – писав про нього Михайло Грушевський. Юрій Довгорукий посадив свого сина Андрія у Вишгороді, але той 1155 р. втік звідти до Суздальщини, забравши з собою ікону Божої Матері. А через 11 років, у 1169 р., він прийшов на наші землі уже як загарбник, силою захопив Київ. Андрій був першим князем, який, захопивши Київ, не захотів тут княжити, по-варварському зруйнував його, маючи намір принизити роль Києва як столиці і водночас піднести авторитет ближчого йому Володимира. З того часу ікону почали називати «Владімірською».

На пам'ять про неї запроваджено було свято Стрітення Володимирської ікони Богоматері. На місці зустрічі заснували Стрітенський монастир, а вулиця дістала назву «Сретенка». У 1395 р. вся Москва молилася перед нею, благаючи про спасіння міста від Тамерлана, і Божа Мати відвернула лихо. Після того, як військо Тамерлана, що рухалося на Москву, несподівано повернуло назад, ікону оголошено чудовною. 1480 р. заступниця відвернула від кордонів Русі війська татарського паші Ахмата. Ріка Угра, де стояв Ахмат, дістала в народі назву пояса Богородиці. У 1591 р. росіяни знову вдалися по допомогу й заступництво до Пречистої Діви, молячись відвернути від Москви хана Кази-Гірея. З того часу вона перетворилась на сакральну національну святиню росіян. До 1918 р. ця ікона перебувала в Успенському соборі Кремля. 1918 р. потрапила до Третьяковської галереї як музейний експонат. У 1993 р. ікону було повернено на її попереднє місце в Успенський собор.

Подібною є історія Белзької ікони. Її теж було привезено з Візантії й урочисто розміщено в Белзі, який належав до Галицького князівства.

Белзька ікона має інший сюжет і композицію. Це образ засмученої Діви Марії, яка тяжко переживає майбутні страждання Сина. На іконі Вона зображена дуже сумною, зі слідами переживань, мало не в сльозах. Немовля сидить на лівому коліні матері. Голова Богоматері нічим не покрита – волосся кучеряве, оливкового відтінку, вираз обличчя – по-дитячому безпосередній, добрий. Ці почуття невідомий іконописець передав надзвичайно майстерно, образ навіює тривожні почуття й думки.

За легендою, ікона приписується святому євангелістові Луці. У будинку, де Спаситель здійснив тайну вечерю і відбулося зішестя св. Духа на апостолів, він просив Богоматір дозволити змалювати її священне для християн зображення. Дізнавши на це дозвіл, Лука створив кілька образів. За тією ж таки легендою, святі ікони Богородиці, створені святим маляром, спочатку перебували в Єрусалимі, у будинку Іоана Богослова. Після успіння Богородиці їх зберігали вірні як велику цінність. У 66 р., перед грізною навалою Веспасіана і Тіта на Єрусалим, християни винесли священні образи з міста в гори. На сьогодні відомо десь 40 ікон, які приписують Луці. Зрозуміло, що всі ці ікони приписуються св. Луці не в тому розумінні, що вони були намальовані його рукою. Жодна з намальованих ним ікон до нас не дійшла. Авторство євангеліста треба розуміти у тому сенсі, що вони є списками (або списками зі списків) ікон, які він створив. Тобто вони мають євангельський характер.

У 326 р., згідно з легендою, християни вручили ікону матері імператора Константина Єлені, під час її відвідин Єрусалима. Так ікона опинилась у Константинополі. В V столітті ікону було перенесено в храм, спеціально для неї збудований. За часів іконоборства імператриця Ірина, дружина відомого іконоборця імператора Льва IV Ісавра, зберегла цю ікону, взявши до себе в палати. Якою б не була історія її створення, але останні наукові дослідження лише підтверджують думку, що це один із найдавніших Богородичних образів.

Щодо подальшої долі ікони є різні версії. Згідно з однією, свята ікона Богородиці з Константинополя потрапила в Київську Русь. Це сталось у 988 р., коли сестра візантійською імператора Анна стала дружиною князя Володимира. Імператори Василь і Константин благословили сестру цією іконою. У Києві вона знаходилась у великокняжій церкві і вважалась родовою іконою княгині. Звідси невдовзі потрапила у галицький Белз. Відомо, що князь Володимир і його наступники спеціально розсилали по різних містах святі ікони, отримувані з Константинополя і Херсонеса,

а руські князі, віддаючи своїх сестер, дочок заміж, благословляли їх родовими іконами. Можливо, саме так, ікона потрапила до Белза.

У 1377 р., за князя Владислава Опольського, який розпочав насильну католизацію Галичини, ікона потрапила до Львова, а 1382 р. – її вивезли назавжди з Галичини. Святу ікону помістили в замку Владислава на Ясній горі в Ченстохові. Звідси й назва – «Ченстоховська Матка Боска».

У 1717 р. Ченстоховську Божу Матір коронували. Коронування святих ікон, відомих як чудовних, розпочато католицькою церквою за папи Інокентія XI в 1685 р. Спочатку врочисто освячували корону, а потім накладали її на ікону, після чого ікона йменувалась чудовною. Дві корони (одна – на лик Спасителя, інша – на лик Богоматері) наклав папський нунцій. Так східна православна святиня остаточно перетворилася на святиню римо-католицьку. Після коронування Ченстоховська Матір Божа стала відомою в усіх римо-католицьких державах Європи. З того часу її копії почали поширюватися у католицькому світі.

У 1813 р., коли війська Кутузова брали Варшаву, цілий корпус здійснював облогу Ченстоховської монастирської фортеці. Після її падіння настоятель монастиря подарував переможцям копію святої ікони, яку врочисто передали потім до Казанського собору в Санкт-Петербурзі.

Ще одна копія ікони була у православному храмі в Ченстохові. Неабиякою «незручністю» для православних у поклонінні іконі Богоматері було те, що, згідно з католицьким обрядом, до ікони не можна прикладатися, а також здійснювати звичні для православної церкви обряди. Тому 1872 р. за розпорядженням вищого православного духовенства неподалік монастиря було збудовано й православний храм, де розмістили копію чудовної ікони Божої Матері.

А одну з перших копій зроблено ще в 1392 р. для Галичини і містилася вона у Сокалі в католицькому костелі бернардинів.

Отак католицька Польща прибрала до рук легендарну українську православну ікону, перетворивши її на всепольську святиню. Найменовано її «святою королевою Польщі». Монастир, де перебуває ікона, став традиційним місцем прощі поляків.

Цей приклад шанування православних ікон католицькою церквою – не поодинокий. Не маючи досконало розробленого і впровадженого іконописного канону, навіть за наявності мистецтва релігійного змісту, католицький Захід раз по раз звертає увагу на православний канон. Нині іконописне православне малярство активно досліджується, вивчається і впроваджується в сьогоденне церковне мистецтво. Православна ікона, і українська в тім числі, як найближча до західного мистецтва за духом, повинна відіграти в майбутньому важливу роль. Це роль каталізатора екуменічних об'єднавчих процесів між католицизмом і православ'ям. Колись християнство було єдиним, і цю єдність слід відновити. Ікона в цім процесі повинна стати саме тим вагомим інструментом, який доведе спільність коріння двох гілок християнства. Ікона – це спільне минуле і, будемо сподіватися, – майбутнє. Саме такий підхід до вивезених з України ікон є найпліднішим і найпродуктивнішим.

Олександр ІЩЕНКО

ДОЛЯ АКАДЕМІКА

9 березня 1928 р. Колегія Наркомату освіти УСРР, підсумовуючи висновки Комісії НКО у зв'язку з обстеженням Всеукраїнської Академії наук, не затвердила у складі дійсних членів обраного ще 1919 року по кафедрі історії української церкви Костянтина Васильовича Харламповича. Підставою для такої ухвали стали політичні та ідеологічні міркування, а також констатована комісією "недостатня кваліфікація" вченого.

Першу частину цього обгрунтування ще зрозуміти можна. Справді, за часів розгорнутої антирелігійної кампанії радянської влади та численних загонів войовничих безвірників засуджений і засланий фахівець з історії церкви навряд чи був потрібний. Остання ж теза – звинувачення у "недостатній кваліфікації" – просто сміховинна. (Зазначмо, що спочатку його хотіли не затвердити через "неприсилку біографічних матеріалів"!)

Кость Васильович Харлампович народився в с. Рогачі Берестейського повіту Городненської губернії (сучасна Бєларусь) в родині православного священика. Подальша його доля була багато в чому зумовлена саме походженням – середню освіту він здобував у Вільно у Литовській Духовній семінарії, а вищу – в Петербурзькій Духовній Академії. 1894 р. К.В. Харлампович закінчив Академію кандидатом-магістрантом (тобто мав право одержати ступінь магістра богословія без усних іспитів, досить було захистити дисертацію).

Наступні 30 років життя вченого пов'язані з Казанню. Саме до цього міста його скеровано викладати латину в місцевій Духовній Семінарії. Одночасно він інтенсивно працює як науковець: переробляє свою кандидатську дисертацію про "западно-русские" школи на магістерську і подає до Петербурзької Духовної Академії на розгляд. Отримавши схвальні рецензії, праця К.В. Харламповича вже на початку 1898 р. побачила світ під назвою "Западно-русские православные школы XVI и начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуга их в деле защиты православной веры и Церкви". Ця багатосторінкова праця була визнана такою цінною, що дістала відразу дві дуже престижні у той час премії – Уваровську від Академії наук та Карповську від Товариства історії старожитностей Російських при Московському університеті. Відомий історик церкви В.Біднов підкреслював, що в цій роботі було "зібрано і подано все, що можна було знайти в історичних матеріалах XVI та XVII ст. про кожну з наших шкіл. Всі, хто тільки писав про українські школи, повторюють те, що дає Харлампович".

Після вдало відбутого магістерського диспуту 10 січня 1899 р. К.В. Харлампович здобув ступінь магістра богословія і одночасно з викладанням у семінарії посів посаду приват-доцента Казанського університету по кафедрі церковної історії на історико-філологічному факультеті. В університеті читав загальні й спеціальні курси з історії Російської церкви, в тому числі курс історії "русского раскола старообрядчества и единоверия", та з історії слов'янських Церков. З 1906 р. курс церковної історії він викладав і в семінарії.

З 1910 р. Кость Васильович починає готувати докторську дисертацію, багато працює в архівах, зокрема московських та петербурзьких. 1914 р. в Казані вийшов І-й том його праці (загальним обсягом майже 1000 сторінок!) під назвою "Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь". В цій роботі вчений подав докладні відомості про, як він сам зазначав, "діячів українського походження на великоросійській ниві" від середини XVI ст. до часів Катерини II. К.В. Харлампович планував написати і другий том, що мав охоплювати "бібліографію ученых та літературних робітників". Та вже перший том даної праці приніс вченому ступінь доктора церковної історії в Петербурзькій Духовній Академії, посаду ординарного професора в Казанському університеті, а також знову дві премії – Карповську й повну Уваровську. Доробок вченого не обмежується названими магістерською та докторською працями. Навпаки, його перу належать численні замітки, статті, рецензії, присвячені минулому України, історії її культури, освіти. Не поодинокими були його публікації і з історії Сибіру та місцевих народів; також завдяки йому були опубліковані записки, листи, біографії місцевих церковних та культурних діячів.

1916 р. К.В. Харламповича обрано членом-кореспондентом Російської академії наук по відділу російської мови та словесності. Одночасно він активно працював у Товаристві шанувальників старовинної письменності, Товаристві історії і старожитностей при Московському університеті, Володимирській вченій археологічній комісії, був членом-засновником Церковно-археологічного товариства. Все це більш ніж виразно свідчить про кваліфікацію дослідника, яку радянська влада поставила під сумнів.

1919 р. за пропозицією академіка Д.І.Багалія Костя Васильовича було обрано дійсним членом Всеукраїнської академії наук. Однак зразу переїхати до Києва вчений не зміг і працював у Казані в університеті, у військовій школі командного складу, Центральному музеї та Музейній комісії, Казанському товаристві археології, історії та етнографії (у 1922-1924 рр. тричі обирався на його голову), а 1924 р. був обраний членом Чуваського наукового товариства. Також збереглася довідка про працю К.В.Харламповича у 1922-1923 рр. на посаді інструктора інформаційного підвідділу Ради Народного Господарства Татарстану, з якої його було звільнено за скороченням штату.

Однак у вересні 1924 р. К.В. Харламповича заарештовують, а в січні 1925 р. висилають спочатку до Оренбурга, а потім – до Казахстану (Актюбинську та Тургаю) терміном на три роки за зберігання "контрреволюційної літератури" – 32-го тому "Известий" Казанського товариства археології, історії та етнографії, який вийшов ще до того часу, як Харламповича було обрано головою товариства.

Всеукраїнська академія наук не полишила Костя Васильовича у біді. Зокрема, його долею опікувався академік М.С.Грушевський, з яким Харлампович познайомився під час заслання Михайла Сергійовича у 1915-1916 рр. у Казань. Дізнавшись про арешт академіка, ВУАН негайно надіслала запит до Центрального Виконавчого Комітету Татарської Республіки з проханням звільнити К.В. Харламповича і дати йому змогу переїхати до Києва. М.С.Грушевський запропонував йому місце в одній зі своїх комісії. Але з Казані надійшла негативна відповідь.

У 1926-1927 рр. за ініціативою М.С.Грушевського не раз подавалися клопотання ВУАН про звільнення академіка до Наркомпросу УСРР, Центрального Виконавчого Комітету СРСР і особисто "всеросійському старості" М.І.Калініну, а також до "Особого совещания" ОГПУ. Певні надії покладалися на амністію, приурочену до 10-ї річниці Жовтня. Однак провина К.В. Харламповича вважалася такою важкою, що домогтися перегляду терміну не вдалося, незважаючи навіть на постійні роз'яснення, що К.В. Харламповича засуджено за ст. 72 і 173 Карного кодексу (виготовлення, зберігання і поширення контрреволюційної літератури; образа, завдана у поширених або публічно виставлених друкованих виданнях), а міра покарання за ці злочини не перевищує одного року (!).

Втім, М.С.Грушевський подавав Костю Васильовичу й значну моральну та фінансову допомогу, листуючись з ним та друкуючи його численні рецензії у виданнях Історичної секції, зокрема в часописі "Україна" (за ці роботи сплачувався досить пристойний на той час гонорар). Науковець також не міг бути осторонь дослідження місцевої історії і 1926 р. в Казахстані побачила світ брошура вченого "Восстание тургайских казак-киргизов. 1916-1917 гг. (По рассказам очевидцев)", видана Товариством вивчення Казахстану.

У липні 1927 р. в одному з листів К.В. Харламповича до М.С. Грушевського з тугою прориває ться: "Ви знов, як три роки тому, пропонуєте помістити мене в своєму академічному кабінетові. Хоч би в конурі, аби в Києві!". Нарешті, 1928 р., після закінчення терміну заслання, К.В. Харлампович приїхав в Україну і спочатку оселився в Ніжині. Тоді в цьому маленькому містечку були зосереджені значні наукові сили, при місцевому інституті народної освіти діяла науково-дослідна кафедра, де працювали такі вчені, як М.Н. Петровський, А.Г. Єршов, К.Т. Штепа та інші. Співпраця К.В. Харламповича з М.С. Грушевським тривала. Більше того, після позбавлення К.В. Харламповича звання дійсного члена ВУАН, М.С. Грушевський ігнорував цю незаконну ухвалу й незмінно звертався до нього: "Шановний академіку!".

Переміни сталися у 1930 р., коли багато історичних установ, заснованих М.Грушевським, були ліквідовані, або реорганізовані. В одному зі своїх листів до відомої вченої Н.Д. Полонської-Василенко К.В. Харлампович висловив цей свій непевний стан так: "Після розгрому наукових підприємств, створених М.С. Гр[ушевськи]м, чекаєш змін і на інших напрямах академічного життя".

В цей час Кость Васильович переїхав до Києва, але довгоочікуваний переїзд радощів не приніс: померла його дружина, а він сам мусив заробляти на життя коректурою журналів "Історик-марксист" та "Економіст-марксист".

Оксана ЮРКОВА

ПРЕЗИДЕНТ – ВИДАТНИЙ БОГОСЛОВ

Про останні дні президента Карпатської України Августина Волошина збереглося небагато відомостей. Ще в квітні 1944 року Юліан Ревай попереджав його: «Отче-президенте, просимо вас, не залишайтесь у Празі. Ми вам поможемо випровадитися». На всі умовляння друзів і колег А.Волошин відповідав: «Я не можу і не хочу... Я не відчуваю за собою ніякої вини».

11 травня 1945 року відбулось перше його знайомство з НКВС. У нього забрали архів та ключі від ректорської канцелярії (Августин Волошин був ректором Українського вільного університету в Празі). Для заспокоєння 70-річного священика і колишнього президента Карпатської України видали папір для продовження праці. Але це було зроблено лише про людське око. НКВС уважно стежило за кожним кроком Волошина, а біля його будинку постійно чергували енкаведисти.

15 травня капітан НКВС Шибайлов без ордера на арешт привіз Августина Волошина в слідчий відділ Смерша. Звідти його було доправлено в Москву, в одну з камер-одиночок Лефортівської тюрми, яка відрізнялася від інших в'язниць особливою жорстокістю і страшним режимом.

Справу Волошина вів слідчий НКВС майор Вайндорф. Допити йшли один за одним: 22 і 24 травня, 5, 9, 12, 14, 19 і 20 червня. На останньому допиті йому було зачитано постанову про звинувачення, згідно з якою Августин Волошин «вів ворожу діяльність проти Радянського Союзу».

Про перебування президента Карпатської України в Лефортові залишилися свідчення В.І.Марчука з Житомирщини: «Одразу після Дня Перемоги до мене в камеру-одиночку помістили Августина Волошина. Це був невисокий повний чоловік, років йому було за 70. Він мав хворий шлунок і не міг їсти. Свою їжу віддавав мені. Я не знав жодної молитви, і Волошин учив мене «Отче наш». Кожного дня розповідав про життя Ісуса Христа, а також про себе, як він їздив до Рима, до Праги.

З кожним днем Августин Іванович слабшав. Навіть сам уже не міг виходити на прогулянку. Ми брали його попід руки і виводили гуляти. Одного разу він попросив його залишити. Коли ми повернулися з прогулянки, у камері його не застали. Два місяці він був з нами. На все життя я запам'ятав цю добру і розумну людину».

Після останнього допиту стан здоров'я Августина Волошина різко погіршився, і його перевезли в Бутирську тюрму. 19 липня 1945 р. о 15-й годині 20 хвилин президент Карпатської України помер у в'язничній лікарні від паралічу серця. Розтин тіла виявив ще низку серйозних захворювань. Так страдницьки урвалося життя доктора теології, автора 42 книжок та підручників, одного із засновників товариства «Просвіта» на Закарпатті, видатного вченого і політичного діяча, якого простий люд називав «батько Волошин».

Олександр ГАВРОШИН

"СВЯТИЙ ЛІКАР"

Влітку 1883 року на одному з будинків на Андріївському узвозі з'явилася звичайна табличка терапевта-початківця, вчорашнього випускника Університету Св. Володимира, у майбутньому – видатного українського лікаря, одного з засновників київської терапевтичної школи, першого серед клініцистів академіка ВУАН, чародія діагностики і лікування, професора Київського медичного інституту Феофіла Гавриловича Яновського.

Влітку 1928 року всі київські газети вийшли в жалобних рамках: вони сповіщали про смерть професора Ф.Г.Яновського. Між цими двома датами пролягло 45 років. Вони минули на очах у людей, і кияни не потребували пояснень, хто такий Яновський, бо в місті цю людину знав кожний, і кожний додавав до його вчених ступенів слова – «святий лікар», «київський святий». Сьогодні в Києві, для якого Феофіл Гаврилович так багато зробив, в якому зажив у повному розумінні слова

доброї слави, мало хто пам'ятає про нього і знає його внесок в українську медичну науку.

Чому так сталося? Через швидкоплинність людської пам'яті чи збіг обставин? А може, через навмисне викреслювання з історії постатей, що не вписувалися у добу «переможного соціалізму»? Але хіба має значення, за якими ознаками віднесли до них лікаря, який ще з юнацьких років присвятив своє життя допомозі хворим і нещасним? ...Після закінчення із золотою медаллю київської гімназії він вступив на медичний факультет Університету Св. Володимира. А далі – жадібне вивчення всього, що могло стати у пригоді лікарю: студії в анатомічному театрі, чергування в інфекційних бараках, праця в лабораторії, заснування першого студентського наукового товариства. Нарешті закінчення Університету cum eximia landae («з найвищою відзнакою»), а після цього – з першого до останнього дня лікарської діяльності важка і виснажлива праця без будь-яких знижок на втому чи заклопотаність, особисті чи навіть наукові інтереси, бо вважав, що й улюблену науку слід підпорядкувати служінню інтересам хворих.

Можливо, хтось побачить в цьому етичному вимірі вченого відбиток заповідей Христових. Що ж, він не помилиться. Бо Феофіл Гаврилович Яновський все життя був щирий християнин, людина релігійна. Так його виховали батьки, і він своїх переконань не зрікався ніколи. Якою мірою вони, а якою душевна щедрість та дар співчуття зумовили його подвижницьке життя? Навіть у ті часи, коли моральні засади інтелігенції були незрівнянно вищими, не всі розуміли лікаря Яновського. Як це так, що будь-який бідар з вулиці мав доступ до професорського дому? Як можна допустити, щоб ні вдень, ні вночі жодній людині не було відмовлено у прийнятті чи візиті? (За 45 років лікарської практики Феофіл Гаврилович жодному хворому не сказав: «Ні»). А витрати на хворих і нещасних? Адже лікар Яновський не лише не брав грошей з бідних, а й допомагав тим, хто не мав чим оплатити призначене лікування, необхідні для одужання харчі, процедури та догляд.

Коло його інтересів було надзвичайно широке – він і терапевт найширшого діапазону, і видатний знавець бактеріології, патологічної анатомії, лабораторної справи, курортології... Саме він заснував і очолив першу в Києві бактеріологічну лабораторію, був фундатором приміських санаторіїв, очолював Товариство нічних лікарських чергувань... А ще ж була кафедра, блискучі лекції, надзвичайно оригінальні наукові роботи.

Його постійними пацієнтами впродовж багатьох років залишалися такі представники української культурної еліти, як Михайло Старицький, Микола Лисенко, Леся Українка, Марія Заньковецька...

День професора Яновського починався з молитви в Софії Київській, неподалік якої він жив. Популярність «святого лікаря» з кожним роком зростала. На нього чекали у багатьох куточках Києва.

Революція і громадянська війна стали для Феофіла Гавриловича важким випробуванням. Як особисте горе сприймав він братовбивчу війну в ім'я світлого майбутнього, не вірив, що царство справедливості та добра можна побудувати на крові. Він вважав, що перебудова життя починається з самовдосконалення, з вільного вибору душі. Та буремні роки брутально диктували свої умови. Сховатися від них міг за кордоном, але він, як завжди, вибрав хворих і нещасних. І невтомну працю попри все. Він ще знаходив силу і час працювати над першим у країні підручником із лікування сухот, який вийшов друком 1923-го року.

Крововилив, що призвів до смерті, стався під час захисту дисертації учнем Феофіла Гавриловича. Вчитель не дозволив зупинити засідання і вже паралізований досидів до кінця. Проводжав його в останню путь увесь Київ, відспівували представники всіх релігійних конфесій та всіх церков, бо не було для нього «ні еліна, ні юдея», а була лише страждена людина.

Таке було життя видатного лікаря, «київського святого» – Феофіла Гавриловича Яновського, який заслуговує на вічну пам'ять і шану.

Гелій АРОНОВ

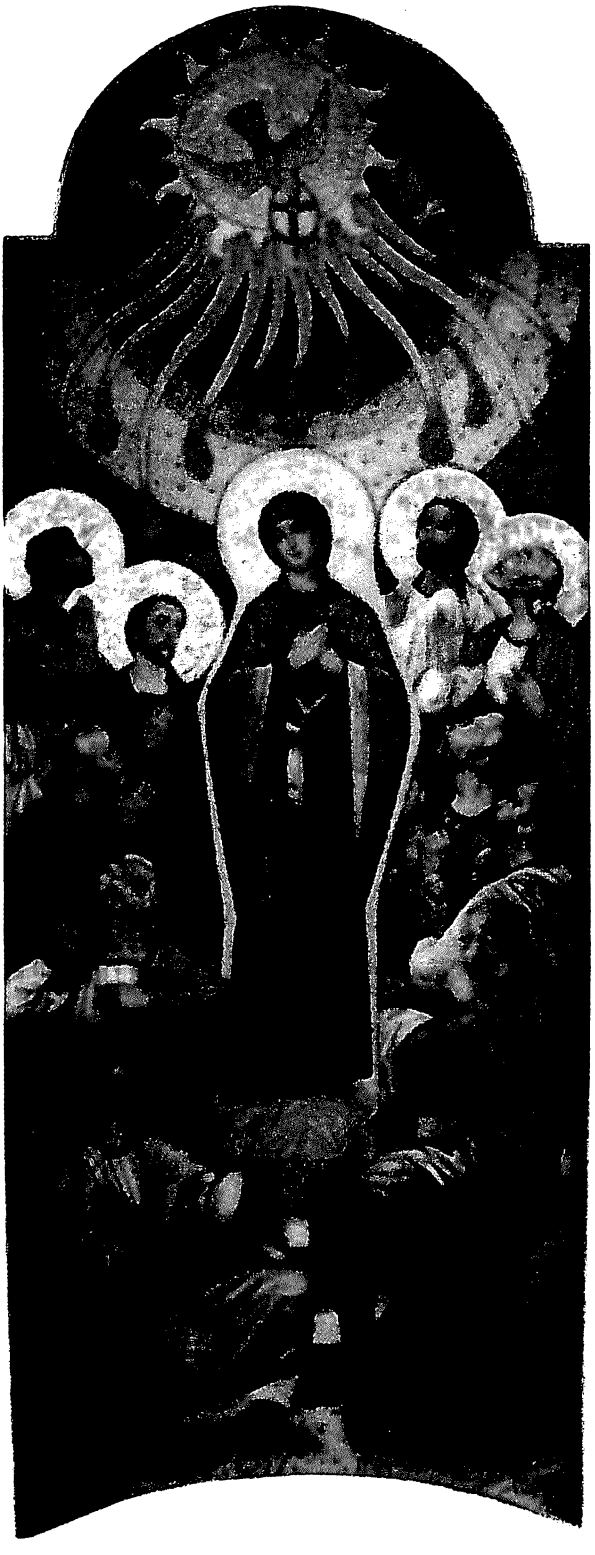

Михайло Дмитренко. П'ятидесятниця

ПРЕПОДОБНИЙ ІОВ, ІГУМЕН І ЧУДОТВОРЕЦЬ ПОЧАЇВСЬКИЙ

Із «Житія Іова», складеного його учнем Досифеєм, відомо, що він «родом з землі Галицькой, от родителей правовірних і христолюбивих». Батьки його звались Іван та Агафія і належали до багатого шляхетського роду. Носивши в миру, як і його батько, ім'я Іван, хлопчик зростав у благочесті й великій пошані до Господа. Десятирічним хлопчиком Іван у 1561 році вступає послушником до Угорницького монастиря. Любов і прагнення до чернечого життя були так великі, що через два роки він прийняв чернечий постриг з іменем Іов. Молодий чернець став аскетом, суворо постився, завжди перебуваючи в молитві, й уподібнив своє подвижницьке життя до життя свого багатостраждального біблійного отця Іова, бувши терплячим і твердим у вірі. Досягнувши повноліття, Іов був висвячений на ієродиякона, а згодом – на пресвітера. Священний сан ієромонаха ще більше надихав преподобного на благочестивий і молитовний подвиг.

Коли ж Іову виповнилося 30 років, десь 1581 року, він прийняв схиму – «великий ангельський образ» – на пам'ять про Іоана Предтечу. Оскільки у Православній Церкві не заведено називати святого схимницьким ім'ям, то після канонізації він відомий як Іов. Схимницьке життя Іова було сповнене великих християнських чеснот. Він почав іще більше поститися і провадити усамітнене життя, наслідуючи у всьому предтечу Іоана. Чутки про Іова ширилися по всій Галичині та Волині. До нього почали звертатися багато людей, намагаючись перебрати духовний досвід у преподобного. Перебуваючи в Угорницькому монастирі, Іов познайомився з Іовом Княгинецьким, який пізніше заснував Манявський скит. Чимало корисного запозичив преподобний у високоосвіченого монаха Іова Княгинецького. Сюди приходив дуже часто й інший ревник православ'я – Іван Вишенський.

Життя преподобного Іова в Угорницькому монастирі в акафісті відзначене так: «Радуйся – що обитель Угорницьку твоїм житієм просвітив»

Понад 20 років преподобний «керував ченцями» Лубенського монастиря – «з неба даним йому розумом, скромністю та частим навчанням, а найбільше своїм власним добрим прикладом подвигів та праці». «Прославив Лубенський монастир своїми великими трудами і був у ньому на відігнання єретичних затій» – так характеризується в акафісті період ігуменства преподобного Іова в Хрестовоздвиженському монастирі.

Десь на зламі XVI-XVII століть Іов покидає Лубенську обитель. Молитовний спокій і блаженство ігумен Іов знайшов на Почаївській горі, здавна осяяній яснотою багатьох чудес. Можна гадати, що про цей монастир він знав і раніше. Одна з фундаторок Почаївського монастиря Ніна Гойська могла особисто просити преподобного Іова перейти до нього. Прибувши до Почаєва, він викопав собі невеличку печеру, де можна було б самотньо молитися. Духовний спочинок і молитва зміцнювали Іова. Згодом ченці, побачивши у преподобному великого подвижника, слізно прохаючи його не відповідати відмовою, обрали його ігуменом. Майже 50 років Іов керував цією святою обителлю і зробив тут надзвичайно багато. Він укріпив і згуртував братію, зорганізував подвижницьке спільне життя. Почаївський монастир став центром духовного життя і засяяв на всю Волинську землю, а його ігумен Іов справедливо здобув ім'я «Почаївський".

За свої ревні молитви подвижник сподобився видіння Пресвятої Богородиці. Його учень Досифей розповідав про це так: «Одного разу преподобний Іов молився у своїй печері. Аж раптом осяяло його світло Божої Благодаті, яке сяяло дві години безнастанно. А я, побачивши це, у великім страху впав на землю, переможений таким чудесним видінням».

Іов у Почаївському монастирі прославився як великий проповідник і письменник. В архіві монастиря збереглася книга його проповідей та поетичних творів «Книга блаженного Іова Желізо, ігумена Почаївського, власною рукою його писаная». У 1885 році за сприяння професора Київської духовної академії М. Петрова з деякими змінами її було видано в Почаєві під назвою «Пчела Почаєвская». У цій

книзі преподобний Іов вмістив уривки творів святих отців, а також десять своїх проповідей, які професор М. Петров вважав дуже важливими серед полемічних творів кінця XVI – початку XVII століть. Взагалі Іов належав до найосвіченішого монашого кліру, до якого належали також Іван Вишенський, Іов Княгинецький, Захарія Копистенський. Господь обдарував преподобного Іова довгим життям. У столітньому віці він за тиждень до своєї блаженної кончини передрік, коли саме упокоїться. 28 жовтня 1651 року, відслуживши останню літургію, причастившись Божественних Христових Таїн і попрощавшись із братією, преподобний Іов тихо відійшов у вічність. Його поховали в монастирському саду. Вже тоді братія і вірні, які прийшли попрощатися з Іовом, сподобилися бачити над його блаженним тілом величне сяйво Господньої благодаті. На могилу до преподобного приходило багато побожного люду. Розпочалися чудесні зцілення, слава про які розійшлась по всій Волині. Через 8 років Господь прославив Іова відкриттям його нетлінних останків. Сам преподобний тричі з'явився уві сні митрополитові Київському Дионисію Балабану з проханням відкрити його мощі. 28 серпня 1659 року в присутності митрополита, духівництва і братії гріб Іова відкопали. Мощі його виявилися нетлінними, і приємні пахощі огорнули всіх присутніх. Потім їх перенесли до собору, поставили у притворі. Київський митрополит постановив вшановувати пам'ять преподобного 28 жовтня, в день його блаженної кончини.

Ігумен ДИМИТРІЙ (РУДЮК)

ІМ'Я НА ХРЕСТІ

У покутському селі Белелуї Снятинського району на Івано-Франківщині відкрито скромний, але оригінальний пам'ятник священицькій родині Озаркевичів. Їхнє генеалогічне дерево бере початок зі Східної України. В родині жив переказ, що предок на ім'я Григорій прибув на Підкарпаття з Полтавщини. Його син – священик Іван Григорович Озаркевич організував у Коломиї аматорський театр. У 1848 році в ньому поставили перелицьовану на покутську говірку "Наталку Полтавку" І.Котляревського, назвавши її спочатку "Дівка на виданні", згодом "Анничка, або На милування нема силування". І вже не Наталка співала: "Видно шляхи полтавські", а покутянка Анничка: "Видно шляхи коломийські". Того ж таки року аматори з Коломиї виступили у Львові на з'їзді галицької інтелігенції "Руська бесіда", і це стало поштовхом до створення галицького професійного театру.

На щойно відкритому пам'ятнику, на хресті накреслені такі слова: "На вічну пам'ять священичій родині Озаркевичів: о.Іван Григорович Озаркевич (1795-1854 рр.), о.Іван Іванович Озаркевич (1826-1903 рр.), о.Володимир Іванович Озаркевич (1853-1912 рр.). Від вдячних парафіян с.Белелуя. 16 червня 1999 р.".

Іван Озаркевич-молодший отримав у цьому селі парафію 1848 року. Він, як і батько, займався літературною творчістю, громадською діяльністю, був послом до Галицького сейму й Австрійського парламенту. З його сім'ї вийшли талановиті діти – письменниця Наталя Кобринська, лікар Євген Озаркевич (засновник Товариства українських лікарів у Львові), адвокат Лонгин Озаркевич (один з керівників студентської "Січі" у Відні на початку 80-х років), священик Володимир – відомий богослов...

У цьому селі народився композитор і священик Бажанський, а його дочка Олеся, дружина адвоката Лонгина Озаркевича, була письменниця і відома піаністка. У 90-х роках тут познайомилися Ольга Кобилянська і Василь Стефаник із сусіднього Русова. І ще в історії української літератури має бути висвітлений такий факт: у 1884 році родину Озаркевичів "у галицьких Атенах (Афінах)", як називали це село тоді, відвідали наддніпрянці – Дмитро Пильчиків, колишній учасник Кирило-Мефодіївського братства, один з фундаторів Наукового товариства ім.Т.Шевченка у Львові, Олександр Кониський, поет, перший біограф Т.Шевченка, автор слів славення "Боже великий, єдиний..."

Василь МАРУСИК

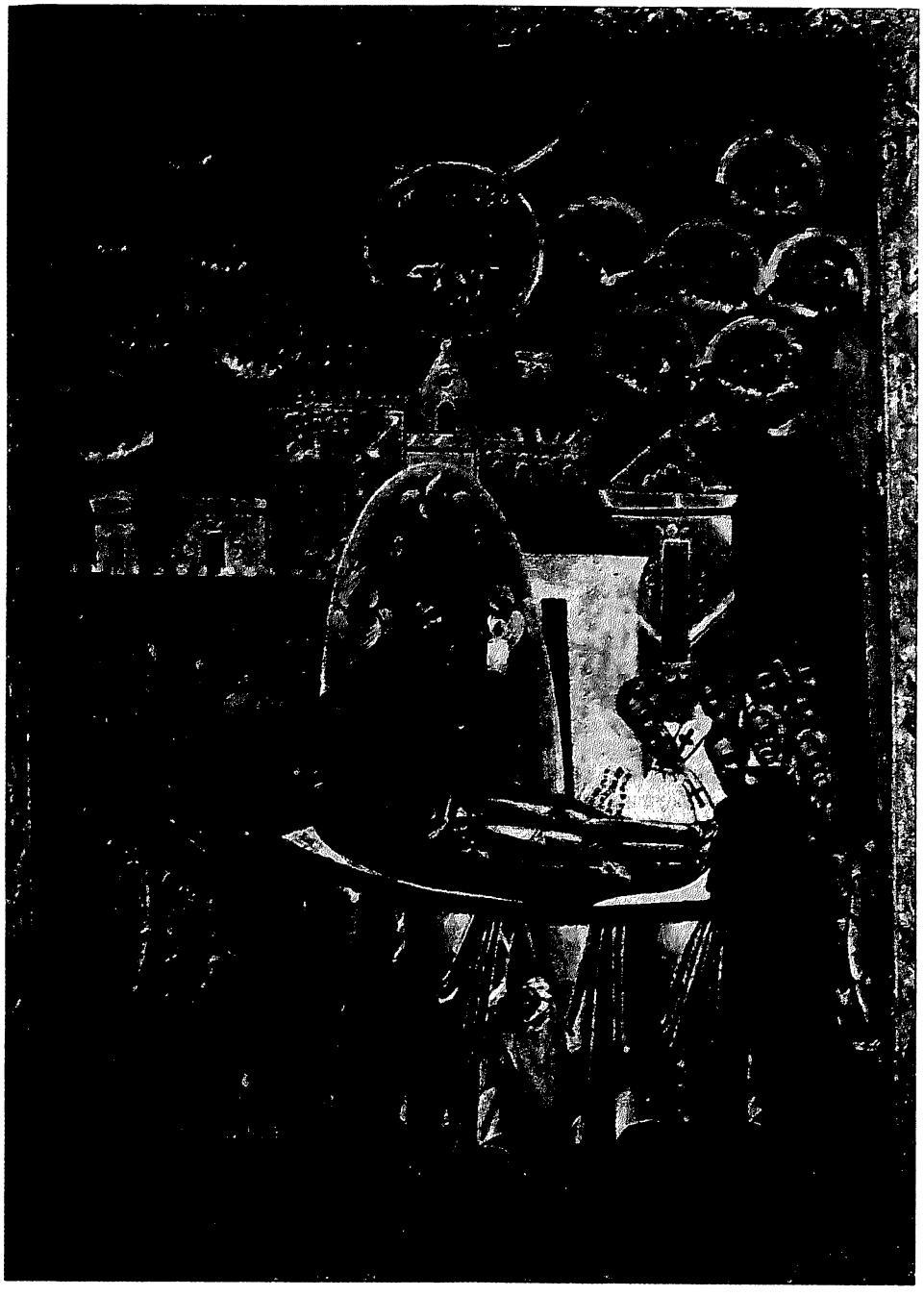

Олексій. Скорбота Матері Божої. 1847 р.

СЕРПЕНЬ

ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	НД
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31			

1 – День Військово-Морських Сил України.

– 480 років від дня народження польського короля Сигізмунда II Августа. Помер 7 червня 1572 р.

– 100 років від дня народження українського письменника Олександра Копиленка. Помер 1 грудня 1958 р.

2 – Пророка Іллі.

3 – 230 років від дня народження прусського короля Фрідріха Вільгельма III. Помер 7 червня 1840 р.

– 130 років від дня народження українського художника-портретиста Івана Пархоменка. Помер 21 січня 1940 р.

– 80 років тому помер український історик Вадим Модзалевський. Народився 9 квітня 1882 р.

– 70 років тому помер український державний діяч культури, публіцист, меценат Михайло Тишкевич. Народився 20 квітня 1857 р.

4 – Мироносиці Рівноапостольної Марії Магдалини.

– 125 років тому помер данський письменник-казкар Ганс-Христіан Андерсен. Народився 2 квітня 1805 р.

– 120 років від дня народження українського історика, архівіста Антона Дучинського. Помер 14 грудня 1928 р.

– 100 років від дня народження англійської королеви Єлизавети.

5 – Почаївської ікони Божої Матері.

– 325 років тому помер церковний, політичний діяч Йосип Тукальський. Рік народження невідомий.

– 150 років від дня народження французького письменника Гі де Мопассана. Помер 6 липня 1893 р.

– 145 років від дня народження українського композитора, диригента, музичного діяча Олександра Виноградського. Помер 17 жовтня 1912 р.

– 60 років тому помер український історик Дмитро Яворницький. Народився 25 жовтня 1855 р.

6 – Мучеників Бориса і Гліба.

– 205 років тому в Росії вийшов царський указ про ліквідацію уніатської митрополичої кафедри та єпископій на Правобережжі України.

– 175 років тому Болівія здобула незалежність від іспанської корони.

– 115 років від дня народження українського політичного діяча, архівіста, журналіста Костянтина Ляховича. Помер 16 квітня 1921 р.

– 55 років тому американська авіація піддала атомному бомбардуванню японське місто Хіросіму.

– Всесвітній день боротьби за заборону ядерної зброї.

7 – Успіння праведної Анни, матері Пресвятої Богородиці.

– 135 років від дня народження українського фольклориста Олександра Малинки. Помер 22 травня 1941 р.

– 130 років від дня народження українського художника Осипа Куриласа. Помер 25 червня 1951 р.

– 110 років від дня смерті краєзнавця, колекціонера української старовини Олександра Поля. Народився 1 вересня 1832 р.

8 – 100 років від дня народження українського журналіста Івана Вовчука. Помер1979 р.

9 – Великомученика і цілителя Пантелеймона.

– 170 років від дня народження українського скульптора Пармена Забелло. Помер 25 лютого 1917 р.

– 110 років від дня народження українського письменника Михайла Івченка. Помер 19 жовтня 1939 р.

– 40 років тому помер український вчений, історик техніки Віктор Данилевський. Народився 4 вересня 1898 р.

10 – 325 років тому розпочалося будівництво Королівської обсерваторії у Грінвічі (Англія).

– 300 років тому Росія і Туреччина підписали Константинопольську мирну угоду, за якою до Росії відійшов північний берег Азовського моря.

– 145 років від дня народження російського історика, філолога Василя Латишева. Помер 2 травня 1921 р.

– 110 років від дня народження українського громадського і політичного діяча, журналіста Макара Кушніра. Помер 16 листопада 1951 р.

11 – 320 років тому помер кошовий отаман Запорозької Січі Іван Сірко. Народився між 1605 та 1610 р.

12 – 190 років від дня народження українського художника Аполлона Мокрицького. Помер 8 або 9 березня 1870 р.

– 110 років тому помер український історик, етнограф, журналіст Іван Новицький. Народився 1844 р.

– 110 років від дня народження українського військового діяча Олександра Вишнівського. Рік смерті не з'ясований.

– 75 років тому помер український письменник Володимир Самійленко. Народився 3 лютого 1864 р.

13 – 140 років від дня народження російського історика Матвія Любавського. Помер 22 листопада 1936 р.

– 110 років від дня народження українського військового і політичного діяча, журналіста Володимира Кедровського. Помер 13 березня 1970 р.

– 100 років тому помер російський філософ, богослов, поет Володимир Соловйов. Народився 28 січня 1853 р.

14 – Маковія. Семи мучеників Маккавеєвих: Авима, Антоніна, Гурія, Єлеазара, Євсевона, Алима і Маркела, матері їхньої Соломії та учителя їхнього Єлеазара.

– 140 років від дня народження канадського письменника, художника, природознавця Ернеста Сетона-Томпсона. Помер 23 жовтня 1946 р.

15 – 245 років тому помер український і сербський церковний діяч, письменник Мануїл Козачинський. Народився 1699 р.

– 250 років від дня народження французького державного діяча, вченого, письменника Сільвена Марешаля. Помер 18 січня 1803 р.

– 80 років тому померла українська освітня діячка Христина Алчевська. Народилася 16 квітня 1841 р.

– 80 років тому маршал Юзеф Пілсудський розгромив радянське військо у битві під Варшавою.

16 – 355 років від дня народження французького письменника Жана де Лабрюйєра. Помер 10 травня 1696 р.

– 220 років від дня народження азербайджанського географа, етнографа Гаджі Ширвані. Помер 1838 р.

– 135 років від дня народження австрійської письменниці, громадської діячки Мері Гілмор. Померла 3 грудня 1962 р.

– 90 років тому помер український історик Володимир Піскорський. Народився 10 серпня 1867 р.

– 80 років тому помер російський дослідник староруської літератури Олексій Шахматов. Народився 17 червня 1864 р.

17 – 755 років тому Галицько-волинські дружини князів Данила і Василька розбили польсько-угорські війська у битві під Ярославлем.

18 – 170 років від дня народження австрійського імператора Франца Йосифа I. Помер 21 листопада 1916 р.

– 150 років тому помер французький письменник Оноре де Бальзак. Народився 20 травня 1799 р.

– 135 років від дня народження українського диригента, музичного діяча Володимира Садовського. Помер 1940 р.

– 75 років тому помер український історик, краєзнавець Євген Трифільєв. Народився 1867 р.

19 – Преображення Господнє. Спас.

– 830 років тому помер великий князь Київський Мстислав Ізяславич. Рік народження невідомий.

– 420 років тому помер італійський архітектор Андреа Палладіо. Народився 30 листопада 1508 р.

– 220 років від дня народження французького поета П'єра Жана Беранже. Помер 16 липня 1857 р.

– 70 років тому помер російський сходознавець Василь Бартольд. Народився 15 листопада 1869 р.

20 – 1000 років тому святий Стефан був коронований першим королем Угорщини. **Національне свято Угорщини.**

– 140 років від дня народження французького державного діяча Раймона Пуанкаре. Помер 15 жовтня 1934 р.

– 75 років тому засновано Канівський державний музей-заповідник "Могила Т.Г.Шевченка".

21 – Преподобного Григорія, іконописця Печерського.

– 755 років тому помер середньовічний теолог, філософ Олександр з Гальса. Народився бл. 1185 р.

– 75 років тому помер український письменник Осип Маковей. Народився 23 серпня 1867 р.

22 – Апостола Матфея.

– 600 років від дня смерті персидського поета Камаля Худжанді. Народився 1318 р.

– 150 років тому помер австрійський поет Ніколаус Ленау. Народився 13 серпня 1802 р. Вірші перекладали І.Франко, П.Грабовський.

– 110 років тому помер молдавський і румунський письменник Васіле Александрі. Народився 14 червня 1818 р.

– 100 років від дня народження українсько-

го архітектора і мистецтвознавця Петра Юрченка. Помер 23 червня 1972 р.

23 – Сикста папи.

– 120 років від дня народження російського письменника Олександра Гріна. Помер 8 липня 1932 р.

24 – День незалежності України.

– Преподобного Феодора, князя Острозького.

– 255 років тому загинув ватажок опришків Олекса Довбуш. Народився 1700 р.

25 – 730 років тому помер король Франції, організатор сьомого і восьмого хрестових походів Людовік IX Святий. Народився 25 квітня 1214 р.

– 470 років від дня народження великого князя московського, першого царя Всея Русі Івана IV (Лютого). Помер 18 березня 1584 р.

– 200 років від дня народження російського гравера Федора Йордана. Помер 1 жовтня 1883 р.

– 100 років тому помер німецький філософ, поет Фрідріх Ніцше. Народився 15 жовтня 1844 р.

26 – 120 років від дня народження французького поета, критика Гійома Аполлінера. Помер 9 листопада 1918 р.

27 – 365 років тому помер іспанський драматург, поет, прозаїк Лопе Фелікс де Вега Карпйо. Народився 25 листопада 1562 р.

– 230 років від дня народження німецького філософа Георга Гегеля. Помер 14 листопада 1831 р.

– Народився український письменник, громадський діяч Іван Франко (1856).

– 10 років тому у Києві розпочав роботу І конгрес Міжнародної асоціації україністів.

28 – Успіння пресвятої Богородиці і Присподівн Марії.

– Ікони Успіння Божої Матері Києво-Печерської

– Ікони Успіння Божої Матері Бахчисарайської.

– 1570 років тому помер християнський теолог Аврелій Августин. Народився 13 листопада 354 р.

– 110 років від дня народження українського поета Дмитра Загула. Помер на засланні влітку 1944 р.

29 – Перенесення із Єдеси до Константинополя Нерукотворного образа (убруса) Господа Ісуса Христа.

– 130 років тому Дж. Верді завершив написання історичної опери "Аїда".

– 65 років тому помер український художник Олекса Новаківський. Народився 14 березня 1872 р.

– 60 років тому помер президент ЗУНР Євген Петрушевич. Народився 3 червня 1863 р.

30 – Мирона пресвітера.

– Преподобного Аліпія, іконописця Печерського. 950 років від дня народження.

– Пам'ять, святого Олександра, єпископа Константинопольського (325-340). Брав участь у першому Вселенському соборі.

– 2030 років тому наклала на себе руки цариця Єгипту Клеопатра.

– 300 років тому розпочалася російсько-шведська війна. Закінчилася 10 вересня 1721 р.

– 140 років від дня народження російського художника Ісака Левітана. Помер 4 серпня 1900 р.

– 80 років тому у Празі було створено українську військову організацію на чолі з Євгеном Коновальцем.

31 – 110 років від дня народження українського поета Андрія Волощака. Помер 6 серпня 1973 р.

У серпні виповнюється:

– 175 років заснування Одеського археологічного музею.

У 2000 році виповнюється:

– 1750 років від дня народження християнського великомученика Севастіана.

– 1120 років тому засновано Монсеррат – зараз знаменитий бенедиктинський монастир в Іспанії.

– 495 років від дня народження українки Роксолани, султанші Турецької імперії. Померла 1561 р.

– 450 років від дня народження австрійського дипломата, автора щоденника з докладним описом подій в Україні Еріха Лясоти. Помер 1616 р.

– 400 років тому в с. Густині на Полтавщині засновано Густинський чоловічий монастир.

– 330 років тому загинув український козацький ватажок Іван Дзиковський. Рік народження невідомий.

– 375 років тому гетьманом було обрано Михайла Дорошенка.

– 350 років від дня смерті чигиринського полковника, дипломата Федора Вешняка-Якубовича. Рік народження невідомий.

– 215 років тому Григорій Сковорода завершив роботу над збіркою "Сад божественних пісень".

– 100 років тому у Львові вийшла друком праця М. Міхновського "Самостійна Україна".

ХРЕЩЕННЯ РУСИ-УКРАЇНИ

Віктор Васнецов. Хрещення князя Володимира в Корсуні. Свято-Володимирський кафедральний собор у Києві

Історію християнства в Русі-Україні можна розділити на кілька періодів, що мають свої особливості. Зокрема дослідники вирізняють такі: від початків християнства до встановлення монгольського ярма; до остаточного розділу Київської митрополії (1458 р.); до укладення Берестейської унії 1596 р.; до перепідпорядкування Київської митрополії Московському патріархату (1686 р.); до зародження автокефального руху на початку XX ст.; до відновлення автокефалії на початку 90-х рр. XX ст.

Християнські ідеї проникали на територію нинішньої України ще на початку розвитку віровчення. Церковна легенда переповідає про візит апостола Андрія Первозваного, який проповідував на Київських горах і на одній із них, де нині стоїть Андріївська церква, встановив хрест і пророкував тут велике майбутнє Християнства.

Починаючи з IV ст. можна з певністю говорити про існування християнської громади у Криму. Про це свідчать численні археологічні знахідки, а також той факт, що на I Вселенському соборі (325 р.) у Нікеї були присутні голова "Скіфської єпископії", а також Філіп Херсонеський та Феофіл Гатський. Інтенсифікація торгівельних, військових, дипломатичних зв'язків з Візантійською імперією сприяла збільшенню числа християн у Київській Русі. Першим хрещенням Руси, або Аскольдовим хрещенням багато церковних істориків вважають 867 рік – саме в цьому році у Константинопольському диптиху з'явилася Руська (61-а за рахунком) єпархія. Під 944 р. літописець, описуючи договір Ігоря з Візантією, згадує про значну кількість християн у дружині князя – вони мали приносити клятву в церкві св. Іллі (на Подолі). Новим важливим чинником в історії християнства в Русі стало хрещення у 955 р. в Царгороді княгині Ольги. Проте панівною релігією християнство в Русі-Україні стало вже за внука Ольги – Володимира.

Цікаво, що отримавши "Київський стіл", Володимир намагався реформувати поганство у напрямку монотеїзму, визнавши "головним" богом Перуна. Проте навіть модернізоване поганство не відповідало потребам часу. Збереглася цікава легенда про вибір Володимиром релігії, згідно з якою розіслані посольства зупинили свій вибір на християнстві. Проте вибір візантійського обряду був зумовлений і низкою політичних чинників: тісні зв'язки з Візантійською імперією, досвід і традиція хрещення саме у константинопольських священиків, можливість проводити місіонерську роботу церковнослов'янською мовою завдяки перекладам св.Письма св. Кирила і Мефодія, і, головне, – візантійська модель християнства, за якою церква давала ідеологічне підгрунтя для великих державотворчих планів Володимира. Єдине, що могло стримувати київського князя – це небезпека потрапити у ідеологічну чи навіть політичну залежність від чужої імперії. Але цю проблему він успішно розв'язав, одружившись із сестрою імператора Василя II Анною. А відповідно до тогочасних порядків, візантійські принцеси могли одружуватися лише з рівними собі.

Є дві версії хрещення самого Володимира. Деякі дослідники вважають, що це сталося у Києві. Але більше прихильників "корсунського" хрещення.

Улітку 988 р. за наказом князя Володимира до гирла р. Почайної (під Володимирською гіркою, де нині стоїть пам'ятник Магдебурзькому праву) було зібрано киян і здійснено перше масове хрещення русичів. Після цього Володимир, за висловом літописця, "нача ставити по градам церкви и попы и влади на крещение приводити по всем градам и селам". Першими такими містами були Переяслав, Чернігів, Володимир-Волинський, Білгород, Полоцьк, Новгород та ін., які й стали згодом єпархіальними центрами. Митрополича кафедра спочатку була у Переяславі і лише за Ярослава Мудрого облаштувалася у Києві. Уже наприкінці XI ст. на терені України було 7 єпархій, на північному заході Руси – 4.

Процес поширення християнства в Русі-Україні мав поступовий характер і відбувався шляхом синкретизму старих українських вірувань та нової віри. Це призвело до виникнення двовір'я, за якого найстійкіша поганська обрядовість діставала християнське ідеологічне підгрунтя. Центром християнства у великій давньоруській державі став Київ.

Відокремлення від Київської митрополії північної її частини наприкінці XIV ст. (офіційно це сталося у 1448 р. – з неканонічним обранням у Москві свого митрополита) заклало основи сучасного Московського патріархату.

Хрещення Руси-України – важлива для подальшого розвитку країни подія. Запровадження християнства сприяло налагодженню і розвитку зовнішньополітичних зв'язків Київської Русі з європейськими державами. Запроваджене єдинобожжя стало ідеологічним підгрунтям утвердження особистої влади київського князя. Проведення адміністративних та релігійних реформ зламало сепаратизм племінних вождів і сформувало нову, більш прогресивну модель політичного ладу Руси. Крім того, християнство принесло на Русь-Україну тисячолітні візантійські досягнення у всіх галузях культури.

Олександр САГАН

УСПІННЯ БОЖОЇ МАТЕРІ

З усіх свят, запроваджених Церквою на честь Богоматері, найбільшим є празник її світлого Успіння.

Смерть Матері Божої називається Успінням на знак того, що Вона нібито заснула на якусь хвилину, наче сон стрясла з очей мертвотність гробу і побачила безсмертне життя і Господню славу.

Одного разу, як завжди, Вона пішла на Елеонську гору і там під час молитви побачила перед Собою архангела Гавриїла, який тримав у руках райську оливкову гілку. Він подав їй гілку і сказав: "Твій Син і Бог наш жде Тебе з ангелами, архан-

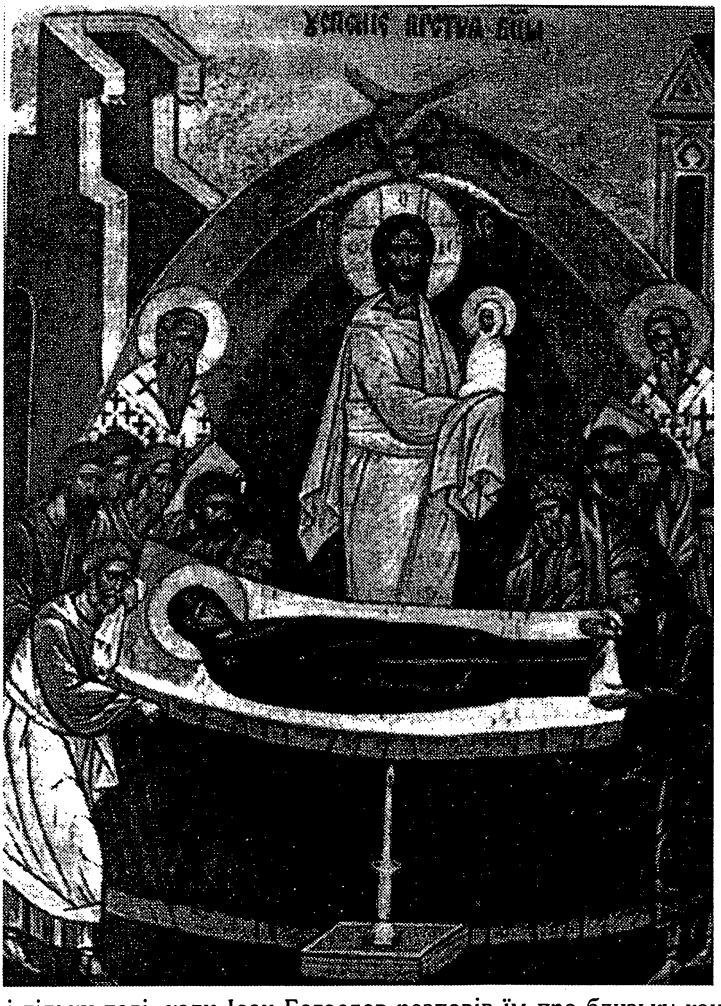

гелами і всіма небесними силами. Через три дні Він вознесе Тебе, Матір Свою, у небесне Своє Царство, де Ти будеш жити з Ним вічно". З великою радістю почула Богородиця звістку про свою близьку кончину. Повернувшись додому, Вона прибрала світлицю, як до великого свята, зробила останні розпорядження. Їй дуже хотілося ще раз побачити на землі зібрання всіх апостолів. І сталося чудо, про яке так зворушливо оповідає церковне передання: "На безсмертне Твоє Успіння, Богородице Мати життя, чудесно зібралися розсіяні по всьому світі апостоли". Вони дуже здивувалися, коли побачили один одного, і тільки тоді, коли Іоан Богослов розповів їм про близьку кончину Матері Божої, апостоли збагнули, для чого їх Господь зібрав таким чудесним чином.

Коли настав час кончини Пресвятої Діви, о першій годині дня у світлиці раптом засяяло яскраве світло божественної слави, дах дому розкрився, і чудесне видіння побачили присутні апостоли.

Сам Ісус Христос зійшов з неба із ангелами і святими. "Величає душа Моя Господа, – скрикнула Матір Божа, – і радіє Мій дух у Бозі, Спасі Моїм, що зглянувся Він на покору Своєї раби!" З цими словами Вона підвелася зі смертного ложа назустріч Спасителю і передала душу Свою у руки Свого Божественного Сина. Тоді всі почули спів ангельського хору, він повторював слова, якими архангел Гавриїл вітав Пресвяту Діву Марію у час благословення. У день поховання апостоли підняли труну з тілом Божої Матері й зі співом псалмів пронесли її через місто Єрусалим у Гетсиманію; спереду йшов Іоан Богослов і ніс осяяну яскравим небесним світлом гілку райської оливи. Багато людей із запаленими свічками супроводжували Пречисте Тіло Богоматері. Жителі Єрусалима, побачивши цей чудесний похід, виходили з домів і приєднувались до процесії.

На третій день до Єрусалима прибув відсутній на похороні апостол Хома. Аби дати йому змогу попрощатися з Тілом Божої Матері, відвалили камінь, який закривав печеру, але Тіла Богоматері там не знайшли. На місці, де було Тіло, лежала лише плащаниця, яка покривала Його.

Повернувшись додому, апостоли зібралися за спільною трапезою і, як завжди,

лишили одне вільне місце і поклали хліб на честь воскреслого Господа Ісуса. Вони молились, дивлячись на небо, і раптом почули над собою ангельський спів і побачили у хмарах Божу Матір в оточенні ангелів і святих. "Радуйтеся, – сказала Вона їм, – Я завжди буду з вами". Святі апостоли, вклонившись, промовили: "Пресвятая Богородице, помагай нам!" Тут тільки вони зрозуміли і повірили, що Богоматір на третій день по Своєму успінню воскресла.

На пам'ять про цю подію Свята Церква запровадила 28 серпня празник Успіння Пресвятої Богородиці, якому 27 серпня передує предпразництво Успіння Божої Матері. На пам'ять про те, що Пресвята Діва певний час до Своєї кончини постила, Св. Церква встановила Успенський Богородичний піст, який починається 14 серпня і закінчується 28 серпня.

о.Андрій ТРУХ

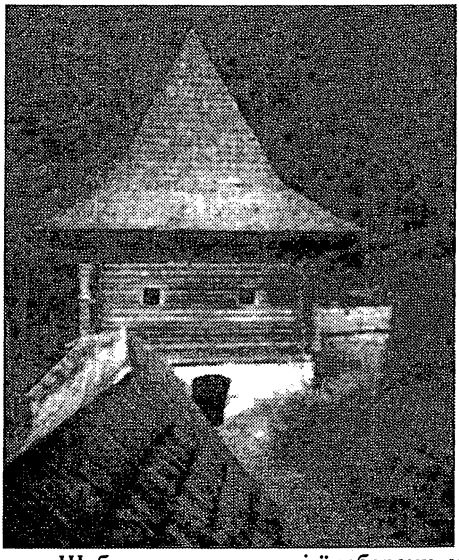

СКИТ У КАРПАТАХ

Стрімка стежина уривається біля широких дубових воріт. Брама вмурована у стіну, якій уже чотири сотні років. Тут, на краю Карпат, розташувався Манявський скит. Але, увійшовши всередину, ви не залишитесь наодинці з тишею. Манявський скит сьогодні – це унікальний симбіоз музею і монастиря, в якому мирно уживаються дух чернечого смирення та галасливі юрби екскурсантів.

Скит – чернеча обитель, яка вирізняється надзвичайно суворим статутом. Мешканці скита завжди ходили босоніж, не стригли волосся, не споживали м'яса, яєць, молока, навіть олії. До того ж, їм не дозволялося розмовляти між собою і без нагальної потреби бачитися з кимось із мирян. Щоб не порушувати цієї заборони, ченці у великі свята, коли на монастирському подвір'ї було велелюдно, переходили зі своїх келій до церкви підземним ходом.

Підземні ходи скиту досі не розвідані. Відомо лише, що всі без винятку його будівлі з'єднувалися підземними ходами, а один, за певними історичними даними, вів аж до села Пнів і довжина його сягала п'ятнадцяти кілометрів. Кажуть, якщо цей хід вдасться знайти і дослідити, він може подарувати безліч відкриттів і допомогти відгадати багато таємниць.

Найперша загадка – куди зникли монастирські скарби. Відомо, що після закриття монастиря у 1785 році у скарбниці не було знайдено жодної копійки, жодної цінної речі. В офіційному документі обшуку монахів говориться, що воїни Христові не мали при собі ніяких коштовностей. А їх, за 170 років існування монастиря, назбиралося чимало. Манявський скит був відомий далеко за межами краю як заможний чернечий заклад. І всі цінності, окрім книг, які вивезли до Львова, були залишені тут і безслідно зникли.

Ще одна загадка пов'язана з монастирським кладовищем. За певними відомостями, тут похований гетьман Іван Виговський. Власне, про це просив він у своєму заповіті. Однак документальних даних, що заповіт Виговського виконано, на жаль, немає.

Місце розташування монастиря вважається святим – тут двічі з'являлася Діва Марія. Святістю також славився некрополь та зовнішнє кладовище, де зберігається прах тисяч вірних християн. На місці келії засновника скита Йова Княгиницького

тепер розташувалося місцеве лісництво. У 1606 році, коли скит був заснований, тут жило 200 монахів – "ангелів у тілі проживаючих, які образ життя Божого проводять". Згодом Манявський скит мав під своїм керівництвом сім філійних монастирів, зокрема у Молдавії – Сучавський, Драгомирненський, Путненський і Нямицький, та в Галичині – в Товмачику, Коломиї та Угорнику. А вже через двадцять років скит було наділено званням прота (головуючого). До його протії належало 556 монастирів у воєводствах Белзькому, Галицькому, Подільському. А ще він мав сильний вплив на відомі галицькі монастирі в Уневі, Лаврові, Підгірцях, Погоні та Крехові. До речі, два останні монастирі заснували саме манявські воїни Христові. Скит вважався духовним трибуналом при виборі митрополитів на Львівську кафедру та у виданні богослужбових книг.

Скит був твердинею православ'я в Західній Україні. Однак до Московського патріархату він не належав ніколи. І тому тут ніколи не проклинали Мазепи та інших українських гетьманів. Наприкінці XVIII століття, коли суперечності між православною та католицькою церквами на наших землях загострилися, молодий австрійський імператор вирішив закрити монастир. 1785 року представники місцевої влади виконали наказ цісаря. Дерев'яні церкви розібрали і перевезли в сусідні села. Науковцям вдалося довідатись лише про церкву Воздвиження Чесного Хреста, яка переїхала до Надвірної і там згоріла під час Першої світової війни. Інші цінні речі – книги, ризи – потрапили до Львова. Так у музеї опинився славнозвісний Богородчанський іконостас, що його намалювали митці скиту.

Скитські монахи варили на продаж сіль. А ще у скиті було розвинене різьбярство, боднарство, стельмахарство, шорництво. Були цегельня, вапнярка, практикувалась ливарна справа, млинарство, бджільництво, рибальство. Місцеві мешканці любили монахів за те, що вони лікували їх цілющими травами. А деякі брати навіть практикувались у "чорній хірургії". Кажуть, тут нелегально проходили курс лікування опришки Олекси Довбуша і навіть його найближчий соратник Іван Бойчук, поранений в одному з боїв.

За свідченнями сучасників, тут діяла малярська школа іконописання, вчили хорового партесного співу. Але найбільше славилась бібліотека, яку заснував ще Йов Княгиницький.

... З одного боку монастирські стіни притулилися до стрімкої гори, а з другої зависли над швидкою гірською річкою Скитець (Батерс). Висота стін сягає 10-15 метрів, а товщина два метри. Своїми укріпленнями скит міг дати фору будь-якій із тогочасних фортець. П'ять разів його штурмували турецькі війська і повертались ні з чим. І лише Ібрагім - паша у 1676 році привів своє багатотисячне військо і, обурений поразками своїх попередників, наказав воїнам каменя на камені не залишити від непокірного скиту. Всі монахи та місцеві жителі, які шукали захисту за товстими монастирськими стінами, були зарізані. Після цього набігу скит знову відбудували, зібралась нова монаша община, і він діяв ще сто десять років.

Скит не перестає дивувати й досі. Дерев'яні дахи, споруджені реставраторами два десятиліття тому, потребують негайного і капітального ремонту. А от водогін, що подає воду з джерела до кухні, служить бездоганно. Збудували його на початку XVII століття з тисового дерева. А за кілометр звідти височіє Блаженний камінь у вигляді роззявленої пащі звіра. З неї текла вода, яка своїм мінеральним складом цілковито відрізнялася від усіх тутешніх вод і славилася чудодійною силою. Але сто років тому вода зникла. Кажуть, має з'явитися після відновлення монастиря.

Юрій ПАТИКІВСЬКИЙ

ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПОСОЛ У ВАТИКАНІ

Граф Михайло Тишкевич був потомок старого аристократичного, давно спольщеного, українсько-литовського роду, що виводив себе від перших литовсько-українських князів. Він народився на Вінниччині, зростав і виховувався від 7 до 11 року життя поза Україною, у Варшаві та Вільно. Проте, повернувшись молодим юнаком до рідного дому, швидко відчув свій зв'язок із Батьківщиною: він так захопився українською історією та українським народним побутом, що невдовзі став "хлопоманом". Захоплення українськими краєвидами спонукало його вступити до Петербурзької Академії мистецтв, де протягом року він здобув срібну медаль. Після закінчення Академії й однорічної служби у війську (1879-1880) повернувся в Україну, де познайомився і заприятелював з українським істориком Вол. Антоновичем. Під його впливом почав брати активну участь у культурному та громадському житті. У 1887 р. Михайло Тишкевич продав своєму братові колекцію стародруків та документів XVI-XVII ст. і за отримані гроші заснував при "Просвіті" т. зв. "Михайлову премію" за найкращу історичну драму або повість. Однією з умов відзначення цією премією була виразна патріотична українська тенденція твору. З тих грошей нагороджено і видано дві знані книжки: О.Маковея "Ярошенко" і О.Назарука "Ярослав Осмомисл". М.Тишкевич став меценатом молодих талантів з поміж місцевих селян, скеровуючи їх до шкіл та допомагаючи їм здобути вищу освіту. У 1906 р. він створив "Ліберально-консервативний союз шляхти й земельних власників" та "Крайову партію на Україні". Пізніше у Києві заклав "Товариство прихильників миру", прагнучи згуртувати в ньому всі ліберальні сили під гаслом об'єднаної праці задля добра України. Одночасно не переставав матеріально підтримувати український культурний рух та пожвавлювати українську пропаганду: 3000 франків призначив одному зарубіжному університетові на відкриття відділу українознавства, 50 тис. франків – на підтримку хворих артистів; 20 тис. рублів передав Науковому т-ву ім. Шевченка для влаштування і.відзначення 100-літніх роковин народження Шевченка.

Світова війна застала М.Тишкевича у Швейцарії, де він до 1919 р. займався публіцистично-пропагандистською діяльністю, друкуючи на сторінках швейцарської преси статті про Україну й видаючи цінні брошури й документи. У лютому 1919 р. став першим, хоч офіційно не введеним у посаду українським послом при Ватикані (від уряду УНР), а звідти, як голова української делегації на мирній конференції, переїхав до Парижа.

Дипломатична діяльність М.Тишкевича може бути найвагомішим доказом проти всіх, хто закидав йому "особисті інтереси" великого пана та аристократа, який немовби задля кар'єри пристав до українства. М.Тишкевич як щирий патріот та громадянин віддав свої останні кошти на пропаганду української справи на чужині й аж тоді, коли буквально не мав уже на найскромніший прожиток, покинув Париж, переїхавши до свояків у Польщу, де й помер у селі Жидова на Познаньщині.

Володимир КОРНЕЛЮК

"ДОЩЕЧКИ ВЕЛЕСА"

... "Повість минулих літ", "Слово о полку Ігоревім" - це твори нашої давньої історії. Нині їхня справжність не викликає жодних сумнівів, проте колись довкола них точилася справжня наукова боротьба. Поминули роки і про неї забули, а її місце посіла певність, що пам'ятки ці були і лишаються невід'ємною частиною нашої прадавньої культури.

Та поза увагою сучасної історіографії лишився твір, що містить у собі чи не найдавніші відомості з історії України. За існування Союзу цю пам'ятку просто не визнавали за справжню, начепивши на неї ярлика підробки.

Дехто вже міг здогадатися, що пам'ятка ця – "Велесова книга" чи "Влес книга" або ж, як її ще називають в наукових колах, – "дощечки Ізенбека". Чому Ізенбека? Бо саме він і знайшов дощечки. А було це так...

Буремного 1919 року полковник білогвардійської армії Ф. Ізенбек зайшов до зруйнованої садиби Великих Бурлак, що на Харківщині.

Він звернув увагу на розкидані по підлозі бібліотеки дощечки з дивними написами і, бувши людиною освіченою, вирішив забрати їх з собою. "Книга" разом із полковником пройшла всю Громадянську війну, з ним таки помандрувала до Франції, а згодом до Бельгії, де вона безслідно зникла.

Першою темною плямою в цій історії є розбіжність у визначенні прізвища хазяїна маєтку. За словами Ізенбека, хазяїном був чи то Донець, чи то Донцов. Уже за пізнішими припущеннями маєток належав або родині Задонського, або родині Донець-Захаржевського, або родині Неклюдового-Задонського. Якій саме – так і не встановлено, проте більшість схиляється до версії – Донця-Захаржевського, відтоді як стало відомо, що родина ця має глибоке козацьке коріння і в ній,безперечно, знали ціну "Книзі".

Текст "Велесової книги" був написаний (певніше - видряпаний чи випалений) на березових дощечках, що мали розмір 38 на 22 см, а товщину 6-9 мм, і скріплені були ремінцем. Загальний обсяг пам'ятки- 41 дощечка. Деякі з дощечок мали ще й малюнки (сонце, кіт, собака).

Після еміграції до Брюсселя Ізенбек ще три роки нікому не розповідав про знахідку. Проте розуміючи, що сам неспроможний прочитати письмена звернувся по допомогу до знайомого Ю.Миролюбова (цей останній за фахом був інженер-хімік, однак захоплювався давниною і тому знався на давніх письменах). Ізенбек дозволяв йому працювати лише в стінах майстерні, де він зачиняв ученого (чому так - невідомо). Можемо лише припустити, що певну роль тут відіграла жадібність - Ізенбек хотів з цього мати щось і для себе, а не тільки для науки. Але його сподівання не справдилися, бо на прочитання написів у Ю.Миролюбова пішло 15 років, а по його закінченні Бельгію окупувала нацистська Німеччина (1940р.). Наступного року (1941) Ізенбек помер. Після його смерті дощечки пропали.

У ті 15 років, що пішли на опрацювання пам'ятки, Ю.Миролюбов створив принаймні дві версії прочитання текст, адже після відкриття його архіву знайдено папери з перекладом, що істотно відрізнялися від тексту першодруку. Першим місцем, де було опубліковано "Книгу", став американський російськомовний журнал "Жар-птиця". З допомогою свого знайомого О.Кура Ю.Миролюбов помістив перше повідомлення про знахідку в листопадовому номері журналу (1953р.).

Протягом 1957-1959 рр. у цьому ж таки журналі оприлюднено всі фрагменти перекладу, що зробив Ю.Миролюбов (однак з великими помилками і пропусками). Пізніше, у 1968 і 1970 роках, українець М. Скрипник, що мешкав у Голландії, надруковав переклад українською мовою. За основу своїх публікацій він узяв текст "Жар-птиці". Пам'ятку видрукували на сторінках "Календаря канадійського фармера". У 1972 і 1975рр. той самий М.Скрипник зібрав повністю автентичний текст "Книги" і передав його Борисові Ребіндеру з Франції. Надалі пам'ятка друкується вже аж у 1990 році в Санкт-Петербурзі, а згодом (за версією М.Скрипника) у газеті "Русь Київська" (1994). Через рік світ побачила найповніша публікація "Велесової книги", що її упорядкував і підготував до друку Б.Яценко. Ця публікація вміщує в собі понад 300 сторінок з двома видами тексту, переднім словом, статтями та довідковим матеріалом.

Останнім часом вийшла ще одна книга з перекладом. Проте широкого розголосу ця публікація не мала.

Підбиваючи підсумки, треба зазначити, що "Велесова книга" є найдавнішою пам'яткою... Пам'яткою, яку намагалися приховати від нас протягом десятиріч і роблять це й нині.

Олександр ГРАБАР

ПЕТРО КОНАШЕВИЧ-САГАЙДАЧНИЙ І ПРАВОСЛАВ'Я

Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний – найвидатніша постать, яку висунула козаччина перед Богданом Хмельницьким. До його заслуг належать, по-перше, перетворення окремих козацьких ватаг на регулярне військо, утворення законних військових структур козацтва, які охоплювали своїм впливом певну територію, де козаки мали домінантне значення, по-друге – зближення Запорозького Війська з духівництвом та міщанством.

Козацтво на чолі з Сагайдачним стало на оборону інтересів православної церкви та православних вірних в українських землях Речі Посполитої. Чому саме козацтво?

Українська шляхта, яка традиційно виборювала права православної віри перед королівською владою, занепадала національно, політично, економічно. У відомому «Треносі» («Плачі») Мелетія Смотрицького (1610 р.) згадувалися десятки українських шляхетських династій, покатоличених та сполячених. Братський рух православного міщанства зазнав значних утисків, у міщанства вже не вистачало сил самим нести тягар боротьби за церкву. І ось саме в цей час виступає нова суспільна сила, нова верства, що вийшла з лона українського народу, – козаччина і бере на себе завдання бути головною опорою Православної Церкви і української народності!

Яка ж ситуація склалася у Православній Церкві в Україні на початку XVII ст.?

Згідно з рішенням Берестейської унії 1596 р., у Речі Посполитій ліквідовано православну ієрархію. Склалася парадоксальна ситуація: з одного боку, існували ієрархи без вірних (уніатський єпископат), з другого – були вірні (православні) без ієрархів. Спалахнула боротьба за релігійні права для православних. Її форми – різноманітні: політична література, протестації, вимоги козацтва, яке без вагань підтримало православ'я.

Початок XVII століття в Україні позначився формальною ліквідацією православної церковної організації, яка була під юрисдикцією Константинопольського патріарха. З вищого православного духівництва лишилося тільки два єпископи: Львівський – Гедеон Балабан (помер у 1607 р.) та Перемишльський – Михайло Копистенський (помер у 1610 р.). Політика польського уряду робила неможливим канонічне відтворення організаційної структури православної церкви. Наприклад, після смерті львівського єпископа Гедеона Балабана його наступник Єремія Тисаровський, щоб отримати висвячення та королівський дозвіл на єпископську кафедру, мусив удавати, що навернувся до унії, від чого незабаром відмовився.

Наприкінці першого десятиліття XVII ст. козаки починають втручатися в релігійну боротьбу. Уніатам, що мали титул митрополитів Київських (І.Потій, Й. Рутський), козацтво не давало змоги вступити до Києва. У 1610 р. бургомістри Києва звернулися до запорозьких козаків зі скаргою на уніатського ігумена Видубицького монастиря Антонія Грековича, намісника І. Потія, який не дозволяв православним священикам правити в Софійському соборі. Козаки втопили Грековича у Дніпрі.

Під впливом козацтва активізувалося церковне життя попри відсутність вищої ієрархії. Центр релігійного, а заразом і національного життя, помалу переміщувався зі Львова і західноукраїнських земель до Києва.

Видатні культурні діячі Єлисей Плетенецький (архімандрит Печерського монастиря), Захарія Копистинський, Памво Беринда, Тарасій Земка, Лаврентій Зизаній, Іов Борецький та інші заснували у Києві науковий осередок. 1615 р. в давньоруській столиці створюється братство, яке відкриває школу, що пізніше реформується в колегію на зразок європейських університетів. Її ректором стає Іов Борецький. До братства вписується сам гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний «з усім Військом Запорозьким». Цим актом козаччина бере на себе протекторат над культурно-національним рухом.

У колі української інтелігенції зародився план рятування Православної Церкви. На той час залишився лише один православний єпископ. Відсутність ієрархів завдавала православним великого клопоту. Кандидатам на священиків доводилось їздити на висвячення за 500–600 км. Священиків було мало, діти вмирали нехреще-

ними, старі – без сповіді, молодь одружувалася без вінчання. Щоправда, в Києво-Печерському монастирі з 1612 р. час від часу мешкав митрополит Неофіт, представник Олександрійського патріарха, який у разі потреби висвячував духівництво та святив церкви.

У цих умовах Сагайдачний та вищі київські верстви дійшли переконання, що тільки власними зусиллями можна поновити ієрархію, бо у разі смерті Єремії Тисаровського вона б канонічно припинилася. Тут трапилася й нагода.

1620 р. через Україну проїжджав Єрусалимський патріарх Теофан, який повертався зі своєї подорожі до Москви (там він висвячував на патріарха Філарета Романова, батька першого російського царя нової династії). П. Сагайдачний скористався цим.

Людина впливова й авторитетна, він за згодою з київським Богоявленським братством допоміг провести відновлення ієрархії. Переговори з Єрусалимським патріархом Теофаном велися козаками, коли він прямував до Москви через Україну, а потім – під час його перебування в Москві. Коли Теофан прибув до Києва, тут відбувся загальноукраїнський з'їзд, скликаний на престольне свято Печерського монастиря – день Успіння. На зібранні, в якому брав участь П. Коношевич-Сагайдачний, було визначено кандидатів на митрополичу та єпископську кафедри.

Патріарх довго не відважувався на рішучі дії, на що були свої причини. Польська влада, назвавши патріарха Теофана турецьким шпигуном, намагалася заарештувати його. Але Сагайдачний заявив патріархові, що відповідає за його безпеку і гарантує захист і надав тисячу козаків для супроводу патріарха. Теофан нарешті погодився і протягом осені та зими 1620 р. висвятив ігумена київського Братського монастиря Ісаю Копистинського на єпископа перемишльського, Іова Борецького – на митрополита київського, Мелетія Смотрицького – на архієпископа полоцького. Робилося це в таємниці, вночі, при наглухо зачинених вікнах, щоб ніхто не побачив світла, в присутності кількох людей. Виїхавши з Києва в супроводі Сагайдачного та його полку, патріарх по дорозі висвятив ще ігумена князя Єзекіїла Курцевича на єпископа луцького й ігумена Паїсія Іполитовича – на єпископа холмського. Єпископ Аврамій, що приїхав із патріархом, був поставлений єпископом пінським. Потім козаки провели патріарха до молдавського кордону.

По від'їзді патріарха до виконання своїх функцій міг узятися тільки митрополит Іов, що був у Києві під охороною козаків. Решта владик, крім М.Смотрицького, не зважувалася їхати на свої кафедри. Про їхнє затвердження польським королем, як того вимагав закон, не могло бути й мови: у Варшаві їх вважали самозванцями і оголосили злочинцями. Митрополит Іов Борецький скликав у Києві собор із духовенства та людей світських, щоб обміркувати подальші дії. Він поїхав до козаків і виступив на раді в Сухій Діброві у присутності Сагайдачного, палко закликаючи козаків боронити батьківську віру. І всі козаки, як оповідає свідок, присягли, що будуть боронити її «аж до горла». Козаки вибрали спеціальну депутацію до короля: Сагайдачного, єпископа Курцевича й ще двох осіб, щоб добитися від короля затвердження висвячених патріархом Теофаном православних єпископів і митрополита.

Козацьке посольство у Варшаві, яке прибуло туди в липні 1621 р., король прийняв ласкаво (Річ Посполита готувалася до війни з турками й розраховувала на допомогу козаків). Коли король пообіцяв «заспокоїти» релігійну справу, Сагайдачний, задоволений результатами своєї місії, поїхав із Варшави просто на фронт: козаки, навіть не дочекавшись повернення посольства, рушили в похід на поміч польській армії, що стояла під Хотином (турецька армія була вже в Молдавії).

Під час Хотинської битви, в якій козаки оборонили Європу від турецької навали, Сагайдачний був поранений отруєною стрілою. Повернувшись до Києва, він помер 10 квітня 1622 р. Польський король не виконав своїх обіцянок стосовно поліпшення становища православної церкви, не легалізував нових владик. Та Сагайдачний до того вже не дожив. Київ з великою урочистістю ховав козацького героя у Братській церкві на Подолі. Над його могилою студенти Богоявленської братської школи промовляли жалібні вірші, складені ректором Касіяном Саковичем, де прославлялися заслуги покійного перед рідним краєм і перед православною церквою та меценатство у справах національної культури.

Л. ІЩЕНКО

Віктор Васнецов. Свята Марія Магдалина.
Свято-Володимирський партіарший кафедральний собор у Києві

МИРОНОСИЦЯ

Марія походила з місцевості Магдалі, що на західному узбережжі Галилейського озера. Була сестрою побожних Лазаря та Марти.

Вона відзначалася красою й запальною вдачею, але не маючи над собою опіки батьків, яких, либонь, рано втратила, незабаром стала відомою своїм легковажним життям. Можливо, в цей час Марія покинула рідну домівку й проживала окремо від Лазаря й Марти, які надзвичайно боляче каралися грішним життям сестри.

Коли Ісус Христос виступив зі своєю святою наукою, Марія спочатку не звертала на неї уваги. Але згодом, наслухавшись про слова правди й різні чуда, вона зацікавилася діяннями Христа й одного разу в людській юрбі стала прислуховуватися до Його слова, яке наче зерно в добру ріллю, запало в душу Марії. Незабаром вона повернулася до Лазаря й Марти і щиро увірувала у Христа, стала його найвірнішою ученицею, допомагала Христові та його апостолам.

У часі своєї трилітньої апостольської мандрівки Ісус Христос познайомився з Лазарем та його сестрою Мартою і в вільні години приходив до них на короткий спочинок. Спочатку були вдома тільки Лазар і Марта, а згодом – і навернена до праведної віри Марія.

По якомусь часі занедужав і вмер брат Марії й Марти Лазар. На їхнє щире прохання Ісус воскресив його з мертвих.

Коли настав час Христової муки, Марія Магдалина намагалася бути завжди біля свого найдорожчого Спасителя. "І стояли при хресті Ісусовім Мати Його, і сестра його Матері, Марія Клеопова, і Марія Магдалина" (Ів. 19:25).

Вернувшися з Голгофи, Марія весь час перебувала думками біля Ісуса Христа, Який лежав похований у гробі, й вирішила відразу по закінченні суботнього спочинку купити пахощів та намастити востаннє Христове тіло (Мар. 16).

"А в перший день тижня прийшла Марія Магдалина рано, як іще було темно, до гробу і побачила камінь, відвалений від гробу. Побігла, і прийшла до Симона Петра й до другого учня, що його любив Ісус, і сказала їм: Взяли Господа з гробу і не знаємо, де його положили. І вийшов Петро і той другий учень, і пішли до гробу... І відійшли знов учні до себе. А Марія стояла знадвору коло гробу, плачучи. Як же плакала, нахилилася до гробу, і побачила двох ангелів, що сиділи в білих одежах, одного в головах, а другого в ногах, де лежало Ісусове тіло. Сказали вони їй: Жінко, чого плачеш? Сказала їм: Взяли мого Господа і не знаю, де Його положили. І це сказавши, обернулася назад і побачила стоячого Ісуса; і не знала, що це Ісус. Сказав їй Ісус: Жінко, чого плачеш? Кого шукаєш? Вона сказала Йому: Пане, коли ти Його взяв, скажи мені, де Його положив, і я візьму Його. Сказав їй Ісус: Маріє. Вона, обернувшись, сказала Йому по-єврейськи: Раввуні, що значить: Учителю. Сказав їй Ісус: Не дотикайся Мене, бо я ще не відійшов до Мого Отця; а йди до моїх братів, і скажи їм: Відходжу до мого Отця і вашого Отця, до свого Бога і вашого Бога. Прийшла Марія Магдалина, звіщаючи учням, що бачила Господа, і що це сказав їй" (Ів. Гл. 20).

Про життя св. Марії Магдалини після Христового вознесіння не маємо певних даних. Є кілька передань, що згадують про її життя в різних місцях. Одне передання подає вістку, що вона вела до самої смерти надзвичайно суворе, покаянне життя.

Артур ГУБАР

І НАЗВАЛИ ГОРУ ТАРАСОВОЮ

Домовину з прахом Т.Г.Шевченка привезли залізницею із Санкт-Петербурга до Москви. Звідти дорогами вона здійснила довгу путь до Києва. Потім її встановили на пароплаві "Кременчук" і Дніпром доправили в Канів.

Споконвіку ця гора називалася Чернечою. А коли 22 травня 1861 року стала останнім земним прихистком Шевченка, народ дав їй ім'я Тарасової.

Спочатку могила Тараса Григоровича мала вигляд традиційно степової. На місці поховання змурували цегляне склепіння, насипали два яруси землі й обклали камінням. Могилу вінчав дубовий хрест. А вже 1884 року на народні пожертви було виготовлено чавунний хрест.

Тоді ж побудували хату для доглядача, світлиця якої стала, власне, першим шевченківським музеєм. Її прикрасила копія портрета Тараса Григоровича роботи Іллі Рєпіна. Вона пишалася в обрамленні вишиваних українських рушників, плахт, вінків, інших лаштунків відвідувачів.

У 1897 році тут започаткували книгу вражень. За більш як столітній відтинок часу заповнено десятки томів ледь не всіма мовами народів світу. Люди висловлюють слова синівської любові до Батька України, пророка братерства народів, вільного життя рідного краю.

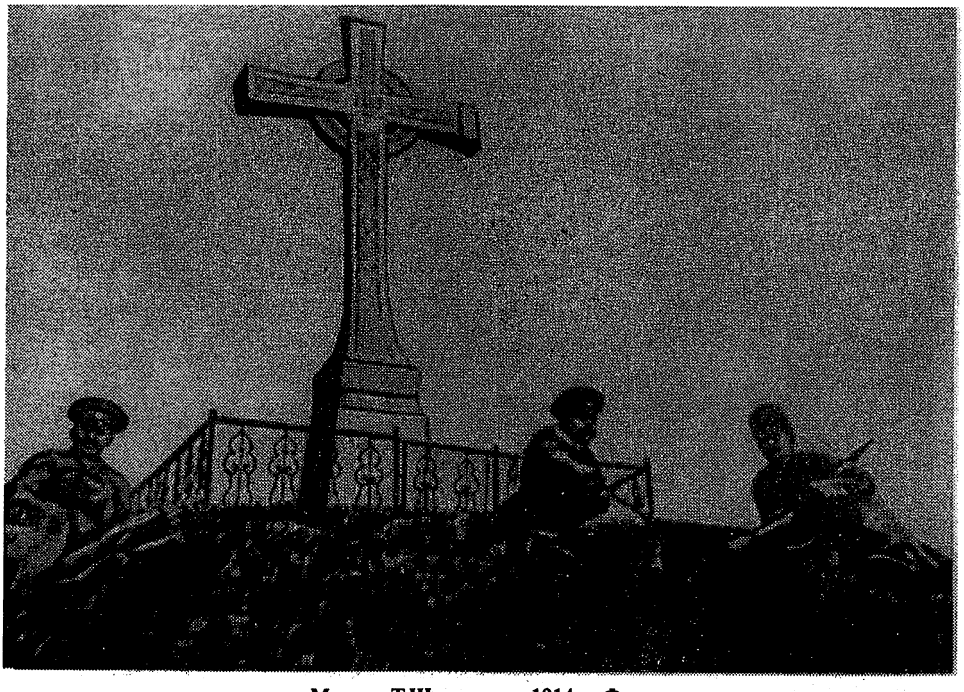

Могила Т.Шевченка у 1914 р. Фото

На роковини смерті Тараса Григоровича, на дні його народин і перепоховання біля святого місця в Каневі у різні роки побували Михайло Коцюбинський, Леся Українка, Іван Нечуй-Левицький, Василь Стефаник, Михайло Старицький, Максим Горький, Микола Лєсков.

Зі своїм хором не раз на Тарасовій горі словоспівом ушановував безсмертного поета Микола Лисенко.

1923 року чавунний хрест замінили відлитим з такого самого металу на Городищенській цукроварні, що на Черкащині, бюстом Шевченка за проектом українського скульптора Каленя Терещенка.

Ще через 16 років могила Тараса набуває знайомого нам сучасного вигляду. Над двоярусним насипом заввишки 6,5 метра здійнявся лабрадоритовий постамент, що сягає вгору на 7,5 метра. На ньому височить 3,5-метрова бронзова постать Кобзаря. Авторами були скульптор Матвій Манізер та архітектор Євген Левінсон.

Сталася ця подія 1939 року. Тоді ж таки було відкрито літературно-меморіальний музей, споруджений за проектом знаних українських митців Василя Кричевського і Петра Костирка.

Мільйони людей з усіх куточків планети побували в Каневі, щоб віддати глибоку шану Великому Кобзареві, вклонитися нетлінній пам'яті всеслов'янського Бояна, мов із цілющого кришталевого джерела почерпнути духовну снагу.

Георгій МІРОШНИК

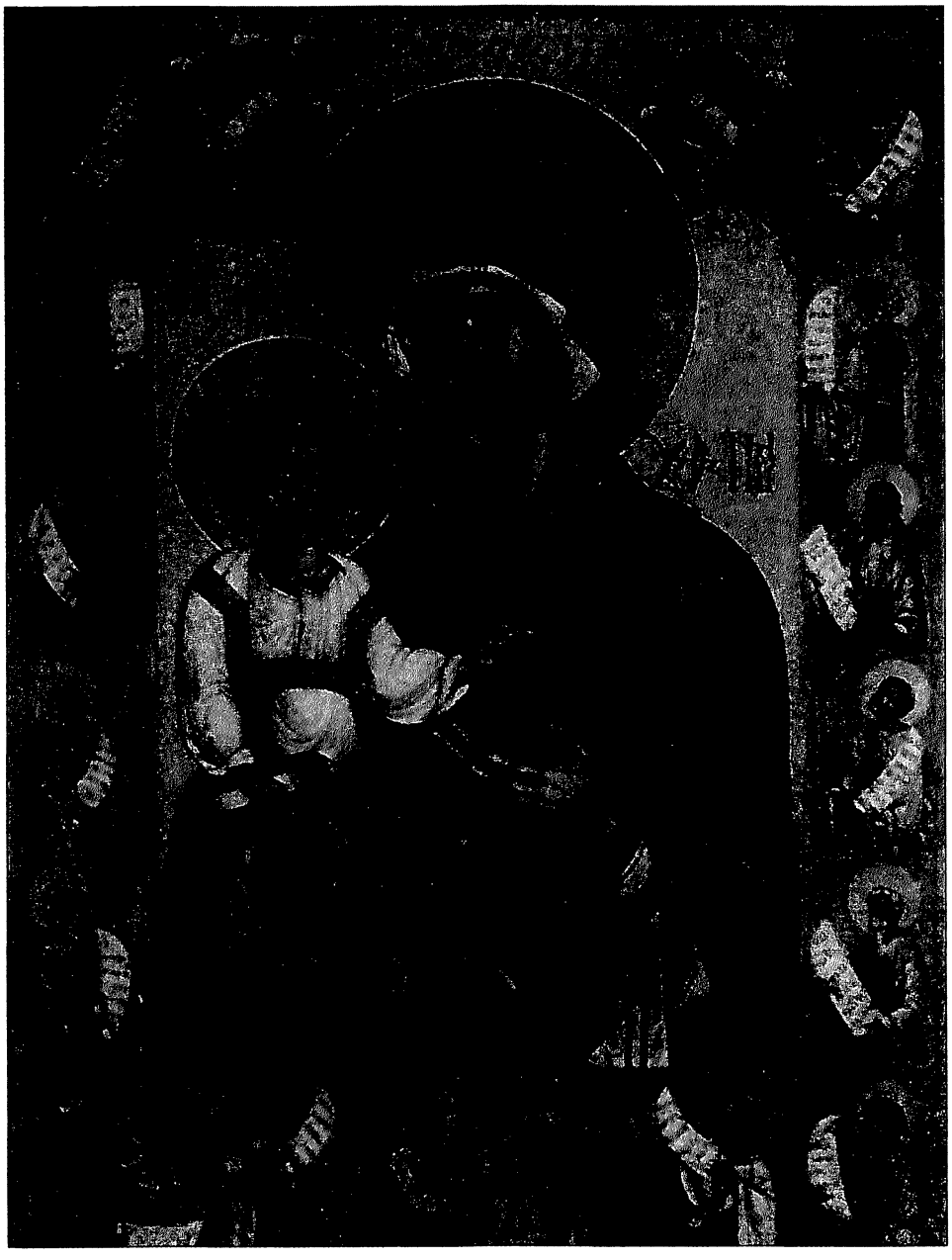

Богородиця Одигітрія з пророками. XV ст.
Національний музей, Львів

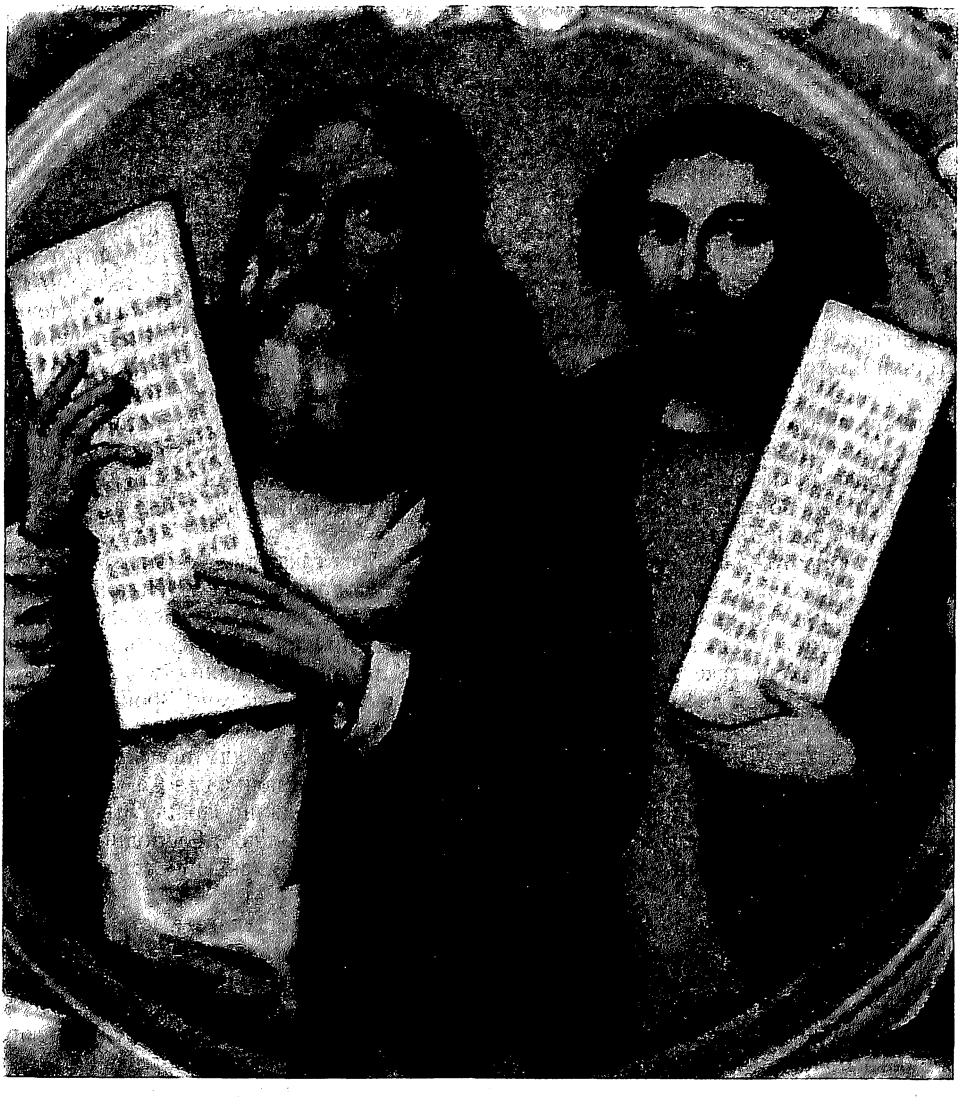

Іван Руткович. (Середина XVII – початок XVIII ст.).
Пророки Ілля та Іоїль. 1688–1689.
Іконостас церкви Собору архангела Михаїла, с.Воля Висоцька

БІБЛЕЙСЬКИЙ ПРОРОК

Пророк Ілля народився в місті Тесвії, в Галаадській зайорданській стороні, походив з роду Аарона. Жив приблизно за дев'ятсот літ перед приходом Спасителя.

До прилюдного виступу покликав Бог Іллю за правління ізраїльського царя Ахава, що зі своєю жінкою Езабелею перевищили всіх попередніх царів у злочинах і тяжко зневажали Бога, передусім шануванням поганського божка Ваала. Про це так говорить Третя Книга Царства (гл. 17): «І сказав Ілля Тесвій Ахавові: Так певно, як живе Господь, Бог Ізраїлів, що в Нього я стою на службі, цього року не буде ні роси, ні дощу, хіба на моє слово.

І прийшло до нього слово Господнє таке: Відійди звідси на схід і сховайся в потоці Хората, що напроти Йордану. І питимеш з потоку воду, а крукам я приказав годувати тебе...

По якомусь часі висох потік, бо не було в землі дощу. І прийшло до нього слово Господнє: Встань і йди в Сарепту Сидонську. Дав я там вдові наказ годувати тебе.

І встав, і пішов у Сарепту. І як прийшов до воріт міста, то побачив, що вдова збирає тріски. Ілля заговорив до неї та й став просити: Дай мені трохи води в глечик напитися. Принеси мені й кусник хліба. А вона каже: Нема в мене нічого печеного, тільки пригорща муки та трохи олії. Оце назбираю трохи трісок і зготую чого собі та дітям, а як з'їмо, тоді вже й помремо. Ілля ж каже їй: Не журися, йди додому та й зроби, як ти казала; тільки наперед спечи мені малу паляничку та й принеси сюди, собі ж і своїм дітям зготуєш опісля. Бо так говорить Господь, Бог Ізраїля: Борошна в джбанку не забракне й оливи не зменшиться до дня, коли Бог пошле на землю дощ. І пішла вона та й зробила, як сказав їй Ілля, і їла вона, і він, і її діти. І муки в горшку не зменшилося, і олії не убувало».

Після цього занедужав син вдовиці, а недуга була така тяжка, що вже перестав дихати. І каже вона Іллі: Що мені робити з тобою, чоловіче Божий? Ти прийшов до мене тільки по те, щоб нагадати мої провини. Він же сказав їй: Дай мені сюди свого синка. І поніс його в світличку, де жив. Тоді озвався до Господа: Господи, Боже мій! Чи Ти заподієш таке лихо вдовиці, що вмре її синок? І нахилився тричі над хлопцем, і озвався до Господа та й промовив: Господи, Боже мій! Зроби так, щоб душа цього хлопчика вернулася до нього. І так сталося.

А на четвертім році посухи прийшло слово Господнє до Іллі таке: Іди, покажися Ахавові, і пошлю на землю дощ. Панувала ж велика голоднеча в Самарії. Побачивши Іллю, Ахав промовив до нього: То це ти, що тривожиш Ізраїля? Ілля відповів: Не я тривожу, але ти й твоя родина, що знехтували заповіді Господні й ходите слідом за Ваалами. Тепер же посилай та поскликай до мене людей з всього Ізраїля на Кармельську гору.

І наблизився Ілля до народу та й промовив: Доки ще кульгатимете на обидві ноги? Коли Господь є Богом, так ходіть слідом за Ним; коли ж це Ваал, то слідом за ним ходіть. Я остався один пророк Господній, а пророків Ваалових чотириста п'ятдесят. Дайте нам два бики, і нехай вони виберуть собі одного бика, і розітнуть його на кусники, і покладуть на дрова, але не підпалюють, я ж приготую другого бичка і положу на дрова, але не підпалю. Тоді взивайте ви ім'я бога вашого, а я призову ім'я Господа, Бога мого. Котрий Бог відповість полум'ям, той буде Богом. І взяли Ваалови пророки тельця, і кликали Ваалове ім'я зранку та й до полудня, промовляючи: Ваале, почуй нас! Та не було ні голосу, ні відповіді.

І взяв Ілля дванадцять каменів по числі синів Якова, і збудував жертовника в ім'я Господнє та й обвів довкола ровом і уложив дрова, розтяв бика та й положив на дрова. І наказав: Наберіть чотири цебри води та вилийте зверху. І зробили так. І зробили це вдруге і втретє.

А коли вже був час приносити вечірню жертву, приступив Ілля та й промовив: Господи, Боже Авраамів, Ісааків і Яковів! Покажи сьогодні, що ти один Бог в Ізраїлі, а я Твій слуга, та що я це вчинив по Твоєму велінню.

І спав огонь Господній та й пожер дрова, каміння й сипану землю, навіть воду вилизав, що була в ровi.

Як побачив це народ, то припав лицем до землі та й промовив: Господь є Богом, Господь є Богом!

Тоді приказав Ілля людям повбивати всіх поганських фальшивих пророків, а опісля припав лицем до землі й доти молився, поки не упав рясний дощ.

Згодом хотіла цариця Езабела вбити Іллю за те, що вигубив її поганських жерців, але Бог казав йому перейти в інше місце й схоронитися від смерті. Тут він оплакував засліплення й гріхи свого народу. Опісля Бог узяв його на гору Хорив, де він побачив Бога в шумі тихого вітру.

Коли Ілля мав уже закінчити свою пророцьку працю, казав йому Бог помазати на пророка замість себе свого учня Єлисея. Згодом з'явилася одного дня хмара, наче огненний віз, і коні, що розлучили Іллю і Єлисея "та понесли Іллю в бурі, наче на небо" (4 Цар. 2:11). Св. Отці є тієї думки, що при кінці світу св. пророк Ілля вернеться ще з свого теперішнього місця перебування на землю і вмре мученицькою смертю за Божу справу. Цей другий прихід св. Іллі має потвердження в словах самого Ісуса Христа, що сказав учням: "Ілля прийде попереду й направить усе" (Мар. 9:11).

Володимир КОРНЕЛЮК

ДВАНАДЦЯТИЙ АПОСТОЛ

Св. Матвій походив з Вифлеєма. Коли Ісус Христос розпочав свою працю як Спаситель світу, Матвій став його учнем. Після Христового вознесіння його обрали на місце Іуди, дванадцятим апостолом. Про цей вибір читаємо в Апостольських Діяннях:

По вознесінні Ісуса Христа, коли апостоли, разом з Божою Матір'ю й Ісусовими родичами перебували в Єрусалимі на спільній молитві, одного дня встав Петро посеред учнів і сказав, а був гурт людей разом до ста двадцяти: «Мужі-брати, треба було, щоб сповнилося Писання, що його передрік Святий Дух Давидовими устами про Іуду, який став вождем тих, котрі спіймали Ісуса; його причислено до нас і він взяв участь у цій службі. Цей, отже, набув поле в нагороду за несправедливість і, повісившись, розпався на двоє, і вийшло усе його нутро. І відомо стало всім, що живуть у Єрусалимі, так що названо те поле їхньою мовою Акелдама – поле крови. Бо написано в книзі Псалмів: Нехай його оселя буде, і нехай не буде такого, хто б мешкав у ній. Його єпископство нехай прийме інший.

Треба, отже, щоб з-поміж тих мужів, що сходилися з нами кожного часу, коли входив і виходив до нас Господь Ісус, почавши з Іоанового хрещення аж до дня, коли вознісся від нас, щоб один із них був з нами свідком його воскресіння». І поставили двох – Йосипа, названого Варсавою, що звався Юстом, і Матвія. І після молитви сказали: «Ти, Господи, що знаєш серця всіх, покажи, котрого з цих двох Ти вибрав, щоб прийняв місце цього служіння й апостольства, що від нього відпав Іуда, щоб відійти в своє місце. І впав жереб на Матвія, і зарахували його до одинадцяти апостолів" (Ап. Діян. гл. І).

По зісланні Святого Духа вів св. апостол Матвій свою працю в Іудеї, а опісля, мабуть, в Антіохії Сирійській і Ефіопії. У країні Колхіс, на схід від Чорного моря, й згинув мученицькою смертю.

У Римі, в церкві св. Марії Великої, міститься надгробок св. апостола.

о. Андрій ТРУХ

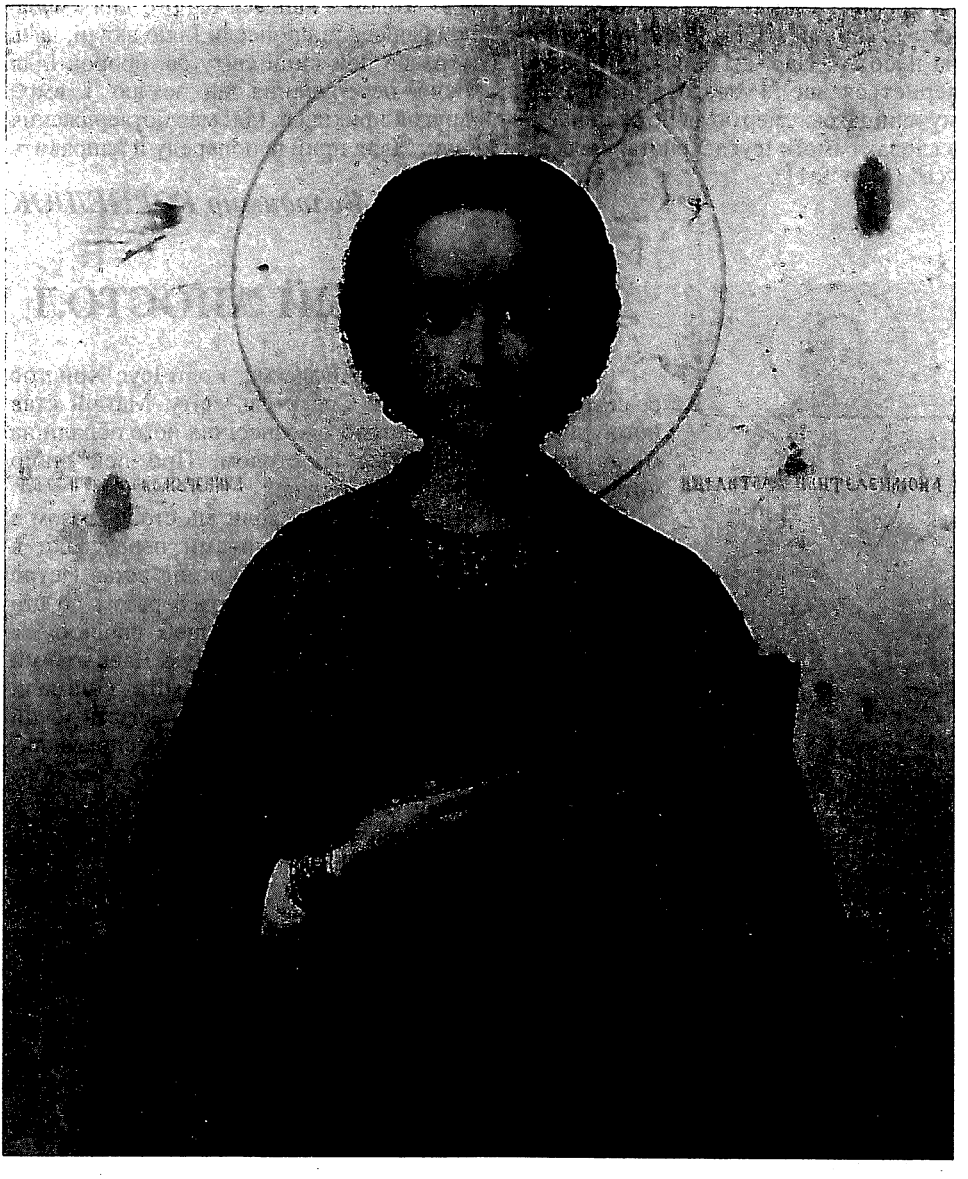

Цілитель Пантелеймон

ЛІКУВАВ ІМЕНЕМ ХРИСТА

Святий великомученик Пантелеймон, що означає по-грецькому "всемилостивий", при народженні був названий Пантелеоном, в перекладі "Лев у всьому", і жив у III столітті в Нікомідії. Мати його була християнка і виховувала сина в християнській вірі, але померла, коли Пантелеон був ще дитиною. Батько віддав хлопця до грецької школи, а потім послав учнем до відомого на той час лікаря Єфросина, який був придворним лікарем імператора Максиміана і часто брав із собою до царя свого учня. Пантелеон сподобався імператорові, і він сказав Єфросину, аби той зробив з нього лікаря для царського двору. Вирушаючи щодня до вчителя, Пантелеон проходив повз двір християнського священика Єрмолая, який з іншими християнами ховався від переслідувань язичників. Одного разу Єрмолай запросив хлопця до себе, почав розпитувати про його віру, заняття і сімейне життя. Юнак розповів йому, що його мати була християнка і служила Єдиному Богові і що по смерті матері батько виховав його у своїй поганській вірі. Вислухавши розповідь, священик розкрив перед юнаком суть християнського вчення. Боже Слово так заполонило його душу, що Пантелеон почав часто заходити до священика і проводив час у бесідах про віру Христову. З часом у юному серці з'явилося бажання стати християнином. Прийнявши істинну віру Пантелеон молив Бога, щоб і його батько пізнав Христа, доказував йому безсилля поганських богів, але його батько, хоч уже й засумнівався в своїй вірі, але не відважувався змінити віру предків. У той час Пантелеон став уже відомим лікарем, і багато людей зверталось до нього по допомогу.

Після смерті батька молодий лікар відпустив своїх рабів, продав і пороздавав бідним усе добро й присвятив себе безкоштовному лікуванню хворих. Він зціляв усі недуги іменем Христа. Чутки про цілителя, якого народ назвав Пантелеймоном, "всемилостивим", поширилися скрізь і викликали заздрощі інших лікарів. Довідавшись, що молодий лікар християнин і іменем Христа зціляє хворих, вони розповіли про це імператорові Максиміану. Той звелів прикликати до себе Пантелеймона.

Пантелеймон, не боячись мук, які на нього чекали, заявив імператорові, що він зрікся богів поган і вірить в одного істинного Бога і Його Сина Ісуса Христа. Щоб довести силу своєї віри, він запропонував Максиміанові, щоб той звелів принести невиліковно хворого і прикликати жерців, аби вони молили богів про його зцілення. Імператор згодився. Принесли хворого, та хоч як старалися жерці, хворому ставало все гірше й гірше. Тоді Пантелеймон, відіславши жерців, прочитав молитву, підійшов до мрущого хворого і сказав: "В ім'я Господа Ісуса Христа, встань!" Хворий зараз же підвівся і відчув себе майже здоровим. "Великий Бог християн!" – вигукнули присутні, і багато хто з них почав вірувати в Христа. Але імператор приписав силу святого Пантелеймона чаклунству, і, слухаючи намови жерців, звелів піддати лікаря-християнина страшним тортурам. Та ніякі катування не діяли на святого юнака: ні кипляче оливо, ні море, куди кинули його з каменем на шиї, ні голодні звірі, до яких його зачинили, ні колесо з гострими ножами, до якого він був прив'язаний. З вірою в Бога, який явився йому під час страждань, Святий ішов на смерть радісно, оспівуючи милість і силу Божу. Сам подавав знак, щоб проводили страту, бо воїни, яким було наказано відрубати йому голову, впали до його ніг, визнаючи Христа, і благали мученика простити їм. Коли страту було доконано, оливкове дерево, до якого був прив'язаний мученик, раптом вкрилося свіжими плодами. Побачивши це, багато хто з присутніх навернувся до істинного Бога, але благодать не торкнулась серця Максиміанового, і він звелів зрубати оливкове дерево і спалити тіло мученика; дарма, воно залишилось цілим і в огні, і було поховане благочестиво християнами.

Святий Пантелеймон відійшов до Бога 305 р. у Нікомідії. Частину його мощів перенесено на гору Афон в руський монастир св. Пантелеймона, де вони зберігаються й досі.

Олександр КИСЛАШКО

КВОЛИЙ ТІЛОМ, СИЛЬНИЙ ДУХОМ

Іспанець Домінік Гузман, народжений 1170 р., відзначався такою побожністю і здібностями, що, бувши ще студентом богослов'я, був покликаний єпископом міста Озми на кафедрального каноніка. 1195 р. він висвятився на священика, потім посів місце в єпископській консисторії. Тамтешні каноніки жили разом, як у монастирі, за давнім чернечим статутом св. Августина.

Таке життя було для Домініка надзвичайно корисним, бо помагало йому робити великий поступ у духовному житті. Він рідко виходив з дому, багато часу проводив у церкві, де оплакував людські гріхи й читав т. зв. Касіянові Наставлення про духовне життя. Коли архіпресвітер консисторії став єпископом, Домініка поставили на його місце, але 1203 р. закінчилося Домінікове спокійне життя, бо він розпочав апостольську працю між чужовірцями.

Перших десять років своєї місійної праці проводив Домінік із гуртом вірних співпрацівників. У тому часі він ходив у рясі каноніків св. Августина і дотримувався їхніх правил. Пекуча потреба беззастережно відданих Богові людей зродила в ньому думку заснувати такий чернечий орден, що займався б наукою, душпастирством, проповідництвом. Він бажав виховати проповідників, які б духом ревності й добрим прикладом були здібні поширювати між людьми світло віри й розпалювати огонь любові, а одночасно помагати душпастирям лікувати рани, що їх завдали Церкві фальшива наука й аморальне життя. Члени нового ордену мали жити дуже скромно з милостині вірних. Перший осередок нового чернечого ордену утворився 1214 р. в Тулузі.

У 1217 р. скликав Домінік усіх своїх ченців і дав їм важливі настанови, як проповідувати Боже слово та навчати людей, заохотив їх до невтомної самоосвіти. У день свята Господнього Вознесіння він несподівано поділив своїх ченців на групи і розіслав по різних краях, кажучи: "Ми мусимо сіяти зерно, а не громадити його. Ви не будете більше жити разом у цім домі". А сам тим часом повернувся до Рима.

У 1218 р. відбув Домінік у подорож по Франції й Іспанії, де заснував кілька нових монастирів. У 1220 р. папа Гонорій III утвердив Домініка протоархімандритом ордену отців домініканців, що став найкращою організацією, створеною в середньовіччя.

Під час своїх подорожей Домінік багато проповідував й водночас щодня молився за навернення до Божого слова чужовірців та грішників. Проповідництво зробив головним завданням свого чернечого чину, що й досі має назву "Чин проповідників".

Коли Домінік мав п'ятдесят один рік, він занедужав. Ченцям, що зібралися біля його ліжка, він залишив духовний заповіт: "Майте любов між собою, будьте покірні та зберігайте вбожество". 1221 р. він відійшов до Бога.

Св. Домінік був людиною кволою тілесно, але водночас мужем великої духової сили й глибокого чуття. Він був сповнений радости, але заливався слізьми й спішив із допомогою, коли бачив людське горе. Жив тільки для інших, поспішав до них зі щирим співчуттям та словом утіхи і розради. Щоб приборкати тіло, був суворий до себе й збільшував силу свого духу внутрішнім та зовнішнім умертвінням плоті. Пости, стриманість і втомливі подорожі допомагали йому зробити бунтівниче тіло слухняним слугою Божої справи. Через немічне Домінікове тіло діяла велика сила його шляхетної, мужньої й палкої душі.

Св. Домінік був великий як місіонер, великий як засновник чернечого ордену, а ще більший – як святий Божий угодник. Коли папа Григорій IX підписував 1234 р. декрет про його канонізацію, то сказав, що не сумнівається у Домініковій святості, як не має сумніву щодо святості св. апостолів Петра й Павла.

о. Андрій ТРУХ

ВШАНУВАННЯ ХРЕСТА ГОСПОДНЬОГО (ПЕРШИЙ СПАС)

За царювання Константина Великого (IV ст.) його мати, рівноапостольна цариця Єлена, дісталася до Єрусалима, щоб відшукати на місці страти Спасителя хрест, на якому розіп'яли Ісуса Христа. Вона його знайшла біля підніжжя Голгофи, і всі люди поклонились Чесному Животворящому Хресту. Цей день став святом Воздвиження, тобто піднесення Чесного Хреста, і відзначається щороку 27 вересня.

Хрест Господній зцілював хворих людей. У Константинополі, за усталеним обрядом, починаючи з 14 серпня Чесний Хрест проносили міськими вулицями і площами для освячення міста й запобігання всіляким хворобам.

У народі 14 серпня називають першим днем Спаса. Руські князі, як і Константин Великий, завжди брали у походи, на війну ікони й Животворящий Хрест Господній.

Нині на ранішньому Богослужінні хрест виносять для поклоніння і цілування його, а в день Воздвиження і пізніше несуть до джерел, озер, колодязів та інших місць для малого освячення води.

Цього дня згадують хрещення України–Руси, що його здійснив рівноапостольний князь Володимир у 988 р. на Дніпрі, та вшановують сім святих мучеників Маковеїв, або як кажуть у народі, "Маковея": святять квіти й мак. Люди приносять до церкви букети квітів та великі, достиглі головки маку. Після посвяти їх кладуть за образами і зберігають аж до весни. Навесні мак розсівають на городі, а сухі квіти на Благовіщення дівчата вплітають до кіс, – "щоб не випадало з голови волосся".

Поруч зі звичайним городнім маком часом святять ще й мак-видюк, що в народному знахарстві вживається як засіб проти чародійства: цим маком треба обсипати дім, і всі наврочення та хитрощі відьом пропадуть безслідно.

Обрядовою їжею на Маковея є "шуліки". Готують їх так: печуть коржі, ламають на дрібні шматочки і заливають у макітру медовою ситою з розтертим маком.

З переказів відомо, що в Києві жив звичай: на Маковея всі кияни сходилися та з'їжджалися на Дніпро святити воду. Все чоловіче населення мало з'являтися на водосвяття в козацькому одязі.

Свято Маковея в народі називають першим Спасом, або Спасом на воді. Хворі на пропасницю купаються в річці, бо вода в цей день вважається цілющою.

Олександр КИСЛАШКО

ПРЕОБРАЖЕННЯ ГОСПОДНЄ (ДРУГИЙ СПАС)

Серед учнів Христа було троє, яких Він найбільше любив – Петро, Яків та Іоан. Бувши в Галілеї, Христос, взяв їх із собою, пішов на високу гору Фавор і став молитися. Під час молитви Ісус преобразився на очах апостолів, його обличчя раптово перемінилося і засяяло, як сонце, а одяг побілів, як сніг. І ось з'явились до них Мойсей та Ілля і розмовляли з Ним. І озвався Петро, сказав Ісусові: "Господи, добре бути нам тут. Коли хочеш, поставлю отут три шатри: для тебе один, і один для Мойсея, і один для Іллі!" У той час, як він це говорив, хмара ясна заслонила їх і почувся голос із хмари: "Це син Мій улюблений, що Його Я вподобав. Його слухайтесь!" Почувши це, попадали учні долілиць і полякалися сильно. А Ісус підійшов, доторкнувся до них і промовив: "Уставайте й не бійтесь!" Звівши ж очі, нікого вони не бачили, окрім Самого Ісуса. А коли з гори сходили, Ісус промовив до них: "Не кажіть нікому про цеє видіння, аж коли Син Людський із мертвих

воскресне (Матв. XVII, 3–9). Апостоли промовчали і нікому нічого в ті дні не казали, що бачили.

Чому Ісус Христос тільки трьом учням показав славу свого Божества? На думку св. Іоана Дамаскина, Христос узяв із собою Петра, щоб він, хто прилюдно визнав Христове Божество, почув підтвердження свого визнання і від Небесного Отця. Господь узяв на Фавор Якова, бо мав той стати першим єпископом Єрусалима і першим з апостолів віддати життя за Христа. Спаситель зробив свідком своєї переміни й апостола Іоана, бо він був Його улюблений учень.

Всі три апостоли, свідки Христової слави на Фаворі, будуть опісля свідками і Його смерті на Голгофі.

Преображення Господнє належить до великих двунадесятих празників нашої Церкви. Він припадає на той час, коли достигають плоди землі. І від найдавніших часів у Східній Церкві того дня на подяку Богові буває благословення перших земних плодів. Цей звичай перебрала християнська Церква від Старого Заповіту, який приписував приносити перші плоди до Господнього Храму. Звичай благословити в церкві яблука, груші, виноград та інші фрукти Апостольські правила приписують з кінця III століття.

Колись правовірні селяни до цього дня не їли садовини, бо це вважалося гріхом. Повернувшись із церкви, родина сідала до столу й обідала: їли яблука з медом і запивали виноградним або яблуневим вином.

Перед Спасом є два тижні посту – спасівка. Є легенда, що спасівка – продовження Великого Посту. Бог призначив до Великого посту дев'ять тижнів, а святі отці почали просити Господа, щоб поділив цей термін, бо людям важко витримати довгий піст. Тоді Бог поділив піст на дві частини: сім тижнів навесні перед Великоднем і два тижні в кінці літа, перед Спасом. Ось чому за народним віруванням у спасівку треба так само постити, як у Великий Піст.

Свято Спаса – це ще й день поминання померлих родичів.

Олександр КИСЛАШКО

Духовна поезія

Осип МАКОВЕЙ

НАШ ОТЧЕ
(з поеми «Терновий вінок»)

Наш Отче, що на небесах єси,
нехай святиться нам Твоє ім'я!
На небі й на землі по всі часи
хай буде власть і воля все Твоя!

Сьогодні хліба денного дай нам
І так провини наші нам прости,
як ми прощаєм нашим ворогам!
На нас покуси Ти не допусти,

лиш борони нас. Отче, від лихого,
бо царство, сила й слава — все Твоє!
. . . . . .
Шукаєм ми усюди царства Твого,
і кожний з нас надією живе.

ПОЧАЇВСЬКА СВЯТО-УСПЕНСЬКА ЛАВРА

Точних документальних відомостей про час заснування Почаївського монастиря історія не зберегла. Фундаторами цієї обителі деякі вчені вважають ченців Київського Печерського монастиря. Рятуючись від навали Батия, який зруйнував Київ і монастир, вони пішли на захід і в природних печерах знайшли для себе притулок.

Проте існує й інша думка: монастир на Почаївській горі міг існувати ще до монголо-татарської навали на Русь.

У 1213 р. побожного жителя Почаєва Туркула відвідав майбутній засновник монастиря афонський чернець Мефодій. Туркул розповів йому про чудову гору і дивні з'явлення Богоматері на ній. Преподобний Мефодій обійшов гору і на стовбурі липи, очистивши її від кори, намалював образ Божої Матері в тому вигляді, як Вона з'явилася уві сні Туркулові. При цьому преподобний Мефодій сказав, що незабаром на цьому місці буде засновано монастир і слава його буде велика.

Вдруге прибувши до Почаєва, Мефодій освятив місце для монастиря, обійшовши гору зі святим хрестом та окропивши її святою водою. Наступного дня відбулася закладка монастиря-скиту. Спочатку велося будівництво церкви і келій для ченців. Преподобний Мефодій працював разом з усіма робітниками. У 1220 р. нова обитель була освячена на честь Преображення Господнього. Першими насельниками монастиря стали 12 його будівельників, які обрали настоятелем обителі преподобного Мефодія. Він багато працював над упорядкуванням монастиря, дбаючи про його розширення та укріплення братії в доброчесному чернечому житті. В цих турботах преподобний мирно спочив у Господі в 1228 році глибоким старцем, маючи від роду 137 років.

Інші давні документи з історії Почаївського монастиря розповідають, що преподобний Мефодій був не тільки святим подвижником благочестя, а й глибоко освіченою людиною. Заснувавши монастир і наслідуючи звичай грецьких обителей того часу, він заклав школу і організував монастирську бібліотеку. Дбаючи про християнську освіту і побожне життя братії, преподобний Мефодій займався й літературною працею, зокрема тлумаченням Святого Євангелія.

Визначною подією в історії Почаївської лаври стало перенесення в 1597 р. чудотворної ікони Пресвятої Богородиці з Орлі-замку Анни Гойської до монастиря. Цікава історія цієї знаменної події. У середині XVI ст. по Волині подорожував грецький митрополит Неофіт, який збирав пожертви для царгородського патріарха. Митрополит кілька днів гостював у Гойської. На знак вдячності, відїжджаючи, він благословив господиню образом Божої Матері і залишив ікону в замку.

Ікона залишалася в замковій каплиці понад 30 років і за цей час принесла багато чудес тим, хто перед нею молився.

Особливо чудесним було заступництво Богоматері після молитви перед Її Почаївським образом 23 липня 1675 р., коли турки вже готувалися знищити Почаївський монастир і його мешканців. Ченці, покладаючи надію на допомогу Пресвятої Діви, молилися всю ніч перед чудотворним образом Богородиці. На ранок турки знялися і в безладді побігли від монастиря. Тогочасний переказ оповідає, що серед темної ночі з'явилася Божа Мати в сяйві й оточенні ангелів, а перед Нею на колінах у молитві – преподобний Іов. Побачивши це чудесне з'явлення, злякані вороги подалися геть від монастиря.

У коштовній мистецькій оправі, що має вигляд сяйва, тепер міститься Почаївська ікона Божої Матері над царськими вратами Успенського собору лаври.

Перенесення чудотворної ікони Богоматері до Почаївського монастиря сталося через рік після проголошення Берестейської унії (1596 р.), саме тоді, коли розпочалася посилена акція навернення православних до унії. Отже, Почаївська ікона Божої Матері стала покровителькою і заступницею Почаївської обителі і всіх православних у їхній нерівній, але справедливій боротьбі за свою віру і Церкву.

У цей час ігуменом монастиря став Іов Залізо. Його піклуванням і невсипущою

працею Почаївський монастир ширився і впорядковувався. Суворий аскет, досвідчений керівник ченців у духовному житті, преподобний Іов не відмовився взяти на свої плечі і тягар зовнішнього упорядкування обителі. Так, на благодійні пожертвування преподобний Іов збудував величний Троїцький храм, заклав монастирські сади, викопав стави і глибоку криницю в скелястому грунті гори.

Він провадив невтомну боротьбу з єзуїтськими та уніатськими підступами, протестантським раціоналізмом, видавав на захист Православ'я полемічні книги, послання тощо.

У 1618 р. у монастирі було засновано друкарню. Першим її виданням стала книга Кирила Транквіліона Ставровецького "Зеркало богословія".

Окрім широкої церковної і громадської діяльності преподобний Іов був ревним духовним подвижником. На Почаївській горі збереглася печера, де він проводив дні й ночі, а іноді й тижні в постійній молитві. Преподобний Іов мирно відійшов до Господа 28 жовтня 1651 р., проживши в подвигах і невсипущій праці понад сто років.

28 серпня 1659 р. київський митрополит Діонісій Балабан прибув до Почаєва і відкрив нетлінні мощі преподобного Іова. З належною урочистістю їх перенесли до Троїцької церкви для загальноцерковного шанування.

Ще сімдесят років після кончини преподобного Іова Почаївський монастир жив прикладом його святого життя і вів постійну боротьбу на захист Православ'я.

Почаївський монастир боронився від постійних єзуїтських нападів охоронним привілеєм короля Августа II, виданим 25 червня 1700 року. Ця грамота формально гарантувала "вільне зберігання в монастирі Почаївському віри східної древньої Церкви, що від незапам'ятних часів у ньому безперервно і безперешкодно визнається".

Звичайно, ніякі урядові привілеї не могли бути в королівській Польщі перешкодою для єзуїтів і уніатської верхівки в їхніх намаганнях захопити Почаївський монастир. До уніатського замостського собору 1720 р. досягнути цього їм не вдавалося. Останнім православним ігуменом Почаївської обителі перед переходом її до рук уніатів був Гедеон Козубовський.

Після замостського собору в Почаєві з'являється уніатський ігумен Феодосій Рудницький. Він був глибоким прихильником староправославного церковного обряду та віровчення і не змінив у монастирі нічого ні в чернечому житті, ні в звичаях, ні в богослужінні.

Почаївські святині виявляли свою силу й уніатам, які поступово схилялися до їхнього побожного шанування та славлення.

Уніат граф Микола Потоцький на місці старовинних церков, які тісно тулилися одна до одної, збудував грандіозний трипрестольний собор на честь Успіння Пресвятої Богородиці (1771-1783) в стилі пізнього бароко.

10 жовтня 1831 р. за ухвалою російського уряду Почаївський монастир було повернено православним. З того часу обитель вступила в новий період свого існування.

13 жовтня 1833 р. Святійший Синод найменував Почаївський монастир лаврою. Вона знову стала твердинею Православ'я на кордоні з латинським Заходом.

У сімдесяті роки XVIII ст. почав складатися і сучасний архітектурний ансамбль Почаївського монастиря. У 1840-1880-ті рр. трудами настоятелів зводилися нові споруди: церква в ім'я преподобного Іова, монастирський готель, дзвіниця, аптека, свічний завод, майстерні тощо. В 1906-1911 рр. за проектом відомого зодчого академіка О.В.Щусєва в лаврі було споруджено на згадку про попередній храм, збудований 1649 р., великий собор у давньоруському стилі в ім'я Живоначальної Троїці.

Микола ОСТАПЧУК

М

Мартиролог – списки мучеників, сформованих календарно за датами їхньої смерті на весь церковний рік; збірки оповідей про мучеників, що постраждали за віру. Найдавніший мартиролог датують IV ст. З часом мартирологи стали включатися до складу місяцесловів, що містили відомості й про інших святих.

Меса – богослужіння (літургія) в католицькій церкві. У месі чергується читання молитов з церковним співом у супроводі органу. Закінчується меса обрядом причащання.

Месія – спаситель, посланий Богом на землю.

Миро – благовонна олія, яку освячує патріарх чи митрополит раз на рік (у Великий четвер). Використовується для таїнства миропомазання.

Митра – парчовий головний убір єпископа, а також архімандрита чи заслуженого священика, який одягають під час богослужіння.

Митрополит – висока духовна особа, що стоїть на чолі митрополії, вище звання православного чи католицького єпископа.

Мінея (від грецького – місячник) – книга, що містить молитви і гімни святих у порядку днів їхнього святкування. Четьї – Мінеї – життєписи святих, розташовані у календарній послідовності.

Місіонер – проповідник слова Божого.

Молитва – усталений текст, який промовляється віруючим при звертанні до Бога, Ісуса Христа, Святого Духа, Пресвятої Богородиці, святих. Спілкування людини з Богом.

Монастир – 1) громада ченців або черниць, які дотримуються певного статуту, спільно мешкають і ведуть господарство; 2) церква, будівлі й територія, які належать громаді ченців чи черниць.

Мощі – останки святих, у якому б вигляді вони не збереглися.

Мученик – особа, яка святістю свого життя свідчила про Христа, а також пролила кров за віру.

Н

Неофіт – щойно охрещений послідовник учення Христа; щойно висвячений у сан священик; щойно пострижений чернець.

Німб (від латинського – хмаринка) – умовне позначення сяяння навколо голови при зображенні богів, святих, ангелів, пророків.

Новіціат – випробувальний термін для ченців.

Нунцій – постійний дипломатичний представник (посол) Ватикану.

О

Одигітрія – назва чудовної ікони Пресвятої Богородиці на Афоні у Ксенівській обителі, провідниці в дорозі, заступниці й опікунки паломників. Автором першої Одигітрії був євангеліст Лука.

Омофор – довга широка стрічка матерії з зображенням хрестів. Знак архієрейського сану; символ опіки заступництва Пречистої Діви Марії.

Оранта – ікона Богоматері, Котра молиться, звівши руки вгору. Образ Оранти був поширений в іконографії Руси-України: мозаїчне зображення на бані Софії Київської є класичним його втіленням.

Орар – вишита чи барвиста стрічка, знак дияконського сану, одягається через плече. Під час ектенії диякон піднімає орар. Цей звичай зберігся з тих часів, коли у церкві співали всі вірні, а диякон диригував.

Офіра – жертва.

П

Панагія (з грецької – пресвята) – невелика ікона-медальйон, яку єпископ носить на грудях на відзнаку сану.

Панахида (від грецького – всеношна) – молитва за померлих, церковна служба за померлими.

Панікадило – центральна люстра у православному храмі з багатьма свічками або лампадами.

Пантократор (з грецького – вседержитель) – іконографічний образ Христа, характерний його урочистим, часом офіціозним зображенням як володаря Всесвіту.

Паремія – читання під час всеношної зі Старого Заповіту.

Парафія (приход) – термін, на означення первинної територіально-адміністративної одиниці церкви в християнстві (православ'ї, католицизмі).

Патер – латинська назва отця.

Парох – священик, який стоїть на чолі парафії.

Патерик – збірка житій святих отців (звичайно монахів певного монастиря). Найвідоміший в Україні "Києво-Печерський Патерик" укладений у XIII ст.

Патріарх – найвищий церковний титул у Церквах східного обряду.

Піст – невживання скоромної їжі, тілесне утримання, духовне очищення у визначені Церквою періоди (у середу і п'ятницю, напередодні великих свят і т.ін.).

Плащаниця – полотно із зображенням Ісуса Христа, положеного у гробі.

Проскура – у сучасній практиці невеликий хліб, уживаний священиком для причащання вірних.

Поминки – церковний ритуал згадування померлих, проводиться на 3-й, 9-й, 40-й день і в річницю з для смерті того, кого поминають.

Понтифікат – термін перебування на посаді папи Римського, одним із титулів від V ст. є "верховний понтифік".

Послушник – особа, що готується до чернечого постригу. Термін походить від слова "ослух" – виконання різного роду робіт у монастирі.

Предстоятель – найменування єпископів у єпархіях, протоієреїв у соборах, настоятелів у монастирях.

Прелат – звання, яке присвоюють вищим духовним особам в католицьких і англіканських церквах.

Причт – штатні служителі одного християнського храму (парафії).

Проповідь – промова релігійно-настановчого змісту, що виголошується священнослужителями в храмі під час богослужіння.

Протоієрей – старший священик у православ'ї, настоятель храму, належить до білого (не чернечого) духівництва.

Р

Регент – керівник церковним хором.

Рукоположення – висвячення на священика.

Ряса – повсякденний верхній одяг католицьких і православних священнослужителів і ченців.

Святі Борис і Гліб на конях. Ікона XIV ст. Третьяковська галерея, Москва

БЛАГОВІРНІ КНЯЗІ УКРАЇНСЬКІ БОРИС ТА ГЛІБ

Князі Борис і Гліб – сини св. рівноапостольного князя Володимира при святому хрещенні були названі Романом і Давидом. Борис княжив у Ростові, а Гліб – у Муромі. Обидва своєю справедливістю, мудрістю і лагідністю здобули любов і повагу народу.

Св. Володимир на схилку літ не довіряв старшим синам Святополку та Ярославу. Він викликав до себе Бориса і наказав виставити військо проти печенігів. Не зустрівши ворога, Борис повернувся назад і став табором біля річки Альти, коли одержав звістку про смерть батька. Святополк, посівши престол у Києві, послав вірних людей схопити молодшого брата. Вони перебили охорону, віроламно вдерлися до намету Бориса і пораненого князя привезли до Святополка, який звелів всадити меча в серце Борисове.

Тіло забитого князя поховали у Вишгороді, у церкві св. Василя. Потім Святополк вирішив убити й князя Муромського Гліба. Послав до нього гінця сказати, що батько хворий. Гліб повірив йому і поспішив до Києва. По дорозі, біля Смоленська, його зустрів гонець від Ярослава, який повідомив, що батько помер, Борис убитий і на Гліба також чигає смерть. Застереження Ярославове надійшло надто пізно. Зловмисники, послані братовбивцею, зарізали Гліба, коли той молився за батька та брата. Тіло його було залишене на березі річки. Лише за якийсь час його знайшли і поховали в Смоленську.

Через чотири роки після смерті братів Ярослав завдав нищівної поразки Святополку і, прогнавши його, зайняв великокняжий престол у Києві. По закінченні війни він переніс тіло Глібове зі Смоленська у Вишгород і поклав поряд із тілом Бориса у церкві св. Василя. Згодом, коли ця церква згоріла, над гробницями обох князів відбувалися зцілення і чудесні знамення. Ярослав збудував нову церкву і, відкривши гробницю братів, знайшов нетлінні тіла святих мучеників, пам'ять яких Церква з тих пір святкує у день загибелі святого князя Бориса. На місці старої церкви князь Ізяслав у 1072 р. побудував храм на пам'ять про святих князів Бориса і Гліба. До неї були перенесені мощі страстотерпців. Вдруге переносили мощі в новозбудовану церкву 1115 року за часів Володимира Мономаха.

Ярослав КИСЛАШКО

З ЛИЦАРСЬКОГО РОДУ

Святий Бернард прийшов на світ 1019 р. у Франції. Його батько був добрим християнським лицарем, а його мати так любила Бога, що з великою охотою пішла б до монастиря, але Бог покликав її до подружнього стану.

Батько, постійно поглинутий військовими турботами і політикою, виховання дітей, як і всі хатні справи, беззастережно передав до рук розумної й побожної жінки. Тільки щодо майбутнього своїх шістьох синів він особисто ухвалив постанову: всі вони мали стати військовими лицарями. Мати погодилася з цією думкою чоловіка, тільки одного Бернарда, що був заслабий для вояцької служби й водночас надзвичайно здібний і охочий до науки, бажала скерувати на духовний життєвий шлях.

У школі Бернард дивував навіть професорів. Ніщо не було йому важким для розуміння й опанування.

По тринадцятьох роках науки вернувся Бернард додому через несподівану хворобу матері, яка невдовзі віддала Богові праведну душу.

Спочатку Бернард вирішив стати світським письменником, але невдовзі Божа

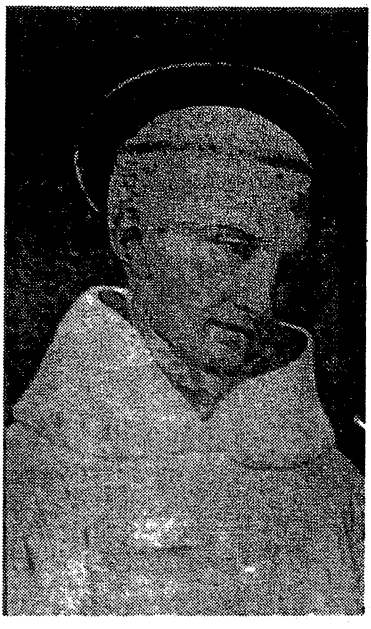

воля покликала його вступити до монастиря. Своїм прикладом він заохотив до цього ще й своїх чотирьох братів і двадцять сім інших юнаків, які покинули світ і разом з ним вступили до монастиря. Бернард мав тоді двадцять два роки.

У монастирі Бернард ревно пильнував найдрібніших обов'язків чернечого життя. Щоденним заняттям стали тепер молитва, наука й праця. Зрештою він одягнувся в білу рясу систерського ченця.

За якийсь час, уже як настоятель нової обителі, розпочав Бернард Богу присвячене життя в монастирі у Клерво, ним таки збудованому. Тут усе було надзвичайно просте й убоге: келії, харч і одежа. Багатством монастиря стає молитва, наука й праця.

Коли люди довідалися про святого абата Бернарда та його побожних ченців, звідусіль почали зголошуватися до Клерво ченці та миряни з проханням прийняти їх до монастиря. Між ними був також Бернардів 15-річний брат Нівард і його рідний батько, який за прикладом Бернарда, покинув світ і вступив до монастиря в Клерво, де між своїми шістьма синами, закінчив щасливо життя як святий чернець.

Тим часом почав Бернард слабнути фізично, але не хотів зменшити постів. Оскільки він не мав сили до тяжкої праці в полі, то виголошував ченцям проповіді, сповнені глибокого духовного змісту. Деякі ченці записували їх, щоб мати яскраві зразки духовного слова. Саме в цей час почав Бернард писати різні релігійні книжки, зокрема працю "Оборона" на захист свого ордену та його ченців.

У 1129 р. Бернарда обрали на єпископа, але він відмовився від цього високого достоїнства, кажучи, що він покинув світ, щоб смиренно жити й умерти звичайним ченцем у монастирі.

1130 р. відійшов із життя папа Гонорій. Його законним наступником був обраний Інокентій II. Однак його противники не хотіли признати його папою і обрали антипапу. Щоб схилити володарів і єпископів до визнання папою Інокентія II, Бернард доклав дуже багато зусиль. Він їздив по великих і малих містах, промовляв до духівництва і мирян, переконував князів і герцогів, писав листи. Для закріплення влади папи Інокентія Бернард працював аж до 1138 р.

У 1146 р. одержав Бернард від папи Урбана II несподіване доручення: закликати вірних взяти участь у хрестовому поході для визволення св. Землі з рук невірних. Коли він виголосив у присутності короля, королеви, численних лицарів, єпископів та народу в Бургундії свою першу проповідь на цю тему, людей огорнуло таке піднесення, що вони почали кричати під час проповіді: "Хреста! Хреста! Бог цього хоче! Бог цього хоче!".

У Франції він проповідував із церковних амвонів, а до інших країв розсилав листи, закликаючи володарів та їхні народи до хрестового походу для визволення св. Землі. Опісля Бернард проповідував у Німеччині.

У 1152 р. тяжка недуга прикувала його до ліжка, а 20 серпня 1153 р. Господь забрав душу свого святого слуги Бернарда.

У 1174 р. Бернардове ім'я було вписано між католицьких святих, а 1201 р. св. Бернардові надано почесне звання – Світлий Учитель Церкви. Св. Бернард відомий також як "Останній Св. Отець".

о. Андрій ТРУХ

Оранта. Мозаїка XI ст. Свята Софія Київська

ВЕРЕСЕНЬ

ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	НД
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	

1 – День знань.

– Мученика Андрія Стрателата і з ним 2593 мучеників.

– 285 років тому помер король Франції Людовік XIV. Народився 5 вересня 1638 р.

2 – 2490 років тому греки розбили перську армію під Марафоном.

– 135 років від дня народження українського гравера і літографа Андрія Андрейчака. Помер 4 січня 1914 р.

– 55 років тому було прийнято капітуляцію Японії. Завершення Другої світової війни.

– 35 років тому помер український громадський і культурний діяч, літературознавець, член Центральної Ради Павло Зайцев. Народився 23 вересня 1886 р.

4 – 320 років тому помер український, білоруський, російський церковний діяч, письменник, педагог Симеон Полоцький (світське прізвище – Самійло Петровський-Ситніанович). Народився 1629 р.

– 130 років від дня народження українського військового діяча і дипломата Володимира Сікевича. Помер 25 липня 1952 р.

– 15 років тому у радянському концтаборі загинув український поет Василь Стус. Народився 8 січня 1938 р.

5 – 335 років від дня народження історика протестантської церкви Готфріда Арнольда. Помер 30 травня 1714 р.

7 – 300 років від дня народження англійського письменника Джеймса Томсона. Помер 1748 р.

– 130 років від дня народження російського письменника Олександра Купріна. Помер 25 серпня 1938 р.

– 125 років від дня народження українського художника Олександра Мурашка. Загинув від рук більшовиків-муравйовців 14 червня 1919 р.

8 – 170 років від дня народження французького провансальського поета Фредеріка Містраля. Помер 25 березня 1914 р.

9 – 100 років від дня народження українського фізика Олександра Смакули. Помер 17 травня 1983 р.

10 – 315 років від дня народження англійського поета, драматурга Джона Гея. Помер 4 грудня 1732 р.

11 – Усікновення глави пророка, предтечі і Хрестителя Господнього Іоана.

– 135 років від дня народження латиського письменника Яна Райніса. Помер 12 вересня 1929 р.

– 90 років тому помер український історик і фольклорист Василь Доманицький. Народився 19 березня 1877 р.

12 – 125 років від дня народження українського композитора, диригента Олександра Кошиця. Помер 21 вересня 1944 р.

– 120 років тому помер польський історик і етнограф, автор дослідження "Український народ" Антоній Марцинковський. Народився 29 січня 1823 р.

13 – Покладення чесного пояса Пресвятої Богородиці.

– 150 років від дня народження україн-

ського історика Івана Каманіна. Помер 1921 р.

14 – Преподобного Симеона Стовпника (Семена) і матері його Марфи.

– 155 років від дня народження українського етнографа, письменника Івана Білика (Рудченка). Помер 14 листопада 1905 р.

16 – 255 років від дня народження російського військового діяча Михайла Кутузова. Помер 28 квітня 1813 р. У 1806 – 1808 рр. був Київським військовим губернатором.

17 – Ікони Божої Матері, званої "Неопалима Купина".

– 60 років тому помер український актор і режисер Панас Саксаганський. Народився 15 травня 1859 р.

18 – 360 років тому Церковний Собор у Києві прийняв "Ісповідання Православної віри" митрополита Петра Могили.

– 125 років тому помер український історик, етнограф, письменник Олександр Афанасьєв-Чужбинський. Народився 11 березня 1816 р.

– 115 років від дня народження одного з фундаторів азербайджанського музичного театру, композитора Абдули Магомаєва. Помер 28 липня 1937 р.

19 – 380 років тому загинув польський військовий діяч Станіслав Жолкевський. Народився 1547 р.

– 230 років тому помер український історик, мемуарист Яків Маркович. Народився 17 жовтня 1696 р.

– 125 років від дня народження українського кобзаря Федора Кушнерика. Помер 23 липня 1941 р.

– 125 років тому помер український театральний діяч, один із організаторів Київського оперного театру (1867) Фердинанд Бергер. Рік народження невідомий.

– 65 років тому помер російський мислитель, винахідник Костянтин Ціолковський. Народився 17 вересня 1857 р.

20 – 620 років Куликовській битві.

21 – Різдво Пресвятої Богородиці.

– 140 років тому помер німецький філософ Артур Шопенгауер. Народився 22 лютого 1788 р.

22 – 165 років від дня народження українського вченого-філолога, етнографа Олександра Потебні. Помер 11 грудня 1891 р.

– 110 років від дня народження українського кобзаря Павла Носача. Помер 20 жовтня 1966 р.

23 – 140 років тому помер російський ідеолог слов'янофільства, теолог, богослов Олексій Хомяков. Народився 3 травня 1804 р.

– 130 років тому помер французький письменник Проспер Меріме. Народився 28 вересня 1803 р.

– 100 років від дня народження українського історика, енциклопедиста Володимира Кубійовича. Помер 2 листопада 1985 р.

24 – 125 років від дня народження українського художника, педагога Вячеслава Розвадовського. Помер 18 січня 1943 р.

– 110 років від дня народження українського письменника Аркадія Казки. Знищений комуністичним режимом 1929 р.

25 – 235 років від дня народження польського композитора, політичного діяча Міхала Огінського. Помер 15 жовтня 1833 р.

26 – 425 років тому завершилося перше навколосвітнє плавання англійського мореплавця Френсіса Дрейка.

– 130 років від дня народження українського військового діяча Сергія Дядюші. Помер 23 травня 1933 р.

27 – Воздвиження Чесного і Животворного Хреста Господнього.

– Кончина Іоана Золотоустого.

– Всесвітній день туризму.

– 175 років тому розпочато рух на першій у світі залізниці (Англія).

– 125 років від дня народження українського архітектора Олександра Вербицького. Помер 9 листопада 1958 р.

– 115 років тому відкрито у Харкові перший в Україні технічний вуз.

29 – 180 років від дня народження російського історика і археолога Івана Забеліна. Помер 12 січня 1909 р.

– 155 років від дня народження українського драматурга, театрального діяча Івана Карпенка-Карого. Помер 15 вересня 1907 р.

– 70 років тому помер російський художник, автор картин української історичної тематики Ілля Рєпін. Народився 5 серпня 1844 р.

30 – Мучениць Віри, Надії, Любові та матері їхньої Софії.

– Всеукраїнський день бібліотек.

– 285 років від дня народження французького філософа-просвітника Етьєна Кондільяка. Помер 3 серпня 1780 р.

– 235 років від дня народження національного героя Мексики Хосе Марія Морелоса. Помер 22 грудня 1815 р.

– 125 років від дня народження російського письменника Сергія Сергеєва-Ценського. Помер 3 грудня 1958 р.

– 100 років від дня народження українського народного майстра Параски Березовської. Померла 26 грудня 1986 р.

– 30 років тому помер російський ученийсходознавець, японолог Микола Конрад. Народився 13 березня 1891 р.

У вересні виповнюється:

– 150 років тому у Києві відкрито першу жіночу гімназію.

– 95 років у Львові вийшов перший номер журналу "Самостійна Україна".

У 2000 році виповнюється:

– 795 років як помер князь галицький Роман Мстиславович. Рік народження невідомий.

– 115 років тому у Львові було засноване музичне видавництво.

КНИГА МУДРОСТІ

Нині, коли відроджуються християнські традиції і значно підвищився інтерес населення до історії християнської віри, домінантної на території України, провідні вчені нашої країни, ряд інститутів Національної Академії наук України виступили з пропозицією видати Енциклопедію історії Української Церкви. Поява такого видання до 2000-ліття Різдва Христового була б реальним кроком у поступі до створення єдиної Помісної Православної Церкви в Україні, сприяла б консолідації нації, духовному розвитку нашого народу.

Координатором підготовки Енциклопедії став Історичний клуб «Планета», створений за ініціативою Генеральної дирекції по обслуговуванню іноземних представництв у м.Києві, з метою пропаганди історичної спадщини українського народу в світовому співтоваристві. Безумовно, поява такої Енциклопедії буде знаменною подією не лише в Україні, а й у світовому культурному житті. Це унікальне видання, аналога якому нема у світовій практиці.

У грудні 1998 року створено робочу групу, яка вже підготувала словник, що містить близько 20 тисяч термінів. Редакційний портфель постійно поповнюється статтями, персоналіями, науковою інформацією. Все це робиться виключно на громадських засадах.

Наукове забезпечення цього унікального видання здійснюють Центр релігієзнавства НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України, Інститут біографічних досліджень Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського НАН України, Український державний науково-дослідний інститут архівної справи і документознавства, Історичне товариство Нестора-літописця. До роботи залучені сотні науковців, церковних діячів, дослідників християнства, богословів, мистецтвознавців, журналістів, письменників.

Енциклопедія охопить історію християнства в Україні, особливості сакрального обряду українського християнства, історію формування церковної ієрархії, вагомі події національного духовного життя, церковного мистецтва та архітектури, ознайомить з археологічно-церковними пам'ятками. До енциклопедії вводяться імена святих, видатних церковних діячів та ієрархів, богословів, істориків української церкви, письменників, діячів культури, які присвятили свою творчість християнським ідеалам. На сторінках енциклопедії знайде віддзеркалення історія церковного життя української діаспори.

Оскільки в умовах Російської імперії та СРСР не могло бути й мови про окремішнє історичне довідкове видання про Українську церкву, відчувається брак документальних матеріалів для видання енциклопедичного типу. Тому звертаємося до всіх, хто зацікавиться історією української церкви, надсилати свої пропозиції та матеріали до енциклопедії на адресу: Київ-34, абонементна скринька 32, «Енциклопедія історії Української Церкви».

Таке унікальне видання можливе за умови фінансової його підтримки з боку патріотично налаштованих бізнесових структур, банків, підприємців, фундацій та меценатів. Прізвища всіх жертводавців будуть вказані у виданні, повідомлені по українському радіо і телебаченню. Просимо фінансово підтримати наше видання.

Ваші внески на видання просимо скеровувати на рахунок 26009000196401 в АКБ «Київ» МФО 322498, код банку по ЗУОКУД № 14371869, код клубу 24102917.

Створення «Енциклопедії історії Української Церкви» є обов'язком українських вчених і духовних провідників перед минулим і майбутнім, реальний крок у поступі до створення єдиної Помісної Православної Церкви в Україні, що сприятиме консолідації нації, духовному розвитку нашого народу.

Анатолій ДЕНИСЕНКО

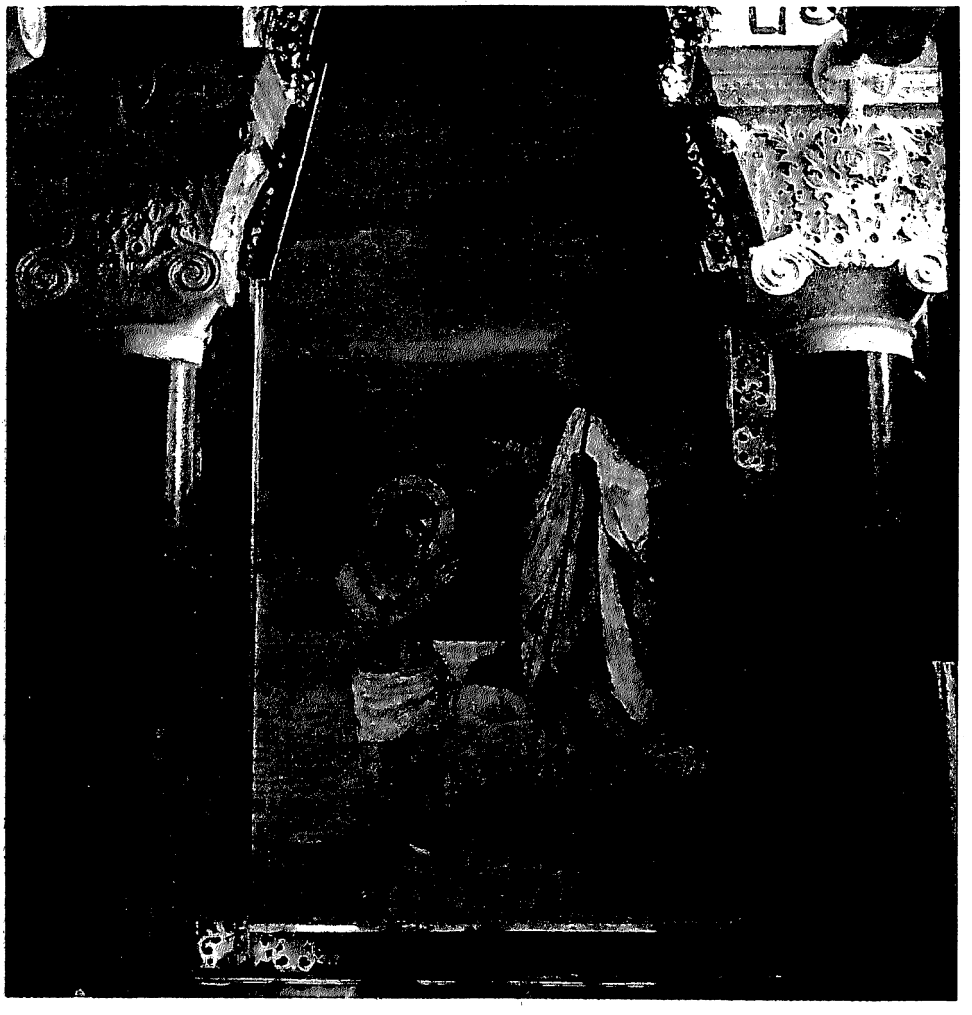

Михайло Нестеров. Богоявлення. Хрестильня Свято-Володимирського патріаршого кафедрального собору у Києві

ПРОРОК ПРЕДТЕЧА І ХРЕСТИТЕЛЬ ІОАН

Іоан Хреститель народився неподалік Єрусалима в містечку Ютта. Батько його Захарій був іудейський священик, а мати Єлисавета – дочка рідної сестри св. Анни, матері Пресвятої Богородиці. І обоє вони були праведні перед Богом. А дітей не мали вони, бо Єлисавета неплідна була, та й віку обоє похилого.

І ось одного разу, коли Захарій правив Божу службу, явився йому ангел Господній. І стривожився Захарій, побачивши його і острах на нього напав. А ангел до нього промовив: "Не бійся, Захаріє, бо почута молитва твоя, і дружина твоя Єлисавета сина породить тобі, ти ж даси йому ймення Іоан. І він буде на радість, на втіху тобі, і з його народженням багато хто втішиться. Бо він буде великий у Господа, наповниться Духом Святим ще з утроби матері. І багато синів Ізраїля наверне до Господа Бога.

Настав час родити Єлисаветі, і породила сина вона. І почули сусіди й родина її, що Господь Свою милість велику на неї послав, – та й утішилися разом з нею.

А дитя росло й мужніло духом. Невдовзі після народження Іоана іудейський цар Ірод наказав убити всіх малих дітей у Вифлеємі та його околицях, і Єлисавета, рятуючи сина свого, пішла в пустелю, де й зростав майбутній Хреститель Господа, постом, молитвою готуючись до великої своєї місії. Він мав на собі одежу з верблюжої вовни, а поживою його була сарана і мед диких бджіл. Коли Іоанові виповнилося 30 років, то за велінням Божим він прийшов до Іордан, своєю проповіддю підготувати людей до приходу їхнього Спасителя – Ісуса Христа. Вже після хрещення Ісуса Христа святий Іоан не переставав проповідувати народові смирення та покаяння, закликаючи тих, що каялися, повернутися до любові та правди.

Цар Ірод, син старшого Ірода, взяв собі за жінку дружину свого брата Пилипа, хоч за законами Мойсея, не мав права шлюбувати братову, бо мала вона дитину. Такого беззаконня не стерпів св. Іоан. Він говорив Іроду, що не годиться мати за дружину жінку свого брата. Ірод схопив Іоана, закував у ланцюги й кинув до в'язниці. А Іродіада лютилася і хотіла йому смерть заподіяти, та не могла. Ірод боявся Іоана, знаючи, що той муж праведний і святий. Та ось настав день догідний, коли в день свого народження Ірод справляв бенкет. І прийшла дочка тієї Іродіади, і танцювала, і сподобалась Іродові та присутнім – тоді цар промовив до дівчини: "Проси в мене чого хочеш, – і дам я тобі. Вона ж вийшла і спиталася в матері своєї: "Чого маю просити?". А та відказала: "Голови Іоана Хрестителя...". Повернулась вона до царя і сказала: "Я хочу, щоб піднесли мені на таці голову Іоана Хрестителя!". І засмутився цар, але через клятву не хотів їй відмовити. Послав вояка і звелів принести голову Іоана... Коли учні Іоана почули про його смерть, то прийшли і взяли його тіло, і поклали до гроба (Марк. VI, 19–29). Поховали його в самарянському місті Севастії, а голова залишилася в царському палаці і була покладена дружиною правителя Ірода у жбан, який вона закопала на Єлеонській горі. За царя Константина Великого голову Іоана Хрестителя перенесено в Константинополь і покладено у придворній церкві.

Олександр КИСЛАШКО,
Ярослав КИСЛАШКО

"СВОИМИ ВЫСТУПЛЕНИЯМИ ДАЕТ ТОН ВСЕЙ АНТИСОВЕТСКОЙ ЛИНИИ ВПЦР"

Такими словами закінчується характеристика архієпископа Олександра Ярещенка, яку йому та іншим лідерам Української Автокефальної Православної Церкви в «Пояснювальній записці» до ЦК КП/б/У дають керівники ДПУ УСРР у середині 20-х років. Цей цікавий документ зберігається в Центральному державному архіві громадських організацій України. О. Ярещенка названо "більше атеїстичним, ніж релігійним", хоча, мовляв, у своїх проповідях і богослужіннях він досить уміло це маскує. Чому ж каральні органи радянської влади заперечують релігійність архієпископа УАПЦ? Передусім тому, що на початку 20-х рр. він був членом комуністичної партії. Тут логіка проста: комуніст мав бути атеїстом. І тільки тому, – зазначається далі в характеристиці, – що, працюючи на відповідальній посаді в Наркоматі освіти, він був «ображений керівниками влади», він пішов туди, де його «зрозуміють і оцінять» – став єпископом УАПЦ. Чи можна погодитися з такою прямолінійною оцінкою метаморфоз, які відбулися з Олександром Ярощенком? Щоб відповісти на це питання, спочатку звернемося до його біографії.

Народився Олександр Григорович Ярещенко у с. Горбанівка Полтавського повіту Полтавської губернії. Освіту здобув ґрунтовну, в тому числі – й духовну: закінчив Московську духовну академію та Московський археологічний інститут (за іншими даними – Московський інститут інженерів шляхів сполучення). 1918 р. слухав курс юридичного факультету в університеті св. Володимира у Києві. На початку Першої світової війни завідував військовим шпиталем. З 1916 р. Олександр Григорович працював викладачем гімназії в Одесі й одночасно дяком у церкві. У 1919–1920 рр. він – завідувач відділу народної освіти Полтавського повіту. У серпні 1920 р. Ярещенко вступив до Української комуністичної партії. Його приваблювали ідеї, які перегукувалися з євангельськими заповітами: рівність, братерство, соціальний захист тощо. Але невдовзі йому вдається побачити зсередини як реалізуються ці ідеї. У 1921 р. він якийсь час очолював відділ комунального господарства НКВС у Харкові. Розчарувавшись у комуністичних ідеях, Ярещенко повертається до Полтави. У вересні 1921 р. виходить із більшовицької партії «через релігійні переконання» і прилучається до руху за створення Української Автокефальної Православної Церкви.

На початку жовтня 1921 р. Олександр Григорович – представник Всеукраїнської Православної Церковної Ради (ВПЦР) на церковному Соборі Полтавщини, який обрав його делегатом на Всеукраїнський православний церковний Собор (14–30 жовтня 1921 р.). 15 жовтня 1921 р., вітаючи Собор від Полтавщини, він наголосив: "Що торкається автокефалії, то Полтавщина стоїть цілком на грунті її. Водночас вона визнає, що правочинний оголосити автокефалію тільки Всеукраїнський Собор, який буде з єпископами. До того ж часу вона вважає потрібним, аби Українська церква перебувала в стані широкої автономії і набула собі єпископів та ієрархію; коли церква буде мати своїх єпископів, то наступний собор уже зможе оголосити автокефалію церкви". То був погляд церковного з'їзду Полтавщини. Як людина з ґрунтовною богословською освітою, Ярещенко усвідомлював підступність російського єпископату, підтримував ідею Володимира Чехівського про набуття власної ієрархії шляхом пресвітерської хіротонії. 27 жовтня його було висвячено на єпископа Полтавського. Його хіротонію у храмі св. Софії провели новопоставлені єпископи УАПЦ на чолі з митрополитом Київським і всієї України Василем Липківським.

У 1921–1923 рр. владика Олександр, бувши архієпископом Лубенським, організував 50 парафій УАПЦ і Лубенську повітову церковну Раду. 1928 р. ВПЦР скеровує його до Харкова, де він стає архієпископом Харківським, керівником УАПЦ на Харківщині й Донеччині. Одночасно владика виконував функції посередника у взаєминах Церкви й держави. Він сприяв організації видавничої справи, народних хорів, сестринств. На Великих Микільських зборах ВПЦР 25–30

травня 1924 р. О. Ярещенка було одностайно обрано першим заступником голови ВПЦР. Його служби й проповіді приваблювали все населення Харкова. Приходили на них і його колишні однопартійці: одні через звичайну цікавість, інші, щоб донести у відповідні органи про його неблагодійність. Ось як згадує про це Іван Майстренко: «Ярещенко був людиною веселої вдачі. Любив розповідати дотепні й солоні анекдоти. Був українським патріотом, але партійно-політично нічим не відзначився. Для мене було великою несподіванкою, коли я довідався, що в УАПЦ він став другою особою після митрополита Липківського в Києві – архієпископом у Харкові. Я не раз ходив спеціально до Миколаївського собору (катедра архієпископа УАПЦ) подивитися і подивуватися Ярещенком у його єпископському вбранні. Всі ми, укапісти, весело дивувалися такій метаморфозі нашого Сашка. Було йому тоді понад 30 років. Доля його сумна, як і всього кліру УАПЦ» (Сучасність. –Мюнхен, 1985.– №7–8.– С.137).

Його проповіді постійно прослуховували агенти ДПУ, їм давали оцінку у відповідних документах. Так, його проповідь у с. Синьолицівка Харківської округи було названо антирадянською, оскільки в ній архієпископ говорив: «У старовину козацтво завжди гуртувалось навколо Церкви і зі зброєю в руках під її керівництвом виступало на захист своїх прав». Йому ставлять у провину й слова з проповіді, виголошеної у Харкові 1924 р.: «Демонстрації комуністів – це фікції. Ніхто б на них не пішов, якби це не загрожувало тим, хто відмовиться, небажаними наслідками. Не піти – значить бути викинутим із партії, профспілки тощо. Комуністи утискують релігійних діячів».

18 березня 1926 р. у Харкові відбулося відзначення 4-х роковин відкриття тут парафії УАПЦ. Виступаючи з промовою на цих урочистостях, архієпископ Олександр порівняв митрополита Липківського з Прометеєм, прикутим до скелі.

Усі спроби влади дискредитувати архієпископа були марні. І вона переходить до силових методів. З 1 квітня 1926 р. він перебував в ув'язненні в Курську, звідки його вивезено у далекосхідні табори. З ув'язнення він не повернувся.

З Москви архієпископ скерував послання до Мереф'янської парафії УАПЦ. «Не згадуйте лихим словом останнього слугу Вашого, – звертається владика, – у якого було одно бажання, щоб жила і розквітала наша вільна народна Церква на радість Вашу і всього українського народу. ... Зараз благаю Всемогутнього про одне, щоб він сподобив мене ще хоть раз до смерти глянуть на рідну землю, побачитись з Вами в натхненній молитві за рідний край».

Леонід ПИЛЯВЕЦЬ

СВЯТІ СОФІЯ, ВІРА, НАДІЯ Й ЛЮБОВ

За часів імператора Адріана жила в Римі вдовиця Софія з трьома доньками, що звалися Віра, Надія й Любов. Побожна мати так дбайливо виховувала своїх доньок, що ті виростали ніби трійко святих невинних янголів.

Під час переслідування християн 137 р. намісник Рима Антіох наказав ув'язнити матір з доньками та вислати на суд імператора Адріана. Почувши розумні відповіді св. Софії, той не звелів їх відразу мучити за те, що вірили в Христа й не хотіли поклонятися поганським божкам, а відіслав матір з доньками до поганської шляхетної жінки Палладії, щоб та спробувала намовити їх зректися святої віри. По трьох днях знову привели матір з доньками на суд. Але ніякі погрози Адріана не похитнули віри дівчат у Христа. Розлючений поразкою імператор наказав замучити трьох дівчат, а матір відпустити на волю. Св. Софія поховала скалічені тіла доньок, і три дні провела біля їхнього гробу, молячись. Третього дня Бог забрав до себе і її святу душу.

Артур ГУБАР

ВЕЛИЧАЙ, ДУШЕ МОЯ...

21 вересня православні відзначають перше двонадесяте свято в церковному році. І на утрені цього дня звучать слова величання: "Величаєм Тя, Пресвятая Діво, і шануємо святих Твоїх родителей і всеславнюе славим Різдво Твоє".

На іконі зображена ця подія. Ліворуч – мати Богородиці, свята Анна, обличчя якої сяє щастям. Праворуч – служниці, які готують породіллі питво та їжу. А нижче, у правому кутку ікони, зображені повитухи, що готують воду для омовіння Новонародженої.

Здавалося б, звичайна, побутова сценка, з такими простими, зрозумілими всім подробицями. Але саме вони несуть на собі значне змістове навантаження, стають частиною святині, свідчать про те, що у священній події немає нічого незначного, випадкового. У святі Різдва Богородиці таким чином освячуються сімейне й побутове начала, які символізують перші приготування до приходу й зустрічі Великого Царя.

Це – перший щабель наближення Божества до благодатного єднання з людством в особі Діви, народженої за обітницею Божою.

Мабуть, слід дещо докладніше розповісти про батьків Богородиці – Якима та Анну, бо в канонічних Євангеліях про них говориться побіжно. Тут нам у пригоді може стати "Євангеліє від Якова": воно неканонічне, апокрифічне і не доступне для широкого загалу, та саме в ньому подана передісторія Різдва Богородиці.

За цим переказом, Свята Діва з'явилася у світ тоді, коли її батьки, Яким та Анна, втратили вже будь-яку надію, що в них народиться дитина. До чисто батьківських переживань додалися й породжені властивими доісторичному Ізраїлеві звичаями. Зокрема, вважалося, ніби подружня пара, яка не має дітей, позначена печаткою Божого гніву.

Яким, пригнічений горем і людським лихослів'ям з цього приводу, пішов у гори, де паслися отари його овець. Вдома залишилася сама Анна, що, як і кожна жінка, глибше за Якима переживала свою бездітність. Вона побачила горобине гніздо і вигукнула: "Я не можу зрівнятися з птахами небесними, бо птахи плодовиті перед Тобою, Господи! Я не можу зрівнятися з тваринами земними, бо й вони плодовиті. Я не можу уподібнитися до моря, бо й воно повне рибою, ані до землі, бо вона дає плоди в час свій і благословляє Господа".

Саме в цю мить відчаю з'явився ангел Господній і сповістив Анні, що вона зачне й народить, і буде славен у світі рід її. Анна з Якимом, якому також було таке саме видіння, сприйняли цю звістку з радістю й надією.

У визначений час майбутня Богородиця з'явилася на світ, звістуючи тим самим, що зроблено ще один крок на шляху до подолання гріха і невдовзі людству буде подарована надія на близьке спасіння.

Глибинний зміст цього передання в тому, що Богоматір народилася в родині праведників, у чиїх родоводах було чимало славних мужів Старого Заповіту.

Може виникнути питання: чому Новонароджена Марія, Якій присвячена ікона, зображена не в центрі, адже на Ній повинна зосереджуватися увага і художника, і глядача. На кожній іконі, присвяченій Різдву Богородиці, Вона зображена або сповитою, або в купелі у нижньому правому кутку ікони, хоча насправді саме Пречиста є найважливішим, найзначнішим зображенням. Та тут немає суперечності, бо скромне місце Її означає лише те, що було притаманне Їй завжди – повноту смирення перед волею Божою.

Згадайте Євангеліє: прийде час, і до самої Марії з'явиться архангел Гавриїл і оголосить Їй волю Божу: «ось Ти в утробі зачнеш, і Сина породиш, і даси Йому ймення Ісус. Він же буде Великий і Сином Всевишнього званий..."

Що ж Марія відповідає на ті слова, які звістують Їй, що стане Вона Матір'ю Божою? Відповідь напрочуд скромна і впокорена: "Я ж Господня раба: нехай буде мені згідно зі словом твоїм!"

Отож в історію нашого народу, який завжди шанував і благословляв Богородицю, Різдво Богородиці ввійшло як тихе сімейне свято, сповнене чистого світла і ясних передчуттів майбутнього, свято глибоко особисте, яке стосується кожного.

Юрій ЦЮПА

Олександр КОНИСЬКИЙ

БЛАЖЕННІ ВИ
(з поеми «Проповідь на горі»)

Угору руку звів Месія,
Дав знак, що хоче говорить, –
Замовкло все, мов оніміло,
Дух притаїло і мовчить . . .

Всі ждуть: от-от спасенне слово
Промовить до людей Равві –
Сподіване, бажане, нове,
Те слово правди і любві . . .

І Він отверз уста святії,
І з їх, немов з ключа вода,
Лилася сріблом і бреніла
Наука істини свята:

«Блажен, хто гордощів не має,
В кого дух кривди не сидить;
Хто в скринях золота не дбає,
Хто на громаду звик робить:
Хто брата темного навчає,
У хату вбогу вносить світ,
І завше духом нищ буває, –
Тому на небі царство ввік!

Блажен, хто щирими словами
Чужу оплакує біду,
І брату добрими ділами
Розважить тугу і нужду.
Блажен! До його в дні турботи,
В часи, коли душа болить,
В годину суму, сліз, скорботи
Од Бога радість загорить.

Блажен, хто серцем незлобивий,
Хто приязно живе з людьми;
Блаженні кроткі, несварливі, –
Ті будуть дідичі землі . . .

Блажен, хто істини святої
Жадає, алче, мов їди,
Мов подорожній в літню спеку
Жада криничної води, –
Ситна для нього буде страва,
Погоже чистеє пиття:
Добро землі, народна слава,
Громадське вільнеє життя.

Блажен, хто милостив буває,
Хто неімущому дає,
Голодних кормить, напуває,
Одежу вбогим роздає;
Хто йде провідати в неволі
Яремних узників в тюрмі,
Хто вдовам, сиротам в недолі
І безпомощним в чужині.

У поміч стане, братом буде, –
Такого двір біда мине,
Вини його Господь забуде,
Гріхів його не пом'яне.

Блажен, хто заздрості не знає
І серце чистеє в груді
Без плями носить, і плекає
Завіт святий: "Не осуди!",
Хто не завидує нікому
І помсти в серці не таїть,
Хто ворогу не зичить злого, –
На небі Бога той уздрить.

Блажен, хто сіє у народі
Зерно найкраще на землі:
Зерно любві, братерства, згоди
В громаді, в хаті і сім'ї.

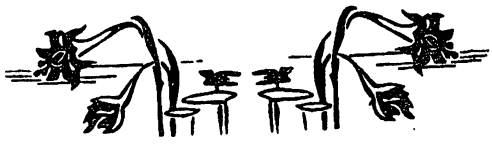

НЕВТОМНИЙ ТРУДІВНИК НА НИВІ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА

Іван Михайлович Каманін – відомий вітчизняний архівіст, археограф та історик. Його науковий доробок налічує сотні праць з історії України та Росії, всесвітньої історії, слов'янознавства, археології, палеографії. Вагомий внесок вченого й у вивчення історії Києва.

Майбутній дослідник української старовини народився в селі Димері Київської губернії. Його батько, російський офіцер – людина освічена й розумна, мав значний вплив на формування сина, однак виховати з нього русофіла не спромігся. Натомість матір заронила в душу юнака любов і повагу до України та її культурних традицій, культивувала в сім'ї український національний дух.

Хлопець змалку зростав у атмосфері любові до рідного краю. Його українська віра зміцнилася, коли сім'я переїхала до Києва, де Іван Михайлович закінчив Другу чоловічу гімназію, яка мала гучну славу і чималий штат відомих учителів. Гімназією особисто опікувався знаменитий педагог і лікар М.І.Пирогов. Саме в стінах цього навчального закладу зародилася палка любов молодого І.М. Каманіна до історії України, головно – періоду Гетьманщини. Неабияку роль у його становленні відіграв блискучий український дослідник В.Б.Антонович – викладач гімназії.

1868-1873 роки – час навчання І.М. Каманіна на історико-філологічному факультеті Університету св. Володимира у Києві. Він старанно опрацьовував матеріал на семінарах В.Б. Антоновича, І.В. Лучицького, М.В. Владимирського-Буданова. Слухав лекції молодого й запального М.П. Драгоманова. Початківець з інтересом досліджував стародавні літописи і як наслідок – успішно захистив роботу "История Тверского княжества по Тверской летописи". Під час навчання налагодив тісні зв'язки з Київським центральним архівом давніх актів.

Однак на самому злеті молодого дослідника спіткало нещастя: перехворівши тифом, він почав глухнути. То була справжня трагедія для І.М. Каманіна. Довелося тимчасово покинути улюблену справу. Дбаючи про сім'ю, він майже десять років пропрацював на тютюновій фабриці доглядачем, проте зв'язку з архівами все ж не втрачав, використовуючи для наукової роботи кожну вільну хвилину.

У 1883 р. Іван Михайлович влаштувався на посаду помічника бібліотекаря Київського центрального архіву давніх актів, а з 1890 р. завідував архівом. Це відкривало перед істориком нове поле для творчості. Виходять його грунтовні статті, які мають певне значення для української історіографії – "Мазепа и его "прекрасная Елена" (1886), "Биографические данные о чигиринском подстаросте Даниле Чаплицком и его отношениях к Богдану Хмельницкому" (1888), "Загоровский и Мазепа" (1888) та інші.

І.М. Каманін активно займався й археографічною роботою. За його участю було підготовлено кілька томів видань Комісії для розгляду давніх актів з серії "Архив Юго-Западной России", видано ряд універсалів українських гетьманів стосовно м. Києва. Тому цілком логічно, що він взяв активну участь у дослідженні стародавніх печер на Звіринці наприкінці XIX ст. Численні каманінські статті з цієї проблематики і сьогодні правлять за джерельну базу для науковців.

За свою науково-організаційну діяльність Іван Михайлович був удостоєний престижної Уваровської премії від Російської академії наук (1899).

І.М. Каманін був чи не найбільший знавець давніх актових книг і зробив справжнє відкриття в ділянці філігранології. Разом з О.І. Вітвицькою він дослідив понад 4000 водяних знаків на папері українських документів XVI-XVII ст.

Ігор ВЕРБА

ЯКІВ МАРКОВИЧ ТА ЙОГО ЩОДЕННИК

Одним з найвизначніших творів мемуарної літератури XVIII ст. є "Діаріуш" (Щоденник) бунчукового товариша (1721), наказного лубенського полковника (1721, 1723-35), а з 1762 р. генерального підскарбія Якова Андрійовича Марковича – відомого діяча Гетьманщини. "Щоденник" Я.А. Марковича – цінне джерело вивчення історії України XVIII ст.; він містить відомості з політичної, соціально-економічної й культурно-побутової історії нашої держави.

Я.А. Маркович походив з давньої козацької родини, посвояченої і порідненої з багатьма знатними родами Лівобережної України. Його дід – Марко Аврамович ще в 60-х роках XVII століття осів у Прилуках і довгий час займався різними промислами, ставши одним із найбільших землевласників Новгород-Сівершини. Дбайливий господар, він нажив немалі скарби та маєтності, завдяки чому йому пощастило видати дочок заміж за титулованих і поважних осіб із генеральної і полкової старшини.

Старша дочка Марка Аврамовича, красуня Настя, залишившись удовою після першого шлюбу із стародубським полковником Міклашевським, 1708 р. вийшла заміж за вдівця – гетьмана Лівобережної України Івана Скоропадського. Ця шлюбна комбінація збільшила і так чималі рангові маєтності роду Марковичів.

Старший син Марка Аврамовича – Андрій пішов шляхом свого батька і також досяг певного становища на державній службі, якийсь час обіймав посаду глухівського сотника, а згодом – і посаду лубенського полковника, яку передав у спадок старшому сину Якову.

Яків Андрійович Маркович – автор "Щоденника" – яскрава постать на тлі тодішньої українською дійсності, палкий патріот. Вихованець Київської Духовної Академії, якийсь час учень славнозвісного Феофана Прокоповича, він брав активну участь у політичних подіях першої половини XVIII ст., однак за часів гетьманування Данила Апостола стояв в опозиції до, як йому здавалося, кволих державних заходів українського зверхника, за що довгий час обіймав незначну посаду значкового військового товариша. І тільки після скасування гетьманства він успадкував батьківські звання: сподобився рангу генерального підскарбія у відставці.

Один з найвизначніших його творів, "Діаріуш", який охоплює події 1717-1767 рр.

Безпосереднім приводом для створення мемуарів була коротенька історична "Кроніка" 1652-1712 рр., написана його тестем, чернігівським полковником, а в 1722-1724 рр. наказним гетьманом Лівобережної України Павлом Полуботком. Я.А. Маркович спочатку доповнив цю "кронічку" власними записами кількох подій, продовжив її, а потім став щодня вести свій "домашній протокол", як він його сам називав, упродовж півстоліття. "Щоденник" поширювався у рукописах і відіграв значну роль у формуванні тодішньої національно-державної ідеології, самостійницького світогляду багатьох діячів XVIII, а надто XIX століття.

Найкращі уми нації прагнули видати "Діаріуш", але тільки 1859 р. невеличку частку грубезного десятитомного "Щоденника" у скороченому вигляді надрукував онук Я.А. Марковича Олександр Михайлович Маркович. Інший славний чернігівчанин, блискучий вітчизняний дослідник О.М. Лазаревський, археографічно опрацювавши частину цього унікального мемуарного спадку, в міжчассі 1893-1897 рр. видав "Щоденник" у трьох томах (також не повністю) під титулатурою "Дневник генерального подскарбия Якова Марковича (1717-1767 гг.)".

Геніальний український вчений, лідер українства М.С. Грушевський, перебуваючи свого часу у Львові на посту голови Наукового Товариства ім. Шевченка, у 1913 р. продовжив друкування "Щоденника" у великому документальному зводі "Жерел до історії України-Руси", але не встиг його завершити, довівши тільки до 1740 року. І з того часу це найцінніше джерело української суспільно-політичної думки XVIII ст. чекає на своє оприлюднення.

Слід зазначити, що за охопленням подій, а також за хронологією "Щоденник"

Я.А. Марковича можна поставити в один ряд із найкращими європейськими взірцями. Тож із цього погляду він становить незаперечну цінність як джерело не тільки для вивчення політичної і соціально-економічної історії України XVIII століття, а й, безперечно, всієї історії середньовічної європейської спільноти.

Ігор ВЕРБА

БІБЛІОТЕКА МУЗИКАЛЬНА

У 1885 році у Львові було створено нове нотне українське видавництво "Бібліотека музикальна". До складу працівників редакції належали К.Студинський (голова видавництва, згодом відомий філолог - академік), О.Нижанківський (музичний і технічний редактор), Й.Партицький (діловий адміністратор), брат співачки Соломії Крушельницької А.Крушельницький (згодом диригент львівського "Бояна"), Л.Бачинський. На час створення цього видавництва члени редакції були учнями восьмих класів української академічної гімназії у Львові, співали у хорі товариства "Академічне братство", захоплювалися грою на окремих інструментах. Діяльності видавництва "Бібліотека музикальна" сприяв педагог і композитор А.Вахнянин, зокрема, у придбанні нових музичних творів для друку, їхньому рецензуванні. Згодом до видавництва приєднався студент Є.Купчинський. Твори видавництва друкувалися у найкращій літографії міста з чудовим оформленням, з чепурними віньєтками. Літографовано спочатку триста примірників, опісля збільшено наклад до п'ятисот. Літографовані випуски виходили у певній послідовності, але не періодично, а як поодинокі числа серії різних жанрів - хорові, камерно-вокальні та інструментальні. У 1885-1886 роки вийшло друком десять випусків "Бібліотеки музикальної": О.Нижанківського - хори для чоловічого складу "Гуляли" і "З окрушків", А.Вахнянина -"Наша жизнь" для чоловічого хору і "Помарніла наша доля", М.Лисенка - "Молитва" (Боже великий) для дуету з фортепіано і "Кводлібет" №1 для чоловічого хору, П.Ніщинського - "Закувала та сива зозуля" для чоловічого хору з фортепіано, М.Вербицького - "Не чужого ми бажаєм" (дует з фортепіано), І.Воробкевича - "У Петрівку", "Якби знала" (для чоловічого квартету), М.Кумановського - "Дві в'язанки народних пісень для цитри". На час вступу О.Нижанківського до духовної семінарії у Львові видавництво "Бібліотеки музикальної" перенеслося до семінарії. На початку жовтня 1888 р. видавці - студенти духовної семінарії К.Студинський, О.Нижанківський, В.Садовський, І.Бачинський, Є.Купчинський повідомили у пресі, що після цілорічної перерви вони продовжать діяльність "Бібліотеки музикальної". Але з фінансових причин з жовтня 1888 р. по січень 1891 р. вийшло лише 5 таких випусків: П.Бажанського - "До бою" (для чоловічого хору з фортепіано), П.Топольницького - "Три шляхи" (для чоловічого хору з фортепіано), О.Нижанківського - "Вітрогони" (коломийки для фортепіано), Недільського - Цетвінського - "Три квартети" (для чоловічого хору). Брат Крушельницької Антін доправляв ці нотні видання до батьків у Білу, диригентові О.Вітошинському до Денисова, диригентові тернопільського хору Євгенії Барвінській. На нотних випусках "Бібліотеки музикальної" виховувалися у Білій юна Соломія Крушельницька та її сестри Олена, Осипа, Емілія.

Петро МЕДВЕДИК

Чудотворна ікона "Мати Божа – Почаївська"

СПАС У ПРИЛУКАХ

Спасо-Преображенський собор у Прилуках на Чернігівщині – одна з найдавніших і одна з перших кам'яних будівель у цьому місті. Він велично височить і сяє золотом хрестів, заливаючи сонячним промінням не тільки довкілля, а й душі людей, які в суєті мирській прагнуть Божого Слова і щирої молитви.

За переказами у 1705 році від Різдва Христового було закладено цю дивовижну кам'яну споруду, а в році 1720 введено й освячено на день Преображення Спаса Господа Бога нашого. Собор зведений на місці колишньої дерев'яної з солом'яним дахом церкви Спаса, про яку згадував у 1654 році славнозвісний мандрівник, син патріарха Антіохійського Макарія – Павло Алеппський.

Зводили собор миром. Наприкінці 1714 року височайшим указом царя Петра полковником прилуцьким, замість старого Івана Нома (того самого, що так підло зрадив Батурин і за це "геройство" від "Петра від свата" отримав полковництво прилуцьке) призначено Гната Галаґана, родом з-під Кременчука, колишнього полковника Запорозького (1706), Компанійського (1708), Чигиринського (з березня 1709 по 1714 рр.). Коштом нового урядовця та його дружини Олени було завершено будівництво собору та високої Миколаївської дзвіниці. Ця рідкісна за типом споруда початку XVIII століття – взірець кам'яної архітектури доби українського бароко. Для церкви вилили дзвони, а на найбільшому був напис: "Дзвін цей споруджений його милістю пана Ігнатія Ґалаґана полковника Прилуцького, жінкою Оленою із сином – Григорієм Ґалаґаном до храму Спаса церкви кам'яної, від нього спорудженої на відпущення гріхів".

В соборному інтер'єрі вражав насамперед добір ікон доби українського бароко.

Помітно зростала кількість прихильників, дарителів собору, які підносили храму коштовності, рідкісні та пам'ятні речі. Марія Горленко – дружина

генерального судді у 1753 році подарувала собору рідкісне за красою Євангеліє, оздоблене сріблом та емалями, Катерина Ґалаґан – розшиту золотом та сріблом плащаницю, а диякон Гаврило Бодянський надбав соборові безліч цінних книг, і серед них – "Загальні мінеї".

Багато років у соборі Спаса зберігалася сяйна, вкрита щирою позолотою мідна табличка з надзвичайно цікавим написом на ній: "1777 року травня 19 дня Святійший Вселенський патріарх Константинопольський Серафим мав у цій церкві служіння і панахиду відправляв по померлому полковнику прилуцькому Гнату Ґалаґану, жінки його Олени, та жінки його сина Уліянії від прилуцьких всіх рідних потім удостоїв своїм благословенням... Із Константинополя він прибув морем на Російському флоті в Петербург".

275 літ Спасо-Преображенському собору – це багато, якщо зважити скільки храмів було зруйновано в темні роки більшовицького безбожницького сатанізму. Але це і мало, бо має цей храм чарувати й безліч наступних поколінь як один з найкращих взірців української архітектури.

Є в храмі Спаса деякі ікони, що пам'ятають святителя Іоасафа (Горленка): вони привезені з Троїце-Сергієвої лаври, де з 1744 року він був намісником.

Великою цінністю храму Спаса є ікона, знайдена в руїнах старої хатини на околиці Прилук. На чималій за розміром дошці, ледь-ледь впізнати можна було образ Пресвятої Богородиці Скорботної. Цю ікону віддали в собор, де вона очікувала реставрації. І раптом... О, чудо! Очистилась сама! Бруд із образу сам обсипався – Пресвятая Божа Матір Скорботна чітко проступила своїм ликом. Інколи на ній з'являється роса. Цю велику милість Божу відразу ж помітили. І щоразу, у всяку службу, ідуть люди до Божої Матері Скорботної, несуть свої радощі, печалі, скорботи та надії.

Євген ТИМОФІЇВ

З народних уст

- Я вас прошу так як Бога!
- Бога ради.
- Рятуйте, хто в Бога вірує, рятуйте!
- Пошли їм, Боже, многа літ на світі пожить!
- Хай тобі Бог дає вік – й щасливий, й добрий!
- Дурному й Бог простить.
- Нехай Бог милує усякої віри!
- Шануй батька та Бога – буде тобі всюди дорога.
- Дай, Боже, з людьми добрими знатися.
- Де любов, там сам Бог пребуває.
- Дай, Боже, меж людьми буть любові!
- Поздоров Боже – твоє нам згоже.
- Відпусти, Боже, гріха, коли пригода лиха.
- Од Бога гріх, а од людей сором.
- "Поможи, Боже!" – "А ти не лінуйся, небоже".
- Богу молись, зачинай не бійсь.
- Нехай вам Бог помагає!
- Честь Богу хвала, і вам на здоров'я!
- Пошли, Боже, з неба, чого нам треба.
- Роди, Боже, на всякого долю!
- Пришли, Боже, гостя – аби добрий.

З книги М.Номиса "Українські приказки, прислів'я і таке інше"

**Христос на престолі. Друга пол. XVIII ст. -
Село Куцеволівка Дніпропетровської області**

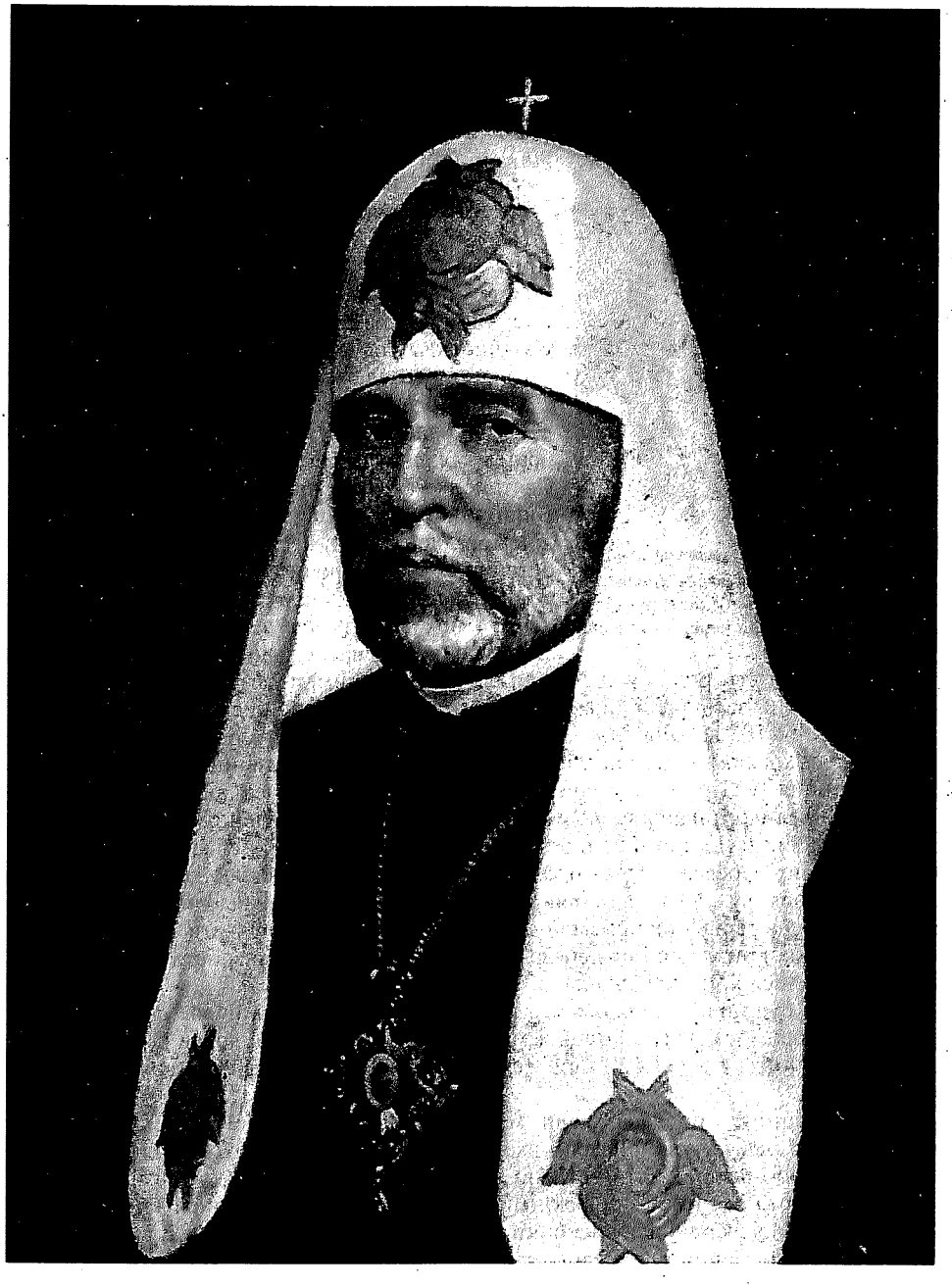

Ірина Лисенко-Ткачук. Патріарх Київський і всієї Руси-України Володимир (Романюк)

УТВЕРДЖЕННЯ ХРИСТИЯНСТВА ЗА ЯРОСЛАВА МУДРОГО

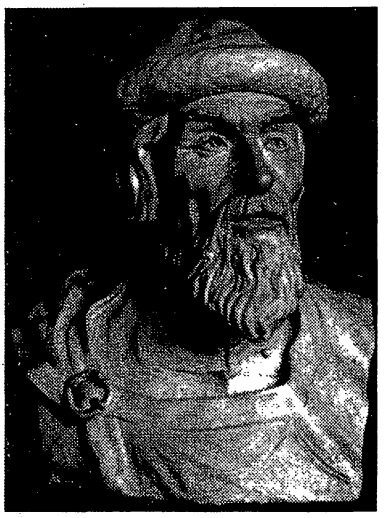

Скульптурний портрет князя Ярослава Мудрого. Реконструкція М.М.Герасимова (за черепом князя)

Наступником св. рівноапостольного князя Володимира в справі утвердження християнства на Русі був його син Ярослав Мудрий (978-1054 рр.) – один з найвідоміших давньоруських князів.

Святий Володимир поділив удільні князівства між синами ще за свого життя. Спершу Ярослав одержав Ростов Великий, а потім, по смерті старшого сина Володимира Вишеслава, став князем Новгородським. У 1019 р. по смерті Святополка Ярослав посів Київський великокнязівський престол.

Одним із перших кроків діяльності Ярослава в Києві було складення останньої шани своїм братам-мученикам Борисові і Глібові, вбитим Святополком. Про місце поховання Бориса у Вишгороді в церкві св. Василія Ярославові було відомо, але тільки весною 1020 р. знайдено останки Гліба й урочисто перенесено "зі свічками та кадилами" з глухого лісу до Вишгорода, де їх і поховано разом з братом. Усі присутні звернули увагу на те, що тіло вбитого Гліба, пролежавши п'ять років у лісі, зосталося нетлінним, і незабаром біля могили мученика були засвідчені знамення й чудеса. Порадившись із митрополитом Іоаном (1002-1034), Ярослав вирішив відкрити мощі новоявлених святих, прославлених даром чудес і нетління. Невдовзі почалося будівництво нового храму, який 24 липня 1021 р. було освячено, а мощі виставлено в церкві. Під час відправи літургії, за великого напливу люду, знову сталися великі зцілення від раки святих.

Преподобний Нестор Літописець про діяльність князя Ярослава писав: "Тоді як св. Володимир переважно дбав про поширення в усіх землях своїх віри Христової, Ярослав особливу увагу приділяв тому, щоб збільшувати всюди число храмів, множити пресвітерів та клір, засновувати монастирі, поширювати книги й освіту. Внаслідок цих прикладів і почала за нього віра християнська зростати й ширитись і намножувалися християнські люди".

Ярослав був щирим продовжувачем того, що було не закінчене св. Володимиром. Літописець зазначає: "Отець же його Володимир землю зорав й розм'якшив, тобто хрещенням просвітив. Цей же засіяв книжними словами серця віруючих людей".

За правління Ярослава, коли минуло 30-40 років після хрещення Русі, християнська освіта поширилась і вкоренилася в усіх верствах суспільства, якщо не по всій Русі, то принаймні в Києві та інших великих містах, де значна частина мешканців стали вже справжніми християнами, позбулися поганського марновірства й утвердилися в істинній вірі.

"Повість временних літ" свідчить: "...Любив Ярослав церковні устави, попів дуже шанував, особливо ж чорноризців, і до книг виявляв охоту, часто читаючи і вночі, і вдень. І зібрав книгописців дуже багато, які перекладали з грецької на слов'янську мову. І написали вони багато книг, по яких віруючі люди вчаться і насолоджуються вченням божественним".

Зібрана таким чином бібліотека містилася в збудованому Ярославом храмі св. Софії – Премудрості Божої. Ним же побудовано церкву св. Єлени і монастир св. Георгія, Золоті ворота з церквою Благовіщення над ними.

Ярослава називають насадителем книжності на Русі, і він, безперечно, турбувався про освітню справу, розпочату за князя Володимира.

За правління Ярослава повирастали юнаки, яких св. Володимир віддав "у книжнóє ученіє". І самі стали вчителями та священиками.

Продовжуючи батькову справу, Ярослав у Новгороді зібрав 300 юнаків з родин священиків та церковних старост і віддав їх учитися. Сам Ярослав дуже захопився читанням і зібрав майже всі перекладені на слов'янську мову книги. Переписування книжок вважалося такою почесною справою, що впливові церковні особи, князі й княгині присвячували час цій роботі. Улюблений син Ярослава Всеволод вивчив п'ять чужих мов, другий його син Святослав зібрав велику особисту бібліотеку. Широко відома прикрашена дорогоцінними малюнками книга 1073 р. "Изборник Святослава", до того самого часу належить написане для новгородського посадника Остромира чудове "Остромирове Євангеліє", славнозвісне в усьому світі.

Новому поколінню судилося вже побачити плоди просвітницької діяльності Ярослава: з'явилися не тільки достойні священики та пастирі, а й красномовні письменники, такі як преподобний Нестор (1056-1114) і св. Кирило, єпископ Туровський (помер 1183).

До початку правління Ярослава єпископські кафедри на Русі посідали ченці з Візантії, які не знали руської мови. Ярослав небезпідставно вбачав у цьому засиллі чужинців велику перешкоду для освічення руських людей світлом Христової істини. У 1036 р. в Новгороді був поставлений перший єпископ з руських Лука Жидята (1036-1059).

Завдяки заходам князя Ярослава у справі просвіти, на Русі незабаром з'явилися руські священики та єпископи, а наприкінці правління Ярослава, після кончини митрополита Феопемпта (1035-1049), у 1051 р. священика села Берестова біля Києва Іларіона собор єпископів обрав і висвятив на митрополита.

Митрополит Іларіон був найближчий і найдіяльніший співпрацівник великого князя у зміцненні віри і впровадженні освіти.

Окрім поширення православ'я та освіти, Ярослав лишив по собі пам'ять і тим, що йому приписувалося складання збірки законів, найдавнішої руської пам'ятки права – "Руської правди".

Своєю законодавчою діяльністю, турботами про поширення християнства, церковну благоліпність, освіту, будівництво храмів Ярослав так піднісся в очах наших предків, що дістав назву Мудрого.

Значне місце в діяльності Ярослава посідали і турботи про внутрішнє упорядження Руської держави, її спокій та безпеку. Так само, як св. Володимир, він заселяв степові простори, будував міста, такі як Юр'єв, Дерпт, Ярославль, "продовжуючи політику попередників щодо охорони кордонів і торгових шляхів від кочівників та захисту інтересів руської торгівлі у Візантії.

Князь Ярослав помер у Вишгороді (під Києвом) у 1054 р., коли йому було 76 років. Він залишив своїм синам заповіт, у якому перестерігав їх від міжусобиць, переконуючи бути в любові між собою. У заповіті Ярослава синам сказано: "Відходжу я вже з цього світу, діти мої! Хай буде між вами любов. Коли будете жити в любові й злагоді між собою, то Бог з вами буде і скорить вам ворогів ваших; якщо ж будете жити в ненависті й чварах, то й самі загинете, і погубите землю батьків ваших і дідів, яку придбали вони з великим трудом".

У початковій історії держави і Руської Православної Церкви діяльність Ярослава має винятково важливе значення. Історики свідчать, що за Володимира та Ярослава держава наша переступила "в один вік від колиски своєї до величі".

Олександр КРАВЧЕНКО

Ісус Вседержатель. Ікона. XVIII ст. Краєзнавчий музей, м.Острог Рівненської області

БУРСИ ТА БУРСАКИ

У Середньовічній Європі бурсами (лат. бурса – торба, гаманець) називалися гуртожитки для бідних та іногородніх студентів навчальних закладів. Вони виникли спочатку у Франції, потім перейшли в інші країни і через Польщу – в Україну. Бурси організовувалися міськими братствами при школах, утримувалися на кошти пожертвувань міщан, селян, монастирських прибутків.

Майже всі ректори і митрополити виявляли турботу про "беднейших студентов" як органічної частини академії. Скажімо, Варлаам Ясинський під час свого ректорства у 1665-1673 рр. більше турбувався про облаштування слухачів колегії, ніж про учителів, які мешкали у Братському монастирі. Митрополит Арсеній Могилянський, підписуючи дозвіл для збору коштів на побудову нового приміщення в середині XVIII ст., зазначив, що бурса необхідна передусім для тих студентів, які "еще в малолетстви своем лишившись как родителей, так и сродников своих, все свои лета, хотя с претерпеніем крайней нужды, на то положили, дабы, получая в таковом своем бедном состояніи от христолюбцев и нищелюбцев милостивое снабденіе, изучится честных искусств разных языков и полезнейших наук". Такі свідченя "крайней нужды" бурси знаходимо чимало.

Бурса академії та й інших навчальних закладів України майже ніколи не вміщувала всіх охочих "нищенствуючих" студентів, матеріальне її забезпечення могло бути, м'яко кажучи, й ліпше, вона зазнавала жахливих спустошень. Так, протягом XVII ст. її дерев'яний будинок кілька разів горів. Двомстам чоловікам давали безкоштовно місце в бурсі; приміщення було тісне, вологе, без опалювання і освітлення, про що мали дбати самі бурсаки.

У 1719 р. митрополит Рафаїл Заборовський дозволив на кошти, які заповів академії Іоасаф Кроковський і частково на кошти митрополії, збудувати новий дерев'яний будинок бурси поблизу Богоявленської церкви. До середини XVIII ст. ця будівля настільки застаріла, що в ній навіть невибагливим і злиденним юнакам жити було неможливо. У тодішніх "прошеніях" бурсаків до начальства говорилося, що вікна і двері погнили, будинок глибоко осів у землю, навесні і взимку його заливала вода, від холоду, вологи й тісноти студенти хворіли і навіть умирали.

Один з викладачів повідомляв, що від Різдва і до Великодня 1750 р. йому доводилося щоночі по три-чотири рази сповідувати і причащати мрущих мешканців бурси. Взимку 1755 р. померло понад 30 студентів. На лікування хворих, ремонт печей, опалення та їжу бурсаків відпускалися незначні кошти, та й ті часом розбазарювалися нечестивцями. Хворих студентів клали у спеціально відведену під шпиталь хату. Догляд за ними був примітивним, і наглядачі постійно зверталися до адміністрації по допомогу. Так, 22 грудня 1769 р. сеньйор бурси Андрій Михайлівський з товаришами доповідав про 44 хворих бурсаків і просив підмоги, на що ректор Тарасій Вербицький відпустив 20 крб. Наступного року той-таки Михайлівський повідомляв про 29 хворих бурсаків, і ректор виділив на них 12 крб.

Бурса поділялася на велику, що була у приміщенні на території академії і тому називалася ще академічною, та на малу – у приміщеннях кількох приходських церков на Подолі. На "гору", тобто, туди, де жила київська міська еліта, бурсаків не допускали, хіба що миркувати, просто кажучи, жебракувати під час великих свят. Студентів, що жили в академічній бурсі, іноді називали ще й академіками, а поза нею – малими бурсаками. Академічна бурса була під безпосереднім наглядом префекта. Його помічниками призначалися супер-інтендант із викладачів та сеньйор зі студентів старших класів, які наглядали за поведінкою бурсаків, виконанням ними домашніх завдань, підтриманням порядку в приміщенні, залагоджували дрібні непорозуміння тощо. Призначалися сеньйори і для малих бурс. Великий кам'яний корпус бурси та лікарня при ній були збудовані тільки у 1778 р.

Долаючи матеріальні труднощі, малі бурси при церковно-парафіяльних школах у зв'язку з потягом молоді до знань також кількісно зростали й на кінець XVII-XVIII ст. були помітним явищем. Водночас адміністрація академії та духовна влада не могли не бачити злиденного існування школярів, тому дозволяли їм миркувати.

Майже щодня молодші школярі в обідню пору ходили попід дворами заможних киян і випрошували шматок хліба, співаючи духовних пісень і, зокрема, кантів, що починалися словами: "Мир Христов да водворяется в сердцах ваших за молитвами отец наших".

На миркування українських школярів і широку мережу освіти звернув увагу ще в середині XVII ст. антиохійський мандрівник Павло Алеппський, який у 1654 р. писав: "У цій країні, тобто у козаків, є незліченна кількість удів і сиріт, адже з часів появи гетьмана Хмеля і дотепер не стихали страшні війни. Протягом усього року вечорами, починаючи із заходом сонця, ці сироти від хати до хати ходили просити милостиню, співаючи хором гімни Пресвятій Діві приємним, що захоплює душу, наспівом; їхнє гучне співання чутно на великій віддалі. По закінченні співання вони отримують з тої хати, біля якої співали, милостиню: грошима, хлібом, їжею або іншим подібним, що годилося для підтримки їхнього існування, допоки не закінчать шкільне навчання. Кількість письменних особливо збільшилася з часів появи Хмеля (дай, Боже, йому довго жити!), який звільнив ці краї, врятував ці мільйони незлічимих православних від кормиги ворогів віри, проклятих ляхів".

Якщо в будні, можливо, й не всі студенти з великих і малих бурс брали участь у миркуванні, то у святкові дні й особливо під час найголовніших християнських свят Різдва Христового, що збігалося із давньослов'янськими святками колядок, та Великодня, майже не було такого бурсака та школяра, який би відмовився від задоволення ходити попід хатами із "звіздою", із вертепом чи райком, розігрувати діалоги та шкільні драми, співати псалмів та кантів, декламувати вітальні різдвяні і великодні жартівливі вірші, виголошувати дотепні орації, замішані на латині. Цим вони створювали мешканцям святковий настрій та й самі святкували, отримуючи в нагороду пироги і калачі, паляниці і пампушки, вареники і галушки, гречаники та пундики, засмажену чи живу курку або качку, кілька монет; а то й кухоль пива чи чарку оковитої від захмелілих господарів. До речі, за особливу схильність українських студентів до пива, як і усіх західних вагантів, їх величали пиворізами. Ця назва згодом увійшла у давню бурлескно-травестійну і шкільну драматичну літературу, зокрема в інтермедії та інтерлюдії до драми XVII-XVIII ст.

М.В.Гоголь про драматичні вистави та побут київських бурсаків за давніх часів і на початку XIX ст. писав, що вони вдавалися до розігрування драм, комедій, де який-небудь спудей-богослов "на зріст небагато нижчий от київської дзвіниці" приставляв у виставі Іродіаду або дружину єгипетського царедворця Пентефрія з трагедокомедії "Іосиф, патріарх..." (1708) Лаврентія Горки. В нагороду вони діставали сувій полотна або мішок проса, або напівареного гусака та іншу всячину. "Весь цей учений люд, – з гумором провадив письменник, – як семінарія, так і бурса, між якими була якась спадкова неприязнь, був надзвичайно бідний на харчі, а до того ж неймовірно прожерливий; так що полічити, скільки кожен з них лигав за вечерею галушок було б зовсім неможливо; і тому доброхітливих пожертв заможних господарів не могло вистачити. Тоді сенат, що складався з філософів та богословів, виряджав граматиків і риториків під проводом одного філософа, а іноді прилучався й сам, з мішками на плечах, спустошувати чужі городи. І в бурсі з'являлася гарбузова каша".

Крім миркування, бурсаки отримували незначну плату за те, що співали і читали акафісти в церквах, вчили початкової грамоти дітей у церковних приходах й тим самим конкурували з парафіяльними дяками та попами. Часом настоятелі церков з допомогою дяків жорстоко розправлялися з бурсаками, били їх, виганяли з парафіяльних шкіл та притулків, нищили школярське причандалля, доносили на них міській владі, єпископам і навіть московському патріархові та цареві. Колишній ректор, а потім київський митрополит Варлаам Ясинський, професор і префект Михайло Козачинський, інші професори академії намагалися всіляко захищати своїх вихованців від дикості парафіяльних попів і дяків. Наприклад, Михайло Козачинський домігся від консисторії покарання за розправу над студентами: один священик цілий тиждень сіяв борошно, прив'язаний ланцюгом у пекарні собору, а дяка і піддячого відшмагали батогами перед школою.

Та й студенти академічної і малих бурс дозволяли собі часом грубуваті жарти, бешкетування й витівки, робили спустошливі наскоки на київські базари, рундуки та льохи з продуктами, крали дрова з міщанських дворів, щоб протопити бурси, іноді навіть великі колоди з міської огорожі. Великі і малі бурсаки-студенти часто розв'язували конфлікти з міщанами, бурмістрами, стрільцями за допомогою кулаків і кийків. Захищали вони свою гідність і перед адміністрацією, бойкотуючи лекції жорстоких і несправедливих професорів, домагаючися їхнього вигнання з академії.

Голодні набіги бурсаків на городи і сади, молодече бешкетування, намагання підробити уроками і співом на криласах у церквах викликали незадоволення частини людності й парафіяльного кліру, які жалілися в ректорат або й силою приборкували студентів, а вони, своєю чергою, "віддячували" недругам. Таких конфліктних ситуацій набралося стільки, що на початку 1750 р. влада мусила виробити спеціальну інструкцію про правила поведінки студентів-бурсаків.

Згодом назва бурса перейшла на всі духовні школи імперії, надто у XIX ст.

Василь МИКИТАСЬ

ЗЕМЛЯ ЙОГО – ЗБАРАЖЧИНА

Годі шукати якихось відомостей у російськомовних енциклопедичних виданнях про Олександра Смакулу, всесвітньовідомого вченого-оптика.

Народився Олександр у селі Доброводи Збаразького району на Тернопільщині у селянській родині.

Уже в юнацькі роки виявив успадковану від батьків любов до свого краю, до його славного історичного минулого. Він поширює у рідним селі твори Шевченка й Франка, організовує вистави за п'єсами Карпенка-Карого та Старицького, за що не раз зазнає утисків від польської влади. Війна 1914 та події 1918 року спонукали юнака до безпосередньої участі у встановленні національної влади у Доброводах. Він стає разом з такими самими свідомими земляками вояком Української Галицької Армії. Згодом продовжує навчання у Тернопільській гімназії, яку закінчує з відзнакою 1922 року. За порадою свого вчителя - відомого українського математика Мирона Зарицького вирушає до німецького міста Ґеттінґена, вступає до знаменитого університету Ґеорґа Авґуста. Тоді там працювали видатні вчені Вернер Гайзенберґ, Макс Борн, Роберт Поль та інші. 1927 року Олександр Смакула склав докторський іспит і успішно захистив дисертацію. З того самого року працює асистентом у фізичному інституті Роберта Поля, друкує наукові праці, докладає зусиль для розбудови науки на українській землі, друкує свої наукові праці у Збірнику НТШ. Відвідує семінари творців квантової механіки Гайзенберґа і Борна, активно використовує нові наукові поняття для з'ясування механізмів взаємодії електромагнітного випромінювання у твердих тілах. Олександрові Смакулі вдалося пояснити радіаційне забарвлення кристалів і вивести кількісне математичне співвідношення, відоме в науці як "формула Смакули".

Хоча в Німеччині він мав добру наукову перспективу, все ж Олександр Смакула повернувся на рідну землю, куди його нестримно тягнуло. А тут ще й совєтська пропаганда про світле майбутнє, і Олександр Смакула на запрошення колишнього вчителя та земляка, відомого літературознавця професора Андрія Музички приїздить 1928 року працювати до Одеського університету. Але невдовзі вчений збагнув усю оманливість розвитку науки у тоталітарній державі і, скориставшись умовною телеграмою про відкликання до свого керівника професора Роберта Поля, виїхав знову до Німеччини. На жаль, багатьох учених, митців, які повірили в таку агітацію, чекали згодом Соловки або розстріли.

Повернувся Олександр Смакула до Гайдельберґа в Інститут медичних досліджень кайзера Вільгельма, де став керівником оптичної лабораторії і

фактично фундатором квантової органічної хімії. Трансформації кристалічного вуглеводу електричними коливаннями р-електронів називають тепер "інверсією Смакули".

1934 року вчений стає директором дослідної лабораторії у всесвітньо відомій фірмі Карла Цайса в Єні. Наприкінці війни американська окупаційна влада вивозить Смакулу разом з іншими видатними фізиками й інженерами до США, де його змушують працювати у військовому форті-лабораторії, штат Вірджінія, на потреби військово-промислового комплексу. Він досліджує матеріали для інфрачервоної техніки. 1951 року Смакулу запрошують на посаду професора Массачусетського технологічного інституту, при якому згодом він заснував і очолив лабораторію фізики кристалів. Цей науковий заклад і досі вважається найкращою вищою технічною інституцією в Америці. Тут він почав займатися найактуальнішими проблемами твердотілої електроніки, дослідженням технологій і властивостей електрооптичних матеріалів і пристроїв, феромагнітних і п'єзоелектричних матеріалів, лазерів на рідкоземельних елементах, тонких плівок, нових нелінійних напівпровідникових кристалів, органічних та надпровідних структур.

Смакула написав фундаментальну монографію "Монокристали: вирощування, виготовлення і застосування" обсягом понад 500 сторінок, яка вийшла 1962 року в Берліні. Ця книжка не втратила й сьогодні своєї цінності, надто як підручник для студентів та молодих науковців.

Він автор понад 100 наукових праць, частина з яких надрукована у Збірниках НТШ українською мовою, став почесним членом Товариства українських інженерів в Америці (1964), дійсним членом НТШ та інших наукових товариств.

В.КОЗИРСЬКИЙ,
В.ШЕНДЕРОВСЬКИЙ

БРАТ ПАНАСА МИРНОГО

Поміж чотирьох дітей миргородського урядника Якова Григоровича Рудченка, найбільший талант мали двійко старших – Іван та Панас. Про автора "Повії", "Лимерівни" та "Лиходіїв" знаємо чимало. Іван – відомий далеко менше і переважно як співавтор роману "Хіба ревуть воли, як ясла повні?". Його ім'я пов'язується у свідомості пересічного читача саме з цим твором і вже рідше згадуємо інші його діяння у творчій царині, хоч мав Іван Рудченко талант неабиякий і зробив чималий внесок до рідної культури. Та й хто зна, як торував би життєвий шлях його молодший брат, аби в ранні роки не мав за порадника і заступника Івана.

Іван був первістком у сім'ї. Народився на чотири весни раніше за Панаса – 1845 року, у Миргороді. Дитячі його літа минали над Хоролом, під густоцвіттям медвяних лип та серед степових трав, у хатині, де біля причілків ружі сягали стріхи, де бусол лопотів крильми, вітаючи вранішнє сонце, а між кучерявих вишень врунився хрещатий барвінок, насаджений теплою материнською рукою.

У Миргороді віддали його до повітового училища, хоча докінчував він свою науку в Гадячі, куди батька перевели по службі. Тут і записав Іван від старого дідапасічника першу народну казку. З того й почалося.

Чи в Гадячі ярмарки, чи за двадцять верст, а Іван таки піде. Гуде веремія – товчеться між рядами хлопець та прислухається. Там уловить соковите слово, там приказку, а як зачує кобзаря чи лірника, то вже не втримаєш. Миттю туди, сяде неподалік і слухає, слухає.

Повернеться додому втомлений, голодний – зате радий і щасливий. Як сяде за стіл, то до перших півнів викладає на папір почуте. Мав він напрочуд добру пам'ять. А то, буває, приведе до господи кобзаря. Тоді збиралася вся родина, скликали сусідів, і для всієї вулиці було свято.

Та скінчилась недовга наука і подався Іван на службу до Полтави. Там заїдали щоденна рутина, папери, тож чекав він вакансій, щоб хоч на який тиждень зазирнути до батьківської оселі, податися з братом по навколишніх селах – до пастухів, пасічників, чумаків.

Приїжджав у мереженій сорочці, свитині, ще й червоним поясом підперезаний. Стражники аж кипіли зі злості, тільки чіпати боялись – як-не-як, у губернаторстві служить.

У 1867 році Іван Рудченко вступає вільним слухачем до Київського університету. Живе у домівці Драгоманових, готує до друку свої перші збірки народної творчості "Народні південно-російські казки", "Чумацькі народні пісні".

Київське життя тривало два роки, а далі – знову задушлива губернаторська канцелярія. Цього разу в Житомирі. Як чиновник особливих доручень, роз'їжджав по повітах, бував у селах. Особливий мав хист Іван Рудченко до економічних наук, і це дуже вплинуло на його кар'єру. Від звичайного писаря він просувається до управителя канцелярії, а пізніше члена ради міністерства фінансів і перебирається до Петербурга. І хоча Рудченко так само палко любить Україну, переймається її долею, проте з його творчості зникає громадянський заспів – вона набирає інтимнішого, особистішого характеру. Його ім'я все рідше з'являється у пресі.

Може, оцей вірш дає найяскравіше уявлення про душевні муки талановитого літератора, долею закинутого в глухі нетрі чужинецького чиновницького життя:

Вітри, негода та недоля,
Помчали з рідного нас поля,
Та на чужину й занесли.
І стали ми своїм чужі,
Чужим не рідні...

Чужим не рідні... Високий адміністративний пост зв'язує руки, і тільки туга лягає на папір. Важка і гірка туга. Все далі й далі рідна Україна, і тільки кричить душа:

...Замовкли радісні пісні,
Порвались струни на бандурі.
І ми, як тріска серед бурі,
На березі однім – одні!..

У холодному Петербурзі він був одиноким. Україна жила своїм життям, а він – своїм. Зрідка друкував статті в "Новом времени". І нишком мережив рядки:

Гой, в кого серце не криги-
льодини.
Відгукнись на голос моєї
Вкраїни,
Обізвися щиро – не словом
– душею.

Помер Іван Якович Рудченко в Куокколі (Фінляндія). Автор некрологу в "Слові" писав, що він був рідкісним гостем у чиновницькому середовищі, яке його й занапастило.

І ще: старшого брата Панаса Мирного Івана Рудченка ми теж повинні пам'ятати. Пам'ятати і як співавтора роману "Хіба ревуть воли, як ясла повні?", і як автора багатьох інших, хоч і менш талановитих, белетристичних творів та ліричних поезій, як перекладача Тургенєва, Міцкевича, Чернишевського, Гейне, Байрона, як визначного фольклориста й етнографа.

Василь ТУРКЕВИЧ

ЯК БОГ ЗІ СВЯТИМИ ПО ЗЕМЛІ ХОДИВ, ЇХ НАВЧАВ ТА ЛЮДЕЙ ВИПРОБОВУВАВ

Задавна ходив Господь зі святим Петром та Миколаєм. Якось застав їх вечір біля хати бідної вдови. Заходять вони у двір, низько кланяються.

– Чи не пустиш бідних старців переночувати?

– Чого ж, пущу. Хату мені не перележите.

Заходять вони до хати, сідають на лаві. А Господь і запитує:

– Чи не дасиш, жінко, нам чого попоїсти?

– І дала б, люди добрі, але нема в мене нічого. Тільки й того, що черствий окрайчик.

Бог і каже:

– То дай нам борщу.

Бідна вдова відповідає:

– Я й печі не топила. З чого того борщу наварити, як у хаті ні картоплини, ні капустинки?

А Бог наче й не чує, продовжує свою мову:

– Зазирни до печі, може, там щось є.

Вона й слухати його не хоче, а він мов той реп'ях: «Зазирни до печі та зазирни».

Махнула вдова рукою й полізла до печі. А там повно всяких страв.

Жінка очам своїм не вірить - чи не сон, була. Тільки то був не сон, у печі все парувало й смачно пахло.

Нагодувала вона старців, поклала спати.

Вранці Бог зі святим Петром та Миколаєм подякували господині й пішли собі далі. Коли це чують - весільні музики грають. От святий Миколай і каже:

– Господе милостивий, ходімо й ми на весілля. Може, й нам по чарці горілки дадуть.

– А чого ж, ходімо, – відповідає Господь.

От вони і пішли туди. Багатий господар, побачивши старців, й уваги не звернув. Все багатих гостей частує та припрошує. Тільки й того, що жінці наказав дати перехожим милостиню.

Жінка як гримне на нього:

– Ліпше б ти за дорогими гостями пильнував, а не за старцями. Як принадиш цих дідів – двері не зачинятимуться.

Дала їм для годиться по маленькій чарочці горілки та шматочку хліба й мало не виштовхала із двору.

– Ідіть, ідіть собі до церкви, чого вам на весіллі товктися.

Ідуть Господь зі святими і гомонять:

– Кріпко скупий цей чоловік, а жінка ще скупіша. Не вміють вони у щасті шануватися і не хочуть помагати бідним.

Коли це назустріч біжить їм вовк і каже:

– Дай мені, Господи, щось з'їсти. Вже кілька днів росиночки не мав у роті.

Вислухав його Бог та й відповідає:

– Біжи в оце село, знайди найбіднішу хату вдовину, де ми оце ночували. У неї є ряба корова, її і з'їж.

Почув це святий Микола і почав благати Бога:

– Господи, вона й так бідна та убога. Нехай вовк не бере в неї останньої корови, бо вона буде гірко плакати й побиватися. Нехай візьме корову в скупого багача, що оце весілля бучне справляє.

Бог відповідає:

– Ні, так не можна. Нехай візьме корову саме у бідної вдови, нехай вона плаче й побивається, бо нема їй на цьому світі талану.

Вовк побіг, а Бог і святі полягали спати. Тільки не спиться святому Миколаю. Шкода йому тієї вдови. Встає він тихенько та бігом навперейми вовку. Прибіг до двору вдови, схопив жменю якогось болота й обмазав корову, що вона з рябої стала чорною.

Прибігає сіромака, дивиться, а в хліві стоїть не ряба, а чорна корова. Що було робити вовку – наказано рябу з'їсти, а в хліві чорна. Побіг вовк назад і каже Господу:

– Нема у вдови рябої корови, а тільки чорна.

– То з'їж чорну, – каже Бог.

Зірвався вовк із місця, тільки й бачили його, так прудко побіг у село. Бачить святий Миколай, що не зможе допомогти вдові.

Пішли вони далі, коли це котиться їм назустріч діжка, повна вщерть сріблом-златом.

– Що то воно таке? – питають святі Господа.

– То котиться щастя тому чоловіку, в якого ми на весіллі були.

Святий Миколай знову Господа благає:

– Милосердний Боже, вділи хоч макітерку злата-срібла убогій вдові.

– Ні, – відповідає Бог. – І не проси, не вділю. То тільки багатого золото.

Йдуть вони далі. Сонце вже високо підбилося, пече й захотілося святому Миколаю води.

– Колись, – каже Бог, – я проходив тут. То в ярочку бачив криницю.

Пішов туди святий Миколай, та враз і повернувся увесь блідий.

– А чого це ти так злякався? – запитує Господь.

– Там стільки всілякого гаддя, що ледве звідтіля втік.

Йдуть вони далі, а святому Миколаю пити ще дужче хочеться. Знову бачать ярок.

– Ходи, – каже Бог, – у цей ярочок, там, певно, є криниця.

Пішов святий Миколай в той ярок та враз і повернувся. Та такий переляканий, наче на нім одежа зайнялася.

– Там гадів ще більше і такі люті, що готові розірвати вщент.

– Що ж, ходімо далі, – сказав Господь. – Десь знайдемо водичку.

Довго вони йшли, поки знову побачили ярочок із садочком.

– Ходи, – каже Господь. – Може, там нап'єшся?

Пішов Миколай, дивиться - криничка гарненька, вода джерельна, а довкола всякі пахущі квіти. А на тих квітах птахи сидять і щебечуть.

Святий Миколай не знає, що йому робити. Чи то воду пити, чи любуватися тією красою. І він тричі потрохи пив воду й любувався квітами та птахами. Здалося йому, що минула якась хвилина.

Аж приходить туди Господь:

– Що це ти, Миколаю, так довго тут сидиш. Вже три роки минуло, як пішов пити воду. Ми тебе чекали, чекали та й пішли далі. Вже півсвіту обійшли, а оце знову сюди повернулися.

Вислухав святий Миколай Бога й запитує:

– Господи, що б то воно за знак? До попередніх двох криниць не підступишся, стільки там гаддя страшного, а тут така гарна криниця, стільки квітів пахущих та пташок співочих.

Бог тоді відповідає:

– Перший яр, що ти бачив – то пекло для того багача, що на весіллі нас не вшанував і бідним не допомагав. А другий яр – то пекло для жінки його, бо вона ще скупіша й лютіша для людей. І будуть там вони довіку мучитися – хотітимуть води, а гаддя їх до криниці не пускатиме. А третій яр – то рай для тієї вдови. Вона на цім світі гірко бідувала, терпіла та плакала, а по смерті своїй матиме біля цієї криниченьки щастя й блаженство довіку.

Літературне опрацювання
Василя ТУРКЕВИЧА

Князь Роман Мстиславович. 1198–1205

ДЕРЖАВНИК МИМОВОЛІ

Ім'я князя Романа відоме не тільки з давньоруських літописів, а й із польських, німецьких, французьких. Закарбував його в історії і старовинний український фольклор. Народився князь приблизно 1153 року. Його батько Мстислав Ізяславович, правнук Володимира Мономаха, княжив на Волині та Переяславщині, але як старший у "Володимировому племені" тримав під своєю опікою й Київ. 1168 року залишився без князя Новгород. І Мстислав Ізяславович послав туди юного Романа.

А наступного року суздальський князь Андрій Боголюбський пішов раттю на Київ. Мстислав, довідавшись про це, відрядив до Новгорода посланця, аби спільно з сином стати на захист "матері городів руських", але його перехопили, і Роман не зміг допомогти батькові. Спустошивши Київ, Андрій Боголюбський спрямував свій меч на Новгород – на Романа. Цей амбітний і енергійний князь мав намір створити у Північно-Східній Русі загальноруський центр. Для цього йому треба було знищити давньоруську столицю, а ще – обламати волинську гілку Мономаховичів, наймогутнішу на той час.

Отож на початку 1170 року суздальські, ростовські, рязанські, муромські та інші війська пішли на Новгород. Але нападники зазнали нищівної поразки. Шляхи до могутності й слави були відкриті. Та, на жаль, втрутилася доля – помер батько. Як твердить стародавній літописець, дружинники начебто сказали Романові: "Не можеш, княже, тут бути – через невірність цих людей, але піди до братів у Володимир, а якщо не підеш, виженуть тебе з нечестям". Найвища влада в Новгороді належала не князеві, а багатому боярству. Та й залишитися – означало вступити в смертельну боротьбу з володимиро-суздальськими князями. Роман повертається у свою вотчину – Володимир (Волинський), і на цілих 17 років випадає з великої політики.

Випадає закономірно. Волинська земля тоді була поділена на дрібні удільні князівства з центрами у Володимирі, Луцьку, Бересті (нині Брест, Білорусь) та Белзі. Досі їх об'єднувала дужа рука Мстислава Ізяславовича. З його смертю авторитет подрібнених Ізяславичів упав. Київ захопили нащадки Юрія Довгорукого, потім – смоленські князі. На південь від Волині лежало могутнє Галицьке князівство Ярослава Осмомисла, на захід – польські землі, з чиїми володарями князь Роман мав родинні зв'язки, на північ – у борах та болотах сиділа дика Литва. Коштом чого розширювати володіння?

Найперше, що зробив юний князь – оженився на дочці київського князя Рюрика Ростиславовича Передславі, здобувши таким чином могутнього заступника. 1182 року між князями дорогичинським та мінським спалахнула усобиця за Берестя, що залишилося без господаря. Роман скористався конфліктом і з допомогою князя краківського Казимира Справедливого, свого дядька, приєднав Берестя до Володимирського князівства. Однак усе це було не те. Князь Роман поглядав на Галич – найбагатше князівство Руси XII століття. Незабаром, снуючи далекосяжні плани, він віддав свою дочку Федору за внука Ярослава Осмомисла – Василька, а 1187 року безпосередньо втручається в галицькі справи.

Тоді помер князь Ярослав. Владу в Галичі перебрав його син Володимир –

п'яничка і розпусник. Роман, уже, мабуть, маючи в Галичі своїх прибічників, підмовив бояр, аби ті прогнали Володимира й поставили над Галичем його. Так і сталося. Самовпевнений Роман віддає свою столицю з усіма волинськими землями братові, князеві белзькому Всеволоду – назовсім (із цілуванням хреста!) і перебирається до Галича. Галицький князь Володимир утік до угорського короля Бели, а звідти повернувся з великим військом. Бояри, не бажаючи кровопролиття, відвертаються від Романа. До того ж вони одразу відчули його жорстку руку. Роман ні з чим повертається на Волинь. Але ворота його недавньої столиці перед ним зачинені. Брат Всеволод нагадує, що він віддав місто своєю волею й назовсім.

У боротьбі за Галич 1188-1189 років князь Роман не виявив себе ще ні політиком, ні державником. Але тепер Роман знав, що земля ніколи не буває зайвою, вона – багатство, могутність і навіть особиста безпека князя. Тож, починаючи з 1194 року, коли у Кракові помер князь Казимир, а в Києві – великий князь Святослав Всеволодович, оспіваний у "Слові о полку Ігоревім", Роман уже веде боротьбу за кожну п'ядь землі, за найменшу частку особистого інтересу. І з ким? З князем київським Рюриком – своїм тестем, великопольським князем Мешком – своїм дядьком, з галицьким князем Володимиром – своїм сватом. І не перестає позирати на Галич.

Мабуть, він туди не тільки позирав, бо 1199 року його сват, бувши при доброму здоров'ї, раптом помер – чи отруївся, чи з перепою – достеменно так і невідомо. Частина бояр хотіла покликати з Києва Рюрикового сина Ростислава, частина – з Путивля, когось із Ігоревичів (їхня мати Єфросинія – Ярославна у "Слові о полку Ігоревім" – була дочкою Ярослава Осмомисла). А остаточне призначення мав затвердити найстарший у "Володимировому племені" Всеволод Велике Гніздо. Але, де той Суздаль, а Галич – ось він. І Роман із військом вдираються в Галич. Всяк, кому це не сподобалося, наклав головою. "Не передушивши бджіл, не їстимеш меду", - записав літописець слова князя Романа, звитяжця над галицьким боярством. Об'єднавши Волинь і Прикарпаття, Роман своєю могутністю перевершив усіх на Русі. 1200 року він посилає до Константинополя посольство. І того ж таки року бере за себе Анну – дочку візантійського імператора Ісаака II Ангела від його другої дружини Маргарити-Марії, дочки угорського короля Бели III. Свою першу дружину Передславу князь Роман ще на початку конфлікту з Рюриком відіслав до батька у Київ. Отож дії Романові найдужче зачіпали саме київського князя. Він вирішив ударити на Галич, об'єднавшись із чернігівськими князями Ольговичами. Роман довідався про це і блискавично, не зустрівши жодного опору, захопив Київ. Рюрика спровадив до Овруча, а Ольговичів – до їхнього Чернігова. Лише змусив їх цілувати хреста, що не змовлятимуться більше проти нього. Вони хреста цілували, але наступного 1203 року знову змовилися. Та знову зазнали поразки. Однак Роман і цього разу їх не покарав, за Рюриком навіть залишив Київ. Бо був уже зрілим політиком. А на той час йому найважливіше було виконати завдання Візантії – розправитися з половцями. Це можна було зробити лише об'єднаними силами Русі. Ось чому загалом запальний Роман так терпляче поставився до заколотників.

Половців було остаточно розгромлено.

Роман звернувся до всіх князів руських із новим проектом облаштування Русі. По суті своїй – то був проект утворення єдиної держави конфедеративного типу. Роман запропонував великого князя київського обирати радою наймогутніших князів. Великий князь повинен був замість саджати своїх синів князями у волості, дати їм на прогодівлю по місту чи по селу, і вони мали підпорядковуватися батькові. При нападах ворога належало ставати на захист земель усім князям під проводом великого князя. Свій престол він мав передати найстаршому синові, братові, чи найстаршому в роду, але конче з усією волостю. Роман бачив: усі нещастя Русі – від роздрібненості земель, від того, що кожен удільний князь вважав свій уділ окремою державою. Стародавній літописець переказує слова Романа: "Разом добре: коли небагато князів у Руській землі було і старійшого слухали, тоді всі навколишні боялися й шанували, і не сміли воювати, як бачимо нині".

На жаль, проект зазнав повного провалу. Жоден руський князь не прибув до Києва на раду. А Всеволод Велике Гніздо відповів за всіх: "Це, брате й сину, споконвіку такого не було. І я не можу переступити, але хочу, щоб було так, як за батьків і дідів наших". Роман зрозумів, що об'єднати Русь йому не вдасться. Пойнятий гнівом на своїх співплемінників, він пішов із Києва в Галич – розбудовувати свою державу.

Князь Роман загинув випадково і безглуздо. Стоячи з військом на Віслі й чекаючи від своїх двоюрідних братів – князів краківських Лелека і Конрада – згоди на перемовини, він з невеликим загоном відлучився на полювання. Раптом їх заскочили поляки і всіх перебили. Князь Роман, простромлений списом, помер, не доїхавши до Галича.

Хто зна, як би обернулася наша історія, коли б не ця фатальна випадковість. Цілком можливо, що сьогодні ми відзначали б 800-ліття нашої Української держави.

Олег ПОТУРАЙ

МАЮТЬ ПОВЕРНУТИСЯ В УКРАЇНУ

По багатьох містах, у музеях та архівах світу розпорошені національні історико-культурні цінності України. Наприклад, клейнодні гармати, виготовлені в Глухові для гетьмана Розумовського, пишно прикрашені написами-присвятами, бароковими візерунками та геральдичними композиціями, - ще в XIX столітті були "высочайше" подаровані Кубанському козацькому війську. Тепер ці гармати експонуються у Краснодарському крайовому музеї. Там-таки зберігається й запорозьке євангеліє київського друку 1689 року, оздоблене коштовними шатами, - з Січової Покровської церкви. Коли чорноморське козацьке військо переселялося на Кубань, його, як переказують, перевезли козаки Кущівського куреня.

У Петербурзькому Артилерійському музеї зберігаються й інші пам'ятки, пов'язані з історією України. Зокрема, гетьманські клейноди (литаври, бунчуки, сурми, а також високої мистецької роботи карета), виготовлені в середині XVIII століття до урочистостей з нагоди проголошення Кирила Розумовського гетьманом України. Таких реліквій не має навіть Національний історичний музей України.

Складна доля й славнозвісної храмової ікони Січової церкви, так званої "Запорозької Покрови", іконографічна традиція якої виникла, ймовірно, у другій половині XVII століття. Богоматір зображена тут посеред сивовусих січовиків, запорізької геральдики, клейнодів, військового обладунку тощо. Ікона вважалася найвищою святинею Війська Запорозького, її дбайливо охороняли в найлихіші часи. Це про неї писав Т.Шевченко:

Як мандрували день і ніч,
Як покидали запорожці
Великий Луг і матір Січ,
Взяли з собою Матер Божу,
А більш нічого не взяли,
І в Крим до хана понесли
На нове горе-Запорожжя.

Після ліквідації в 1775 році Запорозької Січі на річці Підпільній ця ікона потрапила до соборної Покровської церкви Переяслава, потім опинилась у збірці творів мистецтва царської родини - спочатку Миколи Миколайовича, згодом Сергія Олександровича. Цей останній подавав ікону на виставку XI Археологічного з'їзду в Києві (1899 р), після чого "Запорозька Покрова" стала широко відомою завдяки численним публікаціям. Копії її зберігаються тепер у музеях Одеси й Дніпропетровська.

Далі сліди цієї історичної реліквії губляться. Можливо, оригінал і досі

переховується в запасниках якогось Петербурзького музею? Адже основу Музею російського мистецтва становлять твори із зібрань царської родини (колишня назва "Музей Олександра III").

У фондах Петербурзького Ермітажу й досі зберігається чимало історичних реліквій запорозького козацтва, зокрема курінних прапорів, зброї тощо. Є вони також у Палаті зброї Московського Кремля. Проте неприступність цих фондів і брак сучасних мистецьких каталогів цих найбільших скарбниць історичних коштовностей не дають змоги конкретизувати їхній перелік і ставити кваліфіковані вимоги про повернення національної спадщини в Україну.

Володимир ЛЕНЧЕНКО

Молитви

НА ЗАМОЛЕННЯ ГРІХІВ

Господи, приношу Тобі всі гріхи мої та злочини, що зробив перед Тобою і перед Святими Твоїми ангелами, все покладаю на жертву Твого умилостивлення; хай обпалиш Ти і знищиш все вогнем любові Твоєї, хай зітреш усяку скверну гріхів моїх, хай очистиш совість мою від усякого злочину і хай повернеш мені благодать, утрачену гріхом.

МОЛИТВА СЕРЦЯ

Пресвята Трійце, Боже наш, Господи Вседержителю, Духом твоїм Святим очисти моє серце і душу від усякої скверни і нечистоти плоті й духа і зроби моє серце чистим для сприйняття Тебе, Господа Бога мого. Зроби, Господи, серце моє храмом Твоїм Божественним і Духа святого, що в ньому живе. Амінь.

ВІД УСЯКОГО ЗЛА

Ангеле Божий, святий мій Хранителю! Даний мені від Бога з неба для охорони, прошу Тебе старанно: Ти мене сьогодні напоум і збережи від усякого зла, навчи мене добрій справі і спрямуй на шлях порятунку.

(Повторювати вранці тричі).

Олександр ЧЕКМИШЕВ

МОЛИТВА ДО КНИГИ

Відкрий мені свічадо Своїх дум,
Відкрий свічадо мудрості Своєї.
Я виросту – і мій глагол на глум
Підняти вже не зможуть фарисеї.
На ниві Слова, на Твоїй ріллі
Не для гордині піт проллю – то
тлінне, –
А щоб себе на Божій знать землі
І Божим гідно зватися творінням.
Не пожалій мені Своїх щедрот
Я їх примножу і роздам по світу.
Коли Ти є – у мене єсть Народ.
Любов, Надія, Віра і Молитва.
Амінь!

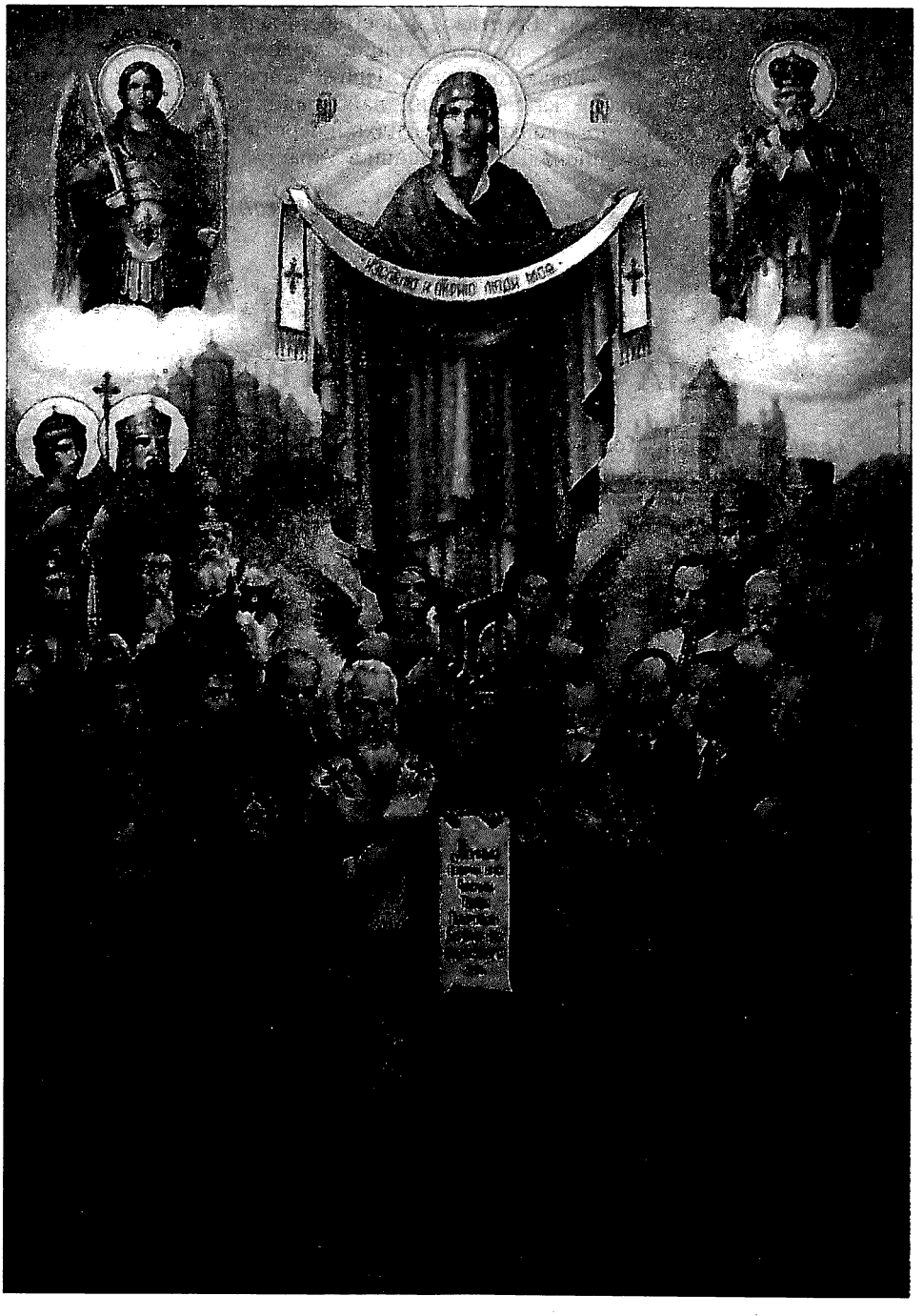

Василь Стефурак. Покрова з предстоячими – іконопортрет. 1993р.

ЖОВТЕНЬ

ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	НД
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30	31					

1 – Святої Терези.

– Міжнародний день музики.

– Міжнародний день людей похилого віку.

– День працівників освіти.

2 – 135 років від дня народження українського композитора, музичного діяча Дениса Січинського. Помер 26 травня 1909 р.

– 50 років тому помер англійський письменник Бернард Шоу. Народився 26 липня 1856 р.

3 – Мученика Михайла, князя Чернігівського і боярина його Феодора, чудотворців.

– 65 років тому помер український історик, правознавець Микола Василенко. Народився 1 квітня 1877 р.

4 – 125 років тому засновано Чернівецький університет.

4 – 120 років тому помер французький композитор Жак Оффенбах. Народився 20 червня 1819 р.

– 70 років тому померла українська письменниця, етнограф Олена Пчілка (Ольга Косач). Народилася 29 липня 1849 р.

5 – 280 років тому було оприлюднено указ Петра I про заборону Києво-Печерській та Чернігівській друкарням випускати книжки без столичної цензури.

– 205 років тому помер український історик, видавець, письменник Василь Рубан. Народився 25 березня 1742 р.

7 – 90 років тому загинув український льотчик, винахідник, громадський діяч Левко Мацієвич. Народився 13 січня 1877 р.

8 – 335 років тому гетьманом Правобережної України обрано Петра Дорошенка.

– 110 років від дня народження українського історика і краєзнавця Михайла Кутинського. Помер 10 січня 1974 р.

9 – Упокоєння апостола і євангеліста Іоана Богослова.

– 380 років тому висвячено митрополитом Київським і Галицьким Йова Борецького. Помер 12 березня 1631 р. Рік народження невідомий.

– 295 років від дня народження грузинського поета Давида Гурамішвілі. Помер 1 серпня 1792 р.

– 175 років від дня народження чеського політичного діяча, історика Йосифа Гречека. Помер 25 листопада 1888 р.

– 165 років від дня народження французького композитора, піаніста Шарля Каміля Сен-Санса. Помер 16 грудня 1921 р.

– 80 років тому помер російський історик і літературознавець Дмитро Овсянико-Куликовський. Народився 5 лютого 1853 р.

10 – 175 років тому помер український композитор Дмитро Бортнянський. Народився 1751 р.

– 125 років тому помер російський письменник, автор історичних романів і повістей Олексій Толстой. Народився 5 вересня 1817 р.

– 100 років від дня народження українського архітектора Григорія Головка. Помер 31

жовтня 1982 р.

11 – Собор преподобних отців Києво-Печерських, у Ближніх печерах (прп. Антонія) спочилих.

– 170 років від дня народження українського етнографа, лексикографа Михайла Левченка. Помер 1892 р.

– 115 років від дня народження французького письменника Франсуа Моріака. Помер 1 вересня 1970 р.

12 – 650 років від дня народження великого князя Московського Дмитра Донського. Помер 19 травня 1389 р.

– 140 років від дня народження української письменниці і громадської діячки Софії Тобілевич. Померла 7 жовтня 1953 р.

– 120 років від дня народження українського кобзаря Григорія Кожушка. Помер 23 січня 1924 р.

– 55 років тому помер український громадський і політичний діяч, історик мистецтва Дмитро Антонович. Народився 2 листопада 1877 р.

13 – Святителя Михаїла, першого митрополита Київського і всієї Руси.

14 – Покрови Пресвятої Богородиці.

– День молитви за всіх полеглих за волю і державність України.

– День українського козацтва.

– 115 років від дня народження українського громадського і політичного діяча, літературознавця, журналіста Андрія Ніковського. Помер 1942 р.

15 – 360 років тому помер український церковний діяч Ісая Копинський. Рік народження невідомий.

– 230 років від дня народження австрійського історика, автора праць про Україну Йоганна Енгеля. Помер 1814 р.

– 140 років від дня народження української письменниці, актриси, фольклористки Софії Тобілевич. Померла 7 жовтня 1953 р.

– 105 років тому народився український письменник Володимир Гжицький. Помер 19 грудня 1973 р.

– 85 років тому помер український громадський діяч, історик Олександр Русов. Народився 7 лютого 1847 р.

16 – 145 років тому помер російський історик Тимофій Грановський. Народився 21 березня 1813 р.

– 75 років тому помер норвезький художник, автор картин про Київ Кристіан Крог. Народився 13 серпня 1852 р.

17 – 240 років від дня народження французького мислителя Клода Сен-Симона. Помер 19 травня 1825 р.

18 – 230 років від дня народження австрійського історика, автора праць "Історія Галича і Владимира до 1772 р.", "Історія України і українських козаків" Йогана Енгеля. Помер 1814 р.

– 45 років тому помер іспанський філософ, публіцист, громадський діяч Хосе Ортега-і-Гасет. Народився 9 травня 1883 р.

19 – Апостола Фоми.

– 355 років тому помер англійський письменник Джонатан Свіфт. Народився 30 листопада 1667 р.

21 – 210 років від дня народження французького історика, поета, політичного діяча Альфонса Ламартіна. Помер 28 лютого 1869 р.

– 100 років від дня народження української актриси Поліни Нятко. Померла 12 жовтня 1994 р.

22 – Апостола Якова Алфеєва.

– 165 років тому загинув народний месник Устим Кармалюк (Кармелюк). Народився 10 березня 1787 р.

– 35 років тому помер німецько-американський протестантський теолог, філософ Пауль Тілліх. Народився 20 серпня 1886 р.

– 25 років тому помер англійський історик, соціолог Арнольд Тойнбі. Народився 14 квітня 1889 р.

23 – Святителя Амфилохія, єпископа Володимиро-Волинського.

– 100 років тому помер український церковний діяч, митрополит Йосиф Сембратович. Народився 8 листопада 1821 р.

24 – Міжнародний день Організації Об'єднаних Націй.

25 – 600 років тому помер основоположник англійської літератури Джефрі Чосар. Народився 1340 р.

– 175 років від дня народження австрійського композитора, диригента, скрипаля Йоганна Штрауса. Помер 3 червня 1899 р.

– 140 років від дня народження українського художника Миколи Самокиша. Помер 18 січня 1944 р.

– 115 років від дня народження українського художника Карпа Трохименка. Помер 1 жовтня 1979 р.

26 – 100 років від дня народження українського архітектора Григорія Бловка. Помер 31 жовтня 1982 р.

27 – Преподобного Миколи Святоші, князя Чернігівського, Печерського чудотворця.

– 570 років тому помер великий князь Литовський Вітовт. Народився 1350 р.

– 375 років тому було укладено між українськими козаками і польським урядом Куроковську угоду, яка значно збільшувала козацький реєстр.

– 255 років від дня народження українського диригента, автора духовної музики Максима Березовського. Помер 2 квітня 1777 р.

– 115 років від дня народження українського художника і мистецтвознавця Юхима Михайліва. Помер 15 липня 1935 р.

30 – 175 років від дня народження українського художника Дмитра Безперчого. Помер 30 вересня 1913 р.

– 125 років від дня народження вірменського поета Аветіка Ісаакяна. Помер 17 жовтня 1957 р.

– 120 років від дня народження українського історика, педагога, архівіста Павла Федоренка. Помер 5 лютого 1962 р.

31 – Апостола і євангеліста Луки.

У 2000 році виповнюється:

– 2525 років від дня народження давньогрецького драматурга Есхіла. Помер 426 року до Р.Х.

– 2300 років від дня народження давньогрецького драматурга Аполлодара. Помер бл. 260 р. до Р.Х.

– 2200 років тому розпочалася друга Македонська війна.

– 850 років від дня народження польського хроніста Вінцентія Кадлубека. Помер 1223 р.

– 550 років від дня народження українського вченого Юрія Дрогобича-Катермака. Помер 1 лютого 1494 р.

– 530 років від дня смерті останнього Київського удільного князя Семена Олельковича. Рік народження невідомий.

– 400 років від дня народження французького інженера, автора книги про Україну Гійома-Левассера де Боплана. Помер 6 грудня 1673 р.

– 380 років тому зусиллями Петра Сагайдачного і патріарха Феофана у Києві було відновлено православну митрополію.

– 380 років від дня народження церковного і політичного діяча Лазаря Барановича. Помер 13 вересня 1693 р.

– 355 років тому 2000 козаків взяли участь у битві під Дюнкерном.

– 315 років тому скінчилося життя українського гетьмана Юрія Хмельницького. Народився бл. 1641 р.

– 275 років від дня народження українського політичного діяча Григорія Полетики. Помер 1784 р.

– 235 років від дня народження українського політичного діяча, історика Василя Полетики. Помер 1845 р.

– 175 років від дня народження польського історика, етнографа, автора численних праць з історії України Едварда Руліковського. Помер 1900 р.

– 90 років тому було освячено храм святої Єлизавети на Трухановому острові у Києві. Зруйнований більшовиками у 1937 р.

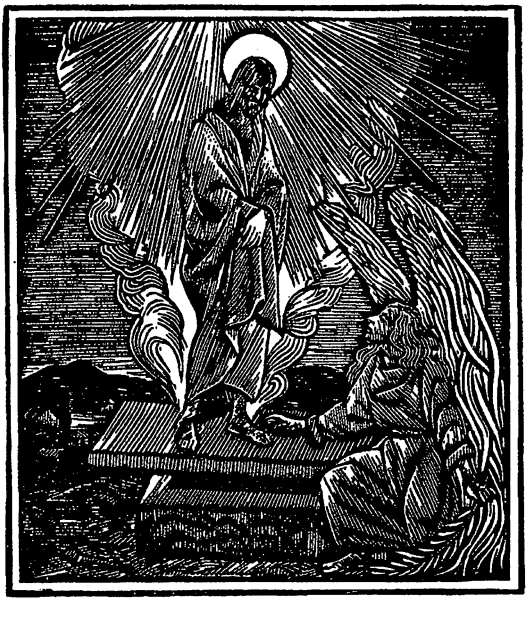

"Воскресіння"
Микола Бутковський. Житомир. 1995

ПЕРШИЙ МИТРОПОЛИТ УКРАЇНИ-РУСИ МИХАЇЛ

Про першого високого ієрарха православної церкви Руси-України "Київський синопсис" 1823 р. повідомляє скупо: "Михаил I, святый, родом сирин, присланный от Константинопольского патриарха Сергия, был до 992 года, в коем преставился. Святые мощи его почивают открыто в Печерской большой Успенской церкви: а прежде до 1730 г. почивали в Антониевой пещере". Синодики чи поминальники, що зберігалися в церквах, називали лише імена митрополитів, без жодних відомостей про них. У Софійському синодику 1532 р. читаємо: "Преосвященным митрополитам Киевским и всея Руси: Михаилу, Леонтию, Иоанну, Феопемту и др". В інших синодиках порядок розміщення митрополитів нерідко порушувався і залежав здебільшого від бажання укладачів.

Зазначмо, що й до сьогодні точаться дискусії щодо особи першого митрополита Руси-України. Автор схиляється до версії переважної більшості істориків української церкви, що все-таки ним був св. Михаїл.

Як довго тривала діяльність першого митрополита, за браком відомостей визначити складно. Деякі джерела зумовлюють чотири роки, проте є всі підстави довіряти Новгородському літопису, що засвідчує прибуття в Русь наступного митрополита – Леонтія у 991 році.

Ким з походження був першосвятитель Михаїл? Одні дослідники вважають його греком, інші – болгарином. У цій суперечці більш аргументована версія В.Калинникова: "Більшість сказань називають його сирином (сирійцем). Греком він міг бути названий як присланий від константинопольського патріарха; до визнання його болгарином могла призвести думка щодо доброго знання слов'янської мови, тому, власне, такий первосвятитель і потрібен був на той час, коли головне завдання його полягало у місіонерській діяльності серед слов'яно-руських племен. Ця остання обставина, до речі, не може бути у суперечності з сирійським походженням митрополита Михаїла, тому що і сирієць, мешкаючи серед слов'ян, також мав змогу вивчити слов'янську мову і стати здібним до місіонерства серед слов'яно-русів".

Митрополита Михаїла, визнаного серед інших ієрархів царгородським патріархом за найздібнішого виконати місію первосвятителя нової церкви, скеровують у Корсунь, до князя Володимира, який раніше звернувся з проханням до патріарха прислати йому святителя. Яку вдачу мав Михаїл? Певне, таку, яку повинен був мати керівник нової єпархії християнської церкви, на яку Божою волею покладена складна і важка місія. Степенна книга дає про нього стислу і водночас вичерпну характеристику: досить поважний, з глибокими знаннями, мудрістю наділений, милосердний і милостивий, має життєвий досвід, здебільшого добрий, інколи вимогливий і жорстокий, якщо того вимагають обставини.

Як засвідчують давньоруські літописи, князь Володимир приязно поставився до Михаїла. Між митрополитом і світським володарем склалися дружні стосунки. Михаїл став для князя радником і духовним наставником. Вплив досвідченого пастиря позначився на впровадженні християнської віри в Русі-Україні. З благословіння Михаїла князь Володимир спорудив церкву в Корсуні. Прибувши до Києва, митрополит навертає до християнства князівську сім'ю. По завершенні цієї місії, як засвідчують Степенна книга та Никонівський літопис, відбулася спільна рада великого князя з духівництвом, де йшлося про впровадження християнської віри у Києві. По місту розійшлися священики, які у своїх проповідях закликали наслідувати приклад князя Володимира і прийняти нову віру. Водночас князь розіслав у всі куточки міста своїх посланців, які гучно сповіщали про збір мешканців на березі Дніпра й Почайни. Знаючи сувору вдачу Володимира, кияни зібралися у призначеному місці. Сюди ж прибули митрополит Михаїл з духівництвом, князь Володимир з боярами, які раніше прийняли хрещення. Люди зайшли у воду, а священики, стоячи на березі, читали молитви, мастили святим єлеєм і миром, давали настанови.

Згодом митрополит відвідав Новгород, Суздаль, Ростовську землю, де активно сприяв поширенню християнства. Є дані, що завдяки впливові Михаїла навернувся до християнської віри печенізький князь Кучюга...

Митрополит Михаїл як людина вчена і мудра розумів, що досягти успіхів у поширенні християнства можна лише за умови широкого розвою освіти. Тому організація училищ у Києві стає його постійною турботою. Первосвятитель особисто стежив за навчанням, давав поради вчителям, як треба вчити та виховувати дітей, щоб з них згодом виростали багаті на розум і знання, добрі вдачею будівничі руської землі.

Літописні сказання не зафіксували дня смерті Михаїла. Перші відомості про поховання митрополита зустрічаємо в каталозі Сильвестра Косова "Патерикон" (1635 р.) та в Афанасія Кальнофойського-"Тератургима" (1638 р.). Печерський архімандрит Інокентій Гізель і київські митрополити Самуїл Мислявський та Євгеній (Болховитинов) дотримувалися версії своїх попередників про поховання митрополита Михаїла в Десятинній церкві та пізніше перенесення його мощей до печери святого Антонія (за ігумена Феоктиста).

Власне, повідомлення Сильвестра Косова про мощі митрополита Михаїла стало початком на шляху до канонізації цього подвижника впровадження християнства в Русі-Україні. Після цього ім'я Михаїла згадується в церковних книгах. Однак остаточна, офіційна канонізація святителя завершилася значно пізніше, лише наприкінці XVIII ст. з дозволу російського Синоду.

Життя і діяльність першого митрополита Руси-України Михаїла – подвиг святителя у справі поширення хрещення і просвітництва серед слов'ян, залучення наших пращурів до високого духовного служіння Богові.

Анатолій ДЕНИСЕНКО

КОЗАЦЬКИЙ МИТРОПОЛИТ

Саме таке визначення якнайкраще пасує славнозвісному українському церковному й культурному діячеві XVII ст. Івану (Йову) Борецькому. Він народився, напевне, в 70-х рр. XVI ст. у Бірчі на Перемишльщині (нині – Ряшівське воєводство у Польщі), ймовірно – в сім'ї дрібного українського шляхтича. Відомо, що він мав брата Андрія, який був присутній на Київському соборі 1628 р. чи не як священнослужитель.

Майбутній митрополит учився у Львівській братській школі, заснованій 1586 р., а також за кордоном. На початку XVII ст. став учителем у вищезгаданій школі, викладаючи латинську та грецьку мови. У 1604 р. Борецький обійняв посаду ректора братської школи у Львові, але вже у 1611 р. – він у Києві, як священик церкви Богоявлення. Коли завдяки зусиллям київських братчиків та фінансовій допомозі Гальшки Гулевичівни було створено Київську братську школу (1615 р.), її першим ректором протягом трьох років був саме Борецький. Зазначмо, що після злиття цієї школи з лаврською у 1632 р. утворилася знаменита Києво-Могилянська колегія (академія). Чи під час свого ректорства, чи дещо пізніше Борецький і його дружина взяли постриг і з того часу він іменувався вже Йовом, а не Іваном. У 1619 р. його обрали ігуменом Золотоверхого Михайлівського монастиря в Києві, а невдовзі Борецький став на чолі українських православних. У той час становище їхнє було дуже тяжке. Вища ієрархія разом із митрополитом Рогозою прийняла 1596 р. унію, а без власної ієрархії православна церква в Україні була приречена. Саме тоді православне духовенство, братства, запорозьке козацтво вжили деяких важливих заходів, внаслідок яких у 1620-1621 рр. єрусалимський патріарх Теофан відновив вищу православну ієрархію в Україні, висвятивши київського митрополита і ряд єпископів. Митрополитом Київським і Галицьким став Йов Борецький (9.X.1620 р.), що викликало неймовірну лють феодально-католицьких кіл Речі Посполитої на чолі з королем Сигізмундом III. Борецького, як і решту нововисвячених православних єпископів, особливо полоцького архієпископа Мелетія Смотрицького, було звинувачено в

шпигунстві на користь Османської імперії й переслідувано. У відповідь Борецький з допомогою Смотрицького написав знамениту "Протестацію", де виправдав від брехливих звинувачень не тільки себе, а й Військо Запорозьке. Борецький підкреслював, що запорозькі козаки – правовірні християни. Саме їхні предки ходили на Константинополь за часів великих князів київських Олега та Володимира, саме вони – оборонці рідної землі й визволителі своїх братів-невільників. Деякі вчені приписують перу Борецького також "Пересторогу" та "Аполяєю аполосгії", спрямовані проти експансії католицизму та унії.

Йов Борецький розгорнув надзвичайно активну боротьбу проти католицизму та унії, спираючися на широкі народні маси, особливо на запорозьке козацтво. Він вживав заходів, щоб ліквідувати конфенсійний розкол в Україні. У боротьбі проти політики фанатичного католика короля Сигізмунда III Борецький провадив активну дипломатичну діяльність, шукаючи спільників і в самій Речі Посполитій, і за її межами. Відомі, наприклад, його зв'язки з провідником протестантів Речі Посполитої князем Криштофом II Радзивілом. Його близькими знайомими були видатні провідники запорожців: Петро Конашевич-Сагайдачний, Михайло Дорошенко, Олифер Голуб та ін. Борецький до самої смерті очолював яскраву плеяду культурних і церковних діячів України, серед яких був Мелетій Смотрицький, Петро Могила, Лаврентій Зизаній, Єлисей Плетенецький та багато інших. Серед них варто відзначити і постать українсько-білоруського письменника-полеміста, слуцького протопопа Андрія Мужиловського, син якого Силуян став згодом визначним українським дипломатом, сподвижником Богдана Хмельницького.

Відомо, що у Борецького були діти. Є дані про його старшого сина Стефана. Ще юнаком він мужньо виступив у Софійському соборі в Києві на захист М.Смотрицького проти звинувачень Тарасія Земки (весна 1629 р.). 1629 р. Йов Борецький віддав свого сина на службу й науку до двору князя Криштофа II Радзивіла разом із сином запорозького старшини Зубовича-Білаша – Михайлом. Цікаво, що в гуртку при дворі князя Радзивіла навчалися й служили також онук Іпатія Потія – Ярослав; аріани, брати Арцишевські, один із яких Криштоф став пізніше командувачем голландською армією у Бразилії і заснував Ріо-де-Жанейро, Баїю та Пернамбуку, а другий відзначився при взятті Смоленська у 1633 р. і збудував фортецю на території сучасного Дніпропетровська. Стефан Борецький поліг зі зброєю в руках під Переяславом у лавах повстанців Тараса Трясила. Він відгукнувся на палкий заклик свого батька, адресований запорожцям, підняти повстання проти чужоземного панування, за самостійну Україну...

Юрій МИЦИК

ОМОФОР ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ

Це велике свято – Покрова Божої Матері, було встановлене в Царгороді на спомин досить значної події. Коли одного разу Царгородові загрожувала небезпека від ворогів, його мешканці зібралися в церкву Богородиці, т. зв. Влахернську, помолитися, і св. Андрій, що був тоді в церкві зі своїм учнем Епіфанієм, побачили в церковній бані дивне видіння: спереду стояла Пресвята Богородиця, Яка тримала на руках омофор (це єпископська одіж, що надягається на плечі й означає служіння людям), покривала ним людей, що молилися. Сама щиро молилася за людей, а побіч Неї стояли й молилися з Нею апостоли, мученики і всі святі. Це дивне видіння підбадьорило й утішило людей, а Господь допоміг їм прогнати ворогів.

Подія ця не є поодинокою, бо і в землі грецькій, і в російській, і в інших краях, і навіть у нас в Україні, в Почаївській лаврі, чудесне заступництво Богородиці наочно спасало від ворогів. В Україні Покрова – це велике свято, дуже багато храмів у нас збудовано на пошану Покрови Божої Матері. В самому осередкові Українського козацтва, в Запорозькій Січі була збудована церква в ім'я Покрови Божої Матері. Певна річ, що українці святкують у цей день не історичну допомогу Божої

Матері Царгородові, а щось інше, далеко рідніше й вартісніше для душі християнина, більш загальне, духовне.

Цим святом українці взагалі відзначають віру православного християнина в небесне заступництво Божої Матері, в її Покрову всього християнського світу своїм матірнім піклуванням. Покрова Божої Матері це як би відзнака прагнення нашого земного життя до з'єднання з небесним, з Божою Матір'ю і з усіма святими, що є піднесенням нашого марного, нікчемного життя до вартості вічного, це наша віра в небесний захист, у небесне керівництво всім, що відбувається в нашому земному житті, і благання про цей захист, і керівництво...

На своїх руках Пресвята Богородиця тримала омофор, що ним покривала людей. Омофор, цебто по-нашому наплечник, це є таке вбрання, подібне до широкого довгого рушника, що його накладають єпископові на плечі під час відправ. Омофор, це є ознака любови Христа, вічного Архієрея, до людей. Його піклування про них, Його пастирського служіння людям. Христос називає Себе добрим пастирем, Який дуже піклується про Свої вівці, – бере на власні плечі й несе ті вівці до отари, що відбилися, або заблудили, або пристали (Лук. 15, 5). Так само й Христос всіх людей Своєї отари-церкви, як Своїх овець, що заблудили або втомились, несе на плечах Свого всесвітнього піклування до їх спасіння і небесного царства, і цим омофором-наплечником у єпископів, що під час відправ являють собою вічного Архієрея-Христа, відзначається вічне піклування Христа про спасіння кожної душі всього світу.

Христос як перший і вічний Первосвященик є перший слуга спасінню людей, що Сам сказав про Себе: "Син Людський не на те прийшов, щоб Йому служили, а щоб Самому послужити і віддати душу Свою за спасіння людей" (Марк. 10, 45). Оцей Свій омофор, цебто піклування про спасіння людей, Христос переклав і на Своїх угодників, апостолів, святителів, мучеників і всіх святих, а передусім на Свою Пречисту Матір. Оце служіння Божої Матері спасінню людей, Її Покрову всього християнського світу Своїм небесним омофором, ми святкуємо в це свято Покрови. На божественних плечах Христа-Спасителя тяжким омофором повисли всі люди, всі народи, всі Його церкви; всім Він служить, всіх спасає, врятовує тих, що заблудили, втомились, виносить до Свого небесного царства. Отже, цей Свій омофор, цю долю служіння всім церквам, всім людям, щоб їх визволяти від бід і пригод, Христос поклав і на Свою Пречисту Матір, Яка є порятунком і допомогою непохитною для всіх нас, для всього світу християнського. Тяжким омофором повисли на Її руки всі наші біди та скорботи, – всі ми грішні, безпорадні, – і Вона, як той "тканий хитон", сплітає зі Своїх молитов за нас омофор для Сина Свого. В цей омофор вплітають свої молитви і всі апостоли, пророки і всі святі, що теж, як омофором, обтяжені заступництвом за нас...

От цією вірою у всесвітній небесний омофор, в це заступництво Божої Матері і всіх святих, завжди пройняті були й українці, - під цей омофор прихилялись, але з цим небесним омофором прагнули сполучити і свій земний омофор, – своє служіння визволенню і полегшенню життя свого народу. Погляньте на давній образ Запорозької Божої Матері. Як і з яким почуттям дивляться на Пресвяту Діву Марію з омофором на руках запорожці – старшина з шаблями за поясом! Яка в їх очах готовність і самим послужити для свого народу, – взяти на себе хоч частину, хоч кінчик того небесного омофору, щоб по ньому добратись до неба через полегшення скорбот та бід свого ображеного, поневоленого народу і в цей спосіб з'єднатися з небом!

За краї цього небесного омофора повинні братись і всі ми, на себе його накладати полегшенням тягарів життя один одного, як до цього закликає нас і апостол Павло: "Один одного тягарі носіть і так сповняйте закон Христовий". В цьому і все завдання церкви й церковного життя, щоб омофор служіння один одному, на спасіння світу й полегшення цього життя, по частинах розібрали, поклали на свої плечі і всі вірні, і з'єднанням з небесним омофором надали йому ваги вічности і могутности...

Браття! Наша Українська Православна Церква, всенародньо-соборноправна, знищила в себе єпископське панування над церквою, – визнала єпископів лише як перших слуг своїх, по слову Христа, і повернула єпископському омофорові у себе те значення, яке він мав у церкві перших віків, коли він надягався не на царський сакос, а на пресвітерські ризи, що означали "тканий хитон" Христа. Отже, омофорові своїх єпископів наша церква повернула первісне значення – служіння їх не тому чи іншому

урядові, а церкві, цебто свому рідному народові в єднанні з вічним Первосвящеником-Христом. Але й весь наш український народ, що утворив з себе рідну церкву, прийнявши принцип всенародньої соборноправности, взяв і на себе значну частину церковного омофора, цебто тягару служіння своїй церкві, своєму народові. Отже, наш земний омофор всенароднього служіння, згідно заповітам Христа, спасінню і полегшенню життя нашого народу, мусить єднатися з небесним омофором, що на руках Пресвятої Діви Богородиці, святих апостолів і всіх святих, що є в них ознакою служіння всім церквам і народам, всьому світові, і як такий накладається на плечі вічного Первосвященика Христа, що є Агнець Божий, котрий взяв на себе гріхи світу.

От, браття, яке велике значення вкладає наша церква в це свято Покрови Пресвятої Богородиці. Тут надається велика вартість як заступництву Пресвятої Богородиці та всіх святих за нас, так і певній відповіді з боку церкви Христової, цебто всієї громади вірних – відповіді своєю працею, справжнім братерством, взаємною допомогою в полегшенні життя, в прагненні до спасіння, до єднання з небом. Наша Українська Православна Церква дала вже таку відповідь, – поєднала свій братерський омофор з омофором Пресвятої Діви тим, що саме на це свято Покрови Богородиці утворила свій Перший Всеукраїнський Собор 1921 року і визволилась з-під влади московської церкви, щоб жити своїм вільним життям, – безпосередньо єднатися з небесним заступництвом Божої Матері.

Але багато, браття, ще треба нам перемогти перешкод на шляху нашого визволення й вільного життя: багато ще перетерпіти від ворожого взагалі відношення до нашої церкви, навіть з боку інших церков. Будемо ж благати Пресвяту Богородицю і всіх святих – своїм небесним омофором покрити нас і допомогти в цій боротьбі й терпінні. Але найбільше перешкод до визволення нашої церкви, до єднання її з небесним омофором, являє не що інше, як наша власна кволість, несвідомість, наша байдужність, розпорошеність, зрадливість і всі ті сумні наслідки нашого вікового поневолення, які тримають нас, як би закутих в кайдани...

"Розкуйтеся, єднайтеся", – закликав колись наш народ ще Тарас Шевченко. Але розкуватися самим, розірвати ці кайдани на самих собі – це перевищує наші сили... О Пречиста Діво Богородице! Допоможи ж нам визволити церкву і народ наш від усіх бід і напастей, і самим визволитися від власної неволі та немочі чесним Твоїм омофором! Амінь!

Проповідь митрополита УАПЦ
Василя ЛИПКІВСЬКОГО

ХРАМ НА КРЕЙДЯНІЙ СКЕЛІ

У 1980 р. постановою уряду України було засновано Державний історико-архітектурний заповідник Слов'яногірськ. Основу комплексу його пам'яток становить архітектурний ансамбль XVII–XIX ст. Святогірського Успенського монастиря, що розташувався на мальовничому березі Сіверського Дінця в місцевості з історичною назвою Святі Гори.

Підвалини заповідника було закладено в 1963 р., коли до числа видатних пам'яток України увійшла Миколаївська церква XVII ст. Святогірського монастиря на крейдяній скелі. Ця унікальна споруда збудована невідомими майстрами у традиціях дерев'яної народної архітектури. Піднесений на недосяжну висоту крейдяною скелею, храм ще раз засвідчує неперевершеність українського бароко за часів його найвищого розквіту.

Якась невідома Господня сила тримає вже кілька століть над прірвою цю невеличку споруду, збудовану без фундаменту.

Східна частина храму відтворює вівтар печерної крейдяної церкви і поступово змінюється на цегляну, прямокутну в плані споруду, яка увінчується трьома різновеликими банями. Неймовірно, але церква має тільки два закінчені фасади (північний та західний). Східна та південна частини храму вирубані в крейдяній ске-

лі, тому в народі цю церкву називають крейдяною.

За довгі роки існування Миколаївська церква не раз зазнавала лиха за часів закриття монастиря, перебудовувалася, втрачала свої бані, але знову відновила свій архітектурний вигляд після реставрації 1989 р.

Миколаївська церква конструктивно й історично пов'язана з крейдяною скелею, де збереглися стародавні печерні споруди Святогірського Успенського монастиря. Деякі особливості цих споруд, а також легенди й дослідження вчених свідчать про можливість виникнення печер як християнського осередку ще за часів Київської Русі, в XI-XIII ст., зокрема завдяки ченцям Києво-Печерської лаври. У крейдяній скелі збереглися близько кілометра лабіринтів, ходів, трапезна, вже згадувана печерна Миколаївська церква, на стовпі якої, за легендою, ченці знайшли чудотворну ікону св. Миколи. На схід від церкви розташовані печерні келії з вікнами на Дінець. На іншому (нижньому) ярусі печер містяться ніші для поховань перших іноків і велика Олексіївська церква.

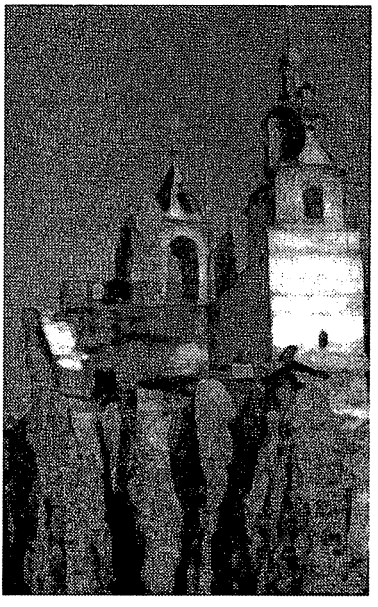

Святогірський печерний монастир XVII ст.

З 1859 р. почалося будівництво нового Успенського собору, що тривало 9 років. Ця наймонументальніша споруда Святогорського монастиря витримана в русько-візантійському стилі, який панував на той час в архітектурі.

Після закриття монастиря в 1922 р. собор було переобладнано на кінозал Будинку відпочинку, і тільки частину малювання під банею вдалося зберегти і відреставрувати, а також відновити фасади тощо. Решта собору відновлюється нині, коли храм повернуто Святогорському монастирю.

У XIX ст. було збудовано такі оригінальні споруди як Верхній та Нижній павільйони прочан, Успенська каплиця, павільйони-поховання князів Голіциних, пам'ятники на цвинтарі біля церкви Антонія і Феодосія відомих у XIX ст. родин Куракіних, Платових, Іловайських та ін.

В.ДЄДОВ

Треба знати

ВІНЧАННЯ В ЦЕРКВІ

Наречений і наречена мусять бути хрещеними у православній вірі й під час вінчання мати натільний хрест. Вінчання з особами іншої віри заборонене. Наречений і наречена мусять мати при собі паспорти та свідоцтво про шлюб. Для вінчання треба придбати в церкві спеціальні вінчальні свічки та ікони: для нареченої – ікону Казанської Божої Матері, для нареченого – ікону Христа Спасителя. Конче треба мати "підніжку" – килимок з білої або рожевої тканини. На цій "підніжці" під час вінчання стоять молоді, і вона залишається в церкві. Вінчання у храмі не відбувається у вівторок, четвер і суботу; напередодні двунадесятих, храмових (які для даного храму є Престольними) і великих свят; протягом постів Великого, Петрового, Успенського і Різдвяного та Різдвяних свят (з 7 по 17 січня); протягом сирного тижня (масниці), починаючи з м'ясопусної суботи; протягом Великоднього тижня; напередодні й у дні Усікновення голови Івана Предтечі (10 і 11 вересня) і Воздвиження Хреста Господнього (26 і 27 вересня).

БУВ ГЕТЬМАНОМ, БУВ ЧЕНЦЕМ...

Постать гетьмана Юрія Хмельницького – Юрася Хмельниченка, як із любов'ю й співчутливою скорботою називали його у народі, – в історичній літературі виписана у трагічних тонах. Молодший син славного Богдана – фундатора української козацької держави, він намагався продовжити визвольні змагання свого батька. Проте пішов іншим і, як показав час, невдалим шляхом. Трагедія Юрка Хмельницького стала водночас і трагедією його народу, який у другій половині XVII ст. опинився в епіцентрі міжусобної гризні таких хижаків, як монархічна Росія, магнатсько-шляхетська Річ Посполита, султанська Туреччина та її сателіт Кримське ханство.

Відомо, що народився він у родовому маєтку Хмельницьких – Суботові на Чигиринщині. Мабуть, його мати, Ганна Сомківна, перша дружина Богдана і мати всіх його шести дітей, не мала істотного впливу на формування світогляду Юрка. Джерела не зафіксували й участі у вихованні сина самого гетьмана України. Кволий від природи і незграбний юнак мало цікавив Богдана, – той покладав усі надії на старшого сина – Тимоша. Однак смерть цього останнього у 1653 р. під Сучавою в молдавській землі поставила перед найвищим українським державцем проблему правонаступництва.

Старшинська рада, яка відбулася за закритими дверима в 1657 р., за кілька місяців до останнього спочину Богдана Хмельницького, обрала Юрася гетьманом. Таке таємне обрання суперечило давнім козацьким традиціям, які сягали глибин історії Запорозької Січі з її демократичними виборами. На роль носія гетьманської булави 16-річний юнак мало підходив. Усім рядили його батько й опікунська рада на чолі з упливовим канцлером – генеральним писарем Іваном Виговським. Саме його вже через місяць по смерті Богдана загальна рада обрала на гетьмана, а молодого Хмельниченка послала відбувати науку. Тим часом російсько-польська війна за панування в Україні й крах пропольської політики Івана Виговського знову вивели на історичний кін Юрія Хмельницького. У 1659 р. почалося його друге гетьманування, яке тривало до 1663 р. Почавши як ставленик Москви, він уже в 1660 р. потрапив із військом в облогу під Слободищевом і мусив присягнути на вірність польському королеві, а потім відновити на Україні шляхетські порядки. Така політика викликала занепокоєння в козацько-селянській масі, яка в цьому вчинку Юрка побачила зраду справи Богдана Хмельницького. Отже, знову його нащадок відмовився від булави. На початку 1663 р. київський митрополит Діонісій Балабан у Корсуні постриг Юрася вченці під іменем Гедеона. Жив той у монастирях Києва, Корсуня, Сміли, іноді гостював у своєї сестри в Городищі. Таке неквапливе життя-буття тривало майже 15 років, до чергового турецького походу в Україну 1678 р. Саме тоді султан і згадав про сина Богдана Хмельницького. Втретє, вже як ставленик Оттоманської Порти, Юрій Хмельницький взявся за державне кермо. У ньому вже майже нічого не залишилося від слабовольного й хворого на епілепсію юнака. Він карав і милував, накладав важкі податки. Таке "обусурманення" Хмельницького-сина навіть у турків викликало страх. Останні години його життя були жахливі. Про них писав великий український історик В. Антонович: "У Немирові одружував сина багатий єврейський купець Орун (Аорон). Він дуже розбагатів, торгуючи військовою здобиччю турків й особливо продажем до турецьких гаремів українських красунь. Цей промисел дозволив йому встановлювати зв'язки з високими турецькими чинами. Тому Орун, не питаючи дозволу гетьмана, відсвяткував весілля, не заплативши мита. Гетьман розлютився, і його прислуга, не заставши господаря вдома, спалила хату, ув'язнила дружину. За турецьким звичаєм дружина єврея була покарана страшною смертю: з неї здерли шкіру. Орун негайно поскаржився турецькому паші, вимагаючи суду. З волі паші заарештували Хмельниченка і привезли до Кам'янця. Юрась визнав свою провину. За вироком трьох пашів гетьманові серед майдану накинули на шию мотузку і повели на міст. Тут його задушили, а тіло поглинула річка.

Ігор ВЕРБА

АВТОР АТЛАСУ УКРАЇНИ

Гійом Лівассер сід де Боплан відомий в європейській історії як один із найвизначніших картографів XVII століття. Створені ним мапи і до сьогодні дивують своєю науковою достотністю, точністю й скрупульозністю. Він був автором першої у світі військової масштабованої повної окремої карти країни. І ця карта була присвячена не Франції чи Польщі, де Боплан народився і служив, а Україні, яку йому випало об'їздити вздовж і впоперек, побувати в сотнях міст і містечок, фортецях і укріпленнях, не кажучи вже про те, що він зробив подорож по Дніпру від Києва до Хортиці й Кременчука...

Боплан належав до однієї з найшляхетніших родин Франції, про що свідчать дві приставки до його родового прізвища. Але батько, відомий вчений-картограф, належав до гугенотів і тому його сину, блискуче освіченому офіцеру й талановитому інженеру, довелося в 1630 році покинути країну і переїхати до Польщі, повязавши своє життя з армією Речі Посполитої. Його відправляють в охоплену перманентними повстаннями й заворушеннями Брацлавщину, де у Барі в ті часи містилася штаб-квартира польського коронного гетьмана. До речі, саме тут Боплан як військовий інженер-фортифікатор спорудив будинок-укріплення штаб-квартири (1631). Під керівництвом Боплана і за його кресленнями було зведено на українських землях також фортецю у Бродах (1632-1633), укріплення у Новому Конецполі (1634), Кодаку (1634), Кременчузі (1634-1635), табори в Кам'янці (1633), Старці (1638). Дехто з дослідників схиляється до думки, що не без участі Боплана було зведено також прекрасний ренесансний палац у Підгірцях.

Багато подорожуючи Україною, французький військовий інженер зацікавлено вивчав її історію, звичаї, побут, культуру, духовне життя тощо. Згодом ці знання і, мабуть, докладно зроблені поденні записи, дозволили Бопланові створити цікаву й захопливу книгу з досить довгою, але промовистою назвою, яка в перекладі з французької звучить так: "Опис України, кількох провінцій королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до кордонів Трансільванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воєн".

Уперше ця книга з'явилася друком у 1651 році у французькому місті Руан і викликала велике зацікавлення читачів, для яких українські землі були не чим іншим, як загадковою окраїною Європи. У 1660 році книга вийшла другим, значно доповненим і розширеним виданням. Протягом XVII-XVIII ст. книга виходила безліч разів англійською, німецькою, польською, латинською мовами. Отож завдяки книзі Боплана про Україну дізналися читачі багатьох країн. Доречно сказати, що саме цю працю використав видатний французький історик і мислитель Вольтер під час написання своєї "Історії Карла XII, короля Швеції". У 1832 році книгу вперше переклав Федір Устрялов російською мовою і її захоплено читав Микола Гоголь, працюючи над безсмертним "Тарасом Бульбою".

"Опис України" за задумом самого Боплана не претендував на науковість. То була жваво написана книга про народ, який майже не знали в Європі, найчастіше ідентифікуючи його як польський. Насправді ж, наголошував автор, українці мали не тільки прадавню історію, а й власний менталітет, духовну культуру, великі й неповторні традиції та звичаї. Інтерес до його книги викликався в Європі ще й тим, що загадкові козаки-запорожці, одвічні вороги турків, які наганяли панічний жах на увесь тогочасний християнський люд, стали на боротьбу й з однією з найбільших та найсильніших армій Речі Посполитої, здобуваючи рік у рік вагомі військові й політичні перемоги, що врешті привело до великомасштабної Визвольної війни на чолі з Богданом Хмельницьким проти шляхетської Польщі й появи на політичній карті самостійної й незалежної України.

Проте книга Боплана "Опис України" розпочинається не згадкою про бої чи будівництво фортець, а розлогим, любовним описом Києва, який автор називає "одним із найдавніших міст Європи". Згадує Софію і Михайлівський Золотоверхий собор, прадавні руїни княжих церков, Братську школу тощо...

Пильний погляд Гійома Боплана фіксує багато сторін життя в Україні: побут, звичаї, освіту, ремесла, соціальні стосунки, душевні риси народу, його культуру, політичні змагання, військові традиції. Він пише про українців: "Вони дотепні і кмітливі, винахідливі і щедрі, не прагнуть великого, але надзвичайно дорожать своєю свободою, без якої не уявляють життя". А козаків-запорожців характеризує так: "Надзвичайно міцні статурою, легко переносять спеку і холод, голод і спрагу, невтомні на війні, мужні, сміливі.., не дорожать власним життям".

Гійома де Боплана можна з повним правом назвати і одним з найперших зарубіжних вчених, які зацікавилися й етнографією України. Зокрема він вмістив у своїй праці розділи "Як дівчата залицяються до парубків" та "Як відбувається весілля", позначені тонкою спостережливістю, дотепністю. Особливої цінності неперecічній праці Боплана надає той факт, що він очевидець і безпосередній учасник подій, які відбувалися в Україні в 30-50-ті роки XVII століття, зокрема як інженер-фортифікатор він був в обозі війська, яке воювало з козацькими повстанцями (битва під Кумейками, зруйнування Кодацької фортеці, придушення повстання під проводом І. Сулими) та ін. тогочасних військових подій. До речі, аналізуючи книгу Боплана, видатний український історик Володимир Антонович писав: "Найбільше достоїнство записок Боплана полягає в тому, що він, як чужоземець, не був особисто зацікавленим в козацько-шляхетській суперечці, що розгорілася на його очах, і тому передає її мотиви цілком об'єктивно, без упередженої думки про те, щоб вивищити або принизити ту чи іншу сторону. Крім того, він посідав значний рівень цивілізації, який змушував дивитися на описані факти з точки зору гуманної загальнолюдської справедливості, до якої не могли дійти його сучасники, польські мемуаристи..."

У 1647 році коронний гетьман Польщі Миколай Потоцький з нез'ясованих причин звільнив французького інженера і картографа з королівської служби, і той мусив повернутися додому. По дорозі до Франції він зустрівся у Гданську з відомим тогочасним гравером Віллем Гондіусом і замовив йому виготовити за власними кресленнями атлас України та 12 окремих її частин. Це справді грандіозна робота, адже створювалася вона на основі найновітніших тогочасних геодезичних вимірів, зроблених безпосередньо Бопланом. Але вершинною справою французького картографа стає підготовка і випуск першої у світі військової топографічної мапи цілої країни з точним масштабуванням території і розміщенням географічних об'єктів та населених пунктів. Карта ця відома дослідникам під назвою "Спеціальний і докладний план України з належними їй воєводствами, округами та провінціями".

Повернувшись до Франції, Боплан продовжував активну роботу як інженер-фортифікатор і картограф. Він здійснив подорож у Південну Америку, де розробив план портового міста Картагени (нині Колумбія), згодом створив на замовлення французького уряду докладні мапи Нормандії й Бретані, здобувши звання одного з найкращих тогочасних картографів світу. Проте найзначнішою справою Боплана як картографа став генеральний атлас України, зразок картографічного мистецтва XVII ст.

Василь ТУРКЕВИЧ

Євангеліст Лука. Мініатюра з Остромирова євангелія. 1056–1057 рр. Зберігається в Петербурзькій бібліотеці ім. Салтикова-Щедріна

ЄВАНГЕЛІСТ ЛУКА

Св. євангеліст Лука народився в Сирії, в місті Антіохії, і походив з грецької поганської родини. Коли навернувся до Христової віри, то став учнем і помічником св. апостола Павла.

Найбільше уславився Лука тим, що написав св. Євангеліє й Апостольські дії. Його св. Євангеліє є наче доповненням Євангелій св. Матвія і Марка. Він подав згадку про шість чудес і оповів вісімнадцять притч, що їх нема в інших Євангеліях. Між іншим, він докладно описує св. події Благовіщення, зустріч Пресв. Богородиці з Єлизаветою, народження Ісуса Христа, обрізання, стрітення, а також зворушливі притчі про блудного сина, доброго пастиря, митаря і фарисея, самарянку та навернення розбійника на хресті.

Крім св. Євангелія, написав Лука також "Апостольські дії". Ця книга була доповненням до його Євангелія і написана з наміром розвінчати фальшиві оповідання про життя й дії св. апостолів і рівночасно скласти правдиве свідчення про чудесні Божі діла при заснуванні Церкви та сповістити про чуда. Згадавши на початку книги про деякі дії апостолів після вознесіння Христа, він у наступних розділах описує передусім діяльність і чуда св. апостола Павла.

Про "Апостольські дії" так пише св. Іоан Золотоуст: "У цій книзі описує св. Лука сповнення багатьох предсказань Христа, як Зіслання Святого Духа й ту дивну зміну, що з тією хвилиною зайшла в серцях апостолів. З цієї книги пізнаємо, яке досконале було життя перших вірних, злучених Христовою любов'ю, що мали в собі наче одне серце й наче одну душу, подібно, як мали одну віру і в однакових вправлялися чеснотах".

Своє Євангеліє написав Лука, мабуть, перед 60-м роком, а "Апостольські дії" під час ув'язнення св. Павла в Римі.

Св. Єпіфаній згадує, що після мученицької смерті св. Павла св. євангеліст Лука проповідував Христову віру в Італії, Далмації і Македонії. Однак не маємо певності, де він умер і чи був мучеником.

Св. євангеліст Лука є небесним заступником лікарів, художників.

Володимир ДЕНИСЕНКО

Християнська абетка

С

Сакральний – той, що стосується релігійного культу, священий, ритуальний.

Саккос – архієрейський одяг.

Святе Письмо чи **Біблія** – книги, написані Духом Божим через освячених від Бога людей, званих пророками і апостолами. Через Св. Письмо Откровення Боже дійшло до нас точно і незмінно. Книги, написані до Різдва Христового, об'єднані у Старий Заповіт, після Христового – у Новий Заповіт.

Святі – праведники, які своїм життям виконали заповіти Христа, за ревність у служінні Господу набули здатності творити чудеса.

Святі дари – хліб і вино, які під час літургії, згідно з християнською догматикою, під дією Святого Духа перетворюються на тіло і кров Христа.

Святці – збірник православних церковних співів, молитов та інших текстів. До святців належить календар з переліком імен святих для вшанування їх (місяцеслів).

Серафими – ангели найвищого ступеня в небесній ієрархії у християнстві.

Скит – тип монастиря, розташованого у віддаленому, пустельному місці.

Собор – головна чи велика церква у місті; головна церква у монастирі.

Соборами у Східній Церкві також називаються великі збори представників духівництва і мирян, де обговорюються важливі питання і ухвалюються обов'язкові для виконання рішення.

Солея – підвищення перед іконостасом. Центральна частина його називається амвоном, бічні – криласами.

Стихар – довгий одяг священнослужителів. У диякона стихар має широкі рукави (схожий крій і в єпископів); у священиків хітон з вузькими рукавами називається підризником. Розрізи під рукавами на стихарі робляться на пам'ять про проштрикнуте списом ребро Ісуса, нашивки на плечах – на пам'ять про побої, яких зазнав Христос.

Схизма – розкол.

Схима – остаточне церковне благословіння для монаха.

Т

Таїнства – встановлені Ісусом Христом видимі знаки, що дають нам невидиму Божу ласку, через які, за вченням церкви, вірному передається Божа благодать. Православні і католики визнають сім таїнств: хрещення, причащання, священство, покаяння (сповідь), миропомазання, шлюб, маслосвяття (соборування).

Теологія – богослов'я, комплекс знань про істини, відкриті людству в Святому Письмі та переданнях Преподобних Отців Церкви, і способи правильного почитання Бога.

Треба – релігійний обряд, здійснюваний священнослужителями на прохання вірних.

Требник – богослужбова книга у православ'ї, яка містить молитви до всіх треб і виклад порядку їхнього здійснення.

Тропар – короткий спів, присвячений святу або святому.

Ф, Х, Ц

Фелон (риза) – верхній богослужбовий одяг без рукавів.

Харизма – благодать, Божий дар, особлива сила, дарована апостолам Св. Духам в Єрусалимському храмі на П'ятидесятницю для подолання гріховності та досягнення спасіння.

Хіротонія – християнський обряд зведення в сан священнослужителя (диякона, священика, єпископа).

Храмові свята – місцеві православні свята, які відзначаються у дні освячення храму і в дні тих святих чи церковних подій, на честь яких побудований храм або додатковий вівтар.

Хресні ходи – урочиста процесія духівництва і вірних з коругвами, іконами та іншими святинями православної церкви. Хресні ходи бувають звичайні, що проводяться у дні релігійних свят, і надзвичайні, які проводяться в особливо важливих випадках.

Хрещення – християнське таїнство, яке чиниться священнослужителями при прийнятті людини до лона церкви.

Христологія – частина християнського догматичного богослов'я, яка вивчає природу Ісуса Христа (як божественну, так і людську), вчення, що походить від святих апостолів і вважається одним з найдавніших у християнстві.

Царські врата чи двері – ворота в іконостасі між вівтарем та амвоном.

Целібат – обов'язкова безшлюбність католицьких священиків.

Церква (з грецької Дім Божий) – 1) святе місце, призначене для християнських богослужінь і молитов, сакральна споруда (у цьому разі слово пишеться з маленької літери); 2) містичне Тіло Христове – спільнота всіх вірних (у цьому разі слово пишеться з великої літери).

Уклав Володимир ДЕНИСЕНКО

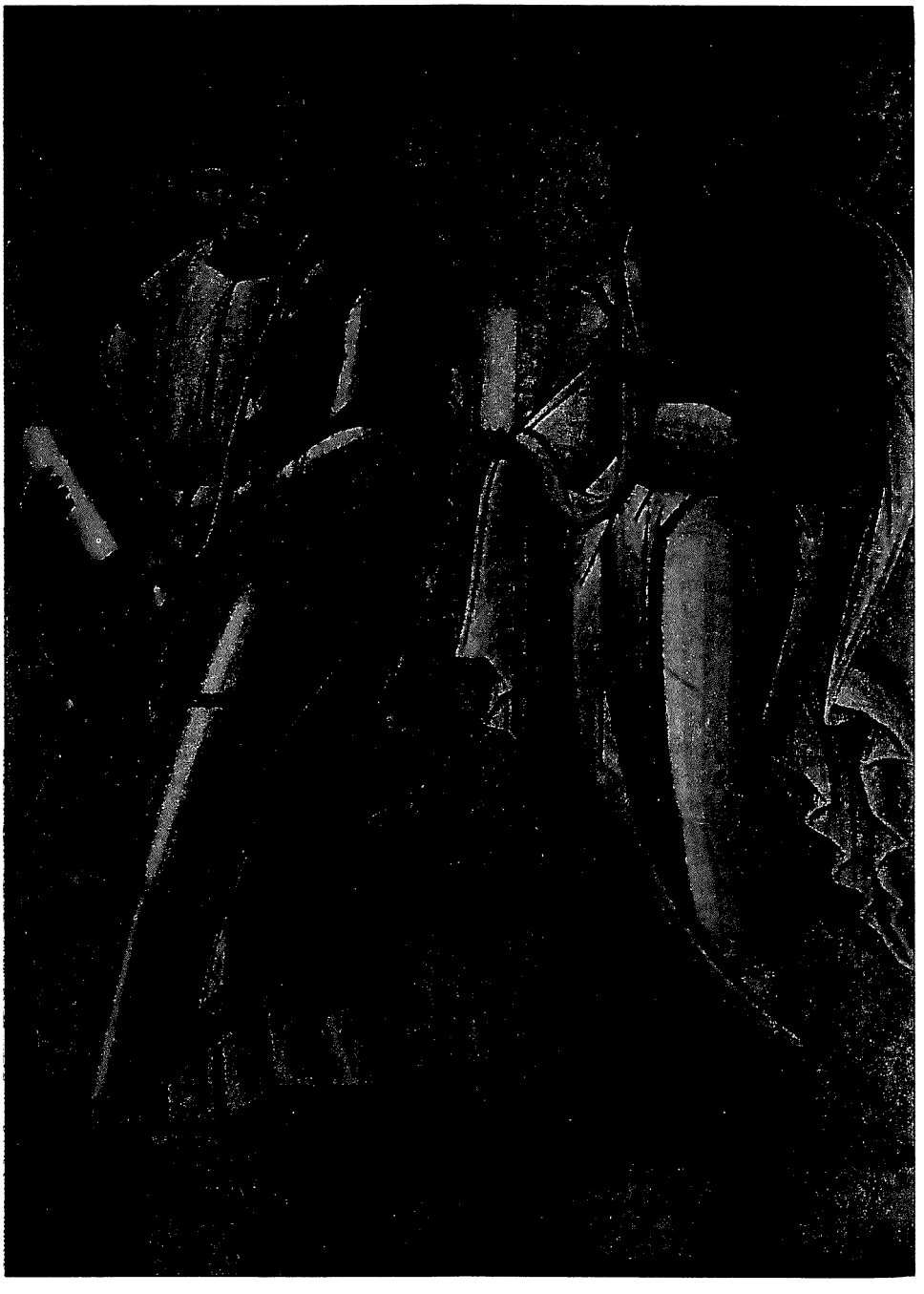

Моління з чином. Апостоли Симон і Варфоломій.
З іконостаса церкви Успіння Богородиці с.Наконечне (Яворів). Середина XVI ст.
Національний музей, Львів

Поклін пастухів. Іконостас церкви св. П'ятниць у Львові. Початок XVII ст.

У ПОШУКАХ НОВОЇ ФІЛОСОФІЇ

Перші десятиріччя XX століття принесли західноєвропейському суспільству чимало розчарувань і проблем. І серед них – розчарування в здатності побудувати суспільство на засадах розуму (раціо), як його уявляли ранньобуржуазні філософи та їхні прихильники. Дедалі більше так звана раціональна людина класичної філософії в XX столітті почала набувати рис носія «масової свідомості».

Криза європейської культури примусила повернутися знов до найважливіших та найфундаментальніших проблем людського буття. А що саме філософія протягом тисячоліть людського існування була засобом осмислення місця людини в цьому світі, то перед нею постали з новою силою питання про сенс людського буття та самопізнання, про здатність до пізнання світу, природу самого філософського знання та творчості взагалі.

Європейські філософи, насамперед представники філософії життя, екзистенціалізму і феноменології спробували на нових засадах осмислити наявну ситуацію в культурі, по-новому переосмислити зв'язок людини зі світом, закони її існування у світі, зокрема соціальному. Найактуальнішою на той час стала проблема існування людини та індивідуальної свідомості в умовах наростання «масової свідомості», створення «масового суспільства».

Серед тих, хто найактивніше працював над дослідженням зазначених проблем, був іспанський філософ і видатний громадський діяч Хосе Ортега-і-Гассет.

Народився Хосе Ортега-і-Гассет в інтелігентній сім'ї і вже змалечку потрапив в атмосферу інтелектуального спілкування. Він багато читав і роздумував над дійсністю. Всі найболючіші питання іспанського життя на зламі століть, а потім і складні проблеми всієї західноєвропейської культури стають підгрунтям, на якому зростав майбутній талановитий філософ.

Під впливом глибокого вивчення філософії та особистого спілкування з багатьма найвидатнішими інтелектуалами і філософами як Іспанії, так і інших західноєвропейських країн Ортега-і-Гассет створював праці, що принесли йому не лише широке визнання, а й стали кроком до пошуку нової філософії західноєвропейського суспільства початку XX століття. Серед найзнаменитіших його праць – фундаментальні дослідження «Дегуманізація мистецтва» (1925 р.) та «Повстання мас» (1929-1930 р.р.)

Глибоке знання Когена і Канта, Дільтея та Ніцше, Бергсона та Шпенглера, спілкування з учителем та другом, а потім і головним опонентом, одним з найвидатніших філософів – Мігелем де Унамуно, сформували оригінальне філософське світобачення Ортеги-і-Гассета, стали передумовою створення власного вчення. Саме Мігелеві де Унамуно Ортега присвятив один з найкращих своїх творів «На смерть Унамуно», де визначив головну ідею не лише його, а й власного життя. Він писав, що крізь усе життя Унамуно проніс найбільшу пристрасть – пристрасть до Іспанії, «йому боліла Іспанія». Ці слова можна віднести і до всього творчого шляху Ортеги-і-Гассета.

Осердя філософського пошуку Ортеги-і-Гассета – соціальні проблеми, криза західноєвропейського суспільства, проблема особистості в умовах так званого «масового суспільства».

Саме Ортега-і-Гассет вперше в західній філософії розкрив основні засади доктрини «масового суспільства». У це поняття філософ укладав розуміння кризи західноєвропейського існування як такої духовної атмосфери, що виникла внаслідок занепаду західноєвропейської демократії, бюрократизації суспільних інститутів, поглинання всіх форм міжособистісного спілкування товарно-грошовими стосунками. Виникає ситуація, коли кожна людина втрачає свою індивідуальну неповторність, стає частинкою величезного суспільного механізму – «масового суспільства», функцією виробництва і складником безособового начала – натовпу. Саме

цим проблемам присвячено спеціальну працю – «Повстання мас». Назва її визначає основну авторову тезу про те, що саме розвиток демократичної активності широких мас призводить до формування «масового суспільства». Ортега-і-Гассет вважає, що кризова ситуація західноєвропейського суспільства має бути подолана на шляху створення нової аристократичної еліти, людей, здатних до вольового зусилля і вибору долі для себе та своєї нації. «Життєвий порив», виправданий чітким усвідомленням реальності, зможе витворити з людини справжнього провідника у новий світ. Погляд на майбутнє у філософа оптимістичний. Його вчення про людину, яка завжди здатна до опору як ситуації, так і будь-якому іншому масовому, тоталітаризованому індивідові, близьке до ніцшеанської концепції «надлюдини», наділеної «волею до влади».

Пройшовши складний життєвий шлях, Ортега-і-Гассет все ж залишився переконаним, що західноєвропейська культура та цивілізація мають майбутнє. І на шляху до його створення людина-особистість не повинна капітулювати ні перед якими випробуваннями.

Один з найталановитіших філософів XX століття, Хосе Ортега-і-Гассет жив у згоді зі своїми філософськими переконаннями. В тяжкі для Іспанії роки він був серед тих громадських лідерів, які рятували націю від руйнації. У 30-х – став одним із керівників Союзу захисту республіки, а після Другої світової війни – заснував Гуманітарний інститут Іспанії, де працював до кінця життя.

Ірина ГРАБОВСЬКА

ДОЛЯ ПЕТРА ДОРОШЕНКА

У 1665 р. на Генеральній Раді в Чигирині гетьманом Правобережної України був обраний онук гетьмана Михайла Дорошенка Петро Дорошенко. Він поставив собі за мету – визволити Україну з-під Польщі, об'єднати її і повернути українському народові як державу. На той час в Україні було два гетьмани. Один – з правого боку Дніпра – Дорошенко, другий – з лівого, Брюховецький, що вже повводив московські війська в міста. У пониззі Дніпра, за порогами, власним життям жила Запорозька Січ. Все, що нависало над Україною ззовні та кипіло вдома, виглядало зловісно. Почав Дорошенко з війни проти новоявлених гетьманів Опари та Дрозденка. Тим часом давні взаємні вороги Польща й Московське царство уклали договір, за яким Правобережна Україна підпадала під Польщу, а Лівобережна з Києвом – під Москву. Тепер Дорошенку доводилося мати справу не з однією державою-хижаком, а з двома. З 20 тисячами козаків він ударив спершу по Польщі, розгромив її військо під Брацлавом, потім пішов на Лівобережжя, порозганяв московські гарнізони, повалив Брюховецького, згодом іще одного скороспілого гетьмана Суховія і став гетьманом усієї України. Український народ вітав Дорошенка – люди по церквах за нього молилися. Дорошенко знав, що Польща з Московією Україну задушать, і почав шукати військових союзників. Він звернувся до Брандебурзького курфюрстра Вільгельма, турецького султана і до волзького повстанця Степана Разіна. Султан відгукнувся, взяв Україну під свій протекторат, оголосив Польщі війну й разом з кримським ханом вступив на Поділля. Ставши на бік турків, Дорошенко знову розбив польські війська та поставленого Польщею гетьмана Правобережної України Ханенка. Незабаром Польща й Туреччина помирилися, і Дорошенко лишився без підтримки. А турки й татари почали грабувати й палити зайняте ними Поділля так, що люди, тікаючи в ліси, яри та печери, Дорошенка проклинали. Оточений у Чигирині московськими військами та козаками нового Лівобережного гетьмана Самойловича, Дорошенко склав булаву і був вивезений на північ Московії на заслання.

Микола ВІНГРАНОВСЬКИЙ

**Богоматір з немовлям (цариця Небесна). II пол. XVIII ст.
Ікона з с. Куцеволівка Дніпропетровської області. Фото В.Ландаря**

ТРАГІЧНА ДОЛЯ КОМПОЗИТОРА

XVIII століття – вершина розвитку музичної культури в усіх країнах Європи, в Україні та Росії також. Можна було не знати географії, анатомії, не вміти виконувати простих арифметичних дій – ніхто навіть не зауважував цього. Однак незнання нот чи невміння співати або грати на будь-якому інструменті були ознаками неуцтва. Усі «найкращі люди», від наймогутнішого монарха до найзлиденнішого шляхтича, всі, хто мав музичний слух, – вивчали, шанували, любили музику. Це століття було часом розквіту й української музики, яка скорила навіть сусідню Московщину. Після 1654 р. з Москви почали надходити нецеремонні вимоги посилати до столиці українських співаків. Постійні відкликання найкращих українських співаків та композиторів спричинили те, що у Петербурзі українські майстри розвинули блискучу творчість, яка заклала підвалини для мистецького руху в «загальноімперському» масштабі (з нього й виросло російське мистецтво, а сама Україна перетворилася на глуху мистецьку провінцію). Україна втрачала своїх інтелектуалів, які під примусом або в пошуках сприятливих умов для праці переходили до Росії. Трагізм цього переходу на службу «чужим вівтарям» був у тому, що українці втрачали своє національне ім'я й збільшували коло представників «російської» культури, яка протягом двох століть у той, чи той спосіб поглинала культури завойованих, асимільованих, підкорених народів.

Саме в цей період народився Максим Березовський. Доля наділила його великим талантом, який поставив його в один ряд з найвизначнішими музиками Європи. Максим Березовський вважається найпершим російським церковним композитором. Освіту він здобув у Глухівській школі співу та музики, яка мала спеціальне призначення – добирати в Україні найкращі голоси і готувати їх для Петербурзької придворної капели.

Глухів, де містився двір гетьмана Кирила Розумовського, був важливим музичним осередком України. Там любили італійську музику, навіть ставили італійські опери. Музична бібліотека Розумовського була однією з найбільших на сході Європи. Капельмейстером при дворі гетьмана був Андрій Рачинський, колишній керівник єпископської капели у Львові. Саме в його школі вчився Березовський. Після Глухівської школи Максим учився в Київській академії, де звернув на себе увагу музичними композиціями. Звідти обдарованого юнака відрядили до Петербурга, а потім, державним коштом, до Італії.

Навчався Максим у Музичній академії в Болоньї у відомого музичного теоретика падре Мартіні. Одночасно з Березовським у Мартіні навчався й славний Моцарт. У Болонській академії панував звичай: ім'я найздібнішого майстра музики, який закінчував академію, закарбовували на «золотій дошці». І от претендентами на «золоту дошку» стали Моцарт і Березовський. У конкурсі Березовський переміг суперника, і на «золотій дошці» закарбовано його ім'я. Закінчуючи Болонську академію, він написав оперу на текст Метастазіо «Демофонт», поставлену в Ліворно на честь прибуття туди російської ескадри. Опера мала великий успіх. Березовський, якому пророкували блискуче майбутнє, незважаючи на спокусливі пропозиції, не залишився в Італії, а повернувся до Петербурга.

Але в російській столиці композитора ніхто не чекав, і це глибоко вразило його лагідну вдачу. Щоб отримати хоч якусь посаду, потрібно було стати підлабузником та блюдолизом. Максимову душу гнітило таке становище. Його гордість і незалежність часто накликали гнів вельможних осіб. Внаслідок інтриг Березовського "ущедрили" принизливою посадою переписувача нот. Незважаючи на життєві негаразди, композитора не зраджувала муза. Саме в Петербурзі він створив свої знамениті духовні композиції «Вірую», концерт «Не отвержи мене». Здавалося, життя зміниться на краще після знайомства та зближення з фаворитом цариці князем Григорієм Потьомкіним – той хотів зробити його директором музичної академії, яку збирався заснувати в Кременчуці. Але ця академія виявилася одним з нездійснених проектів Потьомкіна. Доведений до розпуки, Максим Березовський наклав на себе руки. Було йому тоді лише 32 роки.

"Сила почуття разом із простотою, повна погодженість музики зі словом, нова

форма у самій будові концертів, загальна творча оригінальність та висока техніка композитора", – так характеризував творчість Максима Березовського відомий український музиколог Микола Грінченко. Життя геніального композитора з України було надзвичайно коротке, але його музична діяльність заслуговує на визнання як органічний і важливий крок уперед у мистецькій царині.

Олександр ІЩЕНКО

КНЯЗЬ ВОЇН, КНЯЗЬ МУЧЕНИК

На початку XIII ст. у київського князя Всеволода Чорного, одруженого з донькою польського короля Казимира Справедливого, народився син, що дістав ім'я Михайло. Коли він виріс, то одружився з княжною Оленою Романівною, сестрою галицько-володимирських князів Данила й Василька.

Після нападу татар на Русь-Україну Михайло брав участь у бою під Калкою (1222), а згодом став княжити в Чернігові. Громадяни Новгорода, неспроможні дійти порозуміння зі своїм князем Ярославом Суздальським, двічі запрошували Михайла на новгородський престол. Михайло не бажав Новгорода для себе, але був радий бачити там князем свого сина Ростислава. Це призвело до війни з Ярославом, що була закінчена завдяки втручанню митрополита й київського князя Володимира Рюриковича 1230 р.

Михайло походив з княжого роду, який вважав себе за найстаршого в Русі-Україні. У його очах Данило й Василько були заручниками Галичини, де вони справді мали багато противників. Незабаром розпочав Михайло війну з Ярославом Суздальським, Володимиром Київським і Данилом Галицьким; у боротьбі з ними виявив Михайло надзвичайну енергію і багато політичного й воєнного хисту. Під час цієї війни він переміг Володимира й Данила, зайняв Київ та Галич, увійшов у близькі взаємини з мадярським королем Белою IV, заручивши свого сина з його донькою, зблизився з польськими князями і навіть німецько-римським імператором. Влада князя Михайла розпросторилася від Чернігова до Перемишля. Поряд із суздальськими Всеволодичами і володимирськими Романовичами, виросла в Русі-Україні третя політична потуга.

Але в цей час з'явився новий політичний чинник, могутніший від східної й середньої частин Європи разом узятих, грізний для всіх країн і держав, – татаро-монголи. З-над Волги вони вдарили 1239 р. на Задніпров'я, Чернігів, і не лишили там каменя на камені. Одночасно на правім боці Дніпра вдарили на Михайла, українські противники – Ярослав і Данило. Політична будова, поставлена з таким зусиллям, розлетілася. Михайло з сином пішли блукати по Мадярщині й Польщі, стали шукати зближення з Данилом Галицьким. У порозумінні з ним, як тільки татарська хуртовина перекотилася за Карпати, повернувся Михайло на київські й чернігівські руїни (1241).

Є здогад, що саме тоді князь Михайло Чернігівський як тодішній володар Києва (він був побожний і дбав про церковні справи) зайнявся обсадою опустілої київської митрополії й настановив митрополитом Руси-України Петра Акеровича, ігумена монастиря св. Спаса на Берестові під Києвом. По Іларіоні й Климі Смолятичеві був це третій русич – глава руського-української Церкви. Правдоподібно, настановлення Петра митрополитом відбулося на синоді єпископів, які й висвятили ігумена Петра на єпископа. Зважившись на нову спробу переломити невільницьку залежність митрополита від греків, князь міг мати на увазі й власні політичні плани і для них шукати помічника в особі нового митрополита. Одночасно його родинні й політичні зв'язки з католицькими краями й землями могли зумовити поворот його церковно-політичних думок у напрямі об'єднання з католицьким Заходом. Новий митрополит Петро, боярин із походження, дипломат і письменник, відомий своєю прихильністю до католицтва і близький до нього своїми зв'язками, мав у тих задумах князя Михайла відіграти поважну роль.

Заміри князя Михайла знівечили татари, які віддали Київ у вотчину суздальському Ярославові.

Митрополит Петро, покинувши Русь-Україну, поїхав під кінець 1244 р. до Італії шукати поради та підмоги в Апостольського Престола й католицьких володарів. Не заставши папи в Римі, виїхав на початку 1245 р. до міста Ліона у Франції, де зустрівся з папою Інокентієм IV, подав йому докладні відомості про монголів і взяв участь у Вселенському Соборі, де викликав загальне зацікавлення своєю особою й своїми відомостями про грізну навалу, яка рухалась у бік західних держав.

Вигнаний з Києва князь Михайло подався спочатку до Угорщини, а звідти повернувся до Чернігова. Щоб повернути собі Чернігівщину, поїхав з поклоном до найсильнішого зі своїх ворогів Батия. І потрапив у пащу лева, звідки вже не було вороття. Батий пробував намовити Михайла, щоб він татарським звичаєм поклонився образам ханських предків і очистив себе переходом через огонь. Князь Михайло не хотів понизити святої християнської віри й відкинув татарську вимогу. Це й вирішило його долю. Приятелі князя хотіли допомогти йому втекти з табору, та й це шляхетний князь відкинув, щоб не наразити своїх друзів на помсту Батия. Після цього татари взяли Михайла на муки, а 20 вересня 1246 р. відрубали йому голову. Разом із князем Михайлом загинув мученицькою смертю й його вірний боярин Теодор. Цього дня до святих різних націй долучилися два сини руськоукраїнської землі, свв. Михайло й Теодор Чернігівські, що геройською смертю засвідчили свою любов до Христа й віри своїх батьків.

Олександр ПЕТРЕНКО

Історія в особах

ПОНТІЙ ПИЛАТ: ЛЮДИНА І ЗАГАДКА

Майже дві тисячі років відокремлюють нас від євангельських часів. Але час, що минув, не зменшив інтересу до тих подій, не стер високого драматизму історії страждання та смерті Ісуса Христа. Зацікавлення викликають й інші трагічні учасники цієї великої містерії. Серед них – Понтій Пилат.

Деякі відомості про нього поза Святим Письмом, знаходимо в юдейського філософа Филона з Александрії (сучасника Пилата) та історика Йосифа Флавія – у книгах «Юдейські старожитності» та «Юдейські війни».

Після того, як імператор Август приєднав до Римської імперії Юдею, Самарію й Ідумею, ці землі увійшли до Сирійської провінції. У Юдею Рим надсилав свого представника – прокуратора, який виконував функції військового коменданта, адміністратора та найвищого судді, який міг ухвалювати й смертні вироки. Прокуратор, однак, не втручався в діяльність найвищого національного суду в Юдеї – синедріону, який мав у своєму віданні питання релігії. П'ятим прокуратором Юдеї (від часу долучення до Риму) імператор Тиберій призначив у 26 р. Понтія Пилата.

Усі історичні джерела характеризують Пилата дуже негативно. Так, Филон Александрійський у книзі «Посольство до Гая» (гл. 38) пише, що політика Пилата щодо юдеїв викликала велике незадоволення в гебрейському суспільстві. Юдеї пригрозили, що відрядять посольство до імператора Тиберія. Пилат боявся, що посольство розкриє у Римі всі його злочини, його продажність і хижацтво, розорення цілих родів, усі підлоти, призвідцею яких він був, страти багатьох людей без будь-якого судового слідства...

Євангеліст Лука (13,1) розповідає про «галилеян, що їхню кров Пилат змішав був із їхніми жертвами». Отже, прокуратор наказав убити якихось галилейців, підданих Ірода Антипи (сина Ірода Великого), які складали жертву в Єрусалимському храмі. Серед причин цього вбивства дослідники називають ворожнечу між Пилатом та Антипою, зокрема, за доноси цього останнього на римських урядовців імператорові Тиберієві.

У 35 р. у Самарії якийсь фальшивий пророк обіцяв показати своїм послідовникам жертовний посуд із часів Мойсея, який нібито був захований у горі Гарізім. Запобігаючи бунтові самарян, Пилат наказав військову в призначений день оточити гору. Легіонери кинулися на самарян, багатьох убили, а деяких ув'язнили. Частину в'язнів прокуратор стратив. Самаряни, яких у Римі мали за дуже вірних імператорові, звернулися зі скаргою до Віттелія, римського намісника в Сирії, якому в певних питаннях підпорядковувався прокуратор Юдеї. Віттелій усунув Пилата від прокураторства і вислав у Рим на імператорський суд. На початку 37 р. Пилат прибув до Рима, але на той час імператор Тиберій уже помер. Подальша доля колишнього прокуратора невідома. Християнський історик III–IV ст. Євсевій з Кесарії в «Церковній історії» розповідає, що новий імператор Калігула підтвердив усунення Пилата від прокураторства, і той у 39 р. наклав на себе руки.

Образ п'ятого прокуратора Юдеї привертав увагу багатьох відомих письменників: Анатоля Франса ("Прокуратор Юдеї"), Маврикія Ляврентіна («Кохання Понтія Пилата»), Михайла Булгакова («Майстер і Маргарита»).

Одним з найяскравіших у світовій літературі з погляду трактування євангельських подій та образу Пилата є роман української письменниці Наталени Королеви «Quid est veritas?» ("Що є істина?"). Використавши провансальські легенди, вона створила образ прокуратора, якого після смерті воскресив святий Лазар. Воскреслий колишній прокуратор Пилат стає святим Маріусом і проповідує християнство у Франції та Іспанії.

Ігор НАБИТОВИЧ

ДЕРЖАВНИК, ВИДАВЕЦЬ, УЧЕНИЙ

Андрій Ніковський народився в селі Малий Буялик Херсонської губернії в родині очаківських міщан Василя Євстаховича та Ірини Афанасівни Ніковських. 1905 року вступив до Новоросійського університету, де перейнявся українськими національно-визвольними ідеями (студенти університету домагалися відкриття українознавчих кафедр, викладання українською мовою тощо). Був активним членом Одеського відділку українського товариства "Просвіта", де займався бібліотечною справою, часто читав лекції для міської аудиторії з питань української літератури. Бібліотека "Просвіти" нараховувала тоді понад 2 тис. українських книжок, до неї надходили майже всі українські часописи з підросійської України, Галичини та Америки. Ось що писав про А.Ніковського М.М.Аркас (часопис "Рідний край", 1907 р.): "Почавсь вечір коротеньким рефератом за Олексу Стороженка; викладав дуже гарно, чистою українською мовою молодий студент п.А.Ніковський, – він тепер займа посаду просвітянського писаря (секретаря), і казав мені, що справи "Просвіти" йдуть поступово гарно, що людей, які зацікавлюються і приходять на її вечірки, усе більшає, а книгарня "Просвіти" усе краще й краще торгує українськими книжками, – на їх чимдалі побільшується запит". А.Ніковський доклав багато зусиль, щоб допомогти М.М.Аркасу в 1907 р. заснувати осередок "Просвіти" й у Миколаєві.

З початком Першої світової війни майже всі українські видання були заборонені. І коли в Києві був закритий "Літературно-науковий вісник", А.Ніковський відкрив в Одесі часопис "Основа", який став продовженням київського видання. У 1917 р. А.Ніковський редагував відновлену газету "Нова Рада", що стала носієм ідеї українського відродження, брав участь у виданні часопису "Степ", що виходив у Катеринославі.

У буремні роки революції А.Ніковський брав активну участь у розбудові Української держави. Після переїзду до Києва він у 1920 р. став міністром закордонних справ уряду УНР. У 20-х роках працював як мовознавець, літературний критик, науковий співробітник Постійної комісії з укладання українського словника (філологія, лексикографія) при Всеукраїнській Академії Наук. 1930 р. був засуджений на сфабрикованому процесі СВУ.

Анатолій МІСЕЧКО

МИТРОПОЛИТ ЙОСИФ СЕМБРАТОВИЧ

Маловідомими нині, дуже драматичними й повчальними є життя і діяльність митрополита греко-католицької церкви Йосифа Сембратовича.

Народився Йосиф у селі Криниці на Лемківщині. Його батько був деканом і парохом. Школу закінчив у Мушині, гімназію – в Санчі. Переїхав до Відня, де вчився в університеті на богословському факультеті. 1845 р. Йосиф був рукоположений на священика і прийнятий до вищого богословського закладу. До Галичини повернувся префектом духовної семінарії в Перемишлі. 1850 р. Йосиф Сембратович – префект Львівської семінарії, з 1852 до 1860 рр. – ректор Віденської греко-католицької духовної семінарії, з 1861 р. – професор богослов'я Львівського університету. 1865 р. його було призначено архієпископом Назіянзенським, в 1866-1867 рр. Сембратович працював на духовних посадах у Римі й Константинополі. З 1867 р. він – адміністратор перемишльської єпархії. 7 серпня 1870 р. Йосиф Сембратович вступив на митрополичий престол.

Галичина в той час була місцем запеклих політичних баталій між українцями та поляками, народовцями та москвофілами. Щойно ставши митрополитом, Йосиф Сембратович здійснив невдалу і невдячну спробу примирити народовців із москвофілами на грунті... галицького "рутенства".

Найбільшою акцією митрополита Сембратовича стала боротьба з пияцтвом. Ситуація в Галичині була тоді справді критичною. Селянство, звільнене від панщини в 1848 р., не було готове користуватися правами вільної людини і з «радощів» розпивалося. Лишалися не розв'язаними проблеми сервітутів і права пропінацій. Пропінація – старопольський закон і право для шляхти та магнатів-землевласників на своїй території виробляти й продавати алкогольні напої – горілку, пиво, медухи. Це право давало польським шляхтичам величезні прибутки. Вони самі цим промислом не займалися, а віддавали його в оренду євреям. У селах корчмарі давали селянам горілку в «кредит», а «борг» за горілку поширювали на селянські грунти й немилосердно їх продавали. Володимир Навроцький у своїй праці «Пияцтво і пропінація», зазначає, що в 1864 р. прибуток з пропінації давав шляхтичам 5 000 000 000 ринських щорічно, народ Галичини віддавав за горілку 54 000 000 річно, тоді як загальний доход селян сягав 110 000 000 ринських. У Галичині було тоді 23269 шинків (корчем), або 1 на 233 душі, й на одну людину припадало 26 літрів горілки щорічно. Пияцтво довело галицьке село до страшенного зубожіння й отупіння. У 1873–1884 рр. було продано через алкогольний борг 23237 селянських господарств.

Йосиф Сембратович, як і церква й духівництво загалом, доклали чимало зусиль для знищення пияцтва. Митрополит 3 квітня 1874 р. написав посланіє «О великім достоєнстві чоловіка». Цей пастирський лист можна вважати початком пробудження культури села. 4 серпня 1874 р. митрополит пише друге посланіє – «О братствах тверезости». Посилаючись на св. Письмо та науки, він заохочував духівництво до боротьби проти споювання народу. Під тиском проводу УГКЦ австрійський уряд видав ряд указів у цьому напрямі. Митрополит офіційно зобов'язував духовенство виголошувати цикли проповідей проти пияцтва і створювати в кожному селі, місті «Братства тверезості». Член такого братства складав у церкві, перед своїм парохом присягу, що відтепер буде утримуватися від усяких алкогольних напоїв. Ця акція охопила всю Галичину. Митрополит особисто пильнував за виконанням своїх доручень. Тисячі селян вступали до братств тверезості. Сотні корчем і шинків мусили припинити свою торгівлю, а ті, які залишались, не мали тих заробітків, що раніше.

«Братства тверезості», які охопили понад 75% українських парафій Галичини, відіграли дуже важливу роль у самоусвідомленні народних мас, готуючи грунт для пізнішої діяльності читалень «Просвіти» і для української кооперації. Акція митрополита Йосифа Сембратовича – була першою свідомою спробою українського духовенства й української церкви мобілізувати селянство до самооборони під гаслом «Молися, тверезися, трудися» або «Хрест побідив підданство, поборе і п'янство». Цією акцією митрополит певною мірою врятував західноукраїнське селянство від повної матеріальної руїни.

Зрозуміло, що ця акція митрополита не подобалася польським шляхтичам і

їхнім орендарям, бо позбавляла величезних прибутків. Вони спочатку намагалися тиснути на митрополита, щоб він зупинив її. Коли ж митрополит послідовно продовжував боротьбу за отверезіння народу, посипалися доноси польської шляхти і магнатів на митрополита до австрійського імператора. Його безпідставно звинувачували в тім, наприклад, що він не бореться з москвофільським рухом і є загроза, що Галичина може відірватися від Австрії і приєднатися до Росії.

Правління митрополита Сембратовича (1870–1882) було сповнене гострої боротьби з польським вищим духовенством, яке намагалося підкорити уніатського митрополита польському архієпископові. Конкордію 1863 р. (порозуміння між поляками та українцями) поляки відверто ігнорували. У цій боротьбі визначилися дві течії: частина греко-католиків стояли за латинізацію обряду і їх підтримували поляки, інші, т. зв. "пуристи", вимагали очищення обряду від католицьких впливів та повернення до первісних, східних обрядів. Попередні митрополити – Григорій та Спиридон – видали по кілька указів, якими забороняли переходити на латинство, але їх не виконувано. Водночас пуристи у щораз більшому числі переходили до Росії. Постав т. зв. "уніятизм", себто погляд, що Уніатська Церква має бути третьою поруч із Римо-Католицькою і Православною. Стосунки в Греко-Католицькій Церкві ставали дедалі напруженішими. У Галичині зросла кількість єзуїтських "домів", до Львова перенісся польський орден змартвихвстанців, що ставив особливим завданням підносити католицький дух серед української молоді. Зрештою під натиском Ватикану митрополит Сембратович погодився на реформу василіян, яку почали проводити єзуїти.

Йосиф Сембратович був передусім ученим, а не політиком. Він не зміг знайти відповідного місця в боротьбі між москвофільством і латинізацією, яка захоплювала чимраз ширші кола. Політичний провід перейшов до рук т. зв. "староруської" партії москвофільської орієнтації. "Слово", її орган, виступало так гостро, що митрополит заборонив його. Рівночасно в Римі готувався декрет, яким єдиний український чернечий чин василіян передавався під опіку єзуїтів.

У 1882 р. відбулися події, що виявили повний розлад консервативної групи москвофільства і прискорили політичне відокремлення народовців. Подільське село Гнилички, не маючи змоги добитися окремої парафії, заявило про перехід у православ'я. На тлі цих настроїв вибухла справа пароха о. Івана Наумовича, відомого громадського діяча, посла до австрійського парламенту, автора книжок для народу. Він перейшов у православ'я, його приклад наслідувало все село. Польська преса оголосила цю подію виявом російської пропаганди і спричинила процес над москвофільськими діячами.

Судовий розгляд, не довівши державної зради звинувачених, виявив їхню національну й політичну безпринципність. Процес остаточно розкрив гнилість галицького москофільства і завдав йому відчутного морального удару.

Усе це викликало зливу звинувачень проти митрополита. Імператор категорично зажадав його "добровільного" усунення через "брак енергії в поборюванню православної пропаганди". Після того митрополит Йосиф переїхав до Рима, передавши галицьку митрополію Сильвестрові Сембратовичу.

У Римі Йосиф Сембратович став консультором Конгрегації поширення віри, членом комісії ревізії церковних книг, активно боронив греко-католицькі справи від латинізації. Помер владика після кількаденної недуги на 80-му році життя. Похований на центральному Римському цвинтарі «Кампо по Верано», де щороку на Зелені свята колегія святого Йосафата відправляє панахиду. Спочиває у братській могилі римських кардиналів «Священної Конгрегації поширення віри».

Визначальні риси митрополита – тверда віра, непохитність у обстоюванні грецького обряду, побожність і непорочність життя, надзвичайна добродушність, суворість до себе і водночас поблажливість до підлеглих (через що історики часто вважали його слабким і не готовим до розв'язання завдань, які ставило перед ним життя) запевнили довгу й добру пам'ять про нього в народі.

Олександр ІЩЕНКО

БЕРЕСТЕЙСЬКА УНІЯ 1596 РОКУ

Погляд на Берестейську унію як виключно насильницький захід, задуманий і доведений до кінця польським урядом за допомогою католицького Рима, як про це твердять православні історики – російські й українські, дещо однобічний. Без урахування чинників, що визначали внутрішній стан Православної церкви в Південно-Західній Русі другої половини XVI ст., не можна об'єктивно оцінити – не перебільшуючи і не применшуючи – роль польського короля, шляхти та єзуїтів у запроваджені унії. Чому певна частина православних ієрархів, зберігаючи східний православний обряд, зробила кроки в напрямку зближення з Римо-католицькою церквою, розірвала всі канонічні й церковноправні зносини з Константинопольською патріархією, у складі якої була від запровадження християнства в Русі-Україні, і підпорядкувалася Римському папі? Є ряд причин, які на думку і церковних, і світських, в тому числі і православних, і греко-католицьких дослідників, зумовили Берестейську унію. Одним з найбільших негативів у житті Православної церкви в Україні був світський патронат над нею, роздавання королями "хлібів духовних і столиць духовних". XVI ст. – це гнітюча доба в історії Православної церкви в Україні. Митрополичі й єпископські кафедри дістаються недостойним цих високих церковних посад, цілком світським і часто аморальним людям. Беручи приклад з королів, князів, усілякі польські, литовські, українські магнати і шляхта теж зловживали патрональним правом у своїх маєтках і в сфері своїх впливів. Внаслідок цього відбувається деморалізація, розлад на нижчих щаблях церковного життя. Бачучи згубні наслідки такого торгування "столицями духовними і хлібами духовними", ініціатори і творці унії, хоч і самі були королівськими ставлениками, намагалися шляхом унії з Римом зрівняти у правах і можливостях розвитку Православну церкву з Римо-католицькою, щоб покласти край втручанню світських елементів у церковні справи.

Згоду на унію єпископи обгрунтовували у грамотах та "артикулах", які подавали королеві Сигізмунду III, насамперед своїм незадоволенням кризовим станом Православної церкви. На першому місці в цих грамотах стоїть турбота, щоб в унії зберегти за собою єпископські кафедри та нерозлучні з ними "добра і маєтності", щоб митрополитові та єпископам були надані місця в сенаті та сеймі; щоб їх "урівняти у всіх правах з католицькими біскупами". Як видно з "Сокальських артикулів" 1594 р., єпископи повністю підтримували право патронату і нехтували стародавній звичай соборності Православної церкви Руси-України. Другою причиною, яка дезорганізувала церковне життя в Україні, вважається втручання в церковні справи братств. Надавши братствам, зокрема, могутньому і добре організованому Львівському Успенському братству, право ставропігії, східні патріархи – Антиохійський Йоаким у 1586 р. і Константинопольський Єремія II у 1589 р. доручили братствам нагляд за єпископами і духовенством. Таке втручання мирян у церковні справи, намагання здійснювати контроль над церковною владою, зокрема, єпископами, як вважають нинішні греко-католицькі авторитети, не тільки ображало і принижувало духівництво, а й спричиняло постійні конфлікти з окремими єпископами, наприклад, із Львівським Гедеоном Балабаном. Цих останніх не влаштовувало те, що "люд простий і ремісничий залишив своє ремесло, шило, дратву і ножиці, присвоїв собі пастирську владу і дійшов до того, що пастирів своїх соромлять, безчестять, спотворюють". Єпископів дедалі більше не влаштовував цей гнітючий для них нагляд, контроль братств, і вони намагалися, зрештою, звільнитися від втручання братчиків у ієрархічні справи. І знову ж іншого порятунку не бачать, крім унії з Римом, де такої підконтрольності вищого духівництва з боку мирян не було.

Були й інші причини, які підштовхували ієрархів церкви до Берестейської унії. Вони бачили недбале в духовному плані і меркантильне ставлення до української церкви з боку східних патріархів, зокрема, Константинопольського, під юрисдикцією якого перебували. Східні патріархи не мали змоги і сили "оздоровчо впливати на хворий організм української церкви". Константинопольські патріархи були, фактично, заручниками турецьких султанів, які маніпулювали ними для здійснення своєї зовнішньої політики щодо України, Польщі та Москви. Приїзд патріархів в Україну супроводжувався вимогою одержання високої платні за висвячення

Київського митрополита й іншими грошовими здирствами.

Перед лицем політичного тиску на Православну церкву в Україні з боку Москви, релігійного наступу єзуїтів і латинського духівництва Речі Посполитої східні патріархи виявляли бездіяльність. У 1589 р. утворився могутній Московський патріархат, який став претендувати на канонічну і юридичну підконтрольність йому Київської митрополії і залежність від неї єпархій у Польщі та Литві. Претензії Москви стати "третім Римом" викликали тривожну реакцію серед церковних ієрархів і світської шляхти в Україні. Унія повинна була захистити українську церкву від агресивних зазіхань "третього Риму", тобто Московської патріархії, звільнити з-під опіки анімічного "другого Риму", тобто Константинопольської патріархії, і повернути українську церкву в лоно "першого Риму", який уособлював собою Вселенську церкву під керівництвом Петрового намісника, тобто Римського папи. Унія мала дати українській церкві моральну підтримку та обдарувати її місією бути носієм ідеї єдності християнських церков на сході Європи.

Кризовий стан Православної церкви в Україні XVI ст. схиляв деяких видатних представників православ'я серед українського магнатства і шляхти до думки, що вихід із цього стану можливий тільки у "згоді церков", яка приведе до оздоровлення всього церковного життя. Крім того, вони вважали, що між православним Сходом і католицьким Заходом не такі уже й глибокі й непримиренні віросповідні розбіжності, а унія церков поліпшила б долю українського народу, коли буде усунено віросповідні відмінності, які викликають ворожнечу. Цю пропозицію певний час репрезентували князь К.Острозький та Ф.Скумин-Тишкевич.

Сучасні греко-католицькі авторитети і дослідники акцентують увагу на трагічній ситуації наприкінці XVI ст., яка Православну церкву в Україні поставила перед вибором: продовжувати нерівну і безнадійну боротьбу за своє існування в оточенні Римо-католицької церкви, знаючи, що вижити неможливо, а українському народові загрожує неминуче окатоличення й полонізація, чи піти на унію з Римом, зберегти традиційний православно-візантійський обряд, національну самобутність українського народу, змінивши лише залежність від Константинопольського патріарха на опіку Римського папи. Зрештою історичний сенс згаданого вибору греко-католицькі авторитети вбачають у драматичній дилемі: рятувати самобутність церкви, жертвуючи національною самобутністю, чи рятувати національну самобутність, реформуючи церкву.

Чи вдалося досягти мети унії так, як її поставили ініціатори і творці Берестейської унії? Чи стала унія з Римо-католицькою церквою вирішальним фактом національного самозбереження українського народу, протидією його переходу в латинство й ополячення? Саме в оцінках того, що дала і чого не дала Берестейська унія українській церкві й українському народові найбільше суперечностей, а то й спекуляцій. Православні акцентують увагу на насильницькому способі запровадження унії й боротьбі з нею українського народу. А греко-католики, навпаки, зосереджуються на позитивному, що дала унія, оцінюючи її як важливий чинник української культури та духовності.

Уроки історії української церкви після Берестейського собору 1596 р. свідчать, що є певна закономірність: те, що довелося сповна витерпіти, пережити православним, не меншою мірою вистраждали, відчули на собі й греко-католики XVII століття: Православна церква без ієрархії, боротьба за її відновлення і легалізацію; ієрархічне двовладдя, міжконфесійна боротьба у сеймі, кривава боротьба за володіння церквами в парафіях; козацькі війни з вимогою ліквідації унії в Україні та ін. XVIII століття: жорсткі розправи Петра I з василіанами; наступ конфедератів з метою насадження католицизму в Україні; Коліївщина, яка залишила мартирологію "уніатських мучеників" в Умані, Бердичеві, Білій Церкві та інших містах і селах Правобережжя; антиуніатська царська політика поділів Польщі й поступове знищення греко-католицької церкви в Україні під владою царської Росії. Перелік обопільних кривд і жертв можна продовжити і в XX ст., в якому мартирологія Української греко-католицької церкви і мартирологія Української автокефальної церкви підтверджують уроки історії: дві церкви тісно пов'язані єдиною долею українського народу.

Петро ЯРОЦЬКИЙ

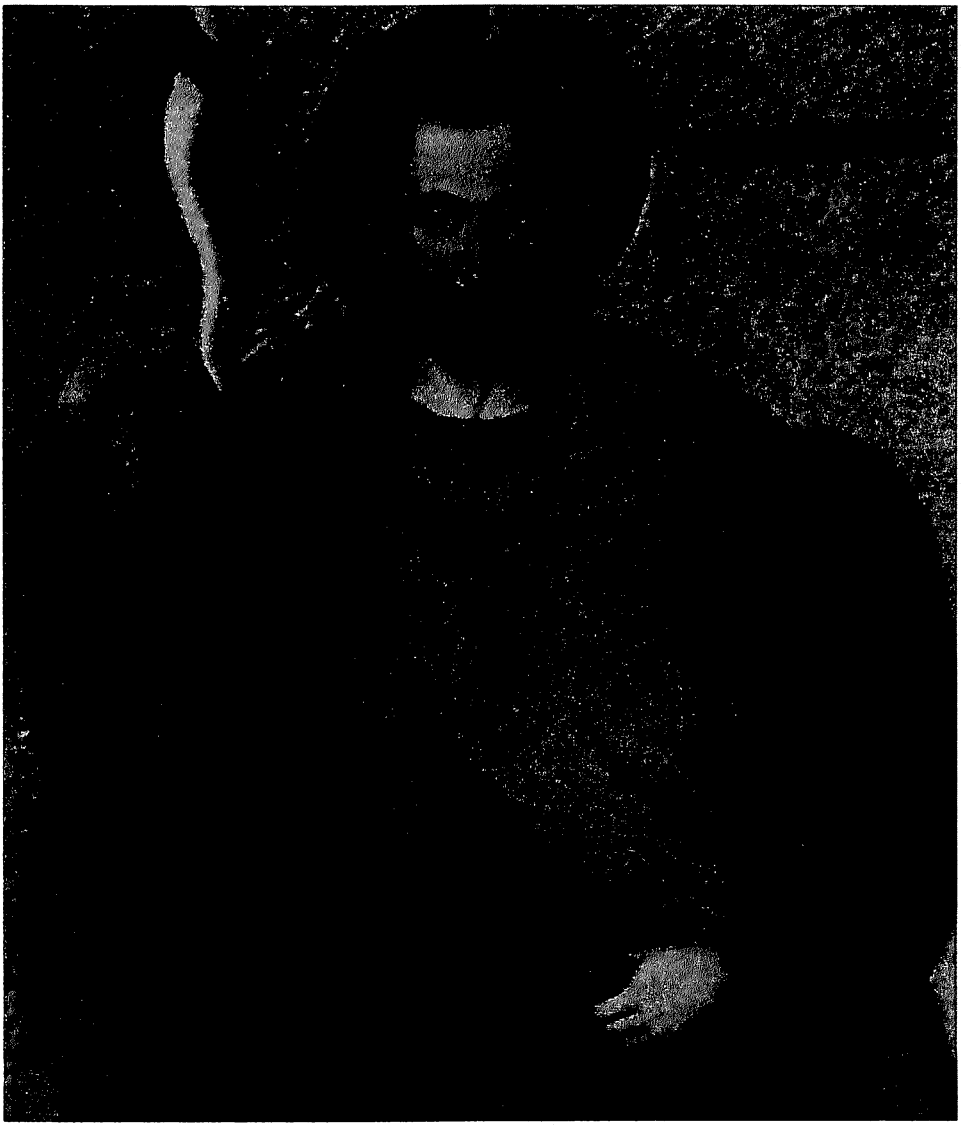

Федір Сенькевич (?). Св. Федір Тирон. І третина XVII ст.
Церква св. Миколи

ХРАМ НА ОСТРОВІ

За переказами, записаними літописцем, святий апостол Андрій, який у І столітті по Різдву Христовому відвідав київські гори, провістив, що на них стоятиме велике місто з безліччю церков. Справді, з запровадженням християнства Київ став швидко збагачуватися церквами. Спочатку будувалися храми на місцях, де раніше стояли ідоли, а потім благочестиві київські князі та визначні особистості кожну більш-менш важливу подію прагнули ознаменувати спорудженням храму Божого. Цю традицію мав собі за честь продовжити і один з відомих київських меценатів, суднопромисловець, директор-розпорядник правління об'єднаних пароплавних товариств по Дніпру та його притоках, комерції радник Давид Марголін.

Давид Марголін добре знав умови життя не тільки службовців пароплавних ремонтних майстерень Труханового острова, які жили поблизу місця своєї роботи, а й інших городян, що мешкали там. Тож у червні 1909 р. запропонував міському голові Іполиту Дякову прийняти в дар місту спочатку збудовану ним кам'яну двоповерхову школу з повним обладнанням (пароплавні майстерні зобов'язувалися щорічно видавати на утримання школи 2500 карбованців), а потім і церкву.

Ця школа на 150 місць призначалася для дітей острова, які мусили їздити через Дніпро в місто, що взимку часто ставало неможливим. Але коли деякі гласні думи почали відкладати на безрік розв'язання питання про опікунство над школою, Марголіну, що бажав бачити школу відкритою якомога скоріше, довелося звернутися до головуючої Київського доброчинного товариства Єлизавети Трепової з офіційним проханням прийняти в дар будівлю школи разом із землею пароплавних товариств, на якій вона містилася.

Отож уже в середині липня представницька комісія у складі головуючої Київського доброчинного товариства Є.Трепової, директора народних училищ П.Лубенця, професора В.Великого, піклувальника острова П.Базилевського та архітектора Є.Єрмакова оглядала пожертвувану будівлю школи, в якій передбачались і два ремісничі відділення - столярне й слюсарне - для юнаків, які могли відразу знайти місце для практичного застосування своїх знань у майстернях пароплавних товариств. У той самий день Є.Трепова обрала місце для зведення поряд зі школою нового храму також на пожертви Марголіна та інших благодійників.

На початку вересня (за ст.стилем 21-го) Високопреосвященний митрополит Київський і Галицький Флавіан зробив закладення храму. Водночас було освячено й шкільну будівлю. На початку листопада 1910, людність острова відзначала закінчення спорудження православного храму, освяченого в ім'я св.Єлизавети.

Стояв він недовго - лише до зловісного 37-го. У 33-му, як згадує один з найстаріших членів труханівського земляцтва Євген Томаров, у храмі ще проводилися останні служби - відспівували його діда, штурмана далекого плавання дворянина з діда-прадіда Костянтина Томарова. Але онукові - учневі фабрично-заводської семирічки № 100 (так тоді називалася колишня двокласна школа з ремісничим училищем), не дозволили бути присутнім на церковній відправі.

Ще до остаточного знищення храм було підло обікрадено, а згодом і закрито. І ось настав день його руйнування. Як згадує Євген Леонідович спочатку тросами скидали хрести та бані, потім вибухівкою висаджували мури. Страшне то було видовище для мешканців Труханового острова, які спостерігали за кончиною незабутніх родинних свят - Різдва, Великодня, Трійці, звичаїв, що ввійшли в їхнє життя з самого дитинства...

Але все ж таки встиг цей храм залишити по собі незабутню згадку не тільки у острів'ян-труханівців, а й у всього міста, бо сам вигляд цього задніпровського храму, що плинув у весняних повенях, скупаний у щедрому осяянні призахідного сонця, чарував усіх, хто його бачив. Про ті часи згадував, зокрема, Михайло Булгаков.

А Ліна Костенко, яка перед війною певний час жила на острові, не могла не написати свою "Київську Венецію" – згадку про те, чого ми вже ніколи не побачимо, але що досить добре можемо собі уявити.

Любов ЯМЕНКО

ПЕРША ХАТА

Колись люди не знали домівок, жили в печерах. Як те трапилося - невідомо, але чорт надумав збудувати собі хату. Наносив дерев, глини, соломи і таки збудував. Але зробив тільки одні двері, а до вікон не додумався. Зайшов до хати, а там темно, хоч в око стрель. Почухав потилицю. Як його зробити, щоб у хаті було світло.

Довго думав, поки не спало мішком світло носити. Ото ходить на вулицю, розчахує мішок напроти сонця, а потім зав'язує мотузкою і несе до хати.

Цілий день отак носив, натомився. А в хаті як було темно, так і залишилося.

Коли це Господь іде:

– А що це ти робиш, Люцифере?

– Та оце хату збудував, а в ній темно. То ношу мішком світло. Носити ношу, а в хаті як було темно, так і залишилося.

– Як віддаси мені хату, то зроблю, щоб у ній було світло.

– Гаразд, – відповідає рогатий. – Набридло мені цим мішком світло носити.

Сказав так – та й побіг собі геть.

А Господь покликав чоловіка та й каже йому:

– Оце відтепер тут житимеш. А щоб сонце тобі зазирало до оселі, і місяць, і зорі – прорубай на трьох стінах по вікну.

Відтоді люди живуть у хатах, дякують Господу за теплі й світлі оселі. А на вікнах сидять ангели, тільки ми їх не бачимо. Оберігають кріпких у вірі від зла і нечистої сили.

БОГ, ХРИСТОС І ДИЯВОЛ

У Бога сувора була з дияволом розписка: поки людина жива, вона Божа, а як померла, – дияволова. Бог поклав ту розписку в скриню й кинув її в Йордань-річку.

Народився Христос. Прийшов час хреститься, і він прийняв на Йордані хрещення. Як виходив із води – річка враз загорілася. Згоріла й скриня з розпискою. Пішов Христос до пекла по душі, а диявол не пуска:

– Маю, – каже, – розписку від Бога-отця...

– Що ж, як маєш, то покажи, – каже Христос.

Лукавий пірнув у річку раз – не знайшов, пірнув удруге – не знайшов, пірнув утретє, шукати далі. А Господь узяв та й заморозив Йордань на три лікті. Товкся лукавий під льдом, товкся, поки не пробив лід рогами. Вискочив із води, а Йордань знову замерзла...

Надворі мороз пече, вітер дух забиває! Лукавий змерз, хотів у воду, так лід такий товстий, що й рогами не пробити. Так і зостався мерзнути.

Христос і запитує нечестивого:

– А що, дістав розписку?

– Нема.

– Отож-бо. Не тобі чужі душі пильнувати.

Узяв Христос і повипускав душі з пекла.

Відтоді від Водохреща шість тижнів баби не ходять прати сорочок, бо гріх: як баба ляпне сорочкою, то чорт і вскочить в ополонку. Хай краще чорт мерзне: менше людям шкоди.

Літературне опрацювання
Василя ТУРКЕВИЧА

Собор Архангела Михаїла. Друга половина XVII ст.
Національний музей, Львів

ЛИСТОПАД

ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	НД
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30			

1 – 600 років тому помер італійський письменник і громадський діяч Франко Саккетті. Народився 1330 р.

2 – 210 років від дня народження німецького історика Георга Людвіга фон Мадрера. Помер 9 травня 1972 р.

– 110 років від дня народження українського актора Дмитра Дударєва. Помер 6 серпня 1960 р.

3 – 115 років тому помер український письменник і священик Микола Устиянович. Народився 7 грудня 1811 р.

4 – 155 років від дня народження польського історика і літератора Францішека Равіта. Помер 16 квітня 1930 р.

5 – Апостола Якова, брата Господнього за плоттю.

– 375 років тому було укладено між Польщею і козацькою старшиною Куруківську угоду, яка юридично визнавала статус козацтва як окремого чинника політичного життя тогочасної Польської держави.

– 120 років від дня народження румунського письменника Михаїла Садовяну. Помер 19 жовтня 1961 р.

– 100 років від дня народження українського режисера і театрального діяча Володимира Блавацького. Помер 8 січня 1953 р.

6 – Ікони Божої Матері "Всіх скорботних Радість".

– 175 років від дня народження французького архітектора Жане Гарньє. Помер 3 серпня 1898 р.

– 145 років від дня народження українського історика, археолога, етнолога, письменника Дмитра Яворницького. Помер 5 серпня 1940 р.

7 – День пам'яті жертв комуністичного терору.

– 130 років від дня народження українського історика Михайла Корниловича. Помер після 1957 р.

– 75 років тому помер український військовий діяч Наум Никонів. Народився 1873 р.

– 60 років тому було створено Комітет українців Канади.

8 – Великомученика Димитрія Солунського.

– 155 років тому помер український художник, ілюстратор "Кобзаря" Василь Штернберг. Народився 12 лютого 1818 р.

– 125 років від дня народження російського історика Євгена Тарле. Помер 5 січня 1955 р.

– 15 років тому помер український художник, мистецтвознавець Яків Гніздовський. Народився 27 січня 1915 р.

9 – Преподобного Нестора-літописця.

– 25 років тому помер український письменник Іван Сенченко. Народився 12 лютого 1901 р.

– День української писемності і мови.

10 – Мучениці Параскеви-П'ятниці.

– Преподобного Іова, ігумена Почаївського.

– Святителя Димитрія, митрополита Ростовського.

11 – 150 років від дня народження українського історика і краєзнавця Михайла Бережкова. Рік смерті невідомий.

– 55 років тому померла українська фольклористка і дослідниця творчості Лесі Українки Ольга Косач-Кревенюк. Народилася 26 травня 1877 р.

12 – 225 років від дня народження російського історика, видавця журналу "Вестник Европы" Михайла Каченовського. Помер 3 березня 1842 р.

– 170 років від дня народження російського і українського орієнталіста й історика Володимира Вельмінова-Зернова. Помер 30 січня 1904 р.

– 160 років від дня народження французького скульптора Рене Франсуа Огюста Родена. Помер 17 листопада 1917 р.

– 100 років від дня народження українського графіка Леся Олександра Лозовського. Помер 22 березня 1922 р.

– 95 років тому в Лубнах зусиллями родини Шеметів вийшла перша україномовна газета на терені Наддніпрянської України "Хлібороб".

– 95 років від дня народження українського поета Івана Крушельницького. Страчений з 16 на 17 грудня 1934 р.

13 – 130 років від дня народження українського вченого-юриста, громадського діяча Станіслава Дністрянського. Помер 5 травня 1935 р.

– 95 років тому помер український філософ Володимир Лесевич. Народився 15 січня 1837 р.

14 – 235 років від дня народження американського винахідника Роберта Фултона. Помер 24 лютого 1815 р.

15 – 720 років тому помер німецький теолог, філософ Альберт Великий. Народився 1193 р.

– 330 років тому помер чеський громадський діяч, філософ і педагог Ян Амос Коменський. Народився 1705 р.

– 230 років тому помер український церковний діяч, митрополит Павло (Конюшкевич). Народився 1705 р.

– 200 років від дня народження російського актора Павла Мочалова. Помер 28 березня 1848 р.

16 – 125 років від дня народження українського композитора, педагога Івана Левицького. Помер 8 квітня 1938 р.

– 100 років від дня народження української співачки Олександри Станіславової. Померла 20 березня 1985 р.

17 – Міжнародний день студентів.

18 – 280 років від дня народження царя Картлі-Кахетинського царства Іраклія II. Помер 22 січня 1798 р.

– 140 років від дня народження польського політичного діяча, композитора Ігнація Яна Падеревського. Помер 20 червня 1941 р.

– 95 років тому помер український церковний історик, священник Михайло Линчевський. Народився 1838 р.

19 – 400 років від дня народження короля Англії Карла I. Страчений 30 січня 1649 р.

– 295 років від дня народження українського церковного діяча, письменника митрополита Іоасафа (Якима Горленка). Помер 21 грудня 1754 р.

– 230 років від дня народження російського мореплавця, адмірала Івана Крузенштерна. Помер 24 серпня 1846 р.

– 125 років від дня народження української письменниці Катрі Гриневичевої. Померла в Німеччині 25 грудня 1947 р.

– 100 років тому помер український богослов, громадський діяч Степан Сольський. Народився 27 грудня 1834 р.

20 – 325 років тому помер церковний діяч, письменник Єпіфаній Славинецький. Рік народження невідомий.

– 165 років від дня народження українського і польського археолога Готфріда Оссовського. Помер 28 квітня 1897 р.

– 145 років від дня народження американського філософа Джосайя Ройса. Помер 14 вересня 1916 р.

– 90 років тому помер російський письменник Лев Толстой. Народився 9 вересня 1828 р.

– 75 років тому помер польський письменник Стефан Жеромський. Народився 14 жовтня 1864 р.

21 – Собор архистратига Михайла та інших небесних сил безплотних архангелів: Гавриїла, Рафаїла, Уриїла, Селафиїла, Ієгудиїла, Варахаїла та Ієремиїла.

– 170 років від дня народження військового діяча, Київського генерал-губернатора Михайла Драгомирова. Помер 28 жовтня 1905 р.

– 115 років від дня народження українського іконописця Ірини Шухевич. Померла 17 лютого 1979 р.

– 115 років від дня народження українського диригента Нестора Городовенка. Помер 21 серпня 1964 р.

– 80 років тому більшовики повністю окупували Наддніпрянську Україну.

22 – Преподобної Матрони.

– Ікони Божої Матері "Скоропослушниці".

– 1770 років тому загинула мученицькою смертю свята католицької церкви Цецилія. Католицькою церквою встановлено орден святої Цецилії за розвиток духовної музики.

– 110 років від дня народження французького державного, політичного, військового діяча Шарля де Голля. Помер 9 листопада 1970 р.

– 75 років тому помер український громадський і політичний діяч, журналіст Олександр Саліковський. Народився 13 березня 1866 р.

23 – 200 років від дня народження російського історика, письменника і журналіста Михайла Погодіна. Помер 20 грудня 1875 р.

– 140 років від дня народження української художниці Марії Башкірцевої. Померла 31 жовтня 1884 р.

– 125 років від дня народження радянського державного діяча, літературознавця Анатолія Луначарського. Помер 26 грудня 1933 р.

– 100 років від дня народження української майстрині народного мистецтва Параски Власенко. Померла 6 жовтня 1960 р.

24 – 195 років від дня народження українського письменника і етнографа Олекси Стороженка. Помер 19 листопада 1874 р.

– 150 років від дня народження українського художника Миколи Бодаревського. Помер 1921 р.

25 – Ікони Божої Матері "Милостивої".

– 190 років від дня народження українського лікаря, ученого, педагога, громадського діяча Миколи Пирогова. Помер 5 грудня 1881 р.

26 – Святителя Іоана Золотоустого, архієпископа Константинопольського.

27 – Апостола Пилипа.

– 130 років від дня народження державного, політичного діяча Фінляндії Юхо Паасіківі. Помер 14 грудня 1956 р.

– 105 років тому помер французький письменник Олександр Дюма (син). Народився 28 липня 1824 р.

– 45 років тому вийшла у світ книга рекордів Гінеса.

28 – 180 років від дня народження основоположника комуністичної доктрини Фрідріха Енгельса. Помер 5 серпня 1895 р.

– 120 років від дня народження українського книгознавця, бібліографа Сергія Маслова. Помер 11 січня 1957 р.

– 115 років від дня народження українського історика Віктора Барвінського. Помер бл. 1940 р.

– 115 років від дня народження українського бібліографа, громадського діяча Івана Калиновича. Помер 12 листопада 1917 р.

– 110 років від дня народження української письменниці Зінаїди Тулуб. Померла 20 жовтня 1964 р.

– 50 років тому загинув провідник ОУН, теоретик українського націоналізму Осип Дяків-Горновий. Народився 1921 р.

29 – Апостола і євангеліста Матфея.

– 175 тому помер польський археолог, етнолог Зоріан Доленга-Ходаковський. Народився 4 квітня 1784 р.

– 160 років від дня народження сербського дослідника церковної архітектури і мистецтва Драгутина Мілутиновича. Помер 15 грудня 1900 р.

30 – Преподобного Лазаря іконописця.

– 165 років від дня народження американського письменника Марка Твена. Помер 21 квітня 1910 р.

– 155 років тому Тарас Шевченко закінчив поему "Кавказ".

– 150 років від дня народження українського письменника і громадського діяча Сергія Подолинського. Помер 12 липня 1891 р.

– 100 років тому помер англійський письменник Оскар Уальд. Народився 15 жовтня 1854 р.

– 115 років від дня народження українського співака Григорія Манька. Помер 1975 р.

У листопаді виповнюється:

– 130 років створення Товариства пересувних виставок, куди входило багато українських малярів.

У 2000 році виповнюється:

– 1815 років від дня народження християнського богослова, філософа Орігена. Помер 254 р.

– 1055 років тому відбулося повстання древлян проти князя Ігоря.

– 830 років тому було укладено остаточний варіант французького епічного твору "Пісня про Роланда".

– 470 років від дня народження українського церковного діяча Гедеона Балабана. Помер 10 лютого 1607 р.

– 460 років від дня народження польського історика, письменника Йоахіма Бельського, автора "Хроніки Польщі", де подані відомості з історії Київської Русі, козаччини. Помер 1599 р.

– 400 років від дня народження українського церковного діяча Інокентія Гізеля. Помер 28 листопада 1683 р.

– 400 років від дня народження польського євангелістського проповідника, історика Анджея Венгерського. Помер 1649 р.

– 300 років від дня народження російського архітектора Варфоломея Растреллі, автора проектів Андріївської церкви, Маріїнського палацу.

– 280 років від дня народження українського історика Олександра Рігельмана. Помер 3 листопада 1789 р.

– 210 років від дня народження українського історика Олексія Мартоса. Помер 25 серпня 1842 р.

– 200 років від дня народження швейцарського археолога Фердинанда Келлера. Помер 1881 р.

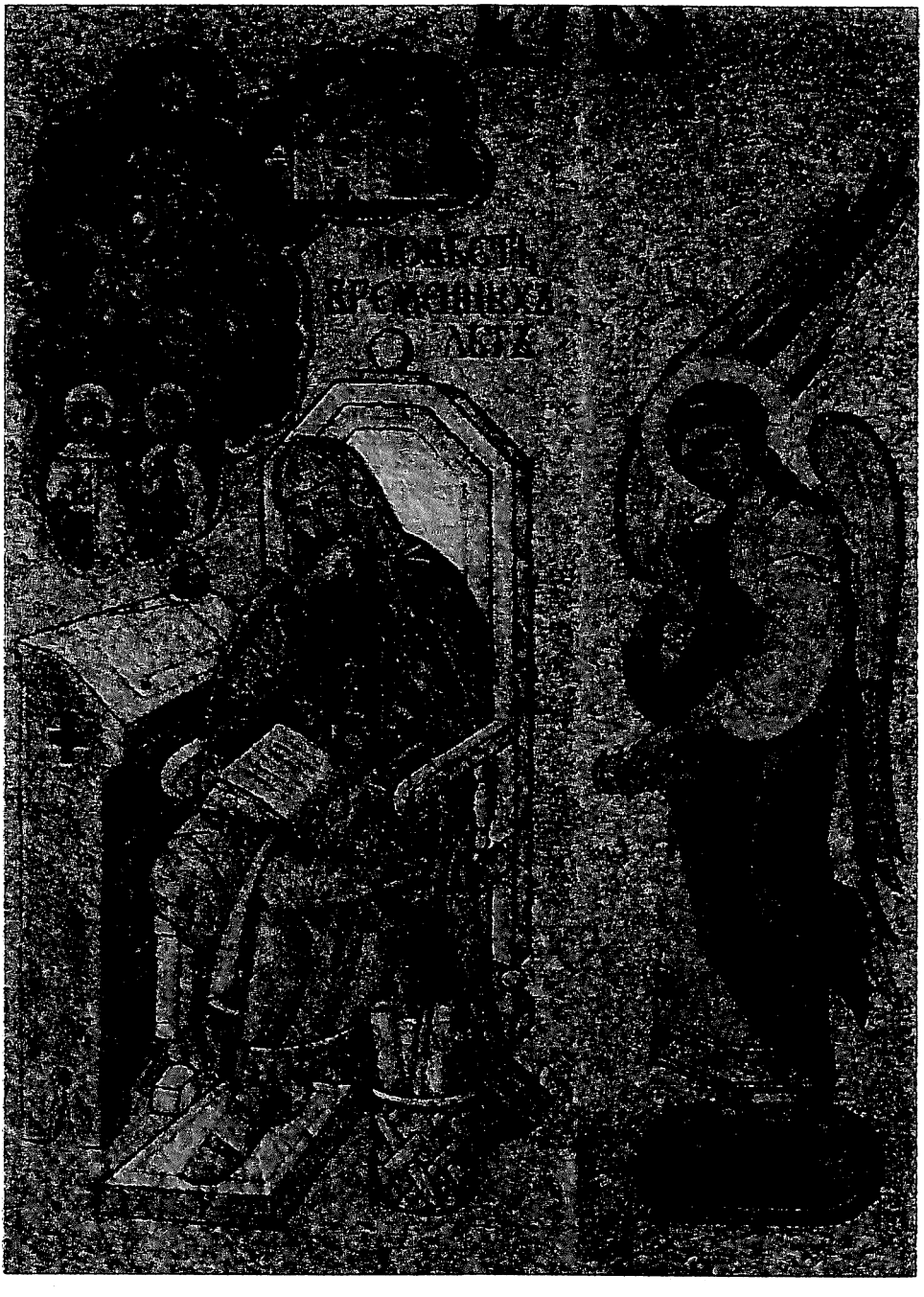

**Святослав Гординський. Преподобний Нестор-Літописець.
Мозаїка. Собор св. Софії в Римі.**

СОБОР СВЯТОГО МИХАЇЛА Й УСІХ АНГЕЛІВ

Свята Церква закликає нас звеличувати св. шануванням усіх Божих ангелів, а передусім їхнього архістратига-провідника св. Михаїла.

Ангели – це найкращі Божі твориння. Створив їх Бог раніше, ніж землю й людей. Щодо своєї природи, то ангели є чистими духами, подібними до Бога; вони мають розум і волю, але не мають тіла. Коли ангел має виконати якесь Боже доручення, то нараз прибирає людської подоби; одначе таке тіло є тільки заслоною, що опадає, щойно ангел виконає доручення.

Бог створив ангелів для найвищого й найпочеснішого завдання: вони мають безперервно прославляти Бога, свого Творця, та служити Йому. До прослави Бога ангели причиняються вже своєю природою, бо вони є найподібніші до Бога, а також живою вірою, гарячою любов'ю та похвальними піснями.

Число ангелів надзвичайно велике. Пророк Даниїл, описуючи Божий престол каже: «Тисячі тисяч служили Йому й силенна сила стояла перед Ним» (Дан. 7:10). Св. Лука згадує, що пастухам на вифлеємському полі «з'явилося множество небесного воїнства, що хвалило Господа» (Лук. 2:13).

Усі ангели за своїм статусом діляться на дев'ять хорів або ступенів досконалости. Різниця між цими ступенями залежить від дарів, що ними Бог обдарував ангелів, і тих доручень, що вони одержали від Бога. Одні ангели більше славлять Бога, інші більше Йому служать. Найближче до Божого престола містяться серафими або горючі, бо вони наче горять огнем любови до Бога. За ними йдуть херувими, які відзначаються великою силою пізнання; вони ближче оглядають Бога, досконаліше пізнають Його таїнства і цим пізнаванням надихають інших. Престоли мають ту ласку, що Бог наче спирається на них та видає через них свої присуди. Господства мають за завдання володіти нижчими хорами ангелів і держати їх у підданстві. Сили мають назву від особливої сили служити безперервно Богові й частіше від інших робити чуда. Власти одержали назву від влади, що її одержали проти диявола й його слуг. Начала є провідниками нижчих ангелів, а також опікунами земних держав. Архангели мають за завдання висловлювати людям пророцтва, берегти нас і вести дорогою побожного життя. Всі небесні духи звуться ангелами, тобто вістунами-посланцями, але різняться назвою, достоїнством і ласкою. Коли Божий Син прийде в Своїй славі судити світ, тоді прийдуть з Ним усі ангели і голосом труб покликають усіх вибраних з усіх кінців землі. Після останнього присуду вони одних людей кинуть у вічний огонь, де буде плач і скрегіт зубів, а інших поведуть у царство небесне, де нема болю й журби, тільки безконечне щасливе життя.

Всі ангели були спочатку добрі й милі Богові, бо були в Божій ласці. Одначе згодом багато з них згрішили, і тоді Бог створив пекло та скинув туди всіх грішних ангелів.

В оповіданні про цю велику боротьбу ангелів у небі св. Іоан згадує на першім місці св. Михаїла. Це єврейське ім'я (Мі-ка-ель) значить: Хто як Бог? Цими словами Михаїл покликав добрих ангелів до вірности Богові та до спротиву ангелові Люциферові й усім іншим ангелам, які повстали проти Бога. Крім того, про св. Михаїла є ще три інші згадки у св. Письмі. На їхній основі більшість християнських богословів вважає, що хоч св. Михаїл був тільки ангелом нижчого ступеня, проте він став начальником – архістратигом усіх ангелів. Шанування св. архістратига Михаїла між християнами дуже давнє, сягає ще апостольських часів.

Св. Отці навчають, що кожною людиною опікується один ангел; цих ангелів називаємо ангелами-охоронцями.

о. Андрій ТРУХ

ПРОСВІТИТЕЛЬ ЄПІФАНІЙ СЛАВИНЕЦЬКИЙ

Серед незаслужено забутих імен, які повертаються з небуття в лоно вітчизняної культури, є й ім'я Єпіфанія Славинецького – автора лексикографічних праць XVII ст.

З офіційних документів середини XVII ст. (1626 – 1675) відомо, що Є.Славинецький разом з 30 іншими вченими-монахами прибув до Москви 12 липня 1649 р. Російський цар просив митрополита Сильвестра Косова прислати знавців грецької та слов'янської мов для "служби" вільної у Москву, оскільки "нашему царскому величеству такие люди годны".

Головною метою виклику українських культурних діячів було залучення їх до перекладу та виправлення книжок "різного змісту". Є.Славинецький, А.Сатановський, а також інші вихованці Київської колегії працювали "справщиками" (редакторами) Печатного двору або перекладачами. Фактично ж їхня діяльність вийшла далеко за межі офіційних обов'язків. Це було зумовлене тим, що російське суспільство стало перед необхідністю знайомитися з чужоземною природничо-науковою, історичною, педагогічною літературою. Особливу потребу в цьому відчували суспільно-політичні та культурні діячі, службовці Посольського та інших приказів, купці. Є.Славинецький, обіймаючи посаду головного "справщика", сприяв задоволенню цих культурних запитів. Про це свідчать і дані щодо видавничої діяльності Печатного двору того періоду. Коли за попередні сто років було видано тільки 26 книжок, перекладених із чужих мов, за першу половину XVII ст. – 13, то у другій половині століття їхня кількість зросла вже до 114 (37 із них були релігійного змісту, решта – світського). Велике значення для розвитку освіти мало видання навчальної літератури, в тому числі такі книжки як "Азбуки малі", або "Азбуки в зошит" – невеликі, "в осьмушку" дешеві підручники граматики.

В описові літературного надбання Є.Славинецького, складеному його учнем Єфимієм, є й "Космографія" І.Блеу. Завдяки перекладу цього твору російський читач ознайомився з геліоцентризмом М.Коперника. У видатковій книзі патріаршого приказу є запис про грошову винагороду "старцю Єпіфанію, що в Чудовом монастирі живе, за те, що переклав государю, патріарху російською мовою дохтурську книгу" (йдеться про переклад відомої праці А.Везалія, яка вийшла 1543 р. в Базелі і відіграла значну роль у розвитку тогочасної медичної науки). Наприкінці 50-х років XVII ст. Є.Славинецький разом зі своїми колегами працював над перекладом "Великого Атласу". Серед перекладів Є.Славинецького є й праця Еразма Роттердамського "Громадянство звичаїв дитячих", що мала задовольнити інтерес російських мислителів стосовно питань педагогіки та організації освіти. Турбуючись про поширення прогресивних педагогічних ідей, Є.Славинецький переклав цю працю тогочасною розмовною мовою, вдаючись до прикладів з російського побуту. Щоб полегшити засвоєння перекладів світської літератури, Є.Славинецький склав рукописний словник чужоземних слів – "Сказання про трудність пізнавальних речей".

На розвиток культури другої половини XVII ст. позитивно впливали також філологічні праці Є.Славинецького. Ще вчителюючи в Київській братській школі і добре знаючи складність вивчення латинської мови за чужоземними посібниками, він у 1642 р. почав створювати "Лексикон латинський", роботу над яким завершив у Москві. У цей самий період Є.Славинецький разом з А.Сатановським написав велику лексикографічну працю "Книга лексикон греко-славено-латинський", що, як і "Лексикон латинський", вважається скарбницею церковнослов'янської та української лексики середини XVII ст.

Вихідці з України поселилися в Андріївському монастирі, неподалік від Москви. Сучасники не випадково називали цей монастир "особливим іноземським", оскільки селили в ньому за іменним царським указом тільки "учительських мона-

хів". При Андріївському монастирі діяла школа, одним з учителів якої був Є.Славинецький. Освітня діяльність ученого братства не обмежувалась тільки школою Андріївського монастиря. Є.Славинецький з 1653р. став учителем, а згодом і ректором греко-латинської школи при Чудовому монастирі. В ній навчали мовам, які допомагали орієнтуватись у вітчизняній та чужоземній літературі не тільки релігійного, а й світського змісту. Найдосконаліше володіли багатьма європейськими мовами її вихованці – К.Істомін та чернець Євфимій, відомі пізніше культурні діячі Росії. Серед учнів Є.Славинецького своїми здібностями вирізнявся П.Зеркальников, який не обмежився наукою в Андріївському монастирі, а за порадою вчителя поїхав продовжувати навчання у Києво-Могилянську колегію. Після закінчення навчання в Києві (близько 1658р.) П.Зеркальников подарував колегії свій будинок на знак подяки "за сприйняття премудрості".

Є.Славинецький жив і працював у Росії 26 років. Помер він в 1675 р. і похований у Чудовому монастирі. Є припущення, що напис на його надгробку: "Тут лежить мудрий отець Єпіфаній, тлумач художнього писання, філософ", – зробив його учень, відомий культурний діяч, поет і просвітник білорус Симеон Полоцький (1629–1680), до постригу в ченці – Самійло Омелянович Петровський-Ситніанович.

Він мав добру освіту, здобуту в Київській колегії та Віденській академії, і його не задовольняло становище бідного вчителя братської школи в Полоцьку. У 1660 р. під час зустрічі російського царя в його рідному місті С. Полоцький зі своїми учнями виступив перед Олексієм Михайловичем та його почтом з декламацією (віршами). Оцінивши знання і здібності Симеона Полоцького, його запросили 1664 р. до Москви, де він став перекладачем, учителем латинської мови в школі для піддячих Приказу таємних справ, вихователем царських дітей. Користуючись своїм становищем при дворі, він добився створення Верхньої друкарні, яка фактично звільнилася з-під контролю церкви, на що вказував на Московському соборі в 1690 р. патріарх Іоаким. Першою книжкою, надрукованою тут 4 грудня 1679 р., став "Буквар мови словенської", в якому було використано традиції видання навчальної літератури росіянина І. Федорова, українця Л. Зизанія та білоруса С. Соболя. Їхніми культурними орієнтирами були антична традиція та передові досягнення західноєвропейської культури доби Відродження, сприйняті крізь призму національного досвіду і суспільних потреб в один з вирішальних періодів історії українського народу на межі XVI–XVII ст.

Якщо генетичний зв'язок культури України з античністю, що спричинив на її етнічній території розквіт феномена Київської Русі, особливих заперечень не викликав, то оцінити її культурні досягнення в системі західноєвропейських критеріїв не поспішали не тільки політики, а й вчені. Ця остання обставина відбиває особливу складність перебігу в Московії таких культурно-історичних процесів, як гуманізм Відродження, що традиційно характеризується як час важливих зрушень у духовній сфері, в основі яких було заперечення догматичної віри й утвердження в правах розуму, спертого на емпіричний досвід. Відомо також і те, з якими труднощами пробивали собі дорогу тенденції ренесансної думки в самій Західній Європі. І чи не шукаємо ми собі особливої честі, ставлячи поруч із провісниками вартостей нової цивілізації своїх культурних діячів? Кому-кому, а Єпіфанію Славинецькому такої честі не виявляли, трактуючи його як типового представника середньовічної схоластики, в кращому разі "грекофіла".

Доповнимо характеристику його багатогранної діяльності в Росії оцінкою його проповідей, з якими виступав як ієрей. Сучасники відзначали їхню особливу популярність. У рукописному збірнику XVIII ст. збереглися тексти окремих проповідей. Є. Славинецький у своїх проповідях навчав слухачів не тільки християнської моралі, а й поширював погляди, згідно з якими примирення віри і знань можливе. Важко переоцінити значення таких поглядів для поширення раціональних знань. Саме проблема гармонізації віри і знань сторіччями залишалася головною перешкодою в секуляризації суспільної думки, оберталася особистою трагедією для багатьох талановитих людей. Разом з С. Полоцьким Є. Славинецький переконував вірних у тому, що "знамениті отці церкви знали не тільки граматику, а й риторику, софістику, філософію, землеробство, астрономію і

всю еллінську мудрість, заради якої покидали вітчизну, щоб на чужині вчитись у знаменитих поганських учених".

Ситуація в Росії була дещо іншою. Одним з вирішальних чинників реформування церкви, а потенційно і системи освіти, були процеси становлення російського абсолютизму і потреба подолання культурного відставання Росії від Західної Європи, що її усвідомлювали передові люди російського суспільства.

У зв'язку з цим болісного характеру набуло питання культурної орієнтації. Для себе його мали вирішити більшість росіян усіх станів.

Загальну світоглядну картину значною мірою доповнюють і врешті-решт дозволяють прийти до певних висновків факти, що розкривають живий перебіг цих процесів. Це насамперед літературна спадщина "вогняного протопопа" Аввакума Петрова (1621–1682) – спочатку бідняка, згодом священика і члена гуртка "ревнителів благочестя", заснованого патріархом-реформатором Никоном і, нарешті, визнаного, талановитого ватажка руху розкольників. Як людина безкомпромісна Аввакум ставився безкомпромісно вороже до всіх впливів на російське церковне життя, про що свідчить і його відгук про Єпіфанія Славинецького: "Знаю я Епифанія римлянина до мору, егда он приехал из Рима". Надзвичайно красномовне свідчення. Воно розкриває весь драматизм духовного стану одного з провідних учасників цих процесів. Звичайно ж, Аввакум знав, що Славинецький приїхав з Києва. Називаючи його і Полоцького "римлянами", він наголошує на чужій і навіть ворожій для себе культурній орієнтації.

У Росії Є. Славинецький прожив 26 років. Згадували його і московські учні, і ті, яких він залишив в Україні 1649 р. і до яких міг звернутися такими словами: "Спудеї! Молоді ви і Україна наша молода. Послужіть їй, а вона послужить вам і дітям вашим. Не зраджуйте предків своїх – антів, полян, Галицько-волинську, Запорозьку державність. Бо людина, як дерево, – без міцного коріння не живе, вмирає. Я, Єпіфаній Славинецький, ваш вчитель і наставник, від'їжджаючи на чужину в далеку Московію, благословляю вас на науку ясну і життя щасливе".

Світлана КИСІЛЬ

ЗРУЙНУВАННЯ УСПЕНСЬКОГО СОБОРУ

Соборна церква Успіння Пресвятої Діви Марії в Києво-Печерській лаврі належала до числа найвідоміших в Україні. Не один подорожній милувався її величчю і красою. Чимало років ця грандіозна споруда надихала найкращих синів і дочок батьківщини на звитяжну працю та подвиги. Тут знайшли свій останній спочинок відомі діячі минулого України, Росії, Польщі, Білорусі. Навіть неповний перелік прізвищ захоплює дух: оспіваний у літописах київський воєвода Ян Вишата, сестра Володимира Мономаха Євпраксія, видатні церковно-політичні речники, духовні світильники Єлисей Плетенецький, Памво Беринда, Петро Могила, полководці Костянтин Острозький, Петро Румянцев і багато-багато інших.

Уже півстоліття таємниця варварського знищення Успенського собору хвилює світову громадськість. І тільки тепер, коли відкриваються колишні партархіви та документальні фонди НКВС, кволим струмком просочується куца інформація про цей злочин. Відомо, що гітлерівські війська вступили до Києва 19 вересня 1941 р. Вони пристосували високі дніпровські кручі й мури Печерського монастиря під батареї зенітної артилерії, а будинки - під квартири своїх вояків. 24 вересня пролунали перші вибухи на Хрещатику, які зруйнували будинок міської Ради (колишньої Думи) та зал засідань Верховної Ради УРСР. Тоді ж спеціальні німецькі частини обстежували крок за кроком головні цивільні споруди міста. Їм вдалося за досить короткий час розмінувати приміщення музею Леніна, новозбудовану

споруду Верховної Ради УРСР, ряд громадських та наукових установ.

Налагодженню нормальних умов праці в Києві чимало уваги приділяли й урядовці Київської міської управи на чолі з проф. О.Оглоблиним. Все ж повністю позбавити столицю України смертоносної вибухівки не вдалося. Як свідчать джерела, 3 листопада 1941 р. був висаджений у повітря Успенський собор Печерської лаври. Очевидці досить лаконічно зафіксували цей факт: «Президент (Словаччини) Тісо відвідав Київ 3 листопада 1941 року і заїхав до Лаврського монастиря. Він прибув зі своїм почтом до монастиря близько 11 год. 40 хв. і відбув з монастирської площі близько 12 год. 30 хв. За кілька хвилин перед 14 год. 30 хв. усередині собору стався невеликий вибух. Один вартовий помітив три постаті, що втікали. Їх застрелили. Кілька хвилин по тому стався великої сили вибух, який зруйнував усю будівлю собору. Вибухова речовина, ймовірно, була закладена заздалегідь. Детонація не сталася раніше тільки завдяки досконалому оточенню кордоном і дбайливій охороні всієї будівлі. Очевидно, цей акт треба розглядати як замах на життя президента Тісо. Трьох імовірних злочинців неможливо було ідентифікувати, бо у них не було ніяких паперів».

Сьогодні, з плином часу, можна спростувати радянську версію, яка побутувала довгий час, що Успенський собор зруйнували фашисти. Вона не піддається логічному осмисленню, а у світлі фактів не витримує критики. Справді, навіщо в умовах тріумфального маршу нацистів на схід, коли фронт відкотився доволі далеко від Києва і накреслилися контури відносної стабілізації всіх ланок громадського життя, знищувати величну споруду княжих часів? Інша річ 1943 рік. Уже майже хрестоматійною стала думка, яка підтверджується неспростовними джерелами, що німці планували варварське зруйнування і вивезення культурних багатств України, що, як відомо, вони частково і здійснили. Але це вже були зовсім інші часи, які мали інакші виміри. Натомість уперто виринає гіпотеза, яка цілком уписується в культурну політику сталінського режиму довоєнної доби і перших місяців воєнного лихоліття. Відкриті архівні спецсховища збуджують уяву громадськості новими фактами масового вандалізму і глумління над церковними пам'ятками, які безжально руйнувались у ході чергових антирелігійних кампаній. У цьому сумному мартиролозі значаться такі величні споруди Києва, як Золотоверхий Михайлівський монастир, Трьохсвятительська церква, іконостаси кафедри св. Софії, Іринінський стовп та інші. То чи варто дивуватися, що в початковий період війни без потреби нищились, спалювались, вивозилися безцінні культурні скарби великої нації, які зосереджувались тоді в головному українському місті. Був уже замінований і Софійський собор, який тільки чудом уцілів. Мабуть, доказів щодо зруйнування Успенського собору спеціальними радянськими військовими командами замало, але чи буде їх більше, адже тоталітарний режим умів ховати свої таємниці. Безперечно, розгадати ці легенди, версії і гіпотези потрібно.

Ігор ВЕРБА

Святі

АВТОР ЧЕРНЕЧОГО СТАТУТУ

Св. Теодор Студит належить до найславніших ченців християнського Сходу. Народився у Царгороді приблизно 760 р. і походив з побожної родини, яка згодом вступила до монастирів: мати Феоктіста з дочкою до жіночого у Царгороді, а батько Фотин із трьома синами переїхали до свого маєтку в Саккудіоні і тут розпочали чернече життя. Неподолік, у монастирі на горі Олімпі, настоятелем чернечої обителі бувТеодорів дядько св. Платон. Коли Теодор, найстарший Фотинів син,

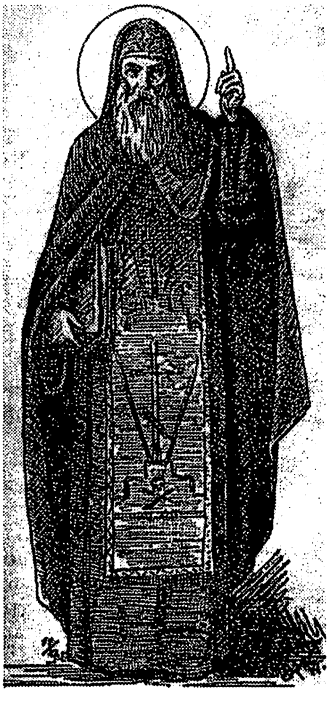

прийняв постриг, йому було 22 роки. Опанувавши потрібні богословські знання, поїхав до Царгорода, де його висвятили на священика. 794 р. Теодор стає настоятелем монастиря на Олімпі, але через рік Теодор покинув зі своїми ченцями давню обитель і прибув до Царгорода, де поселився у т. зв. монастирі Студион, заснованому 463 р. римським консулом Іоаном Студитом. Завдяки Теодоровій святості й розумному духовному проводові, число ченців зросло в Студионі до тисячі. Для своїх ченців написав він новий статут, що докладно регламентував чернече життя.

Писав Теодор також проповіді і повчання про шанування св. ікон, церковні канти. Залишил також понад 500 листів.

Минуло вісім років спокійної праці в Студіоні. З приходом нового імператора Никифора I почалися жорстокі гоніння проти тих, хто не погоджувався із призначенням царгородським патріархом світської людини. Теодора кинули до в'язниці, де він перебував майже два роки, аж до смерті імператора 811 р.

Повернувшись із в'язниці Теодор об'єднався з новим патріархом Никифором, і вони разом виступили проти імператора Лева Вірменина, який заборонив шанування св. образів. Імператор наказав відправити Теодора на заслання. Звідти він листами підтримував дух вірних церкві, які залишилися без провідника. Коли ці послання потрапили до рук імператора, то він у люті наказав заслати Теодора ще далі й покарати батогами.

У 820 р. Лева Вірменина було вбито. Його наступник Михайло дозволив вигнанцям повернутися до рідного краю. Теодор написав імператору листа з подякою за повернену волю, проте водночас закликав його бути в єдності з Римом та дозволити без перешкоди вшановувати св. образи: імператор на це не згодився і заборонив Теодорові повернутися до Студіону. Він покинув Царгород і переїхав у Малу Азію, де жив і проповідував у тамотешніх чернечих обителях.

Помер він 826 р. на острові св. Трифона неподалік Царгорода. Через вісімнадцять років після смерті св. Теодора патріарх св. Мефодій наказав перенести його св. мощі до Царгорода та покласти разом з мощами його брата, св. Йосифа Солунського та дядька св. Платона в Студитському монастирі. На християнському Сході і Заході вшановують св. Теодора Студита як чернечого законодавця й оборонця шанування св. образів і насамперед як автора т. зв. типікону, тобто чернечого статуту. Пристосовуючи давні загальні чернечі правила св. Василія Великого до потреб монастиря в Студіоні, Теодор доповнив їх приписами про щоденний порядок чернечого життя: церковні богослужби, пости, обрання настоятелів, покуту й кари. Хоч у ті часи зазвичай кожний монастир творив власний статут-типікон, проте бували статути славних законодавців, що їх без зміни перебирали й інші монастирі. Таку славу мав і чернечий статут св. Теодора Студита.

В Україну цей студитський статут привіз у 1072 р. грецький чернець Михайло і передав св. Феодосію Печерському, який пристосував його до умов чернечого життя в Печерському монастирі, додавши деякі власні правила.

о. Андрій ТРУХ

ІНОКЕНТІЙ ГІЗЕЛЬ

В Україні у XVII столітті не багато осіб користувалися такою шаною і широкою популярністю як Києво-Печерський архімандрит Інокентій Гізель. З ним листувалися московський цар і патріарх, гетьмани зверталися до нього по поради і досить часто просили стати посередником у вирішенні складних політичних ситуацій. Вище духовніцтво, київський митрополит і чернігівський архієпископ, цінували його освіченість і розважливість у церковних справах – як богословських, так і господарських. Вчені чужоземці, перебуваючи у Києві вважали за честь складати йому візити чемності, вели з ним богословські диспути і наукове листування. Без перебільшення можна стверджувати, що Інокентій Гізель був не просто яскравою особистістю, визнаним церковним діячем, але й духовним провідником, який освічував шлях у пошуках істини, правди, любові до ближнього. Історики та літературознавці, що вивчають ту епоху, з однаковою зацікавленістю зупиняються на особі Гізеля, який був безпосереднім учасником найважливіших державних, політичних та церковних подій XVII століття, а його "Синопсис" відіграв неоціненну роль у подальшому розвитку історіографії в Україні та Росії...

Гізель належав до числа небагатьох чужоземців, закинутих долею в Україну,які сповна віддали їй увесь свій талант і енергію. В Україні XVII ст. було двоє таких чужоземців – Інокентій Гізель і Адам Зернікав, обидва німці, які, прийнявши в зрілі роки православ'я, активно, а головне – з великим знанням і енергією, захищали його від наступу католицизму.

Гізель, мирське ім'я якого залишається нез'ясованим, народився в Пруссії у протестантській сім'ї. Здобувши блискучу європейську освіту у найкращих тогочасних університетах, ще досить молодим приїхав до Києва і з благословення Петра Могили прийняв православ'я і чернечий постриг, прибравши ім'я Інокентія, з яким і ввійшов у анали української церковної історії і духовної культури...

У ті часи воєнної і релігійної боротьби про себе можна було заявити або військовими подвигами, або богословською працею. Гізель, обравши останнє, посідає помітне місце в українській церковній ієрархії, став одним із чільних діячів культури як письменник, видавець та історик.

Значну роль у житті Гізеля відіграло те, що в Україну він прибув у час пробудження релігійного та інтелектуального життя нації, коли доля церкви перебувала в руках високообдарованого енергійного й освіченого Петра Могили, спочатку печерського архімандрита, а згодом – київського митрополита. Маючи намір заснувати у Києві колегію на зразок європейської академії і потребуючи обдарованих викладачів, Петро Могила вибрав кількох талановитих молодих ченців і за власний кошт послав їх за кордон для вдосконалення в науках. До цих обранців належав й Інокентій Гізель.

Петро Могила, оцінивши в молодому богословові освіченість, літературну обдарованість і православну ревність надав йому місце спочатку вчителя, потім професора і, врешті, ректора Києво-Могилянської колегії. Невдовзі Гізель поєднав ректорство з посадою ігумена Братського монастиря, а в 1656 році був обраний

архімандритом Києво-Печерської лаври, яку очолював двадцять сім років, аж до самої смерті.

Печерська лавра як ставропігія константинопольського патріарха не залежала від київського митрополита; її настоятель був упливовою, ні від кого незалежною особою, водночас брав участь в обговоренні всіх найважливіших церковних та державних справ. Тому так зацікавлено й ревниво ставився до печерського архімандрита московський уряд, розуміючи, який вплив на складні тогочасні стосунки з гетьманським урядом можна було мати через Інокентія Гізеля. Ставлення московського уряду до печерського архімандрита було досить нерівне і недвозначне, визначалося ступенем поступливості архімандрита щодо інтересів Московії, де добре усвідомили, що Гізель зовсім не налаштований сліпо підкорятися московському патріархові й не продасть "малоросійські вольності ні за які сорок соболів". Тому не дуже йому довіряли і не прагнули висунути на перше ієрархічне місце в Україні, київську митрополію. Власне, і сам Гізель не вельми її прагнув.

Маючи в розпорядженні одну з найкращих в Україні друкарень і лаврську бібліотеку, архімандрит Інокентій Гізель сприяв тогочасним українським письменникам Радиловському, Барановичу, Зернікаву в науковій і літературній праці: давав їм потрібні книги, фінансував, прискорював набір та друк творів. Треба відзначити, що лаврська друкарня працювала досить повільно і без допомоги Гізеля випуск книг, особливо таких великих обсягів як "Огородок Марії Богородиці" Радвиловського, "Меч духовний" і "Труби словес проповідних" Барановича могли б затягнутися на багато років...

Невдовзі після вступу Гізеля на посаду печерського архімандрита в 1661 році з його благословіння було видано "Печерський Патерик". Вдруге за часів Гізеля ця безцінна книга вийшла в 1678 році. Щодо власної творчості, то головною працею Інокентія Гізеля стала книга "Мир з Богом людині", видана у Києві в 1669 році. Автор зробив спробу викласти в доступній формі всі тогочасні богословські пошуки в православ'ї, розкрити суть боротьби з католицизмом. У 1690 році московський патріарх Іоаким оголосив цей твір "зловредною київською новотворною книгою".

Згодом Інокентій Гізель написав богословський трактат "Про істинну віру", спрямований проти засилля католицизму в Україні. Чернігівський архієпископ Лазар Баранович, ознайомившися з рукописом майбутньої книги, писав: "Твір вельми достойний. Не соромно твоїй пречесності підписатися своїм іменем при своїй книзі. Треба лише трохи пом'якшити стиль, тим паче, що сама тема настійно цього вимагає..." Але головною працею Інокентія Гізеля став "Синопсис", в основу якого автор поклав хроніку Феодосія Софоновича про події на Русі до 1290 р. До нього він додав стислі повідомлення про подальші події в Русі, польські та литовські хроніки, інші документи та літописи. "Синопсис" Гізеля довгий час був єдиним підручником з історії України і перевидавався безліч разів: 1674, 1676, 1680, 1718 роках, відігравши помітну роль у зародженні української історичної науки.

За статтею Миколи СУМЦОВА
"Інокентій Гізель"
("Киевская старина".–1884 р.–№11)

Св. П'ятниця з житієм. Іконостас церкви св. П'ятниці у Львові. Початок XVII ст.

ПАРАСКЕВА П'ЯТНИЦЯ

28 жовтня у православних святцях – день пам'яті великомучениці Параскеви П'ятниці. Так її йменують на відміну від "просто" святої Параскеви, яку святкують 14 жовтня.

Жила вона в добу Діоклетіана, особливо жорстокого гонителя християн. Походила з багатої сім'ї. По смерті батьків роздала спадщину на догляд за бідними, сиротами. Параскева (з грецької її ім'я перекладається як "п'ятниця", це також знак поштивого ставлення до 5-го дня тижня, присвяченого Вечері). Ще молодою дівчиною, не виходячи заміж і не маючи жениха, вона уславилася своїми проповідями проти "бездушних ідолів" за що й була побита співгромадянами і кинута до в'язниці.

Воєначальник малоазійського міста, де жила Параскева, був зачарований її красою. Він поставив дівчині умову: вона стане його законною дружиною, якщо зречеться віри у Христа і складе жертву римським богам. Параскева не погодилась і він наказав катувати її: били різками, підвісивши на дереві, дерли ребра залізними "лапами". Напівживу, її кинули до в'язниці, де Параскеві з'явився янгол із предметами Страстей Господніх. Ними він повністю зцілив Параскеву, повернувши їй здоров'я та красу.

І тут починається низка чудес. Уранці Параскеву застали на молитві й у сяйві краси невимовної. Воєначальникові, що прийшов до в'язниці, Параскева сказала: "Покажи мені тих, хто, як тобі здається, подарував мені життя". А в поганському храмі, біля статуй і натовпу, вона промовила: "Я тобі, бездушному, і всім тлінним ідолам кажу, як наказує вам Господь мій Ісус Христос, впадіть ви всі на землю і станьте прахом".

І знову Параскеву підвісили на дереві (мотив, що перегукується зі смертю на хресті), палили її свічками. Під час цих тортур удруге, але вже прилюдно, з'являється янгол, який спалює вогнем катів. Однак Параскеву після того скарали мечем. Коли голова її одділилась від тіла, почувся голос із неба: "Радуйтесь, праведники, вінчається мученица Параскева". За кілька днів воєначальник упав з коня і вбився, що також переконало багатьох у силі християнської віри.

Параскева протягом сторіч була чи не найулюбленішим "жіночим" персонажем, надто у православних (у католиків такою стала великомученица Варвара).

У Древній Русі зародився (а інколи й нині сповідується по селах) обряд "Дванадцяти п'ятниць", які святкували перед найважливішими празниками, коли забороняється працювати. Церква до цього ставилася з підозрою. Патріарх константинопольський у 1589 р. заборонив литовським (читай – українським) єпископам святкувати день п'ятниці як день тижня.

У всякому домі, поряд зі св. Миколаєм, можна було побачити ікону Параскеви П'ятниці. Вона часто прикрашалася травами та квітами, освяченими на її день – 28 жовтня. Їх використовували як ліки від головного болю та забудькуватості.

Іконний лик Параскеви П'ятниці майже завжди втілюється в образі зрілої, дуже суворої жінки, яка тримає перед собою хреста. Лише в барокові часи Параскева виглядає симпатичною городянкою, замріяною молодицею з рум'янцем на повних щічках. Найчастіше трапляються "житійні" ікони Параскеви, з безліччю використань апокрифічних текстів її "життя". Трапляються також ікони, на яких Параскева показана поряд з іншими святими.

Діана КЛОЧКО

ЗІ СЛАВЕТНОГО РОДУ

Серед яскравих постатей українського національного відродження помітне місце посідає Дмитро Володимирович Антонович – відомий політичний діяч, історик, мистецтвознавець.

Народився він у Києві в славній і дуже відомій українсько-польській родині Антоновичів. Його батько – визначний український історик, професор Університету св. Володимира у Києві Володимир Антонович – фундатор історично-документальної школи, змалку привчав сина до наукової діяльності. Вже в роки навчання в 4-й Київській чоловічій гімназії Дмитро Володимирович прилучився до творчої праці, брав участь в роботі українського гуртка і керував аматорським театром.

Свою науково-організаційну та суспільно-політичну діяльність він продовжив в стінах Університету св. Володимира, куди вступив у 1895 році. То була ціла віха в житті Дмитра Антоновича. Тут він познайомився з маститим українським літератором і громадським діячем Борисом Грінченком, поринув в політичну роботу, яка його повністю захопила. Після переведення до Харківського університету він разом із Б.Мартосом та Л.Мацієвичем в 1900 р. заснував Революційну українську партію (РУП). Одна за одною виходять його політичні брошури на актуальні теми – "Козаччина", "Страйк чи бойкот" та інші. Логічним продовженням цієї агітаційно-видавничої роботи стало редагування Дмитром Володимировичем журналу "Селянин" і газети "Праця", однак під тиском репресивно-каральних органів царської імперії він мусив виїхати за кордон.

Близько семи років студіював європейську культуру в Німеччині, Франції, Італії, а з поверненням на Батьківщину заснував у Києві у 1913 р. соціал-демократичний журнал "Дзвін", викладав історію мистецтва у Київській художній школі та історію стилів і костюмів у Музично-драматичному інституті М.Лисенка.

Революційні події 1917 р. повернули Антоновича до активної політичної діяльності. В березні він став членом Української Центральної Ради (УЦР), а після створення виконавчого органу УЦР – Генерального секретаріату – обійняв посаду народного міністра морських справ. Саме за його ініціативою УЦР затвердила державний герб України – тризуб та жовто-синій прапор із золотим знаком князя Володимира з хрестом угорі. Багато уваги і сил віддавав він як міністр розбудові національного флоту, заснував у багатьох містах України, зокрема в Керчі, Феодосії, Севастополі, Одесі морські організації. Під час Директорії Дмитро Антонович виїхав з дипломатичною місією до Рима як повноправний представник України, а з приходом більшовиків навіки попрощався з Батьківщиною, яку любив усім серцем.

З еміграцією пов'язано багато цікавих сторінок біографії Дмитра Антоновича. Він і тут виявив себе як умілий політик та організатор культурного і наукового життя. Мабуть, жодна з більш-менш значних подій у Празі, де проживав Д.В. Антонович, не обходилась без його участі й впливу. Довгі роки він викладав у вищому українському навчальному закладі еміграції – Українському вільному університеті та директорував у Музеї визвольної боротьби України. Тут, далеко від Батьківщини, побачили світ основні наукові праці вченого, мислителя і громадського діяча. Серед них варто назвати ті, що становлять гордість національної культури: "Триста років українському театру", "Скорочений курс історії українського мистецтва", "З історії церковного будівництва на Україні".

Ігор ВЕРБА

"ОТЧЕ НАШ, ЩО ЄСИ НА НЕБЕСАХ..."

Рогнівавшись на наших прабатьків за непослух, Отець Небесний відібрав у них право на вічне життя в щасті, добрі й достатку, прирік на нужденне виживання, муки, тяжку, виснажливу працю. І все ж Він не відрізав від Себе повністю людину, а дав їй можливість через слово, думку повертатися туди, де була її праколиска. Дозволив кликати Його на допомогу, просити, стукати в Господні двері тоді, коли людина в біді, скруті, коли вона безсила і ніхто не може їй допомогти.

І таким єднанням, "проводом зв'язку" є Молитва.

Людина з правіку знала силу слова, знала його могутнє джерело, але те джерело не завжди брало початок із Божого річища.

Так, дохристиянські наші предки, віра яких грунтувалася на многобожжі, теж творили молитви, заклинання над хворими, одержимими. Ті заклинання створювали вібрації, які зв'язували їх із небаченими силами демонічного світу. Таким чином, погани виходили у нижчі сфери володінь диявола: задобрювали демонів, просили в них допомоги. (Такого ж походження й індуські мантри. Той, хто повторює їх, виходить на певну хвилю, яка зв'язує його із джерелом цієї мантри. Безкінечне повторення основної мантри "ом", кажуть, зв'язує не з ким іншим, як із самим князем світу цього).

Сумним залишається те, що багато хто із наших сучасників грається (інколи від безвір'я чи зневір'я) у ці темні ігрища, віддаючи себе, свою душу темряві. Навіть з'являються посібники із заклинаннями, нашіптуваннями - мовляв, це скарби народні. "Скарби", даровані лукавим. Розплата за таке "хоббі" жорстока: руйнується психіка, розладнується нервова система, воля людини стає повністю підпорядкованою темним духам. Бо людина відкрила себе їм, дозволила володіти собою через гріх поклоніння демонам.

Ісус Христос прийшов допомогти людству, приніс знання, як треба захищатися від небаченого темного світу. Не задобрювати його, спалюючи людей на вогнищах (жертва вогню), кидаючи немовлят у річки (жертва воді), не творити заклинання, а захищатися хрещенням, хресним знаменням; сповіддю, причастям і молитвою. Просити допомоги лише в Бога. Вишіптуючи молитву, людина теж творить певну вібрацію, але ту, що має вихід до світла.

Через молитву кожен смертний може спілкуватися зі всією Небесною Ієрархією: Богом-Отцем, Богом-Сином, Богом-Духом Святим, Матір'ю Божою, ангелами, архангелами, усіма святими, що колись були серед людей, а також зі своїм ангелом-охоронителем.

Ми ж, українці, маємо ще й сонм наших українських святих, святих мучеників і новомучеників, що потерпіли за віру Христову.

Почути молитву на небі можуть лише із щирих вуст, від людини, осяяної світлом і вірою. В молитві людина може просити все: здоров'я, продовжити вік тяжкохворому чи вмирущому, просити дитини, пари, не посилати тяжких випробувань і всього, що утворює дрібний, великий і складний світ нашого життя, нашої долі. В ім'я Бога (тобто - добра) можна просити все!

Наші Києво-Печерські святі творили через молитви істинні чудеса. Вони зцілювали народ і край наш, тримали й тримають досі небо нашої духовності. Україна дала світові більше святих,, ніж будь-яка інша земля. Тому сатана й не прощає цього. Адже він утратив капища, втратив поклоніння, які були джерелом живлення для демонів.

Наші святі молитвами й праведністю своєю проганяли їх із нашої землі. Тому Люцифер так і мстить нам уже тисячу літ, нищить і перероджує могутнє українське прадрево, точить кров із душі й плоті Матері-України за те, що волею Божою породила могутнє Христове воїнство, що із землі перейшло на небо і все стоїть біля Господнього Престолу та благає помилування землі й народові християнському.

Один з останніх святих, який пішов із земного життя у життя вічне у 1950 році, був отець Лаврентій, син землі чернігівської - Лука Проскура, схіархімандрит чернігівського Троїцького монастиря. Про нього ходили легенди. Він миттєво зцілював від тих хвороб, перед якими були безсилі лікарі. До нього йшли звідусіль і просили

помолитися за мертвих і за живих. Хворі й приречені ставали здоровими. Померлі грішники, що не могли пройти митарства, за його молитвами одержували прощення.

Це він, великий наш посланець, повідав, що людина після фізичної смерті проходить митарства за три дні, двадцять днів, сорок, за рік, два і найдовше - за сорок років. Це ті, що грішили, не розкаявшись, йшли у світ небесний і там блукають, бо й на землі немає кому за них попросити - помолитися.

Всі, хто пішов на війну і за кого помолився отець Лаврентій, а просив він за багатьох, повернулися живими й неушкодженими.

За лихих і недобрих він також молився. Недобрих, недоступних начальників він робив м'якими й людяними через молитву. Пояснював це так "Це коли людина зла, то в ній біс, а коли помолишся, то він відскочить, і людина стає доброю".

Сила молитви - то справжнє диво! Молитва зцілює дух. Адже кожна хвороба - то проява злого духа, що увіходить у людину. Кілька чи й багато лютих духів роблять людину одержимою, біснуватою, божевільною.

Спаситель легко спроваджував злих духів із приречених та одержимих, навчаючи своїх учнів: "Цей же рід не виходить інакше, як тільки молитвою й постом".

Отож постування в поєднанні з молитвою спроваджує з людини безплотних бісів, які пролазять у неї (через гріх), поневолюють її, спокушають до всіляких гріхів - від пиятики, брехні, розпусти, крадіжок до вбивства і самовбивства. Лише щире каяття, молитва, постування, утримання свого тіла й душі в чистоті здатні вигнати ту силу, що веде людину до загибелі.

Отож укотре і вкотре оглянемося на наш трагічний шлях, де віра й молитва були осміяні, де червоні богоборці витворили новітніх ідолів, а всю "єдіную і нєдєлімую" зробили велетенським капищем сатани, в якому мордували, закатовували мільйони - незмінно виконували волю лукавого, чинячи вже у такий спосіб на новому історичному витку мерзенний акт жертвоприношень князю пітьми і його воїнству.

За один космічний день пророблено жахну, моторошну роботу: перероджено людські душі, дух мільйонів. Бо не захищена вірою людина відкрила себе силам зла; вона не захистила свою душу й плоть молитвою, яка рятує й зцілює, бо в неї було той захист відібрано. Лише людина, захищена молитвою, здатна не впустити в себе військо лукавого. Наблизившись до людини, що молиться, злі сили обпікаються об сяйво молитви і з криком втікають. Тому молитися треба весь час, щогодини людина має вишіптувати слова молитви, щоб вічний ворог не спокушав її, не нав'язував гріховних думок та вчинків.

Молитва всеохопна. Вона огортає своїм сяйвом і землю, і народ. Десяток праведників не можуть порятувати од загибелі велике місто. Один праведник може захистити село, весь родовід. Народ, маючи істинних дітей Христових, ніколи не загине, бо це та сіль землі, той цвіт і плід на древі нації, який робить його незламним.

Отож молитва - то розмова з Богом та Його воїнством небесним. Усі молитви, як добірне збіжжя, лягають у перелоги Господньої ниви.

Але є молитва понад молитвами, звернена до Отця Небесного. Так, основна молитва - "Отче наш" - всеохопна, нею кожен християнин має розпочинати й закінчувати свій день, освячувати кожну роботу та кожну трапезу.

Пригадаймо, як сказано у Євангелії від св.Матфея "Про молитву" (5,6): "А як молитеся, то не будьте, як ті лицеміри, що люблять ставати й молитися по синагогах та на перехрестях, щоб їх бачили люди. По правді кажу вам: вони мають уже нагороду свою! А ти, коли молишся, "увійди до своєї комірчини, зачини свої двері і помолися Отцеві своєму, що в таїні; а Отець твій, що бачить таємне, віддасть тобі явно. А як молитеся, не проказуйте зайвого, як ті погани, - бо думають вони, ніби будуть вислухані за своє велемовство. Отож не вподобляйтеся їм, бо знає Отець ваш, чого хочете, ще раніше за ваше прохання!"

Ви ж молітеся так:

Отче наш, що єси на Небесах! Нехай святиться ім'я Твоє, Нехай прийде Царство Твоє, Нехай буде воля Твоя, Як на Небі, так і на землі. Хліба нашого насущного Дай нам сьогодні. І прости нам провини наші, Як і ми прощаємо винуватцям нашим, І не введи нас у випробування, Але визволи нас від лукавого. Бо Твоє Царство і сила, і слава Отця, і Сина, і Святого Духа нині, повсякчас і на віки вічні. Амінь.

Не важко помітити, що у цій високій і духоносній молитві є сім прохань, сім молінь:

щоб ім'я Господнє звучало скрізь, щоб царство Його перемогло не лише на Небі, а й на землі. Щоб воля Його панувала й над нами всіма. Ми просимо "хліба насущного", тобто - духовного на кожен день. Бо людина має щодня жити життям духовним. Благаємо простити наші гріхи, як ми прощаємо їх гріховним предкам. І як важливо, щоб Отець Небесний не посилав нам випробувань. Так-так, саме випробувань, а не спокус, як прижилося, напевне, від неправильного перекладу українською мовою. Адже у спокуси вводить людину її вічний ворог - лукавий. А Господь посилає нам лише випробування.

І останнє благання, що звучить у цій молитві: визволити нас від лукавого.

Отже, молитва Господня включає сім молінь. Адже "сімка" - число, що лягло в основу творення світу. (Сім днів Всевишній творив світ, сім днів тижня, сім кольорів веселки). У Біблії цифра "7" фігурує досить часто. На сім літ віддавав Господь у рабство грішний народ і дарував йому мир і спокій на сім літ після розкаяння. "Сім днів жінка нечиста"; "А той, хто доторкається до всякого мертвого тіла людини, то буде нечистий сім день"; незбориму силу Самсона Деліла зуміла знищити, лише коли дала наказ "оголити сім кучерів його голови".

Наші предки знали музику, що складалася із семи звуків гами. А християнське вчення свідчить, що Боже царство складається із семи небес.

Ось тому наш, колись віруючий, народ казав: "Від щастя на сьомому небі"; ""Сім разів відмір, а раз - відріж"; "Сім баб - сім рад"; "Семеро одного не ждуть"; "У семи няньок дитина без ока" і т.д.

Молитва - то мовби райдуга - дуга в рай, по якій відходить людська душа до Отця Небесного на сповідь та на причастя. То той надійний поводир, який ніколи не дозволить заблукати їй, збитися на манівці, переплутати день із ніччю, добро із злом, піти дорогою хаосу.

То нескінченне сяйво, яке проганяє пітьму, захищає, зцілює й рятує душу із землі, щоб вона мала право пройти через браму Небесну до своєї праколиски.

Катерина МОТРИЧ

ІКОНИ ЯКОВА ГНІЗДОВСЬКОГО

Серед митців української діаспори у США чільне місце посідав Яків Гніздовський – видатний графік і маляр. Уся творчість митця глибоко проникнута українським духом, а його твори прикрашають колекції найвідоміших і найпрестижніших галерей і музеїв світу, потрапили навіть до Білого дому.

Яків Гніздовський народився у селищі Пилипче на Тернопільщині. Виховувався у простій селянській побожній родині. Звідси юнаком пішов у світ. У 30 рр. навчався у Львівській греко-католицькій духовній семінарії. Проте знайомство з членами АНУМ (Асоціації Незалежних Українських Митців) змінює його плани. Яків їде до Варшави, а потім – до Загреба, де навчається в мистецьких академіях. По закінченні Другої світової війни опинився в Мюнхені. Тут він з молодечим запалом включився у громадське і мистецьке життя українців, закинутих до Німеччини. Він ілюструє і оформлює десятки видань письменницького об'єднання МУР (Мистецький Український Рух), журнал «Арка». Водночас на своїх полотнах фіксує побут українських емігрантів у таборах Німеччини. З цього часу все більше захоплюється дереворізами. Саме графіка принесе йому найбільший успіх. У 1949 р. Гніздовський емігрує до США. Перше визнання прийшло в Міннеапольському інституті мистецтва (1950 – за дереворіз). Тоді ж таки він переїхав до Нью-Йорка і повністю присвятив себе мистецтву. Першу персональну виставку влаштував 1954 р. (малярство, кераміка, мала скульптура). 1956 р. переїхав до Парижа на два роки, за які мав три персональні виставки. А після повернення до Нью-Йорка, з приходом популярності й слави, став постійним учасником збірних виставок, одну за одною влаштовував персональні. Відтоді митець зосереджує увагу на дереворізах, виставляючи їх по всьому світу. Його твори лягли в основу виставки сучасної американської графіки, яка в 60–70-х рр. експонувалася в Латинській Америці, СРСР, Японії, Індії, країнах Європи.

Яків Гніздовський був ще й вдумливим дослідником образотворчого мистецтва, українського зокрема, постійним автором журналу українських митців Америки «Нотатки з мистецтва». Його статті й розвідки вийшли окремою книгою у 1967 р. Активно займався книжковим знаком (екслібрисом).

Яків Гніздовський від перших днів еміграції до США став активним діячем українського руху. Напевно, найбільшим його внеском у мистецтво діаспори є написання іконостаса для церкви Святої Трійці української греко-католицької громади у м. Кергонксон (штат Нью-Йорк).

Гніздовський взявся до роботи над іконостасом 1981 р. Майстер не малював доти ікон, не мав досвіду сакрального мистецтва, але добре знав його закони. Розвинене просторове відчуття, інтуїція, глибока моральність допомогли йому створити культову річ. Відштовхуючись від модерної архітектури церкви, митець міг легко вдатися до модерної розробки іконостаса, тим більше, що в сакральному мистецтві української діаспори дуже популярною була саме модерністська течія. Її репрезентували Мирон Левицький з Канади, Ростислав Глувко з Великобританії, Юрій Новосільський з Польщі, Галина Мазепа з Венесуели, Омелян Мазурик із Франції. Художник не спокусився на модерне тлумачення Святого Письма, а обрав свій, незалежний, контраверсійний до всіх стилів, напрямків і шкіл ікономалярства шлях. Храм має виразні ноти карпаторуської дерев'яної архітектури, якій властивий вертикалізм, елементи готики. Прагнення високості, піднесеності до неба стали головними для митця. Гніздовський не захотів повторювати ікони візантійського стилю. Він використав притаманний готиці вертикалізм, різкий рух угору. Це видно з постатей – видовжені й витончені святі з широкими плечима, масивні і площинні. Парадокс готики Гніздовського в тому, що малюючи постаті одуховленими й легкими істотами, він водночас зображує їх реальними, живими. Ренесансна основа ікон простежується на рівні і деталей, і концепцій. Кожен образ – виразно гармонійний. В іконі панує симетрія, рівновага, пропорційність.

Уміле, майстерне поєднання двох стилів – готичного і ренесансного, стало новою сторінкою українського ікономалярства. Готичний стиль практично невідомий українській іконі. І хоч стилі – не українські, їхнє поєднання здійснено майстерно. Іконні лики художника випромінюють статечність і серйозність. Ікони – прихильні до людини, а не відчужені від неї. Митець не вдається до фольклорно-етнографічних деталей, елементів чи символів, але спосіб введення побутової атрибутики й пейзажів – це композиційний засіб українських ізографів доби бароко, зокрема Рутковича й Кондзелевича. Як і в найдавнішому ікономалярстві IV – VI ст. лики святих українізовано (вони всі українські, слов'янські за своїми найхарактернішими рисами).

Роботи над іконостасом (27 ікон) художник виконував повільно, без поспіху. Перед їхнім завершенням вирішив виставити свій доробок на огляд громадськості в місцевому богословському коледжі: американська громадськість і мас-медіа дали схвальні, хоч і не дуже професійні відгуки. Після виставки ікони посіли належне місце в іконостасі церкви.

Але, поряд із прихильними, з'явились і несхвальні відгуки. Йшли вони від української громади, що замовляла іконостас. Цікаві новації й засоби не знайшли розуміння в людей, що звикли до повторень і копіювань у візантійському дусі. Ця критика була некомпетентною і несправедливою, але дуже дошкульною для митця. Вона стала внутрішнім болем для Гніздовського в останні місяці його життя. Простий люд навіть вважав, що це не ікони, а картини, і їм не місце у церкві.

У діаспорі з того часу розпочалася дискусія щодо цих ікон Гніздовського. Сміливий творчий експеримент – синтез кількох стилів для підкреслення основного – духовної сили ікони, відхід від візантизму, український характер без жодних етнографічних атрибутів скеровував увагу релігійної і мистецької громадськості діаспори на питання про канон і новаторство в сакральному мистецтві.

Олександр ІЩЕНКО

Іоасаф Горленко

ЛЕВ ТОЛСТОЙ І УКРАЇНА

Вшановуючи пам'ять великого російського письменника, висвітлимо насамперед питання про те, як ставився Л.Толстой до України та питання його популярності в Україні. Толстой знав Україну, її людей і культуру з особистих подорожей, зустрічей та з друкованих матеріалів. Великий романіст ще замолоду перебував у містечку Летичеві на Поділлі, побував у Києві, проїжджав через Україну дорогою до Криму.

Ці подорожі викликали, між іншим, глибоке зацікавлення письменника українською культурою. І насамперед – українською народною творчістю. У його бібліотеці містилося чимало публікацій з цієї царини. Про те, що він їх уважно читав, свідчать власноручні позначки. Серед фольклорних українських публікацій в особистій бібліотеці Толстого збереглися: "Записки о Южной Руси" (т. II) П.Куліша, "Путеводитель по Киеву" Н.Чернишова, "Малорусские народные предания и рассказы" М.Драгоманова та інші.

Відомо, що Толстой використовував український фольклор у своїх творах, а надто в оповіданні "Два старці", де письменник з приязню висловлюється про гостинність українського селянства.

"Від дому йшли, за ночівлю і за обід платили, а прийшли до хохлів – стали їх навперейми люди до себе закликати. І пустять, і нагодують, і грошей не беруть, а ще на дорогу в торби їм хліба, а то й коржів накладуть".

Толстому подобались українські звичаї "женихання", про які він захоплено писав у статті "Про стосунки між статями ".

Образи українських селян російський письменник змалював також в оповіданнях "Поруб лісу", "Розжалуваний" і "Севастополь у серпні 1855 року". В оповіданні "Божеське і людське" Толстой описав постать українського народного революціонера Д.Лизогуба, страченого в Одесі в 1879 р.

Толстой цікавився й українськими народними танцями та піснями. У 1906 році Ясну Поляну відвідали українські студенти, яким господар заявив:

"Щасливі ви, що народилися серед народу з такою багатою душею, народу, що вміє відчувати свої радощі і так чудово виливати свої думи, свої мрії, свої почуття заповітні. Хто має таку пісню, тому нічого боятися за своє майбутнє. Його час не за горами. Вірите чи ні, що жодного народу простих пісень я не люблю так, як вашого. Під їхню музику я душею спочиваю. Стільки в них краси і грації, стільки дужого, молодого почуття і сили!" ("Рада", 28. VIII. 1908).

Ці слова Толстого свідчать не тільки про захоплення українською піснею, а й про віру в відродження України. Відомо, що великий письменник переймався долею поневолених царатом народів. Толстой цікавився історією України, а особливо Богданом Хмельницьким.

Своєрідне зацікавлення викликала у нього постать Григорія Сковороди, про якого Толстой сказав: "У його світогляді багато надзвичайно близького мені. Я тільки оце недавно його ще раз перечитав. Мені хочеться написати про нього. І я це зроблю. Його біографія, мабуть, ще краща за його твори, але які гарні його твори!" І Л.Толстой справді написав про Сковороду. Він переробив нарис М.Гусєва про Сковороду і надрукував у збірці "На каждый день".

Толстой цікавився також творчістю Марка Вовчка. З українською письменницею він познайомився в Парижі у 1861 р. Організовуючи навчання селянських дітей, запрошував Вілінську до співпраці у проектованому журналі для народу і листувався з нею з цього приводу, хоч і критично ставився до її творів з огляду на їхнє революційно-демократичне спрямування.

До творчості Л.Толстого українські письменники ставилися з великою увагою, хоч часто не схвалювали його філософії "непротивленства злу". Про Толстого писав І.Нечуй-Левицький, О.Кобилянська, І.Франко, Грицько Григоренко, М.Грушевський, О.Кундзич, А.Недзвідський, М.Пархоменко, М.Гудзій, Н.Крутікова, О.Гончар та ін.

Найвизначнішим пропагандистом творчості Толстого був Іван Франко. Свої погляди на діяльність російського письменника Франко висловив у статтях "Лев Толстой" (1892 р.), "Толстой про голод в Росії" тощо. Український письменник так оцінював російського велетня літератури:

"На... похмурім, жахливо темнім фоні "Царства темноти" неначе ясний промінь виділяється світла, велична постать людини, яка на сьогодні втілює в собі майже все те, що Росія має чистого, ідеального й симпатичного, яка, безперечно, є найкращим виразником характеру і прикмет великоруського племені, прикмет, що їх збільшує величезний поетичний талант, а також величезна щирість і самобутність морального почуття" (Твори, т. XVIII, ст. 40).

Одночасно Франко з революційних позицій засуджував деякі положення філософії Толстого, а саме – ідеалізацію "патріархальщини" та теорію "непротивленства злу". Франко вважав, що така теорія "являється могутнім союзником російського деспотизму" (Твори, т. XVI, ст. 351). Іван Франко в "Літературно-науковій бібліотеці" видав "Смерть Івана Ілліча", "Опам'ятайтесь", "Севастопольські оповідання", "Козаки", "Кавказькі оповідання", а в "Літературно-науковому віснику" надрукував оповідання "За що". Він допоміг опублікувати роман "Відродженє" (1901 р.) у перекладі В.Симовича, "Два старці" в перекладі М.Павлика. Газета "Народ" надрукувала в 1890 р. переклад драми Толстого "Влада тьми".

У Галичині були також опубліковані переклади творів "Микола Палкін" (1894 р.) і "Крейцерова соната" (1902 р.).

У Наддніпрянській Україні царський уряд указом з 1876 р. заборонив перекладати українською мовою твори чужоземної літератури, зокрема і Л. Толстого.

У 1958 р. здійснено видання українською мовою повного зібрання творів Л.Толстого у 12 томах.

Антін СЕРЕДНИЦЬКИЙ
(Польща)

УКРАЇНЕЦЬ – МИТРОПОЛИТ ТОБОЛЬСЬКИЙ

Митрополит Павло (в миру Петро Конюшкевич) народився у місті Самборі на Галичині, як у давнину казали, на Червоній Русі. За своїм соціальним походженням належав до багатого шляхетського роду самбірських городян.

З раннього дитинства відзначався юнак Петро незвичайно лагідною вдачею, рано опанував грамоту. Домашнє виховання тоді відзначалося патріархальністю і полягало виключно у вивченні букваря, часослова, псалтиря, нотного співу та письма, тобто тих наук, які були в початкових слов'яно-латинських школах.

Батьки майбутнього святителя побачили в юнакові безсумнівні обдарування і здібності; вони плекали надію виховати з нього високоосвіченого державного мужа і віддали 1715 року в Київську академію.

По закінченні курсу Конюшкевича залишили при академії викладачем піітики. Віддаючи перевагу простоті і скромності, Конюшкевич не вирізнявся в середовищі своїх товаришів якимись особливими манерами чи дорогим вишуканим одягом, але мав великі успіхи у навчанні й розумово вдосконалювався, співчував бідним та знедоленим студентам, яких не бракувало в той час. З юних літ був схильний до усамітнення та Богомислія, постійно відчував потяг до чернецтва і в 1733 році, тобто на двадцять восьмому році життя, прийняв у Києво-Печерській лаврі чернечий постриг з іменем Павла.

5 грудня 1734 року монах Павло був висвячений на ієродиякона, а 1 січня 1740 року – на ієромонаха.

Того самого року ієромонах Павло супроводжує намісника Києво-Печерської лаври архімандрита Тимофія (Щербацького) до Петербурга як розпорядник по економічній частині, або дорожній економ (шафар). Це був доволі складний послух, оскільки потрібно було звітувати про кожну витрачену копійку не тільки в

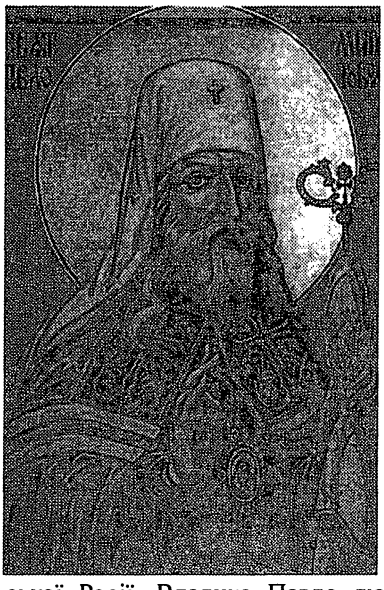

столиці, а й на всьому шляху довгої подорожі. Подорож до Петербурга мала для о. Павла вирішальне значення. У Київ він не повернувся: 1741 році Указом Священного Синоду його призначили на посаду проповідника при Московській слов'яно-греко-латинській академії. Перебуваючи на службі у Москві, він вирізнявся як здібностями і даром красномовства, так і наполегливістю у праці й суворим життям. Усі ці духовні й адміністративні якості о. Павла привернули до нього Св. Синод, і указом від 25 червня 1743 року він був призначений архімандритом Новгородського Юрієвого монастиря.

Майже п'ятнадцять років керував архімандрит Павло Юрієвим монастирем. Проте Богові вгодно було відкрити йому широкий шлях для служіння Церкві. 5 травня 1757 року він був висвячений у Петербурзі на митрополита Тобольського.

Негайно взявся він за справи єпархії, яка охоплювала на той час і деякі території Європейської Росії. Владика Павло любив науки, був дуже освіченою людиною, що засвідчує французький вчений-астроном, який приїздив до Сибіру. Цей мандрівник побачив у ньому дуже ревну у вірі, чемну і приємну в розмові людину. Передовсім митрополит звернув увагу на освіту духовенства, яка була у тих краях у занедбаному стані.

Навчання в Тобольській семінарії, що існувала вже 20 років, було поставлене погано: не було навіть головного предмета – богослов'я. Митрополит запровадив цю дисципліну і безпосередньо наглядав за її викладанням. Троє вчених ченців були викликані з Києва для цієї справи. Храмів у єпархії налічувалось мало, та й ті були переважно дерев'яні, вони потерпали під час пожеж, які були звичайним явищем. Митрополит відкрив по селах багато нових парафій, а в Тобольську та інших монастирях було зведено майже двадцять кам'яних храмів.

За владики Павла розгорнулася широка місіонерська діяльність, а у 1764 році в Іркутську були відкриті мощі проповідника православ'я серед племен Сибіру святителя Інокентія, який переставився у 1731 році і був канонізований у 1805 році. Ця подія стала останньою радістю в житті митрополита Павла. Для нього настав важкий час. Бувши противником секуляризації (відбирання до скарбниці) монастирських володінь та архієрейських будинків, митрополит Павло виклав свою думку у відвертій і різкій формі, за що впав у неласку імператриці, яка повеліла викликати Тобольського митрополита Павла до Москви.

Але митрополит Павло не поїхав ні після першого, ні після другого указів і, залишаючись у Тобольську, не переставав керувати єпархією. Тоді з Петербурга написали місцевому губернатору, щоб він зобов'язав митрополита виїхати до Москви, а в разі відмови "оного преосвященного вислати з Тобольська без будь-яких відмовок".

2 квітня митрополит Павло подав прохання про "звільнення від єпархії у Києво-Печерську лавру на спокій".

Священний Синод засудив митрополита Павла до позбавлення сану, але імператриця не затвердила цього вироку.

З Москви митрополит поїхав до Петербурга. Кілька разів імператриця настійливо викликала його до себе, але він не їхав, і говорив: "Я нікуди не поїду, а тільки в Синод, якому зобов'язаний послухом".

Йому було запропоновано повернутися до керування Тобольською єпархією, але він не погодився.

– Я позбавлений єпархії, – казав він, – за вироком Синоду, тому не можу повернутися в неї. Нехай відішлють мене до Києво-Печерської лаври, у якій я дав обітницю послуху настоятелю.

Йому в цьому не перешкоджали, і в серпні колишній митрополит прибув до Києво-Печерської лаври. Вражена силою духу митрополита імператриця надіслала йому десять тисяч карбованців. Проте він їх не прийняв.

Ці гроші послали з надійною людиною до митрополита у Київ.

Настоятель умовляв Конюшкевича прийняти цей дар – хоча б для лаври, на якусь корисну справу.

– А що ти влаштуєш, отче, на цей вогонь? – запитав його митрополит.

– Та ось хоч би через вогонь церковні глави визолотити.

– Це добре, – сказав митрополит. Гроші пішли на позолоту глав Великої лаврської церкви.

У лаврі митрополит Павло оселився у наново опоряджених келіях намісника. Жив спокійно, у повазі як безстрашний борець за права Церкви.

Він проводив час у суворих чернечих подвигах і часто, незважаючи на хворобливість, служив – як у лаврі, так і в інших храмах Києва.

Та лише трохи більше як два роки довелося йому пожити у місці "своєї обітниці". 4 листопада 1770 року після тривалої хвороби він преставився "з усяким християнським порядком", як доповідав Синоду архімандрит лаври.

Тіло його було покладене у склепі під Великою лаврською церквою і, найпевніше, ніколи не було поховане (як і тіло святителя Феодосія Углицького, Чернігівського чудотворця).

Митрополит Київський, знаменитий вчений Євгеній Болховитинов, наприкінці 20-х років минулого століття почав влаштовувати новий склеп для архієреїв, похованих під Великою церквою.

12 червня 1827 року домовини, які були у склепі, почали виносити у наново викопані могили. Коли дійшли до труни невідомого архієрея, послали запитати митрополита, чи накаже він переносити цю труну. Митрополит відповів, що дасть відповідь, коли огляне труну. Але в той день зробити цього не встиг.

Наступної ж ночі йому явилась під час сну буря, здавалося, що будинок його хитається, і він прокинувся. Тоді він почув, що залами архієрейського будинку хтось розміреними твердими кроками йде до нього.

Після цього двері самі собою відчинилися, і в нічній темряві, сяючи світлом, до нього підійшов невідомий йому чоловік в архієрейському одінні, величного і грізного вигляду. На обличчі його був гнів, він стукав по підлозі патерицею і наближався до Євгенія. Митрополит одразу ж устав з ліжка і хотів уклонитися йому, але ноги й коліна у нього сильно тремтіли, і він не міг цього зробити.

Прибулець промовив українською мовою:

– Чи даси нам спочивати, чи ні? Не даси нам спочивати, не дам і я тобі ніколи спочивати.

Сказавши це, він вийшов такими ж розміреними кроками.

Вранці митрополит Євгеній прийшов до Великої церкви, щоб оглянути труну невідомого архієрея.

Коли відкрили віко труни, то перед ним у повному нетлінні, так, мовби спав, лежав архієрей, який приходив до нього вночі, і в тому самому одінні.

Вражений митрополит зі сльозами став класти поклони, цілувати йому руки... Негайно почали розшукувати, хто цей архієрей, і нарешті дізналися, що це митрополит Тобольський, похований 57 років тому.

Відомий чернець Парфеній, який описав свою прощу по святих місцях, згадує в описі Києва:

"Одного разу у Києво-Печерській Великій церкві, у лівому вівтарі, внизу під підлогою, показували нам мощі святителя Павла, митрополита Тобольського і всього Сибіру, який пізніше провадив життя своє у Києво-Печерській лаврі на покої і там помер. Почиває у раці, немовби спить, увесь цілокупний, і дух від нього приємний. Але у святих донині не шанується, і лише охочі служать по ньому панахиди".

Сила-силенна чудес від нетлінних мощей святителя Павла і загальне його шанування спонукають Святу Українську Православну Церкву до всенародного прославлення його пам'яті. Від тих часів і до наших днів народ вшановує великого святителя, пам'ять про діяльність якого завжди жила в народі. У наші дні святитель

Павло Конюшкевич вшановується в Тобольську на місці його служіння, в Україні, зокрема на його батьківщині, у місті Самборі. Складено вже служби на його честь, видано житіє. Ще один заступник і молитвенник причисляється до сонму святих угодників Божих в землі українській просіявших.

ВАРЛААМ,
архієпископ Кіцманський і Заставнівський

ПРОФЕСОР ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ – КИЇВСЬКИЙ ГОЛОВА

Степан Михайлович Сольський народився у сім'ї сільського священика на Волині. Закінчив Житомирську Духовну семінарію, з 1857 до 1861 – вчився у Київській Духовній Академії, там-таки викладав пізніше (до 1897 р.) Св. Письмо Нового Заповіту. Крім того, С.М.Сольський був автором богословських статей та досліджень, що друкувалися в часописах «Воскресное чтение», «Руководство для сельских пастырей», «Православное обозрение», «Труды Киевской Духовной Академии». У 1871 р. Сольського було обрано гласним Міської думи. Після раптової смерті голови Думи І.А.Томи у 1887 р. він став тимчасовим головою, але пробув на цій посаді майже чотирнадцять років, аж до своєї смерті.

Чимало подій відбулося в Києві за час його головування. Так, у 1888 р. Київ святкував 900-річчя прийняття християнства. 15 липня на площі перед Софійським собором було відкрито пам'ятник Б.Хмельницькому. У 1892 р. уперше в Росії в місті пішов електричний трамвай. Договір з інженером Струве на впровадження нового засобу пересування підписав С.Сольський. На цей час у Києві вже було електричне освітлення, а в будинках заможних киян користувалися телефоном. У центрі Києва з'явилися нові вулиці – Миколаївська, Ольгінська, Мерінгівська. У 1898 р. на Миколаївській площі (нині площа Івана Франка) відкрився театр «Соловцов». 1897 р. на Троїцькій площі відбулася сільськогосподарська та промислова виставка, яка відіграла значну роль у розвитку господарства Південно-Західного краю.

У серпні 1896 р. С.М.Сольський на чолі гласних Київської міської Думи брав участь у освяченні митрополитом Іоаникієм величного Володимирського собору. Значну роль відіграв С.Сольський у відкритті в Києві Політехнічного інституту. Завдяки йому Дума виділила 300 тис. карбованців для цього вищого навчального закладу. Він піклувався й про лікувальні заклади, дбав про бідні верстви населення. Одного разу він сказав на засіданні Думи: «Ви, гласні, бажаєте тільки вигоди для заможних, треба ж подумати й про бідних».

Пропрацювавши 30 років у міській Думі, С.Сольський, тим часом, нічого, крім зарплати професора, не мав. Щоправда Дума асигнувала гроші на його похорон. Вперше після 1835 р. Сольського ховали згідно зі звичаями Магдебурзького права, скасованого Миколою І. Біля труни стояли 4 корогвоносці з цеховими прапорами, у процесії, що прямувала до Лук'янівського цвинтаря несли іппокліти – невеличні герби та значки київських цехів. У місті того дня скасували заняття в школах та училищах. Могила Степана Михайловича Сольського попри несприятливі часи збереглася на Лук'янівському кладовищі.

Віктор РОЖАНІВСЬКИЙ

ПІСТ – НАЙУГОДНІША БОГУ РІЧ

Церковний статут рекомендує вживати протягом цього часу їжу, приготовлену на олії. У вівторок, четвер та вихідні, а після свята Миколая 19 грудня, лише в суботу та неділю, можна готувати рибні страви.

З 2 січня і до Святої вечері (6 січня) рекомендується вживати тільки суху (і рідку) їжу.

"Піст – наймиліша, найугодніша Богу річ!" Ці слова сказав український філософ і письменник Григорій Савич Сковорода. Але більшість наших земляків, які були протягом тривалого часу відлучені від церкви, ще не пізнали на собі доброчинного впливу християнського посту, не зазнали радості від перемоги над собою, від присутності Духа Небесного.

Можливостей лікувального голодування сьогодні уже не заперечує ніхто. На відміну ж від нього християнський піст, звільняючи від шлаків тіло, ще й очищає та вивищує дух, наповнює душу любов'ю, спонукає до милосердя і добра. Колись пости уславлялися великими доброчинствами сильних і багатих світу цього: так вони рятували свої душі.

Господарський, побутовий, обрядовий календар наших предків спирався на перевірені часом знання попередніх поколінь (або й цивілізацій), магію, спостереження, віру і гарантував їм гармонію плоті, розуму та духу. Тоді, коли відпочивала земля, відпочивала від праці на ній і людина. Віддалялось від планети сонце, зменшувалась кількість енергії, але знижувались і потреби в ній. Натомість взимку людина займалась переважно іншого виду діяльністю: передавала знання молоді, творила свій епос, казки, спілкувалася зі своїми богами через магічні та обрядові дії і пісні (колядки, Меланка, веснянки). А це вимагало не так сильних м'язів, як світлого розуму і високого духу, що досягалося обмеженнями у їжі. Водночас могло відтворюватись та примножуватись усе, що правило людині за поживу в дні важкої фізичної праці: худоба, птиця. Таким чином у природі підтримувалась необхідна для життя рівновага.

Усяка праця, і в першу чергу біля землі, була опоетизована давніми віруваннями, які дійшли до нас у формі обрядів, звичаїв, прикмет, і початок усякої справи вимагав особливого, просвітленого стану душі, який досягається постом і молитвою. Якщо звернемось до календаря постів, то помітимо, що і більші, і менші християнські пости передують найважливішим роботам біля землі: великий піст – весняним, петрівчаний – жнивам, а пилипівка передує великій містерії уславлення того, що дає життя фізичне, - Сонця, і Того, Хто дає життя духовне, - Спасителя Ісуса Христа. І людство-дитя, і людство зріле святкує Різдво, але по-різному розуміючи і в різних іпостасях виражаючи те нове, що народжується. Нижчий ступінь розвитку славить нижчу сутність людини – тілесну, вищий – вищу, Божественну.

Давні іконописці і розписувачі храмів, перш ніж ставати до праці, довго постили і молилися. Піст також має передувати сповіді і найважливішим християнським святам. Обмеження в їжі применшує надмірну активність і агресивність фізичної сутності в людині, відтак дає їй змогу більше проникнутись вищим і духовним, Божественним. Нескінченний ланцюг жорстоких, бо невтоленних земних пристрастей частково відпускає людину, і вона пробує, бодай ледь-ледь, незрівняної, солодкої свободи, рівноваги, ясності, до чого долучитися цілком і повністю зможе лише цілком звільнена душа.

Церква готує прихожан до посту і читанням Святого Письма проповідями. Та ось піст розпочався. Попостивши як слід тиждень-півтора, не витримую і потай (!) скуштую чогось такого... А в недільній проповіді священик мудро і прозірливо завважує: бачите, як важко вчинити людині навіть подвиг посту... Яка слабка людина, як необачно вчинила, зрікшись Господньої підтримки, науки, милосердя і ласки. Але Бог не залишить ні грішника, ні праведника, достатньо лише відкрити Йому своє серце.

Галина ПАЛАМАРЧУК

ІОАН ЗОЛОТОУСТ

Св. Іоан Золотоуст народився 344 р. у сирійському місті Антіохії. Після передчасної смерті батька залишився з побожною матусею і двома братами.

Завдяки турботам матері Іоан отримав можливість вчитися у найкращих тогочасних школах, здобув знання філософії, уславився красномовством, збагатився досконалим знанням вчення Христа і надихнувся прикладом Його духу.

Уроджений талант, висока освіта й великі чесноти відкривали перед Іоаном найвищі державні посади, проте вони його не приваблювали, бо думками був з Богом. Тим часом Іоан почав займатися адвокатурою, а у вільний час у товаристві своїх молодих друзів, ходити до театру й інших місць, наражаючи себе на моральний занепад. На щастя, тогочасний антіохійський патріарх св. Мелетій, почувши про Іоанову освіту і чесну віру, запросив його до своєї палати, де, випробувавши його знання і сумління, висвятив на церковного читця. Через три роки Іоан повернувся додому, де далі продовжував своє тихе й скромне життя у послуху й щирих молитвах, дбаючи про славу Божу. Патріарх, певний у призначенні Іоана, вирішив висвятити набожного юнака в єпископи. Довідавшись про це Іоан пішов з Антіохії і вернувся аж тоді, коли дізнався, що єпископські престоли були вже зайняті іншими людьми. Тим часом він написав шість цінних книг про священство. Мав він тоді двадцять шість літ.

Проживши ще чотири роки з матір'ю в Антіохії, Іоан оселився між побожними пустельниками. Спочатку боявся, що не зможе так тяжко працювати, молитися вдень і вночі, їсти раз у день після заходу сонця сухий хліб, як це робили побожні самотники. Але силою волі примусив себе до досконалого самозречення й провів у пустелі шість щасливих років. Він залишився б і довше між пустельниками, але тяжко занедужав і мусив повернутися до Антіохії.

Незабаром св. Мелетій висвятив Іоана на диякона, а 386 р., єпископ Флавіан рукоположив у священики та назначив своїм головним намісником. Впродовж дванадцяти років Іоан заступав старенького єпископа, проповідував та з великою любов'ю опікувався вбогими. Оскільки в Антіохії було тоді сто тисяч християн, він проповідував кілька разів на тиждень, а часто й кілька разів на день.

У 397 р. після смерті царгородського патріарха Нектарія, імператор вирішив покликати на патріарший престол Іоана. Побоюючись що антіохійці не схочуть відпустити від себе улюбленого душпастиря, наказав потайки привезти його до Царгорода, де висвятив на єпископа, а 398 р. Іоан був обраний на патріарший престол.

Новий пастир зменшив патріарші видатки, а заощаджені кошти призначив на допомогу вбогим, передусім хворим. Одночасно наказав збудувати багато лікарень.

Як пастир Царгорода виступав на захист християнської моралі, викорінюючи чаклунство, прокльони, марновірство, навертав поган і єретиків до правдивої віри.

До грішників св. патріарх був надзвичайно ласкавий і приймав їх з любов'ю, кажучи: «Як ти впав другий раз, а, може, навіть тисячу разів у гріх, прийди до мене, і ти будеш уздоровлений». Але був непримеренним до нерозкаяних грішників – порушників церковної дисципліни.

З пастирської ревності Іоана мали користь не тільки його вірні, але й люди в далеких країнах, як, наприклад, у Палестині й Персії. Він висилав до скіфів і готів проповідників Христової віри, впроваджував єпископії.

Св. патріарх Іоан мав багато страждань від деяких лихих єпископів, а особливо від цариці Євдокії, яка сприйняла проповідь проти легкодухості жінок, як особисте зневаження і добилася осудження св. патріарха на заслання. Проте народ цьому спротивився, до того ж стався землетрус і перелякана цариця сама попросила імператора скасувати вирок і повернути патріарха з заслання. Одначе, невдовзі цариця, обурена новою проповіддю проти грішних забав, що відбувалися під патронатом Євдокії перед церквою св. Софії, наполягла на другому вигнанні св. патріарха з Царгорода.

Імператор наказав заслатити Іоана Золотоуста аж на Чорне море. Однак св. патріарх туди вже не дійшов. У місті Комнах, у Кападокії, він тяжко занедужав. Вночі йому явився св. мученик Василій і передрік, що завтра вони вже будуть разом. Почувши таку вістку, св. патріарх одягнувся в найкращу білу одежу, наче вибираючись на своє небесне весілля. Прийнявши передсмертне св. Причастя, проказав свою останню молитву, яку закінчив словами: «Слава Богу за все!» і, перехрестившись, віддав спокійно Богові свою праведну душу. Сталося це 407 р.

За цінні духовні твори св. Церква надала йому почесне звання «Учитель Церкви», а завдяки красномовству він здобув славу у всьому християнському світі як св. Іоан Золотоуст.

Іван НЕВІДОМИЙ

ВЕЛИКА ДУША ХУДОЖНИКА

Великі душі лишаються непоміченими...
Великих душ значно більше, ніж нам видається...

Стендаль.

Процес створення портрета завжди складний. Відійде художник - вмирає Всесвіт, складений з тисячі відтінків, спогадів, настроїв, відчуттів. За тією гранню буття назавжди зникає цілісний світ зі своїми радощами і любов'ю, з дивовижним умінням відчувати органічність світобудови, сприймати її всією душею і зображати в яскравій багатобарвності польових букетів, у тонкій ліричності пей-зажів, у глибині сценографічних образів, мудрості народного мистецтва. Трепетна тканина людського життя, і ми можемо лише доторкнутися до цілісного проясненого світу художника, відчути його відкритість, уразливість і усвідомити його Перемогу.

АРІАДНА ПЕРЕПЕЛИЦЯ... Якщо правильно те, що ім'я людини визначає її життєвий шлях, то ім'я Аріадна - це вже доля, це вже обов'язок. Перепелиця...Чи не чути в цьому слові відгомону глибин слов'янської міфології, билин та якусь легкість, прозорість, просторовість, ніжний і шанобливий передзвін? Вона органічно відповідала своєму імені, бо поєднувала в собі дивовижне почуття обов'язку, вірності, не сучасну нині, але від того не менш необхідну нам тактовність, делікатність, лагідність, несуєтність і ауру тепла та доброти. Одухотворена людина і талановитий художник, якому була притаманна повсякчасна готовність до роботи, багатогранність творчих виявів: художник театру і телебачення, художник по костюмах, маляр, графік, прикладник.

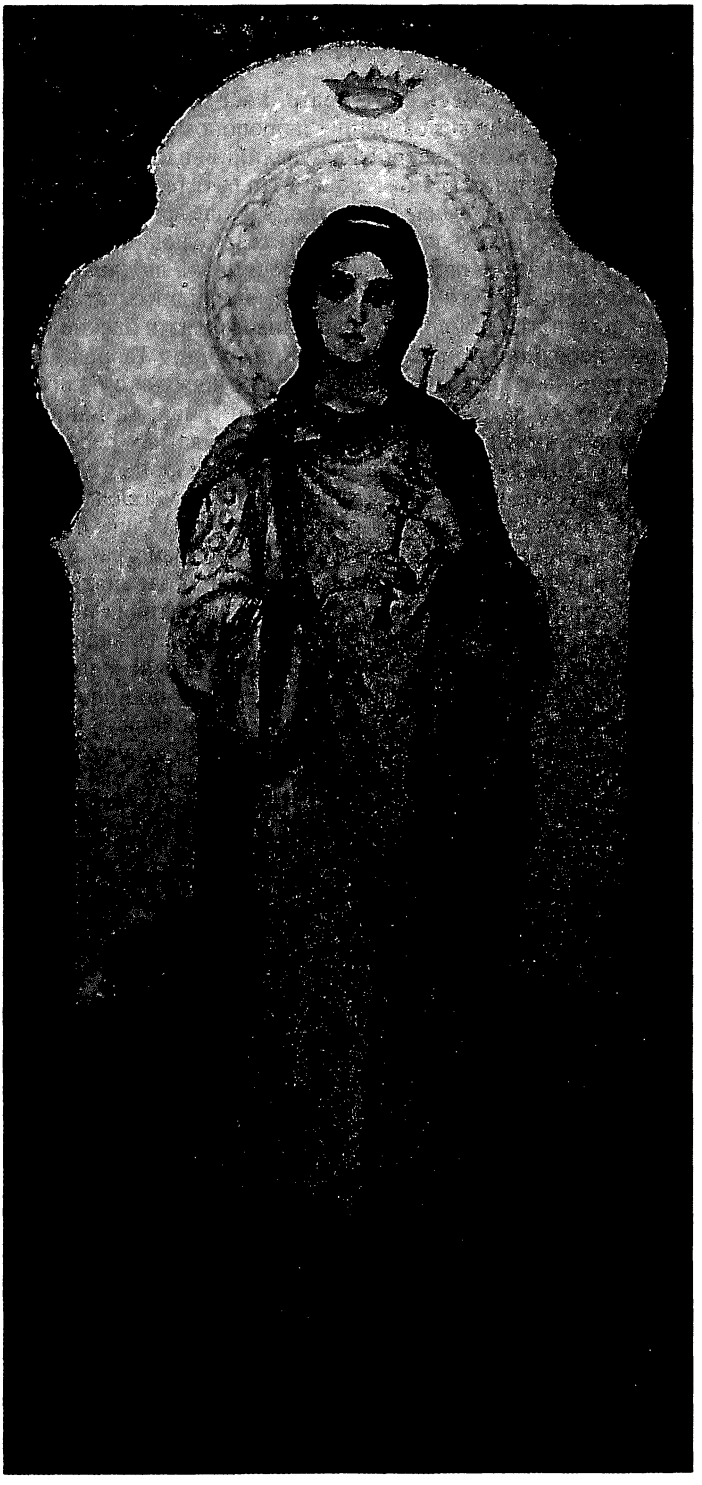

Аріадна Перепелиця. Свята Варвара

По-різному складаються долі майстрів. Одним дістається блиск слави, шум оплесків, місце в історії мистецтва, чітко визначений імідж, виставки, усталена пряма реалізація від твору до твору.

Вільям Шекспір сказав: "Весь світ - театр, і всі ми в ньому - актори". Закони розподілу ролей для людини - незбагненні. Запропонований долею сценарій може вражати зовнішнім блиском або вершитися удалині від мирської суєти, у відкриттях, відомих лише близьким та рідним людям. По суті те, за що ми так нестримно чіпляємося в житті - влада, слава, багатство, - лише форми випробування найголовнішого в нас самих. Перед лицем вічності те, що люди називають щастям або нещастям, - єдине. Проходячи лабіринтами власної долі, людина мусить реалізувати внутрішні, закладені в ній, потенції душі. І, як свідчить історія мистецтв або історія художніх відкриттів, химерність зовнішнього життя блякне перед головною істинною метою - необхідністю розвинути даний тобі від Творця дар, пройшовши через процес внутрішнього перевтілення душі, не обтяжуючи її гріхами.

Складно утриматися на тонкому, гострому лезі слави, визнання і, відкидаючи відкриття, які тягнуть назад, знову і знову відроджуватися перед кожним новим творчим горизонтом. Ще складніше, залишаючись осторонь від епіцентру художнього життя, зберегти себе як людину й художника і, не чекаючи миттєвого вибуху оплесків, наполегливо творити, бачити радість у кожному дні, шукати привід для творчої наснаги в роботі. Будь-яка робота стає для Майстра основою творчих роздумів, кожна з них розкриває перед ним безмежне поле діяльності, дає привід для органічної художньої реалізації. Виникає питання про безперервний еволюційний, духовний і творчий процес; про можливість знайти гармонію всередині себе; про здатність і потребу творити, перебуваючи у затінку, не чекаючи овацій та визнання; про необхідність ставати єдиним поціновувачем свого мистецтва, виробляти єдиний критерій - внутрішню задоволеність і, відкриваючи для себе нові, цікаві теми, йти в народне мистецтво, ілюструвати дитячі книжки, створювати свій власний внутрішній театр.

Чи завжди її талант був затребуваний суспільством? Можна однозначно констатувати - ні. В цьому і полягає парадокс ситуації, що попри зовнішню перервність творчої біографії Аріадни Перепелиці, через усе її життя проходить постійний, безперервний процес внутрішньої реалізації, оновлення і зростання, який призвів до появи одухотворених, надзвичайно поетичних і по-філософському глибоких образів, до нових відкриттів і знахідок. Картина-ікона "Свята Варвара" є свідченням цього.

Олена КОВАЛЬЧУК

Українські релігійні легенди і казки

ЯК ЦАР ДАВИД ІЗ БОГОМ СУДИВСЯ

Добрим та мудрим був цар Давид, тільки що не християнин. Ото задумав Господь його прозріти, нарядився купцем та й приїхав до нього палац купувати. А мав Давид такий палац, що кращого у світі не було. Ото Купець і каже Давидові:

– Чи не продасиш мені свій палац?

– Чому ж, – відповідав Давид, – можна й продати. Тільки от не знаю, чи в ціні зійдемося?

– Чому ж, мудрий царю?

– А тому, купцю чужоземний, що треба стільки золота за палац заплатити, щоб усім моїм людям дісталося з тієї плати.

– Гаразд, – згодився купець. – Збирай народ.

Скликав цар Давид люд з усього царства. Підвів купець людей до однієї гори,

благословив її і вона враз розсипалася златом. Набирав кожний золота, скільки міг донести. Купець й запитує царя Давида:

– То згоден віддати мені палац?

– Згоден, – каже Давид. – Тільки от чия земля, того й золото.

– Правду кажеш, царю. Чия хата, того й правда. Якщо так, треба, щоб нас хтось розсудив.

– Хто ж нас розсудить?

– Про те, царю, не журися, – відповідає Купець. – Є на світі такі люди, для яких ми обоє рівні. Ходімо на кладовище, нехай нас розсудять мертві.

Приходять вони на кладовище. Став Купець серед могил і каже:

– Правдивії люди, люди умерлії! Встаньте, розсудіть мене із царем Давидом.

Повставали мерці, побачили, хто перед ними і впали, у ноги:

– Правдивий Боже! Хіба нам Тебе судити? Тобі нас судити на другім пришествії.

Як почув це цар Давид і собі впав у ноги Господу, бо ж зрозумів, хто перед ним. З того часу й став християнином мудрий цар Давид. Відтоді тільки й робив, що писав святі пісні і грав їх на золотих цимбалах. А як написав тих пісень цілу книгу, то розрізав і кинув листи в море. І ті листи, що були не святими – потонули, а ті, що були святими – плавали на синіх хвилях, поки їх не зібрали ангели й не понесли Богу. А Бог перечитав і наказав передати ті пісні людям.

Отак і з'явився наш Псалтир.

ЯК СОЛОМОН ІЗ ПЕКЛА ВИБРАВСЯ

Як виводив вперше Христос грішників із пекла, то й Соломон хотів вийти разом з іншими. Тільки Христос зупинив його і каже:

– Ти, Соломоне, мудрий. Зумій сам, без Мене, вийти із пекла.

– Гаразд, – відповідає Соломон. – Якось і сам вийду з цього нечистого місця.

Взяв він сажень і заходився міряти пекло. Ходить по всіх закутках і бубонить собі під ніс: «Тут будуть двері, а тут вікна, тут паркан, а тут і святі врата змайструю».

Прибіг Люцифер, та й запитує:

– А що це ти, Соломоне, тут міряєш та мудруєш?

– Та оце задумав поставити у пеклі церкву.

– Як церкву? – злякався Люцифер. – Навіщо тут церква, коли нікому в ній молитися?

Посміхнувся Соломон:

– То як подивитися на те, чи є кому молитися? Хочу ваш чортячий рід привернути до християнської віри.

Ще більше злякався Люцифер, гукнув слуг:

– Гоніть цього Соломона за три шиї з пекла, бо наробить нам біди!

Підхопили нечисті Соломона під руки, давай виштовхувати із свого царства. А Соломон ще й впирається, вдає, що не хоче покидати пекла.

– Мені й тут добре, – каже. – А як церкву збудую, то вже заживу, як у раю. Ще й правити в ній буду. І щоранку вас, нечистих, на молитву скликатиму.

Тільки як не впирався Соломон, а таки виштовхали його Люциферові слуги із свого царства. Отак він і вийшов з пекла, щоб уже вікувати у раю.

Літературне опрацювання
Василя ТУРКЕВИЧА

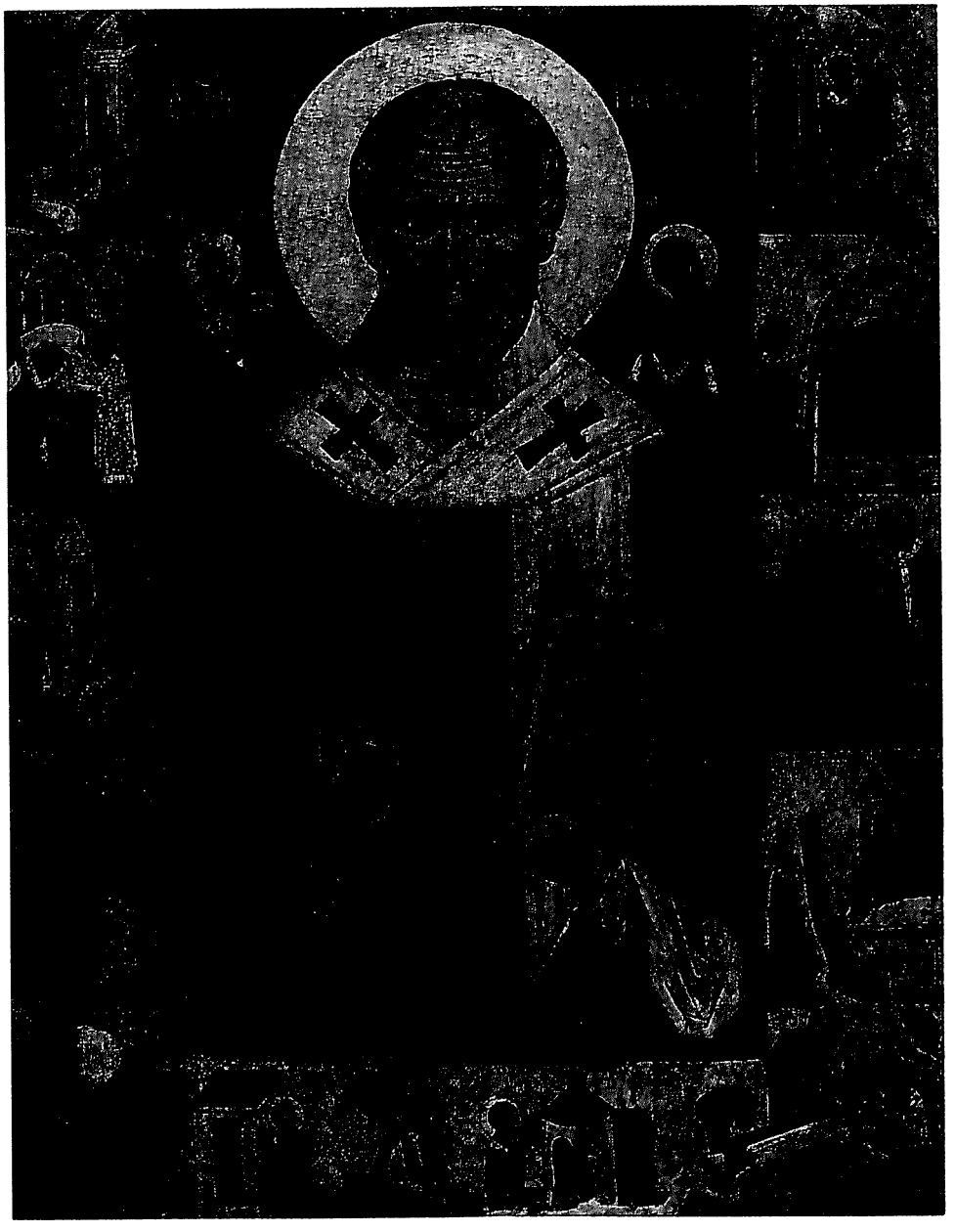

Святий Микола з житієм. XIV ст.
Національний музей, Львів

ГРУДЕНЬ

ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	НД
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

1 – 545 років тому помер італійський скульптур, ювелір Лоренцо Гіберті. Народився близько 1381 р.

– 175 років тому помер російський імператор Олександр I. Народився 23 грудня 1777 р.

– 110 років від дня народження українського політичного, державного діяча Олександра Шумського. Помер 18 вересня 1946 р.

– 110 років від дня народження українського письменника Олександра Копиленка. Помер 1 грудня 1958 р.

2 – Ікони Божої Матері "В скорботах і печалях Утіха".

– 195 років тому біля м. Аустерліца війська антифранцузької коаліції зазнали поразки у битві з армією Наполеона.

– 185 років тому помер польський історик, письменник, автор ряду праць з минулого України Ян Потоцький. Народився на Вінниччині 8 березня 1761 р.

3 – Міжнародний день інвалідів.

– 175 років від дня народження російського вченого-філолога Миколи Лавровського. Помер 30 вересня 1899 р.

4 – Введення до храму Пресвятої Богородиці. Третя Пречиста.

– 205 років від дня народження англійського письменника, історика, філософа Томаса Карлейля. Помер 5 лютого 1881 р.

– 125 років від дня народження австрійського письменника Райнера Марія Рільке. Помер 29 грудня 1926 р.

– 75 років тому помер український письменник Василь Блакитний (Елланський). Народився 12 січня 1894 р.

. – 75 років газеті "Молодь України".

5 – 130 років тому помер французький письменник Олександр Дюма (батько). Народився 24 липня 1802 р.

– 5 років тому у Києві відбулося перше засідання історичного Клубу "Планета", фундатором якого є Генеральна дирекція по обслуговуванню іноземних представництв. Громадська організація об'єднує учених-істориків, філософів, дипломатів, діячів культури, журналістів, літературознавців, письменників, видає історичний та літературний журнал "Пам'ять століть", щорічний науково-популярний та літературний альманах "Історичний календар", історичний та теологічний щорічник "Український богослов".

6 – День Збройних Сил України.

– 130 років від дня народження російського філософа Миколи Лосського. Помер 21 січня 1965 р.

7 – Великомучениці Катерини.

– 130 років тому помер український композитор, автор музики національного гімну "Ще не вмерла Україна" Михайло Вербицький. Народився 1815 р.

– 100 років від дня народження української художниці Катерини Білокур. Померла 10 червня 1961 р.

8 – Пам'ять священномученика Климента, папи Римського.

– 135 років від дня народження фінського композитора, диригента Яна Сибеліуса. Помер 20 вересня 1957 р.

10 – Міжнародний день прав людини.

– 130 років тому помер український художник, ілюстратор творів Т.Шевченка і Марка Вовчка Михайло Башилов. Народився 18 жовтня 1821 р.

– 125 років від дня народження українського церковного композитора Данила Роздальського. Помер 4 серпня 1902 р.

– 50 років тому помер російський релігійний філософ Семен Франк. Народився 28 січня 1877 р.

11 – 190 років від дня народження французького письменника Альфреда де Мюссе. Помер 2 травня 1857 р.

12 – 365 років тому було страчено у Варшаві гетьмана запорозьких козаків Івана Сулиму. Рік народження невідомий.

– 200 років тому Вашингтон став столицею США.

– 110 років від дня народження українського військового діяча Андрія Мельника. Помер 1 листопада 1964 р.

13 – Апостола Андрія Первозваного.

– 280 років від дня народження італійського драматурга Карло Гоцці. Помер 4 квітня 1806 р.

– 260 років від дня народження українського історика, етнолога, економіста Опанаса Шафонського. Помер 27 березня 1811 р.

– 100 років від дня народження українського співака Андрія Іванова. Помер 1 жовтня 1970 р.

14 – День тезоіменитства Святійшого патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета (Денисенка).

– 160 років від дня народження українського письменника, театрального діяча Михайла Старицького. Помер 27 квітня 1904 р.

– 200 років тому помер російський військовий діяч, засновник Одеси Йосип Дерібас. Народився 6 червня 1749 р.

– 150 років від дня народження українського художника Миколи Кузнєцова. Помер 2 березня 1929 р.

– 60 років тому помер український військовий діяч Віктор Зелинський. Народився 1867 р.

17 – Великомучениці Варвари.

– Преподобного Іоана Дамаскина.

– 170 років від дня народження французького письменника, історика, діяча культури Жюля Гонкура. Помер 20 червня 1870 р.

– 170 років тому помер керівник визвольної війни за незалежність іспанських колоній в Америці Сімон Болівар. Народився 24 липня 1783 р.

18 – Преподобного Сави Освяченого.

– 110 років тому помер український і російський письменник Григорій Данилевський. Народився 26 квітня 1829 р.

19 – Святого Миколая. 1655 років тому помер архієпископ Мірлікійський св. Миколай. Рік народження не з'ясований.

– 760 років тому орди хана Батия після тривалої облоги захопили і зруйнували Київ.

– 170 років від дня народження українського історика, письменника Данила Мордовця (Мордовцева). Помер 23 червня 1905 р.

– 70 років тому померла українська письменниця, громадська діячка Валерія О'Коннор-Вілінська. Народилася 9 грудня 1866 р.

20 – 210 років від дня народження українського письменника, одного з зачинателів української журналістики Євграфа Філомафітського. Помер 19 квітня 1831 р.

– 145 років від дня народження українського художника, ілюстратора історичних творів Амвросія Ждахи. Помер 8 вересня 1927 р.

– 50 років тому помер український театрознавець і журналіст Всеволод Чаговець. Народився 17 лютого 1877 р.

21 – 625 років тому помер італійський письменник Джованні Боккаччо. Народився 1313 р.

22 – Ікони Божої Матері "Несподівана Радість".

23 – 210 років від дня народження французького єгиптолога Жана Франсуа Шампольона. Помер 4 березня 1832 р.

– 140 років тому помер український і польський композитор, меценат і організатор освіти в Україні Януш-Станіслав Ілінський. Народився 1795 р.

24 – 95 років тому почав виходити у Петербурзі перший журнал "Рідний край". З 1908 р. видавався у Києві за редакцією Олени Пчілки.

25 – Чудотворця Спиридона.

– 190 років тому помер український іконописець, керівник іконописної майстерні Києво-Печерської лаври Захарій Голубовський. Народився 1736 р.

– 155 років тому в Переяславі Тарас Шевченко написав "Заповіт".

– 150 років від дня народження українського письменника, публіциста і громадського діяча Володимира Барвінського. Помер 3 лютого 1883 р.

– 100 років від дня народження українського хорового диригента і педагога Олександра Міньківського. Помер 12 квітня 1979 р.

– 100 років тому помер український письменник і громадський діяч Олександр Павлович. Народився 19 вересня 1819 р.

26 – 470 років помер узбецький державний діяч і історик Захіреддін-Мухаммед Бабур. Народився 14 лютого 1483 р.

– 175 років тому у Петербурзі розпочалося повстання декабристів.

27 – 445 років від дня народження німецького письменника і богослова Йогана Арндта. Помер 11 травня 1621 р.

– 415 років тому помер французький поет П'єр де Ронсар. Народився 11 вересня 1524 р.

– 100 років від дня народження російського архітектора, автора проекту будинку Кабінету міністрів України Павла Абросимова. Помер 21 березня 1961 р.

30 – 135 років від дня народження англійського письменника Джозефа Редьярда Кіплінга. Помер 18 січня 1936 р.

31 – 125 років від дня народження українського композитора Бориса Яновського. Помер 19 січня 1933 р.

У грудні виповнюється:

– 380 років від дня смерті церковного діяча, одного з авторів підготовки до друку Острозької Біблії Діонісія Ралле Палеолога. Рік народження невідомий.

– 230 років від дня народження німецького композитора Людвига ван Бетховена (хрещений 17.XII). Помер 26 березня 1827 р.

– 190 років тому помер український історик, етнограф Федір Туманський. Народився бл. 1750 р.

У 2000 році виповнюється:

– 2480 років від дня народження давньогрецького драматурга Евріпіда. Помер у 406 р. до Р.Х.

– 1580 років від дня народження Святої Діви, заступниці Парижа Женев'єви. Померла бл. 500 р.

– 1325 років від дня народження християнського святого Іоана Дамаскина. Упокоївся 753 р.

– 1000 років тому Ісландія визнала християнство державною релігією.

– 905 років від дня народження святого католицької церкви Антонія Падуанського. Помер 13 червня 1231 р.

– 430 років від дня народження українського культурного діяча, письменника, Гавриїла Дорофієвича. Помер бл. 1630 р.

– 430 років від дня народження українського письменника, освітнього діяча Стефана Зизанія. Помер до 1621 р.

– 370 років від дня народження гетьмана Лівобережної України Дем'яна Многогрішного. Дата смерті невідома.

– 360 років від дня народження французького церковного історика Клода Флері. Помер 1723 р.

– 355 років від дня народження козацького ватажка Петра Суховієнка (Суховія). Дата смерті невідома.

– 340 років від дня народження українського державного і політичного діяча Павла Полуботка. Помер 29 грудня 1723 р.

– 215 років тому помер український архітектор Іван Григорович-Барський. Народився 1713 р.

– 200 років від дня народження російського та українського богослова, церковного оратора, архієпископа Херсонського і Таврійського Інокентія (Івана Борисова). Помер 1857 р.

– 200 років від дня народження богослова, церковного історика Карла Газе. Помер 1880 р.

– 195 років тому в Києві відкрито перший стаціонарний театр.

– 170 років від дня народження польського історика Антонія Ролле. Помер 21 січня 1894 р.

– 115 років тому в Чернівцях почала виходити газета "Буковина", першим редактором якої був Юрій Федькович.

– 60 років Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника НАН України.

РОДИНА БОБРИНСЬКИХ

Серед державних діячів, які відіграли значну роль у розвитку суспільства в XIX столітті, треба назвати, насамперед графський рід Бобринських, що зробив свій вагомий внесок у становлення різноманітних напрямків промисловості, історії та культури України. Недарма колись на перехресті Бібіковського бульвару та Безаківської вулиці одному з них - Олексію Олексійовичу було поставлено пам'ятник. Так, так, саме на тому місці, та ще й на тому самому підніжжі, де нині височить фігура першого військового коменданта міста Києва - Миколи Щорса.

Хто ж такі графи Бобринські і чому одному з них було приділено особливу увагу в старовинному Києві?

Початок цього роду овіяний легендою інтимних стосунків імператриці Російської Катерини II та одного з її фаворитів графа Григорія Орлова. Внаслідок чого, як бачимо з особистого листа цариці, 11 квітня 1762 р. народився Олексій Григорович Бобринський. Пізніше родина весь час відчувала до себе увагу з боку перших осіб Російської держави.

Бобринським дарувались маєтки, землі, селяни. Ще у 1781 році було надано герб, а в листопаді 1796 року - графський титул.

Олексій Олексійович Бобринський... Старший син - спадкоємець, народився у 1800 році, отримав чудове виховання, був високо освіченою та обдарованою людиною. Винахідник і вдосконалювач сільськогосподарського реманенту.

Свого часу були широко відомі його сіялки, копаниці, а плуги навіть носили його ім'я - плуги Бобринського. Але особливу увагу він приділяв цукровій промисловості. Безперечно, саме Олексія Бобринського можна назвати батьком цукроваріння в Україні. Так, так не М. Терещенка, і не Й. Бродського.

У невеличкому містечку Сміла, тоді Київської губернії, а нині Черкаської області, започаткована була одна з найголовніших галузей сучасної промисловості України. Це сталося 1838 року, коли, придбавши на Київщині 45 тис. десятин, маючи понад 12.000 кріпаків, О. Бобринський закладає велику цукроварню. Він займається агротехнікою, запроваджує багатопілля, і поступово буряк із городини перетворюється на польову культуру.

Олексій Олексійович не обіймав високих посад, але, безперечно, був надзвичайно авторитетною людиною. В його покоях можна було зустріти членів царської родини і дипломатів, письменників і малярів, музикантів і лікарів.

О. Бобринський є автором двох книжок, які не втратили своєї актуальності й нині: "Статистические матеріалы для исторіи свеклосахарной промышленности въ Россіи" (1856) та "О примъненіи системъ охранительной и свободной торговли въ Россіи" (1868).

Але це ще не все. Олексій Олексійович - один з тих людей, що започатковували залізницю Російської Імперії. І саме з його участю закладається колійний зв'язок між Петербургом та Царським Селом. В Україні залізниця вперше була відкрита на шляху між Балтою і Києвом у 1870 році, вже після смерті О. Бобринського, але біля її витоків, вклавши в цю справу свої знання та кошти, стоїть славетний граф. Недарма, на пам'ятнику було викарбувано: "Полезной деятельности графа Алексея Алексеевича Бобринского". Академік архітектури І. Шредер та скульптор І. Монигетті з місцевого граніту та лабрадориту виконали постамент. Бронзова статуя у римській тозі (символ невтомних пошуків та подвижництва), спершись ногою на рейку, була звернена обличчям до Залізниці.

Загальну композицію доповнювали суддівські атрибути, військові обладунки та сільськогосподарський реманент. На жаль, пам'ятникові не судилося дожити до наших днів. Уперше його хотіли знести у 1919 році, наступна спроба датується

1923 роком, але "граф" достояв до 1926 року, коли 12 листопада зняли анатоційну дошку, барельєф, а статую перевезли до Всеукраїнського музею ім. Т.Г. Шевченка. Згодом її було перетоплено на заводі "Арсенал". У 1932 р. - розібрали постамент.

Так поступово примусовими заходами викреслили з пам'яті, з історії України ім'я видатного діяча, Олексія Олексійовича Бобринського та його нащадків. А про них теж слід згадати, бо так чи інакше вони залишили по собі слід - не всі однаковий, не всі з нашого погляду позитивний. Наприклад, Володимир Олексійович був переконаний російський шовініст, постійно боровся проти самостійності фінів, поляків, українців.

Олександр Олексійович - став одним з найкращих генеаологів. Його працею, заходами створено грандіозне двотомне видання: "Дворянскі роды, внесенные въ Общій Гербовникъ Всероссійской имперіи".

Причому розташовані роди були в тій самій послідовності, у якій з'являлись в історії. Сини Олександра Олексійовича: Олександр - письменник, автор двох книг французькою мовою: "Conts orientaux" та "La cathedrale de Moscoli", Олексій та Андрій, продовжувачі справи діда - великі землевласники та цукрозаводчики. Крім того, Олексій відомий як чудовий знавець та дослідник старовини. Йому належать грунтовні праці з археології.

"Херсонесъ Таврическій" (1905), "Notes d'archeologie Russe" (1904), "Кіевская миніатюра XI в." (1902). Матеріали досліджень, якими Олексій Олександрович займався все життя, були надруковані у фундаментальній праці: " О курганахъ близъ м. Смълы Кіевской губ." (1886 - 1901).

Отакі вони Бобринські - багатії, землевласники, цукровики, меценати, письменники, археологи, губернатори, члени Державної Ради від Київської губернії. На гербі яких було виведено: "Богу слава, жизнь Тебе".

Отакі вони Бобринські - одна з цеглинок історії України.

Сергій ГРАБАР

Міжнародний історичний клуб

СТИСЛА ІСТОРІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Перш ніж сформуватися в політичну концепцію і стати довготривалою метою держав-членів Європейського Співтовариства, європейський ідеал був відомий хіба що філософам та провидцям. Поняття Сполучених Штатів Європи було складовою гуманістично-пацифістської мрії, розвіяної конфліктами, які спричинили жахливі руйнування на європейському континенті в першій половині нинішнього сторіччя. Зрештою, бачення нової Європи, що перебороло антагоністичнй націоналізм, постало з рухів опору, які виникли на противагу тоталітаризму в час Другої світової війни. Альєро Спінеллі, італійський федераліст, і Жан Монне, людина, яка інспірувала план Шумана, який в свою чергу привів у 1951 році до створення Європейського об'єднання вугілля і сталі, були прибічниками двох підходів - федералістського та функціоналістського, що надали імпульсу європейській інтеграції. В основу федералістського підходу було покладено ідею, що місцеві, регіональні, національні та європейські уряди мають співпрацювати й доповнювати один одного. Натомість функціоналістський підхід обстоював поступовий перехід суверенітету від національного до рівня Співтовариства. Нині обидва підходи об'єдналися на грунті розуміння того, що і національні, і регіональні уряди мають бути залучені до незалежних демократичних європейських інституцій, взявши на себе відповідальність за ті сфери, в яких

спільна діяльність є ефективнішою, ніж діяльність окремих держав: єдиний ринок, монетарна політика, економічне й соціальне об'єднання, спільна зовнішня політика та політика безпеки, політика зайнятості, оборонна політика, охорона довкілля, створення простору свободи та справедливості.

Європейський Союз 1999 року є пам'ятником самовідданості першопроходців. Союз - це найпрогресивнішна форма багатосекторної інтеграції, що поширює свої повноваження на економіку, промисловість, політику, права громадян та зовнішню політику держав-членів. Паризький договір про створення Європейського об'єднання вугілля та сталі (1951 р.), Римські договори про створення Європейського Економічного Співтовариства та Європейського співтовариства з атомної енергії (Євратом) (1957 р.), до яких пізніше було внесено поправки Єдиним Європейським Актом (1986 р.), Маастрихтський договір про Європейський Союз (1992 р.) і, нарешті, Амстердамський договір (1997 р.) утворили конституційну основу Європейського Союзу, зв'язавши його держави-члени тісніше, ніж будь-яка звичайна угода між суверенними державами. Європейський Союз безпосередньо генерує необхідне законодавство та надає особливі права своїм громадянам.

Спершу діяльність Співтовариства обмежувалася створенням спільного ринку вугілля і сталі між шістьма засновниками: Бельгією, Францією, Німеччиною, Італією, Люксембургом і Нідерландами. У той повоєнний період Співтовариство розглядалося головним чином як засіб надійного миру через згуртування переможців і переможених в інституційну структуру, яка дала б їм змогу співпрацювати на рівних. .

У 1957 році, три роки по тому, як Національні збори Франції відмовилися від участі в Європейському оборонному союзі, Шістка вирішила створити економічне співтовариство на засадах вільного руху робочої сили, товарів та послуг. Митні збори на промислові товари було відповідним чином скасовано з 1 липня 1968 року, і спільна політика, особливо аграрна й торговельна, була доцільною до кінця десятиріччя.

Досягнення Шістки зумовили те, що Данія, Ірландія та Великобританія заявили про своє бажання приєднатися до Співтовариства. Остаточно їх було прийнято 1972 року після важких переговорів, упродовж яких Франція в особі генерала де Голля двічі (у 1961 та повторно у 1967 році) скористалася правом вето. Це перше розширення, що збільшило в 1973 році число держав-членів із шести до дев'яти, мало наслідком поглиблення завдань Співтовариства: до сфери його повноважень було передано соціальні, регіональні та природоохоронні питання.

Потреба в економічній конвергенції та валютному союзі стала очевидною на початку 1970-х років, коли Сполучені Штати Америки зупинили доларову конвертованість. Це започаткувало період загальної валютної нестабільності, посиленої двома нафтовими кризами - 1973 та 1979 років. Запровадження в 1979 році Європейської валютної системи сприяло стабілізації валютних курсів і надихнуло держави-члени на тверду економічну політику, яка уможливлювала б їм взаємну підтримку й вигоду від започаткованого відкритою економічною зоною порядку.

Зі вступом у 1981 році Греції, а у 1986 році Іспанії та Португалії Співтовариство розширилося на південь. Це розширення вимагало ще більших зусиль для здійснення структурних програм, покликаних зменшити нерівності між дванадцятьма країнами з погляду економічного розвитку. Впродовж цього періоду Співтовариство почало відігравати вагомішу міжнародну роль, уклавши нові угоди з країнами Південного Середземномор'я та країнами Африки, Карибського та Тихоокеанського регіонів, які приєдналися до Співтовариства згідно з чотирма послідовними Ломеськими конвенціями (1975, 1979, 1984 і 1989 роки).

З підписанням 15 квітня 1994 року в Марракеші угоди між усіма членами ГАТТ (Генеральна угода з митних тарифів і торгівлі) світова торгівля вступила в нову фазу свого розвитку. Європейський Союз під час переговорів у блоці повсякчас докладав зусиль, щоб впливати на їхні результати та обстоювати свої інтереси.

Європейський Союз, ставши найбільшою світовою торгівельною силою, нині розвиває структури, які окреслили б його роль на міжнародній арені задля впро-

ваджения спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

Світовий спад і внутрішні суперечки щодо розподілу фінансового тягаря спричинилися на початку 1980-х років до появи європесимізму. Починаючи з 1985 року, він поступився місцем більш обнадійливим перспективам пожвавлення діяльності Співтовариства. На основі офіційного звіту (White Paper), підготовленого 1985 року Європейською Комісією, яку очолював Жак Делор, Співтовариство поставило перед собою завдання створити до 1 січня 1993 року єдиний ринок. Єдиний Європейський Акт, підписаний у лютому 1986 року, підтвердив цю стратегічну мету й запровадив нові процедури ухвалення спільного законодавства. 1 липня 1987 року він набув чинності.

Падіння 3 жовтня 1990 року Берлінського муру, а відтак об'єднання Німеччини, звільнення від радянського контролю й подальша демократизація країн Центральної та Східної Європи, розпад Радянського Союзу в грудні 1991 року змінили політичну структуру Європи. Держави-члени вирішили зміцнити свої зв'язки й розглянути новий договір, головні риси якого було узгоджено Європейською Радою в Маастрихті 9-10 грудня 1991 року.

Договір про Європейський Союз, що набрав чинності 1 листопада 1993 року, висунув перед державами-членами далекосяжну програму: валютний союз до 1999 року, нова спільна політика, європейське громадянство, спільна зовнішня політика та політика безпеки, внутрішня безпека. Переглянувши статті Маастрихтського договору, держави-члени обговорили наступний договір, підписаний в Амстердамі 2 жовтня 1997 року, який пристосував до нових умов і зміцнив політику й повноваження, зокрема, щодо співпраці судів, вільного пересування осіб, зовнішньої політики та охорони здоров'я. Європейському Парламенту, безпосередньому демократичному речникові Союзу, надано нові можливості, що закріпили його роль як спільного законотворчого органу.

1 січня 1995 року до Європейського Союзу приєдналися ще три країни. Австрія, Фінляндія і Швеція збагатили Союз своїми характерними особливостями. Перед Союзом п'ятнадцятьох нині стоять два важливі завдання:

- успішне розширення за рахунок 10 країн Центральної і Східної Європи та Кіпру, з якого Європейська Рада в Люксембурзі 13 грудня 1997 року вирішила розпочати навесні 1998 року переговори про членство;
- використання динаміки валютного союзу, який на основі створення 2 травня 1998 року євро надав би економікам держав-членів більшу конвергенцію та умови для постійного нарощування робочих місць.

Кожне з цих завдань треба вирішити без значних зусиль. Як може діяти Союз, що налічує понад 25 членів, не зміцнивши механізмів ухвалення рішень і не надавши гарантій, що політика солідарності є виграшною? З розширенням Союзу в ньому зростатимуть розбіжності в інтересах. Як буде підтримуватися консенсус держав-членів щодо поставлених європейцями головних цілей та засобів їх досягнення? Європейська Комісія, очолювана Жаком Сантером, запропонувала в липні 1997 року свій "Порядок денний 2000", з урахуванням якого уряди розпочали широкомасштабний перегляд структурної та спільної аграрної політики.

Отже, Союз мусить рухатися ще далі шляхом до організації, яка була б ефективною й демократичною, здатною ухвалювати рішення й діяти, зберігаючи водночас ідентичність держав, що входять до неї. Якщо йому не вдасться зміцнити своєї структури та обгрунтувати свої рішення, на Союз чекає перспектива ослаблення та паралічу. "Велика Європа", що зароджується, може перетворитися на організовану потугу лише за умови, коли вона буде побудована таким чином, що спроможеться висловлюватись і діяти як одне ціле.

Майже півсторіччя європейської інтеграції справило глибокий вплив на розвиток континенту та на погляди його мешканців. Змін зазнала й політична рівновага. Всі уряди, попри різне політичне забарвлення, визнають нині, що ера абсолютного національного суверенітету відійшла в минуле. Лише завдяки об'єднанню зусиль і праці в ім'я "спільної подальшої долі", як зазначено в Угоді про Європейське об'єднання вугілля та сталі, давні європейські нації й надалі

користуватимуться перевагами економічного і соціального прогресу та будуть впливовою світовою силою.

Настановлення Співтовариства щодо постійного врівноваження національних і спільних інтересів, поваги до розмаїття національних традицій та витворення особних ідентичностей нині є дійовішим, ніж будь-коли. Задумане як засіб подолання глибоко закорінених суперечностей, комплексів вищості та супротивних тенденцій, таких притаманних стосункам між державами, Співтовариство зберегло демократичні нації Європи, об'єднані прагненням до свободи впродовж холодної війни. Зникнення антагонізму між Сходом і Заходом та політичне й економічне возз'єднання континенту є тріумфом європейського духу, що його європейці нині потребують, як ніколи, оскільки вони дивляться в майбутнє.

Представництво
Європейської Комісії в Україні

АВТОБІОГРАФІЯ КАТЕРИНИ БІЛОКУР

1 травня 1946 року на замовлення журналу "Україна" та з ініціативи Павла Тичини відома художниця з Полтавщини Катерина Білокур надиктувала свою автобіографію, мабуть, єдиний автохонний документ, який уповні розкриває життєвий і творчий шлях неординарної сільської жінки, згодом оспіваної в художніх творах. З огляду на те, що автобіографія Катерини Білокур й досі малознана, друкуємо цей документ.

Рік мого народження 1900, 24 листопада (за старим стилем). Народилася в селі Богданівці колишнього Пирятинського повіту на Полтавщині в сім'ї селянина-бідняка. Освіти не маю ніякої. Тоді було мені, може, вісім, а може й дев'ять, як мені купили буквар; от я без нічиєї допомоги й навчилася з нього читати. Ну, дід і батько порадилися-нащо ж, мовляв, Катрю в школу посилати, коли вона й сама учиться, не буде рвати ні чобіт, ні свити, а ще вона потроху на веретені прястиме і грамоти навчиться. Ото така моя школа. Ну, а потім як пішло, то як то кажуть: "Багато говорити та нічого слухати" нехай, як колись треба буде, то розкажу більше. Пряла, шила, ткала. І взагалі виконувала всяку сільську роботу. Малювати мені забороняли: ото, кажуть, Катре, навчилася трохи читати і буде з тебе, а малювати, то куди нам до того. От кравцювання – то річ корисна, і я зохотилася кравцювати, бо тут мені було більше можливості нишком малювати, аніж на польовій роботі. А в думці було, що прийде той час – не буду боятися і буду малювати, хоч на старості літ, а хоч на один час я буду художником, і все. Ой, якби ви знали, яке це для мене чарівне слово – художник. І от прийшов той час. У 1934 році я сказала своїм рідним – батьку та матері, що я буду вчитися малювати і буду не тільки в неділю, а й у будні – кожен день малювати. Чи ж ти, Катре, насміхаєшся, чи збиткуєшся – запитали мене батько. Ні, кажу, справді буду вчитися малювати. А який же бісів батько тебе буде вчити? Сама буду вчитись – відповідаю їм. Вдарили батько руками об поли, ой, Боже мій милостивий, оце вже Катре, я бачу, що ти сказилась назавжди і безповоротно, роби тепер, що хоч, бо жодного слова ти не послухаєш, а бить уже тебе якось не того. Як ото кажуть, не поможе й кадило, як бабу сказило. І от учуся я малювати і по цей день. І вже мої бідні старенькі батько і мати не б'ють мене, не лають, і нічого мені не кажуть, мовляв, хоч головою об стінку бийся. А в обличчі у них завжди стоїть, що їх Господь покарав за якийсь гріх такою дочкою, що не пішла заміж, а навчилась такої безкорисної праці. А безкорисною вони її зовуть того, що в 1940 році у мене було взято в Полтаву на виставку 9 картин, потім...привозили у Київ...і тільки війна трапилась, то й ті, що були у Києві, й ті, що в Полтаві – усі пропали без сліду, а були між ними і такі, що по году над ними працювала.

Ну, мабуть, годі писати, а з мене біограф вийде такий, як у нас один чоловік казав як у його батька кобила була – сім день довга й три дні лиса.... отакий із мене біограф. Ага, ще не все. Живу все життя в Богданівці, не виїжджала нікуди.

1.V.1946 р.
Катерина Василівна Білокур

Публікація Василя ТУРКЕВИЧА

АНДРІЇВСЬКІ ВЕЧОРНИЦІ

Неодмінним дійством андріївських вечорниць є ворожіння. Цікаві записи свого часу зробив Василь Домацький на Волині. Ось деякі з них. На Андрія – присвяток. У цей день хлопці і дівчата збираються в якій-небудь хаті й приносять усе, що треба для вечері. "Дівчата печуть пампушки, або балабушки і розкладають їх на лавці біля дверей, при тім кожна вибирає і позначує свою пампушку, або балабушку. Закликають голодну собаку і чию пампушку пес раніше візьме, та дівчина першою заміж піде. У деяких селах кожну пару пампушок із запаленими і увіткнутими свічками пускають на воду і загадують бажання на кого-небудь; коли при сій думці пампушки зійдуться докупи, то задумані стануть молодим і молодою, а як не зійдуться – то не будуть. Вийнявши з води, кидають собакам; і знову – чию пампушку собака раніше з'їсть, та або той швидше возьме шлюб.

При ворожінні ще грають у калиту. Калита – це круглий, сухо спечений корж. Намастивши медом, калиту прив'язують до стелі. Присутні (парубки і дівчата) повинні на коцюбі або палиці, під'їжджаючи до калити, кусати її. А біля калити обов'язково стоїть парубок із квачем та глечиком із глиною і сажею. Хто засміється – тому малюють квачем по обличчю. Хто під'їжджає до калити, каже: "Їду на коні, бачу калиту, чи вкусить її, чи ні? Їду, їду калиту кусати..." Коли кусає, парубок із глечиком в руках відповідає: "Як засміємся, то буду по губах писати". До речі, хто вкусить калиту – буде у парі жити. Гулянка буває інколи за північ.

Ворожать і на загорожах (парне-непарне число штахет), і на гусці... "Гуску зав'язують у хустку так, щоб вона могла рухатись, ставлять її в середину кола, до кого першою підійде, та раніш вийде заміж". Виходять за ворота і слухають: з якого боку гавкає собака – з того боку буде суджений. Ворожили й за допомогою півня. "Сиплють перед ним зерно і ставлять воду: коли раніш почне зерно клювати – чоловік буде господарем, а воду пити – п'яницею".

Іноді брали конопляне сім'я, виходили у двір і сіяли на всі боки, примовляючи: "Андрію, Андрію, я на тебе коноплі сію, запаскою заволочу, а тоді буду брати, як буде розставати!". Під іменем Андрій дівчата мали на увазі не святого, а парубка взагалі. Наступного дня шукали у снігу посіяні зерна. Назбирають парне число, будуть у парі, а непарне – доведеться зачекати з заміжжям. У деяких селах після вечері дівчата робили із воску дві маленькі чашечки і пускали їх на воду. Одна чашечка – парубок, друга – дівчина. Коли вони зійдуться і торкнуться одна об одну, то згаданий парубок і дівчина поберуться. Також розтоплений віск ллють у воду і "по фігурах, які вийдуть, дізнаються за кого дівчина піде заміж". Кораблик – за моряка, ніж – за коваля.

Тарас ЛЕХМАН

ПИСЬМЕННИК НАШОГО ДИТИНСТВА І ЗРІЛИХ ЛІТ

Джозеф Редьярд Кіплінг народився в Бомбеї, одному з найбільших міст тодішньої Британської Індії. Батько майбутнього письменника, Джон Локвуд Кіплінг, мав незаперечний мистецький хист, та грошова скрута погнала його з Англії шукати щастя за морем. Мати Редьярда, Еліс Макдональд, відома як авторка зворушливих і витончених поезій. Безхмарне дитинство під опікою люблячих батьків, серед екзотичної природи Сходу, серед смаглявих людей у дивному білому вбранні, що розповідали хлопчикові старовинні легенди і не менш неймовірні новітні бувальщини і чию мову він змалку розумів краще від англійської, – ця пора назавше лишилася для Редьярда найщасливішою в житті. Але тривала вона недовго. Шестирічного Кіплінга батьки посилають на навчання до Англії. Там він потрапив до закритого пансіону, що наче зійшов з найпохмуріших сторінок діккенсівських романів.

Кіплінг, який не міг розраховувати на військову кар'єру через кволе здоров'я, твердо вирішив стати письменником. До здійснення цієї мети юнак підійшов з усією впертістю, вихованою тривалими випробуваннями. Він ретельно студіював різні літературні стилі, опановував манеру тогочасних провідних прозаїків та поетів. Сімнадцятирічний Кіплінг знов їде до Індії, де влаштовується репортером аллахабадської "Цивільної та військової газети". Газетярська робота дала йому змогу досконало вивчити життя колоніальної Індії, і ці знання прислужаться йому згодом не менше, ніж екзотичні перекази, що запам'яталися ще з дитинства.

Перші свої книжки – збірку пародій на поетів-вікторіанців "Відлуння", поетичну збірку "Департаментські пісеньки" та книжку оповідань "Прості історії з гір" – Кіплінг надрукував ще в Індії, але справжня слава прийшла до нього після повернення на батьківщину 1889 року. Одна за одною виходять книги віршів "Казармені балади" (1892), "Сім морів" (1896), "П'ять націй" (1903). Ці роки виявилися зенітом творчості Кіплінга, який пише романи, новели для дорослих і для дітей, казки, нариси, репортажі. Водночас він устигає об'їздити півсвіту: живе у Сполучених Штатах, відвідує Китай, Японію, Австралію, Африку. Його книжки побивають усі рекорди за кількістю перевидань (1900 року вийшло, наприклад, сімнадцяте видання "Казармених балад"). Гонорари Кіплінга сягають небачених розмірів, перевищуючи у 25 разів пересічний заробіток англійського літератора. 1907 року він перший з-поміж англійців здобуває Нобелівську премію в галузі літератури.

Після світової війни, де загинув і його син, Кіплінг до самої смерті жив похмурим самітником, до мінімуму звузивши коло свого спілкування. До останнього дня він писав, але між ним і сучасниками вже звелася стіна глухого непорозуміння. 1936 року Англія віддала письменникові найвищу останню шану, поховавши його у Вестмінстерському абатстві.

Минули роки. Де й поділась оспівана Кіплінгом Британська імперія, і час, пригамувавши у творчості письменника нотки неприємної політичної тенденційності, лишив нам прекрасні новели й поезії, де звучить ясна віра в силу і мужність людини, в її здатність долати труднощі на шляху до високої мети. Ідеал Кіплінга – перемога активного творчого людського духу над усім закляклим і нерухомим, – із рідкісною силою стверджений насамперед його поезією, лишається близьким і зрозумілим для будь-якої доби.

Максим СТРІХА

ЧУДОТВОРЕЦЬ МИКОЛАЙ

Святий Миколай (чи, як його називають у світі – Санта Клаус) – найулюбленіший і найпопулярніший святий і дітей, і дорослих. Чим же заслужив архієпископ Мірлікійський на таку славу та честь?

Святий Миколай народився в м. Патарі в Малій Азії у благочестивих батьків. Дитиною був богобоязливим і багато часу проводив за молитвою у храмі, а юнаком прийняв чернечий сан. Після смерті батьків усю спадщину св. Миколай роздав убогим людям. До наших днів дійшла зворушлива історія про бідного чоловіка і трьох його дочок. Без приданого дівчата не могли вийти заміж, і ось святий Миколай, довідавшись про скруту, в якій опинились ці добрі, скромні й богобоязливі люди, кинув у вікно їм три клуночки з золотом. І нині він має звичку класти свої подарунки то в черевичок, то під подушку, то на вікно...

Жертовним і благочестивим життям, молитвами і постом св. Миколай здобув чудесний дар зцілювати людей, розраджувати їх у біді й допомагати, утихомирювати бурі на морі... Невинно скривджені та засуджені мали в особі св. Миколая свого заступника й оборонця. Розповідають, що коли в Мірах засудили до страти трьох чоловіків і вже збиралися виконати вирок, на майдані з'явився св. Миколай, вихопив меча з рук ката і викрив привселюдно суддю в підкупі. А коли в Константинополі несправедливо засудили трьох полководців, то св. Миколай з'явився у сні імператорові Константину і відновив справедливість. Помер архієпископ Миколай у Мірах 19 грудня 345 року.

«...Кожному, хто має, дасться йому та й додасться...» (Мат. 25:29). У цій не зовсім зрозумілій фразі йдеться про безмежну милість Бога до Своїх вірних слуг. Святий Миколай за життя зробив багато добрих справ. Тому й дав йому Господь, як мало кому зі смертних, можливість невидимо перебувати серед людей і після кончини, щоб і далі робити їм добро. Після того, як святий упокоївся і тіло його було поховане у храмі міста Мір, він не переставав творити чудеса. Перед тим, як варвари захопили місто, нетлінні мощі святого було перевезено у Бар, що в Південній Італії, де вони зберігаються й донині у храмі, в золотій раці.

Свято чудотворця Миколая дуже поширене в Україні й, попри піст, неодмінно святкується. В цей день варили пиво та запрошували гостей. На пошанування зимового Миколая співали колядки.

Тепер, замість Діда Мороза, все частіше звертаємося по втіху та заступництво до угодника Божого святого Миколая. Особливо швидко й охоче сприйняли повернення забутого празника діти. Вони добре запам'ятовують день, коли під подушечкою вранці можна знайти гостинця від святого Миколая.

Артур ГУБАР

ВЕРТЕП

У XVII столітті виставляти на Різдво вертепну драму – був загальновідомий і по всій Україні поширений звичай. Але, якщо про вертеп взагалі ми маємо згадки в нашій літературі з XVII століття, то тексти вертепної драми дійшли до нас тільки з другої половини XVIII століття. Причина, мабуть, в «усній традиції» вертепної драми. Текст вертепу напевно знали всі бурсаки, дяки та співаки в тодішній

Україні, а тому записувати та ще й зберігати текст вертепу не було потреби.

Найдавніший відомий нам запис української драми зроблений гущинським дяком Іваном Даниловичем у 1771 або 1776 році, але цей текст, на жаль, не повний – це лише окремі виписки з вертепної драми.

Другий текст, писаний польсько-українською мовою, дійшов до нас із 1790 року; це не оригінал, а лише копія, якій бракує початку.

Найповніший текст, що ми його маємо з XVIII століття, це так званий «галаганівський», записаний у селі Сокиренцях 1770 року від київських бурсаків.

З XIX століття маємо вже трохи більше текстів вертепних драм. Найліпший з них – це вертеп Миколи Маркевича, виданий у Києві в 1860 році. Далі назвемо текст Славутинського вертепу запису В.Мошкова року 1897, Батуринський вертеп запису Ю.Жалковського року 1899 та вертеп Чалого, що був надрукований у 1889 році.

З XX століття маємо Житомирський вертеп запису Василя Кравченка року 1927, Славутинський вертеп запису В.Пруса року 1928 та Хорольський вертеп, теж записаний у 1928 році.

Будова українського вертепу

Етнограф Микола Маркевич докладно описав вертеп другої половини XIX століття. Подаємо цей опис:

«Наш вертеп є похідний будинок з двома поверхами. Зроблений він з тоненьких дощок і картону. Верхній поверх має балюстраду, за балюстрадою відбувається містерія: це Вифлеєм. На нижньому поверсі трон царя Ірода; долівку обклеєно хутром для того, щоб не видно було щілин, якими рухаються ляльки. Кожну ляльку прикріплено до дроту; під долівкою є кінець цього дроту: за цей кінець, придержуючи ляльку, вертепник вводить її в двері і водить у напрямку, який для неї необхідний. Розмова від імені ляльок відбувається поміж дячками, співаками і бурсаками то писклявим голосом, то басом – відповідно до потреби. Вся друга частина вистави відбувається на нижньому поверсі».

Що ж до тексту вертепної драми, то це цікаве поєднання книжних елементів з елементами народними. Вертепна драма складається з двох частин: різдвяної драми і механічно приєднаної до неї сатирично-побутової інтермедії. Перша частина, що іноді зветься «святою», – більш-менш стійка, а друга, народна, змінюється залежно від місцевих умов, історичного періоду та від здібностей самого вертепника.

Обидві частини – «свята» і народна різняться між собою ще й мовою. Перша частина написана старою «книжною» мовою з великою кількістю церковнослов'янізмів, а друга, створена народом, і мало чим різниться від сучасної української мови.

Свята частина вертепу

У вступі до вертепної драми Микола Маркевич пише так: «...І Навуходоносора, і блудного сина, і вертеп написали, очевидно, українці, отже, в Академії Київській».

Про «книжне» походження «святої» частини вертепу свідчить ще й те, що вона майже незмінна в усіх списках відомих нам вертепів. Друга ж (народна) частина – змінна. Правда, у пізніших записах текст першої частини вертепу скорочений, а в окремих місцях дуже попсований – перекручений. Наприклад, у Хорольському вертепі хор співає:

Не плач, Рахіль, зрящого то тела, Не умирай, а процвітай.
З новою кринню, ку Богу і сину Не йміла причину.

(Є.Марковський «Український вертеп»)

Такі перекручення можна легко пояснити. Справа в тому, що стара книжна мова була зрозуміла для спудеїв Київської Академії, дяків, школярів та іншого «грамотного люду» тогочасної України, але малозрозуміла для ледве письменних, або й зовсім неграмотних дрібних ремісників та селян, що пізніше зробилися спадкоємцями перших освічених вертепників.

Так чи інакше, а «свята» частина вертепної драми виконувалася всіма вертепниками і збереглася в усіх відомих нам текстах. Кінчалася ця драма смертю Ірода, а після смерті такого лиходія люд, звичайно, має радіти, веселитися. Отже починається народно-побутова інтермедія – друга частина вертепу.

«Народна» частина вертепу

Як уже сказано, друга частина – витвір самого народу. В цій частині вертепу ми маємо віддзеркалення того побуту України, за якого вертеп було створено. Так, у Сокиренському вертепі ми бачимо побут XVIII століття, тоді як Батуринський вертеп змальовує нам кінець XIX століття, а вертеп, записаний у Хоролі, дає нам яскраву картину 20-х років нашого століття.

Перш за все скажемо про одяг дійових осіб. У Сокиренському вертепі всі жінки мають на собі плахту, запаску, корсетку та білі вишиті сорочки. Дівчина має заплетені коси і стрічки на голові, а «баба» та Климова жінка – очіпки. Навіть Рахіль в описі Галагана виступає в одязі української молодиці. Запорожець – в повному одязі тогочасного козака-запорожця. На обох пастухах, Климові, школяреві, дякові – строї другої половини XVIII століття.

У Батуринському вертепі, що відноситься до кінця XIX століття, ми бачимо вже дещо змінений одяг дійових осіб. У IV сцені II частини читаємо таке: «На сцену з'являється багато різноманітних фігур: генерали, офіцери, солдати, купці, козаки, селяни та пани – всі в одягах останнього часу» – тобто 1899-го року, коли був записаний вертеп. Зрозуміла річ, що одяг кінця XIX століття багато чим відрізнявся від одягу часів козаччини.

Тепер перейдімо до дії персонажів. Як відомо, у XVIII столітті, а особливо після поразки під Полтавою року 1709, на Україні були «постої» російських військ, що дуже допікали нашому люду. Хоч населення москалями було незадоволене, все ж у Сокиренському вертепі ми не зустрічаємо такого гостро негативного ставлення персонажів до москаля, як до поляка. Це, очевидно пояснюється тим, що москалі, як окупанти України, могли контролювати публічні виступи. Крім того, відігравали тут певну роль, і віросповідні мотиви.

Негативне ставлення запорожця до поляків річ самозрозуміла. Текст Сокиренського вертепу, як про це вже згадувалося, записаний у році 1770, лише по двох роках після вибуху великого повстання населення Правобережної України проти поляків. Це був час, коли на Україні з'явилося прокляття: «Щоб тебе свята Кодма не минула!». Тоді ж таки в Умані, як мовиться в переказі, виникла й приказка: «Лях і москаль на один копил шиті!» .

Негативне ставлення до жида-шинкаря та цигана – гендляра кіньми, на мою думку, зовсім не свідчить про національну нетерпимість, а є лише реакцією на соціальні відносини.

Щодо монологу Запорожця у 12-ій яві, то він є яскравим відбиттям тогочасної політичної дійсності в Україні та Запорожжі. То був час, коли над Січчю збиралися «чорні хмари». Запорожжя зруйновано року 1775, отже лише через п'ять років після того, як цей монолог був записаний у селі Сокиренцях.

Запорожець у цьому вертепі і співає, і б'є всіх підряд, не минаючи й самого чорта, і танцює, але за цими веселощами все ж відчувається смуток. Тодішня козацька старшина, козаки та й посполиті, дивлячись на «сокиренського» запорожця, мали – як нам здається, – більше підстав до роздумів, аніж до сміху.

Дія Батуринського вертепу малює побут України, що вже втратила будь-яку автономію і цілком залежна від Росії. Запорожець тут – те саме, що в Англії – Панч, у Франції – Полішинель, а в Італії – Пульчинелло. Він уже не співає патріотичних пісень, не виголошує промов, над якими варто задуматись, а просто розважає публіку своїми не надто влучними дотепами, танцями та бійкою. Його постать утратила ту ідейну наснагу, яку мала за часів Козаччини. Але в цьому вертепі з'являються нові і досить цікаві побутові сцени, як-от залицяння парубка до дівчини, де вдало використовуються народні пісні. Бачимо в ньому і моменти суто

місцевого батуринського побуту: тут з'являється чернець Крупецького манастиря і Солоха-молодиця з села Осицького. Крупецький монастир був тоді в тому ж таки селі Осицькому – за п'ять кілометрів від Батурина. З'являються російські генерали, офіцери, лікар у військовій уніформі.

Цікаво, що козак-запорожець у Сокиренському вертепі йде до «куреня віку доживати», бо ж Запорожжя ще існувало в ті часи; а вже в кінці XIX століття козакові немає куди йти, бо Україна втратила й ту автономію, що мала колись, а Запорожжя було давно зруйноване москалями. Козака в Батуринському вертепі вбиває кінь, а музика грає по ньому сумну мелодію. На цьому друга дія Батуринського вертепу й кінчається, бо Савочка-жебрак, що з'являється після смерті козака, має дуже незначну роль: він збирає гроші за виставу.

У Хорольському вертепі Запорожець не ліпший, ніж у Батуринському, але, крім нього, з'являється Гайдамака, який своїм виглядом нагадує вояка українського війська 1918-1920 років. Правда, роль цього Гайдамаки дуже обмежена: він входить, танцює гопака, зникає і більше на сцені не з'являється. Але не забуваймо, що вертеп записано в 1928 році, коли вертепник не міг показувати Гайдамаку, як позитивного героя; а показувати його в поганому освітленні, мабуть, не хотів і вважав за краще обмежитися гопаком.

З'являється тут уже й донський козак, що б'ється з Запорожцем; але Запорожець його перемагає і до самого кінця вистави залишається живим. У цьому я вбачаю знак пробудження національної свідомості та віри українського народу в те, що козацька слава невмируща.

Олекса ВОРОПАЙ

Духовна поезія

Василь ЩУРАТ

З НАМИ БОГ!

З нами Бог!
Вже наше сонце сходить
Над полем і над гаєм,
Над нашим рідним краєм,
Надію в серці родить.
Чого ж ми ждати маєм?
До діла без тривог!
З нами Бог!

З нами Бог!
Ми певні благодаті,
Що нас усіх огорне.
Поборем непоборне
При нашому завзятті.
На сили ми багаті;
Хто молод, стань за двох.
З нами Бог!

АВТОР МУЗИКИ УКРАЇНСЬКОГО ГІМНУ

Михайло Михайлович Вербицький – один із найвідоміших митців середини XIX ст. у Галичині, хоровий диригент і музичний діяч, один із перших професіональних композиторів. Музичну освіту здобув у школі півчих у Перемишлі, згодом у Львівській духовній семінарії. Був регентом церковних хорів у Львові та Перемишлі, написав музику до «Заповіту» Т.Шевченка, «Поклону» Ю.Федьковича, «Жовніра» І.Гушалевича. Великою популярністю користувався його музичний супровід до побутової мелодрами «Підгорянки», що довгий час із успіхом йшла на професійних та аматорських сценах Західної України. Виступав він і в інших музичних жанрах, зокрема відома збірка його п'єс для гітари.

Як текст гімну «Ще не вмерла Україна», так і його музична інтерпретація мають свою історію. Ідея створення патріотичної пісні, подібної до пісні польських патріотів «Єще Польська не згінела» та сербської «Гей, слов'яни», народилася серед учасників київської «Громади», ядро якої становили М.Драгоманов, П.Чубинський, Т.Рильський, В.Антонович, О.Русов та ін. Йшлося про пісню, яка могла б стати національним гімном. Біограф П.Чубинського С.Мишанич пише: «Реалізувати цю ідею взявся Павло Чубинський. При створенні українського патріотичного твору автор керувався принципом народної творчості – аналогією, тобто новий твір базувався на пісенній традиції, зрозумілій і прийнятній для всіх. Подібність твору Чубинського незаперечна, більше того, він спирався на добре знану всіма мелодію сербської патріотичної пісні. За всіма даними, пісню «Ще не вмерла Україна» було створено влітку-восени 1862 року».

Як пише Степан Мишанич, на цей текст згодом писали музику й інші композитори, зокрема М.Лисенко, а за ними свою мелодію запропонував і Михайло Вербицький. І саме мелодія цього останнього «витіснила» всі попередні, й уже понад століття «Ще не вмерла...» співається як національний гімн.

Звичайно, знаний текст гімну дечим відрізняється від первісного. У канонічному - дві чотирирядкові строфи і дворядковий приспів («Душу, тіло ми положим за нашу свободу» і т.д.). Так от, другої чотирирядкової строфи у тексті, вміщеному в антології «Українська муза», немає:

Станем, браття, в бій кривавий від Сяну до Дону,
В рідній краї панувати не дамо нікому;
Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє,
Ще у нашій Україні доленька наспіє.

У тексті, вміщеному на сторінках «Української музи», до приспіву «Душу, тіло ми положим за нашу свободу і покажем, що ми, браття, козацького роду» доточена ще одна строфа чи «куплет»:

Гей, гей, браття милі, Нумо братися за діло!...
Гей, гей, пора встати, Пора волю добувати!

Крім цього, у тексті є ще чотири дворядкові строфи, які, очевидно, не ввійшли як у раніше співаний, так і в уже впроваджений у незалежній Україні як гімн текст. Справді, зміст тих строф меншою мірою суб'єктивний:

Ой, Богдане, Богдане, славний наш гетьмане,
Нащо віддав Україну ворогам поганим?!
Щоб вернути її честь, ляжем головами,
Наречемся України вірними синами!

Далі, після приспіву «Душу й тіло ми положим», іде нова строфа:

Спогадаймо тяжкий час, лихую годину
Й тих, що вміли умирать за нашу Вкраїну,
Спогадаймо славну смерть лицарства-козацтва,
Щоб не стратить марно нам свого юнацтва.

У четвертому зошиті «Української музи», де вміщено твори П.Чубинського, у біобібліографічній замітці, крім короткої історії написання відомого твору, зауважено: «Між іншим, гімн «Ще не вмерла Україна» має ще два рядки поета Миколи

Андрійовича Вербицького, а в третьому випуску, в біобібліографічній замітці про Миколу Вербицького це твердження повторене, але в тексті творів цього поета, вміщених в «Українській музі», немає нічого, бодай трохи схожого на текст – чи то за змістом, чи то за формою.

Що ж до того, чому з багатьох мелодій утвердилася саме мелодія М.М.Вербицького, то на це питання можуть дати відповідь лише спеціалісти-музикознавці, але, певно, вона криється в народнопісенних традиціях, у всьому менталітеті українського народу.

Степан КРИЖАНІВСЬКИЙ

БОЖЕ ВЕЛИКИЙ, ЄДИНИЙ

Слова Олександра Кониського,
музика Миколи Лисенка

Боже Великий, Єдиний,
Нам Україну храни,
Волі і світу промінням

Світлом науки і знання
Нас усіх просвіти.
В чистій любові до Краю
Ти нас, Боже, зрости.
Молимось, Боже Єдиний,
Нам Україну храни,
Всі Свої ласки, щедроти,
Ти на люд наш зверни.

Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго світа.
Щастя дай, Боже, народу,
І многая, многая літа!

МІЖНАРОДНИЙ ІСТОРИЧНИЙ КЛУБ "ПЛАНЕТА"

Цього року виповнюється п'ятиріччя Міжнародному історичному клубу "Планета". Ця громадська організація, фундатором якої є Генеральна дирекція по обслуговуванню іноземних представництв, об'єднує відомих дипломатів, істориків, філософів, літераторів, журналістів, релігійних діячів. Розширення подальших міжнародних історико-культурних взаємозв'язків, відкриття нових сторінок на ниві історичних та культурних контактів України у світовому співтоваристві, зустрічі з відомими дипломатами, вченими, письменниками, журналістами, діячами мистецтва - ось далеко не повний перелік напрямків нашої діяльності. Окрім насиченої науково-просвітницької роботи, разом з Генеральною дирекцією по обслуговуванню іноземних представництв як видавцем, ми випускаємо історичний науковий і літературний журнал "Пам'ять століть", науковий та літературний щорічний альманах "Історичний календар", історичний і теологічний щорічник "Український богослов" (видання визнані фаховими Вищою Атестаційною Комісією при Кабінеті Міністрів України). Збіркою сонетів Сергія Грабаря "Натхнення" започаткована поетична бібліотека. На часі випуск першого збірника наукових праць серії "Мала дипломатична енциклопедія". У планах – створення дипломатичної вітальні, з розміщенням у ній історико-довідкової бібліотеки, музею історії дипломатичних представництв в Україні.

Анатолій ДЕНИСЕНКО

ГРИГОРІЙ ДАНИЛЕВСЬКИЙ

Дитинство Григорія Данилевського, що минуло у маєтку діда, було оповите сільською тишею та відблисками козацької старовини.

Можливо саме це оточення і стало основою для створення чудових поетичних "Украинских сказок", які перевидавалися близько десяти разів, його колоритних побутових оповідань та інших великих і малих творів.

З абеткою - хлопця познайомив сімдесятирічний годинникар Берко Семенович. Тоді ж таки, Григорію було заледве п'ять років, відбулося його знайомство з творчістю Миколи Гоголя.

Домашню освіту він одержав досить грунтовну: писання і читання, арифметика, географія, історія, біологія, французька і німецька мови.

В одинадцятирічному віці Григорія привозять до Москви і віддають до дворянського інституту, у стінах якого вчилися В. Жуковський, О. Грибоєдов, М. Лермонтов, Ф. Тютчев та інші літератори й культурні діячі.

Після шести років успішного навчання Григорій Данилевський їде до Петербурга, де його зараховують на юридичний факультет місцевого університету.

У кінці 1850 року Григорія Данилевського приймають до департаменту народної освіти, де він працює сім років.

У 1857 р. Григорій Данилевський залишає службу у чині надвірного радника, переїздить на батьківщину, сповна віддається літературній діяльності. Того самого року одружується, багато подорожує по Європі.

У 1862 році Григорій Данилевський випускає першу частину своєї майбутньої трилогії про долю ділової людини.

Вся епопея, складається з книг "Беглые в Новороссии", "Воля", "Новые места", і географічно, і стилістично тісно пов'язана з Україною.

Водночас Григорій Петрович не перестає займатися суспільною діяльністю у Харківській губернії. Ще в 1861 році він отримав срібну медаль на олександрівській стрічці з написом: "Благодарю за труды по освобождению крестьян".

Пізніше його буде нагороджено орденами Св. Анни I ступеня, Св. Володимира II ступеня, Св. Станіслава I ступеня.

Та все ж таки літературна діяльність залишалася для Г. Данилевського головною. 1873 р. з'являється "Дев'ятий вал" - останній побутовий роман письменника. Далі автор повністю переходить до висвітлення історії, маючи намір створити велику багатопланову картину. Один за одним з'являються твори "Мирович", "Княжна Тараканова", "Черный год", "Сожженная Москва", написані у вигляді історичних родинних хронік.

Особливе місце у творчості Г. Данилевського займають такі твори, як "Уманская резня" та незакінчений роман "Восемьсот двадцать пятый год".

Григорій Петрович Данилевський упокоївся 18 грудня 1890 року близько 8-ї години ранку в Петербурзі. Згідно з заповітом, останки небіжчика було покладено до металевої труни і після відспівування перевезено на батьківщину письменника до родової маєтності Пришиб Зміївського повіту Харківської губернії, де й віддано землі.

Сергій ГРАБАР

ХРОНОЛОГІЯ ХРИСТИЯНСТВА[1]

(головні події, особистості, явища)

1[2]	–	Різдво Ісуса Христа.
33	–	Воскресіння Ісуса Христа. Зародження християнської церкви.
65-72	–	Іудейська війна. Поразка іудеїв призвела до появи в Римі маси рабів-євреїв, які активно поширювали християнство.
70	–	знищення Єрусалимського храму римлянами – багато євреїв навернулося до християнства.
біля 160 після 220	–	роки життя Тертулліана (Квінт Септимій Флоренс) – визначного християнського апологета.
260-345	–	роки життя Миколая Мірлікійського – одного з найпопулярніших християнських святих.
304	–	найдавніша датована християнська пам'ятка Криму – надгробок із зображенням хреста.
311	–	едикт імператора Галерія. Перетворення християнства на терпиму релігію.
313	–	імператор Константин видав Міланський едикт, за яким християнам надавалася свобода вірувань, поверталося майно та конфісковані храми.
318	–	виникнення аріанства.
324	–	перетворення християнства на державну релігію Римської імперії згідно з едиктом імператора Константина.
325	–	І Вселенський (Нікейський) собор прийняв першу частину Символу віри і засудив аріанство.
поч. VI ст.	–	заснування Бенедиктом Нурсійським (нині – "патрон Європи") першого в католицькій церкві чернечого ордену.
330-379	–	роки життя Василія Великого – отця Церкви, єпископа Кессарії Каппадокійської.
350-407	–	роки життя Іоана Золотоуста – патріарха Константинопольського (398-404), визначного візантійського богослова, автора катехізиса і літургії.
363-364	–	Лаодикійський собор затвердив Новозаповітний канон (окрім Апокаліпсиса, включеного лише в 652 р. на Трульському соборі).
381	–	II Вселенський (Константинопольський) собор. Прийняв другу частину Символу віри.
384-405	–	переклад Біблії латиною (Вульгата), здійснений Єронімом.
431	–	III Вселенський (Ефеський) собор. Засудив несторіанство і визнав Діву Марію Богородицею.
431	–	визнання автокефалії Кіпрської православної церкви.
440-461	–	правління папи Лева І Великого, одного з ініціаторів Халкидонського собору 451 року. Значно посилив позиції католицизму, за що й отримав звання "Великий".
451	–	IV Вселенський (Халкидонський) собор. Засудив монофізитство. Призвів до утворення Стародавніх Східних православних церков (Вірменської, Коптської, Сирійської, Маланкарської, Ефіопської, Ассирійської), які не прийняли рішень цього собору.
457	–	проголошення автокефалії Грузинської православної церкви. У 487 р. ця автокефалія визнана Константинопольською церквою.
553	–	V Вселенський (Константинопольський) собор.
589	–	Толедський церковний собор, на якому вперше сформульовано принцип "філіокве" (і від сина), який став формальним приводом для поділу християнства на православ'я та католицизм.
590-604	–	роки правління папи Григорія І Великого, учителя церкви, який поклав початок обгрунтуванню догмату про чистилище.
675-753	–	роки життя Іоана Дамаскина – візантійського християнського богослова і поета, одного з найвизначніших представників грецької патристики.
680-681	–	VI Вселенський (Константинопольський) собор. Засудив монофелітство.
692	–	V-VI (Трульський) собор. Заборонив зображати Христа у вигляді риби чи ягняти.
787	–	VII Вселенський собор. Засудив іконоборство.
860	–	Аскольдове хрещення Руси.
860-861	–	знахідка Кирилом (Константином),братом Мефодія, під час поїздки до Херсонеса Псалтиря і Євангелій, написаних "Руськими письменами".

864	–	християнство стало офіційною релігією Болгарії.
кінець 9 ст.	–	заснування Успенського Почаївського монастиря.
944	–	Руcько-візантійська угода, що підтверджує християнське віросповідання деяких учасників руського посольства (у Києві вже існувала християнська церква св.Іллі).
957	–	княгиня Ольга прийняла християнство у Константинополі.
983-1073	–	роки життя Антонія Печерського, одного із засновників Києво-Печерського монастиря.
988	–	початок масового хрещення Руси-України. Прийняття східного християнства як державної релігії.
989-996	–	будівництво у Києві церкви Пресвятої Богородиці (Десятинної).
990-992	–	заснування митрополії в Києві (митрополит Михаїл).
1015	–	вбивство князів Бориса і Гліба, 1071 р. канонізованих православною церквою.
1017	–	початок будівництва у Києві Софійського собору.
1023	–	заснування ордену іоанітів (госпітальєрів) – рицарський орден госпітальєрів Святого Іоана Єрусалимського.
1033-1109	–	роки життя Ансельма Кентерберійського.
1036-1091	–	роки життя Феодосія Печерського – одного з засновників Києво-Печерського монастиря.
1037	–	заснування при Софійському соборі першої в Русі бібліотеки.
1051	–	заснування Києво-Печерського монастиря (з 1598 р. – лавра).
1051	–	обрання Іларіона митрополитом київським без згоди константинопольського патріарха.
1054, липень	–	розрив зносин між Римською та Константинопольською церквами, що призвело згодом до розколу християнства на православ'я і католицизм.
1056-1057	–	переписане дияконом Григорієм із давньоболгарського оригіналу Остромирове Євангеліє стало найдавнішою датованою пам'яткою старослов'янської писемності у давньоруській редакції.
1070	–	перша літописна згадка про Видубицький монастир.
1073	–	початок будівництва Успенського собору Києво-Печерського монастиря.
1080	–	засновано українцями Афонський Пантелеймонів монастир.
1090-1099	–	перший хрестовий похід.
1113	–	літописний звід "Повість минулих літ", складений ченцями Києво-Печерського монастиря Нестором, Никоном та ін.
1147	–	обрання без згоди Константинополя на київську митрополичу кафедру Клима Смолятича.
1187	–	створення Києво-Печерського патерика – "золотої книги" українського народу.
1219	–	перше проголошення автокефалії Сербської православної церкви.
1225-1274	–	роки життя Фоми Аквінського – середньовічного філософа і богослова, засновника томізму.
1237	–	навала орд Батия на руські землі. Масове знищення православних церков, монастирів у Києві (1240).
1294-1303	–	роки правління папи Боніфація VIII, якому вдалося на якийсь час зробити Рим центром тяжіння християнського світу.
1299	–	перенесення місцеперебування Київської митрополичої кафедри у Володимир-на-Клязьмі (з 1325 – у Москву) із збереженням назви Київської митрополії та київського митрополита. Офіційний дозвіл з Константинополя на таке перенесення було одержано в 1354 році.
XIII ст.	–	початок діяльності католицької інквізиції.
1302-1303	–	з ініціативи галицького князя Юрія утворено окрему Галицьку православну митрополію.
1317	–	заснування Литовської православної митрополії.
1324-1484	–	роки життя Івана Вікліфа – професора Оксфордського університету, одного з ідеологів Реформації.
1337	–	заснування Троїце-Сергієвої лаври Сергієм Радонезьким.
1340-1405	–	роки життя Феофана Грека.
1369-1415	–	роки життя Яна Гуса, професора Празького університету, одного з ідеологів Реформації.
90-ті роки XIV ст.	–	занепад Галицької православної митрополії.

1420-1498 – роки життя Томаса Торквемади – ченця-домініканця, глави інквізиції.

1431-1448 – Ферраро-Флорентійський собор. Окрім унії прийняв догмат про чистилище. У католицизмі вважається XVII Вселенським.

1439 – укладення Флорентійської унії між Константинопольською та Римською церквами. Від Київської митрополії унію підписав митрополит Ісидор.

1448 – самопроголошення автокефалії Московською митрополією і утворення Московської патрархії (визнана у 1589 р.).

1453 травень – захоплення Константинополя турками. Падіння Візантійської імперії.

1483-1546 – роки життя Мартіна Лютера – теолога і церковного діяча доби Реформації, засновника лютеранства.

1499 – у Новгороді складена перша повна збірка книг Біблії церковнослов'янською мовою – Геннадіївська Біблія.

1509-1564 – роки життя Жана Кальвіна – професора Вітенберзького університету, одного з найвизначніших діячів Реформації, засновника кальвінізму.

1517, жовтень – виступ М.Лютера проти папи Римського. Початок Реформації.

1525 – заснування католицького ордену капуцинів з метою протистояти Реформації.

1526-1608 – життя та діяльність князя Костянтина Острозького, київського воєводи, оборонця православного люду від покатоличення та полонізації.

1534 – заснування Ігнатієм Лойолою у Парижі ордену єзуїтів (затверджений папою Павлом III в 1540 р.).

1534 – англійський парламент проголосив незалежність своєї церкви від папи, а короля Генріха VIII (1509-1547) – її главою. Початок англіканської церкви.

30-ті роки XVI ст. – виникнення у Нідерландах менонітства.

1545-1563 – Тридентський собор (XIX Вселенський).

1553 – укладення унії між ассирійськими несторіанами та Католицькою церквою і утворення Халдейської католицької церкви.

1555, вересень – Аугсбурзький релігійний мир – угода між імператором Карлом V і протестантськими князями. Виокремлення лютеранства як самостійного напрямку протестантизму.

1556-1561 – переклад М.Василевичем та архімандритом Григорієм у м.Пересопниця Євангелія староукраїнською мовою, названого Пересопницьким.

1559 – запровадження Католицькою церквою Індексу заборонених книжок. Проіснував до 1966 року.

1569, червень – підписання Люблінської унії, яка об'єднала Польщу і Велике князівство Литовське в Річ Посполиту.

1572, серпень – Варфоломіївська ніч – масові вбивства французьких протестантів (гугенотів) католиками у Парижі.

1572-1585 – роки правління папи Григорія XIII.

1574 – у Львові Іван Федоров видрукував "Апостола".

1580 – укладення унії між Католицькою церквою та Маронітською (монофелітською) церквою і утворення Маронітської католицької церкви.

1581 – видрукувано Іваном Федоровим Острозьку Біблію.

1582 лютий – запровадження папою Григорієм XIII нового календаря, названого Григоріанським.

1585-1586 – організація у Львові братства й першої братської школи.

1589 – здобуття Московською митрополією статусу патріархату (визнаний східними патріархами у 1590-1593 рр.).

1596, жовтсень – Берестейська церковна унія.

1600-1683 – роки життя Інокентія Гізеля (Киселя) – українського релігійного діяча, історика, письменника.

початок XVII ст. – виникнення і активне поширення баптизму.

1603 – заснування Папської Академії наук.

1611 – заснування Манявського монастиря.

1611 – видання "Біблії короля Якова" – англійський текст Біблії, поширений в англомовному протестантизмі, що був санкціонований королем Яковом I Стюартом.

1615	–	заснування Київського православного братства і школи при ньому. Створення Києво-Печерської друкарні.
1617	–	заснування Луцького православного братства.
1620	–	відновлення православної ієрархії в Україні Єрусалимським патріархом Феофаном і висвячення на митрополичу кафедру Йова Борецького.
1624-1691	–	роки життя Джона Фокса – засновника "Товариства друзів внутрішнього світла", яких згодом почали називати квакерами.
1632	–	створення першого вищого навчального закладу в Україні – Києво-Могилянської академії – шляхом злиття школи Києво-Богоявленського братства та школи при Києво-Печерській лаврі.
1632	–	прийняття "Пунктів заспокоєння обивателів Корони і Великого князівства Литовського руського народу грецької віри", що мали важливе значення для нормалізації міжконфесійних зносин в Україні.
1645	–	солдат-утікач Данило Филиппич (Филипович) заснував секту христовірів (хлистів), яка швидко поширилася по всій Російській імперії.
1646	–	видано "Великий Требник" Петра Могили.
1649	–	Ужгородська унія.
1651-1709	–	роки життя св. Дмитрія Ростовського (Туптала).
1658-1722	–	роки життя Стефана Яворського (Семена Івановича Яворського) – з 1700 р. – місцеблюститель патріаршого престолу, з 1721 р. – президент Синоду РПЦ.
1659	–	ікону Почаївської Божої Матері, привезену з Константинополя в Україну, подаровано Ганні Гойській.
1661	–	видання "Києво-Печерського патерика".
1666-1667	–	розкол Російської церкви і утворення старообрядництва.
1681-1736	–	роки життя Феофана Прокоповича – теолога і політичного діяча, провідника церковних реформ російського імператора Петра І.
1685-1686	–	підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату. Висвячення в Москві Гедеона Четвертинського на митрополита Київського.
1688	–	підпорядкування Чернігівської єпархії та Києво-Печерського монастиря Московській патріархії.
1689	–	ухвалення в Англії закону про віротерпимість.
1691	–	перехід Перемишльської православної єпархії в унію.
1700	–	перехід Львівської православної єпархії в унію.
1701	–	офіційне набуття Києво-Могилянським колегіумом статусу академії.
1710	–	заснування указом Петра І Олександро-Невської лаври.
1712	–	перехід Луцької православної єпархії в унію.
1712-1831	–	перебування в унії Почаївського монастиря.
1720	–	указ Петра І про заборону друкувати книжки в монастирських друкарнях Києва та Чернігова українською мовою ("особливим наріччям").
1721	–	затвердження Петром І Духовного регламенту, за яким скасовувалося патріаршество і розпочався синодальний період історії Російської православної церкви.
1722	–	скасування митрополичої форми правління на київській кафедрі. Призначення Синодом Варлаама Вонатовича архієпископом (а не митрополитом) Київським і Галицьким.
1741	–	унія між Католицькою церквою і частиною Вірменської православної церкви і утворення Вірменської католицької церкви.
1743	–	відновлення імператрицею Єлизаветою митрополичої форми правління на київській кафедрі.
1751	–	видання в Києві повної слов'янської Біблії.
1768	–	Коліївщина. Погроми проти уніатів і католиків.
1768	–	сепаратний акт про права і привілеї православних та "дисидентів" (протестантів) у Польщі.
70-ті роки XVIII ст.	–	від хлистів відкололася група, що отримала назву "скопці".
1770	–	заборона київським митрополитам вживати в титулі слова "і Малої Росії".
1772	–	перший поділ Польщі. Відхід Галичини до Австро-Угорської імперії, що сприяло розвитку тут греко-католицизму.
1775	–	ліквідація Запорозької Січі, де традиції Українського православ'я проіснували найдовше.
1781	–	підпорядкування буковинських православних парафій Радівецькому єпископу і

перенесення кафедри у Чернівці.

1782, 1785 – секуляризація церковно-монастирських земель на Буковині.

1785 – створення Синодом вікарства Київської митрополії для православних у Польщі на чолі з вікарієм Переяславським і Бориспільським єпископом Віктором Садковським.

1785 – закриття австрійським урядом останнього православного центру в Галичині – Скиту Манявського.

1786 – секуляризація Катериною II монастирських маєтків на Лівобережній Україні (Гетьманщині).

1788 – виникнення Сведенборзької церкви (Нова Церква або Церква Нового Єрусалима) – послідовників Емануїла Сведенборга (1688-1772).

1791 – Пінська конгрегація (собор), що затвердила нову структуру і права православної церкви в Польщі.

1793 – другий поділ Польщі. Включення українських та білоруських земель з православним та греко-католицьким населенням до складу Російської імперії. Масовий перехід українського населення Правобережжя з унії у православ'я.

1795 – третій поділ Польщі.

1795 – створення на Правобережжі Мінсько-Ізяславсько-Брацлавської єпархії з наступним її поділом на Мінську, Брацлавсько-Подільську та Житомирську (пізніше Волинську).

1795 – відокремлення від англіканства методистів.

1800 – заборона самодержавно-синодальної влади будувати церкви в Україні в національно-архітектурному стилі.

1815 – приєднання Холмщини та Підляшшя до Росії.

1817 – реформа системи духовної освіти в Російській імперії.

1819 – реорганізація Києво-Могилянської академії у вищий богословський навчальний заклад - Київську духовну академію.

1824 – заснування Богословського інституту в Чернівцях.

1827-1915 – роки життя Олени Уайт – засновниці течії Адвентистів сьомого дня.

1829-1908 – роки життя Іоана Кронштадтського – визначного церковного письменника і публіциста, засновника течії іоанітів. У 1990 р. канонізований Руською Православною Церквою.

1830 – заснування Джозефом Смітом Церкви Ісуса Христа святих останніх днів (мормонів).

1831 – повернення Почаївського монастиря до православ'я (з 1833 р. монастир став лаврою).

1832 – виникнення Новоапостольської церкви (Англія).

1833 – проголошення автокефалії Елладської (Грецької) православної церкви. Визнана Константинополем у 1850 р.

30-ті роки XIX ст. – відокремлення від баптистів течії адвентистів.

1839 – Офіційне приєднання уніатів Правобережної України та Білорусії до Російської православної церкви, організоване митрополитом Йосипом Семашком.

1844-45 рр. – виникнення найбільшої течії адвентизму – Адвентистів сьомого дня.

1846 – заснування Білокриницької ієрархії – найбільшої старообрядницької церкви попівського напрямку.

1853-1900 – роки життя Володимира Соловйова, російського релігійного філософа-містика.

1854 – проголошення католицькою церквою догмату про непорочне зачаття Богородиці її матір'ю Анною.

1863 – "Валуєвський обіжник" про заборону видань українською мовою в Росії.

1864-1920 – роки життя Макса Вебера – одного з найвидатніших представників соціології релігії.

1865 – самопроголошення автокефалії Румунською ПЦ (визнана Константинопольським патріархатом у 1895 р.).

1865 – створення методистським проповідником У.Бутсом Армії Спасіння.

1868-1875 – здійснення російського Синодального перекладу Біблії церковнослов'янською мовою.

1869-1870 – I Ватиканський собор, утворення старокатолицизму.

1870 – ліквідація Папської держави.

1871-1944 – роки життя Сергія Булгакова – російського філософа і богослова.

1872	–	відновлення автокефалії Болгарської Православної Церкви. Визнана Константинопольським патріархатом у 1945 р.
1872	–	заснування Ч.Расселом течії Свідків Єгови.
1874-1948	–	роки життя Миколи Бердяєва – російського релігійного екзистенціаліста.
1875	–	акція приєднання уніатів Холмщини та Підляшшя до Російської православної церкви.
1875	–	відкриття при Чернівецькому університеті православного богословського факультету.
1875	–	створення Альянсу реформатських церков (згодом – Всесвітній альянс).
1876	–	імператорський указ про заборону українських книгодруків.
1881	–	створення Всесвітньої методистської ради, до якої належать 62 Церкви (біля 50 млн. вірних).
1886-1965	–	роки життя протестантського теолога, засновника діалектичної теології Пауля Тілліха.
1886-1968	–	роки життя Карла Барта – основоположника Діалектичної теології.
1888-1946	–	роки життя Олександра Введенського – провідника оновленства в російському православ'ї.
1895	–	створення в м.Вадстені (Швейцарія) Всесвітньої федерації студентів-християн – пацифістської протестантської молодіжної організації.
початок XX ст.	–	зародження в США руху п'ятдесятників.
1903	–	видання у Відні Біблії українською мовою (у перекладі П.Куліша, І.Пулюя та І.Нечуя-Левицького) Британським Біблійним Товариством.
1905	–	царський указ про свободу віросповідань у Російській імперії.
1905	–	створення в Англії Всесвітнього союзу баптистів – 122 організації з 140 країн (близько 35 млн. вірних).
1907	–	дозвіл Синоду вживати при викладанні у церковних школах Поділля українську мову.
1914	–	заснування однієї з найбільших американських п'ятидесятницьких церков – Асамблеї Бога.
1917	–	відкриття в Москві Помісного собору Російської православної церкви. Відновлення патріаршества.
1917	–	початок національно-церковного руху в Україні за відокремлення (автокефалію) українських єпархій від Російської православної церкви.
1918	–	декрет Раднаркому Росії "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви". Церква позбавлялася права юридичної особи та майна (в Україні декрет продубльований у 1919 році).
1918	–	надання Помісним собором Російської Православної Церкви тимчасової автономії Православній церкві в Україні.
1918	–	Всеукраїнський православний собор у Києві, який ухвалив рішення "Про тимчасове Вище управління Церкви на Україні".
1918	–	утворення Української православної церкви в Канаді.
1919, січень	–	декретом Директорії проголошено автокефалію Православної Церкви в Україні. Створення Священного Синоду УАПЦ.
1919	–	виникнення Української Православної Церкви у США.
1920, травень	–	проголошення Всеукраїнською Православною Церковною Радою автокефалії Української Православної Церкви.
1921, жовтень	–	Собор Української Автокефальної Православної Церкви в Києво-Софійському соборі. Висвячення В.Липківського на митрополита Київського пресвітерським чином.
1921	–	утворення Російської закордонної церкви.
1922	–	виникнення оновленства – опозиційного руху в середовищі Російської православної церкви, що розколов церкву.
1923, липень	–	Константинопольська православна церква надала статус автономії Естонській православній церкві.
1925	–	утворено "Братське об'єднання українських православних церков", яке проіснувало в Україні як окрема церква до 1937 року.
1924	–	надання Константинопольською церквою автокефалії Польській православній церкві.
1925-1927	–	функціонування "Діяльно-Христової Церкви України".

1927 – церковний з'їзд у Луцьку православних Волині, організований А.Річинським. накреслив шляхи українізації Православ'я України.

1927, 29 липня – проголошення Декларації митрополита Сергія. Він закликав визнати радянську владу та припинити з нею боротьбу.

1927 – заснування прихильниками митрополита Йосипа (Петрових) Істинно-православної церкви.

1929, лютий – підписання Латеранських угод між Ватиканом та урядом Італії. Створення держави Ватикан і відновлення світської влади пап.

1929-1968 – роки життя Мартіна Лютера Кінга – визначного баптистського теолога, що запровадив тактику "прямих ненасильницьких дій" в боротьбі за права негрів у США.

1929 – проголошення автокефалії Албанської Православної Церкви. Визнана Константинополем у 1937 р.

1934 – закриття Києво-Софійського собору і перетворення його на архітектурний музей-заповідник.

1934 – зруйнування Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві.

1935 – припинення діяльності Священного синоду РПЦ. Наприкінці 30-х років в Україні не було жодного православного єпископа.

кінець 30-х років XX ст. – формування відгалуження Істинно-православної церкви – Істинно-православних християн.

1941 – послання митрополита Сергія з закликом до мирян захищати Батьківщину.

1941, листопад – підірвано Успенський собор Києво-Печерської лаври.

1942, лютий – Пінський собор УАПЦ. Початок розбудови церкви в Україні.

1943, вересень – зміна державно-церковної політики Кремля у ставленні до Церкви. Зокрема дозволено відкривати храми, духовні навчальні заклади тощо. Російська православна церква перейменована на Руську.

1943, вересень – відновлення патріаршества у Руській православній церкві. створення Священного синоду.

1943 – створення Ради у справах Руської православної церкви при Раднаркомі (з 1965р. – Ради у справах релігій при Раді Міністрів).

1944 – утворення Союзу євангельських християн-баптистів (Союз ЄХБ).

1946, березень – Львівський церковний собор під тиском владних структур проголосив ліквідацію унії і возз'єднання греко-католицької церкви з Руською православною церквою.

1947 – створення Всесвітньої лютеранської федерації (м.Лунде (Швейцарія). Об'єднує 59 лютеранських церков (майже 50 млн. членів).

1948 – надання Руською православною церквою автокефалії Польській православній церкві.

1948 – розкол в УАПЦ в діаспорі і утворення Української автокефальної соборноправної церкви.

1948 – створення Всесвітньої Ради Церков – керівного центру екуменістського руху.

1948 – створення Євангелічної церкви Німеччини – конфедерації лютеранських і євангелічно-лютеранських церков.

1949, серпень – собор у Мукачевому під тиском владних структур проголосив скасування греко-католицької церкви на Закарпатті та перехід її вірних у православ'я.

1950 – проголошення Католицькою церквою догмату про тілесне вознесіння Богородиці після смерті на небо.

1951 – надання Руською Православною Церквою автокефалії Православній Церкві Чехо-Словаччини.

1953 – створення Всесвітнього братства православних молодіжних організацій (Синдесмос).

1958-1964 – масове закриття церков та монастирів в СРСР. новий виток гонінь на духівництво та вірних.

1961 – закриття Києво-Печерської лаври як церковного закладу.

1961 – вступ Руської православної церкви до Всесвітньої Ради Церков.

1961 – перша Всеправославна нарада на о.Родос, яка поклала початок цілій серії нарад з підготовки "Святого і Великого собору Східної Православної церкви".

1962-1965 – II Ватиканський собор. Початок процесу аджорнаменто – повернення Церкви

обличчям до сучасного світу.

1962	–	видання Біблії українською мовою у перекладі І.Огієнка.
1963	–	видання Біблії українською мовою у перекладі І.Хоменка.
1965, грудень	–	в Римі і Стамбулі урочисто розірвані грамоти 1054 р. Знято взаємні анафеми і відновлено молитовне спілкування Східної та Західної церков.
1966	–	проголошення автокефалії Македонської Православної Церкви.
1970	–	надання Руською Православною Церквою автокефалії Православній Церкві в Америці.
1987	–	початок руху за відновлення Греко-католицької церкви в Україні. Створення "Комітету захисту УКЦ".
1988	–	зустріч Генерального секретаря КПРС М.Горбачова з патріархом Московським та постійними членами Синоду РПЦ, що стала зламною у новій політиці комуністичної партії щодо Церкви.
1988	–	святкування 1000-ліття запровадження християнства на Русі.
1989	–	утворення в Україні Ініціативного комітету за відродження Української Автокефальної Православної Церкви.
1989, серпень	–	вихід із юрисдикції Московського патріархату і перехід під омофор УАПЦ в США парафії Петра і Павла (м.Львів), відродження автокефальної церкви в Україні.
1989, листопад	–	Рада у справах релігій України дозволила реєстрацію громад греко-католиків.
1990, січень	–	рішенням Архієрейського собору Руської православної церкви назва Українського екзархату РПЦ було замінено на "Українська православна церква".
1990, травень	–	рішення Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР про реєстрацію парафій УАПЦ.
1990, червень	–	на першому Всеукраїнському соборі УАПЦ в Києві митрополита Мстислава (Скрипника) обрано патріархом.
1990, жовтень	–	рішенням Архієрейського собору Руської православної церкви Українській православній церкві надано статус "незалежна й самостійна в управлінні".
1991, квітень	–	прийняття Верховною Радою України Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації".
1991, листопад	–	собор УПЦ в Києві порушив перед РПЦ питання про надання УПЦ автокефалії – повної канонічної незалежності.
1991	–	створення Українського біблійного товариства.
1992	–	офіційна реєстрація перших громад церкви Преображенної Божої Матері (Богородична церква).
1992	–	Архієрейський собор РПЦ ухвалив постанову відмовити УПЦ в автокефалії.
1992, червень	–	Об'єднавчий собор частини представників УПЦ, вірних митрополитові Філарету та УАПЦ утворив Українську православну церкву – Київський патріархат (УПЦ КП).
1992 червень	–	на зібранні частини архієреїв УПЦ в Харкові ухвалено постанову про зміщення митрополита Філарета і обрання Предстоятелем УПЦ митрополита Володимира (Сабодана).
1992	–	розкол у Болгарській Православній Церкві. В 1996 р. паралельно з Максимом, було обрано патріархом Пимена.
1993, вересень	–	частина представників УАПЦ, що не погодилася на об'єднання з УПЦ, на своєму соборі обрала Предстоятелем УАПЦ Димитрія (Ярему).
1993, жовтень	–	Всеукраїнський собор УПЦ КП патріархом Київським і всієї Руси-України обрав митрополита Володимира (Романюка).
1995, жовтень	–	Помісний собор УПЦ КП обрав патріархом митрополита Філарета.

Підготував Олександр САГАН

---

[1]Дана хронологія не претендує на вичерпність – упорядник вибрав лише найвагоміші для християнства події, особи, явища, які мали значний вплив на його подальший розвиток. Головна увага зверталася на розвиток християнства в Україні.

[2]Нині багато дослідників, в т.ч. і богослови, схиляються до думки, що Діонісій Малий, вираховуючи рік народження Христа, помилився і насправді Різдво Христове відбулося за чотири роки до н.е.

ЗМІСТ

Олександр Омельченко. Слово до читачів 4
Дмитро Степовик. Господь Ісус Христос і таїна його народження 6

Січень

Сергій Грабовський. Бунтівник (Альбер Камю) 15
Ольга Рутковська. У Вифлеємі зірка ясна засіяла 16
Андрій Трух. Отець Церкви 17
Ірина Грабовська. Великий гуманіст XX ст. (Альберт Швейцер) 18
Андрій Гайсинський. Ісповідник совісті (Йосиф Сліпий) 19
Неля Герасименко. Києво-Межигірський монастир 21
Петро Нестеренко. Великий іконописець (Андрій Рубльов) 23
Василь Туркевич. Анна Ярославна - королева Франції 24
Андрій Бойко. Перші українські паперові гроші 26
Марія Гарасим. Різдво в Україні та в інших державах 28
Степан Крижанівський. Гостре слово байкаря (Петро Гулак-Артемовський) 29
Леся Гармаш. Таємниця абсолюту (Шеллінг) 29
Ірина Грабовська. Засновник учення про ноосферу (Володимир Вернадський) 30
Омелян Коваль. Майстер історичного портрета (Василь Дядинюк) . . . . . .

Лютий

Дмитро Степовик. Українська Церква 36
Наталя Полонська-Василенко. Князь Київський Аскольд і перше хрещення Руси 40
Діана Клочко. Стрітення 43
Оксана Чемерис. Десятинна (Різдва Пресвятої Богородиці) церква 46
Володимир Денисенко. Собор трьох святителів 50
Володимир Шашкевич. Собі й не собі 51
Іван Невідомий. Іван Липа, письменник і людина 53
Анатолій Денисенко. Єфрем Переяславський 54
Василь Туркевич. Український соловейко (Оксана Петрусенко) 55
Іван Невідомий. Із плеяди корифеїв (Ганна Карпинська-Затиркевич) 56
Василь Туркевич. Ієрарх-дослідник Катеринославщини 57
Сергій Грабовський. Конституціоналіст (Шарль Монтеск'є) 59
Християнська абетка 60
Українські релігійні легенди і казки 62

Березень

З духовністю у третє тисячоліття. Бесіда зі святійшим Патріархом Київським і всієї Руси-України Філаретом. *Записав Володимир Василюк* 68
Інна Чепіга. Національна святиня 72
Микола Ткач. Теплий Олекса 73
Сусанна Черненко. Народжений в Золотоноші, увічнений в Індії (Олексій Баранников) 74
Максим Рильський. Учитель, учнями розп'ятий 75

Дмитро Павличко. У Гефсиманському саду 75
Дмитро Степовик. Рафаїл Корсак 76
Григорій Мусієнко. "Мар'янівка сниться мені від самого народження" (Іван Козловський) 78
Павло Кривонос. Дороги, які нас обирають 80
Микола Чабан. Зі степового села - у світи (Василь Чапленко) 82
Дмитро Степовик. Шевченко і християнство 84
Володимир Корнелюк. На честь коханої жони 88
Митрофан Довнар-Запольський. Церква і духовенство в домонгольській Русі .89
Наталя Зубицька. Таємниці церковного дзвону 94
Християнська абетка 95

Квітень

Богдан Лепкий. Під Великдень 101
Микола Максимович. Марія Остробрамська 102
Станіслав Бушак. Останній гетьман України (Павло Скоропадський) 103
Анатолій Осадчий. Друкар, лексикограф, письменник (Памво Беринда) 104
Василь Туркевич. Головна школа іконопису 105
Володимир Денисенко. Благовіщення пресвятої Діви Марії 107
Василь Туркевич. Врубель у Києві 108
Василь Туркевич. Остання весна (Фрагмент повісті "Ізограф") 110
Олег Степанов. Свята кров київських печер 113
Віолета Радомська. Повернення Модеста Сосенка 117
Олег Степанов. Біблію писали 1600 років 118
Олена Богач. На стрімкій горі Щекавиці 119
П.Мазур. Дві долі 120
Степан Крижанівський. Микола Зеров, учений і поет 122
Іван Гошуляк. Варшавська угода УНР з Польщею 123
Олександр Ємченко. Історія символу 125
Віктор Рожанівський, Олександр Ромкін. Вибудовував храм у людських душах (Володимир Боровиковський) 126
Ісидор Воробкевич. Величайте Бога! 127
Вадим Крищенко. Вдягла весна мережану сорочку 127

Травень

Петро Оляр. Їхні дороги пролягали через Україну (Кирило і Мефодій) 133
Анатолій Макаров. Світла душа XI століття (Феодосій Печерський) 134
Анатолій Ситник. З козацького роду (Петро Чайковський) 136
Українська фондова біржа: на перехресті часу 138
Анатолій Денисенко. Переступити поріг надії (Іван Павло II) 140
Анатолій Денисенко. Остання літургія патріарха Серафима 142
Василь Туркевич. Талант великий, небуденний (Марко Кропивницький) 143
Оксана Юркова. Один з найбільших авторитетів і ерудитів (Володимир Щербина) 146
Ігор Верба. Дипломат, учений, політик (Андрій Яковлів) 147
Василь Туркевич. Тут море грає барвами всіма (Іван Айвазовський) 148
Леонід Пилявець. Митрополит Іван Павловський 149
Володимир Денисенко. Дерев'яний греко-католицький храм у Києві 150

Клара Гудзик. Загадка Туринської плащаниці 152
Володимир Денисенко. "Повчання" Володимира Мономаха 152
Василь Туркевич. З родини Старицьких (Марія Старицька) 153
Олександр Іщенко. Ікони Миколи Бідняка 154
Борис Грінченко. Горе вам (Ев. Луки. 6:25) 155
Іван Кошелівець. Жанна д'Арк 156
Християнська абетка 158

Червень

Григорій Булах. Молитва 163
Андрій Ткачук. Перший український патріарх (Мстислав Скрипник) 164
Леонід Пилявець. Ще один крок до автокефалії 165
Олександр Грабар. Георгієвська церква у Києві 167
Олександра Копач. Перед чудотворною іконою 168
Володимир Корнелюк. Лікував і князів, і бідняків 169
Василь Туркевич. Історик Києва (Микола Закревський) 170
Володимир Корнелюк. Корабель під малиновим стягом 171
Володимир Ляхоцький. "Служити народові - то Служити Богові" (Іван Огієнко) 173
Ростислава Грималюк. Церковні вітражі Петра Холодного 175
Володимир Денисенко. Святитель Феодосій Углицький 178
Василь Туркевич. Забутий портретист (Кирило Гловачевський) 181
Українські релігійні легенди і казки 182
Володимир Денисенко. Архієпископ Лука (Валентин Войно-Ясенецький) 184
Демид Бурко. Доля січової церкви 186
Тит Геврик. Військовий собор 188
Іван Невідомий. Ікона Володимира Великого 189
Симон Петлюра. Ідея патріархату 190
Християнська абетка 190

Липень

Іван Власовський. Щоб стати народом європейським 197
Олександр Грабар. Преподобний Антоній Києво-Печерський 198
Олександр Грабар. Василівська Церква (Трисвятительська) у Києві 199
Ігор Дзиверін. Політик суперечливих крайнощів (Володимир Винниченко) 200
Василь Туркевич. Слово про місячну сонату (Архип Куїнджі) 201
Володимир Денисенко. Через плин віків 203
Дмитро Степовик. Андрей Шептицький 204
Сергій Грабар. Перший Вселенський собор 206
Олександр Грабар. Медобори 209
Володимир Денисенко. Надихався народною творчістю (Володимир Александров) 210
Василь Туркевич. Декабрист-історик (Олександр Корнилович) 210
Андрій Трух. Святі Косьма і Дам'ян 213
Василь Щурат. Антоній Печерський 213
Олександр Іщенко. Ікони з України - святині наших сусідів 214
Оксана Юркова. Доля академіка (Костянтин Харлампович) 216
Олександр Гаврошин. Президент - видатний богослов 219

Гелій Аронов. "Святий лікар" (Феофіл Яновський) 219
Ігумен Димитрій (Рудюк). Преподобний Іов, ігумен і чудотворець Почаївський 222
Василь Марусик. Ім'я на хресті (Родина Озаркевичів) 223

Серпень

Олександр Саган. Хрещення Руси-України 228
Андрій Трух. Успіння Божої Матері 230
Юрій Патиківський. Скит у Карпатах 231
Володимир Корнелюк. Перший український посол у Ватикані 233
Олександр Грабар. "Дощечки Велеса" 233
Леонід Іщенко. Петро Конашевич-Сагайдачний і православ'я 235
Артур Губар. Мироносиця 237
Георгій Мірошник. І назвали гору Тарасовою 238
Володимир Корнелюк. Біблейський пророк 242
Андрій Трух. Дванадцятий апостол 243
Олександр Кислашко. Лікував іменем Христа 245
Андрій Трух. Кволий тілом, сильний духом 246
Олександр Кислашко. Вшанування Хреста Господнього (Перший спас) 247
Олександр Кислашко. Преображення Господнє (Другий спас) 247
Осип Маковей. Наш отче 248
Микола Остапчук. Почаївська Свято-Успенська лавра 249
Християнська абетка 251
Ярослав Кислашко. Благовірні князі українські Борис та Гліб 254
Андрій Трух. З лицарського роду 254

Вересень

Анатолій Денисенко. Книга мудрості 259
Олександр Кислашко, Ярослав Кислашко. Пророк Предтеча і Хреститель Іоан 261
Леонід Пилявець. "Своими выступлениями даёт тон всей антисоветской линии ВПУР" 262
Артур Губар. Святі Софія, Віра, Надія й Любов 263
Юрій Цюпа. Величай, душе моя 264
Олександр Кониський. Блаженні ви 265
Ігор Верба. Невтомний трудівник на ниві джерелознавства 266
Ігор Верба. Яків Маркович та його щоденник 267
Петро Медведик. Бібліотека музикальна 268
Євген Тимофіїв. Спас у Прилуках 270
З народних уст 271
Олександр Кравченко. Утвердження християнства за Ярослава Мудрого 274
Василь Микитась. Бурси та бурсаки 277
В.Козирський, В.Шендеровський. Земля його - Збаражчина 279
Василь Туркевич. Брат Панаса Мирного (Іван Рудченко) 280
Українські релігійні легенди і казки 282
Олег Потурай. Державник мимоволі (Роман Мстиславович) 284
Володимир Ленченко. Мають повернутися в Україну 286

Олександр Чекмишев. Молитва до книги 287

Жовтень

Анатолій Денисенко. Перший митрополит України-Руси Михаїл 292
Юрій Мицик. Козацький митрополит (Йов Борецький) 293
Василь Липківський. Омофор Пресвятої Богородиці 294
В.Дєдов. Храм на крейдяній скелі 296
Ігор Верба. Був гетьманом, був ченцем (Юрій Хмельницький) 298
Василь Туркевич. Автор атласу України (Лівассер де Боплан) 299
Володимир Денисенко. Євангеліст Лука 302
Християнська абетка 302
Ірина Грабовська. У пошуках нової філософії 306
Микола Вінграновський. Доля Петра Дорошенка 307
Олександр Іщенко. Трагічна доля композитора (Максим Березовський) 309
Олександр Петренко. Князь воїн, князь мученик (Михайло Чернігівський) 310
Ігор Набитович. Понтій Пилат: людина і загадка 311
Анатолій Місечко. Державник, видавець, учений (Андрій Ніковський) 312
Олександр Іщенко. Митрополит Йосиф Сембратович 313
Петро Яроцький. Берестейська унія 1596 року 315
Любов Яменко. Храм на острові 318
Українські релігійні легенди і казки 319

Листопад

Андрій Трух. Собор святого Михаїла й усіх ангелів 325
Світлана Кисіль. Просвітитель Єпіфаній Славинецький 326
Ігор Верба. Зруйнування Успенського собору 328
Андрій Трух. Автор Чернечого статуту (Теодор Студит) 329
Микола Сумцов. Інокентій Гізель 331
Діана Клочко. Параскева П'ятниця 334
Ігор Верба. Зі славетного роду (Дмитро Антонович) 335
Катерина Мотрич. "Отче наш, що єси на небесах" 336
Олександр Іщенко. Ікони Якова Гніздовського 338
Антін Середницький. Лев Толстой і Україна 341
Варлаам, архієпископ Кіцманський і Заставнівський. Українець - митрополит Тобольський (Петро Конюшкевич) 342
Віктор Рожанівський. Професор духовної академії - київський голова (Степан Сольський) 345
Галина Паламарчук. Піст - найугодніша Богу річ 346
Іван Невідомий. Іоан Золотоуст 347
Олена Ковальчук. Велика душа художника (Аріадна Перепелиця) 348
Українські релігійні легенди і казки 350

Грудень

Сергій Грабар. Родина Бобринських 356
Стисла історія європейської інтеграції 357
Василь Туркевич. Автобіографія Катерини Білокур 360
Тарас Лехман. Андріївські вечорниці 361
Максим Стріха. Письменник нашого дитинства і зрілих літ 362

Артур Губар. Чудотворець Миколай .....
Олекса Воропай. Вертеп .....
Василь Шурат. З нами Бог! .....
Степан Крижанівський. Автор музики українського гімну (Михайло Вербицький) 3
Анатолій Денисенко. Міжнародний історичний клуб "ПЛАНЕТА" 3
Сергій Грабар. Григорій Данилевський 3
Хронологія християнства. Підготував Олександр Саган 3

Автори:

Г.Аронов, О.Богач, А.Бойко, Г.Булах, Д.Бурко, С.Бушак, Варлаам, архієпископ Кіцманський і Заставнівський, В.Василюк, І.Верба, М.Вінграновський, І.Власовський, І.Воробкевич, О.Воропай, О.Гаврошин, А.Гайсинський, М.Гарасим, Л.Гармаш, Т.Геврик, Н.Герасименко, Р.Грималюк, Б.Грінченко, І.Гошуляк, О.Грабар, С.Грабар, І.Грабовська, С.Грабовський, А.Губар, К.Гудзик, А.Денисенко, В.Денисенко, В.Дєдов, ігумен Димитрій (Рудюк), І.Дзиверін, О.Ємченко, Н.Зубицька, Л.Іщенко, О.Іщенко, С.Кисіль, О.Кислашко, Я.Кислашко, О.Кисленко, Д.Клочко, О.Коваль, О.Ковальчук, В.Козирський, О.Конишський, О.Копач, В.Корнелюк, І.Кошелівець, О.Кравченко, П.Кривонос, С.Крижанівський, В.Крищенко, В.Ленченко, Б.Лепкий, Т.Лехман, В.Липківський, В.Ляхоцький, П.Мазур, А.Макаров, О.Маковей, М.Максимович, В.Марусик, П.Медведик, Г.Мірошник, А.Місечко, В.Микитась, Ю.Мицик, К.Мотрич, Г.Мусієнко, І.Набитович, І.Невідомий, П.Нестеренко, П.Оляр, О.Омельченко, А.Осадчий, М.Остапчук, Д.Павличко, Г.Паламарчук, Ю.Патиківський, С.Петлюра, О.Петренко, Л.Пилявець, Н.Полонська-Василенко, О.Потурай, В.Радомська, М.Рильський, В.Рожанівський, О.Ромкін, О.Рутковська, О.Саган, А.Середницький, А.Ситник, О.Степанов, Д.Степовик, М.Стріха, М.Сумцов, Є.Тимофіїв, М.Ткач, А.Ткачук, А.Трух, В.Туркевич, Ю.Цюпа, М.Чабан, О.Чекмишев, О.Чемерис, І.Чепіга, С.Черненко, В.Шашкевич, В.Шендеровський, В.Щурат, О.Юркова, Л.Яменко, П.Яроцький.

Наукові консультанти

П.Сохань, член-кореспондент Національної Академії наук України
В.Борисенко, доктор історичних наук
І.Войцехівська, кандидат історичних наук
Я.Дашкевич, доктор історичних наук
М.Держалюк, доктор історичних наук
Ю.Мицик, доктор історичних наук
Р.Пиріг, доктор історичних наук
В.Полковенко, кандидат філологічних наук
О.Саган, кандидат філософських наук
Д.Степовик, доктор мистецтвознавства, професор боголовія
О.Сушко, кандидат історичних наук
М.Тимошик, доктор філолоігчних наук
В.Чишко, доктор історичних наук

Індекс 74200

Історичний календар 2000

Випуск шостий

Науково-популярний та літературний альманах

Видавець:
Генеральна дирекція
по обслуговуванню іноземних представництв

Засновник:
Історичний клуб "Планета" (громадська організація)

Головний редактор
Анатолій Денисенко

Перший заступник головного редактора
Василь Туркевич

Заступник головного редактора
Сергій Грабар

Літературний редактор
Лариса Корнієнко

Завідувач редакцією
Галина Денисенко

Обкладинка Ростислава Пахолюка

Редакційна колегія:
Володимир Борисенко, Сергій Грабовський, Борис Гуменюк, Ярослав Дашкевич, Володимир Ляхоцький, Юрій Мицик, Володимир Сергійчук, Олександр Скрипнюк, Олександр Саган, Павло Сохань, Дмитро Степовик, Микола Тимошик, Віталій Чишко

Адреса редакції:
Київ, вул. Стрілецька, 14-б, для листів: Київ-34, абонентна скринька 32, тел. 246-98-06.

Друк офсетний. Формат 70x108/16. Ум-друк арк. 26.
Обл.-вид. арк. 47,2. Тираж 10000 прим. Зам. № 20-11.
Зверстано і віддруковано в СП "Українська книга»,
Київ, вул. Прирічна, 25-а.

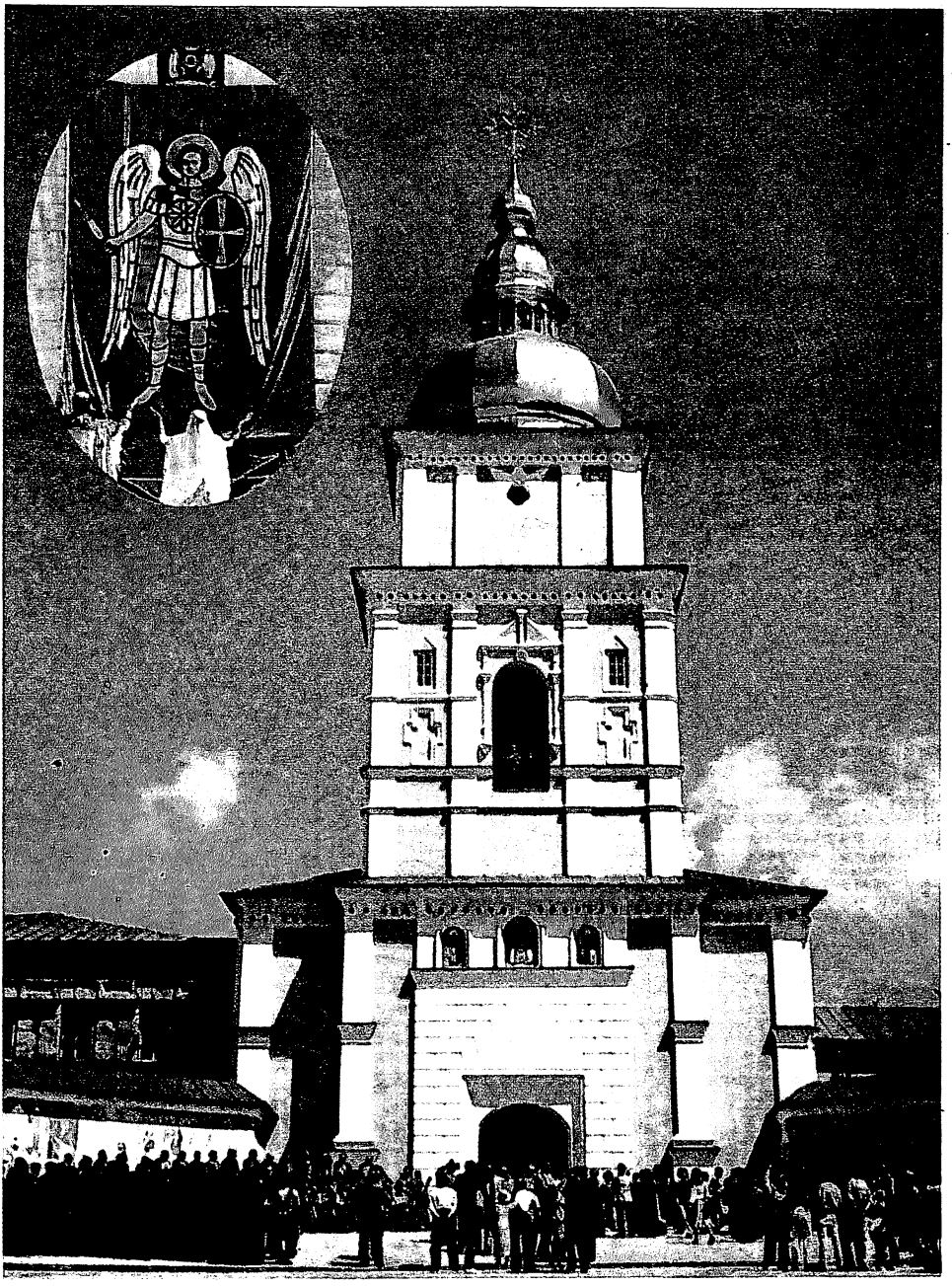

Михайлівський собор

